UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204189
UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T84 3·7·1 T Accession No. T 525

Author

Title

This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీరస్తు.

శ్రీతులసీదాసు
రామాయణము

బాలకాండము.

శ్రీగోస్వామి తులసీదాసకృత హిందీరామాయణమునకు
సరియైన తెనుగు.

శ్రీత్రినివాసశర్మ, బి. ఏ.,
గారిచే పరిష్కరింపబడినది.

ముద్రణ స్థలము:
వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్
వారిచే ప్రకటితము.
1926,

Printed at
THE "VAVILLA" PRESS
MADRAS.--1926.

పీఠిక

శ్రీరామాయణము పాలసముద్రము వంటిది ఆసముద్రమునసే భగవంతుఁడు నివసించును. ఆచోటు భగవంతునకు మహాప్రీతిజనకము. కాననే చిరకాల మందు నివసించును. అట్లు శ్రీరామపరబ్రహ్మమున కీరామాయణక్షీరాబ్ధియం దెక్కువప్రీతి. సకలావతారములను దెలుపు పురాణములు భగవత్ప్రీతిపాత్రములే. ఐనను శ్రీరామపరమాత్మ కీచరిత్రమునందే మిక్కిలి ప్రీతి. భగవంతుని యనేకకోటినామములలో శ్రీరామనామము భక్తామరతరువువంటిది. ఎవ్వరెవ్వ రేయేవాంఛలఁ గోరి స్మరింతురో వారివారి కాయాయభీష్టములు సిద్ధించుచుండుట తన్నామమహిమమునసే యని తెలియఁదగు. కాన శ్రీరామనామము కల్పతరువువంటిది.

శ్రీరామాయణము సుధాసముద్రము గనుకనే వాల్మీకి దాని భాగములకుఁ గాండములని పేరుంచెను. కాండమనఁగా జలము ప్రతి సుధాబిందువు ప్రాణప్రదమగునట్లు ప్రతియక్షరము చతుర్విధపురుషార్థ ప్రదను. కాఁబట్టియే శ్రీరామాయణ మాబాలగోపాలవిదితము. సకలాపత్పరిహార మగుటంబట్టియే భక్తులు కష్టకాలములయందుఁ దద్భాగములలో నొకదానిని బఠింతురు. ఇతర పురాణముల నింతగా పఠించుట గనుచున్నవారమా? అప్రమేయమహిమము రామాయణమునఁ గలదనుట సర్వజనవిదితము.

ఆమహాకావ్యము నెందఱో పుణ్యపురుషులు పఠించి మహానంద పరవశులై భాషాంతరీకరణ మొనరించి పామరులకు మహోపకార మొనరించిరి, ఒనరించుచున్నవారు, ఒనరింపఁగలరు. భరతఖండమున దేశభాషారూపముగనున్న రామాయణ మహాకావ్యమునందు అసమాన ప్రఖ్యాతిం గాంచినది తులసీదాసురామాయణము ఆమహాభక్తుఁడు "మక్కికి మక్కి" యన్నట్లుగాక తన్మహిమమును స్వానుభవమున నెఱిఁగినవాఁడు కాన నితరులు తత్పూర్వసమున నేయేవిషయములు నేర్చు

కొనవలయునని వానినన్నింటిని దెలిపెను. ఇదియే యీగ్రంథమునందున్న యద్భుతమహిమము. ఈరీతి నెవరును భాషాంతరీకరణమును జేయలే వని గట్టిగాఁ జెప్పఁగలము. కొందఱు కథను వ్రాసిరి. మఱియుఁ గొందఱు శ్లోకార్థమును శక్త్యనురూపముగా వ్రాసిరి. ఇంకనుం గొందఱు తదర్థమునంతయు వ్రాసిరి. కాని తన్మహిమమును దెలుపుటయే ప్రధానకృత్యముగా నీమహాభక్తుఁడు తులసీదాసు రచించెను. ఇదియే యీరామాయణమందున్న మహామహిమము. శ్రీగోవిందరాజము హేశ్వరతీర్థప్రభృతులు వ్రాసిన విశేషార్థములకన్న నీతులసీదాసు పెపరించి నవి తక్కువకావు. ఈయనభావమంతయు నిట వివరింప వలనుపడదు. గురుధ్యానము మొదలు ప్రతివిషయమందును గ్రొత్తమార్గమునే యవలంబించి యీకవి భావకవితావాల్మీకి యయ్యెను. గురువందనము తోలు తఁజేసి మహాత్ములను బ్రార్థించి దుర్జనుల నతివినయమునఁ దలంచి తత్కృత్యములుగూడ నొకవిధమున నుతింపఁదగినవే యని తెలిపి శ్రీరామాయణమహాకావ్యప్రతిథిను స్పష్టపఱచెను.

ఈకావ్యము సర్వజనసమ్మతమని తెల్పుటలో నీదాసు మఁగులఁ జమత్కారమును గనఁబఱచెను. నవగ్రహములకు నమస్కరించెను. గ్రహములు గోళోపాధికజీవులని యీమహాకవి తెలుంగుట స్పష్టమగును. ప్రపంచమున కెవ్వరెన్నఁదగవలన మేలుగలుగుచున్నదో వారెల్ల వంద్యులని కవివరుమతమైనట్లు కనుపట్టు. కవుఁడని కుకవులని వేఱుచేయలేదుగాని భూమి బుట్టినదియే యని యీతనివ్రాఁతవలన మన మెఱుంగవచ్చు.

రామనామ మహిమ మపారమగుటంబట్టియే తత్కావ్యము నెవరు రచించినను దానిని సజ్జనులు నామమహిమముంబట్టి శిరసావహింతురని తేటపఱచెను. సరస్వతీప్రార్థనముచేయుచు శ్రీరామభక్త యనునది మంత్రరూపమగుట నీరామాయణమును రచియింపఁబూను వఁడాకపి స్మరించినంతనే బ్రహ్మలోకమును వగలి వారికిఁ బ్రత్యక్షమగునని స్వాభిప్రాయమును వెల్లడించెను. అనఁగాఁ బవిత్రతమకావ్యకరణమున కెల్లదేవతలు తోడ్పడుట యటుండఁ గవితాస్వరూపిణియగు శ్రీశారదాంబ ముఖ్యముగాఁ దనతోడ్పాటును గనఁబఱచునని యీమహాకవి విశ్వా

సము. ఎవ్వడు శ్రీ రామచరిత్రసరోవరమున స్నానముచేసి పరిశుద్ధుడు కానిచో బ్రహ్మలోకమునన్నున్న శారీరాంబును ఆవాహనముచేయ సమర్థుడు కాడని కవి లోకపుటభిలన నీదాసవర్యునకు శ్రీరామచరిత్రమున నెంతో దృఢభక్తిగలదో స్పష్టముకాకపోదు. ప్రాక్కృతజసులను వర్ణించు నచో సరస్వతికి శిరోభారమును గల్గునని తెల్పుటచే ఫగరంతుడు తప్ప చక్కనివాడని నుతింపుట నిష్ఫలమని కవి యుద్దేశమైనట్లు లోకపోదు. హృదయసముద్రమున బుద్ధియను ముత్తియంపుజిప్ప సరస్వతియను స్వాతివర్షమున కెదురుచూచుచుండు నను నుపమయమును దెల్పిన సత్కవిభావ మెంతపరిశ్రమైనదో యూహింపదగును. ఆస్వాతివర్షబిందు వొక్కటి యందుఁబడినను ముక్తాఫణిరూపమగు కనిత్వముపుట్టును. అను వాక్యమును చలపోసిన మేను గగుర్పాటు నొందకమానదు. అనఁగా గవిత్వము సుకుమారతరం గాంచి యమూల్యము గాదలంపనని కవి సరస హృదయభావము వి కనఁబడునుగదా. కవిత్వతియములను యుక్తచేత రంధ్రములఁ బొడిచి శ్రీరామచరిత్రరూపమగు దారమునకు వానిం గ్రుచ్చినచో నాదివ్యహారమును సజ్జనులు ధరింతురని దాసుగారి యభి ప్రాయము. అనఁగా గవిత్వము నిర్దుష్టము కావలయును. శ్రీరామ చరిత్రరూపమున వెలసినసేవగని దానికి సురయాదలేదని దాసుగారు వెల్లడించిరి. ఓరి! తులసీదాసుగారి పారిభక్తి ప్రశంసార్హమనుటకన్న వేఱుగా నేమంత నవకాశముగలదా.

ఈకలి కాలమున బుట్టినవారు సూచుటకు హంసలవలె నందురు గాని లోపల వారు కాకులసంటివారు. వేదమార్గమును విడిచి చెడుమార్గములఁ బ్రవర్తింతురు. వారు కపటము యొక్క యవతారపురుషులు. వారిశిరోములు పాపముతో నిండియుండు భాండములు. రామునియందు భక్తియుండినటుల నటించుచుండు వంచకులు-అను సీమాక్షరములు సేమఁగనిపించుటలో కానుభవమిమామహత్తుచేతం గర్ణినంత యితరులకు లేదనిచెప్పుటకు బంకవాసిన దేమున్నది! ఎన్నఁబో యి కలికాలమున భక్తులుగలరు. కాని వారెల్ల రామభక్తులుగారు. కొందఱు రమాభక్తులు కొందఱు రామాభక్తులు. చాలకొందఱి సంఖ్యగను వారు రామభక్తులు. రామనామమును విస్తరించి కాశ్మీరసరముల

పేరుఁ జెప్పుకొనుచు ద్రవ్యమును సంపాదించి జీవింతువా రెందఱో కలరు. వారు ధనదాసులు. కావున వారికీర్తి క్షణభంగురమైపోవును.

"వేషమునకు ధర్మధ్వజమును ధరించినవంచకులలో నే నగ్రగణ్యుఁడను. నాయవగుణములఁ జెప్పఁబూనినయెడల వాని కంతము లేదు. అవి అంతవిశేషముగ నుండును. కాఁబట్టి వానిం గొంచెము చెప్పి చాలించితిని. ఒక్కమాటఁ జెప్పిన బుద్ధిమంతులు దానిని శీఘ్రముగ గ్రహింతురు. అనేకప్రకారముల నేను జెప్పినవినయముల విని నన్ను నిందింపవలదు. ఈవినయముల విని యెవరికేని శంక కలిగినయెడల వారు నాకంటె బుద్ధిహీనులు" అని తులసీదాసుగారు వ్రాసిరి. దీని భావమేమి? ధర్మధ్వజమును ధరించినవంచకు లెందఱో జగమునఁగలరని, వారు వాస్తవముగాఁ బలంపభక్తులేకారని, కేవలద్రవ్యార్జనపరులని, వారి నమ్మవలదని తెలుపుటయేగదా. నిక్కముగ నాలోచింపఁ దులసీదాసు నిష్కల్మషస్వాంతుఁడని యీసిద్ధాంతముచేతనే తేటపడకపోదు.

"సరస్వతియు, శేషుఁడు, మహేశుఁడు, బ్రహ్మయు, వేదములు, శాస్త్రములు, పురాణములు - వీరందఱు పరమేశ్వరుని అనంతకల్యాణగుణములను ఘోషించి ఘోషించి తుదకు "న ఇతి" "న ఇతి" ఇది కాదు" "ఇది కాదు" అని చెప్పలేక యూరకుండిరి." అని దాసుగారు తెల్పి తమసర్వతోముఖపాండిత్యమును వెల్లడించిరి. అనఁగా భగవన్మహిమమును చెల్పఁజాలుగ్రంథములుకాని, మహాపురుషులుగాని లేరని తెల్పిరి. ఇదియే యుపనిషన్మతము. సత్యవాక్య మిదియే. ఏవో నాలుగుమాటలు తమకు దోఁచినని తెల్పుశ్రుతులు భగవన్మహిమ మిట్టిదని చక్కఁగాఁ జెల్పఁజాలవనుట సత్యముగాక మఱేమగును.

రామశబ్దనిర్వచనమును దాసుగారు చక్కఁగాఁ జేసిరి. ఆవిషయమంతయు నిట వ్రాయ వలనుపడదు. రామనామ మఖిలపాపవిచ్ఛేదక మనుట దాసుగారిసిద్ధాంతము.

దేవత లొక్కసారి తమలోఁ దారు వివాదపడి బ్రహ్మకడకుం బోయి ప్రథమపూజ్యపదవికి మే మర్హులము మేమర్హులమని విన్నవించిరి. బ్రహ్మ వారలంజూచి దేవతలారా! భూప్రదక్షిణముచేసి మందుపచ్చిన వారికిఁ బ్రథమపూజ్యపదవి నిచ్చెదనని పల్కెను. వారు తమతమవాహన

ములనెక్కి బయలువెడలిరి. గణపతియు మూషికవాహనమెక్కి పోవుచు నందఱికన్న వెనుకఁజిక్కెను. నారదమునిని యాతనికుఱిని, వాహనము నడకను జూచి కరుణించి గణేశా! నీవు వగవకుము. శ్రీరామనామమును భూమిమీఁదవ్రాసి దానిని బ్రదక్షిణముచేసి బ్రహ్మయొద్దకుం బొమ్మని యుక్తిచెప్పెను. ఆరీతిగాఁజేసి గణపతి అందఱికన్న ముందుగఁ బోయి బ్రహ్మను దర్శించెను. బ్రహ్మయు నాతనికే ప్రథమపూజార్హుఁడన్న నామము నొసఁగెను. అని దాసుగారు తెల్పిరి. దీనిసారమేమి? భూప్రదక్షిణముచేయుటకన్న రామనామమునకుఁ బ్రదక్షిణముచేయుట మిక్కిలి పుణ్యమనుటచే రామనామము సర్వపుణ్యప్రదమనుటయేగాక వేఱేమున్నది?

ఇట్లెన్నియోరీతుల శ్రీరామమహిమమును దెల్పి తనరామాయణకృతి నలంకరించి దాసు కృతకృత్యుఁడయ్యె. ప్రతివిషయమున నాతనిసద్భావములఁ దెల్పఁబూనుట గ్రంథమునంతయు వ్రాసినట్లే యగునుగాన వదలితిమి. స్థాలీపులాకన్యాయముగ నొకటిరెండువిషయలం దెల్పి యామహాశయునిభావ మిట్టిదని తేటపఱచితిమి. ఇట్లే రామాయణమునంతటను విశేషాంశముల బోధించి తన యఖండపాండిత్యమును దిగంతవిశ్రాంతముగా నొనర్చి కవిఋష్యుఁడు సఫలీకృతమనోరథుఁ డయ్యెను.

ఇవ్విధముగా వ్రాసినరామాయణ మీవఱకులేదని చెప్పవచ్చును. అర్థచమత్కృతిం దెల్పఁజాలినవారు కలరుగాని యిట్టి యసమాన భావచమత్కృతిం దెల్పినవాఁ డాయెఱింగినంతవఱకు కానరాలేదు. వాల్మీకిసర్గములని కాండమున విభాగములఁ దెల్పెను. తులసీదాసు సర్గములకు బదులు విశ్రామములని పేరుంచెను, చౌపాయ్, దోహా, అను మొదలగుహిందీభాషాచ్ఛందస్సు ననుసరించిన వృత్తము లిందుఁ గలవు. అవిపాడుట కనువై శ్రోత్తవారికి గేయములా యని తోఁపఁజేయుచు సగళభాషామయములై యుండును. కాఁబట్టియే తులసీదాసు రామాయణము పఠనపాఠనముల వినుతికెక్కఁజాలి యితరదేశభాషలలోనికి మార్పఁజాలినంతమహిమము గలదయ్యెను.

తొలుదొలుతఁ దెనుఁగుదేశమున హిందీభాషాప్రచారము

చేయఁబూని దానికిఁ బ్రథమసోపానముగా నీతులసీదాసు రామాయణమునుఁ దెనుఁగున వ్రాయించితిమి. ఈపని ప్రారంభించి సుమారు పదునైదుసంవత్సరములయ్యెను తర్వాత హిందీబాలశిక్షను ప్రకటించితిమి. ఆవల సీరామాయణమును ముద్రింపఁబూనితిమి. శ్రీగాంధీను హాత్ముఁడు హిందీప్రచారము చేయఁబూనక పూర్వము పదిసంవత్సరములకు ముందే మాయీప్రయత్నముసాగ మొదలిడెను. కొన్నికారణములచేత నీరామాయణము పూర్తియైన పిదప ముద్రింప వీలుచిక్కినదికాదు. ఎట్లో అవకాశమును గల్పించుకొని యిమ్మహాకార్యమునకుం బూనితిమి. ఈరామాయణమును దెనుఁగునవ్రాయింప మమ్ముం బ్రోత్సహించినవారు విశాఖపురవాసులు నస్మత్పితృసఖులు నగు ముస్సీ మేక్ మాలాసాహెబుగారు. వారిప్రోత్సాహముననే యీకార్యమునకుం బూనితిమి. పరమేశ్వరానుగ్రహమున నది పూర్తియయ్యెను.

ఈరామాయణముసఁ దొలుత దాసుగారిచరిత్రమును వ్రాయింపఁ దలంచుచుండఁగా విజయనగరము నివాసముగాఁగలిగి సంస్కృతాంధ్రభాషలయందుఁ జక్కనిపాండిత్యముగలిగి కవిత్వముచెప్పనేర్చిన శ్రీమతి పక్కాలంక వేంకటసూర్యరామజోగమాంబగారు లలితోపాఖ్యానమును ముద్రింప మాయచ్చుకూటమునకు వచ్చియుండి యీతులసీదాసురామాయణవిషయమును మావలన విని యీమహాత్మునిచరిత్రమును వ్రాసియిత్తుమని చెప్పిరి. సంతోషముతో నంగీకరింతుమంటిమి. కొలఁదిదినములలోనే పద్యరూపమున వ్రాసిపంపిరి. దానిని మొదట ముద్రించితిమి. తులసీదాసుగారిచరిత్రమంతయు దానియందుఁగలదు. పద్యములు హృద్యములై సులువుగ నున్నందున నదియు వచనరూపముగ నున్నట్లే భావింపఁబడ్డను. కాఁబట్టి యీకవితల్లజుచరిత్రమును బెంచి వ్రాయఁబూనక యింతటితో విరమించుచున్నారము. గ్రంథము చాలగొప్పది కావున బాలకాండను మాత్ర మిప్పుడు బ్రచురించినారము. ఆంధ్రమహాశయుల ఆదరణమున నచిరకాలమున తక్కిన కాండలఁ బ్రచురించెదము.

తండయార్పేట,
చెన్నపట్నం.
6-3-1926.

ఇట్లు,
వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్

శ్రీః

తులసీదాసుచరిత్రము.

ఉ. శ్రీమెఱయంగ సాధుజనచిత్తసరోజములన్ వసించి యు
ద్దామమహత్వ మొప్పునటు ధాత్రిజనార్దనశంకరాదులన్
గామితదానదక్షులను గాఁగ సృజించి సమస్తవిశ్వమున్
బ్రేమను బెంచు నీశ్వరుఁ బవిత్రచరిత్రుని భక్తిఁ గొల్చెదన్. 1

తే. శ్రీత్రిపురసుందరిని మదిఁ జేర్చి సకల
దేవతల కంజలియొనర్చి పావనకవి
తల్లజుల సంస్తుతించి నితాంతభక్తి
పరవశులఁ బెద్దలను వేఁడి పరమనియతి. 2

శ్రీ. ఆంధ్రసద్గ్రంథాళికాధారుఁడై యొప్పి వినమ్రాళికాళివిమలసుగుణ
నిలయుఁడై పండితనిచయసహాయుఁడై కవిపికగణమహాకల్పకమయి
వాపిళ్లసద్వంశవారాశిశశియగు వేంకటేశ్వరశాస్త్రి విమలచిత్తుఁ
డొకతఱిఁజెన్న పురికినేనుజనఁగనస్తునుఁగొనిమిరేదొగ్రంథమొకటి

తే. సేయఁబూనినయట్టులు చెప్పె నాకు
నాదృతిఁజనమంచిశేషాద్రిశర్మ
యద్ది హరిభక్తవిషయంబె యైనలెస్స
యనుచుఁ దోఁచెడు మదికి జోగమ్మగారు. 3

క. అచ్చొత్తించితి నేనును
ముచ్చటమీఱంగ భక్తమూర్ధన్యుని దొ
సచ్చరిత మొండు పండితు
లచ్చెరువందంగఁ జేయు మద్దానిగృతిన్. 4

క. తులసీదాసనుభక్తుం
డలఘుగుణుఁడు రామభక్తుఁ డగునాతని దొ

సులలితచరితముఁ గృతిగా
నెలమిం జేయంగఁ గీర్తి యిలఁ బరఁగుఁ గదా. 5

చ. అనితగురీతిఁబల్కి తగునమ్మ యిదేకృతిసేయమీకు నం
చనునయమొప్పఁ బుస్తకము నాదృతిమై నొసఁగంగ నేను నా
త్మనుదలపోసి యీకృతిని దద్దయుఁ బూనికజేయ ధన్యనై
తనరుదుగా యటంచుఁబ్రమదంబున దానిఁబఠించి చక్కఁగన్. 6

క. కత యిద్ది కల్పితమె యీ
ప్రీతి నెల్లరు నమ్మువారొ కేరడమె యస
మ్మతిఁ జేయుదురో యని నా
మతినిం దలపోసి యిట్లు మతియుఁ దలఁచితిన్. 7

ఆ. సత్యమైనసద్విషయమందు విశ్వాస
ముండకుండు జనుల కొక్కకొంద
ఱకుఁ దలంప దాన నాకకీడుగల్గునే
నమ్మువారికెల్ల నిమ్మహిఁగన. 8

క. మనమునఁ బెద్దలు పల్కిన
యనఘులచరితములు నమ్మ నగును శుభంబుల్
ఘనమార్గ మిద్ది యగుఁ గా
యని నామది నిశ్చయించి యాదృతి మీఱన్. 9

క. నను నేవేగ్రంథంబుల
నొనరుపఁ బురికొల్పుచును సహోదరసముఁ డై
తనరెడు శేషాద్రిమతం
బును గొని కృతిసేయ నిపుడు పూనితిఁ బ్రీతిన్. 10

తే. ఇంతమాత్రపు గొడవయే యింకఁ జాలు
ననుచుఁ బండితవర్యుల కంజలి యిడి
తప్పులనెపట్టు కవులను దలఁచి వారె
మేలు సేసెడివా రని చాలనమ్మి. 11

తే. మొదలుపెట్టెదఁ గృతిసేయ మొదటి దిదియె
పద్యరచనకుఁ గావునఁ బండితు లిటఁ
గలుగుదోషంబులను మాని యెలమి గుణము
లున్నఁ గొనుఁ డంచుఁ బ్రార్థించి సన్నుతింతు. 12

కథ మొదలు.

చ. కల దొకపత్తనంబు ధరఁ గౌరవపాండవవాసరమ్య మై
సులలితహర్మ్యజాలముల సొంపున దేవపురిన్ హసించుచున్
గలితచిరత్నరత్నతతిఁ గంధిని జాలఁ బృణీకరించుచున్
లలితవిలాససంపద నిలాలలనాతిలకంబునాఁ గడున్. 13

చ. అదియెగదా యశంబు నలరారఁగ హస్తిననాఁగ నొప్పు న
య్యదియె క్రమక్రమంబున మహామతియై తనయంత వారు థా
త్రీ దగుదురే యటంచు బహుధీతుల నెన్నఁగఁజాలు విక్రమం
బొదవఁగ నొప్పు నక్బరను భూపతితల్లజరాజధాని యై
సదమలరీతి ఢిల్లియను చారుతరాహ్వయ మొందెఁ జక్కఁగన్. 14

సీ. తనయపాంగమునను మనుజుఁ డెన్వాఁడు లక్ష్య,
మగువాని ధనపతి నపుడె చేయుఁ
దనప్రతాపమునకు మనుజేంద్రుఁ డెవఁడు ల,
క్ష్యంబగు నవ్వాని నపుడె యడఁచుఁ
దనదానవారి కేమనుజుఁడు లక్ష్యమా,
నతనిఁ గృతార్థుఁగా నపుడె చేయుఁ
దనక్రోధవహ్ని కే దస్యువు లక్ష్యమా,
నతని నింధనముగ నపుడె చేయు

తే. సకలనృపమౌళిమణిరుచిజాలరుచిర
పాదనఖరుండు కరుణాతిభవ్యగుణ
నికరమండితుఁ డక్బరు నృపలలాముఁ
డవని నిస్సముఁ డై యలరారుచుండు. 15

క. ఆరాజులలామున కా
త్మారామము డసెడుపేర మహినొప్పు కృపా
ధారుఁడు సచివుఁడు వెలసెను
బీరునకుం దగినయట్లు పెంపు వహించెన్. 16

ఆ. అన్నమిన్న యతని కయ్యెఁ గళత్రంబు
నుగుణరాశి కీర్తి నురుచిరనిజ

చరిత లక్ష్మీబాయి సమధికభాగ్యశా
లినియు నగుచు ధరణిఁ దనరె మిగుల. 17

చ. అడిగినయట్టి యర్థులకు నన్నముఁ గల్గినయంతలోనఁ దాఁ
గుడుచుటమాని యైన నిడుఁ గూర్మివహించును బంధురాజిపై
బుడమి నదే నితంబినియుఁ బోలదు సాటి తలంప నామెకుఁ
విడువదు నాథుచింతనము వేయిపనుల్ తలపైనఁ దోర్లినన్. 18

చ. కలిగినవాఁడు భర్త స్మరకల్పుఁడు రూపమునందు భోగమం
దలసురరాజతుల్యుఁడగు నారయ నామెకు నేవిధంబునఁ
దలఁచినఁ జింతలేదు నిరతంబును ధర్మమె చేయుచుండు నొ
ప్పులగనియంచుఁ జెప్పదగుపుత్త్రుఁడు మాత్రము కల్గఁడక్కటా!

చ. మనమున నెంచు నామె యొకమాటు శరీర మనిత్య మేలొకో
తనయునివాంఛయంచుఁ, బ్రథితంబగుకీర్తిజెలంగి పూర్ణచం
ద్రునిఁ బురుడించునట్టిడుగుతుం డొకఁడుండిన నెట్టులుండునో
యని యొకమాటు నంతటిమహత్తరభాగ్యము లేదటంచునున్. 20

చ. వనితలచిత్త మెప్పుడొకభంగిగ నుండక యప్పుడప్పు డొ
క్కనిముసమైన మాఱుట జగంబున నైజ మదెట్టినారియై
ననితరయోషయందును గనంబడుభాగ్యము నొందఁగోరు నా
పనజజుశాసనంబె యనవచ్చును దీనిఁ దలంచి చూచినన్. 21

చ. కనుకనె లక్ష్మీబాయియు నఖండతరప్రతిభావిశేషముం
గనినదియైన స్త్రీసహజకాంక్షకులోనయి పుత్త్రవాంఛ నె
మ్మనమునఁ దాల్చెఁగాని తను మైకొను చింతను భర్తకిచ్ఛ చె
ప్పను దలపోయ కేయడఁచె భావములోనన నేర్పుమీఱఁగన్. 22

సీ. ఒకనాటి కొకనాఁడు సకలభూషణముల,
నలరారుచుండుట యంతరించె
నొకనాటి కొకనాఁడు ప్రకటరాగంబున,
నతివలతో నాడు టంతరించె
నొకనాటి కొకనాఁడు హెచ్చయలు మీఱఁగఁ జంద,
నాదుల నలఁదుట యంతరించె
నొకనాటి కొకనాఁడు నికటంబునందున్న,
యాత్మసఖుం బిల్చు టంతరించెఁ

తే. బూటపూటకుఁ బ్రీతిమై భోజనంబు
సేయుటయు నంతరించెను జిత్తసీమఁ
దనయులే లేకయున్న నా జని యిదేల
యంచుఁ దనుముంచు పెనువాంఛ నందినపుడు. 23

క. ఒకకొంతకాల మిటు పు
చ్చు కళత్రమురీతిఁ గాంచి శుభమతి పతియే
మికతం బిటుచింతల నని
యకలంకమనీష నామె నడిగిన సతియున్. 24

చ. తనమదినున్న చింత నిఁకఁ దప్పకచెప్పఁతీర దంచు నా
త్మనుదలపోసి యాసుదతి తత్తఱ మందక వాంఛఁ దెల్పినం
తనతఁడు భేల! వాంఛ యిది ధర్మముగాఁదగు నుండనంచుఁ జ
క్కనిభణితిక్ర వచించి తనకామిని నూఱడఁ జేసె నంతటన్. 25

కవిరాజవిరాజితము.—

తరుణియు భక్తిని దైవము నమ్ముచుఁ దత్పరయై సతతంబును దా
హరిని భజించుచు నాశ్రితరక్షక యాత్మజునొక్కని నాదృతిమై
నిరుపమకీర్తి యనింద్యచరిత్రము నిస్తులభక్తియు నీస్మృతియుక్ర
వరమతియుం దగువాని నొసంగవె వైభవనాకని స్వాంతమునన్. 26

క. పలుమాఱు వేఁడ నంతట
నలినాక్షుఁడు పుత్త్రు నొసఁగె నారీమణికిం
దులసీదాసని యతనికి
నలరారుచు నామకరణ మప్పుడు చేసెన్. 27

చ. జనకుఁడు సంతసంబులర సజ్జనలక్షణయుక్తు నాత్మజుం
గని ముదమొందెఁ దల్లియు నఖండముదంబునుగాంచె నంతటక్ర
దినదిన మొక్కరీతి శశితీరున వృద్ధినిగాంచుచుక్ర వినూ
తనరుచులొప్పఁగాఁ బెరిగెఁ దన్గని యెల్లరు పొంగుచుండఁగన్. 28

క. తనయంతన లభియించిన
వినయజ్ఞానముల మిగుల వెలసి యతఁడు చ
క్కనివిష్ణుభక్తిచేఁ దగి
జనవినుతిం గాంచి పెరిగెఁ జక్రికరుణచేన్. 29

క. క్రమమున జనకుఁడు సంస్కా
రములం దమిఁజేసి సుజనరంజకుఁడగు నా
విమలాత్మునకున్ శ్రీశీ
లము లందము విద్యయును గులంబుఁ దగుసతిన్ 30

సీ. ఉద్వాహమునుజేయ నొప్పి రాదంపతుల్,
గౌరీశు లట్లు లఖండముదము
తనరఁగా వారలఁ గని సంతసంబంది,
రెల్లవారును దగు సీవివాహ
మని; యిట్లు లోకకొన్నిదినములు జరుగ నా,
త్తారాముఁడొండె నమర్త్యపురిని
దల్లియుఁ దనయుఁ డాతనిభార్యయును ఢిల్లి,
నగరంబునందె పూర్వగతినుండి

తే. రాకుమారుని సాధ్వి యత్యంతభక్తి
యుక్తయగుచు మాతాదేవి యొప్పె మిగుల;
భార్యపయిఁ దులసీదాసుపరమమైన
ప్రీతి యలరారనుండె విఖ్యాతిమించ. 31

క. సతియుం బతియును మోదం
బతిశయమై యొప్పవెలసి రన్యోన్య మదే
తీతిఁజూడఁగ లేదీ యా
వృతి గలదంపతుల నందు నెల్లరు పలుకన్. 32

ఆ. ఒక్కనిమిషమైన నొండొరులను బాయఁ
జాలకుండి రిట్లు సతియుఁ బ్రియుఁడు
మిగుల వేడ్కనుండ మెల్లమెల్లన దాసు
భక్తి నడఁచి ప్రేమ పరిధవిల్లె. 33

క. అగ్గలమగుమోహంబున
నగ్గజగామినిని గనుచు నాతఁడు సతముక్
దగ్గని కుతుకంబుననే
మ్రొగ్గెను గ్రీడైకనిరతి ముక్తిద మనుచున్. 34

చ. నిరతము తన్మయుండగుచు నెమ్మని గాంతనుగూడియుండుటే
పరమనియెంచి భాగవతభక్తినిబాయక వాసినట్లుగా

స్మరపదభక్తి నుంటఁగని సాధ్వియు నొక్కపుడాత్మనాయకున్
నిరుపమభక్తిఁ జీరి యతినిర్మలవాక్కులఁబల్కి నివ్విధిన్. 35

చ. మునుపటిరీతిగాఁ రఘుముఖ్యునిదౌభజనంబుఁబీడి న
న్గనుచు సమస్తకార్యములు క్రన్నన మాని యిటుంట చిత్రమై
కనఁబడుచున్న దీతనుసుఖంబె సతంబని నమ్మినారొ నా
మనముపరీక్షసేయుటకు మానని దీక్షను దీనిఁగొంటిరో. 36

చ. తనువిది నీటిబుగ్గ సతతంబిటులుండదు దీనినమ్మి యి
ట్లనిశము క్రీడలోమునుఁగు టర్హముగా దనితోఁచుచున్నదో
మనుజులలామ, నాదయినమాటను లోనఁదలంచి రాముభ
క్తిని మదినూలుకొల్పు మిలధీరులు మోహరతింత్యజింత్రుగా. 37

తరళము. పరమునెన్నక దేహభద్రమె పాడిగాఁ దలపోయుచున్
నిరతమిగతి మీరలుండిన నేను నేనని యామ్యది
గ్వరునిదూతలు క్రమ్మినప్పుడు కల్గునే యొకకార్య మే
వరుసఁ జేయఁగఁ బ్రాణనాయక వాక్కు దీనిఁ దలంపుమా. 38

చ. మునివరు లెందఱో స్వతపముఁ విడనాడి యహర్నిశంబు స్వ
ర్వనితలయందు మక్కువముఁ బాయకయుండి యనంతరంబ యా
త్మనుఁదలపోసి వేగిరమ తత్వమెఱింగి త్యజించిదానిఁ జ
క్కనిపథమొంది మోక్షమును గాంచిరనఁ వినమే మనోహరా. 39

క. ధీరత్వముమానుచు నా
శ్రీరామునిభక్తి మాని స్త్రీకృతసుఖమే
ధారుణి సనాతనం బని
కోరికఁ గనుచున్న ముక్తిగూడునె చెపుమా. 40

చ. అనిమదికొక్కనట్లు తనయంగన చెప్పినపల్కు లన్నియుఁ
వినుచును దాను తాఁ బెడచెవింజొరునట్లుగఁ జేసి పూర్వరీ
తినిజరియించుచుండెను సతీమణియుం దనకున్న వేళలోఁ
దనపతి కెంతొభక్తిమెయి దాశరథిప్రియవార్తఁ జెప్పుచున్ 41

క. సమయానుకూలమా చం
దమునం బ్రియుచిత్తమెట్లొ తాఁ ద్రిప్పఁ బ్రియ
త్నము చేయుచుండె నిటువ
ర్షము లొకకొన్నియు గతించె జయ్యన నంతన్. 42

ఘీంకరించుచు నెటుపోవనుదోఁపక తోఁచినట్లుపోవఁ బిండుగట్టి తాలరువ్వుచు నరుదెంచుచంతావళంబుల మారుకొని యీరసంబున నోరఁజేసికొనక యెదిరించి యదలించి పెద్దభల్లంబులం గ్రుచ్చి యవిపెనంగంబూన హుంకరించి వేఱొక్కతావున నీఁటనాటి చివుక్కునగిమాటి యొక్కచోటంబడవైచి తుండంబుల ఖండించి కొండలపిండునా నవిపడియుండ దండపౌరుషంబునఁ బరులగుండియలవియ హుంకరించు చెండులును, బరిసరంబుల వడివడిందిరుగు కాసరంబుల నీసడించి వెనుకటికాళ్లంబట్టి యట్టెమీఁదికెత్తి గిరగిరం ద్రిప్పివైవ నవి రక్తధారాసారసిక్తముఖంబులై యొప్పఁ బక్కునవ్వ్యయవనులునునై,సకలమృగవిలయప్రాయంబగు వేఁటసాగుచుండఁ జక్రవర్తి శరచాపంబులూని విలయసమయవిషకంఠు చందంబున దుర్ధరప్రతాపుండై, దావదహనుపోలిక దుస్తరుండై, ప్రళయకాల భాస్కరుభంగి దుర్నిరీక్ష్యుండై, చలింపక, యోసరిలక, భీతినొందక, వెనుకంజవేయక, ప్రమాదంపడక, సూటిదప్పక, కాలంబుపుచ్చక, శరకరలాఘవంబులు మెఱయ రావణవధాభిలాషంబున నుద్దీపించిశరంబులువైచు రామునివలె బాణంబులం బరగించి కరచరణాదిభేదంబు లెఱుంగఁబడకుండ గుదిగ్రుచ్చినట్లు భయంకరమృగంబులం బొలియించి తనివినొంది మృగయులంగూడి తులసీదాసువెంటరాసలిలాశయంబుఁ జేరి యథార్హస్థలంబుల నెల్లర విశ్రమింపంబంచి తానును రమణీయపటగృహంబున విశ్రమింపంబోయె నంత నగరంబునందు. 50

వెలవెలఁ బాఱుమోము నతిభీతిగనంబడఁజేయు నేత్రముల్
తోలఁగనిచింతఁ గన్పఱచు తొంటిమాటలు గల్గు మర్త్యుఁడు
జ్జ్వలతను వొక్కరీతిగను వాడినయట్లు కనంబడంగఁ దో
య్యలి వసియించు గేహమున కాతురతం జనుదెంచె బ్రొద్దునన్. 51

తనపుట్టినింటి సేవకుఁ
గని మాతాదేవి యచటఁగలయెల్లరకుం
దనరారునె కుశలంబన
విని యాతండూరకుండి వేగమె లేఖన్. 52

ఆ ఆమెచేతి కొసఁగ నద్దానిఁ బఠియించి
యత్తగారితోడ ననియె నిట్లు
నాదుతల్లి కేమొ నానాఁట రోగంబు
ముదురుచున్నదంట మోసమంట. 53
క. నాలుగు దినములుగా రుజ
యోలిఁ బ్రవృద్ధంబు నగుచునున్నది గానక్
జాలము సేయక రాఁదగు
మేలగునో కీడెయగునొ మీఁదట ననుచున్. 54
ఉ. వ్రాసినవారులేఖ నిటువంటిమహారుజ నాదుతల్లికి
ట్లీసరికిం గనంబడుట యేనెఱుఁగం దలవ్రాత యెట్టులో
చేసెడిదేమి లేదయినఁ జింత మదాత్మను గ్రమ్ముచున్న దెం
తేసిమహాపథాళి యిటనేమియు సత్ఫలమీయకుండుటన్. 55
క. జననియు బ్రదుకుట దుర్లభ
మనితోఁచెడు నంచు మిగులనార్తవితతిచేఁ
గనులెట్టబాఱఁ జింతిలు
తనతోడలిఁ జూచి యత్త తానిట్లనియెన్. 56
చ. అడలకుమమ్మ నామదికి నల్లెకనంబడెడుం దలంపఁగాఁ
గడుజరగ్రమ్మి యున్నయదిగాదె మహాగద యిద్ది యెవ్విధిన్
సుడివడకుండఁ జేయునొకొ చొక్కపుమందులు పోసినారొ యె
క్కడిదిఁక లాభమంచు వగఁగ్రమ్మఁగ మానము దాల్చినారలో. 57
క. పయనంబు సేయు మింకనే
మియు దుర్ముఖంపంగవలదు మేలెగలుగు ని
ట్టియవస్థ యామెకొదవుట
యెయాత్మకుం బట్టె చింతయేమగు మనచేన్. 58
క. పెనిమిటి యింటన్ లేడని
మనమున నూహింపఁ బోకుమాతల్లీ! నే
ననుజెప్పెదఁ తులసీదా
సును జూచినయట్లు బాలసుహృదయుఁ డతఁడౌ. 59
క. జననీవాక్యంబుల నా
తనయుఁడు మీఱంగలేఁడు త్వరపడి పొమ్మా

యనిపలికి యామె దగుచిం
తనుగొంచెము శాంతిపఱచి తాయత్నమునన్. 60

క. పినతల్లి తనయుఁ డావ
చ్చినవాఁడని యెఱిఁగి యతనిఁ జేరఁబిలిచి యా
వనితామణి రోగవిధం
బును జక్కఁగ నడిగి భయము పాసఁగ దటుంచున్. 61

తే. వారిచింతను గాసంతవదలఁజేసి
యన్నముం బెట్టి పోవఁబయనము చేసె
నత్తయాజ్ఞను బతియాజ్ఞయంచుఁ దలఁచి
తరలిపోయెను ద్వరపడి తల్లిఁ గనఁగ. 62

క. పంచక్రోశంబులు ద
వ్వించఁగ నాయూరుగాన సెట్లో చనె హ్యా
చ్ఛించలతమించ మగువయు
నించుకప్రొద్దుండఁ దల్లి యిల్లుం జేరెన్. 63

చ. తనయనుగాంచినంతనె మహాగద యప్పుడె పోయినట్లుగాఁ
గనఁబడఁ దల్లి యాత్మజను గౌఁగిటఁ జేరిచి యమ్మకాన! నీ
జననికిరోగమందు విని సత్వరమీగతి సీవనాంతరం
బునఁ బడివచ్చి నావె యనిపొక్కుచుఁ బల్కుచుఁ బ్రేమమీఱఁగన్.

తే. ప్రక్కను బరుండుమా యని పలికి నాకు
భయములే దింక వగవకు పట్టి యనుచు
నామెచింతను బాపె; నాయన్నమిన్న
తల్లిమాటల కలరె నంత నిటనడవి. 65

క. మృగయాకేళులు చక్కఁగ
ముగిసిన నక్బరునుగూడి మోదంబున నె
ల్లగనుంగొనుదునొ భార్యను
సగమీమే నాపెదిగద సంతత మనుచున్. 66

చ. కనుయుగ మామెరూపమును గాంచుకుతూహలమొప్ప వెల్ల నొ
క్కనిమిస మింకనేర్చుకొనఁగాదు తరంబని వేగవచ్చె; ని
ట్లనుపుగ నిల్లుసేరి తనయంగనఁ బిల్వఁగఁ దల్లి యేమిరా
తనయ యటంచుఁ బల్కి తనఱాపున నిల్వఁగఁ జేసి యిట్లనున్. 67

తే. నాయనా! నీదుభార్య జననిరుగార్త
యనుచుఁ దమ్ముఁడు రాఁగఁ జింతాకులాత్మ
యగుచు నీవింటలేమికి నార్తివొంద
నేను పగఁ బాపి పంపితి నీవు వోలె. 68

క. త్వరగావచ్చును దండ్రీ!
యరణ్యమున నేమిబాధ యంగంబున కె
వ్వరుసం గల్గదుగద యిఁకఁ
ద్వరపడి స్నానంబొనర్చి వార్చి నియతిచేన్. 69

ఆ. భోజనం బొనర్పు పూజ్యతరాన్నము
సిద్ధపఱచి నీదు సేమమునకు
సురలవేఁడుచుంటి శుభమొంది వచ్చితి
వంతె చాలు లక్ష్మలమరె నాకు. 70

చ. అనిపలుమాఱు సంతసమునందునటుల్ పలుకంగఁ దల్లిచ
క్కనిగతి యెంతచెప్పినను గాంతగృహంబునలేమి కార్తుఁడై
వనటఁ గలంగుచిత్తమునఁ బల్కఁకయే బలవంతపెట్టినఁ
జని కుడువంగనొల్లక విశాలగృహంబున సంచరించుచున్. 71

తే. ఎవ్వ రెన్నివిధంబుల నెంత యొత్తి
చెప్పినను దాను జక్కఁభుజింప నొల్ల
కున్నఁ దల్లియెఱింగి యాకొన్న తనయు
నల్లె బలవంతపెట్టి భార్యపయిఁ దమిని. 72

క. మనమున నెఱింగి మతియి
ట్లనుఁ దనయా! చింతనొందు నంతటిపని యే
మినిఁ బుత్తంబుళఁ గల్గెనో
వినిపింపు మటన్నతఁడు విహ్వలమతియై. 73

చ. తరుణినిజూడనందులకుఁ దాప మిదిట్టులు కల్గెనంచు నె
వ్వరుసనుజెప్ప నొనరుచుఁ బల్కఁను వేఁటశ్రమంబెకాని ని
ర్భరముగువేఱుచింత యిటఁబర్వదు నాకని స్నానమాడి యా
తురుఁడయి భార్యఁజూచుమదితోభుజియింపఁగఁ బోయె మెల్లఁగన్.

తే. విస్తరంబునఁ గూర్చుండి వివులచింత
మదిని బర్వట భుజియింప మనసురామి

నెట్లో భుజియించి నటుచూపియేగె శయ్యాగృ
బవ్వళింపంగఁ దమివెలిఁబాఱుచుండ. 75

చ. శయనముచేరి దిక్కులను జక్కఁగఁజూచుచు లేచిలేచి యే
మియుఁ దనకర్థతోఁపమికి మిక్కిలి కుందుచుఁ గొంతకాల మీ
నియతినిబుచ్చి యంతనిటనిల్చుట తప్పని సత్వరంబుగా
దయితనుజూచుకోర్కి మెయి ధైర్యముపొంగఁగ లేచెఁ జివ్వునన్. 76

సీ. అందఱు పవళించి యత్యంతసుఖనిద్ర,
సేయున త్తఱిఁ గడుఁజీకటి లిలఁ
గానరాకుండంగఁ గప్పియుండఁగ సద్దు,
గాకుండఁ బయనమై కాలినడక
నైదుక్రోశ్ములయంతదవ్వున మహా,
కాననాంతరమునఁ గ్రాలు గ్రామ
మున కిప్పుడిటుపోవఁ జనదనితలఁపక,
తమివెల్లిదంబునఁ జనియె నొకఁడె

గీ. పయనమైనది మొదలుగాఁ బత్నియలరు
గ్రామమును జేరునందాఁకఁ గాననాంత
రమున శబ్దించు శ్వాపదరాజినుడులు
చెవులఁ బడకుండఁజనియె విచిత్రరీతి. 77

క. ధరఁ గామాతురుల కదే
సరణిని భయసుఖములందు స్వాంతము పోదం
చురుమతులు పల్కుట కుదా
హరణం బీతనిచరిత్రమగుఁగా తలఁపన్. 78

క. తరువనక కంటకంబన
కురుమృగములటందుననక యొక్కఁడె చని యా
తరుణీమణి వసియించెడు
సురుచిరహర్మ్యంబుచెంతఁ జొక్కుచుఁ జేరెన్. 79

ఉ. చీమచిటుక్కుమన్న మదిఁజేరును దద్ధ్వని స్పష్టరీతిగా
నేమియుఁగాని పల్కువినునెవ్వఁడు నేరఁడు ప్రాణియెద్దియున్
దా మసలంగఁ బూనదు నితాంతము నిద్దురఁ బొందియున్న యా
భీమనిశార్ధకాలమున భీతియె లేక యతండు చక్కఁగన్. 80

చ. తనప్రియయున్న గేహమును దాపునఁ గాంచి యటఁ మనుష్యునె
వ్వనిఁగనలేక యెందుఁజనువారలు లేమిఁ దలంచి యర్ధరా
త్రనియమమెల్లఁ గన్పడెడుఁ దాఁ జనుదెంచినరీతిఁ దెల్ప నె
ట్లనువుపడుఁ గళత్రమునకంచు నొకించుకసేపు నెమ్మదిన్. 81

క. తలపోసి యందు నిందును
గలయంజూచుచును సౌధకాంతమీఁదెంతఁ
దులసీదాసు చరింపఁగ
నిలదనుకఁ మేడనుండి యెంతో దృఢంబై. 82

ఆ. విడువఁ బడినయట్లు విషధరం బొక్కండు
త్రాడు వోలె నుండె వ్రేలుచు నట
దాని సర్పమనుచుఁ దానెఱుంగక పోయె
దాసు మోహపరతఁ దను వెఱుఁగమి. 83

క. దానినె యాధారంబుగఁ
దానెక్కెను బైకినందుఁ దనసాధ్వియు నిం
పైన తనరూపసంపదఁ
గానంబడె దానమనసుకలఁతయుఁ బాసెన్. 84

క. కనులకుఁ బండువుగాఁ దన
వనితామణితోఁప విరహభారము పాయం
గనియెను; మాతాదేవియుఁ
దనమగనిం దలఁచుకొనుచుఁ దదవసరమునన్. 85

ఆ. ఒంటినుండె నంత నువిదయుఁ బ్రాణేశు
రాకఁ గాంచి యర్ధరాత్రసమయ
మందు నిట్లురాక యరుదయ్యె ననిపల్క
యతనికుపచరించి యనియె మరల. 86

చ. కనుఁగొనఁ జిత్రమయ్యెఁ గద కాలుఁగదల్పఁగరాని రాత్రి యి
ద్దని తలపోయ కిచ్చటికి నల్లన వచ్చితివోవిభూ! ననుం
గనుఁగొననో మత్తేపనికొ కారణమున్న వచింపు మద్ది యే
వినఁదలఁతుఁ మనంబునకు వింతగఁ దోఁచెడుఁజూ! యిదేలొకో. 87

చ. అనవిని హర్ష మొక్కఁ మొగి నాత్మను నిల్వక పొంగిరాఁగ నా
వనితనుగాంచి దాసనియెవచ్చితి నింటికి వేఁటకేగి ని

న్గనినికతంబునక్ గృహాము గాదది పాడుగఁదోఁచె నాకు నే
మనివచియింతు నన్నమునునైనఁగొనక్ మదిఁదోఁపదయ్యెఁజూ. 88

క. ననుఁబాసి నీవువచ్చినఁ
దను విది వ్యర్థంబె యనుచుఁ దలఁచి నినుఁగనం
జనుదెంచి యెవ్వరిచ్చటఁ
గనఁబడఁమిం దిరుగుచుండఁగా భాగ్యమునన్. 89

సీ. వ్రేలాడుచుండెఁ ద్రాడేలొకో దానినే,
యూఁతఁగా గొని మహేంద్రోగమొప్పఁ
బై కివచ్చితి నిన్నుఁ బ్రాణేశ్వరినిగను,
భాగ్యంబుగల్గెను బ్రదికితి నిఁక
ననవిని యాపె యిట్లనియెఁ ద్రాడెవ్విధి,
వ్రేలాడుచుండె నీరీతినెవరు
దానినుంచిరి విచిత్రంబిది నాయకా!,
కనఁబఱచెదవె దానిని ననంగ

తే. భాగ్యకరమును దనకయిఁబట్టి యచటి
కల్లనం గొనిపోయె త్రాడనఁగ నిదియె
యచ్చెరువు పొందనేల నా సతివ దాని
విధముఁ గన్గొని సంతాపవివశయగుచు. 90

మ. కనుమా నాయక త్రాడుకాదిది మహాకాలాహి యీలాగు మ
త్తును దాఁబొందుచు వ్రేలుచున్నయది నాతోరంపుభాగ్యంబునే
వినుతింపంజను మృత్యుతుల్య మిది శ్రీవిశ్వేశ్వరానుజ్ఞచే
నినుఁ జంపం దలపోయదయ్యె నమతీ నీరాక శ్రేయంబటౌ. 91

ఆ. అనుచు హెచ్చరించి యాతని దోడ్కొని
శయ్యఁజేరి పొలఁతి చారువాక్కు
లలరఁ బల్కి నిట్టు లార్యా! మహాధైర్య
మూని యిట్లురాఁగ నౌనె నీకు. 92

చ. ఘనకరులుక్ మృగాదనముఖంబులు శ్వాపదముల్ చెలంగు నీ
వనమునుదాఁటి యిట్టితతివచ్చుట న్యాయముగాదటంచు నీ
మనమునఁ దోఁపఁజేయనిది మన్నథు తాపమెగాదె తుచ్ఛమో
యనఘ! యిదేల యొచ్చెనొకొయాత్మను సుంతఁ దలంపుమా తగన్.

తే. తుచ్ఛవిషయాభిలాషంబుతోఁ నిజేల
వచ్చినాఁడవొ మనమున భయములేక
యద్భుతంబిది మృగతృష్ణయట్లు తోఁచు
నేమొ యున్నట్లు నిజమున కేమిలేదు. 94

చ. తనకు వశంబుగాక బలితంబుగ నింద్రియరాజి స్వేచ్ఛగాఁ
జనునపు డూరకుండిన నెసంగునెజ్ఞానము నెమ్మనంబునఁ
వినుము మహాత్మ, యల్ల రఘువీరుని ధ్యానముమాని సంతతం
బును మదనుఁస్మరించినటుబుద్ధిని నాకిటఁ దోఁచె నోవిభూ! 95

క. జలబుద్బుద మీప్రాయము
దలఁచిన మృత్యువు నదెట్లు దాఁటఁగరా ను
జ్జ్వలరూపము తృణభంగుర
మిలశాశ్వతమైన దొక్కఁటే జ్ఞానము సూ. 96

ఆ. దాని వీటఁబుచ్చి తగని మార్గంబునఁ
బోవ మొదలుపెట్టినావె చనునె
బాల్యమందు నున్నభక్తి యెట్లైగెనో
ప్రాయమిద్ది తగ నపాయకరము. 97

క. నేఁడని రేపని మాపని
పోడిమిగా వయసుచెల్లఁబూను ముదిమి తూ
గాడుశరీరము దానఁ
గూడదు తొలఁగింప దానిఁ గోరిన్నైనఁ. 98

క. కనుచున్నారము గాదే
తనుసౌందర్యంబు మించుతరుణుల నరులఁ
గనుఁగొన వారలు మాగ్పును
గనుటంజూచెదము ముందుకాలమునందున్. 99

క. ఈమహి "వయసిగతే కిం
కామవికారో" యటంచుఁ గడుపండితసు
త్రాములు పల్కిరి వినమే
యీమాటలఁ బెద్దలహరహంబును దెలుపన్. 100

క. మనములఁ దోఁప వాఁకో యల
వినుతోక్తులు చపలవిషయవికృతింగను నీ

మనమున? నేమని యందును
మనుజులలామా, తలంపు మామకభణితుల్. 101

చ అనియిటు లాసతీతిలక మాత్మహితంబుగ బోధసేసెఁ; నం
తనతనిచిత్తమందు బలితంపుమనోభవతాపమెల్ల నొ
క్కనిమిసమంతలో వెడలఁగా విమలంబగు జ్ఞానమల్లెఁ రా
మునిపదభక్తియుం గుదిరె మోహమునం దెల్వియుఁ దోఁచె నప్పుడే. 102

చ. తరుణి హితంబు సెప్పటయుఁ దానును జ్ఞానముఁ బాసి మోహమే
పరమతమార్థమందు నిరపాయపథం బదెయందు సెంచి య
య త్తరుణమునందు వచ్చుటయు దార్ఢ్యముగాఁ గలపోసి యక్కటా
స్మగురువాగురాళిఁ బడి జాల్తుఁ గనైతి నటంచుఁ జింతిలెన్. 103

చ త్వరపడి యాతఁ డప్పుడె నితంబిని గాంచి త్వదీయవాక్కులే
గురువులు నాకునయ్యె నిఁకఁగుందకు పూర్వపుభక్తితోఁ చె నే
నరిగెదఁ జూచెద న్నినుమహాధృతిఁ గొండొకకాలమేగ ని
త్తరుణమునందె పోవఁగ ముదంబున నాకు ననుజ్ఞ యిమ్మనన్. 104

చ. పెనిమిటిఁ గాంచి మీకు రఘువీరునిపాదసరోజభక్తి క
ల్లెనుగద చాలునద్దియె విలీనముగా మదినుండెఁ గాని శ్రీ
ఘనునికృప నిల్పువెల్వడియెఁ జోద్యముగాదె తలంప నిద్దియే
ననిశను మీపదాంబుజము నాత్మఁదలందుచు నుందు నిష్పరిన్. 105

చ. సెలవెపుడౌనొ యత్తతిని జేరెద మీనికటం బటన్న నా
వెలఁదిని ప్రీతిఁగాంచి రఘువీరునిసేవయె సేయుచుందు ని
న్నిలువఁగఁ బంపెదఁ మరలఁ ప్రీతిని వీడను చిత్తమందు నీ
పలుకులె వేదవాక్యములభంగిని జ్ఞానముగల్గఁ జేసెఁ జూ. 106

చ. అనిసతిఁ గౌఁగిలించుకొని హర్షముమీఱఁగ నామె పోయిన
మ్మని వలుకంగ నప్పుడె ప్రయాణముసేసి నిశాంతమాటచే
జనులరుగంగ వారినగుసంగతిఁ దాఁజని దాను జాహ్నవీ
ధునితటమందు నిల్చి మదిదోఁచెడువేడుక సంగడింపఁగన్. 107

తే. ఆశ్రమంబొండు కల్పించి యందు నిల్చి
రామరామా యటంచు శ్రీరామ యనుచు
జానకీనాథ యంచు దాశరథి యనుచు
భజనసేయుచునుండె నిబ్బరము గల్గి. 108

క. జనపూజ్యమైన యాశ్రమ
మున నాతఁడు నిష్ఠయును బ్రమోదము తగ రా
మునిఁ గొల్చుచుండె ననిశిం
బును నించుక తఱుఁగనట్టి పూనికమీఱన్. 109

క. అనుదినముదయమ్ము మేల్కాని
మనమున శ్రీరాముఁ దలఁచి మఱిశౌచవిధిఁ
బొనరింపఁ జనును దర్శా
త నతఁడు గంతములఁ గడుగు దైవపదరతిన్. 110

సీ. శౌచాదికృత్యముల్ జరపి శిష్టజలంబు,
నొకచెట్టుమూలమం దోపి మెయిఁ
బోయుచుండును మార్పు బొందక యూరితిఁ,
బండ్రెండువర్షముల్ పరఁగనియతి
నొక్కచెట్టునకె పోయుచునుండ నయ్యది,
ప్రతిదినంబును జక్కఁబెరిగి పెద్ద
దయ్యె; నీరీతి నయ్యవనీరుహం బట్టి,
యభివృద్ధినొందంగ నతఁడు దాని

గీ. చెంతనున్నట్టి యాశ్రమసీమ నిల్చి
భజనమొగిఁ జేయుచుండెఁ; నీపగిదినుండ
నొక్కనాఁడొక్క యద్భుతంబొదవె నేమి
యనిన నుదయకాలంబున నతఁడు లేచి. 111

చ. మనమున రామచంద్రుఁ బలుమాఱులుగా స్మరియించి కృత్యపం
క్తినియతిఁ దీర్చి వచ్చుతఱిఁ దీవ్రతరాకృతితోడఁ దోఁచె ముం
దనుపమతేజమొప్ప నొకయద్భుతభూతము బ్రహ్మరక్కసో
యని వెఱఁగందె నాతఁ డదియట్టులెయయ్యెను నిట్టుతోవలోన్.

చ. కనఁబడి దానుఁ బత్తమున గాఢభయంబును బొందెనంచు నా
త్మనుదలపోసి యిట్లనియె ధన్యుఁడవీవు మహాత్మ! భీతినొం
దనుదగ దేను నీదుదయఁ దద్దయుఁ దృప్తినిగాంచినాఁడ నా
మనము ప్రమోదమందె నొకమాటవచించెద నాలకింపుమా. 113

క. ప్రతిదినము నీవు చల్లిన, మితజలమున నేను దృప్తిమిగులంగని యే
వితమునఁ జింతనుగానక, తీతినిటజీవించితిని విచిత్రముగాఁగన్. 114

బ్రహ్మరక్షస్సు వృత్తాంతము.

చ. అనవిని దాను నిల్వఁబడి యాగృతి నిట్లను నీవనంగ నా
కునుదెలియంగరాదె మదిఁగోరెద నీవిధ మేనఱుంగ నో
యనుపమతేజ! యన్నవిని యాపెనుభూతము దానుతోడ ని
ట్లనియెఁ గృపాత్మ! నాదుజననాదిక మక్కఱలేదెఱుంగఁగన్. 115

సీ. బ్రహ్మరక్షస్సను బరమనిర్భగ్యుండ,
నాతొక్కవిప్రర్షినాయకుండు
కోపంబుమీఱంగ గొబ్బున శపియించె,
ననుభీతినొందఁ జేసినకతమున
నివ్వనంబుననుండియే యుదకంబులఁ,
దాఁకఁజాలక నితాంతముశ్రమించు
చుండుమా యన నేను నోమహాత్మా! శాప,
ముక్తి యెప్పుడో తెల్పుము దయననినఁ

గీ. గాంచి కాలముజరుగ నొక్కండు భక్తి
పరవశుఁడు వచ్చి సలిలంబుఁ బట్టనిడక
పోయుచుండును దాననెపోవు నీకుఁ
దాప మంతట శాపంబు తలఁగుఁ జుమ్ము. 116

చ. అనియెను గాన నట్లులె మహాత్మక! నే జిరకాలమిందు ని
ల్చి నినుఁగనంగఁ గోరుదు విజృంభితతాపముతోడ నుంటి ని
న్గనినది యాదిగా మదినిగల్గెను మోదము నీజలంబుచే
తనే యభివృద్ధినొందితిని దాపముదీఱెను శాపమేగుఁజూ. 117

క. నీవంటిపుణ్యపురుషుల, నేవిధమున వెదకినను మహీస్థలిఁ గననో
నే వాసుదేవభక్తా, నీవంకఁ బ్రదికినాఁడ నేనిఁకఁ జనెదన్. 118

క. ఉపకారమేదియే ని
ష్కపటాత్మక! నాదువంకఁ గాంక్షించెదవో
యిపుడె యొనర్చెద నావిని
యపరిమితాత్మోచమంది యతఁ డిట్లనియెన్ 119

సీ. జననమాదిగను దాశరథిపదంబులఁ గనవేడుకయె మనంబున నెసంగు
చుండు నీయడవిలోనుండి భజించితిఁ గాని దర్శనము నాకీనిముపము

పఱుకుఁ గా లేదేనిభ క్తిలోపమొదానినగునట్లుసేయవే; యనినభూత
మతనికిట్లను నేను నతిశయపాపుండ నాకబ్బినంగాదె నీకుఁ జేయ
తే. నేర్తుఁ దత్ఫలముం బొంద నేను బ్రహ్మ
రక్షసుఁడఁగద యైన నోరామభ క్త
యొకయుపాయంబుఁ జెప్పెద సులవిధము
లను బ్రయత్నింపు కార్యసిద్ధిని గనుదువు. 120
క. అనుదిన మీవును భజనం
బును జేయుచునుండ నొక్క పూజ్యుఁడు వృద్ధుం
డును బ్రహ్మచారియును నగు
ఘనవిప్రుఁడువచ్చి వినునుగాదె సుభ క్తిన్. 121
క. హనుమంతుం డాతండని
మనమునఁ దలపోయు మీవు మారుతి యతఁడౌఁ
గనుకనె నీముందటఁ జ
క్కనిభ క్తిని నాలకించుఁ గమ్రభజనమున్. 122
క. హనుమంతుఁడు కరుణానిధి,గనుక మహత్త్వా భజింపఁగాఁదగు నతనిఁ
గొనసాగు నీదుకాంక్షిత,మని యాభూతంబు స్వేచ్ఛనరిగెం బిదపన్
చ. వరమతి దాసు రాఘవునిభద్రదునిఁ భజియించుచుఁ మనో
హరమగు రామనామము సహస్రశతముఁ నుతియించుచుండఁగా
మరుదధిపాత్మజుండు బహుమానముమీఱఁగ బూర్వరీతిఁగా
నరుదుగ వృద్ధవిప్రవటువై చనుదెంచెను భ క్తిమీఱఁగన్. 124
తే. బ్రహ్మరక్కసు న్తెల్పినభంగిఁ దులసి
దాసు మారుతిగానె యాతని నెఱింగి
వందనముసల్పి యిట్లని వలికె నోమ
హత్మ! నాపాలిభాగ్యంబ యనిలతనయ. 125
చ. మనుజుఁడ దుష్టబుద్ధినయి తొల్తలిఁ గొండొకకాల మిచ్చువ
చ్చిన యట్టు వచ్చినాఁడ, ననుఁజేరి సతీమణి నాదుభార్య చ
క్కనియుపదేశ మిచ్చె రఘుకాంతునినిఁ భజియించు మంచు నే
ననయము నట్లులే కలిగినంతటిభ క్తిని శ్రీరఘూత్తమున్. 126
చ. అనుదినముం దలంచుచు మహామతి రాముని జూచుభాగ్యముం
గనుదు నటంచునమ్మి యిటఁ గాలముఁ బుచ్చుచునున్న వాఁడ రా

మునిఁ గనఁ జేయుమా కరుణ ముందుగ నిన్నె భజించువాఁడ నీ
యనుమతి రామదర్శనమునందుదు నేనని నమ్మినాఁడఁ జూ. 127

చ. అనిలతనూజ నీవెఱుఁగనట్టి ప్రపంచపుహార్ద లున్న వే
యన హనుమంతుఁ డాత్ముమఁది ప్రయాణము సేయువేళ నీ
వనుకొనినట్టులే యగు మహత్తుఁడవంచని పోయె; దాసు రా
మునిఁ గనుభాగ్య మబ్బెనను మోదమునన్ వసియించె నచ్చటన్.

క. మరుదాత్మజుండు శ్రీరఘువరునిఁ ధ్యానించి సాధుభక్తునకుఁ స
త్వరముగ దర్శన మిమ్మని,పరిపరిఁ బ్రార్థించె వినయభక్తులు వెలయన్.

చ. తనప్రియభక్తుప్రార్థనముఁ దా నలియింపఁగఁ జేయఁ గోరి యా
తనిమదిఁ జూడఁగోరి రఘుతల్లజుఁ డమ్మఱునాఁడు వేకువన్
దనదగువేషమున్ వదలి తత్క్షణమే యవనావనీశుఁడై,
తనపరివార మవ్విధిని దన్గొలువంగ మహావిభూతిచేన్ 130

తే. పయనమయి నికరాత్ములై భటులు తన్నుఁ
గొలువ దాసున్న యాశ్రమస్థలముఁ జొచ్చి
యరిగి శ్రీరాముఁడని తనయాత్మ నెఱుఁగఁ
డట్టితఱి దాసు తనపనియందె యుండె. 131

చ. జనపతి యిట్టులేగుటయు సైన్యము, తోడనపోవుచుంటయుం
గని యెవరో యటందుఁ దమకింబున రామునినేస్మరించి ద
ర్శనమొసఁగుం గృపామతిని సత్వరమే యనివేచియుండె నా
వనజసఖుండు క్రుంకుటయు వచ్చెను మారుతి పూర్వరీతిగన్. 132

క. అరుదెంచి దాసుఁ గని భూ,వరుఁ డిట నేతెంచినాఁడె వదలనిభక్తిం
బరమాత్ముఁ గొల్చినాఁడవె,నిరుపమభాగ్యంబు నీకు నేఁ డబ్బినదే.

చ. అనవిని దాసు శ్రీదశరథాత్మజుఁ డిచ్చటికేలరాఁడొ నా
తనుపిది పాపపూరిత మొ దర్శన మీయఁగలేదటన్న నా
యనిలతనూజుఁ డోయి యెవరైనను బోయిరె యీపథంబుగా
నన నొకమ్లేచ్ఛరాజరిగె నాత్మభటావళి గొల్వ నంచనన్. 134

క. మరుదాత్మజుండు దాసును, బరికించి వచించె మ్లేచ్ఛపార్థివతనువుఁ
ధరియించి పోయినది దా,శరథియె;నాహృదయమం దశనిపడినగతిన్

తే. వగచి యిట్లని యతనితోఁ బలికె, నార్య
నాకు రామునిఁ గాంతుఱుణంబు లేదు

పూర్వజని దుష్కృతంబేమొ పూజ్యచరిత
యన్న నాతనిచింతల నాత్మ నెంచి. 136

చ. హనుమవచించె నాపయి మహాముదమొంగల రామచంద్రుఁ జ
య్యనఁ దమి దర్శనంబొసఁగునట్లుగ వేఁడెద నన్ను రాముఁ డా
జనకజతోడ లక్ష్మణునిసంగతిఁ బాయక నీసమక్షమం
దనుపమదర్శనం బొసఁగునట్లుగఁ జేయవె యోకృపానిధీ! 137

చ. అనవిని యట్లె వేఁడెద మహోత్సునినం చతఁడేగె నంత నా
దినమెటులో శ్రమంపడుచు దినతఁ బుచ్చి యతండు వేగినఁ
మనమున రామమూర్తిని సమాసుషశ్క్తిని వేడుచుండె నా
హనుప యు దాసువాంఛ యిదియంచు రఘూత్తమఁజేరి తెల్పినన్.

తే. మఱుదినంబునఁ ద్రైలోక్యమండనుండు
రామచంద్రుండు సహజుతో రమణితోడ
భజనమును జేయువేళ నశ్వసనతనయుఁ
డుండ నప్పుడు దర్శనమొసఁగెఁ గరుణ. 139

సీ. నీలమేఘశ్యాముఁ బాలితసుగ్రాము,
వందితామరజాలు భర్మచేలుఁ
గాంచనాంగదబాహుఁ గమనీయతరదేహు,
మణిహారవళి నిర్మలతరాంకు
దూణీరమహితాంసు దుష్టవైరిదిఖాంసు,
దూరితమునితాపు ధూతపాపుఁ
గరుణాభిభూషణుఁ గమ్రసంభాషణు,
సురతనుశ్రీనాము సుగుణధాము

గీ జనకజాన్వితు లక్ష్మణసహితు రాముఁ
గాంచి యుదాసుఁడేచి సమంచితమగు
భక్తి వలగొని మ్రొక్కి నిల్వఁబడి కరము
గంబుజోడించి యీరీతిఁగా నుతించె. 140

చ. నినుఁ గనునంత భాగ్యమును నేటికిఁ గాంచితి దేవదేవ నా
జని ఫలియించె వాంఛలును జక్కఫలించెను నీపదాంబుజం
బును స్పృశియించినాఁడ ననుఁబోలు కృతార్థుఁడు లేఁడటండు నా
మనమున నమ్మినాఁడ సురమానినుతార్చిత, రాఘవేశ్వరా. 141

చ. నిరతము నీపదాంబుజము నేను భజింపఁగ నీదునామముఁ
స్మరణముసేయ నిన్నొగడ సంతతముఁ మది నిన్ను నిల్ప నా
కురుకృప నీయవే వరము నొండువరంబును గోర జేరఁ జే
శ్వరనుతనామ మానివరసన్నుత, దేవగణార్చితా, విభూ. 142

చ. మనమున నేను గోరుతఱి మానకవచ్చి భవత్స్వరూపముం
గని సకలాఘముల్ దొలఁగఁగాఁ గృతకృత్యుఁడనై చెలంగ నా
కనుమతి నిమ్ము చాలు నిదె యార్తశరణ్య! యిఁకేమి నేను జే
యను గలకార్యమున్నదొ మహాత్మ! విభూ! దయ నానతీయవే.143

క. అనిపొగడినఁ దులసీదా
సును బ్రీతింగాంచి యింక క్షోణిఁ గలుగుభ
క్తనికరమునకుం దెల్పుము
ఘనతరమగు మోక్షపథముఁ గన్గొనురీతుల్. 144

క. కోరినయప్పుడు నన్నను
దారసి ధరలోనఁ గల్గునార్యజనులకుం
గోరిసపర్య లొనర్పుము
చేరుదు వంతమును నాదు శ్రీయుతపదమున్. 145

క. అనిపల్కి తిరోహితుఁడై
చనియెఁ రాముండు దాసు సమధికభక్తిఁ
జననాథుని స్తుతియించుచు
వనమునసేయుండ హనుమవచ్చెఁ మరలన్. 146

వ. దాసులేచి మహాత్మా! భవబంధవిమోచనసాధనంబగు రామచంద్ర
పాదారవిందసందర్శనంబు గలుగఁజేసిన మహోపకారివి, దీనికిం
బ్రతికృతి నేమిసేయనేర్తు ననిబాష్పసంకలితాస్యుండై వేఁడిన నాతు
లసీదాసుం గాంచి హనుమ యిట్లనియె. 147

క. పరమేశ్వరుసేవ యనఁ, నిరతముప్రజలంజెలంగునియతిఁగొలుదుటె
పరమమ్ము ప్రజాసేవయె, పరమేశ్వరసేన యనెడుపల్కులు వినవే.

క అనిపలికి హనుమ స్వేచ్ఛఁగఁ
జనియెఁ; మఱునాఁడు దాసు సరభసగతిఁ గా
శినిజూడఁబోయె నవ్వల
మునఁగల సన్మృగములు వగఁ బూనె నతనికై. 149

సీ. ఒకచోట నాకాశి నురుముదంబున మఠ,
మొక్కఁడు కల్పించి యున్నతమతి
శ్రీరామచంద్రుని సేవించుచుండంగ,
నిరతము భక్తులు నెమ్మివచ్చి
యాతనిసేవల నచ్చటఁ గాంచుచుఁ,
దాము భజించుచు ధనము రాశి
గాఁ బోసి పోవుచుఁ గడురామభక్తులై,
కాలముపుచ్చుచుఁ గాశియందుఁ
తే. దులసిదాసును బోలుధన్యులు వెదకినఁ
గలరె యంచు వచించిరి గాల మిట్లు
జరగుచుండంగ సద్ధర్మసంచయంబు
పెరిగె నామఠమునయందు గిరిని బోలి. 150

చ. ధనమిటు రాశిగాఁ బెరుగ దానిని మృత్తికఁబోలెఁ గాంచుచుఁ
జనులెవరేనిఁ జేకొనిన స్వాంతమునం దలపోయకుండె నా
ధనమును దాసుగారిదని తా మెవరైన గ్రహింపఁ బూన కిం
కను గొనివచ్చి యందెయిడి క్రమ్మఁటి పోవుచునుండి రందఱున్. 151

మ. ఒకనాఁ డాధనరాశిఁ గైకొనఁగఁ దా మూహించి చోరాగ్రణుల్
ప్రకటస్ఫారపరాక్రమంబున నిశార్ధంబందులోఁ జొచ్చుకాం
తఁ కడుంగ్రాలఁగ వచ్చి చూడ నచటం గావుండి చాపంబు భీ
తికరాస్త్రంబులు వూని యిర్వురు మహాదీప్తాంగు లుద్యద్గతిన్. 152

క. అదలించినఁ జోరుల్ వెనఁ
గఁ దలఁచి బాహాబలంబు గలిగినకతనన్
గుదియలతో మార్కొన వా
రదలించి మహాభుగముల నల్లన నొంపన్. 153

క. ఐకాగారికు లంతట, వీకం బోరాడి వారిబీరము లడఁపన్
బాసులఁ ద్రిప్పుచు నచ్చట, నేకరణిం జొరఁగరాదు నెంచి నిరాశన్

ఆ. తెల్లవాఱువచ్చెఁ దెంపున సాధింప
రాదటంచు మరలి రయమునఁ దమ
యిండ్లకేగుచుండి యింతలో దాసు స్మా
నార్థ మరుగుచుండ నంతఁ గాంచి. 155

చ. ఇతఁడు మహానుభావుఁడగు సీతనిసొమ్ము గ్రహింపఁ బూనఁగా
జతనము సేయుటర్థ్యమె విచారమిఁకేటికి దాసుగారిసం
స్తుతపదములో దగఁగొలిచి చోరులమై యిఁక నొండ్లసొమ్ము లె
వ్వితమునసైనఁ గైకొనెడుపృత్తిని మాని చరింత మిర్విలోన్. 156

చ. అనితలపోసి స్నానమున కాతురతం జనుదాసుగారినిం
గని యతిభక్తిమ్రొక్కి మముఁగావవె చోరులమై చరించుచుఁ
ధనముఁ ద్వదీయముం గొనఁగఁ దత్పరతం జనుదెంచి మీగృహం
బును జొరఁబోయి వాకిటను గావలియున్న భటద్వయంబుచేన్.

తే. తఱుమఁబడి శక్తినింబాసి దైన్య మొదవఁ
బోవుచున్నార మిఁకమీఁదఁ బోము పరుల
సొమ్ములకుఁ గాన ఱేమియించి శుద్ధమతులఁ
జేసి నీశిష్యులనుగాఁగఁ జేకొనఁ దగు. 158

క. అనితనువేఁడిన దొంగలఁ
గని పూరుషవర్యులార! కమలదళాక్షుల్
ఘనులునగు రామలక్ష్మణు
లను గంటిరి మీరు ధన్యులరు లోకమునన్. 159

క. జననము కృతార్థమయ్యెను
జనుఁ డింక మహత్తు రామచంద్రుఁ గొలుచుచుం
డిన మీకు మోక్షమబ్బును
గనినాఁడను మిమ్ము రాముఁ గాంచినవారిన్. 160

ఆ. ఇదియె చాలు నాకు నింకేమి కొదువలే
దనుచుఁ బోయె స్నానమాచరింప
నతనిహితము గొనుచు నాదొంగ లత్యంత
సాధుచిత్తు లగుచుఁ జనిరి పిదప. 161

తులసీదాసు పతితునిఁ బరిశుద్ధుని జేయుట.

ఆ. కొంతకాలమునకుఁ గోరిక భక్తులు
విప్రతతిని బిల్చి విమలపక్వ
వస్తువులను బెట్టి వారిఁ దృప్తులఁ జేయ
వలయుననుచుఁ దలఁచి భక్తి యలర. 162

క. ధరణీసురులం బిల్వఁగ
నరుదెంచిరి భోజనార్థ మందఱు నన్నా
తురులై వారలనడుగుఁ
ధరణీసురుఁ డొకఁడువచ్చెఁ దా భుజియింపన్. 163

క. కని వాని నందఱుం జ,య్యన సీతనిసాగనంపు మర్వ్యఁడు కాఁడీ
మనుజాధముండు పతితుం, డనఘా! యని దాసుగారి నభ్యర్థింపన్.

క. ఱనుఁగొని తులసీదాసా
తనిఁ బతితుఁడవౌదువా నితాంతము శ్రీరా
మునిఁ దలఁపు పాయుఁ బాపము
లనవిని రామా యటంచు నతఁడు స్మరించెన్. 165

క. అంతట దాసా బ్రాహ్మణ
సంతతినిం గాంచి రామసంస్మరణముచే
నింతటినుండి యితం డఘ
సంతతినిం బాసి మిగుల సాధువె యయ్యెన్. 166

సీ. అంటునే శ్రీరాము నతిభక్తిఁ గొల్చెడు,
వానికిఁ బాపముల్ భస్మచిత్తు
లార! యొకటివినుం డారసి తెల్వెద,
హరిదాసులకు నఘ మంటదెపుడు
వారు శుద్ధాత్ములు వారి నాశ్రేపింపఁ,
బాపముల్ మెడఁబడుఁ బాములట్లు
లీబ్రాహ్మణునిదోష మింక నెన్నటికైన,
దలఁపంగఁ బూనకుఁ డలరి మీరు

తే. కుడిచి కూర్చుండుఁ డనవిని క్షోణిసురులు
వానిపల్కుల కోర్వక వల్కి రిట్లు
లౌర! వింటిమె యీపల్కు లవనిమున్ను
హరిపదారాధకుల కంటదంట యఘము. 167

క. వారిమహత్వమ్ము లసా
ధారణములె యయినవంట తలఁపంగఁ బ్రాద్యం
బౌరా! యిదియే నిజమే
నారయఁ దగు నంది యిచట నగపడు శిలయై. 168

ఆ. అన్నరాశి దీని నందుకొందు గ్రసించు
నేని నమ్మవచ్చు నిచట దీని
ననిన దాసుగారు హరిభక్తి మీఱంగ
ననియె నందఁ జూచి యాదరమున. 169

చ. ధరణిసురోత్తములో వినునితాంతముపట్టుదలల్ చెలంగ నీ
వరసభ నున్నవారలు నెబాసన నన్ను ముమ్రింగఁ జూడ నా
తురపడుచున్నవారు తమితోఁగొని మ్రింగుమ యన్నమంత ని
త్తరుణమునందె శ్రీహరిపదంబులభక్తిని నన్న నంతలోన్. 170

తే. నంది యంబారవంబు మిన్నంది మ్రోయఁ
జేయుచును లేచి యన్నరాశిని గ్రసించె
ఋణములోపల నంద ఆశ్చర్యపడుచు
నతని వలగొని మ్రొక్కి యిట్లనిరి భక్తి. 171

క. ఊమియింపుము కీమియింపుము
తమోగుణంబూని యిట్లు తమశక్తి నిగ
ర్వముపేర్మి నెఱుంగక మే
ము మాటలాడితిమి జ్ఞానము మరలవచ్చెన్. 172

క. హరిదాసులశక్తిని మే
మరయఁగఁ దగినంతవారమగుదుమె యని భూ
సురులెల్ల భోజనంబునఁ
బరితృప్తిం గాంచి చనిరి స్వస్థలములకున్. 173

తులసీదాసు మృతుని బ్రదికించుట.

చ. జరగెను గొంతకాలమిటు చక్కనిశ్రీహరిభక్తిచేత న
ప్పురమున నిట్టులుండ నొకబోటి యొకానొకనాఁడు ప్రొద్దున
హరిపదభక్తుఁ డాగృతిని నభ్రధునీమణిఁ గ్రుంకఁబోవఁగాఁ
బరమశుభంబటంచు భయభక్తులతోఁ బ్రణమిల్లఁ ద్రోవలోన్. 174

క. తనకుం బ్రణమిల్లిన యా
వనితం గని భర్తృతనయ భాగ్యంబులతో
డను సుఖమందుము భక్తిని
గని యని యాశీర్వదించెఁ గడుముదమలరన్. 175

చ. వనితయు భర్తచావునకు వందురుచుం బతితోడఁ దానునుం
దనువుఁ దృజింపఁ బోవుచుఁ బథంబున దానునుగాంచి మ్రొక్కఁ గా
వున హరిదాసునాశిషము బుద్ధికిఁ జిత్రముగాఁగఁ దోఁప ని
ట్లనియెఁ మహాత్మ నాకిడినయాశిష మెట్లు ఫలించునో గదా. 176

సీ. వెనిమిటి మృతినొందఁ దనువు నేనును బతి,
తనువునఁ జేర్చి యాదహనుజ్వాల
లను బడిపోవంగఁ జనుచున్న దాన నా,
విని తులసీదాసు మనమునందు
శ్రీరాఘవుని నిల్పి చెచ్చెఱ సీభర్త,
శవ మెందునున్నదో చక్కఁ జూపు
మని యామెచూపంగ నాదేహమును దాఁకి,
శ్రీరామ యీతెనుస్థితము లైన

తే. యసువులను వేగ రప్పింపుమనుచు వేఁడ
నట్టె కోమటి మేల్కొన్నయట్లు లేచి
నలుఁగడలఁ గాంచి దుష్టచిహ్నములఁ జూచి
విసుగుకొని పల్కె భార్యతో విషమరీతి. 177

క. ననునేల కట్టితెచ్చితి
వనితా! యీయశుభమేల వారక చెపుమా
యనఁ దెలిపె నామె సర్వము
విని యాతఁడు దాసుగారి వినుతించెఁ గడున్. 178

క. జరఁగె నిటుకొంతకాలము
హరికథలను గాశియందు నక్కరుగారా
హరిదాసుకథల విని య
చ్చెరువందుచుఁ దనదుమంత్రిఁ జేరి యిటులనెన్. 179

చ. వినుమలకాశియందు వినవేడుకఁ బుట్టఁగఁ జేయు వార్తలే
వినఁబడుచున్న వానుడుల వే యరయఁ మదిఁ గోరుదున్న దా
య్యన హరిదాసునిం బిలువ సంపుము చూచెద వానిశక్తి నం
చనవిని మంత్రి చాటలను హర్షముమీఱఁగ బంపెఁ గాశికిన్ 180

ఉ. వారును దాసుగారిఁ గని పల్కరి స్వామి, మహాత్మ! మిమ్మునఁ
దారణినాథమౌళి గనఁ దద్దయు వేడుకఁబూని రమ్మనెఁ

గారణమేమొ? మేమెఱుఁగఁగాఁగలమే ? చనుదెమ్ము నాఁగ నా
శ్రీరమణాంఘ్రిభక్తుఁ డటుచేయుదునంచనిబోఁతె వారితోన్. 181

చ. చనిచని ఢిల్లిఁగాంచి యటఁ జాతురతంబయి చక్రవర్తియుం
డ నలరు సౌధముం జొరఁబడంగని శ్రీహరిదాసుగాఁవం
బున మొగలాయిజేఁ డనియెఁ బొందుగఁ గాశిని మర్త్యకోటి నె
వ్వనికిని జేయరానివము నర్హ్యములౌ పసులీ వొనర్చి తే. 182

చ. కనుఁగొన వేడుకయ్యెడిని గాశినిజేసిన యవ్విచిత్రముల్
కనఁబఱపంగ నోపుదువె క్రమ్మఱ మాఁవికటంబునందు నా
విని రఘువీరుఁడే తగును వింతలొనర్పఁగ నేనుజాల నె
ప్పనికినినైన నన్న తీతిపాలకమౌళియు దాసుతో ననెన్. 183

చ సరిసరి యట్టులేయయిన జానకిభర్తను జూపు మాతనిం
గర మనురాగమొప్పనటు కాంచినదాఁక నినుం బురంబులోఁ
దిరుగఁగనీక యుంచెదము తెప్పున నప్పనిఁ జేయు మంత నీ
వరుగ ననుజ్ఞయీయఁబడు నంచతనిం జెఱసాల నుంచినన్. 184

చ. మనమున రాముభక్తిమెయి మన్ననతోఁప స్మరింప నాతనిం
గన నరుదెంచి రామజనకాంతుఁడు వల్కె భయం బిదేల యీ
జనపతిగర్వ మేనణఁచి శాంతమనస్కునిఁ జేయ మీఁదటఁ
జనుదుప్రగాఢ యంచు నృపసత్తముఁ డప్పు డదృశ్యుఁ డౌటయున్.

క. తులసీదా సాదరమునఁ
బలికెఁ రఘురాముఁడేటిభయమిఁక నాకుం
గలుగఁ గలదందు రాముని
దలఁచుచుఁ గారాగృహమునఁ దా వసియించెన్ 186

ఆ. కొలఁదిదినము లిట్లు కోటలో దాసుండు
జక్రవర్తి యతనిఁ జాలఁ బ్రేమ
సరయుచుండె నంత నాకస్మికంబుగా
నొక్కనాఁడు కోతు లుక్కుమీఱి. 187

చ. పరువడి నేగుదెంచి యటఁ బాలకులెల్లను భీతిఁ బాఱఁగా
నురుతరహుంక్రియల్ చెలఁగ నొక్కటఁజేరి మహాబలంబునం
బరుగిడి కోటచుట్టు నిలువంబడి తాలనువైచుదుం దరూ
త్కరమునఁ గొట్టుచుం బలువిధంబులఁ బాడొనరించె నుద్ధతిన్.

గారణమేమొ? మేమెఱుఁగఁగాఁగలమే ? చనుదెమ్ము నాఁగ నా
శ్రీరమణాంఘ్రిభక్తుఁ డటుచేయుదునంచనిబోయె వారితోన్. 181

చ. చనిచని ఢిల్లిఁగాంచి యటఁ జాదుతరంబయి చక్రవర్తియుం
డ నలరు సౌధముం జొరఁబడంగని శ్రీహరిదాసుగాఁ దవం
బున మొగలాయిజోఁ డనియెఁ బొందుగఁ గాశిని మర్త్యకోటి నె
వ్వనికిని జేయరానివము వర్ణ్యములౌ పసులీ వొనర్చి తే. 182

చ. కనుఁగొన వేడుకయ్యెడిని గాశినిజేసిన యవ్విచిత్రముల్
కనఁబఱపంగ నోపుదువె క్రమ్మఱ మానికటంబునందు నా
విని రఘువీరుఁడే తగును వింతలొనర్పఁగ నేనుజాల నె
ప్పనికినిసైన నన్ను క్షితిపాలకమౌళియు దాసుతో ననెన్. 183

చ సరిసరి యట్టులేయ్యిన జానకిభర్తను జూపు మాతనిం
గర మనురాగమొప్పనటు కాంచినదాఁక నినుం బురంబులోఁ
దిరుగఁగనీక యుంచెదము తెప్పున నప్పనిఁ జేయు మంత నీ
వరుగ ననుజ్ఞయీయఁబడు నంచతనిం జెఱసాల నుంచినన్. 184

చ. మనమున రాముభక్తిమెయి మన్ననతోఁప స్మరింప నాతనిం
గన నరుదెంచి రామజనకాంతుఁడు వల్కె భయం బిదేల యీ
జనపతిగర్వ మేనణఁచి శాంతమనస్కునిఁ జేయ మీఁదటఁ
జనుదువుగాక యంచు నృపసత్తముఁ డప్ప డదృశ్యుఁ డౌటయున్.

క. తులసీదా సాదరమునఁ
బలికెఁ రఘురాముఁడోటిభయమిఁక నాకుం
గలుగఁ గలదందు రాముని
దలఁచుచుఁ గారాగృహమునఁ దా వసియించెన్. 186

ఆ. కొలఁదిదినము లిట్లు కోటలో దాసుండు
జక్రవర్తి యతనిఁ జాలఁ బ్రేమ
నరయుచుండె నంత నాకస్మికంబుగా
నొక్కనాఁడు కోతు లుక్కుమీఱి. 187

చ. పరువడి నేగుదెంచి యటఁ బాలకులెల్లను భీతిఁ బాఱఁగా
నురుతరహుంక్రియల్ చెలఁగ నొక్కటఁజేరి మహాబలంబునం
బరుగిడి కోటచుట్టు నిలుపంబడి తాలనువైచుచుం దరూ
త్కరమునఁ గొట్టుచుం బలువిధంబులఁ బాడొనరించె నుద్ధతిన్.

కవిరాజవిరాజితము.—

కిలకిలకూయుచుఁ గేరడమాడుచుఁ గేలఁ దరుల్ గొని కీడ్పఱుపం
దలఁగుచు వాలను దారుణరీతిని దత్పరతన్ బలదర్పముతోఁ
జెలఁగుచు నువ్వుచుఁ జేరఁగనీయక సేనలమ్రందఁగఁ జేయుచునుఁ
గలయఁజరించుచుఁ గావలివారలఁ గాతియపెట్టుచు గర్వమునన్.

ఆ. తిరిగితిరిగి తమ్ముఁ దేతీచూడఁగ నేరి
కైన నలవిగానియట్లు కోఁతు
లయుతసంఖ్య లొప్ప నాకోటగోడల
నావరించి చెండి యవలనైచె. 190

చ. జనపతి విన్న నేమనునొ శత్రుభయంకరమూర్తి యాతఁడే
మని తము శిక్షసేయునొ మహోపదగల్గు నటందు సేన లో
య్యనఁ దమలోనఁ దాము గలయంగను బూనికఁ జెప్పకొందుఁ గీ
శనికరముం గలంచి యమసద్మముఁ జేరఁగ బంప నెంచుచున్. 191

చ. తలపడి రిట్టు లాప్లవగతల్లజరాజభటోత్తముల్ మహా
బలములుమీఱఁ దారొకనుచుఁ బ్రాణహరంబగు ప్రస్తరాయుధం
బులు పరఁగించుచున్ దుదిని బొంగు జయేచ్ఛలసంగరంబు ని
మ్ముల భయదాట్టహాసముల మొక్కలమొప్పఁగఁ బోరుచుండఁగన్.

చ. నరపతిసేనలెల్లఁ గపినాథులపైఁబడి యీసుపొంగ భీ
కరనిశితాశుగప్రతతిఁ గాతియపెట్టినఁ గోఁతు లేచి య
త్తరుణమునందుఁ గన్పడినతారురుహంబులఁ బెల్లగించి వై
చిరి యవితాఁక వారలను జేరిరి ధర్మనికేతనం బొగిన్. 193

సీ. ఇరువురు దర్పంబు నీసును బొంగంగఁ,
బోరాడుచుండఁగా భూరిశక్తిఁ
బ్లవగముల్ హెచ్చినపౌరుషంబున మ్లేచ్ఛ,
రాజేంద్రసైన్యవారమును జంపి
నిశ్శేషముగఁ జేయునేర్పునఁ బోరాడ,
రాజేంద్రసేనలు రణముసేయఁ
జాలక పరుగెత్తి త్రోపతిచెంతకు,
నరిగి మ్రొక్కి పరాకు నిరుపమాన

తే. బలముగల్గిన కోఁతులు పదిసహస్ర
ములు వెసం గోట ముట్టడి సలుప మేము
శక్తి దాఁపక యుద్ధంబు సలిపినార
మవ్వి మనసైన్యములనెల్ల నడరి చంపె. 194

చ. మనమునఁజూడఁ జిత్ర మిది మాయయొకో యనితోఁచుచున్నదో
జనవరమౌళి! యల్లదె వెసం జనుదెంచుచునున్న వింక నా
క్కనిమిషమేని జాగయినఁ గార్యముతప్పఁ బురంబుపాడగుఁ
గనుఁగొనుఁ డేమికారణము గల్గినదో విధికేమి కోపమో. 195

చ. అని బలముల్ తదీశులు మహాభయకంపితదేహముల్తగఁ
మనవియొనర్ప నక్కరు నవహానుమబుద్ధిబలుండుగాన మం
త్రినిబిలిపించి వార్తలనుదెల్పి యిఁకేమియొనర్పనౌనొ నా
కును దెలుపంగనోఁ బురముఁ గూల్పకమున్నె సమంచితంబుగన్.

క. అనియడిగిన సచివో త్తముఁ, డను నిట్లని తులసిదాసు నత్యు త్తమబు
ద్ధిని విష్ణుభక్తుఁ జెఱలో, నునిచిన దానికి ఫలంబు నోరా జేంద్రా.

తే. అనుభవింపక తీర దయ్యజునియంత
వానికైనను బుద్ధపూర్వముగఁ జేసి
కొన్నకృతికి ఫలంబు నంపన్ను నతని
వదలి ప్రార్థింపుమా మది భక్తితనర. 198

తే. మంత్రి యీరీతిఁ జెప్పినమాట మదికి
సరిపడఁ వేగపోయి దాశరథిభక్తుఁ
గాంచి మ్రొక్కుచుఁ గావుమా! కావరమునఁ
జేసినట్టి యవజ్ఞను జేర్పక మది. 199

చ. నరపతినంచు మీపయిని న్యాయముమీఱి యహంకృతిఁ భయం
కరముగఁ బొంది చేసితిని గానిపనిం గరుణించి కావవే
పురమును బాడుసేయుటకుఁ బూర్వమె వేఁడెద నిన్ను నన్న యా
ధరణిపుఁగాంచి యిట్లనియె దాసు రఘూత్తములోఁ దలంచుచున్.

క. చనుదెంచె రాము సేనలు
మునుముందుగఁ గొన్ని దర్పమునఁ బొల్చెడువా
రనఘూ! హరివీరవరుల్
ఘనుదెంతురు వరుసగా నిచటికి క్షణమునన్. 201

ఉ. వారలవెంట రాఘవుఁడు వచ్చును జూచెడుకాతుకంబు భూ
మీరమణా యెసంగుఁగద మీకు నిఁకఁ భయమేల? కోతులఁ
వారలఁ గాదుకీశపతివారములఁ రఘురాములక్ష్మణుఁ
భూరమణీతనూజననబుద్ధిభయంబున మున్గుచుండఁగన్. 202

క. తడఁబడుమాటల నిట్లనుఁ
బుడమివిభుం డింకఁ జాలుఁబో రాఘవునిం
గడిఁదిబలంబులఁ గనఁగాఁ
దడవేటికి మరలుపంగఁదగు నవ్వారిన్. 203

క. నీవే రఘురాముఁడవును, నీవే సౌమిత్రి వార్య నీవే జనక
క్ష్మావిభుపుత్రికవును నిఁకఁ, గావుము నాతప్పు లెన్నఁగానేల మదిన్

క. హరిదాసుల కపకృతి నె
త్తరుణంబుననైన సల్పఁదగదని నాకుఁ
బరమముగఁ దోఁచెఁ గావునఁ
గరుణింపుము తప్పు మఱువఁగాఁదగుఁ జుమ్మీ. 205

చ. అనిపలుమాఱు వేఁడుటయు నట్లయగుం బ్లవగాళి వేగమే
చనునిఁక భీతిలేదనుచు స్వాంతమునఁ రఘురాముఁ గొల్చినం
తనె చనెఁ గోతులెల్లఁ దమదారినిబట్టి మహీశపుంగవుం
డనఘుని దాసునిం గొలిచె నాత్మమహాభయభక్తి లొప్పఁగన్. 206

తే. అక్బరును దాసు దీవించి యనిపి యందె
యొక్కసంవత్సరము పూర్తమండి యధిపు
నాకృతిఁగాంచి సెలవంది యరిగెఁ బుణ్య
తీర్థముల క్షేత్రముల సమ్మతిని గనంగ. 207

క. ఆదిఁ మధురను గోకుల
మాదట బృందావనంబు నవ్వల సతతా
మోదం బొసఁగెడు తక్కిన
శ్రీదయితునిక్షేత్రములకుఁ జెలఁగుచుఁ బోయెన్. 208

చ. చని ఘనపాపభంజనము సల్పెడు తీర్థములందుఁ గ్రుంకి పా
వనమతులైన సాధుజనవర్యులనుం గని మ్రొక్కి వారిపే
వనలనుగాంచి చిత్తమున పర్థిలుజ్ఞానముతోడ శ్రీపతిఁ
వనజదళాక్షు నెన్నుచును భక్తులపొందికఁ గోరుచుఁ దమిన్. 209

ఆ. కొంతకాల మిట్లు కూర్మిమై విహరించి
తనకుఁ దెలిసియున్న తత్వములను
బరుల కెఱుకపఱచి వారి భక్తులఁ జేసి
యమున యొడ్డుఁ జేరె నాతఁ డొకట. 210

సీ. అచ్చట బ్రియదాసుఁడను నొకవిప్రుండు,
శ్రీరామభక్తుండు చేరియుండె
నాతఁడు భక్తులైనట్టివారిచరిత్ర,
ముల దేవభాషను సులలితముగ
వ్రాసి యవ్వానిని వరుసఁ బఠించుచు,
గాలంబు గడుపుచుఁ జాలభక్తి
రఘువర్యుఁ దలఁచుచు రాజిలుచుండెను,
గాన నాతనిఁ బ్రీతిఁగాంచి తులసి

తే. దాసు తత్పుస్తకము నాకు దయనొసంగు
మొక్కసారి పఠించి యిందుండి మరల
నిచ్చువాఁడ మహాత్మ నే నెంతొవేడ్క
గనుదు నద్దాన నని వేఁడుకొనఁగ నతఁడు. 211

క. కొనుమా భక్తాగ్రేసర
కనుమా మోదంబు దానిఁ గాంచి యనుచుఁ బ్రీ
తిని దానినిచ్చె భక్తిని
గొని తులసీదాసు పొంగుకోరికతోడన్. 212

చ. మనమున నేటికేను రఘునుండను గొల్చినసత్ఫలంబునుం
గనితిని ముక్తి నింకఁగనఁగాఁ దగియుందు నటంచు నెంచుచున్
వినుతమహాచరిత్రములఁ బ్రీతిఁ బఠించుచు నుండునంతటం
గనఁబడె స్వీయమాచరిత కన్నులపండువుగా నెసంగుచున్. 213

చ. కనుఁగొని దానివిస్మయముఁగాంచి యిదేమొకొ నాచరిత్ర మిం
దును గనవచ్చు నెవ్వఁడి తోరపువేడుక వ్రాసియుందురో
యనుకొనుచున్ రఘూత్తముఁడెయాదృతివ్రాసెనటంచుఁ జూపెనా
తనికి నతండు వానిఁ గని తద్దయు విస్మయమంది యిట్లనున్. 214

తే. నేను బలుమాఱు చదివితిఁగాని మున్ను
దీనిఁ జూడంగలేదు నీయాన యిడ్డ

క్రొత్తగా వ్రాయఁబడినట్లు గొమరుమిగిలి
యున్న దిదియేమిపుణ్యమో యన్న చెపుమ. 215

క. అనిపలుకుచుండఁగా దా,నిని జదివినవారలెల్ల నేను గనఁగలే
దనుమానమేల యనిప,ల్కినఁ దులసీదాసు మదిని గేవలభక్తిన్.

క. పలికెను వినుఁడీ రాముఁడె
యలరుచు సేవకునిచరితమంతయు వ్రాసెక్
గలఁడే యింగొకఁడిట్టులు
సులలితగతి వ్రాయునరుఁడు క్షోణీస్థలిలోన్. 217

చ. అనవిని యందఱొక్కమొగి నాతనిపుణ్యమునెన్ని యాదృతిం
గని రఘురాము ప్రీతిఁగనఁగాఁ బగినంతటిపుణ్యరాశి వీ
వని వినుతించి యాస్థలమునందె వసింపుము మమ్ముఁగూడి మా
జననము సార్థకంబగును సాధుసమాగమ మబ్బినందునన్. 218

క. మాగోరిక నెఱవేర్పుము
శ్రీకాంతుని బాడుచుంటఁ జేర్పుము మమ్ముక్
బ్రాకటముక్తిగృహంబున
నీకారుణ్యంబె మాకు నిధి మహితాత్మా. 219

క. అని వారలు ప్రార్థించిన, విని తులసీదాసు భక్తివిధులన్నియుఁ జ
క్కనిరీతి వారికిం దెలుప,నను నిల్చెను నాస్థలమున భద్రదుఁడగుచున్.

సీ. గొంతకాలమునిల్చి యింతి మాతాదేవిఁ,
బిలిపించుగొని మహాలలితవాక్య
ముల నామెదీపించి చెలఁగి యామెయుఁ దాను,
శ్రీరామచంద్రునిఁ జిత్తసీమ
నిలిపి సేవించిరి; నెమ్మి నీలాగునఁ,
గాలంబుపుచ్చుచుఁ గమ్రభణితి
రామాంకితంబుగ రామాయణంబును,
రచియించి సద్భక్తరాజి గొనరఁ

తే. జాతముంజెప్పుచును బహుసంవత్సరములు
కాలముంబుచ్చి భార్యతోఁ గలిసి రాము
చంద్రునాజ్ఞ శ్రీశునిస్థానమొందె
భక్తులందఱు నాతనిభవ్యమహిమ. 221

వ. కృతార్థులై రామాయణంబు తులసీదాసురామాయణం బన నిప్పటికి నుత్తరాపథంబున విఖ్యాతింబడసి పఠనపాఠనంబులం బ్రకాశించుచున్నయది. 222

చ. మనమున దాసునెన్ని మహిమంబులు జక్కఁగనమ్మి యాతనిం
గనినటు తత్కృతీంద్రమును గాదిలిప్రేమఁ బఠించి రామచం
ద్రుని మదినిల్పి భక్తు లటఁ దొందరలేమియులేక కాలముం
జనునటు సేసి ముక్తిపదసంగతిఁ గాంచిరి కోర్కిమీఱఁగన్. 223

క. ఈకథ వినినం జదివినఁ, బ్రాకటధనధాన్యములును బరమపదంబుం
శ్రీకాంతునికరుణనుగని, యేకాలము పుచ్చఁగల రహీనఖ్యాతిన్

క. నిరుపమమహిమా దాసో,త్కరవాంఛాదాననిరతకమ్రగుణాఢ్యా
హరిహయముఖదేవార్చిత, పరమపదబ్జా మహేశపత్నీ లలితా.225

గద్యము. ఇది శ్రీమత్త్రిపురసుందరీకరుణావాప్తకవితాశక్తియుక్తయు మాద్దల్యగోత్రసంజనితయు నగు వక్కలంకవేంకటసూర్యరామ జోగమాంబచే విరచితమగు తులసీదాసుచరిత్రము సర్వము సమాప్తము సంపూర్ణము.

హరిః ఓమ్ శన్నో మిత్ర శ్శంవరుణః శన్నో భవత్వర్యమా॥ శన్న ఇంద్రో బృహస్పతిః శన్నో విష్ణురురుక్రమః, నమో బ్రహ్మణే॥ నమస్తే వాయో, త్వమేవప్రత్యక్షం బ్రహ్మసి త్వామేవప్రత్యక్షం బ్రహ్మవదిష్యామి, ఋతం వదిష్యామి, సత్యంవదిష్యామి, తన్మామవతు తద్వక్తారమవతు, అవతుమాం, అవతువక్తారం. ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః.

శ్లో. వర్ణానా మర్థసంఘానాం రసానాం ఛందసా మపి,
మంగళానాం చ కర్తారౌ వందే వాణీవినాయకౌ. ౧

భవానీశంకరౌ వందే శ్రద్ధావిశ్వాసరూపిణౌ,
యాభ్యాం వినా న పశ్యంతి సిద్ధాః స్వాంతస్థ మీశ్వరం. ౨

వందే బోధమయం నిత్యం గురుం శంకరరూపిణం,
యమాశ్రితో హి వక్రోఽపి చంద్ర స్సర్వత్ర వంద్యతే 3

సీతారామగురుగ్రామపుణ్యారణ్యవిహారిణౌ,
వందే విశుద్ధవిజ్ఞానౌ కవీశ్వరకపీశ్వరౌ. ౪

ఉద్భవస్థితిసంహారకారిణీం క్లేశహారిణీం,
సర్వశ్రేయస్కరీం సీతాం నతోఽహం రామవల్లభాం. ౫

యన్మాయావశవర్తి విశ్వ మఖిలం బ్రహ్మాదిదేవాసురా
యత్సత్త్వా దమృషైవ భాతి సకలం రజ్జౌ యథాహేర్భ్రమః,
యత్పాదప్లవ మేక మేవ హి భవాంభోధే స్తితీర్షావతాం
వందేఽహం తమశేషకారణపరం రామాఖ్య మీశం హరిం. ౬

నానాపురాణనిగమాగమసమ్మతం య
ద్రామాయణే నిగదితం క్వచి దన్యతోఽపి,
స్వాంత స్సుఖాయ తులసీరఘునాథగాథా
భాషానిబంధ మతిమంజుల మాతనోతి. ౭

శ్రీ మద్గో స్వా మి

తులసీదాసకృతరామాయణము

బాలకాండము.

కథాప్రారంభము.

సో ర ఠా (1)

ఓగణనాథా ! ఓకరివరవదనా ! నీవు బుద్ధిరాశివి; నీవు సర్వశు భగుణసంపన్నుఁడవు; సర్వసిద్ధిప్ర దాతవు; నిన్నుఁ గటాక్షింపుము. నీక టాక్షమువలన, ఓగణాధ్యక్షా ! వచనమూకులును, అజ్ఞానమూకులును, ధర్మమూకులును, జ్ఞానమూకులును వాచాటులగుదురు; నీకృపవలన సుమతిపంగువులును, పదపంగువులును, కర్మపంగువులును, మహాపర్వ తముల నెక్కుటకు శక్తిగలవా రగుదురు; కలికృతమహాపాపములను, అగ్నిహోత్రముపలె, దహింపఁజేయ సమర్థుఁడవు; నన్నుఁ గటాక్షింపు ము. క్షీరసాగరములో నాదిశేషువుపై శయనించు ఓనల్ల నయ్యా ! నీలసరోరుహములఁ బోలినశరీరకాంతి కలవాఁడా ! కరుణించి నన్నేలు కమలలోచనుఁడా! నాహృదయములో నివసింపుము. ఓఉమారమణా! ఓకరుణాలయా! ఓకందర్పదర్పహరణా ! ఓభక్తపాలనతత్పరా! ఓకుం దేందుసమదేహా ! కరుణించి నన్నుఁ గాపాడుము.

ఏపురుషుఁడు నరరూపమును ధరించినవిష్ణుమూర్తియో, ఏమ హాత్ముఁడు దయాసింధువో, ఎవనిమాటలు, సూర్యునికిరణములవలె, మాయతోఁగూడిన అజ్ఞానాంధకారముఁ బోఁగొట్టునో, అట్టినాగురువు యొక్క పాదపద్మములకు నమస్కారము.

చౌ పా య్ (1)

సుందరమైనదియు సువాసనగలదియు సరసమయినదియు అనురా గముఁ బుట్టించునదియు నాగురువు యొక్క పాదపద్మపరాగమునకు నమ స్కారము; ఆసుందరమగు పాదపద్మములపరాగము అమృతప్రవాహ ముతో సమానము; ఆపరాగము జననమరణాది సంసారదుఃఖమును పో

గూడిన విజ్ఞానముఁ దెలియఁ జేయుదురు. ఎండలో నెండి వర్షములోఁ దడిసి, శీతము నోర్చి, ప్రత్తిచెట్టు వనములోఁ బెఱుగును; దానిఫల మునుండి చేయఁబడినవస్త్రము శీతోష్ణములఁ బోఁగొట్టును; అటులనే, పరులుచేసిన యపకారములను గణింపక మన్నించి వారిని సాధుజనులు తమజ్ఞానోపదేశముచే నుద్ధరింతురు. ఆయా దేశములలో నాయాకాల ములలోఁబుట్టి కీర్తిప్రతిష్ఠలను స్థాపించిన మహాపురుషులకు నమస్కరిం చెదను. చలనముతోఁ గూడిన తీర్థరాజమగు ప్రయాగవలె సాధు సమాజము మంగళకరమై ముదము నాపాదించును. రామునియందు భక్తి గంగానదీప్రవాహమువంటిది. బ్రహ్మయందు ధ్యానము సరస్వతీ ప్రవాహము వంటిది. ఈపాపభూయిష్ఠమైన కలియుగమును బవిత్రము జేయుటకు నియమింపఁబడిన సిద్ధకర్మలు సూర్యతనయ యగు యమున వంటివి. ఏవిధమున గంగాయమునాసరస్వతులు మూఁడును ప్రయా గవద్ద గలియునో, ఆవిధమున రామభక్తులును, బ్రహ్మధ్యానైకపరు లును, నిత్యకర్మానుష్ఠానపరులును ప్రయాగలో నివసించియుందురు. శుభానందకరమై,త్రివేణీవలె, హరిహరులకథలుశోభించును. వీనియందు నిశ్చలమయిన విశ్వాసము అక్షయవటవృక్షము; శ్రేష్ఠకర్మలనాచరించు మహాపురుషులసమాజము ప్రయాగ.ప్రయాగ ఒకస్థలములోనే యుం డును. అచ్చటికిఁ బోవుటకుఁ బ్రతిమనుజునకుఁ బ్రతిదినము సాధ్యము కాదు. జన్మాంతరమున నది ఫలము నిచ్చును. సాధుసమాజమునట్టి ప్రయాగ ప్రతిదినమున బ్రతిస్థలమునఁ గలదు. ప్రతిమనుజుఁడు దానిం జూచినవానికి ఫలము తక్షణము కలుగును.

దోహా (2)

సాధుసమాజ మనుప్రయాగకుఁ బోయి, ఎవరు సాధువులవచ నమునుఁ వినిి, వానిని గ్రహించి, భక్తితో నాత్మస్నానముఁ జేయు దురో, వారు ధర్మార్థకామమోక్షములం బొందఁగలరు.

చౌపాయ్ (3)

ఒకనిమిషము చాలును. త్రివేణీస్నానముయొక్క ఫలములఁ జూడుము. కాకి చిలుకయగును. కొంగ హంసయగును. అటులనే సత్సాం గత్యమువలన మూర్ఖులు పండితులును, ధూర్తులు మహాత్ములును కా

గలరు. ఈమాటను విని యెవరు నాశ్చర్యపడకూడదు. సత్సాంగత్యము యొక్కమహిమ అందఱికిఁ దెలియునది కాని రహస్యమయినది కాదు వాల్మీకియు, నారదుఁడును, కుంభసంభవుఁ డైనయగస్త్యుఁడును, వారికి దానివలనఁ గలిగినలాభమును పలుమాఱు చెప్పియుండిరి. భూచరములును, జలచరములును, నభశ్చరములును, ప్రపంచములో నాయాకాలములో నాయాస్థలములలో సమస్తచేతనాచేతనములకు, సత్సాంగత్యమువలన జ్ఞానముగాని, కీర్తిగాని, మోక్షముగాని, శక్తిగాని, ధర్మముగాని కలిగెను; ఈమార్గముతప్ప వీనింబొందుటకు మఱియొకమార్గము వేదములోఁ జెప్పఁబడలేదు; లోకమునకుఁ దెలియదు. సత్సాంగత్యము వినాగా జ్ఞానము కలుగదు; రామకృప యుండినఁగాని సత్సాంగత్యము గలుగదు, ఆనందమునకును, శుభములకు నది మూలము; ఆనందవృక్షమున కది మూలము; శమము, దమము, సాధనము మొదలగునవి దాని పుష్పములు; మహాత్ములసిద్ధాంతమే దానిఫలము. చింతామణియొక్క స్పర్శచేత నేవిధమున క్షుద్రలోహములు బంగార మగునో, దుర్మార్గు లావిధమున సత్సాంగత్యమువలన సన్మార్గులు కాఁగలరు; ప్రారబ్ధవశమున సజ్జనుఁడు దుర్జనులసహవాసములోఁ బడినను, సర్వము తలమీఁదిమాణిక్యమువలె, స్వాభావికగుణములను వాఁడు కలిగియుండును. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులును, పండితులు, వాణియు, (సరస్వతియు) మహాత్ములమహిమను వర్ణింపలేకపోయిరి. కాయగూరలను విక్రయించువానికి మాణిక్యములమహిమ యేమి తెలియును? అటులనె వారిమహిమ నా కేమి తెలియును?

దోహా 3-4

మహాత్ములచిత్త మందఱియందు సమానముగ నుండును; వారికి హితులని అహితులని భేదములేదు; పుష్పమునుకుడిచేతితోఁగోసి, ఎడమచేతితోఁ బట్టుకొనినను, రెండుచేతులును దానికి సమానము; ఏచేతితో దానిని బట్టుకొనినను, దానివాసన యొకటియే; అటులనే మహాత్ములు. ఓమహాత్ములారా! మీచిత్తము సరళమనియు, మీరు జగత్తునకు సదా మంగళముఁగోరువారనియు, మీరు స్వభావముచేత నందఱికిని స్నేహితులనియు నేనెఱుంగుదు; బాలునివలెనే ప్రార్థించెద; నామనవిఁ

జేయొనుఁడు; నాయందు దయ కలిగి, రాముని చరణారవిందములయందు నాకు భక్తి కలుగునట్లు చేయుఁడు.

చౌపాయ్ 4

తదుపరి, దుర్మార్గులకు సహితము వందనముఁ జేయుదును; కారణము లేక సన్మార్గులను వారు బాధించెదరు; పరులకు వచ్చినవస్తువును తమలాభమని తలంచెదరు; పరులసంపదఁ జూచి దుఃఖింతురు; పరుల ఆపదలఁ జూచి సంతసింతురు; హరిహరులయశస్సు అనెడి రాకాచంద్ర బింబమును కబళించు రాహువువంటివారు; సహస్రబాహువులు గల రాజసునివలె, వారు పరులకుఁ గీడుఁ జేయుదురు; వేయికన్నులుఁ గలవారివలె, వారు పరులతప్పుల నెంతురు; నేతిమీఁద వాలిన ఈఁగల వలె, సన్మార్గునిసద్గుణములను వారు చెఱుతురు. అగ్నితో సమానమగు తేజస్సు ఖలులకుఁ గలదు; క్రోధమున మహిషాసురునితో వారుసమానులు; కుబేరుఁడు సిరి సంపదలు గలవాఁడు; పాపములును అవగుణములును వారిసిరిసంపదలు; తోఁకదుక్కపుట్టినందున నేవిధమునఁ బ్రజలకు భయములు కలుగునో, దుర్మార్గుల ఆగమనమువలన సజ్జనులకు భయములు కలుగును; సత్కథలఁజెప్పినపుడు వారు కుంభకర్ణునివలె నిద్రించెదరు; వడగండ్లు పంటలను నశింపఁజేసి, అనంతర మవి నశించును; అటులనే, దుర్మార్గులు పరులకార్యములను ధ్వంసముఁజేసి, అనంతరము వారు నశింతురు. ఖలులు రోషంబున నాదిశేషునితో సమానులు; పరుల దోషములను సహస్రముఖములతో వారు చెప్పుదురు; అట్టిదుర్మార్గులకు నమస్కరించెదను. వేయిచెవులు గలపృథురాజువలె, వారు పరులదోషములనువిని ప్రకటింతురు. సురానీకము (సుర+అనీకము)నకధిపతిగనుక దేవేంద్రునకు రాజ్యమదము మెండు; సురానీకమును(సురానీకమప్యను+గ్రహించు) సంగ్రహించినందున, దుర్మార్గులకు మదము మెండు. ఇంద్రునకు వజ్రాయుధము ప్రియము; కఠోరవాక్యములు వారికిఁ బ్రియము. వేయికన్నులతో దేవేంద్రుఁడు పరుల శుభముఁ జూచును; రెండుకన్నులతో వారు పరులదోషములఁ జూతురు.

దోహా 5

మిత్రులను శత్రువులను సమానముగఁ జూచునట్టి మహాత్ముల పేరుఁజెప్పిన, దుర్మార్గులశరీరము మండు నని నేనెఱుంగుదు; కనుక చేతులనుజోడించి వినయముతో వారిని నేను ప్రార్థించెదను.

చౌపాయ్ 5

చేయవలసినవిధిప్రకారము నేను వందనముల నాచరించితిని; వారు నన్ను జ్ఞప్తిలో నుంచుకొనవలయును; నాప్రార్థనను విని నన్ను మన్నింపవలయును. ఎంత అనురాగముతో నీవు కాకిని పెంచినను, కాకి కాకియే; మాంసమును చూచినతోడనే, అది దానిని దొంగిలించును కదా! సజ్జనుల దుర్జనులచరణములకు వందనముల నాచరించెదను; ఉభయులును దుఃఖమునకుఁగారకులు; అందులోఁ గొంచెము వ్యత్యాసము కలదు; మహాత్ములవియోగమువలన దుఃఖము కలుగును; దుర్మార్గులసంయోగమువలన శ్రమ కలుగును. పద్మమును జలగయు నీటిలోఁ బుట్టినను, వానివానిగుణములు వేఱుకదా! అందఱికిని తండ్రి యొకఁడైనను, అమృతమువంటివారు సాధువులు; మద్యమువంటివారుఅసాధువులు; అమృతమును మద్యమును సముద్రములోనే పుట్టెను. ఉభయులును తమతమకార్యములవలనఁ బ్రసిద్ధి నొందెదరు; ఒకరు సత్కీర్తిని, మఱియొకరు దుష్కీర్తిని పొందగలరు. చంద్రునితోను, గంగతోను, అమృతముతోను సాధుజనులు సమానులు; గరళముతోను, అగ్నితోను, కర్మనాశమను నదితో దుర్మార్గులు సమానులు. ధర్మము, అధర్మము-ఈ రెండునందఱికి విశదములు. అయినను, ఆయామనుజులస్వభావమునుబట్టి యొకరు ధర్మము నాచరింతురు; మఱియొకరు అధర్మమార్గమును బట్టి నడుతురు.

దోహా 6

సజ్జనులు సత్కార్యములఁ జేయఁ జూతురు; దుర్జనులు దుష్కార్యములఁ దలపెట్టుదురు; అమృతము అమరత్వము నిచ్చును; గరళము మరణము నిచ్చును.

చౌపాయ్ 6.

సజ్జనులసుగుణములను దుర్జనులదుర్గుణములను ఎంచ నేల? రెండునుసముద్రమువలె గంభీరములు; అపారములు; ఈకారణముచేత నొకసమయమున విచక్షణ లేకపోవుటచేత, మంచిగుణము చెడుగుణమగును. ఈరెండుగుణములును భగవంతుఁడు సృష్టించెను; ఆరెండింటిని వేదము విభజించును. ఇతిహాసములును, పురాణములును వేదములు సహితము ప్రపంచములోని గుణములను అవగుణములను భగవంతుఁడు సృష్టించినటులఁ జెప్పుచున్నవి. సుఖదుఃఖములను; పాపపుణ్యములను; దివారాత్రములను; సుజనదుర్జనులను; సుజాత కుజాతులను; దేవదానవులను; ఉచ్చనీచములను; అమృతమును, జీవమును; విషమును, మృత్యువును; మాయను, బ్రహ్మను; జీవమును, లోకపాలురను; లక్ష్మిని, దారిద్ర్యమును; రాజును, బంటును; కాశిని, మగధను; గంగానదిని, కర్మనాశమును; 'మార్వారు' ఎడారులను, 'మాల్వా' సుక్షేత్రములను; బ్రాహ్మణులను, కసాయివాండ్రను; స్వర్గమును, నరకమును; విరాగమును, అనురాగమును; వేదమును, తంత్రమును; సకలగుణదోషములను పరమేశ్వరుఁడు సృష్టించెను.

దోహా 7

ఈలోకములో భగవంతుఁడు చేతనాచేతనములను సృజించెను; గుణములను దోషములను కలవు; అన్నియు ద్వంద్వములు; క్షీరమునుండి నీరును విభజించి, క్షీరమును గ్రహించుహంసవలె, మహాత్ములు సుగుణములను గ్రహించి దుర్గుణములను త్యజింతురు.

చౌపాయ్ 7

భగవంతుఁడు మనుజులకు గుణదోషవిచక్షణశక్తి నిచ్చెను; అందుచేత దుర్గుణములను విడిచిపెట్టి సుగుణములను గ్రహింపవలయును. కాలవశమున నైనను, స్వభావముచేతనైనను, ప్రారబ్ధకర్మవశమున నైనను, సజ్జనులు, మనుజస్వభావము కనుక, తప్పుమార్గమును త్రొక్కినను, భక్తులరూపమును ధరించినశ్రీహరి వారితప్పులనిద్ది, వారి దుఃఖమును దోషములను పోగొట్టి, వారికి నిర్మలయగు కీర్తినిచ్చును. సత్సంగత్యమువలన దుర్జనులు సత్కార్యములఁ జేసినను, వారిదుష్ట

స్వభావముమాత్రము వారిని విడువదు. లోకవంచకులు కొందఱు సాధువేషములను ధరించి, తాత్కాలికముగ గౌరవము నొందుచుండిరను, తుదకు, కాలనేమియు, రావణుఁడును, రాహువువలె, వారికపట స్వభావము బయటఁబడును; ఏకార్యములోను వారు నెగ్గలేరు. జాంబవంతుఁడును హనుమంతుఁడువలె, మహాత్ములు, ఏవేషమునుధరించినను, గౌరవము నొందఁగలరు. దుష్టులసాంగత్యము నష్టము; శిష్టులతో మైత్రి లాభము. ఈసంగతి వేదములలోఁ జెప్పఁబడుటయే కాదు; సంసారులకు సహితము తెలియును. వాయువుతోఁగూడి పరాగము ఆకాశమువైపుఁ బోవును; ఏటితోఁగలిసి బురదయై నిలిచియుండును. సజ్జనుల గృహములోనుండినచిలుక "రామ, రామ" అని పలుకును; దుర్జనులగృహములలో నుండినచిలుక చెడుమాటలను పలుకును; "ఏగూడుచిలుక ఆగూడుపలుకులు పలుకును." అజ్ఞానులకు ధూమము ధూమమే; దాని ప్రయోజనము వారికిఁ దెలియదు; విధూమముతో మంచి "సిరా" చేయఁబడును; ఆ "సిరా"తో పురాణమును వ్రాయవచ్చును. వాయువును, అగ్నియు, నీరును- ఈమూఁడుకలిసి, ప్రపంచమునకు జీవనాధారమగు మేఘమగును.

శ్లోకం 8—11

సూర్యాదినవగ్రహములును, ఔషధములును, జలమును, వాయువును, వస్త్రమును, వానివానియోగమువలన నొకప్పుడు మంచియగును; మఱియొకప్పుడు చెడుఁగాగును; సూర్యాదిగ్రహము లొకప్పుడు శుభమును మఱియొకప్పు డశుభము నిచ్చును; ఔషధములు గుణమునిచ్చును, వికటించును; ఏటిలోనినీరు శుభ్రము; కాలువలోనినీరుఅశుభ్రము; వాయువును గంధమును దుర్గంధమును తీసికొనివచ్చును; భగవంతునివిగ్రహమును వస్త్రముతో నలంకరింతురు; దానితో శవమునలంకరింతురు; ఈభేదమందఱికిఁ దెలియును. శుక్లపక్షమును, కృష్ణపక్షమును రెండును వెన్నెలకును చీఁకటికిని సమానము; అయినను, వానిలో నొకభేదముకలదు; చంద్రుఁడు వృద్ధినొందును గనుక శుక్లపక్షమందఱికిని సుఖ్యము; చంద్రుఁడు క్షీణించును గనుక కృష్ణపక్షము దుఃఖ్యము. చేతనాచేతనములతోఁ గూడిన యావత్ప్రపంచము శ్రీరామ

మయమని తెలిసికొనినవాఁడనై, ఎల్లప్పుడు నందఱిచరణకమలములకుఁ బ్రణమిల్లి, చేతులజోడించి నమస్కరించెదను. భూతప్రేతపిశాచ యక్ష రాక్షసఖాకినీ డాకినీ నాగకిన్నరదేవగరుడగంధర్వమానవులు—ఈ మొదలగువారికి వందనముఁ జేసెద; ప్రసన్నులయి, మీరు నన్ను కృపతోఁ జూడుఁడు.

చౌపాయ్ 8

భూమిమీఁదను, జలములోను, వాయువులోను నివసించు ఎనుబదినాలుగులక్షల జీవరాసులును నాలుగువిధములుగ—పిండజములు, అండజములు, స్వేదజనులు, ఉద్భిజ్జములు పుట్టుచుండును; సర్వజగత్తును శ్రీసీతారామమయ మని తెలిసికొని, చేతులను జోడించి, ప్రీతిపూర్వకమగు సువచనములతో మిమ్ములఁ బ్రార్థించెద. నాయందు దయకలిగి, నన్ను మీదాసునిగ భావింపుఁడు; కపటమును విడిచి, విలంబముఁ జేయక, మీకృపఁబ్రసరింపుఁడు; నాకు బుద్ధిబలము గలదని నాకు నమ్మకము లేదు; అందుచేత మిమ్ములను వేఁడుచుంటిని. రఘుపతియొక్క పుణ్యచర్యలను కీర్తనఁ జేయఁదలఁచితిని; ఆచర్య లగాధము; నాది జడబుద్ధి; కవిత్వముఁ జెప్పు శక్తి లేదు; మందబుద్ధి గల వాఁడను; నాకోరికమాత్రము కొండ నెక్కుచున్నది. రామచరిత్రమును రచించుట కమృతమును కోరుచున్నాను; ఎటు చూచినను జగత్తులోఁ గొంచెము వఱ్ఱిగయైనను కానరాదు. ఓసుజనులారా! దయ గలిగి మీరు నాప్రగల్భములను క్షమింపుఁడు; పసికూనలజల్పనములను విని ఆనందించువిధమున, నాపలుకులను విని ఆనందింపుఁడు. బాలులసంజల్పములు తలిదండ్రులకు శ్రవణానందములుకావా? క్రూరులును, కుటిలస్వభావులును, విచారహీనులును పరిహసింతురు; ఎంతవఱకును వారు పరులదోషములను వెదకి తీసి, వానిని భూషణములుగ ధరింతురు. సరసమయినను విరసమయినను ఎవనికవిత్వము వానికి ఆనందము నిచ్చును; ఇతరులు చెప్పినకవనమును విని శ్లాఘించుసత్పురుషులు ప్రపంచములోఁ దగుమాత్రము కలరు. ఏపాటివర్షము పడినను, ప్రపంచములోనినదులు పొంగి పొర్లిపాఱును; దుర్మార్గులానదులవంటివారు; రాకాచంద్రబిం

బముఁ జూచి సముద్రుఁడే పొంగును; సజ్జను లాసముద్రమువంటి వారు; అట్టివారు తగుమాత్రమే కలరు.

దోహా 12

విశేషము భాగ్యము నాకు లేదు; రామచంద్రుని చరిత్రమును వ్రాయుట కభిలాషమాత్రము మెండుగఁ గలదు; ఖలులు పరిహసించి నను, మహాత్ములు నామాటలను విని సంతసింతురని నానమ్మకము.

చౌపాయ్ 9

దుష్టపురుషుల మంగహాసము నాకు హితము; రామనామ మును వా రుచ్చరింపరు; కోకిలస్వరము కాకికి కర్ణకఠోరముగ నుండును; హంసను చూచి కొంగయు, చాతకమును చూచి మండూకమును పరిహసించును; అటులనే, బుద్ధిరహితులగు దుర్జనులు నిర్మలమగు కవిత్వముఁ జూచి నిరసింతురు. అట్టివారు కావ్యరసమును గ్రహింపలేరు; శ్రీరామునిచరణారవిందములయం దనురాగమూ వారికి లేదు; కనుక వారు పరిహాసముఁ జేసిన నాకు సంతోషము. ఈ నే వ్రాసిన కావ్యములో సరసము లేదు; యుక్తి లేదు. దానిం జదివి పరిహసించిన పరిహసింపనిమ్ము; అది నాతప్పు కాదు. ఈజనులకు ఈశ్వరునిచరణములయం దనురాగము లేదు; అందుచేత వారి కీకథ రుచింపదు; సిద్ధులుషయిన బుద్ధిగల హరిహరులదాసులకు రామకథ మధురముగ నుండును. సర్వసామ్రాజ్యాధిపతియగు శ్రీరామునియందు కవీశ్వరునకుఁ గల సద్భక్తియే ఆకావ్యమునకుఁ దగినయలంకారము; అందుచేత సత్పురుషులు దానిని విని దానిమాధుర్యమును గ్రహింతురు; నేను కవిత్వముఁ జెప్పఁజాలను; చతురత నాకు లేదు; సకలశాస్త్రపూర్ణుఁడను కాను; శబ్దాలంకారములును, అర్థాలంకారములును, ఛందశ్శాస్త్రమును, ప్రబంధరచనయు, స్థాయీసంచారాదిత్రివిధములగుభావభేదములును, శృంగారాదినవరసములును, అనేకప్రకారములగు కావ్యగుణదోషములును- ఈమొదలగునవినే నెఱుంగను; ఈనాకావ్యములో నవి కనఁబడవు; కవిచాతుర్య మేమియు లేదు; సత్యమగు రామకథను తెల్లనికాగితముపై వ్రాసిచెప్పెదను.

దోహా 13

ఈనామకవనమునం దేగుణము కనఁబడదు; కాని దానియం దొక్క-గుణము కలదు; సంసారమును గురైత్తిగినమహాత్ములు దీనిని విని ఉజ్జ్వల మగుజ్ఞానమును పొందఁగలరు.

చౌపాయ్ 10

శ్రీరామనామము అతిపవిత్ర మయినది; సర్వపురాణసమ్మతమయి నది; ఆనామము వేదసారము; మంగళకరము; అమంగళములను హరిం చును; ఉమామహేశ్వరు లానామమును సదాజపింతురు; ఎంత సుంద రమగు గ్రంథము నెంత దిట్టయగుకవి చెప్పినను, దానిలో రామనా మము లేనియెడల, దానికి శోభయుండదు. సుందరమగు స్త్రీ భూషణ ములను ధరించి యుండినను, వస్త్రమును విసర్జించినయెడల నామెకు శోభలేదు కదా! కావ్యగుణములు లేనికావ్యము నెంత విరసముగ నెంత నీరసకవి చెప్పినను అది రామనామాంకితమయి యుండినఁ బండి తులు సాదరముగ దానిని విని, తుమ్మెదలు పుష్పరసమును గ్రహిం చినవిధమున, దానిలోని భక్తిరసమును వారు గ్రహింతురు; ఒకానొ కప్పు డీగ్రంథములో నొక కావ్యగుణ మయిన లేకపోయినను, శ్రీరామ నామప్రతాపము నది ప్రకటనఁ జేయును. ఇదియే నా మనస్సులోఁ గల నమ్మకము; సత్సాంగత్యమువలన నుద్ధరింప బడనిపదార్థ మొకటి కలదా? దానికి సహజముగు కటుస్రవాసనను విడిచి పెట్టి, అగరు మొకలగు సుగంధద్రవ్యములతో గలిసి, ధూమము సువాసన నిచ్చును కదా! నావచనము లెంతనీరసములయినను, కటువుగ నుండినను, వానివిషయ ముమాత్రము సరోత్కృష్ట మగు రఘునీరునిచరిత్రము; దానివలన జగత్తునకు శుభములు కలుగును.

ఛాంవ్ 1

శ్రీరామచంద్రునికథ సకలమంగళముల నిచ్చును; సకలపాప ములఁ బోఁగొట్టును; రామకథయునట్టినది గంగానదివలె వంకరటింకర గ బ్రవహించు చున్నది; గంగానదిజలములవలె, శ్రీరామునిచరిత్రము నిర్మలముగ నుండును; దానిజలములఁ ద్రాగినయెడల, మనస్సున కానం

దము కలుగును; రామునిచరిత్రను వినినయెడల, బ్రహ్మానందము కలుగును; శ్మశానపుబూడిదను శివుఁడు శరీరమునధరించుటవలన నది పవిత్రమగుచున్నది; అటులనే నాకవిత్వము రామునిచరిత్రను వర్ణించుటవలన సర్వజనశ్లాఘనీయ మగుచున్నది.

దోహా 14-15

సుప్రసిద్ధ మగుశ్రీరామనామముతోఁ గూడినందున, నాకావ్యము సర్వజనసమ్మత మగును, మలయపర్వతమువద్దనుండిన చందన వనమునుండి తీసికొనిరాఁబడిన యేదారువున కయినను మూల్యము కలదు. అది యేదారువు అని యెవరు ప్రశ్నఁ జేయుదురు? గోవు నల్లనిది అయినను దానిపాలు శుభ్రమును నిరోగమయినవి కనుక, వానిని మనుజులు సేవింతురు. అటులనే నావాక్కులు విరసముగ నుండినను, శ్రీసీతారాములకీర్తిని చాటించును కనుక, సుజనులు వానిని విని సంతోషముతో నుచ్చరింతురు.

చౌపాయ్ 11

మణి సర్పము శిరస్సుమీఁద నుండినను, మాణిక్యము పర్వతము మీఁద నుండినను, ముత్యము ఏనుఁగుకుంభస్థలముమీఁద నుండినను, వానికి శోభ లేదు; అవి నృపాలునికిరీటములో నుండినను, ఒకఁడలితాఁగి వానిని ధరించినను వానికి శోభ కలదు; అటులనే, నిరుపమానమగు కవితాధార, యొకశక్తివలనఁ బ్రవహించును; మఱియొకశక్తి దానిని అలంకరించును; అని పండితులు చెప్పుచున్నారు. భక్తులయొక్క భక్తికి మెచ్చువారు ఆవాహనముఁ జేసినంతనే, బ్రహ్మలోకమునువిడిచి, సరస్వతి వారికిఁ బ్రత్యక్ష మగును. శ్రీరామచరిత్ర మనునట్టిసరోవరమునందు స్నానముఁ జేసి శుచిమంతుఁడు కాని యెడల, బ్రహ్మలోకమునుండి సరస్వతిని తీసికొని వచ్చుటకుఁ గవిపడినశ్రమయంతయు వ్యర్థ మగును; పండితుఁడగుకవి యీసంగతిని తెలిసికొని, కలిమలహరుఁడగు హరిగుణములను వర్ణించును. ప్రాకృతజనులగుణములను వర్ణింపఁ బూనిన, సరస్వతికి శిరోభారముగ నుండును; అందువలన, నామెకు దానియందు రోఁత పుట్టును. హృదయమనెడు సముద్రమునందు బుద్ధియనెడి ముత్యపుఁజిప్ప సరస్వతి యనుస్వాతివానల కెదురుచూచు

చుండును; ఆస్వాతిమాన వర్షించి, యొకబిందువు పడినను, ముక్తా మణిరూప మగుకవిత్వము పుట్టును.

దోహా 16

కవిత్వరూపమగు ముత్యములకు యుక్తిచేత రంధ్రములను పొడిచి, శ్రీరామచరిత్రరూపమయినత్రాడున వానిని గ్రుచ్చి, ఆరామ చరిత్రమాలను నిర్మలహృదయు లగుసజ్జనులు ధరించిన, శోభాకరముగ నుండును.

చౌపాయ్ 12

ఈమహాకలికాలములోఁ బుట్టినమనుజులు చూచుటకు హంసల వలెఁ గనఁబడినను, లోలోపల వారు కాకులఁ బోలియుందురు; వేదమా ర్గమును విడిచి, చెడుమార్గమున సంచరింతురు; వారు కపటము యొక్క అవతారపురుషులు; వారిశరీరములు పాపముతో నిండినభాండములు. రామునియందు భక్తి యుండినటుల నటించుపంచకులు; కామక్రోధ లోభమోహాములకు వారు దాసులు; వారిలో వేషమునకు ధర్మధ్వజ మును ధరించినపంచకులలో నే నగ్రగణ్యుఁడను; నాఅవగుణములఁ జెప్పఁబూనినయెడల, దాని కంతము లేదు; అవి యంత విశేషముగ నుండును. కాఁబట్టి వానిం గొంచెముచెప్పి చాలించితిని. ఒకమాటఁ జెప్పిన, బుద్ధిమంతులు దానిని శీఘ్రముగ గ్రహింతురు. అనేకప్రకార ముల నేను చెప్పినవినయములను విని, నన్ను నిందింపవలదు; ఈవినయ ములను విని, యెవరికేని శంక కలిగినయెడల, వారు నాకంటె బుద్ధిహీ నులు. కననముఁ జెప్పుటకు తెలియదు; చాతుర్యమయినను లేదు; అయి నను, నాబుద్ధికొలఁది రామకథను గానముఁ జేయుదును. సంసారసాగ రములోఁ బడి మునుఁగుచుండినవాఁడను; రామునిచరిత్రఁ జూచిన అపారముగ నుండును. మేరుపర్వతశిఖరముఁ బడఁద్రోయు మహావా యువునకు, దూదివంటినే నెంతవాఁడను! నిరుపమాన మగు శ్రీరామ చంద్రుని సర్వసామ్రాజ్యాధిపత్యముఁ దలంచి, గజగజ వణఁకుచు, వారిచరిత్రమును వ్రాయ చున్నాను.

దోహా 17

సరస్వతియు, శేషుఁడును, మహేశుఁడును, బ్రహ్మయు, వేద ములును, శాస్త్రములును, పురాణములును—వీరందఱు పరమేశ్వరుని

అనంతకళ్యాణగుణములను ఘోషించి ఘోషించి, తుదకు, 'న,ఇతి' 'న,ఇతి', 'ఇది కాదు' 'ఇది కాదు' అని చెప్పలేక యూరకుండిరి.

చౌపాయ్ 13

సర్వోత్కృష్టుఁ డైనపరమేశ్వరుఁ డవాఙ్మానసగోచరుఁ డని సర్వ జనులకుఁ దెలియును; అయినను, ఆపరమేశ్వరుని వర్ణింప నెల్ల వారును బ్రయత్నించియుండిరి; అందుచేత, భజనప్రకారమును బహువిధముల వేదము చెప్పియున్నది. భగవంతుఁ డొకఁడు; ఇచ్ఛారహితుఁడు; నామరూపరహితుఁడు; ఒకఁడు; అద్వితీయుఁడు; మాయారహితుఁడు; సత్తు, చిత్తు, ఆనందస్వరూపుఁడు; మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములకుఁ బైఁగా నుండువాఁడు కనుక పరంధాముఁడు; జన్మము లేని వాఁడు; మనోవాక్కులచే నిట్టివాఁ డని చెప్పుట కష్టము కనుక మనో వాచామగోచరుఁడు; సర్వవ్యాపకుఁడు; విశ్వరూపుఁడు; షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుఁడు కనుక భగవంతుఁడు; స్వేచ్ఛానుసార మనేకలీలావతార ములఁ నెత్తి, అనేకనాటకముల నాడెను. ఆఈశ్వరుఁడు భక్తులకుఁ బరమదయాళువు; దీనులయందుఁ బరమకృపాళుఁడు; పరమకరుణానిధి కనుక భక్తులను ప్రేమించును; వారిమీఁదఁ గోపము లేదు; రఘు రాజు త్రికాలజ్ఞానసంపన్నుఁడు; దీనరక్షకుఁడు; త్రిశక్తియుతుఁడు; సకల గుణసంపన్నుఁడు; ఈసంగతిని పండితులు గ్రహించి నారాయణునికథ లను వర్ణింతురు; నావాక్కులు సహితము సఫల మయ్యెను. శ్రీరా ముని చరణారవిందములకు సాష్టాంగదండప్రణామ మాచరించి, వారి కీర్తనలను గానముఁ జేయుటకు నాను సాహసము కలిగెను. పూర్వము వాల్మీకాదిమహర్షులు రామచరిత్రమును గానముఁ జేసిరి; వారు త్రొక్కినత్రోవ సులభము కనుక, నే నామార్గము ననుసరించి గమ నించెదను.

దోహా 18

అపార మగునదిమీఁద నొకరాజు వంతెనఁ గట్టించెను; నలుసు వంటిచీమ దానిమీఁదఁ బోయి నదిని దాఁటును; ఆదికవులు పరిశ్రమఁ జేసి వ్రాసినకథ ననుసరించి, సునాయాసముగ నే నాకథను వ్రాయఁ బలఁచితిని.

చౌపాయ్ 14

ఈ ప్రకారము మనస్సును దృఢముఁ జేసికొని, సర్వశోభాకర మగు శ్రీరామచరిత్రమును చెప్పుచున్నాను. వ్యాసవాల్మీకాదిమహర్షులు భగవంతునిచరిత్రను వర్ణించిరి; మహాజనులచరణకమలములకు నమస్కరించి వారిని నామనోరథము నీడేర్పుఁ డని ప్రార్థించెదను. కలియుగము లో రామునిగుణములను వర్ణించినకవిపుంగవులకుసహితముప్రణమిల్లెద; ప్రాకృతభాషలోను, సాధారణభాషలోను పరమచతురతతో రామచరిత్రమును వ్రాసిన కవిశ్రేష్ఠులకు నమస్కరించెద.ప్రాచీనకవులకును,ఆధునికకవులకును, భవిష్యత్కవులకును నిశ్చలబుద్ధితో నమస్కరించెద.నాయందుఁ బ్రసన్నత కలిగి, నా కీవరమును దయచేయుఁడు; సజ్జనులసమూహములో నాకావ్యము గౌరవము నొందునట్లు చూడుఁడు. బాలకవి వ్రాసినగ్రంథ మని నాకావ్యమును నిరాదరణతో సజ్జనులు చూచినయెడల నాశ్రమ వ్యర్థమగును. కీర్తిగాని, కవిత్వముగాని, ఐశ్వర్యముగాని, గంగానదీజలమువలె, సర్వజనసమ్మతమయినపుడు, వానికి విలువ గలదు. రామునికీర్తి సరోత్కృష్టము; నావాక్కులు పెళుసు; ఈరెండింటికిని వ్యత్యాసముకలదు; చెప్పవచ్చునా, చెప్పకూడదా అనుసంకోచము నన్ను బాధించుచున్నది. అయినను తమకృపవలన సర్వము సులభ మగును; వస్త్రమెంత ముదుగయినను, పట్టుతో దానిని తాకించిన, దానికి శోభ వచ్చును; నాభాష ముదుగు అయినను,రామునికీర్తిని వర్ణించినందున, దానికి శోభకలుగును. అనుగ్రహించి, యీసంగతిని జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుఁడు; అప్పుడు, రామచంద్రునిగుణములను గానముజేయుటకు నావచనములకు యోగ్యత పట్టును.

దోహా 19-20-21

సరళమగుకవితాశైలియు ఉజ్జ్వలమగుకీర్తియుఆదరణీయములు; ఈరెండును కలిసినయెడల, స్వాభావికశత్రుత్వమును విడిచి, శత్రువు సహితము వాని నుచ్చరించును. జ్ఞానము లేనియెడల నారెండింటికి సమ్మోహనము కలుగదు; నాకు జ్ఞానము శూన్యము; మాటిమాటికి మిమ్ములను ప్రార్థించెద; నాయందు దయ గలవారయి, నేను గానముఁ జేయఁ బోవు నారాయణునికథను వినుఁడు. రామచంద్రునిచరిత్రమునెడుమానస

సరోవరమునందు పండితులగు కవులు హంసలవంటివారు. నే నొకహంసపిల్లను; నాబాలవచనములను ప్రీతితో విని, కృపతో వానిని మన్నింతురుగాక.

సోరఠా. 2

ఈరామాయణమును రచించినమునీశ్వరునిచరణారవిందములకు నమస్కరించెద; ఖరదూషణాదులచరిత్రమును కోమలముగను, దోషరహితముగను చెప్పెను; కఠినమగు విషయములను మృదువుగను, దూష్యమగువిషయములను నిర్దోషముగను గానముఁ జేసెను. సంసారసాగరమును తరిందుటకు పడవ యైననాలుగువేదములకు నమస్కరించెద; రఘుపతియొక్క సుప్రసిద్ధమగుకీర్తిని వర్ణించి, స్వప్నమునందయినను ఖేదము నొందను. ఈసంసారసాగరమును సృష్టించినబ్రహ్మయొక్కచరణకమలములధూళికి నమస్కరించెదను; ఈసంసారములో సుజనులును దుర్జనులును గలరు; పూర్వము క్షీరసాగరమును మథించినపుడు అమృతమును, చంద్రుఁడును, కామధేనువును బుట్టిరి; ఆవెంటనే హాలాహలమును, మద్యమును బయలువెడలెనుకదా!

దోహా 22

దేవబ్రాహ్మణపండితగురుచరణములకు భూమిపై శిరస్సునుంచి నమస్కరించెదను; వారు ప్రసన్నులయి, నామనోరథమును పూర్తిచేయుమని ప్రార్థించెద.

చౌపాయ్ 15

మతియు సరస్వతికిని గంగానదికిని నమస్కారము; ఈరెండును పవిత్రమయినవి; మనోహరమయిన ప్రవాహములు; గంగానదిలో నొకపర్యాయము స్నానముఁ జేసినను, నొకమాఱు దాని జలమును త్రాగినను మనుజులపాపములు నశించును. అటులనే, సరస్వతియొక్కనామోచ్చారణవలన నజ్ఞానము తొలఁగును. గురువువలె దీనబంధువును, తల్లివలె నిత్యము పోషించువాఁడును, తండ్రియు సైన ఉమామహే

శ్వరులకుఁ బ్రణామముఁజేసెదను; *ఈశ్వరుఁడు రామచంద్రునకు సేవకుఁడును, ప్రభువును, సఖుఁడును కనుక, తులసీదాసునకు సర్వవిధముల హితముఁ జేయును.

కలియుగములోని దురాచారప్రవర్తనలఁ జూచి, వానినివృత్తి కొఱకు, శాబరమంత్రములను పార్వతీపరమేశ్వరులుచెప్పిరి; ఆమంత్రములోనియక్షరములకు పొందిక లేదు; వానికి అర్థము లేదు; ఆమంత్రమును జపించుటఁగలన, శివుని ప్రభావము ప్రకటమగును. శివప్రసాదమువలన రామకథను నే నింపుగఁ జెప్పఁగలను; ఉమామహేశులను ధ్యానించి, వారిప్రసాదముఁ బొంది, చిత్తమున కానందము కలుగువిధమున రామచరితమును గానముఁ జేసెద. చంద్రునితోఁ గూడినరాత్రి యెంత శోభగలదైయుండునో, అట్లుశివునిప్రసాదముతోఁగూడిన నా కావ్యము సహితము ఆనందమును కలిగించును. ఈరామకథ నెవరైనను ధ్యానించి, ప్రీతిపూర్వకముగ వినినను, చెప్పినను, స్మరించినను వారికి రామునిచరణములయందు ప్రేమ కలుగును; వారిపాపములు నశించును; సకలశుభమంగళములఁ బొంది వా రానందింతురు.

---

* చరాచరప్రపంచమునకు శివుఁడు ప్రభువు; రఘువరుఁడు సర్వాంతర్యామి. అందుచేత, రామున కొకసమయమున శివుఁడు ప్రభువును, మఱియొకసమయమున సేవకుఁడు నగును; రాముఁడు పార్థివముఁ జేసి పూజించును కనుక, రామునకు శివుఁడు స్నేహితుఁడు. ఇందు కొకకథకలదు. సేతువుఁ గట్టినపుడు, శ్రీరామమూర్తి శివలింగమునచ్చట ప్రతిష్ఠించెను; ఆస్థానమునకు రామేశ్వరమని ఆచ్చటికి వచ్చినమునులు పేరుఁ బెట్టిరి.

"ఏమి దానియర్థము" అని రాముఁడు అడిగెను. "ఇచ్చట రాముఁడును, ఈశ్వరుఁడును నివసించి యుండిరి గనుక రామేశ్వరము" అని మునులు చెప్పిరి. "దానిభావమేమి" అని రాముఁడు తర్కించెను. "రామునియొక్క- ఈశ్వరుఁడు కనుక రామేశ్వరుఁడు" అని అర్థముఁ జేయుఁడని చెప్పెను. "రాముఁడే ఈశ్వరుఁడు" అని ఆలింగములో నుండి శబ్దము వచ్చెను. అందుచేత, రామునకు శివుఁడు స్నేహితుఁడును, ప్రభువును, సేవకుఁడు నగుచున్నాఁడు.

దోహా 23

నాస్వప్నమందయినను ఉమామహేశ్వరులకు నాయందుఁ గటాక్షము వచ్చినయెడల, నాకవిత్వము సరళము కాకపోయినను దాని ప్రభావము సత్యమగును.

చౌపాయ్ 16

అతిపవిత్రమగు అయోధ్యానగరమునకును, సర్వపాపవిమోచని యగుసరయూనదికిని నమస్కారము. ఆపురవాసులగునరనారీమణులమీఁద రామునకతిప్రేమకనుక, వారికిని నమస్కారము. *వారు సీతను నిందించినను, దానిని పాటింపక, వారిపాపములను నశింపఁజేసి, ప్రభువు వారికి వైకుంఠము నిచ్చెను.

తూర్పుదిక్కుతో సమాన మగుకౌసల్యకు నమస్కారము; అచ్చటను కీర్తి పుట్టి, అచ్చటినుండి నలువైపులకు వ్యాపించెను; ఆతూర్పుదిక్కున, శ్రీరామచంద్రుఁడు చంద్రునివలె నుదయించి, సమస్తలోకముల కానందముఁ గలుగఁజేసి, పాపాత్ములనునట్టి తామరపుష్పములను ముందువలె నాశనముఁ జేసెను. సకలమంగళస్వరూపులు, పుణ్యాత్ములు నగుదశరథమహారాజునకును, అతనిరాణులకును, మనోవాక్కాయకర్మములఁ బ్రాణమిల్లి "ఓమహాత్ములారా! మీకుమారుని దాసునిగ భావించి, నన్నుఁ గటాక్షింపుఁడు; మిమ్ములను సృష్టించుటవలన, బ్రహ్మకు ఘనత వచ్చెను; సకలలోకాధ్యక్షుఁడు మీగర్భమునందుఁ బుట్టినందున, మీరు లోకపూజ్యులయితిరి" అని ప్రార్థించెదను.

---

* ఆనగరములో నొకచాకలివానిపెండ్లము వానిమాట లేక, పుట్టింటికిఁబోయెను; వానిభార్య తిరిగి ఇంటికి వచ్చినపుడు, భార్యను చూచి "ఓసీ! ఇంతకాలము నీవు పుట్టింట నివసించివచ్చితివి; పదునొకండుమాసములు లంకలోనుండినను, శంకింపక, సీతను తీసికొని వచ్చి, రాముఁడు పెట్టిబాగులవాఁడు కనుక, సీతను తననగరులో నుంచెను. నేను పెట్టిరాముఁడ ననుకొంటివా? పో పొమ్ము" అని వాఁడ కూఁకలుచేసి భార్యను తఱిమి వేసెను. ఆచాకలిహీనినిసహితము క్షమించి, రాముఁడు వానికి మోక్షమును నిచ్చెను.

సోరఠా 9

అయోధ్యాధిపతి యగుదశరథునకు నమస్కరించెద; ఎందుచేత నన, నతనికి రామచంద్రునిచరణములయందు సత్యమగుప్రేమ కలదు; రాముని వియోగదుఃఖము కలిగినతోడనె, శరీరమును గడ్డిపోచకంటె నీచ మని భావించి ప్రాణముల నతఁడు విడిచెను.

చాపాయ్ 17

రామునిచరణముల నేకాంతభక్తితో జనకచక్రవర్తి లాలుడు ముండెను; సకుటుంబసపరివారముగ నామహారాజునకు నమస్కరించెద. యోగభోగములక్రింద నతనిభక్తి చాటుపడి యుండి, రామునిఁ జూచి నతోడనే నది ప్రకట మయ్యెను. అన్నదమ్ములు ముప్వురలోను ప్రథమ మున భరతునిచరణములకు వందన మాచరించెద; అతని నియమమును వ్రతమును వర్ణించుటకు శక్తి లేదు;లోభముచేతఁ బూఁదేనెను విడువ లేనితుమ్మెదవలె, నతనిమనస్సు రామునిచరణారవిందములవద్దఁ బీఁట వెట్టుకొని యుండును. లక్ష్మణునిచరణకమలములకు నమస్కరించెద; అతనిచరణములు శీతలములును మనోహరములును భక్తులకు సుఖప్రదము లగును; రామచంద్రుని కీర్తిరూపమగుపతాకమునకు స్వచ్ఛమగు లక్ష్మణునియశస్సు దండమై నిలువఁబడినందున నది యెగురుచున్నది; అతఁడు సాహిత్యస్నేహప్రభృతములు గలయాదిశేషువు; భూభారమును నివారించుట కవతరించెను; ఆసుమిత్రానందనుఁడు కృపాసముద్రుఁడు; సకలసుగుణములకు ఖని; సదా నాపై ప్రసన్నుఁ డగుఁగాక.రిపుసూదనుఁ డగుశత్రుఘ్నునిచరణకమలములకు నమస్కరించెద; అతఁ డుదారశూరుఁడు; భరతునిసంగడీఁడు; అనంతరము, మహాబలవంతుఁ డగుహనుమంతునకు నమస్కరించెద; అతనిప్రభావమును శ్రీరాముఁడు శ్రీముఖమునఁ జెప్పియుండెను.

సోరఠా 10

మహావీరుఁ డగుపవనకుమారునకు నమస్కారము; అగ్ని వనమును వలె, నతఁడు దుష్టులను సంహరించును; విజ్ఞానఘనసంపన్నుఁడు; అతనిహృదయమందు రామచంద్రుఁడు ధనుర్బాణములను ధరించి సదా నివసించును.

చౌపాయ్ 18

సుగ్రీవుడు, జాంబవంతుడు, విభీషణుడు, అంగదుడు—మొదలగువానరులసమాజము కలదు; వారిదివ్యచరణములకు నమస్కారము; వారు సచ్ఛరీరములను ధరించినను, రామచంద్రుని దర్శించిరి. కనుక, వందనీయులు; వారు పూజ్యులు. పక్షులు, మృగములు, దేవతలు, మనుష్యులు, అసురులు—రామచంద్రునిచరణకమలముల నుపాసించు సమస్తప్రాణులకును నమస్కారము; నిష్కామ్యముగ వారు రాముని సేవించిరి. శ్రీశుకులు, సనక సనందన సనత్కుమార సనత్సుజాతులు, వేదవ్యాసులు, నారదుడు—ఈమొదలగు విజ్ఞానులును విశారదులు నగుమునివరులకు భూమిపై శిరము నుంచి నమస్కరించి, "ఓమునివరులారా! మీదాసుడను, అనుగ్రహింపుడు" అని ప్రార్థించెద. సీత, జనకమహారాజకూతురు; లోకమాత; కరుణానిధి యగు రామచంద్రుని రాజ్యలక్ష్మి; ఆమెచరణకమలములకు నమస్కరించెద; ఆమెకటాక్షమువల నిర్మల మగుజ్ఞానోదయ మగును; ఆమె రామచంద్రునికి; ఆమెకును రామునకును భేదము లేదు. మఱియు మనోవాక్కాయకర్మముల చేత శ్రీరామునిచరణారవిందములకు నమస్కరించెద; సర్వము సిద్ధించును; ధనువు నుండి విడువబడినబాణమువలె, సతని కమలలోచనముల దృష్టి భక్తులదుఃఖమును నివారించి, వారికి సుఖము నిచ్చును.

దోహా 24

పవనమును దాసిగుర్థమును, జలమును దానిలోఁ బుట్టినకెరటమును, చూడుటకు రెండునస్తువులుగ కనఁబడినను అవి యొకటి; వానికి భేదములేదు. అటులనే, సీతరామకు లగుసీతారాము లొకటిగాని రెండు కాదు; వారికి నమస్కారము.

చౌపాయ్ 19

రామచంద్రునినామములో గల "రం" అను రెండక్షరములకు వందన మాచరించెద. కృశానువు (అగ్ని) 'ర' అక్షరము అగ్నిబీజాక్షరము. భానువు (సూర్యుడు). 'అ' అక్షరము సూర్యబీజాక్షరము హిమకర (చంద్రుడు) "మ" అక్షరము చంద్రబీజాక్షరము. ఈమూఁడుబీజాక్షర

ములు కలిసి "రామ" శబ్ద మయ్యెను. అగ్ని గుణము దహించుట; అగ్ని బీజాక్షరమగు "ర" అక్షరము శుభాశుభకర్మలను దహించి మోక్షము నిచ్చును. సూర్యునికలన నంధకారము నశించును; అటులనే, సూర్యుని బీజాక్షరము "అ" మోహాంధకారముబోగొట్టును చంద్రుడు తాప మును హరించును; అటులనే, చంద్రునిబీజాక్షరము "మ" తాపత్ర యమును హరించును. "రామ"అను నామము యొక్క ప్రభావ మిట్టిది. ఈబీజాక్షరములే రాముడు; ఈ "రామ" శక్తివలననే సూర్యునకును, అగ్నికిని, చంద్రునకును ప్రభావముకలిగెను; ఆశక్తి లేనియెడల, వీని ప్రభావము పోవును.

శ్లో."రకారో నలబీజం స్యా ద్యే సర్వే బాడబాదయః,
కృతాన్త మనోఽమలం సర్వం భస్మ కర్మ శుభాశుభం." ౧

శ్లో."అకారో భానుబీజం స్యా చ్ఛివశాస్త్రప్రకాశకః,
నాశయ త్యేవ సా దీప్త్యా యా విద్యా హృదయే తమః." ౨

శ్లో."మకార శ్చంద్రబీజం స్యా ద్య దపాం పరిపూరణం,
త్రితాపం హరతే నిత్యం శీతలత్వం కరోతి చేత్." 3

అగ్నివంశమునందుపరశురాముడు, సూర్యవంశమునందు శ్రీరా ముడు, చంద్రవంశమునందు బలరాముడు పుట్టిరి. అగ్నికి మూడు కళలును, సూర్యునకు పండ్రెండు కళలును, చంద్రునకు ఒకకళయును కలవు; ఇవిగలిపినయెడల పదియాఱగును. ఈషోడశకళలు కలశ్రీరా మునకు నమస్కారము. ఉత్పత్తికర్త యగుబ్రహ్మవంటివాడు చంద్రుడు; పోషణకర్త యగువిష్ణువంటివాడు సూర్యుడు; సంహారకర్త యగుశివు నివంటివాడు అగ్ని దేవుడు; ఈత్రిమూర్తిస్వరూపుడు శ్రీరాముడు; నిర్గుణుడు; నిరుపమానుడు; గుణములకు నిధి; ఈరామతారకమంత్ర మును శివుడు సదా జపించును; జీవులు ముక్తినొందవలె నని తలంచి, కాశీలోనిజీవులకు మరణకాలమున ఈశ్వరుడీతారకమంత్రము నుప దేశించును. శ్రీరామనామమహిమను తెలిసికొని, దానిప్రభావమువలన *గణపతి ప్రథమపూజ్యుడయ్యెను.

---

* బ్రహ్మయొద్దకుబోయి, ప్రథమపూజ్యపదవి కెవరికి వారు అర్హులమని దేవతలు తమలోతాము వివాదపడిరి. అప్పుడు వారిందూచి "ఓదేవతలారా! మీలో నెవరు భూ

'రామ' అనుశబ్దమును 'మరా' అని జపించి, వాల్మీకిమహాముని నిర్మలుఁడయ్యెను. * సహస్రనామములతో సమాన మని శివునివచన మును విని, పార్వతి రామనామమును స్తుతించి, శివునిసాంగత్యమునొందెను.

తనవచనములయం దామెకుఁగలవిశ్వాసము జూచి, సంతసించి, ప్రసన్నుఁడయి, పార్వతికి శివుఁడు తనశరీరములో నెడమభాగము నిచ్చెను. ఆమె పతివ్రతాశిరోమణి అయ్యెను; శివుఁడు గౌరీశంకరుఁ డయ్యెను; శ్రీరామనామప్రభావ మిట్టిది అని తెలిసికొనుఁడు. శ్రీరామనామము యొక్క ప్రభావమువలన, హాలాహాలమును మ్రింగినను, అది శివున కమృతమయ్యెను.

దోహా 25

ఓతులసీ! వరిచేనుకు వర్ష మెటులనో, రామునియందు భక్తి నీకటులు; 'రామ' అను రెండుఅక్షరములు, శ్రావణభాద్రపదమాసములు వలె, లోకుల కానందము నిచ్చును.

ప్రదక్షిణముఁజేసి ముందు నావద్దకు వచ్చెదరో, వారికి ప్రథమపూజ్యపదవి నిచ్చెదను" అని బ్రహ్మ వారితోఁజెప్పెను. అప్పుడు దేవతలందఱు తమతమవాహనములనెక్కి గమనించిరి. మూషకవాహనము నెక్కి గణపతి వెనుకఁ బడి విచారించుచుండెను. ఆతనిఁ జూచి, "ఓగణేశా! నీవు విచారింపకుము. శ్రీరామనామమును భూమిమీఁదను వ్రాసి, దానికి ప్రదక్షిణములఁ జేసి బ్రహ్మయొద్దకుఁ బొమ్ము" అని నారదుఁడు బోధించెను. ఆతఁడు చెప్పినప్రకారము చేసి, గణపతి బ్రహ్మవద్ద కందఱికంటె ముందు వెళ్లెను అందుచేత గణపతికి బ్రహ్మ ప్రథమపూజ్యపదవి నిచ్చెను. 'ఆదౌపూజ్యో గణాధిపః' అని కలదు.

* ('ఓపార్వతీ! భోజనమునకుఁరమ్ము' అని శివుఁడుపిలిచెను. 'ఓస్వామీ! విష్ణుసహస్రనామమును పఠించుచున్నాను; అది ముగించి వచ్చెదను' అని పార్వతి ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. 'ఓ పార్వతీ! రామనామము సహస్రనామములతో తుల్యము—

శ్లో. శ్రీరామరామరామేతి రమే రామే మనోరమే,
సహస్రనామత స్తుల్యం రామనామవరాననే.'

అని పార్వతికి శివుఁ డీమంత్రరాజము నుపదేశించెను.

చౌపాయ్ 20

'రామ' అనురెండక్షరములును మనోహరమయినవి; మధుర మయినవి; భక్తులకు నేత్రములు; వారికిజీవనము నిచ్చును; స్మరించుటకు సులభమయినవి; ఈలోకములో సుఖమును లాభము నిచ్చును; వానిని స్మరించువారు విష్ణుసాయుజ్యముఁ బొందఁగలరు. వానిని పలికినను, చెప్పినను, స్మరించినను ఆనందముకలుగును రామలక్ష్మణుల కొకరియం దొకరి కెంతప్రీతికలదో తులసీదాసున కాయక్షరములయం దంతప్రీతి కలదు. ఆరెండక్షరముల నుచ్చరించినపుడు, వానియందు నాకుఁ గల గలప్రీతి ప్రజ్వరిల్లును; జీవాత్మకును పరమాత్మకును, నరనారాయణుల కెట్టిసంబంధమో, ఆరెండక్షరముల కట్టిసంబంధము కలదు; ఆరెండుఅ క్షరములు జగత్పాలకములు; భక్తులసంరక్షకములు; భక్తియనులతాంగి యొక్క కర్ణభూషణములు; సూర్యచంద్రులవలె, లోకములఁ బాలిం చును; అమృతముతో నీరెండక్షరములును సమానము (అమృతము మధురముగ నుండును; సంతోషము నిచ్చును; ఈఅక్షరములు ముక్తి యనుఅమృతము నిచ్చును; 'ర' అక్షరము నుచ్చరించుటవలన, పాప ములు పోయినందున, ముఖము మధురముగ నుండును; "మ" అక్ష రము నుచ్చరించుటవలన, నోరు మూతపడును; అందువలన సంతో షము కలుగును); ఆదికూర్మముతోను ఆదిశేషువుతోను సమానము ('ర' అక్షరము నిరాధారుఁడును బ్రహ్మస్వరూపుఁడు నగు ఆదికూర్మ ముతో సమానము; 'మ' అక్షరము జీవస్వరూపుఁడగు ఆదిశేషువుతో సమానము); భక్తులమనస్సు అనుపద్మము నాశ్రయించిన తుమ్మెదతో సమానము; భక్తులమనస్సు అనుపద్మమునకు సూర్యకిరణమువంటివి; యశోదకు బలరామకృష్ణులయం దెంత యనురాగమో, జిహ్వా కారెం డక్షరములయం దంతయనురాగము కలదు.

దోహా 26

రామనామములో 'ర' అక్షరము ఛత్రమువలెను, "మ" అక్ష రము కిరీటమువలెను, సర్వోపర్ణములకంటె నధికముగఁ బ్రకాశించును.

చౌపాయ్ 21

ప్రభువునకును సేవకునకు నెట్టిసంబంధము కలదో, నామమున కును ఆనామము గలవస్తువునకు నట్టిసంబంధము కలదు; నామమును

రూపమును, ఈశ్వరునికంటే ఎవని పండితులు చెప్పుచున్నారు; ఈశ్వరుడు అనాది; అనిర్వాచ్యుడు; అట్టి ఈశ్వరునకు నామరూపములు రెండును ఉపాధి యని తెలిసికొనుము; నామరూపములు రెండింటిలో నొకటిగొప్పది, మఱియొకటి తక్కువది అని చెప్పఁగలరు; కాని, ఆభేదమును గుఱించి నేఁ జెప్పినసమాధానమును బుద్ధిమంతులు గ్రహింతురు. విచారించి చూడ, రూపము నామమున కధీనము; నామము లేక, రూపము యొక్క జ్ఞానము కలుగదు. రూపము గలపదార్థము చేతిలో నుండినను, దానినామమును తెలిసికొనని యెడల, నాపదార్థమును గుఱ్ఱెఱుంగము. రూపమును విడిచి, నామమునే ధ్యానింపుము; అప్పుడు రూపము స్వయముగ హృదయములో వ్యక్తమగును; మనస్సున కానందము కలుగును. నామరూపముల యొక్క కథ అనిర్వాచ్యము; చెప్పుటకు శక్తి చాలదు; దానిప్రభావము తెలిసినవారికి మాత్రము సుఖము కల్గును. సగుణబ్రహ్మమునకును నిర్గుణబ్రహ్మమునకును నామమే సాక్షి; ఆరెండింటిని తెలిసికొనుటకు నామము ప్రధానము; వానిం జేరుటకు నామము మార్గము జూపును.

దోహా 27

ఓతులసీ! లోపలను వెలుపలను వెల్లుర ప్రకాశింపవలె నని నీకుఁ గోరిక యుండిన, రామనామ మనుమణిదీపమును, నీజిహ్వ యనుద్వారమువద్ద నిడికొనుము; మణిదీపమునకు వాయువు బాధ లేదు.

చౌపాయ్ 22

ఈరామనామమును జపించినయోగి సిద్ధినొందును; ప్రపంచమునందు వానికి వైరాగ్యముకలుగును; నామరూపములులేనివాఁడును, అనిర్వాచ్యుఁడును, కళంకము లేనివాఁడు నగుబ్రహ్మమును పొంది సుఖమునుభవించును; నిగూఢమార్గములను తెలిసికొనఁగోరినవారు ఈనామమును జపించి వానిం దెలిసికొనఁగలరు; ఈనామమును జపించి సాధకులు అణిమాదిసిద్ధులనుపొందఁగలరు. దుఃఖపడుచుండినమనుజులీనామమును జపించిన, వారిదుఃఖములు నశించును; వారికి సుఖములు కలుగును; ఆర్తులును, జిజ్ఞాసులును, అర్థార్థులును, జ్ఞానులును-ఈనలువురు నాలుగువిధములుగ లోకములో రాముని సేవింతురు; ఈనలువురును

పుణ్యాత్ములు; పాపరహితులు; వారికి నామమే ఆధారము; వారిలో జ్ఞానిమీఁద భగవంతునకు దయ మెండు. నాలుగువేదములలోను నాలుగుయుగములలోనామము యొక్క ప్రభావము ప్రకాశించెను; ముఖ్యముగ కలియుగములో నామముకంటె మఱి యొకయుపాయము కానరాదు.

దోహా 28

సకలకామములను విసర్జించి, రామభక్తిలో లీనమయి యుండినపుడు, రామునియందుఁ గలప్రేమ అనునట్టిసరస్సులో నామనస్సు చేప వలె విహరించుచున్నది.

చౌపాయ్ 23

బ్రహ్మము సగుణ మనియు నిర్గుణ మనియు చెప్పవచ్చును; ఏవిధమున ఁజూచిన, బ్రహ్మము అనాది, అనిర్వాచ్యము, అగాధము, నిరుపమానము; సగుణనిర్గుణములకంటె, నామము శ్రేష్ఠ మని నాఅభిప్రాయము; ఎందుచేత నన: నామము యొక్క ప్రభావమువలన సగుణనిర్గుణములు రెండును స్వాధీన మగును. నాకు నామముపై ప్రీతి కనుక, దానిప్రభావమును నే నిఁక సిద్ధమునఁజెప్పితిని అని, చతురతగలవారు కనుక మీరట్లు తలంచుట భావ్యము కాదు; నిశ్చలభక్తితోను, నమ్మకముతో నే నిట్లు చెప్పుచున్నాను. అగ్ని దారువులోఁ గలదు; ఆ అగ్ని యె ప్రకటమై ప్రజ్వరిల్లును; మొదటిది అవ్యక్తము; రెండవది వ్యక్తము; అటులనే, బ్రహ్మజ్ఞానము; సగుణబ్రహ్మము వ్యక్తము; నిర్గుణబ్రహ్మము అవ్యక్తము; రెండును అగమ్యములు; నామమునూత్రము గమ్యము;అందుచేత, బ్రహ్మముకంటెను, రామునికంటెను, నామము శ్రేష్ఠమని చెప్పుచున్నాను. పరబ్రహ్మము సచ్చిదానందస్వరూపము ఒకటి; నాశనరహితము; సర్వవ్యాపకము; ఇట్టిగుణములుగల ఈశ్వరుఁడు జీవులహృదయములలోఁ బ్రకాశించుచుండినను, లోకములో సగుణజీవులు దీనులయి, అగచాట్లు పడుచున్నారు. ఆబ్రహ్మము రూపమును ధరించి, పేరుపెట్టుకొని, లోకమునకు వ్యక్త మగునంతవఱకు, ఈఅగచాట్లు నిలిచి యుండును; గత్యంతరము లేదు.

దోహా 29

ఈప్రకారము, నిర్గుణబ్రహ్మముకంటె, నామము యొక్క ప్రభావము శ్రేష్ఠము; అది అపారము; రామునికంటె రామనామము శ్రేష్ఠమని నాఅభిప్రాయము.

చౌపాయ్ 24

భక్తులయందుఁ గలప్రేమచేత, రాముఁడు నరరూపమును ధరించి, తాను సకలదుఃఖముల ననుభవించి, వారికి సుఖము నిచ్చెను; భక్తులానామమును సదా జపించి, ఆనందమంగళరూపము నొందుచున్నారు. రాముఁడు గౌతమునిభార్యయగు అహల్యయొక్క శాపముఁ బోఁగొట్టెను; అతనినామము కోట్లకొలఁదిపాపాత్ములను పాపములనుండి విడుదలఁ జేయుచున్నది. విశ్వామిత్రునిప్రేరణవలన, తాటకి అనురాక్షసిని మారీచసుబాహువులను, వారిఅనుచరులను, రాముఁడు సంహరించెను; సూర్యుఁడు చీఁకటిని పోఁగొట్టువిధమున, దాసులదుఃఖమును దోషమును, దురాశను, రామనామము హరించుచున్నది. రాముఁడు స్వయముగ శివునివిల్లును విఱిచెను; అతనినామము సంసారబంధనమును విఱుచుచున్నది. రాముఁ డొకదండకారణ్యమును పవిత్రముఁ జేసెను.

అతనినామము వేలకొలఁది మనుజులహృదయములను పవిత్రముఁ జేయుచున్నది; రాముఁడు రాక్షసులను సంహరించెను; అతని నామము పాపములను హరించును.

దోహా 30

రాముఁడు శబరికిని జటాయువునకును, వారిఅనుచరులకు నక్షయలోకముల నిచ్చెను; అతనినామ మనేకపాపాత్ముల నుద్ధరించుచున్నది; ఈసంగతి వేదములోఁ జెప్పఁబడియున్నది

చౌపాయ్ 25

రాముఁడు సుగ్రీవవిభీషణుల కథయమునిచ్చెను; ఈసంగతి అందఱికిఁ దెలియును; అతనినామ మనేకదీనుల నుద్ధరించెనని వేదశాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి. రామచంద్రుఁడు ఎలుఁగులను వానరులను సంఘముఁజేసి, కష్టపడివారిచేత వార్ధిఁ గట్టించెను; అతనినామోచ్చారణ

వలన సంసారసాగరము శోషించును; ఓమహాత్ములారా! రామనామ మును స్మరింపుడు సకుటుంబసపరివారముగ రామణునిఁజంపి, రాముఁ డు సీతతో నయోధ్యకు వచ్చెను; రామరాజు యొక్క రాజధాని అయో ధ్యానగరము; దేవతలును ముసులు నతనికీర్తిని గానముఁ జేసిరి. అతని దాసులు ప్రేమతో నతనినామమును స్మరించినయెడల, శ్రమ లేకయే వారిమోహాంధకారమువిడిపోవును; భక్తిరసములో మునిఁగి, వారు సం పూర్ణసుఖము ననుభవింతురు; నామము యొక్క ప్రభావమువలన, వారికి స్వప్నములో నయిన దుఃఖము కలుగదు.

దోహా 31

రామబ్రహ్మముకంటె రామనామము శ్రేష్ఠము. గొప్పదాత దా నముఁ జేయవలసిన గొప్పదాన మానామమే; ఈనామము యొక్క సార మును గ్రహించి, రామాయణములోని నూఱుకోట్లశ్లోకములలోనుండి శివుఁ డీనామమును సంగ్రహించెను.

చౌపాయ్ 26

శివుఁడు అమంగళ మయినవస్తువులను ధరించినను, అమంగళస్థల ములలో నివసించినను, ఈరామనామప్రభావముచేత సతఁడు నాశర హితుఁ డయ్యెను; శ్రీశుకులును సనకాదిసిద్ధమునులును రామనామ ప్రభావముచేత బ్రహ్మానందము ననుభవించుచున్నారు. జగత్తునకు హరియందుఁ బరమప్రీతి కలదు; హరిహరులకు నారదునియందు వాత్స ల్యము; అట్టినారదుఁడుసయితము రామనామము యొక్క ప్రభావము నొప్పుకొనెను; ఈనామమును సదా స్మరించి, భగవంతునికటాక్షము వలన, ప్రహ్లాదుఁడు భక్తాగ్రేసరుఁ డయ్యెను. సనలితల్లి వలన పరాభవము నొంది దుఃఖించుచుండినధ్రువుఁడు, ఈనామమును జపించి, సర్వో త్కృష్టమగు నిశ్చలపదవిని బొందెను. ఈపవిత్ర మయిననామమును స్మరించి, మహావీరుఁ డగుహనుమంతుఁడు రామునిదయను సంపాదించి, దానిని నిలుపఁ జెట్టుకొనెను; హరినామము యొక్క ప్రభావమువలన గజేంద్రుఁడును, అజామిళుఁడును, గణికయు ముక్తిని బొందిరి. ఈ నామము యొక్క ప్రభావమును విస్తరించిచెప్పుట యేల? అవతారము నెత్తిన రామునికంటే తనినామము యొక్క ప్రభావమును సాంతముగఁ జెప్పుట కళక్తుఁ డయ్యెను.

దోహా 32

రామనామము కల్పవృక్షమువంటిది; కలియుగమునందు సమస్త శుభములకు నాటపట్టు; దానిని స్మరించుటవలన, 'తులసి' అనువాడు 'తులసీదాసు' అయ్యెను; 'భంగీ' చెట్టువంటి 'తులసి' అనువాడు 'తులసి'చెట్టుతో సమానుడగు 'తులసీదాసు' అయ్యెను.

చౌపాయ్ 27

నాలుగుయుగములలోను, త్రికాలములలోను, త్రిలోకములలో నేజీవుడయిన రామనామమును జపించిన, శోకరహితుడగును; సకలపుణ్యములఫలమే రామనామమందు భక్తియని, వేదములును పురాణములును మునీశ్వరులును చెప్పుచున్నారు. కృతయుగములో ధ్యానమువలనను, త్రేతాయుగములో యజ్ఞమువలనను, ద్వాపరయుగములో నారాధనవలనను భగవంతుడు ప్రసన్నుడయ్యెను. కలియుగము కేవలము పాపభూయిష్ఠ మయినది; పాపములకు మూల మయినది; పాపసముద్రములో మనుజుల మనము లనునట్టిమీనములు మునిగి తేలుచున్నవి. ఈతీక్ష్ణ మగుకలియుగములో, నామముకల్పవృక్ష మయ్యెను; నామస్మరణమాత్రమున,పాపములన్నియు శాంతించును; ఈ పాపయుగములో రామనామమువలన,మనోవాంఛలుసిద్ధించును;పరలోకమున హితకారియగును;ఈలోకములో, మాతాపితరులవలె,హితముఁ జేయును. శుభకర్మలవలనఁ గాని, భక్తివలనఁగాని, జ్ఞానమువలనఁగాని ఈయుగమునందు ప్రయోజనము లేదు; కేవలము రామనామమువలన నే ప్రయోజనములు సిద్ధించును; కపటవేషమును ధరించిన కాలనేమి యనురాక్షసుని హనుమంతుడు సంహరించినవిధమున, నీకలియుగపాపములను రామనామము హరించును.

దోహా 33

రామనామము నృసింహామూర్తి; కలియుగము హిరణ్యకశిపుడు; నామమును జపించువారు ప్రహ్లాదునివంటివారు; నృసింహామూర్తి హిరణ్యకశిపునివధించి ప్రహ్లాదుని రక్షించినవిధమున, రామనామము కలియుగపాపములను హరించి, నామపారాయణులను రక్షించును.

చౌపాయ్ 28

ప్రీతి నయినను వైరమున నయినను, నిలిచినవుడును నడుచునవుడును—ఏసమయమున నయిన రామనామమును స్మరించుటవలన, దశదిశలయందు శుభములు వ్యాపించును; ఆనామమును స్మరించి, శిరస్సును వంచి నమస్కరించి, రాముని గుణములను వర్ణించెదను. అతనిదయ అపారము; అతనికృపవలన, నాతప్పుల నతఁడే సవరించును; రాముఁడు గొప్పప్రభువు; అతనికి నేనొకబీదదాసుఁడను; ఈసంగతి జ్ఞాపకముంచుకొని, నాయందు దయ నుంచి, నన్ను రక్షించును. భృత్యులప్రార్థనలను వినుటయు, వారియం దనురాగము కలిగి యుండుటయు సత్ప్రభువుల లక్షణములని వేదశాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి; అటులనే, లోకములో వాడుక కలదు; ధనికులును బీదలును, నాగరికులును పామరులును, పండితులును శుంఠలును, సుకవులును కుకవులును, పరిశుద్ధులును అపరిశుద్ధులును—వీరందఱు తమతమబుద్ధ్యనుసారముగ తమ ప్రభువునుస్తుతింతురు; తమరాజు మహాత్ముఁడనియు, చతురుఁడనియు, సుశీలుఁడనియు వారతనిని నుతింతురు; వారిస్తోత్రములను విని, వారు చేసినసన్మానముల నతఁడు గైకొనును; వారిమాటలలోనే,వారివారిబలాబలములను, శ్రద్ధాభక్తుల నతఁడు గ్రహించును. ఇవియన్నియు సాధారణరాజుల స్వభావగుణములని గ్రహింపుము; కోసలపతి యగురాముఁడు సకలభూపాలశిరోమణి యని తెలిసికొనుము; నావంటి మందబుద్ధిగలవాఁడైనను,రామునియందు వానికి ప్రేమ యుండినయెడల, కపటము లేనివానిప్రేమఁ జూచి రాముఁడు సంతసించును.

దోహా 34-35

రాముఁడు పరమకృపాళుఁడు కనుక, దాసుఁడ నయిన నావంటి మూర్ఖుని భక్తిశ్రద్ధల నతఁడు గ్రహించును; అందుచేత నతఁడు నీళ్లలో రాళ్లను తేలించెను; బుద్ధిమంతులగువానరభల్లూకములను మంత్రులుగఁ జేసెను. 'తులసీకవిత్వమా' అని నన్ను వెక్కిరించుచున్నారు; 'రాముఁ నంత గొప్పప్రభువునకు, తులసి దాసుఁడా?' అని రాముని పరిహసించెదరు.

చాపాయ్ 29

నామూర్ఖత్వమును దోషములఁ జూచి, నరకముసహిత మసహ్య పడును. ఈసంగతి నే నెఱుంగుదు; ఇది నాతలంపునకు వచ్చినప్పుడు, నాశరీరము పడఁకును; స్వప్నమందయిన రాముఁ డీసంగతిని లక్ష్యముఁ జేయఁడు. ప్రభువు నాప్రార్థనను విని, కన్నులార నాభక్తిఁజూచి, ఏకదీక్షతో నుండిననాకోరికను శ్లాఘించెను. నేను చెప్పినకథ బాగుగ లేక పోయినను, నేను నిర్మలమయినభక్తుఁడ నని గ్రహించి నాకథకు రాముఁడు తృప్తి నొందెను. అతఁడు దానిని శ్లాఘించెను. ప్రమాదమువలనఁ గలిగినతప్పుల నతఁడు మన్నించును; మనుజునిహృదయము కలుషమా, నిష్కలుషమా అని ప్రతిసమయమున నతఁడు పరిశీలించును. ఒకతప్పు వాలి చేసెను; అందుకు, వేఱుకానివలె రాముఁడు వాలిఁ జంపెను.

ఆతప్పు సుగ్రీవుఁడును, విభీషణుఁడును చేసిరి; అయినను, స్వప్నములో సయితము రాముఁడు వారిని శిక్షింపవలెనని తలంపలేదు; భరతునితోఁ గలిసినపుడు రాముఁడు వారిని గారవించెను; సభలో నతఁడు వారిని సన్మానించెను.

దోహా 36-37-38

రాముఁడు చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండినను, నిర్భయముగ వానరులాచెట్టు నెక్కి దానిమీఁదఁ గూర్చుండిరి; అయినను, వారియందుఁ గోపము లేక, వారిని తనప్రాణములతో సమానముగ నతఁడు చూచెను. ఓతులసీ! రామునివంటి సుశీలుఁడగు ప్రభువు మఱియొకఁడు లేఁడు సుమా! అందఱకు రాముఁడు మంచివాఁడు; బ్రహ్మ, శివుఁడు, శ్రీశుకులు-మొదలగు గొప్పవారికిని, జటాయువు, శబరి మొదలగు నీచులకు నతఁడు మంచివాఁడు; సకలజనులకు నతఁడు సమరసికుఁడు; ఇది సత్యమయినయెడల, నన్ను రక్షించునని నానమ్మకము. నాకవిత్వము నకు గొప్పవచ్చును. ఈప్రకారము నాగుణదోషములను చెప్పి, సర్వప్రాణులకు నమస్కరించి, ఉమామహేశులను స్మరించి, శోభావంత మగురామకథను వర్ణింప నారంభించెద.

చాపాయ్ 30

ఈశోభావంత మగురామకథను యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మునిశ్రేష్ఠుఁడగుభరద్వాజునకుఁ జెప్పెను; నేను వినినప్రకార మాకథను నేను

చెప్పుదున్నాను; ఓసజ్జనులారా! స్వస్థచిత్తముతో మీరు దానిని వినుడు. ప్రథమమున శివుఁ డీనుహారమగుకథను రచించి, ప్రసాదించి, పార్వతికిఁ జెప్పెను; కాకభుశుండి రామభక్తుఁ డని తెలిసికొని, శివుఁ డతనికి రామకథఁ జెప్పెను; కాకభుశుండి యాజ్ఞవల్క్యునకును, అతఁడు భరద్వాజునకును సాంతముగ వచించెను; వీరందఱును సమానగుణసంపన్నులు; భగవంతునిలీలావతారములను వారు సముముగ దర్శించి తెలిసికొనిరి. త్రికాలజ్ఞానము వారికి కరతలామలకము; నారాయణుని తదితరభక్తులు భగవంతునికడ ననేకప్రకారముల విని, గ్రహించి చెప్పిరి.

దోహా 39-40

సూకరగ్రామములో (Sukara-gram = Suargawn = Soron, modern town, a place of pilgrimage), రామకథను నాగురువువలన విని యుంటిని; కేవలము బాలుఁడనుకనుక, నేను దానిని గ్రహింపలేదు. రామకథ మహాగంభీరమయినది; ఆకథను వినినవారును చెప్పినవారును గొప్పజ్ఞానులు; నేనుదూడ మూర్ఖుఁడను; సంసారములో మునిఁగి తేలుచుంటిని; దానిని నే నెటుల గ్రహింపఁగలను?

చాపాయ్ 31

అనంతరము నాగురువు మఱిమఱి నాకాకథను చెప్పెను; నాబుద్ధికొలఁది దానిని నేను గ్రహించితిని; నాజ్ఞానముకొలఁది దానిని నేను వర్ణింపఁబూనితిని; భగవంతునిప్రేరణవలన, నాకుఁ గలబుద్ధిని జ్ఞానమునుపయోగించి, ఆకథను చెప్పుదున్నాను. నాసందేహములనే కాక, తదితరమోహములను భ్రమలను సయిత మాకథహరించును; సంసారరూపక మగునదిని దాఁటుటకు రామకథ పడవవంటిది; పండితులు విరమించుస్థలము; సర్వజనుల కానందము నిచ్చును; కలియుగపాపములను హరించును; కలియుగమను మహాసర్పమును కట్టుటకు మహామంత్రము; జ్ఞానరూపమగుఅగ్నిని రగిలించుటకు అరణివంటిది. కలియుగమున కామధేనువు; మహాత్ములకు సంజీవిని; భూమిమీఁదఁ బ్రవహించు అమృతనది; సంసారభయమును పాఱఁ దోలును; మాయ యనుకప్పును మ్రింగుసర్పము; రాక్షసులను శిక్షించి, దేవతలను పార్వతి యెటుల రక్షించెనో, అటులనె రామకథ నరకదుఃఖములను హరించి, సాధువు

లను రక్షించును; పాలసముద్రములో లక్ష్మి పుట్టినట్లు, మహత్తుల సమాజములో రామకథ పుట్టును; జగత్సృష్టిని భూమి భరించునట్లు, సంసారభారము నాకథ భరించును; యమదూతలముఖమున మసి బూయుటకు యమునానదిపంటిది; జీవులకు ముక్తి నిచ్చుటకు కాశీనగరమువలె రామునకు దానియందుఁ బ్రీతి; ఆచరిత్రము పవిత్రమయినది; వానికోరికయం దెంత ప్రీతి కలదో, దానియందు తులసీదాసున కంతప్రీతి కలదు; సర్వదానదియం దెంత ప్రీతియో, దీనియందు శివున కంతప్రీతి; సకలసంపత్తులను రాశి; సకలసిద్ధుల నిచ్చును; సర్వదేవతలను అదితియెట్టులశల్లి యో, సకలసద్గుణములకు రామకథ తల్లివంటిది; రామునియందుఁ గలభక్తికిని అనురాగమునకు నాకథ ఆటపట్టు.

దోహా 41

రామకథ మందాకినీనది; నిర్మల మగుచిత్తము చిత్రకూటపర్వతము; నిశ్చలభక్తి ఉద్యానవనము; ఈవనములో సీతారాములు విహరింతురు.

చౌపాయ్ 32

సుందరమగు రామచంద్రునికథ చింతామణిఁబోలును; విజ్ఞానమను స్త్రీ ధరించునట్టి భూషణము; శ్రీరామునిగుణములు జగత్తులకు మంగళకరములు; ముక్తిని, ధనమును, ధర్మము నిచ్చును; జ్ఞానమును, వైరాగ్యమును, యోగమును బోధించును; భయంకరమగు సంసారమను రోగమున కశ్వినీ-కుమారులను పోలును; శ్రీసీతారాములయందు రాగముపుట్టుటకుఁ దలిదండ్రులఁబోలును; ధర్మమునకును నియమములకును బీజము; దుఃఖమును శోకమును హరించును; ఇహపరలోకములను పాలించుకర్త; విచారమను రాజునకు బుద్ధిమంతుఁడగు మంత్రినిఁబోలును; లోభమను నపారసముద్రమును పానముఁజేయుటలో నగస్త్యునిఁబోలును; భక్తులమనస్సను వనమునందు, సంచరించు కామక్రోధములనునట్టి ఏనుఁగులను సంహరించుటకు, సింహముపిల్లను బోలును; పూజ్యుఁడగు అతిథియందువలె, శివునకు దానియందుఁ బ్రీతికలదు; దారిద్ర్యమను అగ్నిని శాంతింపఁజేయు మేఘము; విషయము లనునట్టి

సర్వమునకు మహామంత్రము; నొసటను బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాతను దుడిచి వేయును; మోహాంధకారముఁ బోఁగొట్టుటలో సూర్యకిరణములఁ బోలును; భక్తులనునట్టి వరిపొలములను రక్షించుటకుఁ గాలమేఘమును బోలును; కల్పవృక్షమువలెఁ గోరినకోరికల నిచ్చును; హరిహరుల వలె దాసులకు సుఖమునిచ్చును; కవుల యొక్క మనస్సునునట్టి నిర్మలమయిన ఆకాశమునందుఁ బ్రకాశించు నక్షత్రసమూహము; రామభక్తులనుభవించు జీవనధనము; యజ్ఞాదిక్రతువులవలన లభించిన సంపూర్ణపుణ్యమువంటిది; జగత్తునకు శుభకరులును హితకరులును అయినసాధుజనుల సమూహము వంటిది; భక్తులమానససరోవరమునందు విహరించు హంస; పరమపావనియగు గంగానదీజలప్రవాహతరంగముల మాలిక వంటిది.

దోహా 42-43

దుష్పరివర్తనము, కుతర్కము, కపటము, దంభము, పాషండమతము—మొదలగు కలియుగపాపములను, కష్టములను అగ్నివలె, రాముని గుణములు దహించును. చంద్రునికిరణములువలె, రామునిచరిత్ర సర్వజనులకు సమానముగ సుఖమునిచ్చును; చంద్రకిరణములు ముఖ్యముగ చకోరములకును కుముదములకు నానందము నిచ్చును; అటులనే, రామచరిత్రము సాధుజనులచిత్తమునకు విశేషముగ లాభమునిచ్చును.

చౌపాయ్ 33

భవానివేసినప్రశ్నలును, శివునిప్రత్యుత్తరములును, చిత్రచిత్రముగవర్ణించి నేను చెప్పఁదలఁచితిని; ఇదివరలో వినినట్టి విచిత్రవిషయములను వినినను, మీరు ఆశ్చర్యపడకూడదు; జ్ఞానముకలవాఁడు వైదికకథలను ప్రథమమున వినినను, వానికి వింతయుండదు; ఎందుచేత? 'ప్రపంచములో రామునిలీలలకు పరిమితిలేదు; అతని అవతారములు అనంతము; కోట్లుకోలది రామాయణములో శ్లోకములు కలవు; ఆయాకల్పములలో రామునిచరిత్ర వివిధప్రకారములఁ జెప్పఁబడెను. ఆచరిత్రమును ఋషులనేకవిధములఁ జెప్పిరి.' అనిజ్ఞానము కలవాఁడు విచారించి ఆశ్చర్యపడఁడు. అందుచేత, విచారించి మీరు

సందేహములను విడిచి భక్తిశ్రద్ధలతో నీరామకథను వినిన యోగ్యమగును.

దోహా 44

రాముఁడు అనంతుఁడు; అతనిగుణము లపారము; అతనిచర్యలమితము; అందుచేత, నిర్మలమయిన జ్ఞానముకలవారు రామునియేలీలలను వినినను, ఆశ్చర్యముపడరు.

చౌపాయ్ 34

ఈప్రకారము నాసందేహములను విడిచి, నాగురుచరణారవిందములపరాగమును శిరస్సునధరించి, వివిధమగు దోషములను రాకుండ, మహాజనులకు నమస్కరించెద. శిరస్సునంచి శివునకు భక్తితో నమస్కరించి, ఉజ్జ్వలమయిన రామచరిత్రను వర్ణించెదను; హరిచరణారవిందములకు శిరస్సువంచి నమస్కరించి, (సంవత్) 1631 సంవత్సరము చైత్ర శుద్ధ నవమి మంగళవారము, అయోధ్యానగరములో నీరామకథను వ్రాయుట కారంభించితిని; వేదముచెప్పినప్రకార మాదినమున శ్రీరాముఁడు భూలోకములో జన్మించెను; సర్వతీర్థములును మూర్తీభవించి, ఆదినమున ఆనగరములో సమావేశమగును; అసురులును, నాగులును, పశువులును, మనుజులును, మునులును, దేవతలును, ఆదినమున సమావేశమయి రాముని సేవింతురు; ఆరోజున జ్ఞానులు రామజన్మమహోత్సవముఁ జేసి, రామచరితమును గానముఁజేయుదురు.

దోహా 45

మహాత్ములును సజ్జనులును పవిత్రమయిన సరయూనది జలములలో స్నానముఁజేసి, పవిత్రులయి, రామునిదివ్యమంగళవిగ్రహమును ధ్యానించి, తారకమంత్రమును జపింతురు.

చౌపాయ్ 35

ఈపరమపావనియగు సరయూనదిని దర్శించినను, దానిజలమును స్పర్శించినను, దానిలో స్నానముఁజేసినను, దానిజలమును పానముఁజేసినను సకలపాపములు పోవునని వేదములును పురాణములును ఘోషించుచున్నవి; ఈనది యొక్క ప్రభావమును ఉజ్జ్వలమతిగల సరస్వతి

సహితము చెప్పలేదు. అండజములు, పిండజములు, స్వేదజములు, ఉద్భిజ్జములను నాలుగుతరగతులజంతువులు అయోధ్యలో దేహమునువిడిచి, పునరావృత్తిలేని లోకములకుఁ బోవును. అన్నివిధములను అయోధ్యానగరము మనోహరమయినది; సర్వసిద్ధులనిచ్చును; సమస్త మంగళముల కాలవాలము; అచ్చటనే యీసుప్రసిద్ధమగు రామకథను వ్రాయుట కారంభించితిని; దానిని వినుటవలన, కామక్రోధాదులు నశించును:—ఆనగరములో రామచరిత్రమను మానససరోవరముకలదు; దాని వేరుగనిన మనస్సు హాయిగనుండును; మండుచుండిన విషయములను నట్టి వనమునుండి మనస్సుఅను ఏనుఁగు పరుగెత్తిపచ్చి, యీసరోవరములో మునిఁగి సుఖించును; దానింజూచి మునీశ్వరులు సంతసింతురు; దానిని సదాశివుఁడు రచించెను; మనోవాక్కర్మలవలనఁ గలిగిన దోషములను, దైహిక, దైవిక భౌతికకర్మలను హరించును; దరిద్రమును తొలఁగించును; కలియుగపాపములను భస్మముఁజేయును; మహాదేవుఁడు దానిని రచించి తనమనస్సులో దాఁచియుంచెను; మంచిసమయముఁ జూచి, అప్పుడు పార్వతికి దానినిచ్చిన శివుఁడు చెప్పెను; శివుఁడు తనహృదయములో విచారించి ప్రసన్నుఁడై, దానికి 'రామచరితమానసము' అని పేరుఁ బెట్టెను. ఈరామకథ సర్వశోభావహము; సర్వసుఖదాయకము; నేను దానింజెప్పెద; ఓమహాత్ములారా! నిశ్చలమనముతో దానిని వినుఁడు.

దోహా 46

ఉమామహేశులను ధ్యానించి, జగత్తులో నీమానససరోవరమేవిధమున నయినదో, ఏప్రకారము దానికిఁ బ్రచారముకలిగెనో, ఈవిషయములం జెప్పెద.

చౌపాయ్ 36

మహాదేవుని ప్రసాదమువలన, నామనస్సులో నీరామచరితమానసమునుగుఱించి యొకమంచి ఆలోచనపుట్టెను; నాబుద్ధ్యానుసారము సొగసుగ దానిని వర్ణించెదను. దానిని మహాత్ములు విని దానిలోని లోపాలోపములను సవరింతురుగాక. మంచిబుద్ధి యొక భూమి

వంటిది; హృదయము ఒక అగాధస్థలము; వేదములు పురాణములు సముద్రమువంటివి; సాధుజనులు మేఘములవంటివారు; ఆమేఘములు రామచరిత్రమనునట్టి జలమును వర్షించును; ఆజలము మధురముగను మనోహరముగ నుండును; దానివలన మంగళములు కలుగును. చరిత్రలోఁ జెప్పఁబడిన రాముని సగుణలీలలు ఆవర్షజలము యొక్క నిర్మలమును స్వచ్ఛమును బోలును; చెప్పటకు శక్యముకాని ప్రేమయు భక్తియు ఆజలము యొక్క మాధుర్యమును శీతలమును బోలును. పుణ్యాత్ములయిన భక్తులసునట్టి పరిచేలమీఁద నావర్షముపడి హితముఁ జేసి, వారికి నూతనజీవనము నిచ్చును; ఆజలము బుద్ధియనునట్టి భూమి మీఁదఁ బడి, ఒకసరస్సులోఁ జేరి, అందులోనుండి ఆయాకాలువల మార్గమునఁ బ్రవహించుచుండును; రామలీలలను జలముతో మానస-సరోవరము పూర్తిగనిండెను; ఆజల మందులో స్థిరముగనుండెను; దానియందు రుచియనునట్టి శరత్కాలము వచ్చునప్పటికి, ఆనీరు పాదు నిలిచినందున సుఖమునిచ్చును.

దోహా 47

(ఉమామహేశులకును, కాకభుశుండి—గరుడులకును, యాజ్ఞవల్క్య—భరద్వాజులకును, తులసీదాసు—భక్తులకును) బుద్ధిపూర్వకముగ జరిగిన నీనాలుగు సంవాదములును, ఆసరోవరమునకు నాలుగు తీరస్థలములు (ఘాట్లు).

చౌపాయ్ 37

ఏడుకాండలు ఆసరోవరమునకు ఏడుసోపానములు; జ్ఞానదృష్టిచే దానింజూచిన, మనస్సున కాహ్లాదముకలుగును; రామచంద్రుని గుణములును మహిమయు అగాధజలముఁ బోలును; సీతారాముల కీర్తి అమృతోపమానమగు జలము; ఈచరిత్రములోని యుపమానములు మనోహరమగుతరంగములు; ఆచరిత్రలోని 'చౌపాయ్'లు పద్మవాటికలు; కవీశ్వరునియుక్తివచనములు ముత్యపుచిప్పలు; 'చాంద్' 'సోరఠా'-అనునవి అనేకరంగులుగల కమలములు; సుందరమయిన ఉపమానములును, భావములును, భాషయును, ఆకమలముల పరాగమును, మకరందమును, సుగంధమును బోలును; మహాత్ములసమూ

హాము తుమ్మెదలు; జ్ఞానమును వైరాగ్యమును హంసలు; నాలుగువిధ ములగు కవిత్వము నాలుగువిధములయినచేపలు; ధర్మార్థకామమోక్ష ములును, జ్ఞానవిజ్ఞానములును, నవరసములును, యోగవైరాగ్యము లును, జపతపములును- ఇవియన్నియు జలచరములు; పుణ్యాత్ములును సుకృతులునగు సాధువులును, వారినామగుణములను జ్ఞానమును కథనఁ జేయువారును, రంగురంగుల జలపక్షులతో సమానము; సాధుసమా జము మామిడితోట; శ్రద్ధవసంతఋతువు; నవవిధభక్తిమార్గములును, విచారము, నిశ్చయము, క్షమ, దయ - ఇవి వృక్షములపై నల్లుకొనిన లతలు; సంయమ, నియమములు పుష్పములు; స్వస్వరూపజ్ఞానము ఫల ము; రామునిచరణములయందుఁ బ్రీతి ఫలరసము;కథలును ఉపకథలును శుకపికాదివిహంగములు.

దోహా 48

భక్తిపరవశమై శరీరము పులకరించుటయే యొకపుష్పవాటిక; భక్తిశ్రవణము తోట; శ్రవణమునం దాసక్తి యొకవనము; భక్తిశ్రవణ ముపలనఁ గలిగిన ఆనందము వానిలో విహరించు పక్షి; నిర్మలమగుమ నస్సు తోటమాలి; నేత్రములను కుండలలోని స్నేహము అనునీటి తో నాతోటమాలి తోటను తడుపును.

చౌపాయ్ 38

ఈచరిత్రమును సంబరముతో గానముఁజేయువారు ఆసరోవర మును నలువైపులఁ గాపాడు తలవరులు; ఏదేవతాశ్రేష్ఠులగు నరనారి యణు లీరామచరితము విని సంతసింతురో, వారాసరోవరమున కధికా రులు. నానావిషయాపేక్షలు కాకులు కొంగలతో సమానులు; అట్టి వారు సరోవరమువద్దకు రాఁజాలరు; వారికి దానితోఁ బ్రసక్తిలేదు; ఎండ్రికలు, కప్పలు, నురుగు వీనితోసమానమగు నానారసములతోఁ గూడినవిషయకథ లీచరితములోఁ గానరావు; అందుచేతఁ గామాతు రులగుకాకులును కొంగలు నీసరోవరమువద్దకు వచ్చినను, వానికిఁ దృష్టి కలుగదు; ఈసరోవరమువద్దకు వచ్చుట కష్టము. రామునికృపవలన నీస రోవరము భక్తులకు గమ్యము. దుస్సహావాసమనునట్టి ముండ్లచేత నామార్గము కఠినమగును; దుర్భాషలామార్గములో నివసించు వ్యాఘ్ర సింహ సర్పములనుటకు; సుపారవ్యాపకము దుర్గమపర్వతము; బో

లును; మదము మోహము అభిమానము మొదలగువిషయము లీమార్గములోనుండిన బ్రహ్మారణ్యములు; కాష్టవాదము భయంకరమగునదితో సమానము.

దోహా 40

భక్తి అను దారిబత్తెమును, సత్పురుషులనునట్టి మార్గస్థుల సహవాసమును, రఘునాథునియందుఁ బ్రేమయు లేనివారికి, ఆమానస-సరోవరము అగమ్యము.

చౌపాయ్ 39

ఒకవేళ నెవఁడైన శ్రమపడి, సరోవరముఁ జేరినను, వానిని నిద్రయు, కంపము నావహించునును; జడత్వము మాంద్యమును వాని హృదయముఁ బట్టును; ఆముందభాగ్యుఁడు సరోవరములో స్నానముఁ జేయఁడు. ఆసరస్సులో స్నానపానములఁ జేయక, ఆభిమానముఁ గల వాఁడై, వాఁ డచ్చటనుండి తిరిగివచ్చును; అటుల వచ్చినవానిని యెవరయిన సరోవరమునుగుఱించి ముచ్చటింపుమని కోరినయెడల, వాఁడు దానిని దూషించును; అచ్చట విశేషము లెవ్వియు లేవనిచెప్పును. మార్గములో నేవిధమగు కష్టములను రామునికృపగలవారు అనుభవింపరు; అభిలాషతో వారాసరోవరములో స్నానముఁజేసి, దైహిక, దైవిక, భౌతిక (జ్వరము - వజ్రపాతము - సర్పము) బాధలనుండి విముక్తులగుదురు; రామునిచరణములయందు వారికి నిరంతరభక్తికలదు; కనుక వారాసరోవరమును విడిచిపెట్టరు; ఓస్నేహితుఁడా ! నీవాసరోవరములో స్నానముఁజేయఁ గోరినయెడల, మనమును దృఢముచేసికొని, సత్సాంగత్యముఁ జేయుము. నేనుమాత్రము నాజ్ఞానదృష్టిని ప్రసరించి ఆసరోవరమును దివ్యదృష్టిచేఁ జూచితిని; అందులో నాకవితాబుద్ధి స్నానముఁ జేసి నిర్మలమయ్యెను; పరమానందముతో నాహృదయము పొంగి, ప్రేమాతిశయముతో పొర్లుచున్నది. ఈసరోవరమునుండి నాకవిత్వమునుపట్టినది ప్రవహించుచున్నది; రామునికీర్తి ఆనదిలోనినీరు; దాని పేరు సరయూనది; శాస్త్రమును, వేదమతమును ఆనదికి రెండుగట్లు; ఈమానసనది పవిత్రమయినది; రెండుగట్లపైనుండిన పాపములనునట్టి వృక్షముల నానది వేళ్లతోఁ బడఁద్రోయును.

దోహా 50

ఈరామకథను వినువారు మూడురకములు; ముక్తిఁ గోరువారు, ముముక్షువులు, విషయాసక్తులు; నది కిరుతటముల పురములును, గ్రామములును, నగరములు నుండును; విషయాసక్తులు నగరములవంటివారు; ముముక్షువులు పురములవంటివారు; ముక్తింగోరువారు గ్రామములవంటివారు; కవితారూపమగునది కిరుతటముల నీనగరములును, పురములును, గ్రామములును గలన్ర; నిరుపమానమగు మహోత్సులసభ సకలశుభమంగళముల కాటపట్టగు రఘునాథునిజన్మభూమి (అయోధ్య) తో సమానము.

చౌపాయ్ 40

రామభక్తి గంగానదితో సమానము; రామునికీర్తి సరయూనది వంటిది; సరయూనది గంగానదితోఁ గలియుచున్నది; రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁగూడి చేసిన యుద్ధమును వర్ణింపఁబోవుచున్నాను. ఆవర్ణన శోణభద్రనదిఁ బోలును; ఆనదికూడ వీనిలోఁగలియుచున్నది. ప్రీతిరూపమగు సరయూనదికిని, విచారరూపమగు శోణభద్రనదికిని మధ్యను భక్తిరూపమగుగంగానది శోభించుచున్నది; ఈమూడునదులసమిష్టిప్రవాహము మనుజులతాపత్రయమును హరించి, రామునిస్వస్వరూపమును సాగరములో సంగమించును. మానససరస్సులోఁ బుట్టిన సరయూనది యొక్కయు గంగానది యొక్కయు సమిష్టిప్రవాహము రామకథను వినువారినిఁ బవిత్రముఁ జేయును; రామచరిత్రలోని విచిత్రకథలు, ఆనదుల యిరుతటములనుండిన వనములతోను తోటలతో సమానము. ఉమామహేశుల వివాహమును వారు ఊరేగుటయును ఆనదిలోని మతములేని జలచరములఁ బోలును; రామజననమువలనఁగలిగిన ఆనందమును సంబరమును, నీటితరంగములతోను సుడిగుండమతోను సమానము.

దోహా 51

అన్నదమ్ములు నలువురుచేసిన బాలచర్యలు బహురంగులు గలకమలములవంటివి; దశరథమహారాజును, అతనిరాణులును, రాజబంధువులును- ఈపుణ్యాత్ములందఱు తుమ్మెదలు జలపక్షులువలెనుండువారు

చాపాయ్ 41

సీతాదేవిస్వయంవరచరిత్ర ఆనదీజలముల తళుకువంటిది; ఆచరిత్ర లోని చమత్కారమగు ప్రశ్నలు, ఆనదీజలములపైని తేలుచుండిన పడవలవంటివి; ఆప్రశ్నలకు వివేకముతోఁ గూడినప్రత్యుత్తరములు, పడవ వాండ్రను బోలును; కథకు సంబంధములేని పెటుకుమాటలు ఆనదీతీర మున గుంపుగూడిన ప్రయాణికులతో సమానము; పరశురాముని క్రోధ ము ప్రవాహవేగమువంటిది; శ్రీరాముని శాంతవచనము లానదికి తీర ములవంటివి; అన్నదమ్ములవివాహమహోత్సవములు ఆనదిలోని సుం దరమగు తరంగములఁ బోలును; రామకథనువిని ఆనందించి పులకరిం చిన శరీరములుగలవారు ఆనదిలో స్నానముఁజేసిన పుణ్యాత్ములవంటి వారు; రామచంద్రుని తిలకధారణసమయమునఁ జేయఁబడిన శుభకార్య ములు, ప్రతిపర్వమున సమావేశమగు జనులఁ బోలును; కైకచెప్పినదు రాలోచన ఆనదిలోనిబురదతో సమానము; అనేకవిపత్తులకదియేకార ణము.

దోహా 52

భరతునిచర్యలు, సకలఉత్పాతముల శాంతినిమిత్తము చేయఁ బడు జపములు యజ్ఞములతో సమానము; కలియుగపాపములును, దుర్మార్గులును, దుర్భాషలను వచించువారును-ఆనదిలోని నురుగుతోను, అచ్చటిశొంగలతోను కాకులతోను సమానులు.

చాపాయ్ 42

రామకీర్తి యనునది షడ్ఋతువులలోను నిండి ప్రవహించుచుం డును; ఎల్లప్పుడు మనోహరమయినది; అన్ని కాలములలోను పవిత్రమయి నది; ఉమామహేశులవివాహము హిమంతఋతువునుబోలును; రామ జననము శిశిరఋతువు; సమస్తప్రాణులకు ఆనందమును కలుగఁజేయు శ్రీసీతారాముల వివాహమంగళములు వసంతఋతువువంటివి; రామచం ద్రుఁడు వనమునకుఁబోవుట గ్రీష్మఋతువువంటిది; రామునివనవాసకథ మండుచుండినసూర్యునితోను వేఁడివాయువులతోను సమానము. రాక్ష సులతోఁ జేసినగొప్పయుద్ధములు వర్షఋతువుఁ బోలును; దేవతలను నట్టి వరిచేలకు జీవసమునిచ్చును; రామునిరాజ్యమును, రాజ్యవైభవ మును, రాజసీతియు-అత్యంతసుఖమునిచ్చు శరదృతువుతో సమానము.

సకలసతీమణులకు శిరోభూషణి జానకియొక్క నిరుపమానమయిన సద్గుణములవర్ణన, ఆనదియొక్క నిర్మలజలములఁ బోలును; భరతునిస్వభావగుణములు ఆనదీజలముల శీతలమును బోలును-దానినివర్ణింప శక్యము కాదు.

దోహా 53

చూచినపుడును, ప్రసంగించినపుడును, కలియునపుడును, అన్నదమ్ముల పరస్పరవాత్సల్యము - ఆనదీజలముల మాధుర్యముతోను సుగంధముతోను సమానము.

చౌపాయ్ 43

నావినయమును, దీనత్వమును ఆనదీజలముల లఘుత్వముతో సమానము; నీరు ఎంతతేలిక అయిన, అంతమంచిది; ఆగుణము దోషముకాదు. ఈజలము అద్భుతమయినది; ఎందుచేత? దాని పేరును వినినమాత్రమున గుణమునిచ్చును; ఆశ్రయనుట్టి దాహమును పోఁగొట్టును; మనస్సునకుఁబట్టిన మలినమును హరించును. ఆజలము రాముని యందుఁ గలభక్తిని పుష్టిచేయును; కలియుగపాపములు దానివలన నశించును; సంసారవాసనతగిలి, సంకటములఁబడి, జననమరణములతో బాధపడుచుండిన మనుజుని బాధను శ్రమను ఆజలము హరించును; వానిబడలికను బోఁగొట్టును; దుఃఖమును, దోషములను, దరిద్రమునుసహిత మాజలము హరించును; భవరోగికి సంసారవ్యాపారమునందు సంతోషము నిచ్చును; అందఱిని తగినవిధమున నూరడించును; కామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యములను నశింపఁ జేయును; ఉజ్జ్వలమగు జ్ఞానవైరాగ్యములను వృద్ధిఁజేయును; ఎవరు ఆదరణతోను ప్రేమతోను స్నానపానములంజేసిన, దుఃఖములు వారి హృదయమును విడిచిపెట్టును. ఈనదిలో స్నానముఁజేసి హృదయములను నిర్మలముఁజేసికొనని మనుజులు నష్టజీవులు; వారు జీవన్మృతులు; ఎండమావులఁ జూచి నీరు అని భ్రమించినమృగమువలె, వారు దిగ్భ్రమఁజెంది దుఃఖింతురు.

దోహా 54-55-56

నాబుద్ధ్యానుసారము పరమపావనియగు ఆనదీజలముల గుణములను వర్ణించి, అందులో నామనస్సుస్నానముఁ జేసినతరువాత, భవా

నీశంకరులను స్మరించి, రామకథను బ్రారంభించెద. రామచంద్రుని చరణ కమలములను హృదయములో నిడికొని, మునిశ్రేష్ఠులగు యాజ్ఞవల్క్య భరద్వాజులసమావేశమును, వారికి జరిగిన సరససంభాషణమును వివరించెదను. ఏప్రకారము యాజ్ఞవల్క్యుని భరద్వాజుడు ప్రశ్నించెనో, ఏప్రకార మతడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెనో - కారణసహితముగ వారిసంవాదమును చెప్పుదున్నాను.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలాకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృతవ్యాఖ్యానానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
ప్రథమో విశ్రామః.

బాలకాండ ద్వితీయవిశ్రామః.

చౌపాయ్ 44

ప్రయాగలో భరద్వాజుఁడు నివసించి యుండెను; అతనికి రామ చరణములయం దధికభక్తికలదు; అతఁడు తపస్వి, శాంతస్వభావుఁడు; జితేంద్రియుఁడు; దయానిధి; పారలౌకికమార్గములలోఁ బరమచతురుఁడు. మాఘమాసములో మకరసంక్రమణమునకుఁ ద్రివేణిలో స్నానముఁ జేయుటకుఁ బ్రయాగరాజము (ప్రయాగ) లో నానేకులు సమావేశమయిరి; దేవతలు, పూర్వదేవతలు, కిన్నరులు, మనుష్యులు - భక్తితోఁ ద్రివేణిలో స్నానముఁ జేయుదురు; త్రివేణీమాధవస్వామిచరణకమలములను బూజించి, అక్షయవటమును స్పర్శించి, వారు స్వస్థచిత్తులగుదురు; అచ్చటఁ బరమపవిత్రమగుభరద్వాజుని ఆశ్రమముకలదు; ఆయాశ్రమము మునులమనస్సులను సంతసముఁ గలిగింపఁజేయునంత మనోహారముగ నుండును; ప్రయాగలో స్నానముఁజేయుటకు ఆయాశ్రమమువద్ద ఋషులును మునులును సమావేశమగుదురు, ప్రాతఃకాలమున స్నానముఁజేసి, నిర్మలహృదయములుగలవారై, వారు పరస్పరము భగవంతుని గుణములను గానముఁజేయుచుందురు.

దోహా 57

వేదాంతము, కర్మకాండ, మీమాంస, భక్తి, ఉపాసన, జ్ఞానము, వైరాగ్యము—ఈమొదలగువానిని గుఱించి వారు ప్రశ్నించుదురు.

చౌపాయ్ 45

ఈప్రకారము మకరమాసదినములలోఁ బ్రాతఃకాలమున స్నానముఁజేసి, భగవన్నామసంకీర్తనముఁ జేయుచు ఆమాసముగడిపి, అనంతరము వారు తమతమ ఆశ్రమములకుఁ బోవుదురు; ఈమహోత్సవము ప్రతిసంవత్సరము కలదు; ప్రతిసంవత్సరము మునులు సమావేశమై, స్నానముఁజేసి, తిరిగి తమతమనివాసములకుఁ బోవుదురు. ఒకసమయమున మకరస్నానముఁజేసి మునులంతయు తమతమ ఆశ్రమములకుఁ

బోయిరి; యాజ్ఞవల్క్యుఁడను నొకమునీశ్వరుఁడు కలఁడు; అతఁడు జ్ఞాన విజ్ఞానసంపన్నుఁడు; రెండుచేతులతో నతనిపాదములను బట్టుకొని, అత నిని భరద్వాజుఁడు పోసియక నిలిపివేసెను; భక్తితో నతనిచరణకమల ములను గడిగి, ఉన్నతాసనముపై నతనిని భరద్వాజుఁడు కూర్చుండఁ బెట్టెను; అతనినిపూజించి, అతనిజ్ఞానసంపదను గొనియాడి, మృదు మధురవాక్యములతో భరద్వాజుఁ డతనితో నిట్లు ప్రకారము సంభాషిం చెను:—

"ఓస్వామీ! నాకొక గొప్పసందేహము కలదు; వేదములకును తత్త్వజ్ఞానమునకును తమరు నిధులు; నాసందేహముఁ జెప్పుటకు నాకు భయమును, లజ్జయుఁ గలుగుచున్నవి; నే నీసందేహమును జెప్పక యూరకుంటినా, ఈమంచిసమయముపోవును.

దోహా 58

"ఓప్రభువా! శిష్యుఁడు తనకుఁగలసందేహములను గురువుతోఁ జెప్పక దాఁచియుంచినయెడల, వానికి జ్ఞానము కలుగదని వేదములును, పురాణములును ఘోషించుచున్నవి; మహత్తులుసహిత మాప్రకా రము చెప్పుచున్నారు.

చాపాయ్ 46

"ఇట్లు విచారించి, నాయజ్ఞానమును మీతోఁ జెప్పుచున్నాను; నేను మీదాసుఁడను; నాయందు దయకలిగి, నాయజ్ఞానమును బోఁగొ ట్టుఁడు; రామనామప్రభావము అపరిమితము అని మునులును వేదము లును ఉపనిషత్తులును జాటుచున్నవి. శాశ్వతుఁడును, షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుఁడును, జ్ఞానియు నయిన సదాశివుఁడు తారకమంత్రము నెల్ల ప్పుడు జపించుచుండును; కాశీలో మృతినొందిన నాలుగువిధముల జంతువులు, ఈనామప్రభావమువలనఁ బుణ్యలోకములకుఁ బోవును. ఓమునిరాజా! అదియంతయు రామనామమొక్కటుహీమ; దయ చేత శివుఁడాతారకమంత్రము నుపదేశించును; ఓస్వామీ! ఎవఁ డీరాముఁడు? ఓదయానిధీ! నాసందేహమును నివర్తింపుము; అయోధ్యా నగరములో నొకరాజునకు రాముఁడనుపేరుగల యొకపుత్రుఁడు కలఁడు; ఆపుత్రునిచరిత్ర లోకవిదితము; భార్యావియోగముచలన నతఁ

డపారదుఃఖముఁ బొందెను; ఆదుఃఖముచేత నతఁడు క్రోధించి, రావణుని సంహరించెను.

దోహా 59

"ఓప్రభువా! ఈరాముఁడే పరమాత్ముఁడా, లేక మఱియొక రాముఁడు కలఁడా? వీరిలో నెవరినామమును సాంబశివుఁడు జపించుచుండును? తమరు సర్వజ్ఞులు; సత్యసంధులు; బాగుగ నిదానించి నాసందేహమును నివారింపుఁడు.

చౌపాయ్ 47

"నాసందేహము, నాయజ్ఞానము విడునట్లు రామకథను విస్తరించి చెప్పుఁడు."అని భరద్వాజుఁడడిగెను. ఈమాటలనువిని, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు మందహాసముఁ జేసి ప్రసంగించుట కారంభించెను.

"ఓభరద్వాజా! రామచంద్రునిమహత్తు నీకు విశదమేకదా! మనోవాక్కర్మములచే నీవు రామభక్తుఁడవు; నీచమత్కారము నాకు బోధపడెను; రామునిగంభీరగుణములను వినఁదలఁచి, జ్ఞానములేని మూర్ఖుని వలె నీవు నన్నుఁ బ్రశ్నించితివి. ఓమిత్రుఁడా! రామునిచక్కనికథను వర్ణించిచెప్పుదున్నాను; కనుక, మనస్సును నిశ్చలముఁ జేసికొని వినుము; అజ్ఞానాంధకారము భయంకరుఁడగు మహిషాసురునివంటిది; వానిఁ జంపుటకు రామకథ దుర్గాదేవివంటిది. రామకథ యనునట్టి చంద్రకిరణములను భక్తులనునట్టి చకోరములు పానముఁ జేయును; ఇట్టిసందేహమే పార్వతికిఁ గలిగి, ఆమె ప్రశ్నింప, శివుఁ డీప్రకార మామెసందేహమును తొలఁగించెను.

దోహా 60

"నాబుద్ధ్యనుసారము భవానీశంకరులసంవాదమును వర్ణించి చెప్పుదున్నాను; ఏకారణముచేత నేసమయమున వారి కీసంవాదము జరిగెనో చెప్పుదున్నాను. ఓమిత్రుఁడా! నీవు దానిని వినుము; దాని వలన దుఃఖములుపోవును.

చౌపాయ్ 48

"త్రేతాయుగములో నొకసమయమున అగస్త్యమహాముని జూచుటకు శివుఁడు వెళ్లెను; జగన్మాతయగు దక్షప్రజాపతికూఁతురు భవాని, అతనితోఁజేరియుండెను; అఖిలలోకముల కీశ్వరుఁడని గ్రహిం

చి, అతనిని ఋషి పూజించెను. రామకథ నాఋషి గానముఁ జేసెను; దానినివిని శివుఁడు సంతసించెను; రామభక్తినిగుఱించి ప్రసంగింపుమని శివుని అగస్త్యుఁడు ప్రార్థించెను; ఆసంగతిఁ దెలిసికొనుటకు ఋషి తగిన వాఁడనిగ్రహించి, శివుఁడు దానినివర్ణించి చెప్పెను. రామకథాప్రశంస జరిగినంతకాలము గిరినాథుఁ డచ్చట నివసించియుండెను; అనంతరము, ఋషివద్ద సెలవుగైకొని, త్రిపురాంతకుఁడు దక్షకుమారితోఁ గూడ కైలాసమునకు వెడలెను. ఆసమయమున, భూభారమును నివారించుటకు భగవంతుఁడు, హరి, రఘువంశములో నవతరించెను; పితృవచనమును మన్నించి, రాజ్యమును విడిచిపెట్టి, నాశరహితుఁడగు భగవంతుఁడు విచారగ్రస్తుఁడై దండకారణ్యములో సంచరించెను.

దోహా 61

"శివుఁడు విచారించుచు వెళ్లి, 'ఎటుల భగవంతునిదర్శింతును? ఎవరికిఁ దెలియకుండ భగవంతుఁడవతరించెను; నేనతనిఁ జూడఁబోయిన, నతఁడు పరబ్రహ్మమని అందఱకుఁ దెలియఁగలదు.' అని తనలోఁ దర్కించెను.

సోరఠా 11

"శివునిమనస్సు అతిక్షోభపడెను; భగవంతుని దర్శించుట కతని యంతఃకరణ మతనిని లాగుచుండెను; రాముఁడు పరబ్రహ్మ మను సంగతి అందఱకు విశదమగునేమో యనుభయ మతనిని వెనుకకు లాగుచుండెను; అతనినేత్రములు రామునిదర్శించుటకుఁ గుతూహలముతో నిండియుండెను; అతనిమనస్సులోనికలఁత భవానికిఁ దెలియదు.

చౌపాయ్ 49

"మనుజునివలన రావణుఁడు మృతినొందునని బ్రహ్మ విధించెను; ఆకారణముచేత, బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాతను సత్యముఁజేయుటకు, భగవంతుఁడు మనుజుఁడై పుట్టెను; 'నేనతనిని దర్శింపకయుంటినా, తరువాత నేను పశ్చాత్తాప మొందవలెను;' అని విచారించెనుగాని, అందుకుఁ దగినమార్గము శివునకు స్ఫురింపలేదు. ఈప్రకారము శివుఁడు విచారించుచుండినసమయమున, రావణుఁడు నీచుఁడైనమారీచునిచే మాయలేడివేషమును ధరింపఁజేసి, సీతను దొంగతనముగ నపహరించెను; రావణుఁడు మూర్ఖుఁడు; వానికి రామునిప్రభావము తెలియదు; మారీ

చుని వధించి, రామలక్ష్మణులిరువురు ఆశ్రమమునకువచ్చి, సీతంగానక, దుఃఖించి, కన్నీరుఁగార్చిరి. రామునకు సీతతో సంయోగములేదు, వియోగములేదు; ప్రకటనకొఱకు విరహదుఃఖమును రాముఁడు చూపెను; అది లీలామాత్రము, నిజముకాదు.

దోహా 62

శ్రీరామునిచరిత్ర మతివిచిత్రమయినది; ఈసంగతిని పరమచాతుర్యముకలవారు గ్రహింపఁగలరు; (అతివిచిత్రమనఁగా అనేకరంగులు కలది-ఎట్లనిన, రామునితపోవేషము శాంతరసముఁ దెలియఁజేయును, కనుక తెలుపు; రాముఁడు ధనుర్బాణములను ధరించినపుడు వీరరసము——ఎఱుపురంగు; ప్రియురాలిసాంగత్యము శృంగారరసము——శ్యామలవర్ణము; శూరిడునివధించినపుడు రౌద్రరసము——నలుపురంగు; జానకివియోగము కరుణారసము——పేలరంగు; విరహముచే మనోవికలము భీభత్సరసము——'ఖాకీ'రంగు. రామునిచిత్రకథను పరమచతురుఁడగు శివుఁడు గ్రహించెను; బుద్ధిహీనులు అజ్ఞానముచే నీసంగతి గ్రహింపఁజాలరు.

చాపాయ్ 50

ఈసమయమున రామునిఁజూచి, శివుఁడు విశేషవిచారమునొందెను; అతనినేత్రముల యెదుట దేదీప్యమానమగు తేజస్సు వెలుగుచుండెను; రామునిఁ జూచుటకు మంచిసమయముకాదని యాతఁడు తలఁచెను (ఎందుచేతనని, ఖరదూషణాదిరాక్షసులంజంపుటకు రాముఁడవతరించెను; అతనికి శివుఁడు నమస్కరించినయెడల, నారాక్షసులు రాముఁడు పరబ్రహ్మమని తెలిసికొని, అతనితో విరోధించి యుద్ధముఁ జేయరు; రామునిఅవతారమునకు భంగమువచ్చును). ఆమార్గమునఁ బోయి,

రాగము-రూపకము. రాగము-శంకరాభరణము.

పల్లవి. "జయ-జయ-స్వామిన్-జయ-జయ"॥
జయ-జయ జగదీశ, సచ్చిదానందా,
జయ-జయ సనకాదిమునిబృందవంద్యా॥ జయ॥ ౧

జయ-జయ బ్రహ్మాదీ, దేవనిధానా
జయ-జయ త్రిపురారి-హృదయనివాసా॥ జయ॥ ౨

అని గానముఁ జేయుచు శివుఁడు ధ్యానించెను.

ఉమామహేశు లిరుపురును గలిసి వెళ్లిరి;

''జయజయ, అఖలాండ-బ్రహ్మాండభర్తా
జయజయ, మాయాది-భవరోగహర్తా॥ జయ॥ 3
''జయజయ, నరలీల - నటనాట్యశక్తా,
జయజయ, పితృవాక్య - పరిపాలనసక్తా॥ జయ॥ ౪
''జయజయ, రఘువంశ-కీర్తిప్రచండా,
జయజయ, దృఢభ క్తి-పరవశ్యదేహా॥ జయ॥ ౫
''జయజయ, భక్తాది-జన దీనరక్షా,
జయజయ, మదనాంత-కర నిత్యస్తుత్యా॥ జయ''॥౬

అని యనేకపర్యాయములు శివుఁడు ఆనందపరవశుఁడై గానముఁ జేసెను. శివునిమనోవ్యాపారమును గ్రహించి, సతి(=ఉమ) తనహృదయములో నిట్లువితర్కించెను: ''శంకరుఁడు జగద్వంద్యుఁడు, జగదీశుఁడు; దేవ, దానవ, గరుడ, గంధర్వ, యక్ష, నర, కిన్నరులు నమస్కరింతురు; అట్టిశివుఁడు, ఈరాజకుమారుని సచ్చిదానందమయుఁడనియు, పరంధాముఁడని వచించి, వానికి నమస్కరించెను; ఆకుమారుని దివ్యసుందర విగ్రహముఁ జూచి, అతఁడు పరవశుఁ డయ్యెను;అతనిశరీరము ముందు నడచివచ్చినను, అతనిప్రేమ అతనిహృదయమును వెనుకకు ఆకుమారుని వద్దకు లాగుచున్నది.

దోహా 63

''పరబ్రహ్మము సర్వవ్యాపకుఁడు; జననమరణములులేనివాఁడు; కామములు లేనివాఁడు; భేదములు లేనివాఁడు; కాలాతీతుఁడు;ఆబ్రహ్మ స్వరూపమిట్టిది అని వేదములు సయితము చెప్పలేకపోయెనుకదా! అట్టివాఁడు దేహమునుధరించి మనుజుఁడైపుట్టునా?

చాపాయ్ 51

భగవంతుఁడు విష్ణువు దేవకార్యమును సాధించుటకు మనుజుఁడయిపుట్టినను సర్వజ్ఞుఁడుగనుండునని త్రిపురారిచెప్పెను; అయిననిప్పుడు,

ఈదానవాంతకుఁడు, ఈలక్ష్మీపతి, ఈజ్ఞానస్వరూపుఁడు, అజ్ఞానివలె,నతఁడు తనభార్యను వెదకుచున్నాఁడు. శివునివచనములు అసత్యములుకానేరవు; శివుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని అందఱికి విశదముకదా; ఈగొప్పసందేహము నామనమును వ్యాకులపెట్టుచున్నది; ఆసందేహమును నివర్తింపుటకు మార్గములు కానరావు." అని సతి తనమనస్సులోఁ జింతించెను. ఆమె తనసందేహముఁ జెప్పకపోయినను, సర్వాంతర్యామిగనుక శివుఁడు గ్రహించి, ఆమెతో నిట్లుపలికెను: "ఓసతీ! నీది స్త్రీస్వభావము; ఆప్రకారము నీమనస్సులో సందేహింపకుము; అతనిచరిత్రమును అగస్త్యుఁడు గానముఁ జేసెను; అతనిని భక్తితో సేవింపుమని మునితోఁ జెప్పియుంటిని; అతనిని నిత్యము యోగధారణఁ జేసి మహామునులు కొలుతురు; అతఁడు నాఇష్టదేవుఁడు; నాకుఁబూజ్యుఁడగు రామచంద్రమహారాజు.

ఛాంద్ 2

ముని ధీర యోగీ సిద్ధ సంతత విమలమన జేహి ధ్యావహీం॥
కహి నేతి నిగమ పురాణ ఆగమ జాసు కీరతి గావహీం॥
సోఇ రామ వ్యాపక బ్రహ్మ భువన నికాయపతి మాయాధనీ॥
అవతరేఉ అపనే భక్తహిత నిజతంత్రనిత రఘుకులమణీ॥

ద్విపద:—"సకలమునిధీర సిద్ధయోగీశా,
సంతతధ్యాన నిర్మలానందా,
నేతినేతితినిగమాదిస్తుత్యా,
శ్రీరామరఘురామ సత్యసంధామా,
సకలగుణసంపన్న నిర్గుణాతీతా,
క్షీరసాగరశయన సర్వాంతరాత్మా,
నిజభక్తహితతంత్ర రాజాధిరాజా,
నరలీలకృతకార్య శాశ్వతానంతా,
జయమస్తు దిగ్విజయ తుభ్యంనమోస్తు."

అని, శివుఁడనేకప్రకారముల భగవంతునినుతించి, పార్వతికి బోధించెను.

సోరఠా 12

ఈప్రకారము శివుఁడు మాటిమాటికిఁ జెప్పినను, ఆమెహృదయ

మున నతనిమాటలు నాటలేదు; ఇది యంతయు భగవంతుని మాయ యని గ్రహించి, శివుడు నవ్వి, యీప్రకారము సతితోఁజెప్పెను:—

చౌపాయ్ 52

"ఓసతీ! ఈసందేహము నిన్ను విశేషము బాధించుచున్నది; పరీక్షించి దానిసత్యముఁ జూచినగాని అది నిన్ను విడువదుఁ నీవుపొమ్ము; నీవువచ్చువఱకు, నేనీవటవృక్షముక్రిందఁ గూర్చుండి యుందును; నీయజ్ఞానమును భ్రమయు విడిపోవుటకుఁ దగినమార్గము నాలోచించి,ఆప్రకారమునుచరింపుము" అని శివుడు పలికెను; అతనిఆజ్ఞప్రకారము సతి వెడలి, "ఏయుపాయమును బన్నుదును" అనిచింతించెను. ఆమె వెళ్లిన తరువాత, శివుడు విచారించి "ఇందుమూలమున సతికి మంగళముకలుగదు; నేనుబోధించి చెప్పినను, ఆమెసందేహము విడలేదు; ఇది విధివిపరీతము; శ్రేయస్సుకలుగదు" అని శివుడుతలఁచి, "రాముఁడు విధించియుండిన ప్రకారము సంభవించును; అందులకు నెక్కువగఁ దర్కించుటయేల?" అని నిశ్చయించి, రామనామస్మరణఁ జేయుచుండెను. అంతట సతి సుఖాశ్రయుఁడగు రాముసమీపించెను.

దోహా 64

మనస్సులో సతి కొంత చింతించి, తుదకు జానకీరూపమును ధరించి, రాముఁడువచ్చుచుండిన మార్గములో నొకచెట్టుక్రింద నిలువఁబడియుండెను.

చౌపాయ్ 53

సతిధరించినవేషముఁ జూచి, లక్ష్మణుఁడు ఆశ్చర్యపడి భ్రమించెను. (ఒకయవతారములో రావణవధానంతరము సీతవచ్చెనుకదా! రావణవధకాకుండ ఇప్పుడేల సీతవచ్చెను- అని భ్రమించెను.) లక్ష్మణుఁడతిగంభీరుఁడు; బుద్ధిమంతుఁడు; రాముని ప్రతాపమును గుఱ్ఱెఱిగినవాఁడు; భగవంతుఁడు చూచి దీనియర్థార్థమును దెలిసికొని తనతోఁజెప్పనని లక్ష్మణుఁడు తలఁచి యూరకుండెను. దేవాదిదేవుఁడు, సర్వాంతర్యామి, సమదర్శి—అట్టిరాముఁడు పార్వతియొక్క కపటవేషమును గ్రహించెను; అట్టిరాముని స్మరించినమాత్రమున అజ్ఞానము విడిపోవును. అట్టిరాముని సయితము పార్వతి మోసముఁజేయవలెనని తలంచెను; ఆహా! స్త్రీస్వభావమహిమ నేమనిచెప్పవచ్చును! స్వకీయమాయాబలమును

గ్రహించి, రాముడు చిఱునవ్వునవ్వి, చేతుల జోడించి నమస్కరించి, "ఓసతీ! ఓఉమా! ఓతల్లీ! నీతండ్రి దక్షుడు క్షేమమా? ఎచ్చట శివుడు నిలిచెను? ఏడీ వృషభధ్వజుడు? ఏకాకిగ నీవేల వనములో సంచరించుచుంటివి?" అని రాముడు మృదువచనములతో నడిగెను.

దోహా 65

కోమలమయినను, గూఢమగునట్టి రామునివాక్యములనువిని, సతి తగినంతసిగ్గుపడెను; శరీరములో నామెకుఁ గంపముపుట్టెను; విచారించుచు, ఆమె శివునిసన్నిధానమునకుఁ బోయెను.

చౌపాయ్ 54

"శివునివచనములను నేను మన్నింపలేదు; తదుపరి, నామూర్ఖత్వముకొలఁది, రామునివిషయమై గొప్పఅపచారముఁ జేసితిని; శివుఁడడిగినయెడల, నేనేమిప్రత్యుత్తరమిచ్చెద?" అనిసతీదేవివ్యాకులపడి చింతించెను ఆమెపొందుచుండినవ్యాకులమును రాముఁడుదివ్యదృష్టింజూచి, తనప్రభావము నామెకుఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూపెను; సతీదేవి బయలువెడలి భర్తసన్నిధానమునకుఁ బోవుచుండ, నామెకు మార్గములో నొకవింత యగుపడెను; సీతారామలక్ష్మణులామెకుముందుఁ బోవుచుండినట్లు కనఁబడిరి; ఆమె వెనుకకుఁ దిరిగిచూచినవుడు, సీతారాముల సుందరవిగ్రహములు కనఁబడెను; ఏప్రక్కకుఁ దిరిగి చూచినను, సకలము నీంద్రాదిసేవితుఁడగురాముని దివ్యమంగళవిగ్రహమామెకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశులనేకులామెకుఁ గనఁబడిరి; వారమిత తేజోరూపములను ధరించి భగవంతుని చరణారవిందములను సేనించుచుండిరి; త్రింశత్కోటిదేవతలు సయితము పరమేశ్వరుని నారాధించుచుండిరి.

దోహా 66

లక్ష్మియు, సరస్వతియు, సతీదేవియు, వారివారిభర్తల కనుగుణ్యమగు విచిత్రరూపము లనేకములను వారు ధరించి సేవించుచుండినట్లు సతీదేవికిఁ గోచరమయ్యెను.

చౌపాయ్ 55

సమస్తదేవతలును వారివారిస్త్రీలతోఁ గూడి రామునిసేవించుచుండిరి; సకలచరాచరజంతువులు సహితము రామునిపాదములకు

మ్రొక్కుచుండిరి; సతీదేవికి దేవత లనేకరూపములను ధరించి కనఁబడినను, ఏసంబంధములోఁ జూచినను, రామునిరూపములో భేదము కనఁబడదు; అదియొకటియే; అనేకరాములను అనేకసీతల నామెచూచినను, రామునివేషములో మాత్రము భేదములేదు; ఒకరామఁడును, ఒకసీతయు, ఒకలక్ష్మణుఁడును - ఒకరూపముతో నొకవేషముతో నామెకుఁ బ్రత్యక్షమయిరి. వారిఁజూచి, సతీదేవి భయపడెను; రాముని, సీతారాముని, సీతాలక్ష్మణులతోఁగూడినరాముని సతిచూచెను; (ఈప్రకారము తులసీదాసు చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? అద్వైత, ద్వైత, విశిష్టాద్వైతులకుఁ దనరామాయణ మనుకూలముగనుండుటకుఁ జెప్పెను; రాముఁడు (పరబ్రహ్మము) నిత్యము; సీతా (మాయ) రాములు నిత్యము; సీతా (మాయ) లక్ష్మణ (జీవుఁడు) రాములు (పరబ్రహ్మము) నిత్యము; ఆయామతములవారికి అనుకూలముగ నుండుటకు.) సతీదేవి హృదయము కంపించెను; ఆమెకు శరీరమునపై స్మారకము తప్పెను; నేత్రములను మూసికొని ఆమె నేలకు వ్రాలెను. ఆమె మరల నేత్రములను విప్పిచూచినప్పటికి, అదియంతయు అంతర్ధానమయ్యెను; ఆమె రామలక్ష్మణుల నిరుపురనుమాత్రము చూచెను; మాటిమాటికి రాముని చరణములకు నమస్కరించుచు, ఆమె శివునిసన్నిధానముఁ జేరెను.

దోహా 67

తనవద్దకు వచ్చినసతిం జూచి, శివుఁడు మందహాసముఁ జేసి, "ఓసతీ! కుశలమా! ఏప్రకారము శ్రీరాముని నీవు పరీక్షించితివో, సత్యముఁ జెప్పుము?" అని ఆమె నడిగెను.

చౌపాయ్ 56

ఆమె రామచంద్రునిప్రభావమును తెలిసికొని, భయపడి, శివునితో నాసంగతిఁ జెప్పక, "ఓస్వామీ! రాముని నేను పరీక్షింపలేదు; మీరేప్రకారము నమస్కరించితిరో, అటులనే నేను నమస్కరించితిని; మీవచనము లసత్యములు కానని నానమ్మకము" అనియామె అసత్యముఁ బలికెను. అంతట శివుఁడు సర్వము జ్ఞానదృష్టింజూచి, సతీదేవిచేసినచర్యను గ్రహించెను. రామునిమాయవలన సతీదేవి అసత్యముఁ బలికెనని గ్రహించి, రామునిమాయకు శివుఁడు నమస్కరించెను. "భగవం

తుని ఇచ్ఛయు, పురాకృతమును బలవంతములు.'' అని సర్వాంతర్యామి యగు శివుడు తనహృదయములోఁ జింతించి, సతీదేవి సీతవేషమును వేసికొనినది; ఆహా! ఎంతవిచారమగుపని! ప్రథమమున నా యుపదేశము నకు భంగమువచ్చును కదా! ఇప్పుడు నే నామెను నాప్రియురాలివలె భావించినయెడల, రామునియందు నాకుగల భక్తియంతయు నశించును; నేను నీతిమార్గమును తప్పితినని లోకప్రఖ్యాతియగును.

దోహా 68

''ఆమెయందుఁ గలప్రేమావిశేషము; నే నాప్రేమను విడువఁజాలను; అయినను, ప్రేమించుట మహాపాతకము.'' అని లోలోన శివుడు విచారించెను; కాని, యొకమాటనైనను చెప్పలేదు.

చౌపాయ్ 57

అనంతరము, రామునిచరణారవిందములకు శివుడునమస్కరించి, రామునిధ్యానించి, తనమనస్సులో నీప్రకారము ప్రతిజ్ఞఁ జేసికొనెను:- ''ఈశరీరముతో సతీదేవి జీవించియుండినంతకాల మామెసాంగత్యమును విడిచిపెట్టుచున్నాను'' అని శివుడు సంకల్పించుకొని, విచారించి, ధైర్యమునవలంబించి స్వగృహమునకు బయలువెడలెను. అటు లతఁడు పోవుచుండ, ''ఓమహాదేవా! నీగృహభక్తి శ్లాఘనీయము; నీకు రాముని యందు నిశ్చలమగు భక్తికలదు; నీవుతప్ప మఱెయొకరు నీప్రకారము శపథముఁ జేయఁగలరా?'' అని ఆకాశవాణి పలికెను. ''జయ, జయ'' అని శబ్దములు వినఁబడెను. ఈపలుకులను విని, సతీదేవిమనస్సు వ్యాకుల మొందెను; ఆమె లజ్జనొంది, ''ఓదయాసాగరా! ఓసత్యసంధుఁడా! ఓ దీనదయాళుఁడా! మీరేమి ప్రతిజ్ఞఁ జేసితిరి? తెలియఁ జేయుఁడు'' అని సతి యడిగెను. ఆమెయడిగినను, త్రిపురారి ప్రత్యుత్తరముఁజెప్పక యూరకుండెను.

దోహా 69-70

''శివుడు సర్వజ్ఞుఁడు; నేను స్త్రీని; స్వభావముచే మూర్ఖురాలను; నే నసత్యముఁ బలికినను, శివుఁడు తెలిసికొనెను.'' అని సతి తలఁచెను. పాలును నీరును సరిసమానముగఁ గలిపినను, అవి పాలుక్రింద విక్రయింపఁ బడును; చూచితివా! స్త్రీపురుషుల అనురాగ మీవిధమున

నుండును; ఏపాటి కపటమునుపట్టి 'కళాయి'ని దానిలోఁగలిపినను, వారికి వియోగము కలుగును.

చాపాయ్ 58

తానుచేసిన చేష్టను స్మరించి, చెప్పుటకు శక్యముకానిదుఃఖముచే, సతీదేవి చింతించెను: "శివుఁడు పరమదయాళువు; మహాగంభీరుఁడు; నేనుచేసిన అపరాధమును ప్రకటింపఁడు; నన్ను స్వామి పరిత్యజించెను;" అని సతీదేవి చింతించెను. శంకరునిస్వభావమగు పట్టుదలయును, తానుచేసిన అపచారమును, తన్నుతఁడు విసర్జించుటయు నామెతలఁచి తలఁచి, అలజడిపడి, సతీదేవి ఆవములోపలెపశ్చాత్తాపముచే గుప్పుగుప్ప మనుచుండెను. ఆమెవ్యాకులచిత్తమును శివుఁడు గ్రహించి, ఆమె నుత్సహించుటకుఁ జక్కనికథలఁ జెప్పనారంభించెను; మార్గమునం దనేకకథలం జెప్పుచు సతితోఁ గూడి పరమేశ్వరుఁడు కైలాసముఁ జేరెను. తన శపథమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, పటమృత్తికముక్రింద పద్మాసనమువేసికొని కూర్చుండి, స్వస్వరూపానందము ననుభవించుచు, ఆఖండసమాధిలోఁ బ్రవేశించెను.

దోహా 71

అపారమగు దుఃఖమును పొందుచు సతీదేవి కైలాసములో నివసించియుండెను; ఒకదిన మొకయుగమువలె నామెగడపెను.

చాపాయ్ 59

నిత్యమునపారమగు దుఃఖముచేఁ గృశించి, "ఈదుఃఖసాగరము యొక్క పారము నెప్పుడుచూడఁగలను? రామునిఁ నేననమానించితిని; శివునివచనము లసత్యమని తలఁచితిని; నాకర్మఫలమును నే ననుభవింపవలయును; భగవంతుఁడు తగినవిధమున నన్ను శిక్షించెను; ఓస్వామీ! శంకరునిపాత్తు విడిచి నేనుజీవింపఁగలనని మాత్రము నీవు తలంపకుము. నామనోవ్యాకులమును మాక్కులచేఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు; ఆపద్ధారకుఁడును దీనదయాళుఁడు నగు రామచంద్రుని స్మరింతును; అంతట నామనస్సు దిట్టమగును. వినయముతో నాచేతులను జోడించి, 'ఓ స్వామీ! ఈనాపాపశరీరము శీఘ్రము పంచత్వముఁ బొందుగాక' అని ప్రార్థించెదను. మనోవాక్కర్మముల, శివునిచరణములయం దధికప్రేమ కలదానను; శివుఁడు సత్యప్రతిజ్ఞఁ జేసెను." అని సతీదేవి తలఁచి,

దోహా 72

"ఓపరమేశ్వరా! ఓసమదర్శీ! నాప్రార్థనవినుము; శ్రమముతప్ప నాకు మరణము సంభవించు నుపాయమును శీఘ్రమే నిరూపింపుము; ఇంతకఠినదుఃఖమును భరింపఁజాలను." అని సతీదేవి ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 60

ఇటుల దుఃఖముచే దక్షునికూఁతురు క్రుంగెను; ఆదుఃఖ మతి కఠినమయినది; వర్ణించుటకు శక్యముకాదు. ఈప్రకారము ఇరువదియేడు వేల సంవత్సరములు సతీదేవి గడపెను; అంతట శివుఁడు సమాధినుండి లేచి, రామనామమును స్మరించుచుండెను. ఆసంగతిఁ దెలిసికొని, సతి శివునిసన్నిధానమునకుఁ బోయి, అతనిచరణములకు నమస్కరించి, చేతులనుజోడించి నిలువఁబడెను; ప్రసన్నవదనుఁడై, ఆసనముపై నామెను గూర్చుండ శివుఁడు నియోగించెను; ఆమెకు నారాయణుని అనంతగుణ కథలను శివుఁడు చెప్పుచుండెను. అప్పుడు దక్షుఁడు, (సతీదేవితండ్రి) ప్రజాపతియయ్యెను; అతనిగుణసంపత్తిని విచారించి, అతనికి బ్రహ్మ ప్రజాపతిపదవి నిచ్చెను. ఆపదవిఁ బొంది, దక్షుఁడు దురభిమానుఁడయ్యెను; మహోన్నతపదవి లభించినతరువాత, నభిమానము లేనివాఁ డీజగత్తులో లేడు.

దోహా 78

దక్షుఁడు మునులం బిలిచి, ఒకగొప్పయజ్ఞముఁజేయ నారంభించెను; యజ్ఞములో హవిర్భాగములుగలసర్వదేవతల నాహ్వానముఁ జేసెను.

చౌపాయ్ 61

కిన్నరులు, సిద్ధులు, నాగులు, గంధర్వులు - సమస్తదేవతలును ప్రయాణము సాగించిరి; బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు తప్ప, మిగిలినవారందఱును విమానారూఢులయి వెడలిరి. సుందర సుందరములగు విమానము లాకాశమార్గమునఁ బోవుచుండ, సతీదేవి వానింజూచెను. దేవకన్యలు 'హాయి'గ గానముఁ జేయుచుండిరి; ఆగానమునువినిన మునులు తమధ్యానమును చాలింతురు. ఆయుత్సవమునకుఁ గారణము శివుని వలనఁ దెలిసికొని, తనతండ్రి దక్షుఁడు, యజ్ఞముఁజేయుననిసతీదేవి సంతసించి, "నానాథుఁడు నాకు సెలవిచ్చిన యెడల, గొన్నిదినములు

నాతండ్రి గృహములో నివసింతును" అని ఆమెతలంచెను. పతిని విడిచి పెట్టుటవలన దుఃఖముకలుగును; పూర్వముచేసిన అపచార మామెకు జ్ఞప్తికివచ్చెను; అందుచేత నామె తనకోరికను భర్తతోఁజెప్పుటకు శంకించి యూరకుండెను; అయినను సగముసిగ్గుతోను సగము అనురాగముతోను కలఁతఁజెంది, తుదకు భర్తను సమీపించి మృదుమధురవాక్యములతోఁ నీప్రకారము సతీదేవి యడిగెను.

దోహా 74

"ఓదయాసాగరా! ఓస్వామీ! నాతండ్రిగృహములో గొప్ప యుత్సవము జరుగుచున్నది; తమరాదరించి సెలవిచ్చినయెడల, నేనువెళ్లి చూచెదను" అని సతి ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 62

ఆమెప్రార్థనవిని, శివుఁడు "ఓసతీ! చక్కఁగ నీవుచెప్పితివి; నాకుఁ గూడ సంతోషము; అయిన, నీవిషయములో నొకసంగతి విచారింపుము; నీవు యజ్ఞమునకురమ్ము అని వర్తమానము నీకుఁబంపలేదు; పిలువనిపేరంటమునకుఁ బోవుట యుచితముకాదు; నిన్నుతప్ప, మిగిలిన కుమార్తెలందఱనుమీతండ్రివర్తమానముఁబంపి పిలిపించెను; నామీఁది వైరముచేతనీతండ్రి నిన్ను నిరాదరించి యుపేక్షించెను. బ్రహ్మసభలో నతనినవమానించినందుల కతఁడిప్పుడు మనలను నిర్లక్ష్యముఁ జేసెను; కనుక, ఆహ్వాయములేక నీవచ్చటికిఁ బోయినయెడల, నీ సుశీలమున కును, నీఅనురాగమునకును, నీమర్యాదకును లోపమువచ్చును. మిత్రుఁడు, ప్రభువు, తండ్రి, గురువు - వీరిగృహములకు, ఆహ్వాయములేక పోయినను, పోవచ్చును; అందువలన నష్టములేదు; కాని, మనతో వైరముఁగట్టినవాసిగృహమునకుఁ బోయినందున, శుభములు కలుగవు" అనిచెప్పెను. ఈప్రకార మామెకు శివుఁడు అనేకపర్యాయములుబోధించెను; విధిని తప్పించుటదుష్కరము; కనుక నామెహృదయమున శివుని మాటలు నాటలేదు. "పిలువనిపేరంటమునకుఁ బోరాదు; ఇది నాయభిప్రాయము" అని శివుఁడు నొక్కిచెప్పెను.

దోహా 75

ఎప్పుడు తానుచెప్పినమాటలవలనఁ బ్రయోజనములేదని శివుఁ

డుగ్రహించెనో, అప్పు డతఁడు తనముఖ్యగణములను సహాయమిచ్చి, సతీదేవిని పితృగృహమునకుఁ బంపెను.

చౌపాయ్ 63

సతి పితృగృహమునకు వచ్చెను; దక్షునిభయముచేత నెవరును ఆమెను ఆదరింపలేదు; తల్లియు చెల్లెండ్రుమాత్ర మామెనాదరించిరి. ఆమెసుదూచి దక్షుఁడు మండిపడెను కాని కుశలప్రశ్న చేయలేదు; సతి యజ్ఞముఁ జూడఁబోయెను; అచ్చట, శివునిహవిర్భాగ మామెకుఁ గానరాలేదు; అప్పుడు, శివుఁడు తనతోఁ జెప్పినమాటల నామె గ్రహించెను; తననాథునకుఁ దనతండ్రిచేసిన అవమానమువలన, నామెకు విశేషదుఃఖము కలిగెను; ప్రాతదుఃఖమును మ్రింగి, యీక్రొత్తదుఃఖమున కామెమనస్సు పొక్కెను. ప్రపంచములో ననేకదుఃఖములు కలుగును; జాతివారి నిరాదరణవలనఁ గలిగినదుఃఖముతో సమానమగు దుఃఖము మఱియొకటిలేదు; అన్నిటికంటె నది గొప్పది; తల్లి యెంతబోధించినను, సతికి శాంతము కలుగలేదు; తననాథునకుఁ గలిగిన అవమానము నామె చింతించినకొలఁది, ఆమెమనస్సు దుఃఖముచే నుబుకుదుండెను.

దోహా 76

శివునికిఁగలిగిన అవమానము సహింపశక్యముకాదు; ఆమెకు శాంతము కలుగలేదు; సభలో నిలువఁబడి, సభికులను ధిక్కరించి, క్రోధముతో వారింజూచి, సతి యీప్రకారను చెప్పుట కారంభించెను.

చౌపాయ్ 64

"ఓమునీశ్వరులారా! వినుఁడు; శివునకు నాతండ్రిచేసిన యవమానమును మీరు సహించి యూరకుంటిరి; త్వరలో దానిఫలమును మీరనుభవింతురుగాక; అందుకు మాతండ్రి సహితము పరితపించును గాక. మహాత్ములనుగాని శివునిగాని భగవంతునిగాని ఎవరునిందించిన, వారినాలుకను కోయవలెను; లేక, వారిమాటలను వినక, చెవులను మూసికొని అచ్చటనుండి పోవలెను. సాంబశివుఁడు జగత్తునకుఁ జైతన్యమునిచ్చును; మహేశ్వరుఁడు; త్రిపురాంతకుఁడు; జగత్తునకుఁ దండ్రి; లోకములకు హితకారి; అట్టిపరమేశ్వరుని మాతండ్రి మందమతిగనుక నిందించెను; ఈనాశరీర మట్టితండ్రివీర్యమునకుఁ బుట్టెను కనుక నేనీశరీరమును విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఆచంద్రమౌళీశ్వరుఁడు, ఆఋషభ

ధ్వజుఁడు, ఆలోకశంకరుఁడు, నామనస్సున నిలుచుగాక'' అని ఆమె తన కోపమును వెడలఁగ్రక్కెను. ఆవెంటనే, యోగాగ్నిపుట్టి, ఆమెశరీరమును దహించెను; ఆమెపంచత్వముఁ బొందెను; యజ్ఞశాలలో హాహాకారములు పుట్టెను.

దోహా 77

సతివెంటవచ్చిన శివగణములు సతిమరణమునువిని, దుఃఖించి, యజ్ఞమును ధ్వంసముఁ జేయుచుండిరి; భృగుమహర్షి యంతయుఁ జూచి, తనమంత్రప్రభావముచే నొకరాక్షసునిఁ బుట్టించెను; వాఁడు శివగణముల నోడించెను; ఆఋషి యీవిధమున యజ్ఞమును రక్షించెను.

చౌపాయ్ 65

ఈసమాచారమును నారదునివలన శివుఁడు విని, కోపించి, వీరభద్రునిఁ బంపెను; అతఁడు వెళ్లి యజ్ఞమును ధ్వంసముఁజేసి, దేవతలను దగినవిధమున శిక్షించెను. శివునకుఁ బ్రతికూలముగ దక్షుఁడు ప్రవర్తించినందున, సతనికి సంభవించిన దుర్గతి లోకవిదితము; అందుచేత, నే నాకథను సంక్షేపముగఁజెప్పితిని. ''జన్మజన్మాంతరములలోను శివునిపాదారవిందములయందు నిశ్చలభక్తి నాకు గలుగునట్లు ప్రసాదింపుము'' అని సతి మరణకాలమున హరినిఁ బ్రార్థించెను. అందుచేత నామె యిప్పుడు హిమవంతునికూఁతురు అయిపుట్టను; ఆమెపేరు పార్వతి; (పూర్వజన్మమున యోగాగ్నిచే మృతినొందెను కనుక, నామెయీజన్మములో హిమవంతుని - చిల్లనివాని - గర్భమున పుట్టెను.) పార్వతి హిమవంతునిగృహములోఁ బుట్టినది మొదలు, అతనిసంపద లధికమయ్యెను; నలువైపుల మునీశ్వరుల ఆశ్రమములు అధికముగలిగెను; హిమవంతుఁడు మహాత్ముల కుత్తమస్థానముల నిచ్చెను.

దోహా 78

పుష్పములతోను ఫలములతోఁ గూడిన క్రొత్తక్రొత్త వృక్షములు పెక్కిగెను; మణిఖను లనేకములు వానియంతట నవి ప్రకాశించెను.

చౌపాయ్ 66

నదులన్నియు నిర్మలజలములతో నిండియుండెను; మృగములును, పక్షులును, తుమ్మెదలును సుఖముగ జీవించెను; అన్నిజంతువులును తమ

తమస్వాభావికవిరోధమును విడిచి, పరమానందముతోను స్నేహముతో నివసించెను; రాముడియందు భక్తిగలిగిన మనుజుఁ డెటుల శోభించునో, అటులనే పార్వతిపుట్టినందున హిమవంతుఁడు శోభించెను. పచ్చనితోరణములతోను నిత్యకల్యాణములతో నతనిగృహము ప్రకాశించెను; బ్రహ్మాదిదేవత లతనికీర్తిని గానముఁజేసిరి. ఈసమాచారమును విని, నారదుఁడొకనాఁడు కుతూహలముచే హిమవంతునిఁ జూడఁబచ్చెను; నారదుని హిమవంతుఁడు అర్ఘ్యపాద్యాదులతోఁ బూజించి, ఆసనముపై నతనిఁ గూర్చుండ నియోగించెను. హిమవంతుఁడును, అతనిభార్య మేనకయు నారదునిచరణములకు సాష్టాంగనమస్కారములు జేసిరి; అతనిపాదతీర్థమును గృహమంతటఁ జల్లి, సంప్రోక్షణఁ జేసిరి; అనంతరము హిమవంతుఁడు తనభోగభాగ్యములను నారదునికి వినుపించెను; అతఁడు తనకూఁతురును నారదునిసన్నిధానమునకుఁ బిలిపించెను; ఆమె వచ్చి మునిచరణములకుఁ బ్రణమిల్లెను.

దోహా 79

"ఓబ్రహ్మమానసపుత్రా! ఓనారదా! మీరు సర్వజ్ఞులు; త్రికాలజ్ఞానసంపన్నులు; మీరు త్రిలోకములను సంచరించితిరి; కావున, మీరాలోచించి, ఈనాకూఁతురుయొక్క శుభాశుభగుణములను చెప్పుదురుగాక" అని హిమవంతుఁడు ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 67

ఆమాటలనువిని నారదుఁడు మందహాసముఁ జేసి, మృదువచనములతో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓహిమవంతుఁడా! నీకూఁతురు సర్వశుభగుణములరాశి; ఆమె సత్త్వరజస్తమోగుణముల సమిష్టిరూపము; త్రిలోకసుందరి; ఆమె జ్ఞానస్వరూపి; సుశీలవతి; ఉమా, అంబికా, భవాని-వీనిలో నేనామమయిన నొకటియే. భర్తకు ఆమెయం దనురాగముఁ బుట్టించుటకుఁ దగినసుగుణములు కలవు; ఈచిన్నది సర్వలక్షణసంపన్నురాలు; ఆచంద్రార్కము సౌభాగ్యము ననుభవించును; ఆమె మూలమున నామె తలిదండ్రులకుఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలు వచ్చును. ఆమెను లోకులు పూజించినందున, వారికి సర్వకామార్థములును సిద్ధించును; ఆమెను సేవించినవారికి దుర్లభ మనునది యొకటి యుండదు; ఆమె

నామమును స్మరించి, అసిధారావ్రతముఁబోలిన పతివ్రతాధర్మమును స్త్రీలునడిపింతురు. ఓశైలరాజా! ఇవి నీకూఁతురి సులక్షణములు; ఇంక రెండుమూఁడు అవగుణములు కలవు; వానిం జెప్పెద, వినుము. ఏగుణములును లేనివాఁడును, తలిదండ్రులు లేనివాఁడును, ఉదాసీనుఁడును. ఇతరులప్రసక్తిలేనివాఁడును,

దోహా 80

బ్రహ్మచారియు, కామములేనివాఁడును, జోగియు, జటలను ధరించినవాఁడును, దిగంబరుఁడును, అమంగళవేషముగలవాఁడును-ఇట్టివాఁడు నీకూఁతురునకు భర్తయగునని ఆమె యఱచేతిరేఖలవలనఁ దెలియుచున్నది.'' అని నారదుఁడుచెప్పెను.

చౌపాయ్ 68

నారదునివచనములు సత్యమనినమ్మి, మేనకహిమవంతులు విచారగ్రస్తులయిరి; ఆమాటలనువిని పార్వతి సంతసించెను; ఆమువ్వురిలో భేదము నారదునకుఁ దెలియలేదు; వారిమువ్వురి అవస్థ యొకటియై యుండెను; దుఃఖముచేఁ దలిదండ్రులనేత్రములు జలముతో నిండెను; సంతోషముచేఁ బార్వతినేత్రములు నీరుఁ గార్చెను.

పార్వతియొక్క సఖీజనులును, పార్వతియు, మేనకయు, హిమవంతుఁడును-అందఱును బులకించినశరీరములు గలవారై, దుఃఖముచేఁ గన్నీరుఁగార్చిరి; పార్వతి ఆనందముచేఁ గన్నీరువిడిచెను. ''నారదునివచనము లసత్యములుకానేరవు'' అని పార్వతి మనస్సులోఁ దలంచెను. ఆమెకు శివునియం దధికప్రేమ బలసెను; శివుఁడు లభించుట దుర్లభమని యామె సందేహించెను. అది మంచిసమయముకాదనితలఁచి, తనయను రాగమును మఱుఁగుజేసి, చెలికత్తెలొడమిాఁదఁగూర్చుండి, పార్వతి యాడుచుండెను. నారదునివచనము లబద్ధములు కానేరవనితలఁచి తలిదండ్రులును జెలికత్తెలును వ్యాకులపడిరి; తుదకు ధైర్యమునవలంబించి, హిమవంతుఁడు, ''ఓస్వామీ! ఓనారదా! ఇందు కేయుపాయము కలదు? తమరు సెలవియ్యవలెను'' అని ప్రార్థించెను.

దోహా 81

"ఓహిమవంతుఁడా! చెప్పుచున్నాను వినుము; దేవదానవులు గాని, నాగులు నరులుగాని, మునులుగాని-ఎవరియినను బ్రహ్మవ్రాసిన వ్రాఁత ననుభవింపవలెను; అందుకు విరుద్ధముకలుగదు." అని ముని చెప్పెను.

చౌపాయ్ 69

"అయిన నొకయుపాయముఁ జెప్పుచున్నాను; ఈశ్వరానుగ్రహ ముండినయెడల, నది నెఱవేఱును; నేనేగుణములను వర్ణించితినో, ఆగుణములుగలవరుఁడు పార్వతికి లభించును; అందుకు సందేహములేదు. నేను మీతోఁ జెప్పినదోషములన్నియు శివునకు వర్తించునని నాయను మానము; ఆమె శివుని వివాహమాడినయెడల, నాదోషములన్నియు నుగుణములని భావింతురు. భగవంతుఁడు శేషునిపైశయనించినను, పండితు లది యొకదోషమని తలంపరు; సూర్యుఁడును, అగ్నియు సమస్త పదార్థములను దహించినను, అది యొకతప్పుక్రింద భావింపరు. శుభ్ర మగునీరును, అశుభ్రమగునీరును గంగలోఁగలవు; అయినను, గంగానది అపవిత్రమయ్యెనా ? సూర్యుఁడు, అగ్ని, గంగ - వీరిఁబోలినసమర్థులకు దోషములులేవు.

దోహా 82

కర్మబంధములుకలిగి పంచతత్త్వములతోఁగూడినజీవుఁడు ఈశ్వరునితో సమానుఁడ నని తలఁచి, ఆప్రకారము ప్రవర్తించినయెడల, నరకకూపములలోఁబడి, అనేకకల్పాంతములు దుఃఖము ననుభవించును.

చౌపాయ్ 70

మద్యములో గంగాజలమునుఁగలిపి మద్యమునుజేసినను, దాని నెవరును గ్రహింపరు; అటులనే, జీవుఁడు ఈశ్వరునియంశమయినను, దేహముతోఁగూడినందున నాజీవునకుఁ గలుషమువచ్చెను; ఆమద్య మును కొంచెము గంగానదీప్రవాహములోఁ గలిపినను, ఆగంగ శుద్ధ గంగగాని, మఱియొకటికాదు; అటులనే, ఈజీవుఁడు ఈశ్వరునిలోఁ గలిసి ఐక్యమగును. అంతపఱ్ఱకును జీవేశ్వరుల కంతరముకలదు. ఈశ్వ

రుఁడు స్వయంప్రభువు; సర్వసమర్థుఁడు; షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడు; అత నితో సంబంధముఁజేయుటవలన శుభములుకలుగును; అయిన, నతఁడు దురారాధ్యుఁడు; కాని, తపముఁజేసి, దేహాముఁ గృశింపఁజేసినయెడల, నతఁడు ప్రసన్నుఁడగును. అందుచేత, నీకూఁతురు శివునిదలఁచి తపముఁ జేసినయెడల, నామెకర్మము క్షీణించును; శివుఁ డామె ననుగ్రహించి, లలాటరేఖను తప్పించును; లోకములో ననేకవరులుకలరు కాని, ఆమెకు శివుఁడుతప్ప మఱియొకరులేరు.

జయజయ వరదాయక ప్రణతార్తిహరా,
జయజయ సేవకమనరంజనశంభుకృపాసింధో,

యజ్ఞాదిజపములఁ జేసినను, శివారాధనఁజేయనియెడల, మనుజులమనో రథములు సిద్ధింపవు."

దోహ 83

అని నారదుఁడు చెప్పి, భగవంతునిస్మరించి, పార్వతిని ఆశీర్వ దించి, "ఓగిరిరాజా! నీవు సందేహింపకుము; సన్మంగళానిభవంతు." అని హిమవంతుని పొచ్చరించెను.

చౌపాయ్ 71

ఈమాటలఁ జెప్పి, నారదుఁడు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయెను; ఓమునీశ్వరా! అనంతరకథఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము; ఏకాంతమున భర్తఁజూచి, "ఓనాథా! మునివచనములు నాకు బోధపడలేదు" అని మేనక హిమవంతునిఁజూచి పలికి, "ఓరాజా! వరునికులగోత్రములు శ్రేష్ఠమయినపుడును, వరుఁడు మనకూఁతురున కనుకూలుఁడయినపుడు, తప్పక వివాహముఁజేయుము; లేనియెడల, నాకూఁతురు వివాహము లేకయుండును; అనుకూలముగానివివాహముఁ జేయవలదు; ఓనాథా! నాకూఁతురు నాప్రాణములతో సమానముసుమీ! ఆమెకుఁ దగినభర్త లభింపనియెడల, లోకులు నిన్ను జడుఁడవని నిందింతురు. కనుక, ఓస్వామీ! లెస్సగపరిశీలించి, వివాహముఁజేయుము; లేనియెడల, ననంతరము మనము పరితపింపవలసివచ్చును."అని మేనక భర్తకు బోధించి, యతనిపాదములకు శిరస్సునువంచి నమస్కరించెను; హిమవంతుఁడు

సంతసించి, "ఓప్రియురాలా! చంద్రునిలోనుండి అగ్నిపుట్టవచ్చును, నారదునివచనములకు భంగముకలుగదు.

దోహా 84

"ఓమేనకా! భగవంతుని స్మరించి, సందేహములను విడుపుము; పుట్టించిన పరమేశ్వరుడు, పార్వతిని తప్పకరక్షించును." అనిపలికి,

చౌపాయ్ 72

"నీకూతురునందు నీకు దయయుండినయెడల, నీవీప్రకార మామెకు బోధింపుము:—'తపమువలన శివుడు లభించును; ఇటియొక విధమున దుఃఖమువిడుపదు. సహేతుకముగ నారదుడుచెప్పినవచనములు గంభీరమయినవి; శివుడు సకలసద్గుణసంపన్నుడు;' ఈసంగతిని గ్రహించి, సందేహమును విడుపుము; అన్నివిధముల శివుడు కళంకరహితుడు." అని మేనకకు బోధించెను. పతివచనములనువిని మేనక సంతసించి, పార్వతివద్దకుబోయెను. పార్వతిఁ జూచినవెంటనే, మేనకకు కండ్లువెంబడినీళ్లువచ్చెను; మేనక కూతురునిజేరఁదీసి, తొడపైనిడికొని, ముద్దుఁజెట్టుకొని కౌఁగలించుకొనెను. అతిప్రేమచేత నామెకంఠము డగ్గుత్తికపట్టెను; అందుచే మేనక మాటలాడలేకపోయెను. అప్పుడు జగన్మాత, త్రికాలజ్ఞానసంపన్నురాలు, భవాని, పార్వతి, తల్లికి ఆనందముకలుగఁజేయుటకు మృదువుగ నిట్లుచెప్పెను:—

దోహా 85

"ఓఅమ్మా! నాకొకస్వప్నమువచ్చెను; దానింజెప్పుచున్నాను వినుము; మంచిచక్కనివాఁడు; గౌరవర్ణముగలశరీరముకలవాఁడు సగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడొకఁడు నాస్వప్నములోఁ గనఁబడి, యీప్రకారము నాకు బోధించెను:—

చౌపాయ్ 73

'ఓపార్వతీ! ఓశైలకుమారీ! లేలెమ్ము; తపముఁజేయుము; నారదునివచనములు సత్యములని తెలిసికొనుము; నీవు తపముఁజేయుటయే

సీతలిదండ్రులమతము; తపము సుఖమునిచ్చును; దుఃఖమును హరించును; దోషములను దొలఁగించును. తపోబలముచేత బ్రహ్మ సృష్టికర్తయయ్యెను; తపోబలముచే, విష్ణువు లోకములను రక్షించును; అందుచేత, శివుఁడు లోకములను సంహరించును; శేషుఁడు తనభుజములపై భూభారమును వహించును; ఓపార్వతీ! వేయేల, సృష్టియంతయుఁ దపోబలముచే నిలిచియుండును; ఈసంగతిని విచారించి, తపము నాచరింపుము;' అని బ్రాహ్మణుఁడు నాకు బోధించెను." అని తల్లితో నామె చెప్పెను. కూఁతురుచెప్పినవచనములనువిని, మేనక పరమాశ్చర్యమునొంది, హిమవంతునిఁ బిలిపించి, స్వప్నవృత్తాంతమంతయు నతనితోఁ జెప్పెను. జననీజనకుల నెట్టకేలకొప్పించి, పార్వతి తపముఁజేయుటకు ప్రారంభించెను. ఆమెతలిదండ్రులును చెలికత్తెలును అలజడివడిరి; వారికి ముఖమునుండి మాటయయినను రాలేదు.

దోహా 86

అప్పుడు వేఁకశిరుఁడనుముని వచ్చి, వారిని బోధించెను; పార్వతి జగన్మాతయనియు నామె మహాత్తురాలనియు విని, వారందఱు సంతసించిరి.

చౌపాయ్ 74

అప్పుడు, పార్వతివనమునకుఁబోయి, శివునిచరణములను హృదయమున నిలిపి తపముఁజేయ నారంభించెను. ఆమె సుకుమారి; ఆమెశరీరము కోమలము; అట్టిశరీరము తపమున కెట్లోర్చును? ఐనను శివునిచరణారవిందములను ధ్యానించి, సమస్తభోగముల నామె విసర్జించెను. ఆమె కంతకంతకు శివునియం దనురాగము దట్టమగుచుండెను; శరీరసౌఖ్యము నామె విడిచెను; ఆమెమనస్సు శివునియందు లగ్నమయ్యెను; ఒకవేయిసంవత్సరములు కందమూలఫలములను భుజించెను; ఒకనూరు వత్సరములు శాకములనుమాత్రము భుజించెను; మఱికొంతకాలము కేవలము జలమును వాయువును భక్షించెను; కొన్నిదినములు శుష్కోపవాసములఁ జేయుచుండెను; నేలఁబడి యెండిన (మారేడు) ఆకులను భక్షించి మూడువేలసంవత్సరములు తపముఁజేసెను; చిట్టచివఱకు

ఆయెండినపత్రములను సయిత మామె విడిచిపెట్టెను; అందుచేత నామెకు 'అపర్ణ' అని పేరువచ్చెను. ఘోరమగుతపముచేత నామె శరీరము శుష్కించెను; అంతట నామెను బ్రహ్మదూచి, యంతరిక్షము నుండి యీవిధమునఁ బలికెను.

దోహా 87

"ఓగిరిరాజకుమారీ! నామాటనువినుము; నీకోరిక సిద్ధించును; ఘోరతపమునుండి విరమింపుము; శీఘ్రీములో శివుఁడు నీవాఁడగును" అని అశరీరవాణి చెప్పి,

చౌపాయ్ 75

"ఓయమా ! సిశ్చలులును జ్ఞానులు నగుమును లనేకులు తపముఁజేసిరి; నీవలెఁ దపముఁజేసినవారు లేరు; నామాటలను విశ్వసింపుము; వానిని మన్నింపుము; నామాటలు సత్యము; వానివలన నీకు శుభముకలుగును. నీతండ్రి నిన్నుపిలువనంపుచును; అప్పుడు నీవు తపముఁజాలించి, గృహమునకుఁ బొమ్ము; ఎప్పుడు నీవద్దకు సప్తఋషులు వచ్చెదరో, అప్పుడు నామాటలు సత్యమగును; వారిసంకల్పమే నామాటలకు ప్రమాణము" అని బోధించెను. ఆమాటలను వినినందునఁ బార్వతిశరీరము పులకరించెను; ఆమెహృదయము ప్రసన్నమయ్యెను. ఇంతవఱకు పార్వతికథను వినిపించితిని; యాజ్ఞవల్క్యుఁడంతటశివునివృత్తాంతముఁ జెప్పనారంభించెను. వీధినమున సతీదేవి మృతినొందెనో, ఆదినముమొదలు శివుఁడు విరక్తిఁబొందెను; ఎల్లప్పుడు రామనామమును జపించుచు, రామసంకీర్తనములను వినుచుండెను.

దోహా 88

సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు, సుఖధాముఁడు, కామమోహమదములు లేనివాఁడు నగుశివుఁడు హరిని హృదయమున నిలిపికొని, సతీదేవి వియోగమువలన భూసంచారముఁ జేయుచుండెను. (శివునిసంచారమునకుఁ గారణమేమి? కైలాసమువై సతి నివసించియుండెను; అచ్చట తానునివసించినసతి శివునికిజ్ఞాపకమువచ్చుచుండును. అందుచేత నతఁడు కైలాసమును విడిచి సంచరించెను-)

చౌపాయ్ 76

ఒకచోట నతఁడు మునులకు జ్ఞానోపదేశముఁ జేయుచుండెను; మఱియొకచోట రామునిగుణములను వివరించి చెప్పుచుండెను; కామము లేనివాఁడయినను, భక్తుల విరహదుఃఖముఁ జూచి, శివుఁడు దుఃఖించును; సతీదేవి యొకభక్తురాలు; ఆమె విరహదుఃఖముచేత నతఁడు దుఃఖించెను. ఈప్రకార మనేకయుగములుగతించెను; అతనికి రాముని యందు భక్తి దినదినము వృద్ధినొందెను. శివుని స్థిరత్వమును ప్రేమను చూచి, రాముఁడు సంతసించెను; అతని నిశ్చలభక్తికిని రాముఁడుమెచ్చెను; రాముఁడు కృతజ్ఞుఁడు, కృపాళుఁడు గనుక, శివునకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను; రాముఁడు రూపశీలలావణ్యములకు నిధి; తేజోవంతుఁడు; అనేకప్రకారముల నతఁడు శివునిఁ గొనియాడెను; ''ఓసాంబశివా! అఖండవ్రతమును నీవుచేసినప్రకారము చేసినవా రెవరుకలరు?'' అని శివుని రాముఁడు స్తుతించి, కృపానిధికనుక, పార్వతియొక్కజన్మవృత్తాంతమును, ఆమెయొక్కపవిత్రచరిత్రమును సవిస్తరముగ శివునితోఁ జెప్పి, అతనికి రాముఁడు బోధించెను.

దోహా 89

''ఓసాంబశివా! నీకు నాయందుఁ భ్రేముముండినయెడల, నామనవి మన్నింపుము; ఆగిరిరాజుకన్యను శీఘ్రముగ నీవు వివాహమాడుము; నేఁజెప్పినప్రకారము నీవుచేయుము.'' అని బోధించెను.

చౌపాయ్ 77

రామునివచనములను విని, ''ఓస్వామీ! మీవచనములు సహ్యములుకాకపోయినను, మీరు ప్రభువులు, నేను దాసుఁడను కనుక, మీ మాటలను మన్నింపవలయును; ఓనాథా! తమయాజ్ఞను శిరసావహించి, దానిప్రకారము ప్రవర్తించుటయే నాకుఁ బరమధర్మము. జననీజనకులును, గురువును, ప్రభువును—వీరుచెప్పినమాటను మన్నించి, వెనుకముం దాలోచింపక, దానిప్రకారము సంచరింపవలెను; ఓప్రభువా! అన్నివిధముల మీరు నాశ్రేయస్సుఁ గోరినవారు; కనుక

మీయాజ్ఞను శిరసావహించుటయే నాకు యోగ్యము." జ్ఞానము,ధర్మము, భక్తి-వీనితోఁగూడిన శివునివచనములను విని, రాముఁడు సంతోషించెను. "ఓహరా! నీప్రతిజ్ఞను నిలుపుకొంటివి; ఇఁక నామాట మన్నింపుము" అని రాముఁడుచెప్పి అంతర్ధానమయ్యెను; కాని, రాముని రూపముమాత్రము శివునిమనోదృష్టిలో నిలిచియుండెను. అనంతరము, సప్తఋహర్షులు శివుని దర్శించుటకువచ్చిరి; వారింజూచి,

దోహా 90

"ఓఋషులారా! మీరు పార్వతివద్దకుఁ బోయి ఆమెకు నాయందు గలప్రేమను పరీక్షింపుఁడు; అనంతరము మీరు హిమవంతుని సన్నిధానమునకువెళ్లి, అతనిసందేహములను నివారించి, అతఁడు వచ్చిపార్వతిని గృహమునకుఁ దోడ్కొనిపోవునట్లుఁ జేయుఁడు" అని శివుఁడు వారితోఁ జెప్పెను.

చౌపాయ్ 78

పార్వతి తపోవనమునకు ఋషులువచ్చి, ఆమెంజూచిరి; శుద్ధ తపస్సు మూర్తీభవించినవిధమున, నామె వారికిఁ గనఁబడెను. ఆమెంజూచి, "ఓశైలరాజకుమారి! మామాటను వినుము; నీవింతయుగ్రమయినతపము నాచరించుటకుఁ గారణమేమి? ఎవరి నుద్దేశించి తపముఁ జేయుచుంటివి? ఏమి నీకోరిక? ఏసంగతి మఱుఁగుఁజేయక, మాతో సత్యముఁ జెప్పుము" అని యామెను ఋషులడిగిరి. ఆమె వారిపలుకులను విని, మృదుమధురగంభీరవాక్యములతో నిట్లుచెప్పఁదొడంగె. "ఋషులారా! మునులారా! కరుణాత్ములారా! నామర్మముఁ జెప్పుటకు నాకు సిగ్గు; ఒకవేళ నేను చెప్పినను, మీరు దానిని విని పరిహసింతురు; నామూర్ఖత్వము బయటపడును; నేపట్టినపట్టును నామనస్సు విడువఁజాలదు; ఇతరులవచనములను నామనస్సు గ్రహింపదు; నీటిపై నిల్లుఁగట్టువానివలెనో, లేక రెక్కలులేకుండ నెగురుటకుఁ బ్రయత్నించినవానివలెనో నేను కనఁబడినను, నారదుఁడు చెప్పినమాటలయొక్కబలముచేత, నేనీపనిఁ జేయుచుంటిని; ఓతపోవర్యులారా! నాయజ్ఞాన మెంతపటుకుఁ బరి

ణమించెనో చూడుఁడు; అవికారుఁ డగుశివుని వివాహమాడుటకుఁ బ్రయత్నించుదానను."

దోహా 91

ఆమెపలుకులను విని, ఋషులు హర్షించి. "ఓగిరిజా! నీవు గిరిరాజు గర్భమునఁ బుట్టితివి, నీవు నీతండ్రివంటిదానవు. నారదునివచనములను విని, యెవరు తండ్రిగృహములో నివసించియుండిరి?" అని వారుపలికిరి.

చౌపాయ్ 79

"ఓఅపర్ణా! నారదునియుపదేశములను విని, దక్షప్రజాపతికుమారులు గృహమునువిడిచి వనమునకుఁ బోయిరికదా! చిత్రకేతునివంశము నారదునివచనములవలన నశించెను కదా! హిరణ్యకశిపునికుమారుఁడు నారదునివచనములను విని, రక్కసికులమునకు ముప్పుఁదెచ్చెను కాదా! స్త్రీపురుషులెవ్వరు నారదునివచనములనువిని, గృహములను విడిచి, భిక్షులుకాలేదు? చూచుటకు సజ్జనునివేషముగాని, నిజముగ నారదుఁడు కపటి; అందఱిని తనవలె భిక్షులంజేయఁజూచును. అతనిమాటలను విశ్వసించి, సిగ్గులజ్జలులేనివానిని వివాహమాడఁదలఁచితివి? ఎంతవెఱ్ఱిదానవు; ఆశివునకుఁ గులగోత్రములులేవు; గుణరహితుఁడు; దిగంబరుఁడు; అతనికి గృహములేదు; అతనియాభరణములు పాములు; అతఁడు పునుకలను ధరించును. ఓచిన్నదానా! అట్టివానిని వివాహమాడి యేమిసుఖము ననుభవింతువు? చెప్పుము. ఆనారదుఁడు మోసముఁజేసి నీకుఁజెప్పినమాటలను విశ్వసింపకుము. ఇతరులుచెప్పినమాటలను విని, శివుఁడు సతినివివాహమాడి, ఆమెను విడనాడెను; ఆవియోగదుఃఖమును భరింపలేక, సతి మృతినొందెను.

దోహా 92

"ఆమెచనిపోయిన దనువిచార మతనికి లేదు; ఒకసమయమున నయిన నామెను తలంపఁడు; సంసారులగృహములకుఁబోయి భిక్షమెత్తి జీవించును; ఆయొంటరికానిపొత్తు నేకులస్త్రీ యభిలషించును?

చౌపాయ్ 80

"ఓపత్నీ! మామాటలను నీవు మన్నించిన,నీవువివాహమాడుటకు నీకొక చక్కనిపెండ్లికుమారునిఁ జూపింతుము; ఆకుమారుఁడు

సుఖమునిచ్చువాఁడు; సకలగుణసంపన్నుఁడు; పరమపావనుఁడు; అతని చర్యలను వేదములు గానముఁజేయును; అతఁడు దోషరహితుఁడు; సర్వ గుణములకు రాశి; శ్రీపతి; ఆభగవంతుఁడు, వైకుంఠములో నివసించి యుండునని వినుచున్నాము; అతఁడు నీకుఁ దగినవరుఁడు" అని ఋషులు చెప్పిరి. వారిమాటలను పార్వతి విని, చిఱునవ్వునవ్వి, "ఓమునులారా! మీవాక్యములు సత్యము; ఈనాశరీరము పర్వతరాజునకుఁ బుట్టెను; నాదేహమును విడిచిపెట్టెదనుగాని నాపట్టునుమాత్రము విడువను; నిప్పులోఁ బెట్టికాల్చినను, రాతిలోఁబుట్టిన బంగారమునుయితము స్వాభావికగుణమును విడిచిపెట్టునా? నారదునివచనములయందు గలనమ్మకమును నేను విడిచిపెట్టను; నాగృహము నిండుటిల్లుగాని, శ్మశానముగాని నాకులక్ష్యములేదు; గురువువచనములను విశ్వసింపనివారికి స్వప్నమందయినను సుఖములేదు; వారు సిద్ధింబొందరు.

దోహా 93

"శివుఁడు అవగుణముల పుట్టయగుఁ గాక; విష్ణువు సకలగుణధామఁడగుఁ గాక; వీనితో నాకేమిప్రస్తక్తి? ఏపురుషునియందు నామనస్సు రమించునో, వానితో నాకుఁ బ్రస్తక్తికలదు గాని, యితరులతో నేమిపని?

చౌపాయ్ 81

"ఓమునులారా! ఇంతకుపూర్వము, మీరీవిషయమునుగుఱించి నాతోఁ జెప్పియుండినయెడల, నేను మీమాటలను మన్నించియుందును; ఇప్పుడు నాప్రాణములనన్నియు శివునకు ధారవోసితిని; అతని గుణదోషముల నెంచుట పాడిగాదు. మీరు నిశ్చయముగ వివాహముఁ జేయఁదలఁచినయెడల, మీరు కాలయాపనఁ జేయుట వంచిది కాదు; లోకములో నసేకకన్యలునువరులును కలరు; ఆయావారికి సంఘటనఁజేసి, మీరు వివాహముఁజేయుఁడు; నేనుమాత్రము జన్మజన్మముల కయినను శివునిఁదప్ప మఱియొకరినివివాహముఁ జేసికొనను; లేనియెడల, వివాహములేక కన్యకఁగానుందును; శివుఁడు వచ్చి నాతోఁ జెప్పినను, నారదునియుపదేశమునుమాత్రము నేను విడువను. నేను జగన్మాతనయినను, మీచరణములకు నమస్కరించెద; కాలాతీతమయ్యెను. కనుక మీ

మీగృహములకు దయచేయుఁడు" అని పార్వతి వారితోఁ జెప్పెను. ఆమె నిశ్చలభక్తికిమెచ్చి, ఋషులీప్రకారము నుతించిరి:—

"జయజయ జగదంబా సర్వభక్తప్రదాంబా,

దోహా 94

"సకలగుణనితంబా, శంభురాట్ప్రియతాంబా,
నిగమనిగదితాంబా, నిశ్చలానందమూర్తీ,
జయజయ శివగౌరీ, నిత్యకల్యాణమూర్తీ"

"ఓతల్లీ! నీవు శివునిమాయవు; మీరుభయులు జగత్తులకు జనకీజనకులు" అని స్తుతించి, ఆమెచరణములకు వారు నమస్కరించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను.

చౌపాయ్ 82

ఋషులు హిమవంతునివద్దకు వచ్చి, అతనిని పార్వతినిఁ దీసికొని వచ్చుటకుఁ బంపిరి; అచ్చటనుండి ఋషులు శివునిసన్నిధానమునకుఁ బోయి, పార్వతియొక్కనిశ్చలప్రేమ నతనితోఁజెప్పిరి; ఆమెయొక్కపూర్వోత్తరములన్నియు వారు శివునకు వినిపించిరి. పార్వతికిఁ గలయనురాగమును విని, శివుఁడు సంతుష్టాంతరంగుఁడయ్యెను; ఋషులు వారిగృహములకువెళ్లిరి. అనంతరము, రాముఁడా యందు మనము లగ్నముఁజేసి, శివుఁడు ధ్యాననిష్ఠలోనుండెను. ఆసమయమున తారకుఁడను రాక్షసుఁడొకఁడు కలఁడు; వాఁడు మహాతేజశ్శాలి; బలపరాక్రమములు కలవు; వాఁడు త్రిలోకములను దేవతలను జయించెను; వాఁడు దేవతలసంపదల నపహరించెను; వానికి వార్ధక్యములేదు; మరణములేదు; అపజయములేదు; వాఁడనేకయుద్ధములఁజేసి, దేవతల నోడించెను. వారందఱుబ్రహ్మనుసమీపించి మొఱఁబెట్టుకొనిరి; వారిదీనాలాపములనువిని,

దోహా 95

"ఓదేవతలారా! శివునికుమారుఁడువానితోయుద్ధముఁజేసిపానిని జంపును" అని బ్రహ్మ వారికి బోధించి, ధైర్యముఁజెప్పెను.

చౌపాయ్ 83

"ఓదేవతలారా! నామాటవిని, మీరుసహాయముఁజేయుఁడొఱకు శివునకుఁ గుమారుఁడు కలుగుటకుఁదగినయుపాయము నాలోచింపుఁడు;

దక్షుని యజ్ఞము లో సతీదేవి దేహమును విడిచి, ప్రస్తుతము హిమవంతుని గర్భమునఁ బుట్టెను. ఆపార్వతి శివుని వరించుటకు ఘోరమగు తపము నాచరించుచున్నది; సర్వమును విడిచి, శివుఁడు సమాధిలోఁ గూర్చుం డెను; నేనొకయుపాయముఁ జెప్పెద; అది యసమంజసమయినను, దాని ప్రకారము నడువవలయును. అతనిసమాధిఁ జెఱపి, శివునకు మోహము నుద్రేకింపఁ జేయవలయును; అందునిమిత్తము, కామదేవుని శివునిసన్నిధికుఁ బంపవలయును; శివునిమనస్సు కామముచేఁ గలఁతనొందినతరువాత, నే నతనిని సమీపించి నమస్కరించి, బలవంతముఁజేసి అతనిని వివాహమున నొప్పింపితును." అని బ్రహ్మ వారితోఁ జెప్పెను. బ్రహ్మవచనములను విని, దేవతలు సంతోషించిరి; అతఁడు చెప్పినయుపాయమును వారాధించిరి. అంతఁ బంచబాణుఁడు, తనచెఱకువిల్లును మీటించుకొని, దేవతలవద్దకువచ్చెను.

దోహా 96

తాముపడుచుండిన బాధలను దేవత లతనితోఁ జెప్పిరి. వారి మాటలనువిని, కామదేవుఁడు విచారించి, చిఱునవ్వునవ్వి, "ఓదేవత లారా! శివునితో విరోధించుటవలన నాకు శ్రేయస్సుకలుగదు.

చాపాయ్ 84

"అయినను, నేను మీకార్యముఁ బూని చేయువాఁడను. 'పరోపకారార్థమిదంశరీరం' అని శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి. పరులమేలుకొఱకు మునిత్తము స్వశరీరమును విడిచినవానిని మహాత్ములు ప్రశంసింతురు" అని చెప్పెను. అనంతరము, చెఱకువిలుకాఁడు వారికి నమస్కరించి, పుష్పబాణములను ధరించి వెడలెను. "శివునితో విరోధించినందున, నాకు మరణమువచ్చును" అని మదనుఁడు మార్గములోఁ జింతించుచు నడచెను. అతఁడు తనప్రభావమును ప్రకటించినవెంటనే, సంసారులతనికి వశ్యులయిరి; ఎప్పుడు మన్మథుఁడు విజృంభించెనో, అప్పుడు వేదశాస్త్ర ములమర్యాద లంతరించెను. బ్రహ్మచర్యము, వ్రతములు, నియమములు, ధర్మము, జ్ఞానము, విజ్ఞానము, సదాచారములు, యోగము, వైరాగ్యము, వివేకము—ఖిలయన్నియు, మన్మథుని ప్రయోజకత్వముచేత మొదలంట నాశనమయ్యెను.

ఛాంద్ 3

కామునితోఁ బోరాడలేక జ్ఞానము దానియనుచరులతోఁగూడఁ బాఱిపోయెను; సద్గ్రంథము లనునట్టి పర్వతగుహలలో వారు దాగియుండిరి; ముందికేమిసంభవించునో యెవరికిఁ దెలియును; రక్షించువాఁడీశ్వరుఁడు; లోకములన్నియు కలవరపడెను; ఒకతలకలవారందఱును కామునకు వశ్యులయిరి; ఒకటికంటె నధికముగ తలలుకలవారిపైని వాఁడుకోపించి, ధనుస్సు నెక్కుపెట్టెను.

దోహా 97

లోకములోని సకలజీవరాసులును, చరములుగాని అచరములుగాని, స్త్రీపురుషులును-వారివారి స్వాభావికమర్యాదలను విడిచి, మన్మథునికి వశ్యులయిరి.

చౌపాయ్ 85

కామునిసమ్మోహనాస్త్రమునకు లోకులు వశ్యులయిరి; లతలసుముద్దుపెట్టుకొనుటకు వృక్షములశాఖలు క్రిందికివంగెను; నదులుపొంగి సముద్రములోఁ గలియుచున్నవి; సరస్సులును తటాకములును యేకమగుచున్నవి; అచరములే యీవిధమునఁ బ్రవర్తించినపుడు, మనుజుల వ్యాపారముఁ జెప్పశక్యముకాదు. ఆకాశమునిండిఁదఁగాని, జలములోఁగాని, భూమినిండిఁదఁగాని సంచరించెడుపక్షులును జీవరాసులును సమయాసమయములను గుర్తెఱుఁగక, మన్మథునికి వశ్యులయిరి. అతనిమహిమవలన, నందఱకు మోహాంధకారమువచ్చెను; చక్రవాకమిథునము నకు దివారాత్రములు వ్యక్తముకాలేదు; దేవదానవులు, మనుజులు, కిన్నరులు, నాగులు, భూతములు, ప్రేతములు, పిశాచములును మదనునికి సేవకులయిరి; సిద్ధపురుషులు, వైరాగులు (వైరాగులు)-వీరు సహితము మన్మథునకు లోఁబడిరి;

ఛాంద్ 4

యోగీశ్వరులును, తపశ్శాలులే మన్మథావస్థఁబొందినపుడు, నీచులమాట చెప్పనేల? 'సర్వంఖల్విదం బ్రహ్మేతి' అను శ్రుతిప్రమాణము ప్రకారము సర్వము బ్రహ్మమయమనిచెప్పచుండెడి బ్రహ్మవేత్తలు సయితము జగత్తు సర్వము స్త్రీమయమని చెప్పచుండిరి; స్త్రీలు పురుషులం

జూచియు, పురుషులు స్త్రీలంజూచిరి - ఒకరితోనొకరికి ననుబంధము కలిగెను. ఈప్రకారము రెండుఘడియలకాలను మన్మథుడు విజృంభించునప్పటికి లోక మల్లకల్లోలమయ్యెను.

సోరఠా 14

మన్మథునిధాటికి యెదురునడచి ధైర్యముతో నిలువఁబడినమనుజుఁ డేడీ? జ్ఞానులు, కర్మిష్ఠులుసయితము వానిదాడికి భయపడి వానికి శరణాగతులయిరి. కేవలము భగవద్భక్తులు, రామదాసులు, రామోపాసకులు మాత్రము రామునికృపవలన వానికి జోహారువనలేదు.

చాపాయ్ 86

రెండుఘడియలకాలము కాముఁడు విజృంభించిశివుని నివాసస్థానమును సమీపించెను;మహాదేవునిఁజూచి కాముఁడు వణఁకెను;అప్పుడు, లోకమంతయు స్వాస్థ్యమునొందెను. మత్తువిడిచినతరువాత నేప్రకారము మనుజునకుఁ దెలివివచ్చునో, అటులనే మత్తణఁగినవెంటనే లోకము చల్లబడెను. షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడు, దురాధర్షుఁడు, దుర్గముఁడు, బ్రహ్మాదులకెల్ల మొదటివాఁడయినవాఁడు- అట్టిశివునిఁ జూచి మారుఁడు భయపడెను; అతఁడు చెప్పుటకు శక్యముకాని సిగ్గుపడెను; చాపుకు సిద్ధపడి, శివునిపై దుముకుటకు వాఁడు నిశ్చయించెను; అంతలో వసంతుఁడువచ్చి ప్రత్యక్షమయ్యెను; చెట్లుచేమలును చిగిరించి పూపుగట్టెను; అంతయు శోభస్కరముగనుండెను; వనములు,తోఁటలు, వాపీకూపతటాకములు—ఇనియన్నియు కందర్పునిదర్పమును చాటెను. మన్మథునిప్రభావమువలనఁ జేవ చల్లారిన వృద్ధులమనస్సులు చురుక్కుమనెను.

ఛాంద్ 5

ఆవనము యొక్కశోభను వర్ణింపఁజాలను; వృద్ధులమనస్సులు సయితము చలించెను; మందసుగంధశీతలవాయువులు వీచుటవలన మదనాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను;తటాకములలోననేకకమలములు వికసించెను;చక్కనితుమ్మెదలు ఝుంకారముఁజేయుచుండెను; శుకపికపారావతముల మంజులధ్వనులు వినఁబడెను; అప్సరసలు హాయిగ పాటలనుపాడి, అతిని మోదముగ నృత్యముఁజేసిరి; కందర్పునిదర్పము వనవర్ణనమునందుఁ గనఁబడెను.

దోహా 98

అతనిపన్నాగములు పాఱలేదు; అతనిదండు దావులేనియుద్ధ ముఁ జేసినను, ముక్కలుముక్కలుగ విత్తరిగిపడెను; వారివిఱుగఁబాటు అణఁగెను; సాంబశివుఁడు చలింపక దీర్ఘసమాధిలోనుండెను; అప్పుడు మన్మథునకు తామస మధికమయ్యెను.

చౌపాయ్ 87

శివునిదావున నొక తియ్యమామిడిచెట్టుఁ జూచి, దానికొమ్మ మీఁదికిఁ దామసముచేత నతఁడొక గంతువేసెను. ఆలీఢపాదమువేసి, పుష్పాయుధమునస్సు నారికి బాణమునుతగిలించి, ఆకర్ణాంతము నారినిలాగి, మదనుఁడు దానిని విడిచిపెట్టెను; వెంటవెంటనే యయిదుబాణములను శివునిపైఁ బ్రయోగించెను. ఆబాణములు శివునిహృదయమునకుఁ దగిలెను; అతనిమనస్సు చలించెను; అతఁడు సమాధిఁ జాలించి మేల్కొనెను. అతఁడు నేత్రములనువిప్పి, నలువైపులఁజూడ, నామామిడిచెట్టు మీఁద నుండినకాముఁ డతసికంటఁబడెను. శివునకు రౌద్రావేశము వచ్చెను; లోకములు కంపించెను. అతఁడు మూఁడవనేత్రమును విప్పి, కామునిఁ జావఁజూచెను; పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతము జగత్తులో హాహాకారముపుట్టెను; దేవతలు భయపడిరి; ఋషులు సంతసించిరి; కాముని లీలలనుస్మరించి, వాసిమరణమునకు భోగులు దుఃఖించిరి; యోగులును తపస్సంపన్నులును, తమతమతపములు సిద్ధించెందునని సంతసించిరి.

ఛాంద్ 6

యోగీశ్వరులందఱు నిర్భయులయిరి; భర్తయొక్కమరణమునువిని, రతీదేవి మూర్ఛిల్లెను; అనేకప్రకారముల భర్తయొక్కప్రతాపమును స్మరించి, యామె విలపించెను; చిట్టచివఱ కామె శివునిసన్నిధిని వచ్చి, యతనికి దండప్రణామముఁజేసి, చేతులుజోడించి, నిలువఁబడి యతనిని ప్రార్థించెను. ఆమెనుజూచి శివునకు మనస్సుకరఁగెను; అతఁడు జాలిఁబడి, యామెతో నిట్లు ప్రసంగించెను:—

దోహా 99

"ఓరతీ! ఇంతటనుండి నీభర్త కనంగుఁడని పేరువచ్చును; శరీరములేకయే, వాఁడు సర్వమువ్యాపించును. ఇకమీఁదఁ నాతనిపాత్రు నీకెటులకలుగునో వినుము;

చౌపాయ్ 88

"భూభారమును హరించుటకు యదువంశములో భగవంతుడు కృష్ణుడై పుట్టును; అతనికుమారుడు ప్రద్యుమ్నుడు; అతడు నీకు భర్తయగును; నామాటసత్యము. దీనికి విరుద్ధము జరుగదు నమ్ము." అని శివుడు రతీదేవితో జెప్పెను. ఆమాటలనువిని, రతి నిష్క్రమించెను; ముందుకథ జెప్పుచున్నాను వినుము. ఈసమాచారమును దేవతలు మొదలగువారు విని, బ్రహ్మవద్దకువెళ్లిరి; వారిని వెంటదీసికొని, బ్రహ్మ వైకుంఠమునకుఁ బోయెను; త్రింశత్కోటిదేవతలను వెంటఁబెట్టుకొని, బ్రహ్మయు, విష్ణువును శివునిసన్నిధానమునకు వచ్చిరి; ప్రత్యేకము ప్రత్యేకము వారు శివుని స్తుతించిరి; వారిస్తోత్రములను విని చంద్రమౌళీశ్వరుడు ప్రసన్నవదనుఁడై, "ఓదేవతలారా! ఏమిప్రయోజనమున్నకై నావద్దకువచ్చితిరి? చెప్పుఁడు" అని కరుణాసముద్రుఁడగుశివుఁడు వారినిఁ బ్రశ్నించెను. "ఓస్వామీ! సర్వాంతర్యామివి; మీకుఁదెలియనివిషయములులేవు; అయినను వినపఁజేసికొనుచున్నాను" అని బ్రహ్మ నమ్రుఁడై చెప్పనారంభించెను.

దోహా 100

"ఓస్వామీ! ఓసాంబశివా! దేవతలమనస్సులో నొకఆశయము కలదు; మీవివాహమును వారు కన్నులారఁ జూచుట కభిలషించుచున్నారు.

చౌపాయ్ 89

"ఓపురనాంతకా! ఓకందర్పదర్పహరా! ఈమీవివాహమహోత్సవమును కన్నులారఁ జూచి మే మానందింపఁగోరుచున్నాము; ఓదయాసాగరా! కామునిఁ జావఁజూచి, రతీదేవికి వరమునొసంగితివి; మీరుచేసినపని శ్లాఘనీయము; దయాపూర్ణులతో సేవకులనుకాసించుటయే మహాప్రభువుల స్వాభావికము; పార్వతి ఘోరమగుతపమునాచరించెను; అంగీకరించి, మీ రాణిమహస్తమును స్వీకరింపుఁడు." అని బ్రహ్మదేవుఁడు శివునిఁబ్రార్థించెను. బ్రహ్మవాక్యములనువిని, శ్రీరామునివచనములను స్మరించి, "తథాస్తు" అని శివుఁడు వారితోఁ జెప్పెను. దేవతలు సంతసించి, దుందుభులను ధణధణమని మ్రోగించిరి; పుష్పములను వర్షించిరి. "ఓదేవాదిదేవ! జయ, జయ" అని వారు ఘోషిం

చిరి. ఇది మంచిసమయమని తలంచి సప్తఋషులు లచ్చటికివచ్చిరి; అతిశీఘ్రముగబ్రహ్మ వారిని హిమవంతునివద్దకుఁ బంపెను; ప్రథమమున వారు పార్వతిని సందర్శించి, ఆమెతో నిట్లు మధురముగ సంభాషించిరి:—

దోహా 101

"ఓపార్వతీ! నీవు మామాటలను వినవు; వానిని గ్రహింపవు; నారదునియుపదేశమును మన్నింతువు; దానియందు నీకులక్ష్యము; నీప్రతిజ్ఞ వ్యర్థమయ్యెను; కామునిశివుఁడు దహించెను" అని ఋషులుపలికిరి.

చౌపాయ్ 90

వారివాక్కులనువిని, పార్వతి చిఱునవ్వునవ్వి, "ఓమునులారా! ఓవిజ్ఞానులారా! మీరు బాగుగపలికితిరి; 'శివుఁడు కామునిదహించెను' అని మీరుచెప్పిన మాటలవలన, నింతకుముందు శివుఁడు వికారముఁ బొందెనని తెలియుచున్నది. శివుఁడు సదాయోగియనియు, జన్మములేని వాఁడు, భోగరహితుఁడు, మాయారహితుఁడు, దూషణరహితుఁడు అని నేనెఱుంగుదును. శివుఁడట్టివాఁడని తెలిసికొని, అతిభక్తిశ్రద్ధలతో నతనిని నేను మనోవాక్కర్మములచేత సేవించియుండినయెడల నోఋషులారా! ఆకృపాసముద్రుఁడగు శివుఁడు, నాప్రతిజ్ఞను సంపూర్ణముఁ జేయునని గ్రహింపుఁడు; మీమాట మీయజ్ఞానమును వెల్లడి జేయుచున్నది; అగ్నియొక్కస్వభావ మెట్టిది? దానియెదుట మంచు నిలువ లేదుకదా! ఒకవేళ అగ్నిని మంచు సమీపించినను, మంచు నశించును. అటులనే, మన్మథుఁడు శివునిసమీపించి నశించెను."

దోహా 102

అని పార్వతిచెప్పిన మాటలను విని, ఋషులు సంప్రీతమానసులయిరి; ఆమెనిశ్వాసమును ప్రేమను వారు గొనియాడి, యామెకు నమస్కరించి, హిమవంతుని సన్నిధానమునకుఁ బోయిరి.

చౌపాయ్ 91

ఈ వృత్తాంతమునంతయు వారు హిమవంతునితోఁ జెప్పిరి. మన్మథునివినాశమును విని, హిమవంతుఁడు విశేషము దుఃఖించెను; అనంతరము రతీదేవి పొందినవరమును విని, అతఁడు సంతసించెను. శివునిమాహాత్మ్యమును స్మరించి, హిమవంతుఁడు పండితులఁ బిలిపించి, వేదోక్తప్రకారము, (శుభనక్షత్ర, శుభదిన, శుభలగ్నమున) వివాహసుముహూర్తమును

హర్షమును నిశ్చయించెను. వారిపాదములకు మ్రొక్కి, హనుమం తుడు వారిచేతికి లగ్నపత్రిక నిచ్చెను వారాపత్రికనందుకొని, బ్రహ్మ వద్దకువెళ్లిరి; ఆపత్రికను బ్రహ్మ చూచి, పరమానందముఁబొంది, దానిఁ జదివి సభికులకు వినిపించెను. ఋషులును, మునులును, దేవతలును హర్షించిరి; పుష్పవర్షము కురిసెను; దేవదుందుభులు అంతరిక్షమున మ్రోఁగెను; అంతటఁ బెండ్లిప్రయత్నము చేయఁబడెను.

దోహా 103

దేవతలంగ అలంకరించుకొని, వారివారివాహనముల నెక్కిరి; శుభశకునములు ప్రవర్తించెను; అప్సరసలు పూర్ణకుంభములనెత్తి, గాన ముఁజేసిరి.

చౌపాయ్ 92

శివగణములు శివుని జటాజూటమును సర్పకిరీటమును వారు సవరించియు; నాగకుండలములను, నాగాభరణముల దగిలించియు, శరీరమునకు భస్మముఁబూసియు, నడుముకుఁ బులితోలు ధరింపఁజేసిరి. అతనిశిరమునఁ జంద్రుఁడును, జటలలో గంగయు, కన్నులు మూఁడును, నాగయజ్ఞోపవీతమును, నీలకంఠమును, మెడనుండి వ్రేలుచుండినపును కలహారమును బ్రకాశింపఁగ నీవిధమున సింగారించుకొని,ఆకృపాలుఁడు, శుభదాయకుఁడు, శివుఁడు భయమును పుట్టించుచుండెను. ఒకచేతిలోఁ ద్రిశూలమును, మఱియొకచేతిలో డమరును ధరించి, వృషభవాహనా రూఢుఁడై,శివుఁడు పెండ్లికిఁబర్లివెళ్లెను; మంగళధ్వనులు మ్రోఁగెను;దేవ కన్యలు శివునిఁజూచి ముసిముసినవ్వులునవ్విరి; 'ఈవరునకుఁ దగినవధువు లోకములో లేదు' అని వారిలోవారు గుసగుసలువోయిరి. బ్రహ్మయు, విష్ణువును, సమస్తదేవతలును, వారివారివాహనముల నెక్కి వెళ్లిరి; పెండ్లివారి యుత్సవము సాగినపుడు, అందులో దేవతల సమూహము మాత్రము చూచుట కింపుగనుండెను; కాని, ఆపెండ్లిసంబరము పెండ్లి కుమారునకు సాటికాదు

దోహా 104

దేవతలను విష్ణువుచూచి, చిఱునవ్వునవ్వి, "ఓదేవతలారా! మీ మీపూర్వముతో మీరు వేర్వేఱ నడవుడు.

చాపాయ్ 93

"అటుల మీరు వెడలనియెడల, మిమ్ములను పరస్థలనివాసులు చూచి, వరునకుఁ దగినసంబరము కాదని పరిహసింతురు" అని విష్ణుప్ర వారితోఁ జెప్పెను. విష్ణుభగవానుని వచనములను దేవతలు విని నవ్వి, అతఁడు చెప్పినప్రకారము వారివారి యనుచరులతోఁ గలసి సాఁగి నడ చిరి. శివుఁడు సయిత మామాటలను విని చిఱునవ్వునవ్వెను; కాని, నారాయణుని హాస్యవచనముల నతఁడు గ్రహింపలేదు. భగవంతుని వచనములు ప్రియములని తెలిసికొని, శివుఁడు భృంగిని పిలిచి, స్వగణ ములను సమావేశముఁ జేయుమని యాజ్ఞాపించెను. శివుని ఆజ్ఞప్రకార మాగణములు సమావేశమయ్యెను. వారు శివుని చరణకమలములకు నమస్కరించిరి; నానావిధములగు వారివాహనములను వారివేషము లను శివుఁడు చూచి ప్రసన్నుఁడయ్యెను. వారిలోఁ గొందఱకు ముఖ ములులేవు; కొందఱికి అనేకముఖములు కలవు; ఆముఖములు చూచు టకు భయంకరములు; కొందఱికి హస్తములును, పాదములును లేవు; మఱికొందఱికి అనేకహస్తములును పాదములును కలవు; ఒకనేత్రము యినను కొందఱికి లేదు; అనేకనేత్రములు మఱికొందఱికిఁ గలవు; కొందఱి శరీరములు సన్నముగను, కొందఱి శరీరములు స్థూలముగ నుండెను.

ఛాంద్ 7

కొందఱు బలవంతులు; కొందఱు బలహీనులు; కొందఱు పవి త్రులు; కొంద ఱపవిత్రులు:—ఇట్టిశరీరములను వారుధరించి, చూచు టకు భయంకరముగ నుండిరి; వికారమగు భూషణములను వారు సింగా రించుకొనిరి; సద్యోరుధిరముతో నిండినపుర్రెలను చేతులతోఁ బట్టు కొని, వారు దానిని ద్రావుచుండిరి; పంది, కుక్క, గాడిద, గృధ్రము ఖములుగలగణము లగణితముగఁ గలరు; భూత, ప్రేత, పిశాచ, శాకినీ, ఢాకినీ, యోగినీగణము లపరిమితముగ కలరు; వారిఁ జెప్పుటకు శక్య ముకాదు.

సోరఠా 15

ఈశివగణములన్నియు చిత్రముగ నభినయించి నాట్యముఁజేయుచుండిరి; అపూర్వమగు పాటలను పాడుచుండిరి; వారిచేష్ట లసాధారణములు.

చౌపాయ్ 94

పెండ్లికుమారునకుఁ దగిన పెండ్లివారిసంచు—దారిలో వారిసంబరముఁజూచి, ప్రతివారును వినోదించిరి; హిమవంతుఁడు పెండ్లినిమిత్తము వేయించినపందిలిని వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; అంతచక్కని పందిలినిఁ జూడవలయుఁగాని మాటలవలనఁ గార్యములేదు; చిన్నది యని పెద్దదియని విచక్షణలేక, జగత్తులోఁ గల పర్వతములను, నదులను, వనములను, సరస్సులను, వివాహమహోత్సవమున కాహ్వానాయముఁజేసి పిలిపించెను; సకుటుంబసపరివారముగ వారందఱు ముద్దులు మూటఁగట్టినట్లు సింగారించుకొని హిమవంతునిగృహమునకు వచ్చిరి; వారు పెండ్లిపాటల నతిమనోజ్ఞముగఁబాడిరి. అనేక విడిది గృహములను హిమవంతుఁడు కట్టించెను; ఎవరికిఁదగిన వసతులను వారికి హిమవంతుఁడు నిర్మించెను; వానిలో నొకదానిఁబోలి యొకటిలేదు; వాని సింగారముఁ జెప్పటకు మాటలురావు; వేయేల, వానిచక్కఁదనము బ్రహ్మసృష్టిని మించియుండెను.

ఛాంద్ 8

ఆకోటలేమి? ఆపేటలేమి? ఆవాటికలేమి? ఆయిండ్లేమి? ఏమివాని వైభవము? వానియందముఁజూచి ఈబ్రహ్మసృష్టి సిగ్గుపడును. వనములు, ఉపవనములు, తోఁటలు, లతాగృహములు, నదులు, సరస్సులు, తటాకములు, కాలువలు—వానిచక్కఁదనముఁజెప్పనేల? వానికి జోడులేదు; ఎటువైపుఁజూచినను పచ్చనితోరణములును, బతాకములును గనఁబడును. పురుషులసీటు, వాఁడిమిడిమములను వర్ణింప శక్యముకాదు. స్త్రీలు ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండిరి; వారిందుచి మునీశ్వరులమనస్సులు సయితము భ్రమించును.

దోహా 105

ఆహిమవంతునినగరములో జగదంబపుట్టెను; ఆపురముయొక్కశోభను వర్ణించుట కెవరికిసాధ్యమగును? దినదినప్రవర్ధమానముగ సిరి

సంపదలతోఁ దులఁదూగుచుండెను; ప్రతిదినమును నిత్యకల్యాణముల తోను బచ్చతోరణములతోను బ్రకాశించుచుండెను.

చాపాయ్ 95

పెండ్లివారిమేళకము నగరమును సమీపించెను. ఆసంగతి తెలిసి కొని, నగరములో సందడి మెండయ్యెను; అంతటను గలకలధ్వనులు వినఁబడెను; వారియొయ్యారము మఱింతబలసెను; ఉచితమగు వాహనములనెక్కి, పడుచువారిమేళనము ఎదుర్కొలుసన్నాహమునకు వెడలెను. పడుచుపెండ్లివారు దేవతలసంచుఁజూచి సంతసించిరి; శ్రీమన్నారాయణమూర్తిఁ జూచి, పరమానందముచే వారు కొండనెక్కిరి; శివునిపరివారమును వారు చూచి దిగులుపడిరి; వారు స్వారిచేయుచుండినజంతువులు భయపడెను; వారిలోఁ బెద్దవారు భయమును విడిచి ధైర్యమునవలంబించి నిలుపఁబడిరి; చిన్నపిల్లలుమాత్రము ప్రాణములను రక్షించుకొనుటకు వారివారిగృహములకుఁ బరుగెత్తివెళ్లిరి; వారితలిదండ్రు లడిగినపుడు, ఆపిల్లలు గజగజవడఁకుచు, "ఏమిచెప్పగలుగుదుము! మేముచెప్పలేము; అది పెండ్లిసంబరముకాదు; అది యమునివాలకముపలెఁ గనఁబడును; వారు యమభటులు; ఆపెండ్లికొడుకొక వెఱ్ఱిబాగులవాఁడు; గుఱ్ఱమా, ఏనుఁగా? అతఁడొకయెద్దునెక్కి వచ్చుచున్నాఁడు; శరీరమునిండ బూడిదఁబూసికొనెను; పాములను బునుకలను ధరించెను.

ఛాంద్ 9

గేయము. పాములును బునుకలే యతనిసొమ్ములు,
ఆయెడలునిండంగ నాకెల్లబూది,
ఆబొల్లిమేనేమి యాయంచమేమి,
భూతప్రేతపిశాచయోగినీసిద్ధ
డాకినీశాకినీగణములాశంభుదేవరకుఁ,
దగిననేస్తమువార లాపెండ్లివారు,
ఆజోడుఁజోడు డింకేనాఁడులేదు,
వాఁజాడనుజూచి భయములేకుండ,
నిలువరగశక్యమె ప్రాణంబుతోడ,

పుణ్యాత్ములకుఁజెల్లు పెద్దలకుఁజెల్లు,
మావంటికూనలకు దీనులకుఁ దగదు,
అబ్బబ్బ! యిచ్చోట నిలువగాలేము"
అనుచు చేఁజాచి యాబాలురంగఱును,
పటుగిడఁజొచ్చి రానగరమంతటను,
వారింపకడఁజూచి యింటింటివారు,
గుజగుజలనాడిరా రాత్రియంతయును.

దోహా 106

శివునిగణములను దెలిసికొని, ఆబాలకులతల్లిదండ్రులు నవ్వి, యనేకప్రకారముల వారిని బోధించి, "మీకేమియు భయములేదు; భయముపడుటకుఁ గారణములేదు" అని వారిని బుజ్జగించిరి.

చౌపాయ్ 96

ఎదురుకోలుసన్నాహముతోఁ గలిసి పెండ్లివారు నగరములోఁ బ్రవేశించిరి; ఎవరికిఁదగిన విడిదిగృహములలో వారు దిగిరి; మేనక మంగళహారతి పెండ్లికొడుకున కిచ్చెను; బంగారుకలశములలో వసంత ముఁబోసి, పెండ్లికొడుకున కామె దిగఁదుడిచెను; పేరంటాండ్రు పెండ్లిపాటలను చక్కఁగఁ బాడిరి.

రాగము ఆనందభైరవి - తాళము చాపు.

పల్లవి:—జయమంగళం నిత్యశుభమంగళం:—
మంగళము శంభునకు,
మంగళము ఖర్వునకు,
మంగళం బీలోకసుందరాంగునకు॥ జయ॥ ౧
మంగళము మదనారి,
మంగళము త్రిపురారి,
మంగళము మాసర్వమంగళునకు॥ జయ॥ ౨
మంగళము పుంగవతురంగునకును,
మంగళము గంగోత్తమాంగునకును,
మంగళము శర్వునకు,
మంగళము భర్గునకు,
మంగళము మాచిన్నియీశ్వరునకు॥ జయ॥ 3

శివుని బాలకముఁజూచి ముత్తైదువులు భయపడి గృహములోనికిఁ బాఱిపోయి, విచారించుచుండిరి. శివుఁడు విడిదిలోనికివెళ్లెను; మేనక మనస్సులో దుఃఖించి, కూఁతురినిఁ బిలిచి యామెను ముద్దిడి, తొడలపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, దుఃఖము భరింపలేక యేడ్వసాగెను. "నాయమ్మా! నాచిన్నితల్లీ! అయ్యో! ఆబమ్మ నిన్నెందులకుఁ బుట్టించెను? పుట్టించినవాఁడు నీకెందు కింతచక్కఁదనమునిచ్చెను? ఇచ్చినవాఁడు నీకుఁ దగినపెనిమిటినిచ్చిన వానికి నష్టమేమి? ఈవెట్టిభాగుల వాఁడు నీకు మగఁడా?

ఛాంద్ 10

పదములు. నీచక్కఁదనమేమి నీయందమేమి,
నీరూపమేమందు నేలోకమందు,
నిన్నుఁబోలినవార లెచ్చటను లేరు,
నీముద్దులేమందు నీమాట లేమి,
కన్నులపండువౌ యపరంజిబొమ్మా,
చిలుకలకొల్కిరో, శ్రీశుభరూప,
చెఱుకువిల్తునికొమ్మ కందర్పబంతి,
ఎంతచక్కనివాని నిచ్చెనాబమ్మ.

"ఓతల్లీ! ఈవెట్టిభాగులవానినిమత్తమా, నిన్ను బ్రహ్మపుట్టించెను? ఇంతచక్కఁదన మెందుకిచ్చెను? కల్పవృక్షము ఫలించుసమయమునకు, దానికిబ్రహ్మ బబూఁలమును ... ... తగిలించెను. ఓకన్నతల్లీ! నీతోఁగూడి, కొండమీఁదినుండి పడినను బడుదును; సముద్రములో దిగఁబడుదును; అగ్నిలోఁబడి కాలిపోవుదును. ఇల్లునిల్చినను, పోయినను సరే; లోకములో నపకీర్తివచ్చిననుసరే; నాప్రాణము లుండినంత వఱకు, నీవివాహమును జరగనియ్యను" అని మేనక పలునిధముల దుఃఖించెను.

దోహా 107

కూఁతురియందుగల ప్రేమచేత మేనక దుఃఖించెను; ఆమెను జూచి, స్త్రీలందఱును విలపించిరి.

చౌపాయ్ 97

"నారదునకు నేనేమియపరాధమునుచేసియుంటిని? హిమవంనికాపురము నతఁడు లెగఁద్రోపుటచేసెను? ఈనిథమున నెందుకు పార్వతికి నుపదేశించెను? ఈవెఱ్ఱిబాగులవానికొఱకా మాపార్వతిపస్సుఁజేసెను? అతనికి మూమూమర్మములులేవు; సన్యాసి; ఇల్లుగాని వాకిల్గాని లేదు; అతనికి సిగ్గులేదు; ధనముకో నతనికిఁ బ్రసక్తిలేదు; ఱతులకొంపలను పాడుజేయును; అందులనతనికి లాభములేదు; విచారము కలుగదు; ప్రసవవేదన గొడ్రాలి కేమి తెలియును?" అని మేనక న్యాకులపడి విచారించెను ఆమెనిలాపము జూచి, పార్వతి మృదువు నురవాక్యములతో నిట్లుతల్లికి జ్ఞానముఁజెప్పెను. "ఓఅమ్మా! ఓతల్లీ! ఈ ప్రకారము విచారించి శోకింపకుము; బ్రహ్మవ్యాసినవ్రాత తప్పదు. ఈజడుఁడు నాకు మగఁడనినానాసట వ్రాసియుండినపుడు, పరులను నిందించుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఓఅమ్మా! బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాతను నీవు తుడిచివేయఁగలవా' అందుచేత, నీవృథాజల్పములేల ?

చాంద్ 11

"ఓతల్లీ! నీయాలాపములు వ్యర్థములు; వానివలనఁ బ్రయోజనములేదు; వానిం జాలింపుము; ఇది సమయముకాదు; ఇంతకుపూర్వమే నాసుఖదుఃఖములు వ్రాయఁబడెను; వానిని నేనెచ్చట ననుభవింపవలెనో, నేనచ్చటకుఁ బోవలయును" అని పార్వతి తల్లికి బోధించెను. ఆమె చక్కనిమాటలినుని, స్త్రీలంచలమును దుఃఖమునువిడిచిరి; అనేకవిధముల వారు ధాతను దూషించి, కన్నీరుఁగార్చిరి.

దోహా 108

పెండ్లివారియగచాట్లనువిని, నారదుఁడును సప్తమహర్షులును హిమవంతుని గృహమునకువచ్చిరి.

చౌపాయ్ 98

అప్పుడు నారదుఁడు వారిని బోధించి, పార్వతియొక్క పూర్వవృత్తాంతమును వారితోఁ బ్రసంగించెను "ఓమేనకా! నామాటలు సత్యమని తెలిసికొనుము; నీకూఁతు భవాని, జగదంబ; ఆమె శివుని రాజ్యలక్ష్మి; అతనియర్ధాంగరాణి; అనాదిశక్తి; ఆమెకు జననమరణములులేవు; ఆమె జగత్తుయొక్క సృష్టిస్థితిసంహారములఁ జేయును; ఇచ్ఛా

నుసారము ఆమె విలాసార్థము శరీరమును ధరించును. ఆమె ప్రథమమున దక్షునిగృహములో బుట్టెను; అప్పుడామెకు సతి యని నామముండెను; సతి మంచిచక్కనిది; శంకరుని సతి పెండ్లియాడెను; ఆమె చరిత్రము లోకములో వెల్లడియయ్యెను. ఒకసమయమునఆమె శివుని తోడగూడివచ్చి, శ్రీరామచంద్రునిఁ జూచి, భ్రమచే శివునిమాటలను బాటింపక, సీతవేషమును ధరించెను.

ఛాంద్ 12

"ఆమె జానకిరూపముఁదాల్చెను; ఈయపరాధమున కామెపొత్తును శివుఁడు విడిచెను. పతివియోగమునకు దుఃఖించి, ఆమె తండ్రి యజ్ఞముఁ జూడఁబోయెను; అచ్చట నామె యోగాగ్నిలో దహింపఁబడెను; ఇప్పుడామె నీగృహములోఁబుట్టి, శివుని వరింపఁగోరి, కఠినతపము నాచరించెను; ఈసంగతిఁ దెలిసికొని, ఓమేనకా! సందేహము విడువుము; పార్వతి సదాశివునకుఁ బ్రియురాలు" అని నారదుఁడు పార్వతివృత్తాంతముఁను వారికిఁ జెప్పెను.

దోహా 109

నారదునివచనములనువిని వారు దుఃఖమును విడిచిరి; ఒకనిమిషములో నతనిమాట లింటింటను వ్యాపించెను.

చౌపాయ్ 99

భార్యాభర్తలు, (మేనకయు, హిమవంతుఁడును) పరమానందభరితులయిరి; వారనేకపర్యాయములు పార్వతిపాదములకు నమస్కరించిరి; నగరములోని యాబాలవృద్ధులు, స్త్రీపురుషులు సంతోషించిరి. నగరమంతటను మంగళధ్వనులు వ్యాపించెను; బంగారుపాత్ర లెచ్చటఁజూచినను గనఁబడెను; పడ్రసోపేతముగఁ బంచభక్ష్య(పక్వ) పరమాన్నములను బెండ్లివారికి వడ్డించిరి; జగన్నాత, భవాని నివసించునంతఃపురములో వడ్డనఁజేయఁబడిన భోజనపదార్థములను వర్ణించిన నోరూరును. బ్రహ్మాది దేవతలను, శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని, హిమవంతుఁడాదరించి, వారికి నుచితాసనముల నిచ్చెను; పట్టుఁలఁదీర్చి, భోజనమునకు వారు సిద్ధముగనుండిరి; బంగారుచేటలలో భోజనపదార్థములఁబెట్టి తీసికొనివచ్చి, సేవకులు బంగారుపళ్లెరములలో వానిని వడ్డించిరి; దేవతలు భుజింపుచుండ, సమయముఁజూచి, స్త్రీలు హాస్యముఁజేయ నారంభించిరి,

ఛాంద్ 13

ఒకరితోనొకరు హాస్యములాడిరి; అతిసంతోషముతో వారు వినోదములాడుచుండిరి; వినోదములాడుచు వారు భోజనమువద్ద విశేష కాలముగడపిరి; అంతకంతకు హాస్యములు ముదిరెను; అవి ముదిరిన కొలది, వారికి సంతోషము మెండయ్యెను; ఆసంతోషముచేత వారు కొంతసేపు భోజనములవద్దఁ గూర్చుండిరి; అనంతరము వారు లేచి హస్తములను పాదములను ప్రక్షాళనఁజేసికొని, తాంబూలాదులను గైకొనిరి; చందనముల్ది, పన్నీటఁదేలి, వారు తమతమబసలకు నిష్క్రమించిరి.

దోహా 110

తదుపరి సప్తమహర్షులు వచ్చి లగ్నసమయము సమీపించెనని హిమవంతునితోఁ జెప్పిరి; సుముహూర్తమునకు దయచేయుమని దేవతల కతఁడు వర్తమానముఁ బంపెను.

చౌపాయ్ 100

లగ్నముఁ జూచుటకు వచ్చిన దేవతల నతఁడాదరించి, వారికి నుచితాసనములనిచ్చెను; వివాహమండపమునై విధ్యుక్తప్రకారము హోమకుండముఁ ద్రవ్విరి; సువాసినులు పాటలఁ బాడుచుండిరి; ఒక మనోహరమగు సింహాసనమును బ్రహ్మ స్వయముగరచించెను; దానిశోభను వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి, శివుఁడాసింహాసనము నధిష్ఠించి, శ్రీరాముని ధ్యానించెను. అనంతరము ఋషులు పార్వతికి వర్తమానముఁ బంపిరి; ఆమెను సర్వాభరణములతో సింగారించి, స్త్రీలు తీసికొనివచ్చిరి; ఆమెచక్కదనముఁజూచి, దేవతలు సయితము భ్రమించిరి; ముద్దులుమూటఁగట్టుచుండిన యామె నేకవి వర్ణింపఁజాలును? ఆమె జగన్మాతయనియు శివునిరాజ్యలక్ష్మియనియు దేవతలు తెలిసికొని, తమతమమనస్సులలో నామెకు వారు నమస్కరించిరి; ఆమె సౌందర్యరాశి; ఆమె ప్రభావమును వర్ణించుటకు కోటిముఖములుండినను, నాకు సామర్థ్యములేదు.

ఛాంద్ 14

ఆమెయొక్క నిరుపమానమగుసౌందర్యాతిశయములను వర్ణించుటకు వేలకొలదిముఖములు సరిపడవు; సహస్రఫణములుగల శేషుఁడు,

వేదములును, సరస్వతియు, ఆజగన్మాతయొక్కలావణ్యమును సాంత ముగఁ జెప్పలేవు; నేను (తులసీదాసు) మందమంతిని; ఆమెనుగుఱించి నేనేమిచెప్పఁగలను? ఆచక్కదనాలకుప్ప, భవాని, వివాహమండపము నెక్కివచ్చి, కన్నులెత్తిచి సభికులఁ జూడక, శిరస్సునువంచుకొని, శివుని సమీపించెను; తుమ్మెద పద్మమునుమీఁద వ్రాలువిధమున, నామె శివుని చరణకమలములమీఁద బడి సాష్టాంగనమస్కారముఁ జేసెను.

దోహా 111

ముసీశ్వరులు చెప్పినప్రకారము పార్వతీ పరమేశ్వరులు గణపతిఁ బూజించిరి; అటుల వారిరువురు గణపతిఁ బూజించిరని విని, మీరు శంకింపవలదు; (1. గణపతి శివునికుమారుఁడు; దేవతలాదిరపితులు; రాముఁ డనాది; అందుచేత, గణపతియు ననాది కనుక, వా రతనిని బూజించిరి; 2. లేదా గణములకు పతియైనవాఁడు గణపతి; ఆగణపతి శివుఁడు; అతఁడు తననే పూజించెను)

చౌపాయ్ 101

వేదోక్తప్రకారము మునులు వివాహమంత్రములఁ జదివిరి; కుశయును పార్వతిని హిమవంతుఁడు శివునిచేతిలోఁ బెట్టి కన్యాధారవో సెను: భవాని శివునియొక్క సనాతనశక్తి యని గ్రహించి, ఆమెను హిమవంతుఁడు శివునకు సమర్పించెను. శివుఁడామెను ప్రతిగ్రహించి నపుడు దేవతలు పరమానందము నొందిరి; మునిగణములు వేదమంత్ర ముల నుచ్చరించిరి; దేవతలు జయ, జయజయశబ్దములను ఘోషించిరిం దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; అంతరిక్షమునుండి పుష్పవర్షము గురిసెను; పార్వతిమెడకు మంగళసూత్రమును శివుఁడు కట్టెను; పార్వతీపరమేశ్వ రుల వివాహముఁజూచి మూఁడులోకములవారు నుత్సహించిరి దాస దాసీలను, గుఱ్ఱములను, రథములను, ఏనుఁగులను, ధేనువులను, వస్త్ర ములను, చీనిచీనాంబరములను, వెండిబంగారములను, మరకతమాణిక్య వజ్రవైడూర్యములను, బండ్లకొలది భోజనపదార్థములను, వెండిబంగారు పాత్రలను అనేకవస్తువులను హిమవంతుఁడు పెండ్లిసారెఁ బెట్టెను; వానిం జెప్పుటకు శక్యముకాదు.

ఛాంద్ 15

అపరిమితముగ నానాప్రకారము లనేకవస్తువులను సారెనిచ్చి, హిమవంతుఁడు చేతులజోడించి, నమస్కరించి, "ఓమహాప్రభూ! ఓసకల సంపూర్ణుఁడా! ఈపదార్థములన్నియు మీకుఁ దృణప్రాయము; నాతప్పులను క్షమింపుము" అని పలికి శివునిచరణకమలములఁ బట్టుకొనెను. కృపాసముద్రుఁడు, శివుఁడు మాకు నుత్సహించి ఆదరించెను. అనంతరము, మేనకవచ్చి, ప్రీతిపూర్వకముగ నతని చరణకమలములం బట్టుకొని నమస్కరించి,

దోహా 112

"ఓనాథా! ఈపార్వతి నాకు ప్రాణములతో సమానము; ఆమెను మీగృహములలో నొకదాసి యని భావింపుము; ఆమె యపరాధములను క్షమింపుము; ఈవరమును నాకుఁ బ్రసాదింపుము" అని ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 102

అనేకప్రకారముల శివుఁడత్త నూరడించి బోధించెను; ఆమె శివునకు నమస్కరించి గృహములోనికి వెళ్లెను. మేనక పార్వతింబిలిచి, ఆమెను తనతోడనై ఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, "నాచిట్టితల్లీ! నాయమ్మా! శివుని చరణకమలములను సదా పూజింపుము; 'స్త్రీలకు భర్తయేదైవ'మని ధర్మశాస్త్రములు చాటుచుండును; దానికంటె స్త్రీలకుమఱియొకధర్మము లేదు" అని బుద్ధిచెప్పి, మేనక కస్నీరుఁ గార్చెను; మాటిమాటికిఁ గూఁతురి నామె కౌఁగిలించుకొని, "అయ్యో! బ్రహ్మ జగత్తులో స్త్రీల నెందుకుఁ బుట్టించెను? వారిబ్రతుకు పరాధీనము; స్వప్నములో సయితము వారికి సుఖముకలదా!" అని విలపించెను. కూఁతురిమీఁదఁగల దయచేత నామెకు దుఃఖము పొంగి వచ్చుచుండినను, అది మంచిసమయముకాదని మేనక తలఁచి, దుఃఖమును ద్రింగెను. ప్రేమచేత మాటి మాటికి పార్వతి తల్లివద్దకు పరుగిడుచు, ఆమెపాదములకు నమస్కరించుచుండెను; కూఁతురు జగన్మాత యని తెలిసికొని, ఆమెపాదములకు మేనక నమస్కరించెను; కలుపుగోలుతనముచే నామె చెలిక త్తెలతో

మాటలాడి, వారివద్ద సెలవుఁబుచ్చుకొనెను; అనంతర మామె తల్లివద్దకుఁబోయి, ఆమెను కౌఁగిలించుకొనెను.

ఛాంద్ 16

పలుమాఱు భవాని తల్లినిఁ గౌఁగిలించుకొనుచుండెను; ఉచిత ప్రకారములఁ నామె వారినందఱిని యూరడించెను; అచ్చటిపెద్దలు, స్త్రీపురుషులు, పార్వతిని ఆశీర్వదించిరి; మాటిమాటికి పార్వతి వెనుకకుఁదిరిగి తల్లిం జూచుచుండెను; చెలికత్తెలతోఁగూడి ఆమె శివునివద్దకు వచ్చెను;అచ్చటిజనులందఱుమంగళాశీర్వాదములం బలుకుచుండఁ,పార్వతీపరమేశ్వరులు గృహప్రవేశమునకు బయలువెడలిరి; దేవతలు సంతసించిరి; దేవదుందుభులమ్రోఁగెను; పుష్పవర్షము గురిసెను; వధూవరులు ప్రయాణమును సాగించిరి.

దోహా 113

వారిని సాగనంపుటకు హిమవంతుఁడు వారివెంట వెళ్లెను; శివుఁడతనినిబోధించి, గృహమునకుమరలుమని చెప్పినపిదప, నతఁడు పార్వతీపరమేశ్వరులవద్ద సెలవుగైకొని గృహమునకు వచ్చెను.

చౌపాయ్ 103

హిమవంతుఁడు శివుఁడుగ నింటికివచ్చెను; పర్వతములు, శైలములు, నదులు - మొగలగు పెండ్లికివచ్చిన బంధుజన మాదరించి, వారివారికిఁ దగినకట్నములను కానుకల నిచ్చి, వారిని సత్కరించెను; వారతని సెలవుగైకొని, స్వగృహములకు వెడలిరి; ఉమామహేశులిరువురు కైలాసపట్టణముఁ జేరిరి; దేవతలు వారివారి నివాసములకుఁ బోయిరి; భవానీశంకరులు జగత్తునకు జనకజనకులు కదా! వారిశృంగారచేష్టల నెటులవర్ణింపఁగలను? సకలగణములతోఁగూడి, వారు కైలాసములో సుఖముగ నివసించియుండిరి; అనేకప్రకారముల వారు శృంగారాదిభోగముల ననుభవించిరి; ప్రతిదినము వారు నూతనవిలాసములలోఁ దేలిరి; ఈప్రకార మనేకయుగములు గడచెను. అంతట, నాఅముఖముల కార్తవీర్యుఁడు పుట్టెను; అతఁడు తారకాసురుని వధించెను; కుమారస్వామి చరిత్రమును వేదశాస్త్రపురాణములు చాటుచుండును; అతనిచర్యలు జగత్ప్రసిద్ధము.

ఛాంద్ 17

కుమారస్వామి జననమును, అతని పౌరుషచర్యలను లోకములో నందఱికిఁ దెలియును; అతని బలపరాక్రమము లందఱికి విశదము; అందుచేత, నతని చరిత్రమును సంక్షేపముగ నేను చెప్పి చాలించితిని; స్త్రీపురుషు లెవరు పార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహకథను చదివినను, విని నను, గానముఁజేసినను, వారు చిరజీవులయి సకలసంపదల ననుభవింతురు; వారికార్యములన్నియు విజయమగును.

దోహా 114

శివుని చరిత్రము మహాసముద్రము; దానికి పారములేదు; దాని లోఁతును వేదములు సయితము కనిపెట్టలేదు; నేను (తులసీదాసు) మందమతిని; జడుఁడను; నేనేమిదానిని వర్ణింపఁగలను?

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసినే, బాలాకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
ద్వితీయో విశ్రామః.

బాలకాండ తృతీయ విశ్రామః.

ఈతృతీయవిశ్రామములో రామచంద్రుని జననమునకుఁ గారణముఁ జెప్పుచున్నాను; భక్తిపూర్వకముగ దానిని నర్మించెదను; దాని మూలమున సంసారసాగరమును మనుజులు దాఁటఁగలరు.

చౌపాయ్ 104

సరసమగు శివునిచరిత్రము శోభస్కరము; దానిని భరద్వాజుఁడు విని, పరమానందభరితుఁడయ్యెను; అతనికి దానిని వినుటయం దభిలాష మెండయ్యెను; దానివలన నతనిశరీరము పులకరించి, నేత్రములానందబాష్పపూరితము లయ్యెను భక్తిచే నతఁడు పరవశుఁడయినందున, నతనిముఖమునుండి వాక్కులు వెలువడలేదు; భరద్వాజునియవస్థఁ జూచి, యాజ్ఞవల్క్యుఁడు సంతసించి, "ఓమునీశా! ఓభరద్వాజా! నీజన్మము సఫలమయ్యెను; నీకు గౌరీపతి ప్రాణముతో సమానుఁడు. శివుని చరణకమలములయందు భక్తిలేనిమనుజుఁడు స్వప్నమందయినను రాముని సంతోషింపఁజేయలేడు; శివునిచరణకమలములయందు నిష్కపటముగుభక్తిఁ గలిగియుండుటయే రామభక్తికి లక్షణము. రామునియందు నిశ్చలభక్తిఁ గలవారు శివునికంటె నితరు లెవరుకలరు? అపరాధములేకయే, సతీదేవివంటి భార్యను, శివునివలె నెవరు విడిచిపెట్టఁగలరు? రామునియందుఁగల ప్రేమచేత శివుఁడు ప్రతిజ్ఞఁజేసి, ఆప్రతిజ్ఞను శివుఁడుతప్ప, మతియొకరు నిలువఁ బెట్టుకొనఁగలరా? శివునికంటెఁ బ్రియమగువారు రామునకు మతియొకరు లేరుకదా!

దోహా 115

"ఓభరద్వాజా! నీవు శివుని నిత్యముసేవించువాఁడవనియు, రామునకును శివునకును భేదములేదని తెలిసికొనినవాఁడవనియు, నీమర్మమును గ్రహించి, శివునిచర్యలను బ్రథమమునఁ జెప్పనారంభించితిని.

చౌపాయ్ 105

"నీగుణశీలములు నాకు బోధపడెను; రామునిలీలామానుష చర్యలఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము. ఓమునీశా! ఈరోజున సీతోఁగలిసి

సంభాషించుటవలన నాకు గలిగినసంతోషమును చెప్పలేను. శ్రీరామచంద్రునిచరిత్రమపారము; సహస్రఫణములుగల నూరుకోట్లశేషులు సయితము దానిని సాంతముగఁ జెప్పలేరు; వాణీపతియు, ధనుర్ధరుఁడు నగురామవిభుని స్మరించి, నేనాకథను వినినప్రకారము నీకు వినిపించెదను; వినుము సరస్వతి యొకకట్టబొమ్మతోసమానము; రామచంద్రుఁడు సూత్రధారుఁడు. సూత్రధారుఁ డేప్రకారము సూత్రములనులాగిన, నాప్రకారము బొమ్మనటించునుకదా! రామచంద్రుఁడు సర్వాంతర్యామి; అతఁడు ప్రసాదించిన కవీశ్వరులయొక్క హృదయాంగణమునందు సరస్వతి నృత్యముఁజేయును. రఘునాథునిలీలాగతాకారచరిత్రమును వర్ణించుటకుఁ బూర్వము, నేనాదయాళుఁడగు రామభద్రునకు సాష్టాంగనమస్కారముఁ జేయుచున్నాను పరమశోభాయమానమగు కైలాసపర్వతముమీఁదఁ బార్వతీపరమేశ్వరులు నివసించియుండిరి.

దోహా 116

సిద్ధులును, తపశ్శాలులును, యోగులును, దేవతలును, కిన్నరులును, మునులు మొదలగుమహాత్ములు పురాణదంపతులను నిత్యము సేవించి, వారినిపరివేష్టించియుండిరి; వారినిత్యసేవకులకు వారుశాశ్వతసుఖము నిచ్చెదరు.

చౌపాయి 106

శివునియందు భక్తిలేనివారును, ధర్మమునందాసక్తిలేనివారును, హరిని సేవింపనివారును, స్వప్నమందయినను వారిని దర్శింపలేరు; ఆపర్వతముమీఁద నొక వటవృక్షముకలదు; అన్నికాలములయందావృక్షము పచ్చగనుండును; మిటమిటమండువేసవిలో నాచెట్టునీడలోఁ గూర్చుండినపుడు, చల్లనివాసనగల పిల్లగాలులు వీచును; ఆచెట్టుక్రింద నెల్లప్పుడు శిశుఁడు విరమించునని వేదములు చెప్పుచుండును. ఒకసమయమున నాచెట్టుక్రిందఁ బరమేశ్వరుఁడు విశ్రమించి, ఆవృక్షముఁ జూచి, పరమానందమునొందెను. ఆనీడలో వ్యాఘ్రాసనముఁ బఱచికొని, పరమదయాళుఁడు దానిమీఁదఁగూర్చుండెను. గౌరవర్ణముగలయతని శరీరకాంతి చంద్రునితోను, శంఖముతోను మల్లెపువ్వుతోను సమానముగనుండెను; అతని నడ్డస్థలము విశాలమయినది;

అతఁడు నారచీరలను ధరించెను; అతనిపాదములు అరుణోదయమున వికసించినపద్మములఁ బోలును; ఆపాదముల నఖములకాంతి భక్తుల యజ్ఞానాంధకారముఁ బోఁగొట్టును; అతనిముఖము శరత్కాలపూర్ణచంద్రుని తిరస్కరించును; అతఁడు శరీరమునిండ విభూతిఁ బూసికొనెను; నాగాభరణముల నతఁడు ధరించెను.

దోహా 117

ఆజటాజూటము, అందులో నొకప్రక్క గంగయు, మఱియొకప్రక్క నర్ధచంద్రుఁడును, పద్మములవంటినేత్రములు, నీలకంఠము-వీనితో నతఁడు శోభించెను.

చౌపాయ్ 107

శాంతరసము మూర్తీభవించినట్లు ఆకామునిశత్రువు, ఆదయాళుఁడు, సాంబశివుఁడు భక్తులకుఁ గన్నులపండువు నిచ్చుచుండెను. అది మంచిసమయమని తెలిసికొని, జగన్మాత, పార్వతి, పరమేశ్వరుని సమీపమునకువచ్చెను. తనప్రియురాలుగనుక సతఁడామెను దనవామపార్శ్వమునఁ గూర్చుండ నియోగించెను. ఆమె సంతోషించి, అతనిప్రక్కను గూర్చుండి, పూర్వజన్మవృత్తాంతమును స్మరణకుఁదెచ్చుకొనెను. శివునకుఁ దనయందు సంపూర్ణదయ కలదని తెలిసికొని, చిఱునవ్వునవ్వి, లోకోపకారార్థము, శివునితో నామెమృదుమధురవాక్యములతో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓనాప్రాణవల్లభా! ఓవిశ్వనాథా! నీమహిమ త్రిలోకవిదితము; చరాచరజంతుజాలములు, దేవ గరుడ గంధర్వ యక్ష కిన్నర నాగ మనుజులు, త్రిలోకవాసులు-నిత్యము నీచరణకమలములను సేవింతురు.

దోహా 118

"ఓమహాప్రభూ! నీవు సర్వసమర్థుఁడవు; సర్వజ్ఞుఁడవు; సర్వమంగళుఁడవు; సకలగుణసంపన్నుఁడవు; చతుష్షష్టికళామయుఁడవు; దేవాధీశ్వరుఁడవు; జ్ఞానవైరాగ్యములకు నిధివి; నీనామస్మరణఁ జేయువారికిని, నీశరణుఁ జొచ్చినవారికిని, నీవు కల్పవృక్షమువంటివాఁడవు.

చౌపాయ్ 108

"ఓసుఖరాశీ! నీకు నాయందు దయయుండినయెడల, నేను నీసేవకురాలనని తెలిసికొనుము; శ్రీరఘురాముని మాయామానుషచర్య

లను నాకు వినిపించి, నాయజ్ఞానముఁ బోఁగొట్టుము; కల్పవృక్షము నా శ్రయించినవారికి దారిద్ర్యబాధ లెట్లుకలుగును? ఓస్వామీ! ఓచంద్ర మౌళీశా! ఈసంగతిని విచారించి నాభ్రమను నివారింపుము. ఓమహా ప్రభూ! తత్త్వజ్ఞానమును బోధించుమహాత్ములు శ్రీరామచంద్రుఁడు పరబ్రహ్మస్వరూపమని వక్కాణింతురు. శేషుఁడు, సరస్వతి, వేదము, పురాణము- వీరంతయును శ్రీరామునిగుణములను గానముఁజేయుచున్నారు. ఓకందర్పదర్పహరా! అహోరాత్రములు నీవు సుమతము రామనామమును జపించుచున్నావు. వేదపురాణములలో స్తోత్రముఁ జేయఁబడిన రాముఁడు అయోధ్యాధిపతియొక్కకుమారుఁడా, లేక నిర్గుణుఁడును, నిర్వికారుఁడును, నిరంజనుఁడునగు మఱియొకఁడా?

దోహా 119

"ఆశ్రీరాముఁడు రాజకుమారుఁడయి, భార్యావియోగమునకు దుఃఖించినయెడల, నతఁ డెటుల పరబ్రహ్మమగును? కన్నులార నతని చర్యలఁ జూచియుంటిని; చెవులార నతనిమహిమను వినియుంటిని; అతని చర్యలకును మహిమకును గలవ్యత్యాసమును నేను గ్రహింపలేదు; అది నామనస్సును కలఁతఁ బెట్టుచున్నది.

చౌపాయ్ 109

"ఓస్వామీ! సర్వాంతర్యామియు, సర్వశక్తుఁడును, సర్వజ్ఞానియు, నిరంజనుఁడు నగు బ్రహ్మమునుగుఱించి నాకు బోధింపుము; అజ్ఞానముచేత నే నడిగినందులకుఁ గోపింపక, నాయజ్ఞానము విడిపోవునట్లు తత్త్వజ్ఞానమును బోధింపుము. వనములో రామునిమహిమను కన్నులార నే చూచియుంటిని; నామనోవ్యాకులముచే భయపడి, నే నప్పుడు నీతోఁజెప్పుటకు శంకించితిని; నామనస్సు మలినముగనుక, నేను రామునిమహిమను గ్రహింపలేదు; దానిఫలము ననుభవించితిని. నేటి వఱకును సందేహము నన్ను విడువలేదు; చేతులనుజోడించి ప్రార్థించెదను; నన్నుఁ గటాక్షింపుము; నామీఁద నాగ్రహింపకుము; పూర్వము నాకీసంగతి బోధించితి నని తలంపక, మఱల నాకుబోధింపుము; గతించినవిషయమును గుఱించి వగచుటయేల? ఇప్పుడు నాకు మోహము లేదు; రాముని చరిత్రనువినుటయం దాసక్తికలదు; అతనిలీలామానుషచర్యలను వినిపిం

వుము; ఓభుజగ రాజభూషణా! ఓసురనాయకా! నీవాక్సుధారసమును ద్రాగి సంతసించెద.

దోహా 120

"నీపాదపద్మములకు శిరస్సును వంచి, చేతులను జోడించి నమస్కరించి ప్రార్థించెదను; ఓకల్యాణాత్మకా! శ్రుతిస్మృతులసారమగు శ్రీ రామునితత్త్వజ్ఞానమును బోధింపుము.

చౌపాయ్ 110

"నేనుస్త్రీని; ఉపదేశమునొందుట కర్హతలేదు; అయినను, మనోవాక్కాయకర్మముల నేను నీసేవకుండలను; జ్ఞానాపేక్షచే దురవస్థలో నుండినస్త్రీలు జ్ఞానోపదేశముంబొందుట కర్హులని మహాత్ములు చెప్పుచున్నారు; ఓయోగీశ్వరా! నామనోవ్యాకులముం జెప్పశక్యముకాదు; నన్నుంగటాక్షించి, నాకు రామకథం జెప్పుము; లెస్సగ విచారించి బోధింపుము; నిర్గుణబ్రహ్మ మెందునిమిత్తము సగుణుండై యవతరించెను? ప్రథమమున నీవిషయముం దెలియపఱచుము; అనంతరము, రామావతారమును, రాముని బాలక్రీడలును వివరింపుము; సీతారాములవివాహమును, వారినవవాసమునకుం గారణముం జెప్పుము. అరణ్యములో వారుచేసినమహాకార్యములను, రావణవధయు, ఓసుశీలుండా! వారి పట్టాభిషేకమహోత్సవను మొదలగుకథలను వర్ణింపుము.

దోహా 121

"ఓకృపాసాగరా! రాముని రాజకీయవ్యాపారములను గుఱించి యు, పురజనులతోంగూడి రాముండు వైకుంఠమున కేతెంచినవిధమును, సాంతముగం జెప్పుము.

చౌపాయ్ 111

"ఓదేవదేవా! అనంతరము, రామచరిత్రయొక్క తత్త్వమును బోధింపుము; మునులును జ్ఞానులు ననుభవించెడి స్వస్వరూపజ్ఞానమును; భక్తిజ్ఞానవైరాగ్యములను, విజ్ఞానమును-నీనినిగుఱించి విస్తరించి చెప్పుము. ఓస్వామీ! రామునికిసంబంధించిన తదితర గుప్తచరిత్రాంశములను, ఓనిర్మలజ్ఞానస్వరూపా! ఓమహాప్రభూ! అజ్ఞానముచే నే విడిచిపెట్టిన విషయములను వివరింపుము. నీవు త్రిలోకగురుండవని భేదము చెప్పను;

పామరులు సీమహిమ నెటులుగ్రహింతురు?" అని పార్వతి ప్రశ్నించెను. నిమ్నలుపముగ లోకోపకారార్థము పార్వతి యడిగినప్రశ్నను విని శివుడు సంతసించెను. శ్రీరామునిచరిత్ర మాద్యంతము నతనిమనో దృష్టికి గోచరమయ్యెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; అతనినేత్రము లానందబాష్పములతో నిండెను; శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహ మత నిమనోదృష్టిలోఁ గనఁబడెను; అపరిమితానందములో నతఁడు మునిఁ గెను.

దోహా 122

రెండుఘడియ లతఁడు రాముని ధ్యానించెను; అనంతర మతఁడు నేత్రములను విప్పి, సంతోషముతో రామునిచరిత్రమును వర్ణింప నారంభించెను.

చౌపాయ్ 112

"త్రాడనుసంగతి తెలిసినతరువాత, నది పామనుభయము పోవు ను; జాగ్రదవస్థలోనికి వచ్చినతరువాత స్వప్నావస్థలో ననుభవించినవిష యము లబద్ధములని తోఁచును; అటులనే ఆత్మజ్ఞానము కలిగినతరువాత, నీజగత్తు మిథ్యయనితోఁచును. బాలరామునకు నమస్కరించెదను; అతని నామస్మరణవలన సర్వకార్యములు నెరవేఱును; సమస్తజనులకును బాల రాముఁడు సాధ్యుఁడు; ఓనుంగళధామా! ఓఅమంగళహరా! దశరథుని యంగణములోఁ దప్పు టడుగులువేయుచుండిన యోబాలరామా ! నన్ను కృపతోఁజూడుము." అని శివుడు శ్రీబాలరాముని ధ్యానించి, తేనె లుట్టిపడుచుండినవాక్యములతో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓపా ర్వతీ! నీవు ధన్యురాలవు; నీవంటిలోకోపకారులు మఱియొకరు లేరు; నీ వెంతధన్యురాలవు- గంగానదివలెఁ ద్రిలోకములను పావనముఁజేయు శ్రీరామచరితమును వినఁదలఁచియుంటివి; నీకు రామునిచరణకమలము లయం దనురాగము కలదు; అయినను, పరోపకారార్థము నీవు నన్నడి గితివి.

దోహా 123

"ఓపార్వతీ ! శ్రీరామునికృపవలన స్వప్నమందయినను, నీకు మోహమును, శోకమును, సందేహమును, భ్రమయుఁ గలుగవు; ఇది నానిశ్చితాభిప్రాయము.

చాపాయ్ 113

"ఓయుమా! తెలిసికొనవలసిన విషయములను చక్కగ నీ వడిగితివి; వానికి సమాధానములను వినినను చెప్పినను శుభములు కలుగును. శ్రీరామునిచరిత్రమును వినినిచెవులు పాముపుట్టలతోసమానము; శ్రీరాముని దర్శింపనినేత్రములు నెమలికన్నులఁబోలును; భగవంతుని చరణారవిందములకు నమస్కరింపనిశిరస్సు చేదుసొరకాయవంటిది; శ్రీరాముని యందుఁ గలభక్తిచేతఁ బరవశముకానిమనుజులు జీవచ్ఛవములు; రాముని గుణములను సంకీర్తనముఁజేయనిమనుజులు చెకచెకలాడు కప్పలవంటివారు; భగవంతునిచర్యలను విని, సంతసింపని మనుజులహృదయములు వజ్రమువలె నభేద్యములనియు కఠినములనియు గ్రహింపుము. ఓగిరిరాజకన్యా! శ్రీరామునిచర్యలఁ జెప్పుదున్నాను; వినుము; ఆచర్యలు దేవతలకు సుఖమును, దైత్యులకు దుఃఖము నిచ్చును.

దోహా 124

"శ్రీరామకథ కామధేనువుతోసమానము; అతనిని సేవించుటవలన సర్వసుఖములు కలుగును; మహోత్సవసభ వైకుంఠముతోసమానము; ఈసంగతిఁ దెలిసికొని, ఎవఁడు రామకథను వినకయుండును

చాపాయ్ 114

"రామనామమనే సుందరకరతాళములు మ్రోఁగించినయెడల సంశయములనే పక్షులెగిరిపోవును; పార్వతీ! కలియుగపాపము లనునట్టివృక్షమును ప్రేమ్లతోఁ బడఁద్రోయుటకు రామకథ గొడ్డలివంటిది; కనుక, దానిని శ్రద్ధతో వినుము. శ్రీరామునిగుణములును, చరిత్రయును, ఆజన్మాంతచర్యలును, అనంతములని వేదములు ఘోషించుచున్నవి; ఎటుల రాముఁ డనంతుఁడో, అతనిచరిత్రయుఁ, గీర్తియు, గుణములు ననంతములు. నీకు రామకథవినుటయందభిలాష కలదు, కనుక నాబుద్ధికిఁ దోఁచినప్రకారము వేదములోఁ జెప్పినవిధమున నేనాకథఁ జెప్పుదున్నాను; వినుము. ఓప్రియురాలా! నీప్రశ్న శ్రేయోదాయకము; శ్లాఘనీయము; సర్వసుజనసమ్మతము; దానిని నేను సహితమా మోదించెదను. అయినను, ఓఅపర్ణా! అజ్ఞానముచే నీవొకమాటఁ జెప్పియుంటివి; ఆమాటమాత్రము నాకు విన నింపుగలేదు; 'వేదములోఁ

జెప్పఁబడిన రాముఁడును, మునులు ధ్యానించునట్టి రాముఁడును-ఇతఁడా-లేక మఱి యొకఁడా?' అని నీవు శంకించి నన్ను డిగితివి.

దోహా 125

''అజ్ఞాన మను నట్టిపిశాచము పట్టిన నీచు లావిధమునఁ జెప్పఁ దుందురు; సత్యాసత్యముల విచక్షణ లేని నీచులు పాషండులు- వారిప రాజ్యుఖులు ఆటుల వక్కాణింతురు.

చౌపాయ్ 115

''అజ్ఞానులు, మందభాగ్యులు, శాస్త్రజ్ఞానము లేని యంధులు—వీరిమన స్సనునట్టి దర్పణమును విషయములనునట్టి మలినము కప్పి యుండును; సంసారలంపటముగలవారును, కపటస్వభావులును, కుటిల వర్తనులును, మూర్ఖులును, స్వప్నమందయినను మహత్తులను సందర్శింపని వారును, వేదమునకు విరుద్ధముగఁ బ్రసంగింతుపాషండులును, లాభా లాభముల గుర్తెఱుంగనివారును, మలినహృదయములతోఁగూడి శాస్త్రజ్ఞానము లేనివారును—వీరు రాముని నిజరూపము నెట్లుగ్రహింపఁ గలరు? వారికి సగుణనిర్గుణజ్ఞానము లేదు; వా రనేకపిచ్చిమాటలఁ జెప్ప దుందురు; వారు భగవంతునిమాయకు లోఁబడి సంసారములోఁ మునిఁ గియుందురు; వారిమాయాప్రపంచము ననుసరింతురు; ఏవిధమున నట్టి వారిని బోధింపఁగలము ? వాతరోగముచే బాధపడువాఁడును, పిశాచముపట్టినవాఁడును, మద్యపానముఁ జేసినవాఁడును—వీరు బుద్ధి హీనులు; వీరిమాట లనుచితములు; మహామోహముచే మదించియుం డినవారు కనుక, వారిప్రసంగములఁ జెవిపెట్టరాదు; వారిమాటలలో రసము లేదు.

సోరఠా 16

''ఈసంగతులను లెస్సగ విచారించి, ఓపార్వతీ ! నీసందేహ మును విడిచి, రామునిచరణారవిందములయందు నిశ్చలభక్తిని నిలు పుము; ఓగిరిరాజకుమారీ ! వినుము; నామాట లనునట్టి సూర్యకిరణ ములు నీయజ్ఞానాంధకారమును విడఁగొట్టును.

చౌపాయ్ 116

''సగుణమునకును నిర్గుణమునకును భేదము లేదని మునులును పండితులును, వేదపురాణములును చాటుదున్నవి. సంసారగుణరహి

తుఁడును, రూపరహితుఁడును, జన్మరహితుఁడు నగుపరబ్రహ్మము భక్తుల యందుఁగల ప్రేమచేత సగుణుఁడై జన్మించును. నామరూపములులేని వానికి నామరూపము లెట్లుఁగలుగును! నీరు చలిచేత ఘనీభవించి మంచు గడ్డయయినవిధమున, నీశ్వరుఁడు సగుణరూపమును ధరించును. ఆబ్రహ్మము శుద్ధజ్ఞానస్వరూపుఁడు కనుక నతనిని మోహాంధకారము స్పృశింపదు. శ్రీరాముఁడు సచ్చిదానందమూర్తి, జ్ఞానస్వరూపుఁడు; అందుచేత నతనికి అజ్ఞానమను రాత్రిలేదు; కనుక, నతనికి జ్ఞానోదయములేదు; సూర్యునకు దివారాత్రము లనునట్టిభేదము లేదుకదా! మోహములోఁ బడినవారికి దివారాత్రములుకలవు; అటులనే, భగవంతునకు- సచ్చిదానందమూర్తికి- మోహములేదు. అతనికి ద్వంద్వములులేవు; హర్షవిషాదములును, జ్ఞానము అజ్ఞానమును, అహంకారమును, అభిమానమును- ఈగుణములు శరీరధారులగు జీవులకుఁ గలవు; పరమాత్మకు లేవు; శ్రీరామబ్రహ్మము సర్వవ్యాపకుఁడు, సచ్చిదానందమూర్తి, పురాణపురుషుఁడు, మాయాతీతుఁడు,

దోహా 126

"జ్యోతిస్వరూపుఁడు, మాయకు లోఁబడనివాఁడు, జీవనాథుఁడు, రఘుకులమణి-నాకు నాథుఁడు, గురుఁడు, దైవము" అని శివుఁడు స్తుతించి, శిరస్సునంచి నమస్కరించెను.

చౌపాయ్ 117

"జ్ఞానహీనులు మోహముచేత నతనిని గ్రహింపలేరు; పరమాత్మను దెలిసికొనలేక, వారు తమయజ్ఞానము నతనియందు నిరూపింతురు; మేఘము లావరించియుండినపుడు, జీవులకు సూర్యుఁడు కనఁబడఁడు; కాని వానివలన సూర్యునకు నష్టములేదుకదా! వ్రేళ్లమధ్యనుండి చంద్రమండలముఁ జూచినపుడు, రెండుమూడుచంద్రబింబములు కనఁబడును; నిజముగ చంద్రబింబ మొకటియేకదా! ఓయుమా! మేఘముగాని, ధూమముగాని, ధూళిగాని, ఆకాశముయొక్క నిర్మలత్వముఁ బోఁగొట్టఁజాలవు; అటులనే, జీవులమోహము- అజ్ఞానము- రామబ్రహ్మముయొక్క నిర్మలత్వముఁ జెడగొట్టఁజాలవు; పరబ్రహ్మము వాస్తవముగ స్వచ్ఛము; నిష్కళంకము. కర్మేంద్రియములును, జ్ఞానేంద్రియము

లును, వాని యధిదేవతలును, జీవాత్మయు- వీనికి స్వప్రకాశము లేదు; ఆపరమాత్మయొక్కప్రభావముచే వీనికిఁ జైతన్యమును, ప్రకాశమును కలుగుచున్నవి. అతనిప్రభావము-కళ-లేనిచో, నీయన్నియు జడములగును; సమస్తపదార్థములు, చేతనాచేతనములకు బ్రహ్మము జీవనాధారము; అతనిప్రభావమువలన నాపదార్థములకు జీవకళవచ్చును; ఆజీవకళయే బ్రహ్మము అని తెలిసికొనుము. ఆబ్రహ్మము, ఆపరంధాముఁడు, ఆపరాత్పరుఁడు, ఆపరమజ్యోతియే శ్రీరామమూర్తియని గ్రహింపుము. జీవకళతోఁ బ్రకాశించుపదార్థములన్నియు శ్రీరామస్వరూపము; ఈమాయయంతయు నతనికి వశమైయుండును; అతఁడు సకలగుణధాముఁడు; జ్ఞానమూర్తి; అతనిసత్ప్రభావముచే, నీ జడమగు లోకము, మాయయొక్కమహిమచేత, సత్యమని తోఁచుచున్నది.

దోహా 127

"అసత్యమగులోకముఁ జూచి జీవులు దానిని సత్యముగ భావింతురు; భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములలో భగవంతునిమాయకులోఁబడనిజీవులులేరు; చంద్రకిరణములు ముత్యపుచిప్పలోఁ బ్రకాశించునపుడు, జనులు దానింజూచి వెండియనియు, సూర్యకిరణములకాంతిం జూచి జలమనియు భ్రమింతురు; అటులనే జీవులీజగత్తుఁ జూచి మోహింతురు.

చౌపాయ్ 118

"భగవంతునకును జగత్తునకును గలసంబంధమిట్టిది యని గ్రహింపుము; జగత్తసత్యమయినను, దుఃఖముఁ గలిగించును; శిరస్సు ఛేదింపఁబడినట్లు కలగనినమనుజుఁడు జాగ్రదవస్థలోనికివచ్చువఱకు దుఃఖపడును; మేల్కొనినతరువాత వానికి దుఃఖముపోవును; ఈమాయసంసారములో నుండినమనుజుఁడు- జీవుఁడు- సుఖదుఃఖములఁ దాను స్వయముగా ననుభవించుచుంటినని తలఁచి భ్రమించును; ఎప్పుడాజీవున కాత్మజ్ఞానము కలుగునో, అప్పుడు వానికి సుఖదుఃఖము లుండవు; ఆజీవుఁడు వానిని యనుభవింపఁడు; కేవలము చిదానందములోనుండును; ఆత్మజ్ఞానము కలుగుటయే సంసారములోనుండి మేల్కొనుట. ఆపరమాత్ముని కృపవలన మాయ వీడిపోవును; ఓపార్వతీ! శ్రీరామమూర్తి

దయాసముద్రుడు; ఆద్యంతములులేనివాడు; పొగఁజూచి, నిష్పకల దని చెప్పఁగలవుకదా! చేయఁబడినకార్యముఁ జూచి, దానికారణము నూహింపఁగలవు; ఈజగత్తు సృష్టింపఁబడెను; కారణములేక కార్యము జరగనేరదుకదా! అందుచేత, నీజగత్తునకుఁ గారణమేది? ఆకారణమే మూలకారణము; అదియే పరబ్రహ్మము- సత్తామాత్రమనియు, చైతన్యమనియు, ఆనందమనియు, వేదములు ఘోషించుచున్నవి. ఆసత్పదార్థము పాదములులేకనడచును; చెవులులేకవినును; చేతులులేకయే సర్వకార్యములం జేయును; ముఖములేకయే సమస్తరుచుల ననుభవించును; వాక్కులులేకయే తారాళముగఁ బలుకును; శరీరములేకపదార్థములను స్పృశించును; నేత్రములులేకయే సర్వముఁ జూచును; నాసికలేకయే గంధముల నాఘ్రాణించును ('అపాణిపాదో జవనో గృహీతా పశ్యత్యచక్షుః సశృణోత్యకర్ణః। సవేత్తివేద్యం నతస్యాస్తివేత్తా తమాహుర గ్ర్యం పురుషం పురాణం' అని శ్రుతిప్రమాణము). ఆసత్తుయొక్క వ్యాపారము లలౌకికములు; దానిమహిమఁ జెప్పుటకు శక్తిలేదు.

దోహా 128

"ఆపరమాత్మనుగుఱించియే వేదములు చెప్పుచున్నవి; ఆపరమాత్మనే జ్ఞానులు ధ్యానింతురు; ఆసత్పదార్థమునే పండితులు గానముఁ జేయుదురు; ఆపరమాత్మయే దశరథరాజకుమారుఁడై జన్మించెను; అతఁడే కోసలదేశాధిపతి; అతఁడే లోకోపకారియగు శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మము అని తెలిసికొనుము.

చౌపాయ్. 119

"ఆ రామనామమహిమఁ జేతఁ గాశీనగరములో మృతినొందినజీవులకు ముక్తి నిచ్చుచుంటిని; ఆరామప్రభువు సర్వాంతర్యామి; సకలచరాచరములకు నాథుఁడు; అతఁడే నాస్వామి; రామనామమును స్మరించిన మనుజునియొక్క జన్మార్జితపాపసంచయములన్నియు క్షణములో నశించును; భక్తిశ్రద్ధలతో నతనినామమును జపించినమనుజుఁడు, గోష్పాదమునువలె, సంసారసాగరమును దాఁటును. ఓపార్వతీ! శ్రీరాముఁడు పరమాత్మయని తెలిసికొనుము; అతనినిమయమై భ్రమపడి నీవుపలికిన పలుకులయోగ్యములు; అట్టిసందేహమునొందినయెడల నీజ్ఞానమును, నై

రాగ్యమును, సుగుణములును నశించును." అని శివుఁ డామెకు బోధించెను. అతనిబోధనవలన, నామె భ్రమయు, మోహమును విడిపోయెను. ఆమెకు రామునిచరణకమలములం దత్యంతభక్తివిశ్వాసములు కలిగెను; దారుణమగు నామె యొక్కయపనమ్మకము పోయెను.

దోహా 129

మఱలమఱల శివుని చరణకమలములఁ బట్టుకొని, చేతులజోడించి, పార్వతి మృదుమధురవచనములతో నిట్లు ప్రసంగించెను:—

చౌపాయ్ 120

"ఓస్వామీ! శరత్కాలసూర్యునివేడిమితో సమానమగు నామోహము, చంద్రకిరణములవంటి నీవాక్సుధారసమువలన, శాంతించెను; ఓదీనదయాపరా ! నీకటాక్షమువలన, నాసందేహములు నశించెను; రామునిస్వరూపజ్ఞానము నాకు బోధపడెను; మీకటాక్షమువలన నాదుఃఖము పోయెను. మీప్రసాదమువలన నాకు స్వాస్థ్యముకలిగెను; నేను మీసేవకురాలను; నేను స్త్రీని; స్వభావముచేమూర్ఖురాలను; మీకు నాయందు దయయుండినయెడల, నామొదటిప్రశ్నలకు జవాబుదయచేయుఁడు; రాముఁడు పరబ్రహ్మమనియు, సచ్చిదానందస్వరూపుఁ డనియు, అవినాశియనియు, నిరంజనుఁ డనియు, సర్వహృదయాంతరాళములలో నివసించువాఁ డనియు చెప్పియుంటిరి; ఓస్వామీ! రాముఁ డట్టివాఁ డయినపుడు, మనుజునివలె నెందుకు జన్మించెను? ఈసంగతి నాకు బోధించిచెప్పుఁడు" అని పార్వతి యడిగెను. పార్వతియొక్క పరమపవిత్రమగు వచనములను విని, ఆమెకు రామకథనువినుటయం దాసక్తికలదని తెలిసికొని,

దోహా 130

రామునిఁజంపిన సాంబశివుఁడు, సర్వజ్ఞుఁడు, ప్రసన్నుఁడై అనేకప్రకారముల పార్వతిఁ గొనియాడి, రామకథఁ జెప్పనారంభించెను:-

సోరఠా 17-18-19

"ఓపార్వతీ! ఉజ్జ్వలమగు రామచరిత్రము మానససరోవరమువంటిది; ప్రథమమునఁ గాకభుశుండి, యీవిషయమును పక్షీరాజగు గరుత్మంతునితోఁ జెప్పెను; వారిసంవాదముఁ జెప్పి, తదనంతరము పరమ

పవిత్రమగు రామచరిత్రము వర్ణించెదను; వినుము; పరమేశ్వరునిగుణములును నామము నపారములు; అతనిచర్యలును యవతారములు ననంతములు; నాబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమునవానిని వివరించెదను; భక్తిశ్రద్ధలతో నాకర్ణింపుము.

చాపాయ్ 121

"ఓగిరిజా! వేదశాస్త్రములలోఁ జెప్పినప్రకారము, భగవంతుని లీలావతారములను వివరించెదను; వినుము; సర్వేశ్వరునియవతారము నకుఁ గారణ మిదియని నిరూపించిచెప్పుటకు శక్యముకాదు. ఓపార్వతీ! మనోవాక్కులచేతనుగాని బుద్ధిచేతనుగాని, రాముఁ డిట్టివాఁడని పలుకుటకు వీలుపడదు; నాబుద్ధిచేత నే నతనిని గ్రహింపలేదు; వేదపురాణ శాస్త్రములును, మునులును, యోగులును- వారివారిబుద్ధికొలది పరమేశ్వరునిగుఱించి కొంచెముకొంచెము చెప్పియుండిరి; కాని, పూర్తిగఁ జెప్పలేదు; ఓపద్మముఖి! నేను గ్రహించినవిధమునఁనే నాకారణమును నీకు వివరించెదను. దుర్మార్గులుప్రభవించి, బ్రాహ్మణులకును, దేవతలకును, గోవులకును, భూమికిని, అలజడిఁ దెచ్చి, ధర్మమునకు హానిఁదెచ్చినపుడు, భగవంతుఁ డవతరించును; దుష్టులను శిక్షించి, సాధువులను రక్షించి, ధర్మమును స్థాపించును; ఏయుగములలో నధర్మము ప్రబలమగునో, ఆ యుగములలో భగవంతుఁ డవతరించును.

దోహా 131

"పరమేశ్వరుఁ డవతరించి, రాక్షసులను సంహరించి, దేవతలను స్థాపించి, వేదమర్యాదలను నిలువఁ బెట్టును; జగత్తులో నతనిప్రభావము వ్యాపించును; రామావతారములకుఁ గారణ మిదియని తెలిసి కొనుము.

చాపాయ్ 122

"భగవంతుని లీలావతారములను గానముఁజేసి, మహాత్ములు సంసారసాగరమును దాటుదురు; భక్తులనుద్ధరించుట కతఁ డవతరించును; పరమదయాళుఁడగు శ్రీరాముని జననమున కనేకకారణములు కలవు; ఒకదానికంటె నొకటి విచిత్రముగనుండును. ఒకటి రెండుజన్మముల గురించి చెప్పుచున్నాను; ఓబుద్ధిమంతురాలా, పార్వతీ! భక్తిశ్రద్ధలతో

వినుము. జయవిజయు లనుపేర్లుగల యిరువురుద్వారపాలకులు వైకుంఠ ములోఁ గలరు; ఆసేవకులమీఁద భగవంతునకుఁ బ్రీతికలదు. ఒకసమ యమున నారాయణమూర్తిని దర్శించుటకు సనకసనందనసనత్కుమార సనత్సుజాతులు వైకుంఠమునకుఁబోయిరి;అభిమానముచేత నాయిరువురు ద్వారపాలకులు, భగవంతునిసెలవులేక లోనికిఁ బోఁగూడదనిచెప్పి, ఋషులను ద్వారమువద్ద నిలువఁబెట్టిరి; అందుచేత వారికిఁగోపమువచ్చి, 'మూఁడుజన్మములు మీరిరువురురాక్షసులైపుట్టి, తదుపరి ముక్తిఁబొందు దురుగాక' అని ఋషులు శాపముఁబెట్టిరి; ఆవిప్రులశాపముచేత, నొక జన్మములో వా రిరువురును హిరణ్యాక్షు హిరణ్యకశిపులై పుట్టి, త్రిలో కములను బాధించిరి; దేవేంద్రునిగర్వమును వారు పడఁగొట్టిరి; అప్పుడు భగవంతుఁడు వరాహావతారము నెత్తి హిరణ్యాక్షుని యుద్ధములో వధించెను; నరసింహరూపమును ధరించి హిరణ్యకశిపుని సంహరించెను; భక్తాగ్రేసరుఁడగు ప్రహ్లాదునిచరిత్రము సుప్రసిద్ధము.

దోహా 132

"రెండవజన్మలో వారిరువురును రావణకుంభకర్ణులై జన్మించి, లోకములఁ బీడించి, దేవతలను సయితము స్వాధీనముఁజేసికొనిరి; వారి చర్యలు లోకములో వెల్లడియయ్యెను.

చౌపాయ్ 123

"మూఁడుజన్మములవఱకును ముక్తిలేదని వారికి మునులు శాప మిడిరి; అందుచేత, భగవంతునిచేతిలో వారు చనిపోయినను, వారికి ముక్తిలేకపోయెను. భక్తుల ననుగ్రహించుటకు భగవంతుఁడవతరిం చెను; అదితియే కౌసల్యాదేవియై పుట్టెను; కశ్యపుఁడు దశరథుఁ డను పేరుతో జన్మించెను. ఒకసమయమున వారిగర్భమున భగవంతుఁడవత రించెను. మూఁడవజన్మములో వారిరువురు శిశుపాలదంతవక్త్రులై పుట్టిరి; ఆకల్పములో భగవంతుఁడు కృష్ణావతారుఁడై, వారినిసంహరించి, లోక ములో ధర్మమును స్థాపించెను. ఒకకల్పములో జలంధరుఁ డనురాక్ష సుఁడు దేవతలరాజ్యము నపహరించెను; వారిదుఃఖముఁ జూచి, శివుఁడు వానితోననేకపర్యాయములుయుద్ధముఁజేసినను, వానింజంపలేకపోయెను. ఆరాక్షసునిభార్య మహాపతివ్రత; కనుక వానిని శివుఁడు సంహరింపలేక పోయెను.

దోహా 133

"అప్పుడు దేవకార్యమును సాధించుటకు భగవంతుఁ డొక యుపాయము బన్ని, యామెవ్రతమును భంగపఱచెను; భగవంతుఁడు చేసినమర్మము నామె తెలిసికొని, అతనిని శపించెను.

(జలంధరునిభార్య మహాపతివ్రత; ఆమెప్రభావముచే వానికి మరణములేదని తెలిసికొని, ఒకసమయమున విష్ణువు సాధువురూపమును ధరించి, వాని ద్వారమువద్దఁగూర్చుండెను; అప్పుడు జలంధరుఁడు శివునితో యుద్ధముఁజేయుచుండెను; సింహద్వారమువద్దకు సాధువువచ్చిన సంగతిని విని, భర్తయొక్క క్షేమసమాచారముఁ దెలిసికొనుట కామె బయటకువచ్చెను; అంతట, జలంధరుని శిరస్సును, మొండెమును, పాదములును, చేతులును, విష్ణుమాయవలన నామెయెదుటఁ గన్పడెను; వానిఁ జూచి యామె దుఃఖించుచుండెను; ఆమెవిలాపముఁజూచి, "ఓతల్లీ! ఎందుకుదుఃఖించెదవు; ఆముక్కలను నీవు సంధిఁజేయుము; నీవ్రతమాహాత్మ్యముచేత, నీభర్త సజీవుఁడగును" అని విష్ణువుచెప్పెను. ఆసాధువువచనములను విని, ఆప్రకారముఁ జేయఁదలఁచి, ఆముక్కల నామె స్పృశించెను; అంతట నవి మాయమయ్యెను; సాధువంతర్ధానమయ్యెను. ఆమెపాతివ్రత్యమునకు భంగముకలిగినందున, శివుఁడు జలంధరుని సంహరించెను. విష్ణుమూర్తిచేసినమాయఁ గనుఁగొని, "ఓస్వామీ! పతివియోగమునకు నేను దుఃఖించువిధమున, నీవునీభార్యవియోగమునకు శోకింపుము; నాభర్తయే నీభార్యనపహరించునుగాక" అని యామె శపించెను.)

చౌపాయ్ 124

"పరమకృపాసిధియగు సర్వేశ్వరుఁడు మాయామానుషరూపమును ధరించి, ఆశాపము ననుభవించెను; ఆజలంధరుఁడు రావణుఁడై పుట్టెను; వానిని శ్రీరాముఁడు సంహరించెను; అప్పుడు వాఁడు ముక్తినొందెను. ఒకయవతారమునకుఁ గారణమిది; అందుచేత, భగవంతుఁడు మనుజుఁడైపుట్టెను; ఒక్కొక్కయవతారమున కొక్కొక్కకథకలదు; ప్రతికథను మునులును కవీశ్వరులును వర్ణించిరి. ఒకసమయమున నారదుఁడు శపించినందున, నాకకల్పములో భగవంతుఁడవతరించెను." అని

శివుఁడుచెప్పిన యీమాటలను విని, పార్వతి యాశ్చర్యపడి, "ఓస్వామీ! నారదుఁడు విష్ణుభక్తుఁడు; మహాజ్ఞాని; భగవంతుఁడు, లక్ష్మీపతి, యేమియపరాధముఁజేసెను; ఎందుచేత నారదునకుఁ గోపమువచ్చెను? అతఁడు ముసీశ్వరుఁడుకదా! ఎందు కతనిమనస్సు భ్రమించెను? దానికిఁ గారణము నాకు బోధపడలేదు" అని శివుని నామెప్రార్థించెను.

దోహా 134

అప్పుడు శివుఁడామెపలుకులనువిని, నవ్వి, "ఓపార్వతీ! జ్ఞాని యయిననేమి, మూర్ఖుఁడయిననేమి? భగవంతుఁడు,- రాముచంద్రుని యిచ్ఛానుసారము ప్రతిమనుజుఁడును సమయమునచ్చినపుడు మార్పు నొందును.

సోరఠా 20

"ఓభరద్వాజా! శ్రీరాముసిగుణములను వర్ణించుచున్నాను; వినుము" అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను; ఓతులసీ, మానావమానములను విడిచి, భగవంతుని భజింపుము; సంసారభయము నతఁడపహరించును.

చౌపాయ్ 125

"హిమవత్పర్వతమునద్ధ నొకపవిత్రమగు గుహాకలదు; దానికి సమీపమున గంగానది ప్రవహించును; ఈపవిత్రమయిన ఋష్యాశ్రమమత్యంతరమణీయముగ నుండినందున, నారదుఁడు దానింజూచి సంతసించెను. పర్వతములను, నదులను, వనములను, నారదుఁడు చూచి, వాని శోభకు సంతసించెను; అంతట నతనికి భగవంతునియందు ప్రేమ యతిశయించెను; అతఁడు హరినిధ్యానించుట కారంభించెను; దక్షప్రజాపతి యొక్కశాపము నిష్ఫలమయ్యెను; నారదుఁడు సమాధిలోఁ బ్రవేశించెను; యోగముచే వాయువులను బిగించి, వానిని క్రమముగ సహస్రారమునందు నిలువఁబెట్టి, అతఁడు భగవంతుని ధ్యానించుచుండెను. నారదునివైఖరిఁ జూచి, ఇంద్రుఁడు భయపడి, మన్మథునిఁబిలిచి, ఆదరించి, "ఓయిమదనా; నీయనుచరులతోఁగూడి నీవు నారదునివద్దకుఁ బోయి, యతనితపస్సును విఘ్నముఁజేయుము" అని బోధించి, వానినిఁబంపెను. ఆతక్షణము కాముఁడు బయలువెడలెను; "ఈనారదుఁడు నా

త్రిలోకాధిపత్యము నపహరించును"నితలంచి, దేవేంద్రుడు భయపడెను. దొంగతనముజేసిన కాకులే, లోభివాండ్రును గామార్తులును లోకములో నందఱికిను భయపడుచుందురు.

దోహా 135

ఎండిన ఎముకను నోటగఱచికొని, కుక్క సింహముంజూచి, "ఈమృగరాజు నానోటనుండుయెముక నపహరించును" అని తలంచి పరుగెత్తును; అటులనే, సిగ్గునువిడిచి, దేవేంద్రుడు నారదునిజూచి భయపడెను. ఇంద్రునిపిచ్చితనమును నేనేమిచెప్పగలను?

చౌపాయ్ 126

నారదునియాశ్రమమునకుఁ గందర్పుడు వచ్చి, దర్పించి, వసంత ఋతువును బ్రకటించెను; అన్నివృక్షములును నానాప్రకారములఁ జిగిరించి పుష్పించెను; కోకిలాగానములు వినఁబడెను; తుమ్మెదలు ఝంకారముఁ జేయుచుండెను. శీతల మందసుగంధవాయువులచే మదనాగ్ని ప్రజ్వరిల్లెను; కామశాస్త్రప్రవీణులగు రంభాద్యప్సరస్త్రీలు వినోదముగ గానముఁజేసిరి; తమసర్వాంగములు దృగ్గోచరమగున ట్లభినయించి, వారు నృత్యముఁజేసిరి; వారుచేసినసహాయమునకు సంతసించి, మదనుఁడు మఱింత విజృంభించెను. వానిమాయఁకు నారదుఁడు లోఁబడలేదు; పాపాత్ముఁడగు మనోభవుఁడు భయపడెను; రమాపతియొక్క సంరక్షణలోనుండిన మనుజుల నెవరు పడఁద్రోయఁగలరు?

దోహా 136

అప్పుడు కామదేవుఁడును నతని యనుచరులును తమపరాభవము నొప్పుకొనిరి; వారు నారదునిసన్నిధికువెళ్లి, యతనిచరణములఁ బట్టుకొని, వ్యాకులచిత్తముతో వారు తమయపరాధమును క్షమింపుఁడని యతనిం బ్రార్థించిరి.

చౌపాయ్ 127

వారియెడల నారదునకు మనస్సులోఁ గ్రోధములేదు; అతఁడు తియ్యనిమాటలఁ జెప్పి, వారికి సంతోషమునిచ్చెను; అమునిచరణములకు నమస్కరించి, యతనిసన్నిధి సెలవుగైకొని, యనుచరులతోఁగూడ మన్మథుఁడు స్వర్గమునకుఁబోయెను. తాను చేసినపనులను నారదుని సుశీల

మును మన్మథుఁడు దేవసభలో ముచ్చటించెను; కామునిముచ్చటను విని, సభవారు సంతసిం చి, నారదునిఁ గొనియాడి, శ్రీమన్నారాయణునిఁ బలువిధముల నుతించిరి. అనంతరము నారదుఁడు శివునిఁజూచుటకు వెళ్లెను; కాముని జయించినందున, నతనికి నభిమానము బలిసెను; అతఁడు కామునిచర్యలను శివునకు వ్యక్తపఱచెను; అతనియందుఁగల ప్రేమచేత నతనికి శివుఁడు హితము నుపదేశించెను: "ఓనారదా! నీవు నాతోఁజెప్పిన ప్రసంగమునుమాత్రము హరితోఁ జెప్పకుము; నిన్ను వేఁడుకొనియెదను; ఒకసమయమున నీప్రసంగమువచ్చినను, సాధ్యమగునంతవఱకు దానిని గోప్యముఁజేయుము" అని శివుఁడు నారదునకు బోధించెను.

దోహా 137

శివుని హితోపదేశము నారదునిమనస్సున నాటలేదు; అతఁడు దానిని మన్నింపలేదు; ఓభరద్వాజా! తదనంతరము జరిగినముచ్చటను వినుము; భగవదేచ్ఛ బలీయముకదా !

చౌపాయ్ 128

భగవంతుని యిచ్ఛానుసారము కార్యములు నెరవేఱును; అందుకు వ్యతిరేకము జరగదు; శివుఁడు చెప్పినమాటలను నారదుఁడు పాటింపలేదు; అంతట నారదుఁడు బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్లెను. అచ్చట నతఁడు వీణెను మీటించి, భగవంతుని గుణానుకీర్తనములఁ బాడెను. అనంతర మతఁడు శ్రీనివాసుని దర్శించుటకు క్షీరసముద్రమునకు వెళ్లెను; అప్పుడు లక్ష్మీపతి యాసనముపైనుండి లేచి నారదున కెదురుగవెళ్లి, యాతనిం దీసికొనివచ్చెను: వారిరువురు నొకయాసనముపై సుఖోపవిష్టులైయుండిరి; "ఓమునిరాజా! అనేకదినములకు మిమ్ములను దర్శించుభాగ్యము నాకుఁ గలిగెను" అని జగదీశుఁడు నారదునితోఁ బలికెను. శివుఁడు నిషేధించియుండినను, మన్మథునిస్తంభమంతయు భగవంతునితో నతఁడు పూసగ్రుచ్చినట్లుఁ జెప్పెను; పరమేశ్వరునిమాయ ప్రబలమయినది; లోకములోఁ బుట్టినమనుజు లెవరు దానికి లోఁబడరు ?

దోహా 138

ముసిముసినవ్వులునవ్వి, "నీనామమును స్మరించినమాత్రమున,

మోహమును, అభిమానమును, అజ్ఞానమును బోఁగొనుగదా!" అని భగవంతుఁడతనిని స్తుతించెను.

చాపాయ్ 12.

"ఓమునిరాజా! జ్ఞానవైరాగ్యములులేనివారు మోహమునకు వశ్యులగుదురు; నీవు అఖండబ్రహ్మచారివి; బుద్ధిమంతుఁడవు; జితేంద్రియుఁడవు; నీవంటివానిని మోహము బాధింపగలదా!" అని విష్ణుమూర్తి యతనిని హెచ్చరించెను. "ఓనాథా! ఇది యంతయు నీకృపనలనఁ గలిగెను" అని దురభిమానముతో నారదుఁడు పలికెను. "ఓహరీ! ఇతనిమనస్సులో గర్వము దృఢముగ నంకురించెను; నాసేవకులను రక్షించుటయే నాప్రతము కనుక, నే నతనికి గర్వప్రాయశ్చిత్తము శీఘ్రముగా చేయవలెను; నేనొకయుపాయముఁ దలఁచితిని; దానినిఁ బ్రయోగించి, కౌతుకముఁ జూచెదను. ఇతనికి శుభముకలుగుఁగాక" అని కరుణానిధియగుసూత్రధారుఁడు సూత్రముల నల్లెను. స్వామిచరణకమలములకు నమస్కరించి, సెలవుఁగైకొని, దురభిమానముతో నారదుఁడు వెడలెను. ఆవెంటనే సూత్రధారుని కోరికప్రకారము నటివచ్చి సూత్రములఁ బన్నెను; ఆపన్నాగమును వినుము.

దోహా 139

సూత్రకారుఁడు నారదునిమార్గములో నూరుయోజనముల విస్తీర్ణముగల నొకపట్టణమును గల్పించెను; దానిరచన వర్ణింపఁజాలను; దానిసొగసు వైకుంఠమును మించియుండెను.

చౌపాయ్ 130

ఆనగరములోని స్త్రీపురుషులు ముద్దులుమూటఁగట్టుచుండిరి; స్త్రీలు చక్కనిచుక్కలు; అవతరించినరతీదేవివలెనుండిరి; పురుషులు మన్మథునిఁ దిరస్కరించుచుండిరి; ఆనగరపురాజు శీలనిధి; అతనికి లెక్కలేనిచతురంగబలములుకలవు; వైభవములో నింద్రునితో సతఁడు సమముగనుండెను; అతనిరూపమును, బలమును, తేజస్సును, నీతియుఁ జూచి, లోకము సిగ్గుపడును; ఆరాజుకూఁతురు, విశ్వమోహిని, యొక్క చక్కఁదనముఁజూచిలక్ష్మీసహితము లజ్జపడును; కలాపకర్తయొక్క మాయచేతఁ బుట్టినచిన్న దానికి లోపము లేమియుండును? అప్పుడాచి

న్న దాని స్వయంవరమహోత్సవము జరగుచుండెను; అనేకరాజకు మారు లాసంబరమునకు వచ్చియుండిరి; ఆకౌతుకముఁ జూడఁగోరి, నారదుఁ డానగరమునకువచ్చి, పురజనులవలన సంగతులఁ దెలిసికొనెను. అంతలో నతఁడు రాజభవనమునకువెళ్లెను; అర్ఘ్యపాద్యాదులచే నారదుని రాజు పూజించి, సుఖాసీనుఁజేసెను.

దోహా 140

అప్పుడు రాజు విశ్వమోహినిఁ బిలిపించి, నారదునకుఁ జూపించి, "ఓస్వామీ! లెస్సగవిచారించి, యీచిన్న దానిగుణదోషములం జెప్పుము" అని ప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 131

ఆరాజకన్యయొక్క రూపురేఖావిలాసములం జూచినంతలో నతనివైరాగ్యము నీటఁగలిసెను; అతఁ డాచిన్న దాని నెగదిగఁ జూడనారంభించెను; ఆమె సులక్షణము లతనిమనస్సు నపహరించెను; ఆమెయందతనికి మోహము కలిగెను; కాని దానినిఁ బ్రకటించుట కతఁడు వెఱచి సిగ్గుపడెను; అతనిమనస్సు చలించెను. "జననమరణములు లేనివాఁడు, యుద్ధములోనజేయుఁడు, చరాచరజంతుజాలముచే సేవింపఁబడువాఁడు, సంసారులచేఁ బూజింపఁబడువాఁడు- ఈగుణములుగల వరుఁడు శీలనిధి కూఁతురిని వివాహమాడును" అని నారదుఁడు విచారించి తెలిసికొనెను నిజముఁ జెప్పక దాఁచిపెట్టి, "ఓరాజా! నీకూఁతురు సర్వైశ్వర్య సంపన్నురాలగును" అనిచెప్పి, విచారించుచు నారదుఁడు లేచి వెళ్లెను. "ఏవిధమునఁ బ్రయత్నించిన నన్నాచిన్నది వివాహమాడును? జపతపములకు సహాయముకాదు; కాలవిలంబముఁజేయరాదు; ఓజగన్నాథా! ఆచిన్నది నాకెట్లులభించును?" అని నారదుఁ డాచిన్న దానిని ధ్యానములో నుంచెను; జపతపముల నతఁడు మఱచెను.

దోహా 141

"ఈసమయమున నేను మన్మథునివలె నుండవలెను; ఆచిన్నది నన్నుఁజూచి మోహించి, పుష్పహారము నాకంఠమునఁ దగిలింపవలెను.

చౌపాయ్ 132

"నాకుఁ జక్కఁదనమువచ్చుటకు భగవంతునిఁ బ్రార్థించెదను; అతనివద్దకు వెళ్లి వచ్చునంతలోఁ గాల మతిక్రమించును; భగవంతుని

కంటె మఱియొకస్నేహితుఁడు నాకు లేడు; ఇది మంచిసమయము కనుక నా కతఁడు సహాయముఁజేయును" అని నారదుఁడు చింతించి, భగవంతుని ధ్యానించెను; కౌస్తుకమునిమిత్రము కృపానిధి యతనికిఁ గనఁబడెను; స్వామినిజూచి, నారదునేత్రములు వికసించెను; "తప్పక నాకార్యము సిద్ధించును" అని తలఁచి నారదుఁడు సంతసించెను. అతివ్యాకులచిత్తముతో నతఁడు తనవృత్తాంతమును భగవంతునకు విన్నపముఁజేసి, "ఓమహాప్రభో! నన్ను కృపతోఁ జూచి, నామనోరథము సఫలముఁజేయుము; ఓనాథా! నీచక్కఁదనము నాకిమ్ము; మఱియొకవిధమున నే నాచిన్నదానిం బొందలేను" అని దీనత్వముతో నతఁడు వేఁడుకొనెను. "అధికముచెప్పనేల? నాకుజయముకలుగునట్లు గరుణింపుము; నేను నీదాసుఁడనుకదా!" అని నారదుఁడతనిచరణములఁ బట్టుకొనెను. మాయకు నారదుఁడు లోఁబడెనని తలఁచి, భగవంతుఁడు లోలోపున నవ్వుకొని యతనితో నిట్లు చెప్పెను:—

దోహా 142

"ఓనారదా! నీకు హితముకలుగునట్లు సర్వమునిర్వహించెదను; (అతనిగర్వమును బరిహరించుటయు, నతనిమోహమును విడఁగొట్టుటయు); అందుకువ్యతిరేకము సంభవింపదు; నామాటలు సత్యము; నమ్ము ము.

చౌపాయ్ 133

"ఓమునివర్యా! జబ్బుతో బాధపడుచుండినమనుజుఁడపథ్యపువస్తువులఁ దినఁదలఁచినను, వైద్యుఁడు వానిఁ దిననిచ్చునా? ఆప్రకారము నీకు హితముఁజేయుచున్నాను" అనిచెప్పి భగవంతుఁడంతర్ధానమయ్యెను. నారదునిబుద్ధి మాయచే మలినమయ్యెను; కనుక, నతఁడు పరమేశ్వరుని గంభీరవాక్యములను గ్రహింపలేదు; అంతట నతఁడు త్వరపడి స్వయంవరమునకు వచ్చెను; దేశదేశములనుండి వచ్చినరాజకుమారులు వారివారి యాసనములపైఁ గూర్చుండియుండిరి; నారదుఁడు తనమనస్సులో నుప్పొంగుచు, "భగవంతునికటాక్షమువలన, నాచిన్నది నన్నుదప్ప మఱియొకరిని వరింపదు," అనితలఁచి యువిళ్ళూరుచుండెను. భగవంతుఁడతనికి హితముఁజేయదలఁచి, అతనికిఁ దెలియకుండ నతనిని

కోతిగమార్చెను; ఈసంగతి పరులకుఁ దెలియదు; రాజకుమారులు మొదలగువారు నారదునకు నమస్కరించిరి; అతనికంటి కతఁడు విష్ణువు వలెఁ జక్కనివాసిగఁ గనఁబడెను; రాజలదృష్టిమాత్ర మతఁడు నారదు నివలెఁ దోఁచెను; రాజకన్యక, విశ్వమోహినినేత్రములకుమాత్ర మతఁడు పండుకోతివలెఁ బొడచూపెను.

దోహా 143

ఆసభలో శివునిపరిచారకు లిరువురు బ్రాహ్మణవేషములను వేసి కొని కూర్చుండిరి; నారదునిగుట్టు వారికిమాత్రము తెలియును; నారదునకు సంభవింపబోవుకౌతుకముఁ జూడుచుండిరి.

చౌపాయ్ 134

తనవంటిచక్కనివాఁడు లేఁడని నారదుఁడు దురభిమానముఁ బడుచుండెను; పలువురతోఁ గలసి, వా రిరువురును సభలో నొక మూలఁ గూర్చుండిరి; వారింజూచి బ్రాహ్మణులని తలఁచిరి గాని, వారు శివునిగణములోనివారని యెవరికిఁ దెలియదు; నారదునకు వినివినఁబడ నట్లు వారతనిని హేళనఁజేయ నారంభించిరి; ''నారదునకు హరినంటి చక్కఁదనమువచ్చెను; అతఁడు హరిరూపముఁజూచి, రాజకన్య యతని నిగ్రహించును'' అని పలికి హరిలోహరు గుసగుసలాడిరి. మోహావేశ ముచే నతఁడు హరిమాటలను గ్రహింపలేదు; అతని వికారముఁజూచి వారిరువురు నవ్వుచుండిరి; అతనిబుద్ధికి మాంద్యమువచ్చెను. రాజకన్యకుఁ దప్ప, తదితరుల కతనివికారరూపము తెలియదు; అతనిపండుకోతిముఖ ముసు ముడతలువడినశరీరముఁ జూచి, రాజకన్య విసిగికొనెను.

దోహా 144

పూలదండబట్టుకొని, రాజహంసవలెనా మెచెలికత్తెలతోఁగూడి, మెఱుపువలె సభలోనికివచ్చి, తిరుక్కుమనెను.

చౌపాయ్ 135

నారదునకు గర్వముబలిసి, క్షణక్షణము గుటకలు మ్రింగుచుం డెను; కాని, రాజకన్య యతనివైపుఁ జూడలేదు; అతని స్థలమువద్దకు రాలేదు; మాటిమాటికి నారదుఁడుమాత్రము చిన్నదానిని నిక్కి నిక్కి చూచుచుండెను; అతనిమనస్సు వ్యాకులపడెను; అతనిదురవస్థ

జూచి శివునిసేవకులునవ్వుచుండిరి.అంతట విష్ణుమూర్తి రాజకుమారుని వేషము వేసికొని సభలోనికి వచ్చెను; ఆరాజకన్యా పూలదండ నతని మెడకు దగిలించెను; వైకుంఠుడామెనుదీసికొని వెళ్లెను; రాజకుమారులందఱు నిరాశులయిరి. నారదునిదుఃఖమున కంతములేదు; మోహావేశముచే నతనిబుద్ధి చెడిపోయెను; సంచిలోనిమాణిక్యము కన్నములోనుండి జారిన ట్లయ్యెను; "ఓనారదా ! నీముఖము నద్దములోఁజూచుకొనుము" అని వారిరువు రతనితో నవ్వుచుపలికి, భయముచేఁ బరుగెత్తిపోయిరి; అంతట నారదుఁడు తన నిజరూపమును నీళ్లలోఁ జూచుకొనెను; తన వికారరూపముఁ జూచి, యతఁడు కోపించి, వారిరువురను భగవంతుని శపించెను.

దోహా 145

"ఓపాపాత్ములారా ! మీరు నన్నుఁజూచి నవ్వినందుకుఁ దగినఫలము ననుభవింపుడు; మీరు రాక్షసయోనియందుఁ బుట్టుదురుగాక ! ఇక మీరు మునులఁజూచి నవ్వఁగలిగిన నవ్వుఁడు-" అని నారదుఁడు వారిని శపించెను.

చౌపాయ్ 136

మఱల నారదుఁడు జలములోఁ దనరూపముఁ జూచుకొనెను; అయిన నతనికి సంతోషములేకపోయెను; పటపట పండ్లుకొఱుకుచుఁ, గాలాగ్నిరుద్రునివలె నతఁడు విష్ణుమూర్తివద్దకువెళ్లెను. "అతనిమూలమున, నల్వురిలోనాకు నగుబాట్లయ్యెను. కనుక, నతనిని శపింతునా, లేక నేను చచ్చిపోవుదునా?" అని యతఁడు విచారించెను. మార్గములో నతఁడు గనుజవైరిని, రాజకన్యయగులక్ష్మిని గలసికొనెను; అతనిఁజూచి, "ఓమునిరాజా! వ్యాకులపడుచు నెచ్చటకుఁబోయెదవు? కారణమేమి?" అని దేవదేవుఁ డడిగెను. నారదుఁడు మాయకు వశుఁడైయుండెను; అతనికి బుద్ధి పోయెను. అందుచేత నతఁడామాటలనువిని, కోపించి, "నీన్న పగుల సిరిసంపదలఁ జూచి యోర్వలేవా; ఈర్ష్యనీకుమెండు; నీవు కపటివి; పాలసముద్రమును మథించినపుడు, దేవతలు నీప్రేరణమున, హాలాహలమును శివునిచేఁ ద్రావించిరి.

దోహా 146

సముద్రములోఁ బుట్టిన్న మద్యమును రాక్షసులు త్యాగిరి; విష మును శివుఁడు భక్షించెను; నీవు లక్ష్మీదేవిని కౌస్తుభమణినిగ్రహించితివి; ఎంతవఱకు నీవు స్వార్థపరుఁడవు; నీవ్యాపారమంతయు కపటము; తప్పు త్రోవలను నీవు త్రొక్కెదవు.

చౌపాయ్ 137

"నీవు స్వేచ్ఛానుసారివి; నీకు నీవేపెద్దవు; నీబుద్ధికిఁ దోఁచినట్లు నడచెదవు; మంచినిచెడ్డగను చెడ్డనుమంచిగను జేయుచుందువు; నీకు దయాదాక్షిణ్యములులేవు; నీగుండెలు రాతితోసమానము; మంచి చెడ్డల నాలోచింపక, ప్రతిమనుజుని నీమాయలోఁ బడఁద్రోయుదువు; ఆపని నీకిష్టము. మంచిపనియైనను జెడుగుపనియైనను నిన్ను ముట్టవు; ఇంతవఱకు నిన్ను సాధించినవాఁడు కానరాఁడు. నామర్యాదఁ బోఁగొట్టి నందుకుఁ దగినఫలము ననుభవింపుము; నిన్ను శపించెద, వినుము; నీవు నన్ను మోసబుచ్చినరూపముతో, భూలోకములో నీవు జన్మింపుము; నాకుఁ గోతిరూపమునిచ్చితివి;కనుక, నీకుఁ గోఁతులు సహాయముఁజేయు దుము; నేనాచెన్న దానిఁ గోలోప్పయి విచారించినవిధమున, నీవు నీభార్యఁ గోలోప్పయి దుఃఖింతువుగాక" అని నారదుఁడు భగవంతుని శపించెను.

దోహా 147

ఈవిధమున భగవంతుఁడు శాపముఁబొంది, దేవకార్యమును సాధించెను;పరమకృపాలుఁడు కనుకనతఁడు తనమాయ నుపసంహారముఁ జేసెను.

చౌపాయ్ 138

ఆమాయ వీడినంతనే, రాజకుమారుఁడును రాజకన్యయు మాయమయిరి; ఆక్షణము నారదుఁడు తెలివిఁదెచ్చుకొని, భగవంతుని పాదములమీఁదబడి, "ఓసర్వేశ్వరా! ఓప్రణతార్తిహరా! నన్ను రక్షింపుము; ఓదయాళుఁడా! నాశాప మసత్యమగుఁగాక" అని మొఱవెట్టెను; "ఓనారదా! మాయిచ్ఛానుసారము జరిగెను" అని భగవంతుఁడు ప్రసన్నుఁడయి పలికెను. "ఓరాజాధిరాజా! నే ననేకకఠినవాక్యములఁ బలికియుంటిని; వానికిఁ బ్రాయశ్చిత్తమేది?" అని నారదుఁడు దీనాలాపములాడెను. "శంకరుని నూటయెనిమిదినామములను జపింపుము;

అందువలన నీమనస్సు నిర్మలమగును; శివునికంటే బ్రియుఁడుమఱియొకఁడు నాకు లేఁడు; నామాట సత్యము; దానిని విశ్వసింపుము; శివుని దయను సంపాదింపనివానికి నాయందు భక్తి లభింపదు. ఓమునిరాజా! ఈసంగతి నీమనస్సులోఁ బెట్టుకొని, లోకసంచారముఁ జేయుము; నామాయ నిన్ను స్పృశింపదు" అని భగవంతుఁడు,

దోహా 148

అనేకప్రకారముల నారదుని బుజ్జగించి, యంతర్ధానమయ్యెను; భగవంతునిగుణములను గానముఁజేయుచు నారదుఁడు సత్యలోకమునకు వెళ్లెను.

చౌపాయ్ 139

అంతటితో నారదునిదురభిమానము శాంతించెను; అతనిమనస్సు నిర్మలమయ్యెను; ఇంతకుపూర్వమతనిచే శపింపఁబడిన శివునిసేవకు లిరువురతనిం జూచిరి; కాని, వారతనిని సమీపించుటకు భయపడిరి. మెల్లమెల్లగ నతనిసన్నిధికునచ్చి, వారతనిచరణములఁ బట్టుకొని, "ఓమునిరాజా! మేము శివునిసేవకులము; బ్రాహ్మణులము కాము; మేము చేసిన యపరాధమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తముఁ జేసితిరి; ఓకృపానిధీ! మమ్ముల ననుగ్రహింపుము" అని దీనాలాపములాడి వేఁడుకొనిరి; ఆమాటలనువిని, నారదునకు వారియందు దయపుట్టి, "మీరిరువురు రాక్షసులైపుట్టి,సంపదలనమభపింతురు;బలపరాక్రమములలోను, తేజస్సులోను మిమ్ములను మించినవారు మఱియొకరుండరు; మీభుజబలముచే మీరు త్రిలోకములను జయింతురు; అంతట విష్ణుమూర్తి మనుజుఁడైపుట్టును; అతఁడు మిమ్ములఁ జంపును; అప్పుడు మీరు ముక్తులగుదురు; అటుపైని, మీకుపునర్జన్మములేదు." అని నారదుఁడు వారితోఁ బలికి గమనించెను; వారతనిపాదములకు నమస్కరించి నిష్క్రమించిరి; కాలాంతరమున వారిరువురు రాక్షసులైపుట్టిరి.

దోహా 149

ఒకకల్పములో భగవంతుఁడిందునిమిత్తము జన్మించి, వారిం జంపి, దేవతలను రక్షించి, మునులకు సంతోషముఁగలిగించెను; ఇటుల నతఁడు భూభారముఁ దగ్గించెను.

చౌపాయ్ 140

ఈవిధమున భగవంతుఁడు- హరి-యనేకజన్మములనెత్తి యనేక చిత్రవిచిత్రకార్యములఁ జేసెను; ఆకార్యము లబ్బురములు; శాశ్వతములు; సుఖదాయకములు; ఆయస్మృతకార్యములను మును లనేకవిధముల గ్రంథములలో వర్ణించిచెప్పిరి; మహాత్ములు వానిని విని, యాశ్చర్యపడరు; వానిని వినుటనలన వారికి సంతోషముకల్లును. భగవంతుఁడనంతుఁడు; అతనిచర్యలను వర్ణించుశ్లోకము లనంతములు; వానినే వేదములు ఘోషించును; వానినే మహాత్ములు ధ్యానింతురు; రాముని చర్యలను గుణములను వర్ణించి సంపూర్ణముగఁ జెప్పుటకొకయుగముసరిపడదు. ఓభవానీ! ఇప్పుడు నేనుచెప్పిన కథవలన నేమిబోధపడును? మునులును ఋషులుసయితము భగవంతునిమాయకు వశ్యులగుదురని తెలియుచున్నది. భగవంతునకు లీలయం దభిలాషయు, దీనులయందు దయయు కలదు; దాసులకతఁడుసుగముఁడు; సర్వదుఃఖముల నతఁడపహరించును.

సోరఠా 21

"దేవతలలోను, మునులలోను, మనుజులలోను, భగవంతుని మాయకు లోఁబడనివారు లేరు; ఈసంగతి విచారించి, మహామాయాపతిని, ఓభవానీ! భజింపుము.

చౌపాయ్ 141

"ఓశైలరాజకుమారీ! జన్మరహితుఁడును, గుణరహితుఁడును, ఉపమారహితుఁడు నగుబ్రహ్మము దశరథరాజకుమారుఁడై పుట్టినందుకు- కారణము మఱియొకటి కాదు; దానిని విస్తరించి చెప్పెదను; వినుము. అన్నిదమ్ములితోఁగూడి వనములో సంచరించుచుండిన యేమహానుభావుని నీవు దర్శించితివో, ఏమహాత్మునిచర్యలవలన నీపూర్వజన్మములో నీకు మతిభ్రమించెనో, ఏపరమాత్మునివ్యాపారములు నేటివఱకు నీకు బోధపడలేదో, అట్టిపరమపురుషునిచరిత్రమును వినుము; నీయజ్ఞానము విడిపోవును. ఈయవతారములో నతఁడు చేసినలీలలను నాబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున వర్ణించెదను; వినుము." అనిశివుఁడు చెప్పెను. ఓభరద్వాజా! సాంబునివచనములను విని, ఉమాముఖము వికసించెను;

ఆమెమనస్సు సంతోషించెను; "ఈయవతారమునకుఁ గారణ మిది" యని శివుఁడు కథఁజెప్ప నారంభించెను.

దోహా 150

"ఓభరద్వాజా! కలియుగపాపములను హరించునట్టియు, ఇహపర సాధనమగునట్టి రామకథను వర్ణించెదను; సావధానముతో దానిని వినుము." అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పలికెను.

చౌపాయ్ 142

స్వాయంభువుమనువును శతరూపయు మానవకుల మునకు మూలపురుషులు; వారిసంతతివారే మానవులు; వారిరుపురు పరమపుణ్యాత్ములు; పరమధార్మికులు; వారిగుణములను వేదము చెప్పుచున్నది. వారియనుకూలదాంపత్యము నేటివఱకును లోకవిఖ్యాతము. వారికుమారుఁడు, ఉత్తానపాదుఁడు; ఇతనికి ధ్రువుఁడు పుట్టెను; ఈధ్రువుఁడు విష్ణుభక్తుఁడు. స్వాయంభువుమనువు యొక్క రెండవకుమారుఁడు ప్రియవ్రతుఁడు; అతని సుగుణసంపత్తి వేదములో వర్ణింప బడియున్నది. ఆమనువు కొకకూఁతురుకలదు; ఆమెపేరు దేవహూతి; ఆమె కర్దమమునిని వివాహమాడెను; ఆమెగర్భమున భగవంతుఁడు జన్మించెను; అతఁడే కపిలుఁడు; ఆకపిలుఁడే సాంఖ్యశాస్త్రమును రచించెను; ఆశాస్త్రమును చదివినయెడల, దానిమహత్త్వము బోధపడును. భగవంతుని యాజ్ఞలను శిరసావహించి, నానికి ననుగుణ్యముగ స్వాయంభువరాజ్యము బరిపాలించెను. అతఁడు విశేషకాలము జీవించెను.

సోరఠా 22

"సంసారములోనుండి విషయములనుండి విరక్తిబొందుట దుర్లభము; వృద్ధాప్యమువచ్చెను; ఒకనిమిషమయినను భగవంతుని ధ్యానింపకయే, నాకాలమంతయు వ్యర్థమయ్యెను" అని స్వాయంభువు విచారించెను.

చౌపాయ్ 143

కుమారునకుఁ బట్టముఁగట్టి, మనువు భార్యతోఁగూడి నైమిశారణ్యమునకుఁ బోయెను. అచ్చట నొకపవిత్రమగుసిద్ధాశ్రమముఁ జేరెను; అచ్చట మునులును సిద్ధులును సమావేశమైయుండిరి; వారిం జూచి

రాజు సంతోషించెను. భార్యభర్తలు మార్గమునఁ బోవుచుండినపుడు, భక్తిజ్ఞానములు మూర్తీభవించినట్లు కనఁబడిరి. గోమతీనదీతీరముఁజేరి, దాని నిర్మలజలములలో వారు స్నానముఁజేసి పవిత్రులయిరి; మనువు ధర్మాత్ముఁడని తెలిసికొని, మునులును, సిద్ధులును, ఋషులును, జ్ఞానులు నతనిం జూడవచ్చిరి. ఏయేపుణ్యతీర్థములుగలవో, ఆయావానికి వారు వారిరువురఁ దోడ్కొనివెళ్లిరి; భార్యాభర్తలశరీరము కృశించెను; వారు నారచీరలను ధరించిరి; మహాత్ముల సభలకుఁ బోయి, వారు పుణ్యకథలను వినుచుఁ గాలముఁ గడిపిరి.

దోహా 151

భగవంతుఁడు వాసుదేవుని చరణకమలములయందు మనస్సును నిలిపి, వారిగురువు ద్వాదశాక్షరీమంత్రమును జపించిరి.

చౌపాయ్ 144

కందమూలములను, ఫలములను, పత్రములను భుజించుచు, వారు తదేకదీక్షతో సచ్చిదానందబ్రహ్మమును ధ్యానించిరి; తదుపరి, వానినివిడిచి, నీరుత్యాగి, వారు భగవంతునినామము జపముఁజేసిరి. ''సంపూర్ణుఁడును, నిర్గుణుఁడును, అసంతుఁడును, అనామియు, మూలబీజమును, మోక్షసాధకులచే ధ్యానింపఁబడువాఁడును, వేదములచే నిరూపింపఁబడనివాఁడును, ఆనందస్వరూపుఁడును, ఉపాధిరహితుఁడును, ఉపమానరహితుఁడును, బ్రహ్మేష్టకుఁ హేతువులను దనయంశచే బుట్టించినవాఁడును - అట్టిభగవంతునిఁ గన్నులార జూచునట్టిభాగ్య మెన్నఁడు మాకుఁ గలుగునోకదా! అట్టిభగవంతుఁడు భక్తపరాధీనుఁడు కనుక, వారినిమిత్త మతఁడు శరీరముధరించును; అది యొకభగవంతునిలీల; భగవంతుఁడు భక్తపరాధీనుఁ డని వేదములుచెప్పినమాట సత్యమయినయెడల, మాకోరిక సఫలమగును'' అని వారు నిచారించిరి.

దోహా 152

ఈవిధమున నాఱువేలసంవత్సరములు నిరుద్రాగియు, యేడువేల సంవత్సరములు వాయుభక్షియు వారు తపముఁజేసిరి.

చౌపాయ్ 145

వాయుభక్షను భుజించుట సయితము విడిచిపెట్టి, యేకపాదము మీఁద నిలుపఁబడి, పదివేలసంవత్సరము లపారాగాత్రములు వారు

ఘోరమగుతపము నాచరించిరి. బ్రహ్మావిష్ణుమహేశులు వారితపముఁ జూచి, వారివద్దకు వచ్చి, "మీకేమి వరముకావలయునో, చెప్పుఁడు" అని వారు వారిని భ్రమింపఁజేసిరి; కాని, వారిమాటలకు వాగుచలింపక, తదేకధ్యానముతోఁ దపము నాచరించిరి. వారిశరీరములు శల్యావశిష్టములయ్యెను; అయినను, వారికి విచారముగాని, శ్రమగాని లేదు వారు నిశ్చలభక్తులనియు, అన్యవిషయాసక్తులు గారనియు సర్వజ్ఞుఁడగు భగవంతుఁడు గ్రహించెను. "వరముఁ గోరుము; వరముఁ గోరుము" అని దయాపరముతోఁగూడిన గంభీరవాక్యము లంతరిక్షమునుండి వారికి వినఁబడెను ఆజీవనాధారమగువాక్యములు వారి కర్ణరంధ్రములను సోఁకి, మనోగతమయ్యెను; వారిశరీరములు పదియాఱువన్నె బంగారమువలెఁ బ్రకాశించెను; అప్పుడే గృహమునువిడిచి వచ్చినవారి శరీరములవలె, వారిదేహములు పూరించియుండెను.

పద్యము 153

అంతరిక్షమునుండి వచ్చిన యమృతోపమానవాక్యములను విని నందున, వారిశరీరములు పులకరించెను; మనువు దండప్రణామముఁ జేసి, ప్రేమ యతిశయింప, గద్గదస్వరముతో నిట్లుస్తుతించెను:—

చంపకం 146

"ఓభక్తులపాలిటికల్పవృక్షమా! ఓదాసులపాలికామధేనువా! నాప్రార్థనను వినుము; ఓజగద్రక్షకా! బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు నీచరణకమలములపరాగమును శిరస్సున ధరింతురు; నిన్ను నమ్మినవారికి సుగముఁడవు; నీదాసులకు సుఖమునిచ్చెదవు; ఓదీనరక్షకా! ఓయఖలాండకోటిబ్రహ్మాండనాయకా! నామొఱాలింపుము. ఓయనాథనాథా! నీకు నాయందు దయయుండినయెడల, నామనవిగైకొనుము; ఏనీదివ్యమంగళవిగ్రహమును సదా హృదయములో నిలిపికొని, శివుఁడు ధ్యానించునో, ఏనీకోటిమన్మథసుందరాకారమును మునులు చూచుటకుఁ గోరుదురో అట్టినీరూపమును నాకుఁ జూపుము; రాజహంసవు; నీసగుణములను నిర్గుణములను విశేషించి వేదములు చాటుచుండును. ఓప్రణతార్తిహరా! ఓకృపాసాగరా! ఈనాకోరిక నీడేర్పుము" అని మనువు ప్రార్థించెను. ఆభార్యాభ

ర్తల మృదుమధురవాక్యములను భగవంతుఁడు విని ప్రసన్నుఁడయ్యెను; ఆదీనదయాళునికటాక్షముకంటె గావలసినది మఱియొకటి లేదుకదా! ఆభక్తవత్సలుఁడు, ఆకృపానిధి, ఆసర్వాంతర్యామి, వారికిఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను.

దోహా 154

నీలమాణిక్యములును, నీలకమలములును, నీలమేఘములతో సమానమగు శరీరచ్ఛాయ కలదు; అతనిచక్కదనము ముందట కోటి మన్మథులు లజ్జించెదరు.

చౌపాయ్ 147

అతనిముఖము శరత్కాలపూర్ణచంద్రునిఁ దిరస్కరించును;అతని కపోలమును చుబుకమును ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండెను; అతని కంఠము శంఖమును ధిక్కరించును; దొండపండువంటి పెదవులును,మల్లె మొగ్గలఁబోలినపండ్లును, సంపంగమొగ్గలవంటిముక్కును, చంద్రకిరణమును పరిహసించు మందహాసమును, తామరరేకులవంటినేత్రములును, మనస్సుల నపహరించుకటాక్షదృష్టియు, వెలుకువిలుకాని విల్లువంటి కనుబొమలును, ఊర్ధ్వపుండ్రములతోఁ బ్రకాశించు లలాటమును, చెవులకు మకరకుండలములును శిరమున కిరీటమును మధుపములఁబోలి ఉంగరములవంటిముంగురులును, వక్షస్థలమున శ్రీవత్స మనుపుట్టుమచ్చయు, కంఠమునుండి వ్రేలుచుండిన వనమాలయు, ముత్యాలహారములును, సింహమునడుమువంటి నడుమును, స్వర్ణయజ్ఞోపవీతములును, ఏనుఁగుతొండమువంటి భుజములును, వానిమీఁద భుజకీర్తులును, వీపుమీఁద నంబుల పొదియు, ఒకచేతిలో ధనస్సును, రెండవచేతిలో బాణమును-

దోహా 155

ఈరూపురేఖావిలాసములుగల పరమేశ్వరుఁడు మెఱుపును ధిక్కరించు పట్టుపీతాంబరమును ధరించెను; అతనితేజస్సు కోటిసూర్యులను మించియుండెను; లోతుగల యతనిబొడ్డు, యమునానదిలోని సుడివలె నుండెను.

చౌపాయ్ 148

భగవంతుని చరణకమలముల యొక్కశోభ వర్ణింపఁజాలను;మహాత్ముల మనస్సు లనునట్టి తుమ్మెద లాచరణకమలముల నాశ్రయించియుం

డును; జగన్మాత, చక్కదనముముద్ద, మహాలక్ష్మి, యతని వామభాగము నలంకరించియుండెను; ఆమె యొక్కయంశచే, లక్ష్మియు, పార్వతియు, సరస్వతియు జన్మించిరి; ఒకరెప్పపాటుకాలములో నామె, మహాశక్తి, బ్రహ్మాండములను సృజించి, పాలించి, సంహరించును; ఆమహాశక్తిస్వరూపమే సీతాదేవి; ఆమె రాముని వామపార్శ్వము నలంకరించియుండును; భగవంతుని దివ్యమంగళవిగ్రహమును వారిరువురు నిలువుగుడ్లుకెట్టుకొని చూచిచూచి, తనివితీరక, ఆసనములో మునిగి, కన్నీరుగార్చిరి; భగవంతుని సుందరవిగ్రహము నెంతచూచినను, వారికిం దృప్తిలేకపోయెను; సంతోషముచే నుప్పొంగుచు, సాష్టాంగదండప్రణామముజేసి, వారు భగవంతుని చరణకమలములను గట్టిగఁ బట్టుకొనిరి. పరమేశ్వరుఁడు స్వహస్తములతో వారిరువురను లేవఁదీసి, వారి శిరములపై స్వహస్తముల నిడి,

దోహా 156

''ఓతపోధనులారా! మీతపోనిష్ఠలకు మెచ్చితిని; మీమనస్సులోఁగల గొప్పకోరికఁ జెప్పుడు; దానిని నెరవేర్చెద'' నని భక్తపరాధీనుఁడగు సర్వేశ్వరుఁడు వారితోఁ బలికెను.

చౌపాయీ 149

కృపాసముద్రుని మధురవాక్యములను వినినతరువాత, వారికి ధైర్యముకలిగెను; స్వాయంభువమనువు చేతులను జోడించి, ''ఓజగద్రక్షకా! ఓయనంతకల్యాణగుణస్వరూపా! బ్రహ్మాదిదేవతలకు లభింపనట్టి మీదివ్యచరణారవిందములను కన్నులార దర్శించినందున, నాతపస్సు ఫలించెను; నాజన్మము సఫలమయ్యెను; నాకోరికలు సిద్ధించెను; అయిన నాకోరిక యొకటికలదు; మహానుభావులు మీకది యొకలక్ష్యముకాదు; కాని, నాకుమాత్ర మాకోరిక కోటితుల్యము; నాకోరికఫలించుట నాకుఁ గష్టము; దానిం జెప్పుటకు నేను పొందదగినది కాదుగనుక, నాకు నాలుకలేదు; కల్పవృక్షము దరిద్రునకుఁ బ్రాప్తించినను, వాఁడు దానిని సకలసంపత్తుల నడుగుటకు భయపడును; వానికి దానిప్రభావమేమి తెలియును? అటులనే, నామనస్సు భ్రమించుచున్నది. ఓసర్వాంతర్యామీ! సకలజీవుల మనోభావములను నీవు తెలిసికొనఁగలవు; కనుక,

నాకోరిక సీడేర్చుము." అనిప్రార్థించెను. "ఓరాజా! నీమనోభిప్రాయ ముఁ దెలియఁజేయుముు; నీవ్యసంశయింపవలదు; నీవ్రపాంచదగనివస్తువు లేదు; నీ వేవరమునడిగినను, తప్పఁ దానినిచ్చెద" నని కృపాసముద్రుఁడగు భగవంతుఁడు పలికెను.

దోహా 157

పరమాత్ముని వచనములను విని, "ఓదయానిధీ! ఓభక్తులపాలిట కల్పవృక్షమా! నాకోరికఁజెప్పెదను; అది సత్యము; వినుము; దానిని మీతోఁజెప్పకయుండఁగలనా! దీనికి నీవాస్యమే! మీవంటికుమారుఁడు నాకుఁగలుగవలెను" అని మనుఁడు చెప్పెను.

చౌపాయీ 150

మనువు యొక్క నిర్మలహృదయమును గ్రహించి, "తథాస్తు" అని భగవంతుఁడు పలికెను. "ఓమహాప్రభో! నీవంటివాఁడెవఁడు?" అని రాజు లేచెను. "ఓరాజా! నేనె నీకుమారుఁడనై పుట్టెదను" అని పరమేశ్వరుఁడు ప్రత్యుత్తరమిచ్చి, అతని భార్య శతరూపం జూచి, "ఓతల్లీ! నీమనోభీష్టముఁ దెలియఁజేయుము" అని పలికెను. "ఓనాథా! నాభర్త కోరినవరమునే నేనుకోరుచున్నాను. మేము [illegible] అయిననను, ఓదీనరక్షకా! నీవు మాకొఱకు నొసంగితివి; నీకటాక్షము నెట్లుచెప్పఁగలము? చరాచరములతోఁ గూడిన బ్రహ్మాండములకు నీవు తండ్రివి; సర్వాంతర్యామివి; సాక్షాత్పరబ్రహ్మవు; జగన్నాథుఁడవు; అందుచేత నాకు బోధపడినది; ఎటుల నీవు నాగర్భమున బుట్టఁగలవని నామనస్సు శంకించుచున్నది; అయినను, నీవుచెప్పినతరువాత, నీమాటకు వ్యతిరిక్తము జరుగదు; నీమాటయే ప్రమాణము; ఓనాథా! పునరావృత్తిలేనినీలోకములో నివసించుభాగ్యము నీకృపవలన నాకు లభించుగాక.

దోహా 158

"ఆనిరంతరసుఖమును, నీచరణకమలములయందు నిరంతర భక్తియు, అఖండజ్ఞానమును, అఖండస్థితియు, నీదయవలన, ఓజగద్రక్షా! నాకుఁ గలుగుగాక" అని.

చౌపాయ్ 151

శతరూప మృదుమధురవాక్యములఁ బలికెను; ఆమెవచనము లను పరమేశ్వరుఁడాలకించి, "ఓతల్లీ! నీమనోరథములన్నియు సఫలమగును; అందుకు సందేహములేదు. ఓ అమ్మా! నాయనుగ్రహమువలన, నఖండజ్ఞానమును నీవుకలిగియుందువు." అని ముకుందుఁడు పరము నిచ్చెను. మఱల స్వాయంభువు భోధించునిచరణకమలములకు నమస్కరించి, "ఓరాజాధిరాజా! నామనవి యొకటికలదు; ఱుమించి యాలకింపుము; లోకసంబంధమయిన పుత్రునిఁగోరి నీచరణారవిందములను సేవించితిని; అందుచేత, నేనొకమూర్ఖుఁడనని నన్నునీవుపేక్షింపకు? మణిలేకసర్ప మును, నీరులేక చేపయు జీవించుట కష్టము; అటులనే, నీవులేనిచో నాప్రాణములు నిలుచుట కష్టము; నేను నీయధీనము." అనిపలికి యతని చరణయుగమును విడువలేదు. అతనిఁజూచి, యతని వచనములకు దీన దయాపరమూర్తి సంతసించి, "ఓరాజా! నీకోరికప్రకారము జరుగును; ప్రసూతము మీరుభయులు నాయాజ్ఞప్రకారము దేవేంద్రలోకములో నివసింపుఁడు.

సోరఠా 18

"ఓరాజేంద్రా! కొంతకాలము మీరు స్వర్గలోకములో సుఖము ననుభవింపుఁడు; కాలాంతరమున నీవు అయోధ్యాధిపతివై పుట్టఁగలవు; అప్పుడు నీగర్భమున నే జన్మించెద.

చౌపాయ్ 152

"నాయిచ్ఛానుసారము నేను నరరూపమునుధరించి, నీవంశ ములో జన్మించెదను; నాపూర్ణాంశతో నీకుమారుఁడవైపుట్టి, భక్తులచే మిపాలింపఁబడినవిధమున నటించెదను; భూభారమును హరించెద; రాక్ష సులనుసంహరించెదను; భక్తులగుసంసారమును గడియించెద; ఈనాచరిత్రను వినువారు ధన్యులు; వారికి మోహాంధకారము నిడిపోవును; వారు సంసారసాగరమును దాటఁగలరు. ఈనాచ్ఛాయ, నామాయ, ఆదిశక్తి యొక్క ప్రభావమువలన లోకములు పుట్టును; ఆమెకూడ నవతరించు చును. మీకోరిక సఫలమగును; ఈనాప్రతిజ్ఞ సత్యమగునని తెలిసికొనుము;" అని చెప్పి, పరమేశ్వరుఁడంతర్ధానమయ్యెను. ఆమహాశ్రమ

ములోఁ గొంతకాలము దంపతులు నివసించి, భగవంతుని ధ్యానించుచుండిరి; కాలాంతరమున వా రనాయాసముగ దేహములఁ జాలించి, స్వర్గమునకుఁ బోయిరి.

దోహా 160

ఓభరద్వాజా! ఈప్రకారము శివుఁడు పార్వతితో రామునివృత్తాంతముఁ జెప్పెను; శ్రీరామునియవతారమునకు మఱియొకకారణముఁ జెప్పెద; స్వస్థచిత్తముతో దానిని వినుము.

దోహా 153

ఓభరద్వాజా! పుణ్యాత్మకమయినదియు పవిత్రమగుకథను గౌరికి శంభుఁడు వినిపించెను; దానిఁజెప్పుచున్నాను; వినుము. పూర్వకాలములో సత్యకేతుఁడనురాజు కలఁడు; అతఁడు కేకయదేశమున కధిపతి; ఆరాజు ధర్మాత్ముఁడు; సత్యసంధుఁడు; తపశ్శాలి; తేజోనంతుఁడు; ఆసత్యకేతున కిరువురుకుమారులు కలరు; వారిరువురు బుద్ధిమంతులు; బలపరాక్రమశాలులు; యుద్ధమునం దజేయులు; వారిలో జ్యేష్ఠుఁడును, యువరాజు నయినప్రతాపభానుఁడు, రాజధానిలో నివసించును; రెండవకుమారుఁడు, అరిమర్దనుఁడు; ఇతఁడుకూడ మహాబలసంతుఁడు, యుద్ధములో నితనికి యెదురులేదు. వారిరువుర కత్యంతానురాగము కలదు; నిష్కపటముగ వా రొకరినొకరు ప్రేమించియుండిరి; పెద్దకుమారుఁడగు ప్రతాపభానునకుఁ బట్టముఁగట్టి, రాజు తపముఁజేయుటకు వనముల కేగెను.

దోహా 161

ప్రతాపభానుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చెను. అతనిపేరు దేశమంతటను చాటింపఁబడెను; అతనివంటిధర్మాత్ముఁడు రాజ్యముఁ బరిపాలించుచుండ, దేశములకును మహాజనులకు నెట్టియరిష్టములు లేకపోయెను; సమస్తజీవరాసులును సుఖముగ జీవించియుండెను.

చౌపాయి 154

ఆరాజుమంత్రిపేరు ధర్మరుచి; అతఁడు రాజుయొక్కశ్రేయస్సుఁగోరుచుండును; అతఁడు రెండవశుక్రునివంటివాఁడు; అతనిబుద్ధి యతిసూక్ష్మము; మంత్రి సకలగుణగరిష్ఠుఁడు; తమ్ముఁడు మహావీరుఁడు; ప్రతాపభానుఁడు స్వయముబలసంతుఁడు; రణధీరుఁడు; సత్యసంధుఁడు; ధర్మా

త్తుఁడు; ఆరాజున కేమిలోపముగలదు? అతని సిరి సంపదలకు లోటులేదు; చతురంగబలములును, యోధులును, విశేషముగగలరు; రాజునకును ప్రజలకన్యోన్యానురాగముకలదు; ఈవైభవముఁజూచి, రాజు మిక్కిలిసంతసించి పొంగుచుండెను; దేశమం దంతట నిత్యకల్యాణము, పచ్చతోరణములును కనఁబడును; ఎల్లప్పుడు మహావీరులవీరాలాపములును, ధనుష్టంకారములును వినబడుచుండును. సుముహూర్తమున రణభేరిని మ్రోగించి చతురంగబలములతో రాజు దిగ్విజయమునకు వెడలెను; అనేకయుద్ధములలో నసేకరాజుల నతఁ డోడించి, నారివలనఁ గప్పములఁగైకొనెను. సప్తద్వీపములతోఁ గూడిన జగత్తంతయు నతఁడు స్వపరాక్రమముచే స్వాధీనముఁజేసికొని, ఆయారాజులవలనఁ గట్నములఁ బుచ్చుకొనెను.

దోహా 162

ఈప్రకారము సప్తద్వీపములను జయించి, ప్రతాపభానుఁడు స్వరాజధానికివచ్చెను; అనంతర మతఁడు చతుర్విధపురుషార్థముల కను గుణ్యనుగ రాజ్యముఁ బరిపాలించుచుండెను.

చౌపాయ్ 155

ప్రతాపభానుని పరిపాలనకాలములో, భూమి కామధేనువు వలెఁ గోరినకోరికల నిచ్చెను; నెలకు మూడువర్షములు కురియుచుండెను; భూమి సర్వసస్యములతోఁ గూడియుండెను; తాపత్రయములు లేక జనులు, స్త్రీపురుషు లాబాలవృద్ధులు, సుఖముగ జీవించియుండిరి; నరనారీమణులు సకలగుణసంపన్నులయి, ధర్మమార్గమునఁ బోవుచుండిరి; వారిసుశీలముఁ జెప్పలేను. ధర్మరుచి హరిభక్తుఁడు; అతఁడు ప్రభువు యొక్కహితవుఁగోరి, రాజునకుఁ జక్కనిమంత్రాలోచనఁ జేయును. గురువులను, దేవతలను, సాధువులను, బ్రాహ్మణులను రాజు సదా సేవించును. వేదశాస్త్రములలో విధింపఁబడినరాజధర్మముల నతఁడు ప్రీతిపూర్వకముగ నవలంబించి, వానిప్రకారము నడచుచుండెను; నిత్యమతఁడు షోడశోపహారదానములఁజేయును; వేదశాస్త్రపురాణేతిహాసముల నతఁడు సదా వినుచుండును. సర్వజనోపయోగమగునట్లు వాపీకూపతటాకముల నతఁడు త్రవ్వించెను; అనేకతోటలు, ఫలవృక్షములతోను పుష్పవృక్ష

ములతోఁగూడి, యతనికీర్తిని జాటుచుండెను; అనేకమార్గములను వేయించెను;బ్రాహ్మణులకనేకగ్రామముల దానముఁజేసెను; అనేకదేవాలయములఁ బ్రతిష్ఠింపించెను; సకలపుణ్యతీర్థములవద్ద సత్రములఁ గట్టించెను.

దోహా 163

వేదశాస్త్రములలో నొక్కొక్కయజ్ఞమును రాజుచేయవలయునని విధింపఁబడియున్నది;ఒక్కొక్కదానిని వేయిపర్యాయములు ప్రతాపభానుఁడు చేసెను.

చౌపాయ్ 156

అతఁడు మహాజ్ఞాని కనుక సకలకార్యములను నిష్కామ్యముగ నొనరించెను; మనోవాక్కాయకర్మములచే భగవత్ప్రీత్యర్థము సర్వము సర్పించెను. ఒకరోజున నతఁడశ్వారూఢుఁడై, చతురంగబలములతోఁ గూడి, వేఁటనిమిత్తము, వింధ్యపర్వతసమీపముననుండిన వనములకేగి, అనేకమృగముల వేఁటాడెను; అంతట రథం డొకవరాహముఁజూచెను; రాహువుముఖములోనుండిన చంద్రునివలె, దానినోటిలోనిదంతములు ప్రకాశించుచుండెను; చంద్రమండలముకంటె రాహువుయొక్కముఖము చిన్నది; అయినను, క్రోధముచే వాఁడు దానిని విడువక పట్టియుండును; అటులనే, దానికోఱలు దానిముఖముకంటె పెద్దవి; అయినను, వరాహము వానిం బోఁగొట్టుకొనలేక, గుఱగుఱలాడుచుండెను. దాని కోఱలు తళతళమనుచుండెను; దానిశరీరము మిక్కిలి బలిసియుండెను; గుట్టపుడెక్కలధ్వనినిని, అది ఘుర్ఘుర్ఘురలాడెను; అది గుట్టముఁజూచి బెదరిపడి చెన్నల నిక్కఁబెట్టెను.

దోహా 164

మహాపర్వతశిఖరమువలె నుండినవరాహముఁ జూచి, గుట్టము తటపటలాడి వెనుకకులాగుచుండెను; కళ్లెముబిగించి, కష్టముపై రాజు దానిని ముందుకు నడిపించెను.

చౌపాయ్ 157

గుట్టము యొక్కదౌడుఁ జూచి, భయపడి వరాహము వాయువేగమునఁ బరుగెత్తెను; రాజు విల్లు నెక్కుపెట్టి బాణమునువిడుచుటకు సిద్ధపడుటఁ జూచి, వరాహము నాలుగుకాళ్లనుసాచి దౌడుపె

ట్టెను; కాని, దానిని వరాహముతప్పించుకొనెను; ఇదిగో యదిగో యను నట్లు గడియకుఁ గనఁబడియు, మఱి యొకగడియకుఁ గనఁబడకయు, నొక నిమిషము సమీపించియు, మఱి యొకసమయమున దూరస్థమగుచు, వరాహమువంకరటొంకరగఁ బరుగిడుచుండెను; దానిమాయలలోఁబడి రాజు తామసముచే దానివెన్నునంటి పోవుచుండెను. తుద కావరాహము చీమలుదూరనిచిట్టడవి, కాకులుదూరనికాఅడవిలోనికి దూఱి యదృశ్యమయ్యెను; గుఱ్ఱముగాని యేనుఁగుగాని యందులోఁ బ్రవేశింపలేదు. రాజు యేకాకియయ్యెను; బడలికచే దిగబడినను, వేటను మాత్ర మతఁడు విడిచిపెట్టలేదు. వేటయందు రాజునకుఁగల యభిలాషనుగ్రహించి, వరాహ మొకగంభీరమగు పర్వతగుహలోఁ బ్రవేశించెను. అందులోఁ బ్రవేశించుట దుర్లభమని తెలిసికొని, రాజు వేటఁ జాలించి, పశ్చాత్తాపముఁబడెను; అరణ్యములో నతఁడు మార్గముతప్పి పోయెను.

దోహా 165

గుఱ్ఱముతోఁగూడా రాజు వేఁటబడలికచే డస్సి, యాఁకలిఁ గొని, ముచ్చెమటలఁ గార్చెను; ఎటువైపుఁజూచినను, గోకుడునీరైనను కానరాదు; అతనిదాహమునకు మితములేదు.

చాపాయ్ 158

రాజు వనములో గ్రుమ్మరుచుండ, నతనికి ఋష్యాశ్రమ మొకటి కనఁబడెను; అందులో నొకరాజు కపటమునివేషముధరించి, నివసించియుండెను; ఆవేషమును వేసికొనియుండిన రాజుయొక్క రాజ్యమును ప్రతాపభానుఁడు స్వాధీనముఁజేసికొనెను. ప్రతాపభానునిగ్రహ ముచ్చాటోపాయమైయుండుటయుఁ, దనగ్రహము నీచాభిముఖమైయుండుటయుఁ గనిపెట్టి, యారాజు రణరంగములోఁ బోరుచుండినసైన్యములను విడిచి, పలాయనమయ్యెను; ఓడిపోయి స్వరాజధానికిఁబోవుట కతఁడు సిగ్గుపడెను; దురభిమానముచేనతఁడు ప్రతాపభానునకు జోహారువనలేదు; అతఁడు క్షత్రియుఁడైనను బికారివానివలె ముసివేషమును ధరించి, కార్పణ్యముచే ఘూర్ణిల్లుచు, వనమునకువచ్చి, నివసించియుండెను. అతనియాశ్రమమునకు ప్రతాపభానుఁడు వచ్చెను; అతఁడు

ప్రతాపభానుని గుర్తెఱిఁగెను; రాజు బడలియుండుటచేత, నతనిని మునియనితలఁచెనుగాని కపటవేషమునుధరించినశత్రు రాజని పోల్చలేకపోయెను; రాజు గుట్టమును దిగివచ్చి, లోనికిఁబోయి, తపస్వికిఁ బ్రణమిల్లెను; రాజు తనపేరుమాత్ర మతనికిఁ బ్రకటింపలేదు.

దోహా 166

రాజు శ్రమపడియుండుటగ్రహించి, అతనికి ముని సరోవరముఁ జూపించెను; అతఁడాజలాశయమునకుఁబోయి, స్నానముఁజేసి, నీరుఁ ద్రాగెను; అతఁడు గుట్టునుదోమి, దానికి నీరువెట్టెను; అంతట వారిరువురిప్రాణములు తెప్పిఱిల్లెను.

చౌపాయ్ 159

అతనిబడలిక తగ్గెను; అతనిప్రాణములు కుదుటఁబడెను; ఉత్సాహముచే నతనిమన స్సుప్పొంగెను; ఆశ్రమములోనికి రాజును మునితీసికొనివెళ్లెను; అంతట సూర్యుఁడస్తమించెను; మునిచూపించినయాసనముపై రాజు కూర్చుండెను; "ఎవరుమీరు? మీరుయీవనపురుషులు; చక్కనివారుకదా! ప్రాణభయములేక యింటరిగ వనములో నెందుకుఁ గ్రుమ్మరుదుంటిరి? చక్రవర్తిలక్షణములు మీరూపురేఖావిలాసములలోఁ గనఁబడునుగు; మిమ్ములఁజూచి నామనస్సు కరఁగుచున్నది" అని మృదుమధురవాక్యములతో నాకపటమునిప్రసంశించెను. "ప్రతాపభానుఁడనురాజు కలఁడు; అతనిమంత్రిని నేను; ఓముసీశ్వరా! వేటాడుచు నచ్చినచ్చి, తుదకు మార్గముఁదప్పిపోతిని; నాయదృష్టమునఁబట్టి మిమ్ములను సందర్శించితిని; మీదర్శనము దుర్లభము; మీవంటిమహాత్ములను దర్శించుటవలన, నాకు ముందుకు శుభములుగునని తోఁచును" అని రాజు వినయముతోఁ బలికెను. రాజుపలుకులనువిని, "తీతండ్రీ! ఇప్పుడు రాత్రియయ్యెను; ఇచటకు నీనగరము డెబ్బదియోజనములదూరములోనున్నది.

దోహా 167, 168

"ఓమంత్రివర్యా! చీఁకటి దట్టమయ్యెను; ఈగాఢారణ్యములో మార్గముకానరాదు; కనుక, నేటిరాత్రికి నాయాశ్రమములోశయనించి, వేకువఝామునలేచి నీనగరమునకుఁ బొమ్ము" అని ముని బోధించెను. "ప్రారబ్ధకర్మను దానియంతట నది నడచివచ్చును; లేక, మార్గములో

దానిని నీవుకలియఁగలవు; ఎటులయినను, బ్రారబ్ధము ననుభవింపక తప్పదు" అని తులసీదాసుచెప్పెను.

చౌపాయ్ 160

"ఓమునివర్యా! మీయాజ్ఞను శిరసావహించెదను" అని రాజు చెప్పి, గుఱ్ఱము నొకచెట్టుకుఁగట్టి, లోనికివచ్చి, యాసనముపైఁ గూర్చుండెను.మునిపాదములకు రాజు నమస్కరించి, "ఓమునీశ్వరా! మిమ్ములను జూచుటవలన నాకుఁ గలిగినభాగ్య మేమనిచెప్పఁగలను! మీమూలమున నాపూర్వపుణ్యము ఫలించెను;" అని రాజు మునినానేకవిధములఁ బ్రస్తుతించి, "ఓమహాప్రభువా! మిమ్ములను తండ్రిగభావించుచున్నాను; నాసాహసమును క్షమించి, నామనవిఁ గైకొనుఁడు; ఓమునిరాజా! మీనామముఁ దెలియఁజేయుఁడు" అని రాజు వినయముతో నడిగెను. ఆమునిని రాజు గుర్తుపట్టలేదు; కాని, రాజునుమాత్ర మతఁడు గురుతుపట్టెను; రాజుచిత్తము సరళము; మునిచిత్తము కపటము; రాజు స్నేహపాత్రుఁడు; అతనిమనస్సు కంపుగుండము; అందులో నతఁడు సహజశత్రువు; క్షత్రియుఁడు; మూర్ధాభిషిక్తుఁడు; అతనికి రాజసము మెండు; మునివేషమునుధరించినను, తావస మతనినివిడువలేదు; మంత్రముచేనైనను, తంత్రముచేనైనను, స్వకార్యము నతఁడు సాధించుటకుఁ బూనుకొనెను. వైరముఁగలవాఁడు కాఁబట్టి, నతఁడు రాజుయొక్క సంపదలఁ జూచి, దుఃఖించుచుండెను; ఆవసములోనినిప్పవలె నతనిమనస్సు మండుచుండెను; రాజుయొక్క సరళవచనములనువిని, యతఁడు వైరమును మట్టిపెట్టి, లోలోపలసంతసించి,

దోహా 169

"నాపేరు బికారి; ఇల్లువాకిలిలేనిదరిద్రుఁడను" అని మెత్తనిదొంగమాటల నతఁడు పలికెను.

చౌపాయ్ 161

"మీవంటిజ్ఞానసంపన్నుల కభిమానములేదు; అన్నివిధముల మీరు సరసులయినను, ప్రచ్ఛన్నవేషములనుధరించి నివసింతురు; మీరుధన్యులు; మీవంటివారిని భగవంతుఁడు, హరి, ప్రేమించునని వేదశాస్త్రములును, మహాత్ములును ఘోషించుచున్నారు. ఇల్లువాకిలి

లేనట్టి మీవంటిదరిద్రులఁ బోషించుభారమును బ్రహ్మాదిమహేశ్వరులు వహించుదురు; అన్నివిధముల మీరు ధన్యులు; కనుక మీచరణములకు నమస్కరించుదును; ఓస్వామీ! మీరు నన్ను కటాక్షింపుడు" అని రాజు మునిని సరళముగఁ బ్రస్తుతించెను. రాజు యొక్కనిర్మలమగుప్రేమఁ జూచి, ఆకపటముని యతనివిశ్వాసమును గ్రహించి, ధైర్యమునవలం బించి, తియ్యనిమాటలతో రాజును వశముఁజేసికొని, స్నేహితునివలె నటించి, "ఓరాజా! యథార్థముఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము; అనేకసంవత్సరములనుండి నేనిచ్చట నివసించియుంటిని.

దోహా 170

ఇంతవఱకుఁ బరులు నావద్దకు రాలేదు; నేను పరులవద్దకుఁ బోలేదు; నేనితరులతోఁ బ్రసంగింపలేదు; లోకవ్యాపారములు తపస్సునకు భంగముఁగలుగఁజేయును; అందుచే నేనీవనములోఁ దపముఁజేయుచు నివసించియుంటిని" అని యాకపటముని దొంగమాటలఁజెప్పి రాజునకు నమ్మకముఁ బుట్టించెను

సోరఠా 23

"మనుజుల చక్కనిరూపముఁజూచి, మూర్ఖులు మోసపోయెదరు; కాని, జ్ఞానులు వారికపటరూపమును గ్రహింతురు; నెమలి కన్నుల కింపుగఁ గనఁబడును; దానికేకీ శ్రాస్యముగనుండును; అయిన, నది పాములను మ్రింగునుకదా!" అని తులసీదాసు బోధించెను.

చౌపాయ్ 162

"ఓరాజా! అందుచేత, నేనీవనములో రహస్యముగ జీవించుచుంటిని; భగవంతునిధ్యానించుటతప్ప నాకు మఱియొకప్రయోజనము లేదు; నేనీసంగతి వివరించిచెప్పఁబనిలేదు; సర్వము సర్వేశ్వరునకుఁ దెలియును; అతఁడే నాకుసాక్షి; సంసారవ్యాపకమువలన నేమిప్రయోజనము కలదు? దానివలన నేమిసిద్ధించును? ఓరాజా! నీవుధన్యుఁడవు; బుద్ధిమంతుఁడవు; నీకు నాయందుభక్తి విశ్వాసములు కుదిరెను; అందుచేత, నిన్నుఁజూచిన, నాకు దయపుట్టుచున్నది; ఓపుత్రుఁడా! నీవంటిసత్కాలపువానిని నేనాదరింపనియెడల, నాకుఁ బాతివ్రత్యముకదా!" అని యాకపటముని మెత్తనివాక్యములఁ బలికెను. ఎంతవఱకును మునీశ్వరుఁడు తన

సర్వసంగపరిత్యాగమును గుఱించి చెప్పుకొనుచుండెను; అంతకంతకు రాజున కసనియందు నమ్మకముపుట్టెను; త్రికరణశుద్ధిగ నతనిని రాజుశిష్యు సించెను; ఆసంగతిని మునిగ్రహించి, బకధ్యానముఁ జేయుచు, "ఓ తమ్ముఁడా! నాపేరు ఏకతనువు (ద్విజిహ్వ)" అని చెప్పెను. ఆమాటను విని, "ఓస్వామీ! నేను మీదాసుఁడను; దానియర్థమును నాకు వ్యక్త ముఁజేయుఁడు" అని రాజు నమస్కరించి యడిగెను.

దోహా 171

"సృష్ట్యాదినుండి జీవించియుంటిని; కనుక, నాపేరు ఏకతనువు; పుట్టినది మొదలు నేనీశరీరముతో నుంటినిగాని మఱియొకశరీరమును పొందలేదు.

చౌపాయ్ 163

"ఓరాజా! ఈనామాటనువిని, యాశ్చర్యపడనలదు; తపస్సునకు దుష్కరమగునది యొకటిలేకదా! తపోబలముచే లోకములను బ్రహ్మ సృజించును; తపోబలముచే వానిని విష్ణువు పాలించును; దానిమహిమచే లోకములను శివుఁడు సంహరించును; తపస్సులన సంసారులచేఁ బొందఁదగనివిషయ మొకటిలేదు" అనిమునిచెప్పిన చక్కని మాటలను విని, రాజు సంతసించెను; అతనికి మునియందు విశ్వాసము కలిగెను. అంతకంతకు ముసీశ్వరుఁడు పురాణకథలఁ జెప్పుచుండెను. చతుర్విధపురుషార్థముల గుఱించియు, జ్ఞానవైరాగ్యములను గుఱించి యాముసీశ్వరుఁడు ప్రసంగించెను; లోకముల యొక్క సృష్టిస్థితిసంహారములగుఱించి ముచ్చటించెను; తదితర చిత్రవిచిత్రకథలఁ జెప్పుచుండగా నెను. ఈప్రసంగములను విని, రాజు మునియొక్కవలలోఁ బడెను; ఆ మునికి పశ్యతోడై, రాజు తనసిద్ధగురునామధేయము నతనితోఁ జెప్పెను. "ఓరాజా! నీవెవరో నేనుగ్రహించితిని; నీవు నాతో నబద్ధముఁబలికినందుకు, నాకుఁ గోపములేదు.

దోహా 172

"ఓరాజా! ఈనీతివాక్యమును వినుము; కొన్నిసమయములలో రాజు తనపేరును వెల్లడిఁజేయకూడదు; నీచతురతఁజూచి నేను సంతసించితిని.

చౌపాయ్ 164

"నీవేరు ప్రతాపభానుఁడు; నీతండ్రి సత్యకేతువు; ఓరాజా! నాగురువుకటాక్షమువలన నాకు సర్వము దెలియును; ఒకరివలన నేను తెలిసికొనుటకుఁ బనిలేదు. ఓనాయనా! నీస్వాభావిక సాత్వికమును, నీకు నాయందుఁగల భక్తివిశ్వాసములను, నీచాతుర్యముఁజూచి, నీమీఁద నాకు దయపుట్టుచున్నది; కనుక, నీవునన్నడిగినంతమాత్రమున, నాకథను నీకు వినిపించితిని. నీమీఁద నాకుఁబరిపూర్ణకటాక్షముకలిగెను; ఇది నిశ్చయము; నీవు శంకింపకుము; నీమనోభిప్రాయముఁ దెలియఁజేయుము;" అని యాకపటి నమ్రకముకలుగునట్లు మాటలాడెను. అతని చిలుకపలుకులనువిని రాజు సంతసించి, యతని పాదములకు నమస్కరించి, "ఓదయాసాగరా! మిమ్ములనుదర్శించుటవలన, నాకు చతుర్విధపురుషార్థములు లభించెను; మీవంటిప్రభువులకునామీఁద దయకలిగెను; మిమ్ముల నేనొకదుస్సాధ్యమగువరమును వేఁడుకొని, శోకరహితుఁడనయ్యెద.

దోహా 173

"ఓమునీశ్వరా! వృద్ధాప్యమువచ్చువఱకు నేను జీవించుటకును, అనాయాసమరణములభించుటకును, యుద్ధములో నజేయుఁడుగ నుండుటకును, శత్రువులులేకుండ యావత్పృథివియు నాయేకచ్ఛత్రాధిపత్యము క్రింద నుండుటకును, నారాజ్యము నూరుకల్పములవఱకు నిలిచియుండుటకును వర మొసంగుము" అని రాజుప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 165

"ఓరాజా! నీకోరికప్రకారము తప్పక జరుగును; అయిన, నీవిషయములో నొకకష్టముకలదు; దానిఁజెప్పెదను; వినుము. ఓరాజా! బ్రాహ్మణులుతప్ప మిగిలినవారందఱును, గాలుఁడుసహితము, నీకు వశ్యులగుదురు; తపోధనము గలవారు కనుక బ్రాహ్మణులు బలిష్ఠులు; వారికోపమున కెదురులేదు; ఓరాజా! ఆబ్రాహ్మణులను నీవు వశ్యముఁజేసికొనినయెడల, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు నీకు స్వాధీనులుకాఁగలరు; వారితోఁ గలహించి, బలవంతముగ వారిని నీవు సాధించుట కష్టము; నాభుజములను మీఁదికియెత్తి, సుమ్మాటికి సత్యముఁజెప్పుచున్నాను; ఓరాజా! లెస్సగ నామాటను వినుము; బ్రాహ్మణులశాపమును నీవు

తప్పించుకొనినయెడల, నీకు మరణములేదు." అని మునీశ్వరుఁడు పలికెను. అతనిమాటలను రాజు విని సంతసించి, "ఓనాథా! మీమాట నిశ్చయముకదా! నాకు వినాశములేదు; మీకటాక్షమువలన, నెడతెగని సంపదలు నాకుఁ గలిగియుండును" అని మునితోననెను.

దోహా 174

"తథాస్తు" అని యాకపటమునిదీవించి, "ఓరాజా! వనములో నీవు దారిదప్పుటయు, నాతోఁ బ్రసంగించుటయు మొదలగువిషయములను నీవు పరులకుఁజెప్పినయెడల నాదోషముకాదు.

చౌపాయ్ 166

"ఓరాజా! నీమనస్సులో నుంచుకొనుము; నేను విశేషించి నొక్కిచెప్పుటకుఁ బనిలేదు; ఈసంగతిని నీవువెల్లడిచేసినయెడల, నీకార్యముచెడును; ఇదిమూఁడవవానికిఁ దెలిసినపక్షమున, నీకు వినాశకాలము మూఁడును; ఈనామాట సత్యము. ఓరాజా! ఈరహస్యమునుగాని, బ్రాహ్మణశాపమునుగాని నీవు వెల్లడిచేసినయెడల, నీమప్పగడదుట కష్టము; హరిహరులకుఁ గోపమువచ్చినయెడల, నాదొర్భాగ్యుని యెవరు రక్షింపగలరు?" అని కపటమునిపలుకఁజొచ్చెను. "ఓస్వామీ! మీమాటసత్యము; సత్యము;" అని రాజు పలికి యతనిచరణములకు నమస్కరించి, "ఓనాథా! గురువును బ్రాహ్మణుఁడును శపించినమనుజుని రక్షించువారెవరు? బ్రహ్మశపించినను, గురువు వానిని రక్షింపఁగలఁడు; గురువేకోపించినయెడల, వానిని రక్షించువారులేరు. మీమాటప్రకారము నేను ప్రవర్తింపనియెడల, నిస్సందేహముగ నేను నశింతును. ఓస్వామీ! నాకొకభయముకలదు; అందుచే నామనస్సు వ్యాకులమగుచున్నది. బ్రాహ్మణశాపముఁ దలఁచినయెడల, నాగుండె లదరును;

దోహా 175

"ఓస్వామీ! మీరు నన్నుఁగటాక్షింపుడు; ఏవిధమున బ్రాహ్మణులు నాకు స్వాధీనులుకాగలరు? నాహితవ్రతులుకోరినవారు మీరుతప్ప మఱియొకరులేరు." అని రాజు పలికి దీనత్వముఁ జూపెను.

చౌపాయ్ 167

"ఓరాజా! నామాటవినుము; ప్రపంచములో, ననేకయత్నములు కలవు; అవియన్నియు కష్టసాధ్యములు; అయిన, నవి నీయెడలఁ గీడెం

చునో మేలెంచునో, తెలియదు; ఒకయుపాయముకలదు; అది సుల భమయినను, కొంచెముకష్టముకలదు; ఆయుపాయము నాకుఁదప్ప మఱి యొకరికిఁ దెలియదు; నేను నీనగరమునకువచ్చుటను వీలుపడదు. పుట్టి నదిమొదలు నేటివఱకు, నేను గృహాములోనికిఁగాని. గ్రామములోనికిఁ గాని వెళ్లియుండలేదు. నీనిమిత్తమిప్పుడు నీనగరమునకు నేను రాకపో యినయెడల నీకుఁ గష్టమువచ్చును; నావ్రతభంగముకాఁగూడదు; నీకుఁ గష్టముగాఁగూడదు; ఇదియే నాకు సందిగ్ధముగఁ గనఁబడును," అని యామునిరాజు పలికెను. అతనిమాటలను రాజు విని, "ఓస్వామీ ! ఇందులకు శాస్త్రప్రమాణ మొకటికలదు; మహాత్ములు లెప్పుడును క్షుద్ర లను వాత్సల్యముతోఁ జూచుచుందురు; పర్వతములు తమశిరముపైఁ దృణములను ధరించియుండవా? అగాధమగుసముద్రము తనపై నురుగు ను వహింపలేదా! పృథివితనపై ధూళినివహింపలేదా!" అని రాజుపలికి,

దోహా 176

ముసీశ్వరునిపాదములఁ బట్టుకొని, "ఓనాథా! నీవు దీనరక్షకుఁ డవు; నాదైన్యముఁబోఁగొట్టుము, ఈయాపత్సముద్రములోనుండి నన్నుఁ దరిజేర్చుము" అని రాజు ప్రార్థియఁబడెను.

చౌపాయ్ 168

ఆకపటతపస్వి రాజును వశ్యముఁజేసికొని, "ఓరాజా! నామా టను వినుము; లోకములో నాకు దుర్లభమగునదిలేదు; నామాట సత్యము; మనోవాక్కర్మములచే నీవు నాదానుఁడవని నేను తెలిసికొం టిని; కనుక, నీకోరిక సఫలమగునట్లు నీకార్యమును నిర్వర్తించెదను. యుక్తియు, తపమును, మంత్రముల నెంతరహస్యముగనుంచిన, నంత వానిప్రభావము వెలుఁగును. నేను నీగృహములో భోజనపదార్థము లను స్వయము వండిపెట్టుదును; ఆసంగతి రెండవకంటివానికిఁ దెలియఁ గూడదు. నేవండినపదార్థములను భుజించువారు నీయధీనులుకాఁగలరు; వారివారిగృహములలో భుజించినవారుసయితము నీకు స్వాధీనులుకాఁ గలరు; ఈసంగతిఁ దెలిసికొని, తదనుగుణ్యముగఁ బ్రవర్తింపుము; ఈవ్రతమును సంకల్పించుకొని, యొకసంవత్సరము దానిని నీవు నడిపిం పవలెను.

దోహా 177

"ఒకసంవత్సరము ప్రతిదినము క్రొత్తక్రొత్తబ్రాహ్మణులను కుటుంబములతోఁగూడ, నూరువేలమందిక, నీవు సపూర్ణారాధనఁజేయవల యును; నిత్యము సాంతమగువఱకు నేను నీగృహములో నివసించె దను.

చౌపాయి 169

"ఓరాజా! ఈప్రకారము నీవు చేసినయెడల, బ్రాహ్మణులందఱు నీయధీనులు కాఁగలరు; ఈవ్రతముఁజేయుటలోఁ గష్టములేదు; బ్రాహ్మ ణులు యజ్ఞాదిక్రతువులఁ జేయుటచే, దేవతలు సంతసింతురు; కనుక, వారుకూడ నీమాట కడ్డుగుదీయరు. నేను నీకొకగుఱుతుఁజెప్పెద; నేనీవేషముతో నీగృహమునకు రాఁజాలను; మాయఁబన్ని, నీపురో హితుని దొంగిలించెదను; నాతపోబలముచే నతనికి నావేషమునిచ్చి, యతని నిచ్చట నిలిపి యుంచెదను; ఇఁక నే నతనివేషమును ధరించి, నీగృహములో నొకసంవత్సరము పనిపాటులఁజేయువాఁడను; రాత్రి కాలము విశేషముగతించెను; కనుక, నీవు శయనింపుము; నేటికి మూఁ డవదినమున, నిన్నుఁ గలియువాఁడను; నీవు నిద్రింపుచుండ, నాతపోబ లముచే, గుట్టుముతోఁగూడ నీవు నీనగరములోఁ బ్రవేశింపఁగలవు.

దోహా 178

"నీవురోహితునివేషమునువేసికొని, నేను నీనగరమునకువచ్చి, యేకాంతముగ నీతో నీవృత్తాంతమంతయుఁ జెప్పినతరువాత, నీవు నన్నుఁ బోల్పఁగలవు" అని యాకపటముని చెప్పెను.

చౌపాయి 170

ఆమాటలనువిని రాజు శయనించెను; ఆకపటమునిసుఖానీనుఁడై యుండెను; రాజు బడలియుండుటచేత, శీఘ్రముగా నిద్రించెను; కాని, దురాలోచనలఁ జేయుచు నాందోళనఁబడుచుండిన ముసీశ్వరున కెట్లు నిదురపట్టును? అంతట 'కాలకేతువు' అనురాక్షసుఁడు మునివద్దకు వచ్చెను; ఈరాక్షసుఁడే వరాహవేషమునుధరించి, రాజును మోసపుచ్చి, యదృశ్యమయ్యెను; వాఁడు కపటమునిరాజయొక్క స్నేహితుఁడు; కపటోపాయము లనేకములు వానికిఁ దెలియును. వానికి నూఱ్వురు కుమారులును, పదిమందిమంత్రులునుండిరి. వారందఱును పరమదుర్మా

ర్లులు; వారు యుద్ధములో నజేయులు; కనుక, దేవతలను వారు పీడించుచుండిరి; దేవతలకును, మునులకును, బ్రాహ్మణులకును వారుచేసిన ద్రోహముఁజూచి, ప్రతాపభానుఁడు వారిని యుద్ధములో సంహరించెను. వాఁడు పూర్వవైరమునుస్మరించి, కపటమునిరాజుతోఁ గలిసి, ప్రతాపభానునివినాశమునకుఁ బన్నాగముఁ బన్నెను; ప్రతాపభానున కీకుట్రయేమియుఁ దెలియదు; విధికృతము ప్రబలముకదా!

దోహా 179

బలవంతుఁడగు శత్రువు మైమఱచియుండినను నిర్లక్ష్యముఁ జేయరాదు; రాహువునకు శిరస్సాకటిమాత్రముకలదు; అయినను, పర్వదినములలో వాఁడు సూర్యచంద్రులను బాధించుచునుకదా.

చౌపాయ్ 171

కపటమునిస్నేహితునిఁజూచి, ప్రత్యుత్థానమొసరించి, వానికి సుఖాసనమునిచ్చి, సంతోషించి, జరగినవృత్తాంతమునంతయు వానితోఁ జెప్పెను. ఆవృత్తాంతమును విని కాలకేతువు సంతసించెను. "ఓరాజా! నీవు నామాటవినుము; నీశత్రువును దుంపనాశనముఁ జేయఁగలను; దుఃఖమును విడిచిపెట్టుము; సుఖముగ నిద్రింపుము; ఔషధమునుసేవింపకయే, భగవంతుఁడు నీరోగమును భాగుజేయును. నీశత్రువును మూలముతో నాశనముఁజేసి, నాలుగుదినములనాఁటికి నీవద్దకు వచ్చుచున్నాను." అని కాలకేతువు మునిరాజును హెచ్చరించి, త్వరితగతిన సాసనమునుండిలేచెను. నిద్రించుచుండిన ప్రతాపభానుని, నత నిగట్టిమును రాత్రికిరాత్రియే వాఁడు రాజధానికిఁ దీసికొనిపోయెను; అంతఃపురములో రాణిప్రక్కలో రాజును వాఁడు పరుండఁబెట్టెను; అశ్వశాలలో గుఱ్ఱముఁగట్టెను.

దోహా 180

అచ్చటనుండి వాఁడు రాజపురోహితునిఁ దీసికొనిపోయి, వాని మతిఁ బోఁగొట్టి, యొకకొండగుహలో వానిని దాచిపెట్టెను.

చౌపాయ్ 172

వాఁడు పురోహితునివేషమునుధరించి, యారాజపురోహితుని శయ్యమీఁద నిద్రించెను. ఉదయమున రాజు మేల్కాంచి, తనయంతఃపు

పుర "మహాలు"లోఁ దానుండుటఁజూచి, యాశ్చర్యపడెను. ఆకపట ముని యొక్క ప్రభావము నతఁడు మెచ్చుకొని, భార్యకుఁ దెలియకుండ నంతఃపురములోనుండి బయటకువచ్చెను; అతఁడు గుఱ్ఱమునెక్కి నగర ములో నెవరికిఁదెలియకుండ, నరణ్యమునకుఁబోయెను; మధ్యాహ్న మున కతఁడు తిరిగివచ్చి నగరములోఁ బ్రవేశించెను; అతనిరాకఁ జూచి, జనులు మంగళధ్వనులఁజేసిరి; "డంకా, నౌపత్తు" మొదలగువాద్యము లను మ్రోఁగించిరి; అతఁడు పురోహితునిఁజూచి సంతసించెను; అతనికి ప్రతముసంగతి జ్ఞప్తికివచ్చెను. మూఁడుదినములు గడచినగాని, యాక పటముని నగరములోనికిఁ రాఁజాలడు; ఆమూఁడురోజులు నతనికి మూఁ డుయుగములవలెఁ దోచెను; సమయముఁజూచి, పురోహితుఁడు రాజు నుసమీపించి, యావద్వృత్తాంతము నతనితోఁ జెప్పెను.

దోహా 181

ఆపురోహితుని రాజు పోల్చి సంతోషించెను; రాజు మోహా ములోఁ బడియుండెను; కనుక, నతనిబుద్ధికి మాంద్యమువచ్చెను; ఒక లక్ష బ్రాహ్మణులను కుటుంబములతోఁగూడ భోజనమునకుఁ బిలిపిం చెను.

చౌపాయీ 173

పురోహితునియాజ్ఞప్రకారము షడ్రసోపేతముగ భక్ష్య, భో జ్య, లేహ్య, చోష్యములు వండింపఁబడెను. అన్నిపదార్థములను శాస్త్రో క్తప్రకారము వంటవాండ్రు సిద్ధపఱచిరి; వానింజూచిన నోరూరును; వానిసువాసన దిగంతములు వ్యాపించెను; లేఁడి, దుప్పి, మేక, గొఱ్ఱె మొదలగుజంతుపులమాంసము ననేకవిధముల వారువండిరి; బ్రాహ్మణ మాంసమును వానిలోఁజేర్చిరి. వంటలు సిద్ధమయ్యెను; బ్రాహ్మణు లం దఱు వచ్చిరి; రాజు వారిచరణములఁ గడిగెను; వారు సుఖాసీనులై, పఙ్క్తిలఁదీర్చిభోజనమునకుఁ గూర్చుండిరి. పదార్థమును వారు ప్రోక్షిం చి, ప్రాణాహుతులఁ బుచ్చుకొనుటకు సిద్ధపడునప్పటికి, "ఓబ్రాహ్మణు లారా! లేచిపోవుఁడు; లేచిపోవుఁడు గృహములకుఁబొండు; ఈపదార్థ ములను భుజింపకుఁడు; దీనివలన, నుపద్రవము సంభవించును; వీనిలో బ్రాహ్మణమాంసముకలసియున్నది" అని యాకాశవాణి పలికెను; ఎవరూ

టలను విశ్వసించి,భోజనమువద్దనుండి ఫూల్లుమని బ్రాహ్మణులు దిగులు పడి దిగ్గునలేచిరి; రాజు మనస్సు వ్యాకులమయ్యెను; మోహముచే నతనిబుద్ధిచెడిపోయెను; అతనియెడల విధి విపరీతమయ్యెను; ఒకమాట యయిన నతనినోటనుండి జారలేదు.

దోహా 182

పూర్వోత్తరముల నాలోచింపక, బ్రాహ్మణులు కోపముదెచ్చుకొని, "ఓరాజా! నీకుటుంబముతోడగూడ నీవు రాక్షసకులములోజన్మింతువుగాక.

చౌపాయ్ 174

"ఓక్షత్రియాధమా! ఈమాబ్రాహ్మణులనందఱను భోజనమునకు పేరుపెట్టి పిలిచి, మమ్ములఁ జంపఁదలఁచితివి; మాధర్మములను భగవంతుఁడు కాచెను; ఇందుమూలమున, నీవును నీవంశస్థులును ఒకసంవత్సరములోపల నశించిపోగలరు; నీవంశము నిర్వంశమగుగాక" అని వారు తొందరపడి రాజును ఘోరముగ శపించిరి. ఆదారుణమగుశాపమును రాజు విని దుఃఖముచే నిశ్చేష్టుఁడై, కాళ్లుచేతులాడక నిలువఁబడెను. "ఓబ్రాహ్మణులారా! మీరు తొందరపడి రాజును శపించితిరి; అతఁడేపాపమునెఱుఁగడు." అని యశరీరవాణి మరలఁబలికెను. బ్రాహ్మణులావాక్కులనువిని, యాశ్చర్యపడిరి; వంటశాలకు రాజు పరుగెత్తివెళ్లెను; అచ్చట వంటవాఁడు లేఁడు; పదార్థములు కానరావు; అంతయు నదృశ్యమయ్యెను. రాజు విచారించి వంటశాలను విడిచినచ్చి, యానద్వృత్తాంతమును బ్రాహ్మణులతోఁ జెప్పి, దుఃఖించి, వారిపాదములమీఁదఁ బడెను.

దోహా 183

"ఓరాజా! నీవు నిర్దోషివి; ప్రారబ్ధము ప్రబలము; దాని ననుభవింపకతప్పదు; గతించినదానికి విలపించుటవలనఁ బ్రయోజనములేదు; మాపల్కులు వ్యర్థముకానేరవు; బ్రాహ్మణశాపము కఠినమయినది" అని బ్రాహ్మణులు రాజు నోదార్చిరి.

చౌపాయ్ 175

లోకములో నేమనుజుఁడు దుర్మార్గులతోఁగూడి సంచరించునో, భగవంతుఁడు వాని నధోగతికిఁ దీసికొనివచ్చును. బ్రాహ్మణులవచనము

లను రాజు విని, దుఃఖపడి లేచి, యనేకవిధముల వారిం బ్రార్థించెను; మఱియమఱియు వారిపాదములఁబట్టుకొని, "ఓదయాళువులారా! నన్నుఁ గటాక్షింపుఁడు; ఈశాపమును ద్రిప్పి నన్నురక్షింపుఁడు" అని రాజు దీనుఁడై వారిం బ్రతిమాలుకొనెను. "ఓ రాజా! తామసముప్రధాన ముగాగల రాక్షసుఁడవై నీవు పుట్టినను, నీవు బ్రహ్మవంశమునందు జన్మించెదవు; నిరుపమానుఁడుగను, జగత్ప్రభువుగను నీవు సంచరింపఁగలవు; జగత్ప్రఖ్యాతిఁగాంచిన యిరుప్రసోదరులు నీకుఁ గల్గియుందురు; నీకు నాల్గుస్థలములలోమాత్రము పరాభవముకల్గును; నీవు శివపూర్ణధురం ధరుఁడవు కాఁగలవు; శివునివరమూ ప్రభావమువలన, నీవు మూఁడులోకములను జయింపఁగలవు; నీప్రతాపము దిగంతములకువ్యాపించును; నీవు సనత్కుమారునితోఁ గలసినపుడు, మాశాపము నీకు జ్ఞప్తికి వచ్చును.

దోహా 184

"నీవిమోచనముగుఱించి నీవతని నడిగినపుడు, అతఁడు నీకుపదేశించును; ఆయుపదేశమువలన, నీవును నీపరివారము సుద్ధరింపఁబడఁగలరు."

చౌపాయ్ 176

ఈమాటలను బ్రాహ్మణులు రాజుతోఁ జెప్పి, వారు స్వగృహములకువెళ్లిరి; ఈసమాచారమంతయు పురజనులకు విశదమయ్యెను; వారు దుఃఖించి విధాతను దూషించిరి; బ్రహ్మహంసఁజేయఁదలఁచి కాకిఁ జేసెను. రాక్షసుఁడు రాజపురోహితునిఁ దీసికొనివచ్చి యతనిగృహములో విడిచిపెట్టెను; అనంతరము వాఁడు వెళ్లి సర్వవృత్తాంతమును కపటమునిరాజునకు శ్రుతపఱిచెను. ఆశత్రురాజు మునివేషముఁజాలించి, ప్రతాపభానునకు సంభవించినవిపత్తును వ్రాసి, నలువైపుల శత్రురాజులకుఁ బంపెను. వారందఱు సైన్యములతోఁగూడి ప్రతాపభానునివిూఁదికి దండెత్తివచ్చిరి; రణభేరినిమ్రోగించి, వారు నగరమును ముట్టడించిరి; ప్రతిదినము వారు పెలారా పెలారిగ యుద్ధముఁజేసిరి; ప్రతాపభానునియోధులందఱును రణములో మడిసిరి; తుదకు ప్రతాపభానుఁడును, సతనితమ్ముఁడు, అరిమర్దనుఁడును, నీరస్వర్గముఁబొందిరి; వానివం

శము నిర్వంశమయ్యెను; బ్రాహ్మణశాపమునకుఁ దిరుగులేదు; శత్రు రాజు లతనిని జయించి, పట్టణమును మఱులఁబ్రతిష్ఠఁజేసి, స్వరాజ్యము లకు వెళ్లిరి.

దోహా 185

"ఓభరద్వాజా! ఏమనుజునియెడల భగవంతుఁడు ప్రతికూలము గనుండునో, వానికి సర్వము వ్యతిరేకముగనుండును; ధూళి మహామేరువగును; తలిదండ్రులు వానియెడల యమునిగలె సంచరింతురు; త్రాడు సర్పమగును" అని యాజ్ఞవల్క్యుఁడు చెప్పెను.

చౌపాయ్ 177

ఓభరద్వాజా; వినుము; కాలాంతరమున, నీప్రతాపభానుఁడును, సతనిసంతతివారును రాక్షసవంశములోఁ బుట్టిరి; ప్రతాపభానుఁడు రావణుఁడై జన్మించెను; వానికిఁ బదిశిరములును, యిరువదిచేతులును గలవు; వాఁడు త్రిలోకవీరుఁడు; వానిప్రతాపము మూఁడులోకములకు వ్యాపించెను; అతనిసోదరుఁడు, అరిమర్దనుఁడు, కుంభకర్ణుఁడై జనించెను; అతని మంత్రి ధర్మరుచి, వానికి సవతితమ్ముఁడు విభీషణుఁడై పుట్టెను; ఈవిభీషణుఁడు ధర్మాత్ముఁడనియు, విష్ణుభక్తుఁడనియు, మహాజ్ఞానియనియు ప్రసిద్ధికెక్కెను; ఇకను ప్రతాపభానునికుమారులును సేవకులును ఘోరరాక్షసులై పుట్టిరి; ఈరాక్షసులు కామరూపులు; దుర్మార్గులు; కపటస్వభావులు; మూర్ఖులు; జ్ఞానహీనులు; వారికి దయాదాక్షిణ్యములు లేవు; వారు పరహింసాపరాయణులు; పాపాత్ములు; వారింజూచి చరాచరలోకమంతయు గడగడవడఁకెను; వారిదుర్మార్గప్రవర్తనల వర్ణించి చెప్పుటకు శక్యముకాదు.

దోహా 186

పవిత్రమగు పౌలస్త్యబ్రహ్మవంశములో వారుజన్మించినను, బ్రాహ్మణశాపమువలన వారు రాక్షసులై, రాక్షసకృత్యములఁ జేయుచుండిరి.

చౌపాయ్ 178

వారుముప్పదిరెండువేలసంవత్సరములు ఘోరమగుతపము నాచరించిరి. బ్రహ్మ వారితపములకుమెచ్చి, ప్రత్యక్షమై, వారినివరములఁ గోరమనెను. అతనింజూచి, "ఓజగదీశా!

సరవానరులచేఁదప్ప, తదితరజంతువులచే నాకు మరణము లేకపోవుగాక నీవరము లేకయే నేనువారినిఁజంపగలను" అని రావణుఁడు ప్రార్థించెను. "తథాస్తు" అని బ్రహ్మ పలికి, కుంభకర్ణునివద్దకువచ్చి, "ఓపుత్రా! వర మునడుగుము," అని వానితోఁ బలికెను. వానితపముఁ జూచి, యతఁడు నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను; "ఈదుష్టుఁడు నిత్యము భుజించినయెడల లోక ములు నిర్మూలమగును" అని బ్రహ్మతలఁచి, సరస్వతినిఁ బ్రేరేపించెను; ఆమెప్రేరణవలన వాఁడు, "నిద్దయ, నిద్దయ," అని వరమునడుగుటకు బదులు, "నిదుఱ, నిదుఱ" యని వరమునడిగెను. "తథాస్తు" అని బ్రహ్మ పలికి, విభీషణునివద్దకు వచ్చెను.

దోహా 187

బ్రహ్మ విభీషణునిఁజూచి, "ఓపుత్రా! వరమునడుగుము" అని చెప్పెను. "ఓజగదీశా! భగవంతునిచరణకమలములయందు నాకు సదా భక్తియుండునట్లు ప్రసాదింపుము" అని విభీషణుఁడు ప్రార్థించెను. "తథాస్తు" అని బ్రహ్మపలికెను.

చాపాయ్ 179

ఈవరములనిచ్చి, బ్రహ్మ యంతర్ధానమయ్యెను; ఆమువ్వురును సంతోషించి స్వగృహములకువచ్చిరి; మయుఁడను రాక్షసుఁడు కలఁడు; వానికూఁతురు మందోదరి; ఆమె త్రిలోకసుందరి; ఆమెసకలగుణసంపన్నురాలు; ఆమెను మయుఁడు తీసికొనివచ్చి రావణునకిచ్చెను; ఆమెను వాఁడు వివాహమాడి, పట్టపుదేవిఁజేసెను; ఆమెయంటిచక్కనిభార్య దొఱకినందులకు రావణుఁడు సంతసించెను. అనంతరము వాఁడు సోదరులకు వివాహముఁజేసెను.

అధికపాఠము=దోహా (1, 2)

(వైరోచనునికూఁతురు వజ్రజ్వాల యనుదానిని కుంభకర్ణుఁడు వివాహమాడెను; శైలూషుఁడను గంధర్వునికూఁతురు సరమ యనుదానిని విభీషణుఁడు వివాహమాడెను)

చాపాయ్ 179

బ్రహ్మచే నిర్మింపఁబడి, సముద్రమధ్యమున త్రికూట మనుపర్వత మొకటి కలదు; అది మనుజులకు దుర్గమము. ఈపర్వతముమీఁద రత్న స్థగితమగు సువర్ణనగరము నొకదానిని మయుఁడు నిర్మించెను; నాగుల

నగరమగు భోగవతికంటెను; ఇంద్రునిపట్టణమగు, నమరావతికంటె మయుఁడు నిర్మించిన నగరము మనోహరముగనుండెను; అదియే లంకా నగరమని మూఁడులోకములలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కెను.

దోహా 188, 189

ఆనగరమున కగాధమగుసముద్రమే కందకము; ఆనగరము నలు వైపులను సముద్రము తట్టుచుండు; దానిప్రాకారము బంగారము; దానిమీఁద నవరత్నములు చెక్కింపఁబడెను; దానిసొగసు వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; విధికృతమువలన నాయాకల్పములలో బలవంతులగు రాక్షసాధిపతు లందఱును సైన్యములతోఁగూడి, లంకానగరములో నివసించుచుండిరి;

చౌపాయ్ 180

ఆనగరములో నసేక రాక్షసయోధులు నివసించియుండిరి; కాని, వారినందఱను దేవతలు సంహరించిరి; ఇంద్రునియాజ్ఞవలన, ధనదుని భటులు, నూరులక్షలయక్షు లానగరము నాక్రమించి, విడిదియుండిరి. ఈసమాచారమును రావణుఁడు విని, సైన్యములను నడిపించి, లంకాపట్టణమును ముట్టడించెను; రాక్షసయోధులను రాక్షససైన్యములఁ జూచి, యక్షులు తమప్రాణములఁ గాపాడుకొని, నగరమునువిడిచి పారిపోయిరి. శత్రుశూన్యమయిన నగరమును రావణుఁడు కలయఁజూచి, యానందించెను; పూర్వదుఃఖమునంతయు వాఁడు మఱచెను; ఆనగరము స్వాభావికముగఁ జూచుటకింపుగనుండెను; అది శత్రువులకు దుర్గమము; కనుక, రావణుఁడు దానిని రాజధానిగఁ జేసికొనెను. వారి వారియోగ్యతానుసారముగ రాక్షసుల కందఱికిని రావణుఁడు స్థలము లనిచ్చెను; ఆయాస్థలములలో వారు నివేశనములఁ గల్పించుకొని, పట్టణములో సుఖముగ నివసించియుండిరి. ఒకసమయమున రావణుఁడు కుబేరునిపై దండువెడలి వాని 'అలకానగరము'ను ముట్టడించి, యుద్ధములో వానినోడించి, వానిపుష్పకవిమానము నపహరించెను.

దోహా 190

ఒకసమయమున రావణుఁడు వినోదార్థము కైలాసపర్వతమును భుజములతోఁ గదల్చెను; (అంతట పార్వతి వ్యాకులపడి శివునివద్దకు

వచ్చి నిలిచెను; ఆమెవ్యాకులముఁ జూచి శివుఁడు పర్వతమును బొటన వ్రేలితో నొక్కిపెట్టెను; రావణునిచేతులు పర్వతముక్రిందఁబడి నొక్కుడువడినందున వాఁడు బొబ్బలిడెను; వానిరోదనమునకు మూఁడులోకములు వడఁకెను; కనుక, వాఁడు రావణుఁడయ్యెను. వానిరోదనమును విని, శివుఁడు కటాక్షించి, వానినివిడిచిపెట్టెను.) కైలాసపర్వతమును గదలించుటకుఁదగిన భుజబలముగలవాఁడ నని వాఁడు తలఁచి సంతోషించి, లంకకుఁబోయెను; వానికి పదిశిరస్సులు గలవు; కనుక, వానికి దశకంధరుఁడని పేరుకలదు.

చూపాయ్ 181

రావణునిసుఖమును, సంపదలును, పుత్రమిత్రకళత్రములును, సైన్యములును, దిగ్విజయములును, బలపరాక్రమములును, బుద్ధియు, వైభవమును, లాభము కలిగినకొలఁది, మరఁత మెండగువిధమున నివి యన్నియు దినదినప్రవర్ధమానముగ వృద్ధిఁబొందెను. వాని సోదరుఁడు, కుంభకర్ణుఁడు, మహాబలవంతుఁడు; వానితో జోడగు వీరుఁడు కాన రాఁడు; ఒకపర్యాయము వాఁడెక్కువగభుజించి, యాఱునెలలు నిద్రించును; వాఁడు నిదులేచినంతట, మూఁడులోకములు కంపించును. వాఁడే ప్రతిదినము బహుళముగ భుజించుచుండినయెడల, లోకమంతయు శీఘ్రములో శూన్యమయియుండును; యుద్ధముఁజేయుటలో వానిధైర్యస్థైర్యములను వర్ణింప శక్యముకాదు; వానితో సమానుఁడగు బలవంతుఁడులేఁడు. ఆరావణుని పెద్దకుమారుఁడు మేఘనాథుఁడు; లోకములోని మహావీరులలో వాఁడుపాళీరేఖ; వానిని యుద్ధములో నెదిరించువారులేరు? వాఁడు సదా దేవలోకమును ముట్టడించుచుండును.

దోహా 191

కుముఖుఁడు, అకంపనుఁడు, కులిశుఁడు, రధాక్షుఁడు, ధూమ్రకేతువు, అతికాయుఁడు, ఇత్యాదిరాక్షసయోధులొక్కొక్కరె మూఁడులోకములను సాధించుటకు సమర్థులు;

చూపాయ్ 182

ఈరాక్షసులందఱును కామరూపులు; అనేకమాయాసంపన్నులు స్వల్పముందయినను వారికి దయాదాక్షిణ్యములు లేవు; ఒకరోజున రా

ణుఁడు హజారములో సింహాసనము నధిష్ఠించి, పుత్రమిత్రబంధుపర్వంబు లం జూచి, సంతుష్టాంతరంగుఁడయ్యెను. కోటానఁగోట్లు రాక్షసులఁ జూచి, వాఁడు దుర్గభిమానముచేనుప్పొంగి, క్రోధముచే దంతములఁ బటపటఁగొఱుకుచు, దురహంకారము నణఁచుకొనలేక, "ఓవీరులారా! వినుఁడు; దేవతలు నాశత్రుపులు; వారు నాయెదుటనిలిచి యుద్ధముఁ జేయరు; వారు మిమ్ములఁజూచి భయపడి పాతిపోవుచున్నారు; ఒకవిధ మున వారిని సంహరింపవచ్చును; దానిం జెప్పుచున్నాను; వినుఁడు; బ్రాహ్మణులుచేయునట్టి యజ్ఞాదిక్రతువులును శ్రాద్ధకర్మలను మీరువెళ్లి నిలి పివేయుఁడు.

దోహా 192

"అంతట దేవతలు క్షుద్బాధ చేడసి, కృశించి, నీరసించి,నాతోఁ బోరాడుటకురాఁగలరు; అప్పుడు వారిని స్వాధీనముఁజేసికొనుటకుఁ గాని సంహరించుటకు గాని సాధ్యమగును" అని యనెను.

చౌపాయ్ 183

మఱల వాఁడు మేఘనాదునిఁజూచి, వానికి రోషమును, పౌరుష మునుగల్గునట్లు పురికొల్పి, "ఓపుత్రా! దేవతలు మహాబలపరాక్రమవం తులు; దుర్గభిమానులు; వారిని యుద్ధములో నోడించి, వారికి సంకె ళ్లనుదగిలించి, తీసికొనిరమ్ము," అనిచెప్పి వానిని హెచ్చరించెను. పితృ వాక్యములను మేఘనాథుఁడు విని, యాసనమునుండి దిగ్గున లేచి, యుద్ధమునకు సిద్ధపడెను. వాఁడు గదఁబట్టుకొని ముందునడచెను; వాని వెనుకఁటి రాక్షసయోధులు పుంఖానుపుంఖములుగ పోరాటమునకు నడచిరి; ఇటుల రాక్షసైన్యములు వెడలినపుడు, భూమి కంపించెను; అంతరిక్షమునుండి పిడుగులుపడెను; దేవతాస్త్రీలు గర్భములు దిగఁబ డెను; రావణి కోపముతో దాఁడివచ్చుటఁ జూచి, దేవత లొక్కమ్మ డిని స్వర్గమునువిడిచి, మేరుపర్వతగుహలఁ బొచ్చిరి. ఈవిధమున నష్ట దిక్పాలులలోకములకు వాఁడు దాఁడినడచెను; కాని, వానిరాకఁ జూచి, యాయాలోకపాలురు తమతమలోకములనువిడిచి పాతిపో యిరి; మఱలమఱల భళీయనుచు భుజములు నప్పళించుకొని,వాఁడు దేవ.

తలను యుద్ధమున గొనెనుగాని, వానిదాడికి వారు నిలుపలేక పరాజితులయిరి.

దోహా 193

సప్తద్వీపములును, నవఖండములును, సప్తపాతాళలోకములును, పృథివ్యాపస్తేజోవాయురాకాశములును, వానిపేరు జెప్పినఁ గడగడ వడంకెను; వానిపేరు విని, వరుణదేవుఁడుసయితము త్రుళ్లిపడెను.

చౌపాయ్ 183 (అధికపాఠము)

రావణుని యెదిఱించు ప్రతివీరుఁడు లేకపోవుటచేత, వానికి యుద్ధమునం దభిలాషపోచ్చెను; ఈపొగఱుఁబోతుతనముచే, వాఁడు మూఁడులోకములను జాడించి శోధించెను; కాని, వానిఁ దగినప్రతివీరుఁడు లేకపోయెను. అంతట నొకనాఁడు మార్గములో నకస్మాత్తుగ వాఁడు నారదునిఁజూచి, ''ఓమునిరాజా! దేవతలెచ్చటికిఁబోయిరి? వారినివాసమునాకుఁ జూపుము'' అని యతనిని ప్రార్థించెను. వానిమాటలు నారదునకు మనస్కరింపలేదు; అందుచే నతఁడు వానిని శ్వేతద్వీపమునకుఁ బొమ్మనిచెప్పెను. తదనంతరమువాఁడుసముద్రమును దాటి శ్వేతద్వీపమునకునచ్చెను; అచ్చటిస్త్రీలు వాని కండ్లఁబడిరి; వారిం జూచి, ''ఓస్త్రీరత్నములారా! మీరు మీభర్తలవద్దకుఁబోయి, రాక్షసరాజు వచ్చెననిచెప్పి, నాతోయుద్ధముఁజేయుటకు వారినిఁ బంపుడు; వారినిరణములోనోడించి, మిమ్ములను నాదేశమునకుఁదీసికొనిపోయెదను'' అని వాఁడు చెప్పెను. ఒకముసలమ్మ వానిప్రగల్భములను విని, కోపించి, వానినిసమీపించి, వానికాళ్లుఁ బట్టుకొని, మీఁదికిఁ ద్రిప్పి, గిఱగిఱఁద్రిప్పి, వానిని మీఁదకునెగురవేసెను; నూఱుయోజనము లంతరిక్షముమీఁదకు వానిఁదీసికొనిపోయి, యామునలియమ్మ వానిని భాగుగజాడించి, యచ్చటనుండి వానిని సముద్రములోనికి దిగఁద్రోసెను.

దోహా 194

బ్రాహ్మణుల దీవనలవలన వానికిఁ జావుతప్పెను; కాని, మతిఁ బోయి, వాఁడు పాతాళమునంపడెను; వాఁడు కొంత సేపదీర్చుకొని లేచి, లజ్జలేక, పెద్దబొబ్బపెట్టెను.

చౌపాయ్ 184

అంతట రావణుడు నాగులపట్టణమును జయించి, బలిచక్రవర్తి లోకమునకు గమనించెను; వానిని బలిచక్రవర్తి యాదరించి కుశలప్రశ్న జేసెను; ''ఓరాజా! లేలెమ్ము; శత్రువులను జయించి, భూచక్రమును బరిపాలింపుము'' అని రావణుడతనితోఁ బలికెను. వానిపలుకులను విని, ''ఓరావణా! వెనుకనుండి శత్రువులను జయింపవచ్చును; ఈపని మాత్రము ముందుగఁ జేయుము; ఇవిగో నా ప్రతాపమహిమ యలంకారములు; వీనిని నీవు ధరించినయెడల, నీకు సకలసుఖములుకల్గును.'' అని బలిచక్రవర్తి పలికి, వానికి భూషణములఁ జూపించెను. అతనిమాటలను విని, వాఁడాభూషణములనుధరించుటకుఁ బ్రయత్నించెను; గాని, వానిని వాఁడు కదలింపలేకపోయెను ''ఓరిమూర్ఖుఁడా! ఈనగలను నీవు కదలింపలేకపోతివికదా! ఏమినీబలము? ఆనగలనుధరించినవారిని సంహరించినమహానుభావునితో నెట్లు నీవు యుద్ధముఁ జేయఁగలవు? నీకుసిగ్గులేదా? ఎందుకు నీకింతపొగఱుఁబోతుతనము? ఈదినమున నీవు లేచినవేళ మంచిదిగ; నీప్రాణములుపక్కెను; (నీగృహమునకుఁ బోపొమ్ము'' అని బలిచక్రవర్తి చీవాట్లుపెట్టెను; రావణుడు సిగ్గుపడి, యచ్చటనుండి లేచి వెళ్లెను. వీనిరాకఁజూచి, వామనమూర్తిరోషించి, ఓరే? వీఁడు నారదునివచనములను వృథీకరించి వచ్చెను; వీనికి దురభిమానము బలిసెను; కనుక, వీనికి గర్వప్రాయశ్చిత్తముజేయవలె'' నని తలఁచి, నగరములో నాడుకొనుచుండిన బాలకులలోఁ దనదివ్యబలమును ప్రవేశపెట్టెను. ఆబాలకులు పరుగెత్తివెళ్లి, వానినిబట్టుకొని నగరములోనికిఁ దీసికొనివచ్చిరి; ఈచిత్రముఁజూచుటకు స్త్రీపురుషులు గుమిగూడిరి; ''ఆహా! ఏమిబ్రహ్మసృష్టి! ఇరువదిచేతులును, పదితలలును, రెండుకాళ్లును గల యీపుటుగును బుట్టించెను'' అని వారిలోవారు గుసగుసలాడి యాశ్చర్యపడిరి. అచ్చటిరాజభటులు వాని నెంతబాధించి పేరుఁజెప్పమనినను, వాఁడు బాధలనుసహించెనుగాని పేరుమాత్రము చెప్పలేదు; వాఁడువామనమూర్తినిఁ జూచి సిగ్గుపడెను; భగవంతుఁడు వానిఁగటాక్షించి విడిచిపెట్టెను, వాఁడులజ్జను విడిచిపెట్టెను; శీఘ్రముగ నచ్చటనుండి వాఁడు పరుగెత్తిపోయెను.

దోహా 195, 196

రావణునకు దయాదాక్షిణ్యములులేవు; వాడు లజ్జనువిడిచెను; వానికి జీవులనుహింసించుటయం దభిలాషమెండు; వాడు మూర్ఖుడు కనుక రాముని సంగతిం దెలియక, భగవంతునితోఁ బోఁరాడుటకు సమకట్టెను. ఓభరద్వాజా! ఎవనియెడల జగన్నాథుడు విపరీతముగనుండునో, వానికి ప్రాణులసయితము గాజుపెంకులగును; చిల్లిగవ్వపాటి విలువయైనను వానికి నుండదు.

చౌపాయీ 185

దేవతలుగాని బ్రాహ్మణులుగాని యొంటరిగ నొక్కొక్కరు వాని కంటఁబడినయెడల, నతఁడు వారిని దండించెను; లేకవారిని దుఃఖ పెట్టెను; ఈప్రకార మాపాపాత్ముఁడు రాత్రులు లోకులఁ బీడించెను. అంతట నొకనాడు వాఁడు త్వరితముగ పంపాసరోవరతీరమునకు వచ్చెను; అచ్చట వానరరాజగు వాలి నివసించియుండెను; ఆసరోవర తీరమున నుండినందున, నాపట్టణమునను 'పంపాపురము' అని పేరువచ్చెను; ఈసరోవరము యొక్కశోభయుఁ బ్రకృతిసంపదయుఁ గన్నుల పండువుగ, మునీశ్వరులమనస్సులను సంతసమపహరించును; ఆతీరమున వాలి ధ్యాననిష్ఠలోనుండెను; అతఁడు వానిఁజూచి మునివ్వనవ్వెను; ఆనవ్వునకు వాఁడు కినిసి వీరావేశుఁడై భుజములనప్పళించి, సింహనాదముఁజేసి, "ఒరేమూర్ఖుఁడా! నామాటవినుము; నీబకధ్యానముఁ జాలింపుము; నీపేరు వినిచ్చినాను; ఓరిపందా; భయపడక, నాతోయుద్ధమునకు రమ్ము.

దోహా 197

"ఓరివాలీ! నన్ను యుద్ధములో జయింపలేకపోయినయెడల, నీ ధ్యానమువలనఁ బ్రయోజనములేదు" అని 320 పండ్లను పటపటఁగొఱికి వాఁడు గర్జించెను.

చౌపాయీ 186

వానిమాటలను వాలి విని నవ్వి, "నీవు గొప్పబలవంతుఁడవని వినియుంటిని; నేనునూర్యునకు భక్తితోనర్ఘ్యప్రధానము నిచ్చుచున్నాను. నేను నిన్నుజయింపగలనుఁ గొంచెముసేపునిలువుము" అని వాలి రావణునితోఁ బలికి, "వీనికి శివుఁడు వరముల నిచ్చియుండెను; కనుక, నేను

వానిం జపఁదలఁచినను వానికిఁ **జావులేదు**" అని లోలోపలఁ దలంచెను. మఱల వాలి రావణునిఁ జూచి, "రావణా! నీవు గృహమునకుఁబొమ్ము నాల్గుస్తలములలో నీవుపడిన పరాభవమునుగుఱించి వినియుంటిని," అని యనేకప్రకారముల వానిని బోధించెను; కాని, యతనిమాటలు వానికి బోధపడలేదు; ఇంకనువాఁడు కాలుద్రవ్వుచు బిలుచుచుండెను. అంతట వాలి క్రోధించి, వానిమీఁదకు నెగిరి, బలవంతముగ వానినిఁ దనచంకలో నొక్కిపట్టుకొనెను. అటులవానిబట్టుకొనివాలి సూర్యున కర్ఘ్యప్రదానమునిచ్చి, వానితోఁగూడ సప్తసముద్రములలో స్నానసంధ్యావ్యనుష్ఠానములఁ జేసి, యయిదుఘడియలలోఁ దిరిగివచ్చెను. ఆప్రకారము వానిని దనచంకలో నిడికొని, వాలి మనోవాక్కర్మముల చే శివపంచాక్షరీమంత్రమును జపించి, సంధ్యావందనముఁ జేసెను.

దోహా 198

అనంతరము వాలి పంపాపురమునకు నచ్చెను; రావణుఁ డతని చంకలో నలిగియుండెను; ఆరుమాసములు వాఁ డట్లు చంకలోనుండి, విశేషము శ్రమపడెను; ఒకరోజున నతఁడు వానినిఁ దిగఁద్రొబ్బి యొక పాషాణమునకు వానిని బంధించెను.

చౌపాయ్ 187

అనేకప్రకారముల వాఁడిచెఅనుండి తప్పించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను; కాని వానిప్రయత్నములు నిష్ఫలములయ్యెను. వాఁ డతని చంకలో నలిగిపోయి, యాదుర్గంధమును సహింపలేకపోయెను. ఒకరోజున వాలి పండ్లుగొఱుకుచు, బాలురబొమ్మలాటకు వాఁడు తగియుండు ననిశ్చలఁచెను; అతఁడు సూర్యనమస్కారములఁ జేయుచుండెను; చెరసాలలో రావణుఁడు మొఱలిడుచుండెను; వాలి వానిబంధములనువిడదీసి, అంగదునివద్దకు వానినిఁ దీసికొనివచ్చెను; ఇరువదిచేతులును, పదితలలును గలరావణునిఁజూచి, యంగదుఁడు వానినిఁ గాలితోఁదన్నెను; అనంతరము వాలి వానిని గుండ్రముగఁగట్టి శయనగృహమునకుఁ బోయి, తల్పముపైఁ బవ్వళించెను, అంగదుఁడు వినోదార్థము కాలుతో వానినెత్తిమీఁద గొట్టుచుండెను; వానింజూచి నవ్వుచుండెను.

దోహా 199

వాలిశయనించి యుండిన సమయముఁజూచి, తార రావణునివద్ద కువచ్చి, వానిబంధనములను విడఁదీసి, "ఓయి రావణా! శీఘ్రముగా గృహమునకుఁ బొమ్ము; లేనిచో, వాలి నిన్నుఁ గట్టిపెట్టును" అనిచెప్పెను.

చౌపాయ్ 188

తదనంతరము, రావణుఁడు బయలువెడలి; కార్తవీర్యార్జునుఁడు స్త్రీలతోఁ గూడి క్రీడించుచుండినస్థలమునకు వచ్చెను; అప్పుడు కార్తవీర్యుఁడు స్త్రీలతో జలక్రీడలలోఁ దేలుచుండెను; రేవానదీజలములలో రాసమండలి గల్పించి, కార్తవీర్యుఁడు క్రీడించుచుండెను; దేవతలును మనుజులును నాగులును నతనిని సేవించుచుండిరి; రావణుఁడు వానిసంపదఁ జూచి, దుఃఖించెను. ఆనదీతీరమున నొకశివాలయము కలదు; దానిఁజూచుట కన్నులపండువు; దానిఁజూచి మునులుసయితము శ్రమించెదరు; తులసీదళములును, కమలములును, బిల్వదళములు మొదలగుపుష్పము లనేకము లామందిరములోఁ గలవు; ఆనదిలో రావణుఁడు స్నానముఁజేసి, శివునిఁబూజించెను. అనంతరము, వాఁడు లజ్జనువిడిచి, కార్తవీర్యుఁడు క్రీడించుచుండినస్థలమునకు వచ్చెను.

దోహా 200

రావణుఁడు నదిలోనికిదిగి,యిరువదిచేతులతోనదీప్రవాహము నరికట్టెను; అందుచేత, నదీజలములు పూరించి, యెగఁదట్టెను; రాసమండలి వారందఱునునీటిలో మునుగుచుండిరి; కార్తవీర్యుఁడు వారి యల్లకల్లోలముఁ జూచి కోపించి, "నాతోసమానుఁ డెవఁడు? ఎవరింతపనిఁజేయఁ గలరు?" అని చింతించెను.

చౌపాయ్ 189

తదుపరి, కార్తవీర్యుఁడు జలములలోనుండి లేచి నలువైపులఁ జూచెను; రావణుఁడు చేయుచుండినదౌర్జన్యమును కార్తవీర్యుఁడు కనిపెట్టెను. అతఁడు మహాబలవంతుఁడు; కనుక, నొక పఱుగిడి, వాని ననాయాసముగఁ బట్టుకొనెను. స్త్రీలు వానిఁజూచి యాశ్చర్యపడిరి; కొంతకాలము వానిని గుట్టపుశాలలోఁ గట్టిపెట్టెను. ఆదుష్టుఁడు లజ్జపడి, కోపముచే లోలోపల దుఃఖించుచుండెను; కాని, వాఁడేపనిఁజేయ

లేకపోయెను; స్త్రీపురుషులు వానిం జూచుటకు వచ్చి, కాళ్లతో వానిం గొట్టుచు, పకపకనవ్వుచుండిరి; కార్తవీర్యుఁడు వాని నెన్ని విధముల నడిగినను, వాఁడు సిగ్గుపడి, తనపేరుఁ జెప్పలేదు. సేవకులు వానిని సభామండపమునకుఁ దీసికొనివచ్చి వానిపదితలలమీఁదఁ బ్రదీపములఁ బెట్టి, వానిని నిలువఁ బెట్టిరి; రంభాద్యప్సరసలు నృత్యముఁ జేయుచుండిరి; అప్పుడు ఫుల స్త్యబ్రహ్మ కార్తవీర్యునివద్దకువచ్చి, రావణుని విడిపించెను; తర్వాత నలకూబరుఁడు వానిని శపించెను.

దోహా 201

గంధపుష్పాక్షతలఁ బట్టుకొని, యొక స్త్రీరత్న మొకదినమున శివాలయమునకుఁ బోవుచుండెను; ఆస్త్రీ రావణుని కంటఁబడెను.

చాపాయ్ 190

ఆస్త్రీరత్నము 'ఊర్వశి'; ఆమె రావణునిఁజూచి సిగ్గుపడెను; రావణుఁడామెఁజూచి, "ఓస్త్రీరత్నమా! ఎవరునీవు? ఎవరిచిన్న దానవు? ఎచ్చటికిఁబోవుచుంటివి?" అని మృదువాక్యములతోనడిగెను. వానికిఁ బ్రత్యుత్తరమివ్వుట కామె సిగ్గుపడి యూరకుండెను; వాఁడు మదించి యుండినందున వానికి మతిపోయెను. మోహావేశముచే నామెహస్తమును వాఁడు పట్టుకొనెను; ఆమె అప్సరసయయినను నాదినమున నలకూబరుని సాంగత్యమున కొప్పుకొనియుండెను; వాఁడామెఁ జూచి పోల్చి, శంకించి, పశ్చాత్తాపమొందెను; వాఁడామెను విడిచి, దుఃఖించుచు లంకలోఁ బ్రవేశించెను; ఊర్వశి, తదుపరి, అలకానగరమునకు వచ్చి, యీవృత్తాంతమును నలకూబరునకు విన్నవించెను; అతఁడు కోపించి, రావణు నుద్దేశించి, "ఓరీ! నీవంశక్షయమగు గాక!" అని శపించెను. ఆశాపము మూర్తీభవించి, లంకానగరమునకు వచ్చి, రావణునియెదుట నిలిచెను; దానిఁజూచి, వాఁడు భయముచేఁ గంపించెను.

దోహా 202

వాఁడాశాపము నందుకొని, పిమ్మట "అయ్యో! ఇంతవఱకు మనము ఋషులవద్దనుండి పన్నుఁగైకొనలేదు" అని విచారించెను.

చాపాయ్ 191

ఒకఋష్యాశ్రమమునకు వాఁడు నల్వురదూతలఁ బంపెను; ఆఋషి వారింజూచి, భయపడి, భగవద్ధ్యానమునువిడిచి, "ఓయీ! మీరాజు

రావణుఁడు కుశలముగ జీవించి, మాయందు దయఁగలిగియుండునా?" అని యడిగెను. "ఓముసీశ్వరా! రాజుగారు క్షేమముగనున్నారు; మీ వద్దనుండి పన్నుఁబుచ్చుకొనుటకు మమ్ములఁబంపిరి" అని వారుచెప్పిరి; ఆబుుషి వారిమాటలనువిని భయపడి, ధ్యానమునువిడిచి, "అయ్యో! రాజు నీతిఁదప్పియుండెను; రాజువద్ద దుర్మార్గులు చేరియుండిరి; ఉత్తచేతులతో వీరినిఁ బంపివేయుట యుచితముకాదు" అని చింతించి, తనశరీరమునుండి రక్తముఁదీసి, దానితో నొకకుండనింపి, దానిని వారిచేతికిచ్చి, "ఓయీ! దూతలారా! మీరీకుండను రావణునకిచ్చి, యీమాట నతనితోఁ జెప్పుఁడు:—

దోహా 203

"నీపికుండయొక్కమూతఁ దీసినయెడల, నీవుపుత్రమిత్రబంధువర్గముతో నశించెదవని చెప్పుఁడు" అని వానితోఁ బలికెను. వారాకుటముఁ దీసికొనిశీఘ్రముగ రావణునిసభామండపమునకు వచ్చిరి.

చాపాయ్ 192

రావణుఁడు దాఁచిఁజూచి సంతోషించెను; కాని, దూత లాబుుషి వచనములను వానితోఁ జెప్పిరి; ఆమునిశాపమును వాఁడు విని దుఃఖించి "ఓయీదూతలారా! మీరీఘటము నుత్తరదిశకుఁ దీసికొనిపోయి, జనకమహారాజురాజ్యములో, నెవరికిఁదెలియకుండ, పడిలముగ భూమిలోఁ బాతిపెట్టిరండు" అని వారి కాజ్ఞాపించెను. శివునిసభలో జనకునివలన రావణుఁడు పరాభవముఁబొందెను; అందుచేత నతనిమీదఁ గోపించి, యతఁడు నశించుటకు వాఁ డీపనిఁజేయించెను. ఆదూతలు రావణుని యాజ్ఞాప్రకారము ఘటముఁ దీసికొని, జనకునినగరమువద్ద నొకస్థలములో దానిని పాతిపెట్టిరి. అంతట భగవంతునికృపవలన నొకసమయమున నీటికియెద్దడియయ్యెను; అప్పుడు సకలజంతువులకు క్షోభకలిగెను; సువృష్టికలుగుటకు జనకుఁడు యజ్ఞముఁజేయదలంచి, బంగారునాగలితో భూమిని దున్నుచుండెను.

దోహా 204, 205

అంతట భూమి బ్రద్దలై, బ్రద్దలుకాకమునుపే; చేదీప్యమానముగ వెలుఁగుచుండిన నొకసుందరమగు దివ్యసింహాసనమతనికిఁ గనబ

డెను; దానికి నలువైపులనల్వురుచెలికత్తెలు చామరములనుధరించి నిలు వఁబడియుండిరి. మధ్యమునఁ ద్రిలోకసుందరి యగు భూపుత్రిసింహాస నము నధిష్ఠించియుండెను.

చౌపాయ్ 193

ఆమెకు జనకచక్రవర్తి నమస్కరించెను; ఆమెవెంటనే స్త్రీశిరో వయ్యెను; చెలికత్తెలతోఁగూడ నాసింహాసన మంతర్ధానమయ్యెను; జను లంద ఆశ్చర్యపడిరి! ఆచిన్న దానిని జనకుఁడు రాణివద్దకుఁ దీసికొని వెళ్లెను; ఆపిల్ల రోదనమునుగని, రాణి సంతోషించి యామెనెత్తి చంకఁ బెట్టుకొనెను ఆమె జనకునికూఁతురుగనుక నామెకు జానకియని పేరుప చ్చెను; అంతట నారదుఁడు రాజువద్దకువచ్చి, "ఓరాజా! ఈచిన్నది నాగేటిచాలులోఁ బుట్టెను కనుక నీమెపేరు సీత; ఈమె యదృష్టవంతు రాలు; సకలలోకాధ్యక్షుఁడును, సకలైశ్వర్యసంపన్నుఁడును, సకలగుణ సంపన్నుఁడు నగువరుఁడు నీకుమూఁ రైను వివాహమాడును" అని చెప్పి బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్లిపోయెను. ఆచిన్నది శుక్లపక్షచంద్రునివలె, దిన దినప్రవర్ధమానముగ నభివృద్ధినొందెను. ఆబాలవృద్ధులుగ స్త్రీపురుషుల కాచిన్నది ప్రియురాలయ్యెను; కలుపుఁగోలుతనముగ నందఱితో నామె మెలఁగుచుండెను. ఆమెకు రాజు చదువులఁ జెప్పించెను; అతిశీఘ్ర ములో నామె చదువులఁ జదివెను; అన్ని చదువులసారము మూర్తీభ వించినజానకి చదువులగ్రహించెను.

దోహా 206, 207, 208.

ఒకసమయమున జనకుఁడు శివుని నుద్దేశించి తపముఁజేసెను; అత నికి శివుఁడు ప్రత్యక్షమై పరముఁగోరుమనెను; అప్పుడు రాజు చేతుల జోడించి, శివునకు నమస్కరించి, యనేకప్రకారముల నతనిని స్తుతిం చెను. "ఓస్వామీ! వేదములు 'న. ఇతి' అని చెప్పుచుండినపరబ్రహ్మ మును నీవు నిత్యము దివారాత్రములు ధ్యానించెదవు; అట్టిబ్రహ్మము నాకుఁబ్రత్యక్షమగునట్లు వరమునొసంగుము; ఇంతకుఁ దప్పనాకు మఱి యొకకోరికలేదు" అని రాజు శివునిఁబ్రార్థించెను. అతనిప్రార్థనవిని సంతసించి, "ఓరాజా! ఈధనుస్సుఁ బుచ్చుకొనుము; భక్తిశ్రద్ధలతో దీని

నిఁబూజింపుము; నీకోరికనెఱవేఱును" అని ధనస్సునిచ్చి, శివుఁడంతర్ధాన మయ్యెను.

చాపాయ్ 194

ఆధనస్సును జనకుఁడు పుచ్చుకొని, గృహమునకువచ్చి, దానిని బూజించుచుండెను; ఒకరోజున సేవకులు చూచుచుండ, సీతాదేవి వినోదార్థ మాధనస్సుఁ జేతితోఁదీసి పట్టుకొనెను; ఆచిత్రము జనకుఁడు చూచి యాశ్చర్యపడెను; ఆవెంటనే రా జామెకుఁ బ్రణమిల్లెను; "ఎవ రీధనుస్సును యెక్కుఁబెట్టఁగలరో, వారికి నాచిన్నదానినిచ్చి వివాహ ముఁజేయువాఁడను" అని యతఁడు ప్రతిజ్ఞఁజేసెను.

అనంతరము రావణునిదూతలు లంకానగరమునకుఁబోయి, జరిగి నవృత్తాంతమంతయు వానికివిన్నవించిరి, ఓభరద్వాజా! నాల్గుస్థలము లలో రావణుఁడు పరాభవముఁబొందినను, సిగ్గునువిడిచి, దేవతలను బాధించుచుండెను.

అధికపాఠము సమాప్తము.

అష్టదిక్పాలురును రావణునియాజ్ఞను శిరసావహించియుండిరి; గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, యక్ష నాగులు వాగస్వధర్మములను విడిచి, వానికి జోహారుపనుచుండిరి. బ్రహ్మసృష్టించిన సకలజీవరా శులును వానికి పశువులైయుండిరి; వానియాజ్ఞలను వారు శిరసావహించి, వానిప్రకాశము మెలగుచుండిరి. నిత్యమువానిపాదములకు వారు నమస్కరించుచుండిరి.

దోహా 209, 210

రావణుఁడు స్వయంభుజబలముచే మూఁడులోకములను సాధించెను; ఒకపుఱుగున్నకైనను స్వతంత్రములేదు; సకలదిక్పతులను స్వాధీనముఁ జేసికొని, వాఁడుస్వతంత్రముగ రాజ్యముఁబరిపాలించుచుండెను. దేవ యక్ష, నర, గంధర్వ, కిన్నర రాజాదులను జయించి, వారివారికన్యలను వాఁడు వివాహమాడెను.

చాపాయ్ 195

తండ్రిచెప్పినపనులు నవలీలఁగా నింద్రజిత్తు చేయుచుండెను; రావణునిదౌర్జన్యములకు మితములేదు; వానిదుర్మార్గములను గుఱి

రుఁడు చూచి విచారించి "ఓతమ్ముఁడా! దుర్వార్తలను విడిచిపెట్టుము; ఇట్టిపనులు నీకుఁ దగదు" అనిచెప్పి దూత చే వర్తమానముఁ బంపెను. ఆవర్తమానమును రావణుఁడు విని కినిసి కుబేరునిపై దండువెడలి, యుత నినిజయించెను; అనంతరము వాఁడు యమునిపైకి దాఁడివెడలెను; వానికి మరణకాలము సమీపింపలేదనిగ్రహించి, యముఁ డంతర్ధానమయ్యెను; తదుపరి, వాఁడు దేవేంద్రునిపైకి దండువెడలెను; ఇంద్రుఁడు వానితోఁ బోరఁడి వానినిఁ బట్టుకొని చెఱలోనుంచెను. తండ్రికి జరగినదురవస్థను మేఘనాదుఁడు విని కోపించి, స్వర్గమునకు దండువెడలి, దేవేంద్రునితో ఘోరయుద్ధముఁజేసి, యింద్రునిఁబట్టుకొని, తండ్రిని చెఱసాలనుండి విడిపించి, లంకకు వచ్చెను; కుమారుని ప్రజ్ఞకు రావణుఁడు సంతసించి, యింద్రునిఁ జెఱసాలలోఁ బెట్టెను; అప్పుడు బ్రహ్మ మేఘనాదునివద్దకు వచ్చి, వాఁడు కోరినవరములను సమోహముగుళ్ళ కినొకదానిని వానికిచ్చి, ఇంద్రునిదీసికొని, స్వర్గమునకుఁబోయెను. ఓభరద్వాజా! ఇతరరాక్షసయోధులు వానియాజ్ఞల నెటులశిరసావహించిరో, చెప్పుదున్నాను; వినుము. ఆరాక్షసులరూపములు భయంకరములు; వారు మహాపాపాత్ములు; వారినివర్ణించుటకు సామర్థ్యము లేదు; వా రశేషఘోరకృత్యములఁ జేయుచుండిరి; వారు వివిధమాయావేషములను ధరించి మనుజులను బెదరించిరి; వారివలన ధర్మము నిర్మూలమయ్యెను; అన్నివిధముల వారు వేదములకుఁ బ్రతికూలముగ సంచరించుచుండిరి; ఎచ్చటచ్చట గోబ్రాహ్మణులు వారికంటఁబడియెదరో, నాస్థలములను వారు తగులఁబెట్టుచుండిరి; సదాచారములు మాఁటుమణఁగెను; వేదాధ్యయనములు మాఁటుఁబడెను; గురుబ్రాహ్మణులు దిక్కులుపట్టిరి; భగవంతునియందు భక్తిపోయెను; తపముల న్నియు నశించెను; స్వప్నమందైనను వేదపురాణముల ప్రశంస లేకపోయెను.

ఛాంద 18

జపములు, తపములును, యోగమును, వైరాగ్యమును, యజ్ఞములును, భాగములు నెచ్చటకనఁబడిన, నచ్చటికి వాఁడు దాడివెడలి వానిని ధ్వంసముచేయుచుండెను; వానిశబ్దము వినఁబడకుండఁజేసెను;

మూఁడులోకము లధర్మములో మునిఁగియుండెను; ధర్మము వెల్లిపోయి యడవులలోనుండెను; ధర్మమనెడిమాట వినఁబడదు; వేదపురాణములఁ జదివినవారిని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టి వాఁడు వారిని బాధపెట్టుచుండెను.

సోరఠా 26

రాక్షసులుచేయుచుండిన ఘోరకృత్యములను వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; వారు పరహింసాపరాయణులై, విచ్చలవిడిగ సంచరించిరి.

చౌపాయ్ 196

ఎచ్చటఁజూచిన దుర్మార్గులును, చోరులును, జూదగాండ్రును, పరధనాపేక్షులును, జారులును, జననీజనకులను దిరస్కరించువారును, సాధువులను సేవింపక వారిని దూషించువారును, విజృంభించిరి; సాధువులచే సేవఁజేయించుకొని వారిని తూలనాడు వారునతిశయిల్లిరి; ఓపార్వతీ! ఈప్రకారముసంచరించువారు రాక్షసులని తెలిసికొనుము. ధర్మమునశించుటఁజూచి, భూదేవి భయపడి వ్యాకులపడెను; "సప్తసముద్రములును, సప్తపర్వతములును, నదులును, సరస్సులును, వనములును, జీవులును, ఈమొదలగువానికంటె నీలోకకంటకునిభార మధికమయ్యెను" అని యామె చింతించెను. ఆమెధర్మహానిఁజూచి, చింతించెను; కాని, రావణునిభయమువలన, నామె యేమియుఁ జెప్పలేకపోయెను. ఆమెమనస్సులోఁ గొంతవిచారించి, గోరూపమునుధరించి, దేవతలును మునులును జేరియుండినసభలోనికి వెళ్లెను; వారియెదుట నామె నిలువఁబడి, వెక్కి-వెక్కి-యేడ్చుచు, తనదుఃఖమును వెళ్లఁగ్రక్కెను; కాని, వారిలో నొకరైన నామెదుఃఖమును నివారించుటకు సమర్థులుకారైరి.

ఛాంద్ 19

ఒక్కమ్మడిని త్రింశత్కోటిదేవతలందఱు బ్రహ్మలోకమునకు వెళ్లిరి; వారితోఁగూడి భూదేవి గోరూపమునుధరించి వెడలెను; శోకముచేతను భయముచేత నామెమనస్సు విహ్వలమగుచుండెను; బ్రహ్మసభామును గ్రహించి, కొంతవఱకుఁ బింతించి, "ఓదేవతలారా! నే నేమి చేయగలను? నావశముకాదు; ఆజగన్నాథుఁడు, ఆలోకారాధ్యుఁడే

మిమ్ములను నన్నును సహా రక్షింపగలఁడు; కాని మఱి యొకఁడు లేడు." అని వారికి బోధించెను.

సోరఠా 27

"ఓభూదేవీ! ధైర్యము నవలంబింపుము; భగవంతుని ధ్యానింపుము; ఆర్తశరణ్యుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు భక్తుల దీనాలాపములను విని, వారిదుఃఖములఁ బోఁగొట్టును" అని బ్రహ్మ భూదేవి నూఱడించి, యామెకు ధైర్యముఁజెప్పెను.

చౌపాయీ 197

దేవతలందఱు సభజేసి, "ఎచ్చట భగవంతుని మనము చూడగలము? ఎచ్చట మొఱబెట్టుకొందుము?" అని వారిలోవారు పాలు పోవక దిగులుపడిరి; "వైకుంఠములోఁగలఁడు"అని యొకఁడుచెప్పెను. "క్షీరసముద్రములో శేషునిపైఁ బవ్వళించియుండును" అని మఱియొకఁడు పలికెను; "ఎవఁడు భగవంతుని భక్తితోఁ గొల్చునో, యాతనికిఁ బ్రత్యక్షమగును; వానిహృదయములో నతఁడు నివసించును" అని మూఁడవవాఁడు తెలియపఱచెను. ఓపార్వతీ! ఆసభలో నేనును వారితోఁ గూడి యుంటిని మంచిసమయముఁజూచి వారికి నేనిట్లుబోధించితిని; "ఓదేవతలారా! హరి సర్వవ్యాపకుఁడు; సర్వసముఁడు; భక్తిగల వారికి హరి ప్రత్యక్షమగునని నే నెఱుంగుదును; సమస్తపదార్థములలోను, దిశలువిదిశలు కాలము దేశము అంతటను హరి కలఁడు; అతఁడు లేనట్టిపదార్థము లేదు. "ఇందుఁగలడందులేఁడని సందేహమువలదు; చక్రి సర్వోపగతుం డెందెందుఁదెలకిచూచిన నందందేకలఁడు"- రెండుకఱ్ఱలను రాపిడిచేయుటవలన నగ్ని పుట్టును, అటులనే, యతఁడు భక్తివలనఁ బ్రత్యక్షమగును" అని నేను బల్కితిని; నావచనములను బ్రహ్మ విని "సత్యము, సత్యము" అని ప్రశంసించెను.

దోహా 211

హరి సర్వవ్యాపకుఁడని శివుఁడు చెప్పినవచనములను బ్రహ్మ విని, పరమానందభరితుఁడై, ఆనందబాష్పములఁ గార్చెను; అత్తనిశరీరము పులకరించెను; కొంతకాల మతఁడు నిమీలితనేత్రుఁడై, పరమేశ్వరుని ధ్యానించెను; అమీఁదట, బ్రహ్మ మనస్సును సావధానముఁజేసికొని,

ధైర్యమునవలంబించి, రెండుచేతులను, జోడించి, భగవంతు నీప్రకారము మనోవాక్కర్మములచే స్తోత్రముఁజేయ నారంభించెను.

ఛాంద్ 20, 21 22, 23.

జయ జయ సురనాయక జన సుఖదాయక ప్రణతపాల భగవంతా,
గో ద్విజ హితకారీ జయ అసురారీ సింధుసుతా ప్రియకాంతా,
పాలన సుర ధరణీ అద్భుత కరణీ మర్మ న జానే కోఈ,
జో సహజ కృపాలా దీనదయాలా కరహు అనుగ్రహ సోఈ.

"హేసురనాయక! జయజయ! దేవతలకురక్షకుఁడవు; మనుజులకు సుఖదాయకుఁడవు; దీనపాలకుఁడవు; గోబ్రాహ్మణులకు హితుఁడవు; రాక్షసాంతకుఁడవు; లక్ష్మీకాంతుఁడవు; నీవు భగవంతుఁడవు; మాకు సహాయముఁజేయుము; జయజయ! దేవతలను భూమిని రక్షించుటలో, నీచర్య లద్భుతములు; నీమర్మ మెవరికిఁదెలియదు; నీవు సహజకృపాళుఁడవు; మమ్ములననుగ్రహింపుము.

"జయ జయ అవినాశీ సబ ఘట వాసీవ్యాపక పరమానందా,
అవిగతి గోతీతా చరితపునీతా మాయారహిత ముకుందా,
జేహిలాగి విరాగీ అతిఅనురాగీ విగతమోహ ముని బృందా,
నిశి వాసర ధ్యానహి హారిగుణ గావహి జయతి సచ్చిదానందా"

"హేఅవినాశీ! జయజయ! రాక్షసులవలన నాశముకలుగుననిమాకు భయము కలదు; కాని; నీకాభయములేదు; సకలజీవుల ఘటములలోఁ బ్రకాశించుచుందువు; సర్వవ్యాపకుఁడవు; పరమానందమూర్తివి కనుక, భూదేవికి ఆనందమును కలుగఁజేయుము; నీగతి అద్వైతము; నీవు మనోవాచామగోచరుఁడవు; నీయందు లేశమైన విషయములు కానరావు; భూలోకములో నీవుచేయఁబోవు పుణ్యచరిత్రలవలన రాక్షససంహారను జరగినతఱువాత భూదేవి పవిత్రురాలగును. నీవుమాయారహితుఁడవు; (మాయ నీకు లోఁబడియుండును); నీవు ముకుందుఁడవు (మోక్షదాయకుఁడవు); విపత్తి సముద్రములోనుండి మమ్ములనుద్ధరింపుము; ఆవిపత్తిసముద్రమును దాటునిమిత్తము, వైరాగ్యసంపన్నులగు మహామునులు మోహమును విడిచి పరమ భక్తితో నిన్ను

దివారాత్రములు ధ్యానించుచుందురు, వారు నీగుణములను గాన ముఁజేయుచుందురు; ఓనాథా! నీవు సచ్చిదానందస్వరూపుఁడవు; జయజయ.

"జేహి సృష్టి ఉపాఈ త్రివిధ బనాఈ సంగసహాయ న దూజా
సో కరహు అఘారీ చింత హమారీ జానియ భక్తి న పూజా
జో భవ భయ భంజన జన మన రంజనభంజన విపతి వరూథా
మన క్రమ వచ వానీ ఛాడి సయానీ శరణ సకల సురయూథా."

"ఓనాథా! సత్త్వగుణముచే బ్రహ్మ లోకములను సృజించును; రజోగుణముచే విష్ణువు దానిని పరిపాలించును, తమోగుణముచే శివుఁడు దానిని సంహరించును; ఈప్రపంచము త్రిగుణాత్మకము; నీకొకసహాయుఁడులేఁడు; హేపాపనాశనా హేకాఁకసాంతకా మమ్ములను స్మరింపుము; నేను భక్తినెఱుంగను. పూజావిధానముల నెఱుంగను. నీవు సృజించిన లోకములకు భయము కలిగినపుడు దానిని నీవే పోగొట్టఁగలవు; మనుజులకు నీవే సుఖము నిచ్చువాఁడవు; విపత్తిసమూహమును నీవే హరింపఁగలవు. అందుచేత సకలదేవతలు త్రికరణశుద్ధిగ వారి వారి చాతుర్యమును విడిచి నీవేశరణని నిన్నుఁ బొందవచ్చిరి. ఓనాథా! నీవే శరణు.

"శారద శ్రుతి శేషా ఋషయ అశేషా జాకహా కోఉ న జానా
జేహి దీనపియారే వేదపుకారే ద్రవౌ శ్రీభగవానా
భవవారిధి మందర సబవిధి సుందరగుణమందిర సుఖపుంజా
మునిసిద్ధ సకల సుర పరమభయాతుర నమత నాథ పద కంజా"

"ఓనాథా! సరస్వతికిని వేదమునకును శేషునకును, సకలమహర్షులకును నీసంగతి తెలియదు; నీవు దీనబంధుఁడవు. ఆర్తత్రాణపరాయణుఁడవు; అని వేదము చెప్పుచున్నది. ఓస్వామీ! మమ్ములను గటాక్షించి, కృపతోఁ జూడుము. సంసారసముద్రమునకు నీవు మందరపర్వతమువంటి వాఁడవు; సకలగుణధామఁడవు; సకలసుఖరాశివి; దేవతలును, మునులును, సిద్ధులును వ్యాకులులై, నీచరణకమలములకు నమస్కరించుచున్నారు.

దోహా 212

దేవతలు బ్రాహ్మణులు, మునులు, భూమియు - వీరిదుఃఖముఁ జూచి, దీనాలాపములను విని, భగవంతుఁడు వారికినగోచరుఁడై, వారి భయ, శోకములఁ బోఁగొట్టుట కంతరిక్షమునుండి, మృదుమధుర గంభీరవాక్యములఁ బలికెను.

చౌపాయ్ 198

''ఓబ్రహ్మ మహేశులారా! ఓదేవమునిసిద్ధులారా! భయమును విడిచిపెట్టుడు; మీనిమిత్తము నేనుమనుజుఁడనై భూలోకములో నవతరించెదను; నాదివ్యాంశతో నేను సూర్యవంశములోఁ బుట్టుచున్నాను. పూర్వము కశ్యపుఁడును, అతనిభార్యఅదితియుఁ దపముఁ జేసిరి, వారికి నేను వరమునిచ్చియుంటిని; వారిరువురు నేఁడు భూలోకములోఁ బుట్టి, అయోధ్యాధిపతులై యుండిరి; కశ్యపుఁడే దశరథుఁడు, అదితియే కౌసల్య; నాల్గురూపములనుధరించి నేను వారిగర్భమున బుట్టుచున్నాను; రఘువంశమునకుఁ గీర్తిప్రతిష్ఠలు నామూలమున వచ్చును. నారదుని వచనములు సత్యము లగును; నాపరమశక్తితోఁగూడ నవతరించి, భూభారమును హరించెదను; కనుక ఓదేవతలారా! నిర్భయముగ మీరు మీమీగృహములకుఁ బొండు'' అని యాకాశవాణి పలికెను. ఆపలుకులను విని దేవతలు సంతసించి, స్వగృహములకు వెడలిరి. బ్రహ్మ భూదేవి నూఱడించెను; ఆమె నిర్భయురాలై, సంతోషించి పయనమయ్యెను.

దోహా 213

''ఓదేవతలారా! మీరందఱును మీమీయంశములతో వానరులై పుట్టి భగవంతుని సేవింపుఁడు'' అని బ్రహ్మ వారికి యాజ్ఞఁజేసి, సత్యలోకమునకుఁ బోయెను.

చౌపాయ్ 199

దేవతలు వారివారిగృహములకుఁ బోయి విడమిలిచిరి; భూమియు స్వాస్థ్యముఁ బొందెను; భగవంతుని వచనములవలన వారియలఁజడి కొంతవఱకుఁ దగ్గెను; బ్రహ్మదేవుని యాజ్ఞాప్రకారము దేవతలు విలంబనముచేయక పనిఁజేయుటకు సమకట్టిరి; వారంతయును వానరులై భూ

లోకములోఁ బుట్టిరి; ఆవానరులు మహాబలవంతులు; తేజోవంతులు; పరాక్రమశాలులు; మహావీరులు; శూరులు; పర్వతములును, వృక్షములును, నఖములును, వారికి నాయుధములు, వారు భగవంతునిరాకకు నిరీక్షించుచుండిరి; వారు రణధీరులు, వనముల లోను, పర్వతములమీఁద నంతటను వారు వ్యాపించి, విహరించుచుండిరి; వారందఱు రణశిక్షఁబొందినవారివలె జాగరూకతతో మెలఁగుచుండిరి: ఎచ్చటజూచినను వానరబృందములే కన్పడును; ఈసమాచారమును రావణుఁడు విని విచారించి, పుట్టినశిశువుల నందఱిని సంహరింపుమని దూతలకాజ్ఞాపించెను. "సూర్యవంశపురాజులందఱును నాస్వాధీనులు, వారు నన్నేమిచేయఁగలరు? జగత్తులో నెవరివలనను నాకు భయములేదు, రాక్షససైన్యముల నచ్చటచ్చట నిల్పియుంచెదను.

దోహా 214

సృష్టిస్థితిలయములు నాయాజ్ఞ ననుసరించి జరగుచుండును కదా! అని వానిలో వాఁడుతలంచెను.

చౌపాయీ 200

సూర్యవంశపురాజు, దిలీపుఁడనునొకఁడు కలఁడు; అతఁడు రాక్షసుల నందఱను తనమీఁదికి వేసెను; ఆతనిబలముఁ జూచుటకు వాఁడు బ్రాహ్మణవేషమును ధరించి, రాజనగరునకు నచ్చెను; ఆసమయమున రాజు నగరులోలేఁడు; బ్రాహ్మణులకు నిరాటంకముగనుక వాఁడు వారితోఁ గూడి రాణివాసములోనికిఁ బోయెను. బ్రాహ్మణులను దిలీపుని భార్య పూజ్యించుచుండెను; అప్పుడు రావణుఁడ వారికిఁదన నిజరూపము జూపించెను; వానివికృతరూపము నామె చూచి భయపడి లోపలికిఁ బాఱిపోయెను; మిగిలినవారు నలువైపులఁ జెదఱిపోయిరి; అనంతరము, వాఁడు సరయూనదీతీరమునకు నచ్చెను. అచ్చట దిలీపుఁడు బ్రాహ్మణుల నారాధించి, తండులములను వారి కిచ్చుచుండెను. అటుల నతఁడు తండులములను దానముఁజేయుచు, కొన్నితండులములఁదీసిచల్లెను. అటులఁ జల్లుటకుఁ గారణమేమని బ్రాహ్మణులతనిని యడిగిరి; "వనములోనొక గోవునొకసింహము పట్టుకొనెను, ఈతండులములను మం

త్రించి, ఆసింహమును సంహరించుట కుద్దేశించి, దానిపైఁ బ్రయోగించితిని" అని రాజు వారికి సమాధానముఁ జెప్పెను. అచ్చట నిలువఁబడియుండిన రావణుఁ డతని మాటలను విని యాశ్చర్యపడి, వసమునకు బోయి, చచ్చిపడియుండిన సింహకళేబరముఁ జూచెను; దిలీపునిప్రతాపమును వాఁడు గ్రహించి, లంకకుఁ బోయెను, ఆమీఁదట రాజు దిలీపుఁడు నగరులోఁ బ్రవేశించెను; జరగినవృత్తాంత మంతయు సతనితో రాణి విన్నవించెను.

దోహా 215,—216

ఆమెవచనములను దిలీపుఁడు విని, కోపించి, దోసిలినిండ నీరుఁ బోసి, పవనమంత్రమును జపించి, ఆజలమును దక్షిణదిశవైపు విడిచిపెట్టెను; ఆమంత్రజలము దశలక్షబాణములయ్యెను; "ఓబాణములారా! మీరు త్రికూటపర్వతమునకుఁ బోయి దానినాథునితోఁగూడ దానిని సముద్రములోనికిఁ బడఁద్రోయుఁడు" అనివానికి నాజ్ఞాపించెను.

చౌపాయీ 201

ఆబాణములు వాయువేగమునఁ బోయి లంకపైఁ బడి దానినిఁ గదలించెను; అంతట మందోదరి చేతుల జోడించి, "ఓబాణములారా! మేము దిలీపునిభృత్యులము; మాకతఁడే రాజు గాని మఱియొకఁడు లేడు," అనిచెప్పి ప్రార్థించెను. ఆబాణములు తిరిగిదిలీపునివద్దకువచ్చెను, వానినియతఁ డుపసంహారముఁ జేసెను. తదనంతరము మఱికొంతకాలము గడచెను; అయోధ్యానగరమును రఘుమహారాజు పరిపాలించుచుండెను; రావణుఁ డతనిని యెదిరించెను; అంతట నయోధ్యనుండి రఘుమహారాజు బాణములఁ బ్రయోగించి లంకానగరద్వారములను బంధించెను; మఱలమందోదరి ప్రార్థించినందున నాబాణములు రాజువద్దకు వచ్చెను; కొంతకాలమునకు 'అజమహారాజు' అయోధ్యానగరము నేలుచుండెను; అతనికిని రావణునకు ననేకఘోరయుద్ధములుజరిగెను; అతఁడు వాయవ్యాస్త్రముఁ బ్రయోగించినందున, వాఁడు సేనలతోఁగూడ నెగిరి లంకలోఁబడెను. అతనిబలమునకు వాఁడు మెచ్చుకొనెను, మఱికొంతకాలమునకు దశరథుఁ డానగరమునకు రాజయ్యెను.

దోహా 217 218.

సూర్యుని కిరణము లెటుల నలువైపుల వ్యాపించునో, దశరథునిరథము దశదిశల నటుల గమనించును. దానికి నెదురులేదు. దశరథికులబలము కలవాడుకనుక నతఁడు దశరథుఁడు; ఎవనికుమారుఁడు దశకంధరునకు శత్రువుకాఁగలఁడో, వాఁడు దశరథుఁడు. రావణుఁ డతని సమాచారమును విని, యతనిసద్దనుండి శుల్కముఁగై కొను మని చెప్పి, దూతలఁ బంపెను. శుల్కముఁ బుచ్చుకొనుటకు వారు దశరథుని వద్దకు వచ్చిరి; అతఁ డయోధ్యనుండి బ్రాహ్మణులఁ బ్రయోగించి, లంకానగర ద్వారములను బంధించెను.

చౌపాయ్ 202

"ఓయీ! దూతలారా! నేను మీనగరద్వారములను బంధించితిని! ఆబంధములను మీరావణుఁడు విడఁదీసిన యెడల; నేను యుద్ధముఁ జేయకయే, మీరాజునకు శుల్కమునిచ్చెదను" అని దశరథుఁడు చెప్పి, వారినిఁబంపించెను. నగరగృహకవాటములన్నియు మూతలు పడెను; రావణుఁడు వానిని విడఁదీయలేకపోయెను; రావణుఁడు పరాభవమునొందెనని గ్రహించి, బ్రాహ్మణులు తిరిగి దశరథునివద్దకువచ్చెను. అకాశవాణిపలుకులను బ్రహ్మవరములను వాఁడుజ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని, వనమునకుఁ బోయి ఘోరమగుతపముఁ జేసెను. బ్రహ్మ వానికిఁ బ్రత్యక్షమై, వానిని వరము వేడుకొను మని చెప్పెను; వాఁడు సంతసించి "ఓదేవా! దశరథునివీర్యమునకుఁ గుమారులుకలుగకుండునట్లు వరముఁ బ్రసాదింపుము" అనిప్రార్థించెను. బ్రహ్మ దుఃఖపడి వరమునిచ్చి సత్యలోకమునకుఁ బోయెను; అనంతరము వాఁడు కోసలపురమునకు వచ్చి, యాదేశపురాజుకూఁతురుని దొంగిలించి తీసికొనిపోయెను; పెట్టెతోఁ గూడ నారాజకన్యను తీసికొనివచ్చి, సముద్రములో రాఘవమత్స్యము వద్ద దాచిపెట్టెను.

దోహా 219

బ్రహ్మ రావణరూపమునుధరించి, యామత్స్యమువద్దకువచ్చి, ఆపెట్టెను తీసికొని పోయి,

చాపాయ్ 203

యొకవనములో దానిని విడిచిపెట్టి, తనలోకమునకుఁ బోయెను. తదుపరి, సుమంత్రుఁడు వనములో సంచరించుచు, ఆపెట్టె నకస్మాత్తుగఁ జూచి, దానిమూతను విడగొట్టెను; దానిలోపలనుండిన రాజకన్యం జూచి, "ఓచిట్టితల్లీ! నీవెవరికూఁతుర వమ్మా!" అని చల్లనిమాటలతోఁ నడిగెను. "అయ్యా! నేను కోసలరాజుకూఁతురను; నాపేరు కౌసల్య; ఎవరు నన్నీ వనములోనికిఁ దీసికొనివచ్చి విడిచిపెట్టిరో నేనెఱుంగను" అని యాచిన్నది పలికెను, ఆమెంజూచి సుమంత్రుఁడు సంతసించి, ఆమెను వెంటఁదీసికొని కోసలపురమునకు వచ్చెను; కోసలరాజు కుమార్తెనుఁ గానక, పలువిధముల విచారించుచుండెను; అంతట సుమంత్రుఁడు కౌసల్యందీసికొని రాజునెదుటకు వచ్చి, జరిగినవృత్తాంతమంతయు నతనితోఁ విన్నవించెను. అతనిని రాజుచూచి, "అయ్యా! మీరెవరు?" అని యడిగెను. "ఓరాజా! అయోధ్యానగర మొకటికలదు; దానిని దశరథమహారాజు పరిపాలించును; అతఁడు ధర్మాత్ముఁడు; సకలగుణసంపన్నుఁడు;

దోహా 220

"నే నతనిమంత్రిని; నాపేరు సుమంత్రుఁడు" అని మంత్రివర్యుఁడు చెప్పెను. "ఓసుమంత్రుఁడా! నాకుమార్తెను మీరాజునకిచ్చి వివాహముఁ జేయనుద్దేశించితిని" అని రాజు పలికెను.

చాపాయ్ 204

ఆవెంటనే, కోసలరాజు పసుపుకుంకుమములను బ్రాహ్మణుల కిచ్చి, వారిని దశరథునివద్దకుఁ బంపెను. ఆబ్రాహ్మణులను దశరథుఁడు గారవించి, వారుతీసికొనివచ్చిన పదార్థములను కట్నములఁ గైకొని వివాహమున కంగీకరించెను. చతురంగబలములతోఁగూడ నతఁడు సకల పరివారముతో వివాహమునకు బయలుదేఱెను, శుభదినము శుభముహూర్తము, శుభలగ్నమున దశరథుఁడు కౌసల్యను వివాహమాడెను. గర్గకులసంభూతుఁడగు వీరదాసునికూఁతురిని సుమంత్రుఁడు పెండ్లిఁ జేసికొనెను; వారు వివాహములఁ జేసికొని, సుఖముగ నయోధ్యానగరములోఁ బ్రవేశించిరి; స్త్రీపురుషులందఱు నృత్యగాన వినోదములలోఁ

దేలి సంతసించిరి. తదుపరి, దశరథుఁడు కాశ్మీరదేశపురాజుకూఁతురు కైకను, సుమిత్రను గ్రమముగ వివాహమాడెను (ఆధికపాఠముసమాప్తము) ఇంతచక్కనికథ వింతవఱకుఁ జెప్పినాను; ఇకనుముందుకథఁ జెప్పుచున్నాను, వినుము. అయోధ్యాధిపతియగు దశరథమహారాజు సకలధర్మశాస్త్రములఁ జదివెను, సకలసుగుణసంపన్నుఁడు, జ్ఞాని, శార్ఙ్గ (కోదండ) పాణియందు నిత్యము భక్తిగలిగి యుండెను.

దోహా 221

కౌసల్యయు సుమిత్రయు, కైకయు-ఈమువ్వురుభార్యల నతఁడు సమానమగు దయతోఁ జూచుచోనెను; ఆమువ్వురును మహాపతివ్రతలు; భర్తయం దనురాగముఁగలవారు; భయభక్తులతో వారు పతిని దైవముగ భావించి సేవించిరి; వారు సదా హరిచరణకమలములను ధ్యానించుచుండిరి.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసినే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
తృతీయో విశ్రామః.

బాలకాండ చతుర్థవిశ్రామము.

ఛాపాయ్ 265

ఈప్రకారము దశరథమహారాజు రాజ్యముఁజేయుచుండఁ, ననేక వేలసంవత్సరములు గతించెను. సకలసంపదలఁ గలిగియుండినను, కుమారులు లేనందుల కతఁడు కడుదుఃఖించెను. అంతట నతఁడు కులాచార్యుఁడగు వసిష్ఠునిగృహమునకు వెళ్లి, వారిపాదములకు మ్రొక్కి, యనేక విధముల ప్రార్థించెను. అతఁడు తనసుఖదుఃఖములను వారితో మనవిజేసికొనెను; అతనిని గురువు వోదార్చి, యనేక ప్రకారముల బోధించి, "ఓరాజా! నీవు విచారింపకుము; ధైర్యమునవలంబింపుము; నీకు నల్వురు కుమారులు పుట్టఁగలరు, వారు మూఁడులోకములలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కఁగలరు; వారు భక్తులభయములఁ బోఁగొట్టఁగలరు," అని చెప్పి రాజును గృహమునకు బంపెను. తదనంతరము, వసిష్ఠుఁడు ఋష్యశృంగునకు వర్తమానముఁ బంపెను; వారిసహాయమునఁలన, రాజు పుత్రకామేష్టియజ్ఞము నొనరించెను; అగ్నిహోత్రములో నాహుతుల ఋష్యశృంగుఁడు వ్రేల్చెను; పాయసముఁ బట్టుకొని, అగ్నిదేవుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను.

(దశరథునకు 'శాంత' యను నొకకూఁతురుకలదు; అంగదేశపు రాజు, రోమపాదుఁడును దశరథుఁడును స్నేహితులు; రోమపాదుఁడు శాంతను బెంచుకొని, కూఁతురువలె నామెను బోషించెను. అంగదేశములో నొకసమయమున క్షామము గలిగెను; అప్పుడు మహోత్సలంచటు రోమపాదుని వద్దకువచ్చి "ఓరాజా! విభాండఋషికి నొకకుమారుఁడు కలఁడు; అతనిపేరు ఋష్యశృంగుఁడు, అతనిని మనదేశమునకుఁ దీసికొనివచ్చిన యెడల, మనకు వర్షముకలుగును; అతనితండ్రి చూచుచుండ, నతనిని తీసికొనివచ్చుటకష్టము;" అని వారు చెప్పిరి. అప్పుడు రోమపాదుఁడు ఋష్యశృంగునిఁ దీసికొనివచ్చుటకు వేశ్యాంగనలఁ

బంపెను; విభాండబుషి గృహమువద్ద లేనిసమయముఁ జూచి, వారు బుష్యశృంగుని సమీపించిరి; అతఁడు వారింజూచి, తపశ్శాలులని తలఁచి వారివిడిదిలోనికి వచ్చెను; అప్పుడు వా రతనిని నావలోఁ బ్రవే శపెట్టి, యంగదేశమునకుఁ దీసికొనివచ్చిరి; అతఁడు దేశమునకు వచ్చి నందున, వర్షముపర్షించెను; రోమపాదుఁడతనికి శాంతనిచ్చి వివాహ ముఁజేసెను; ఇదియంతయు విభాండబుషి జ్ఞానదృష్టిచేఁ దెలిసికొనెను. అంగదేశములోనుండిన బుష్యశృంగుని దశరథమహారాజు యజ్ఞము నిమిత్తము పిలిపించెను.)

"ఓరాజా! వసిష్ఠుఁడు లెస్సగ మనస్సులో నాలోచించి, నీతోఁ జెప్పిన సంగతులన్నియు సమకూడును; నీమనోరథము లీడేరును; నీపీ పాయసము నందుకొని; యథోచితముగ దానిని విభజింపుము", అని అగ్నిదేవుఁడు రాజుతోఁబలికి,

దోహా 222

చేయవలసిన విధానమంతయు సభికులతోఁ జెప్పి, యంతర్ధాన మయ్యెను; దశరథుఁడు పరమానందభరితుఁడయ్యెను; సంతోషము నతఁడు పట్టలేకపోయెను.

చౌపాయ్ 206

కౌసల్య, సుమిత్ర కైకేయి ఈమువ్వురు ప్రియభార్యల కతఁడు వర్తమానమంపెను; ఆపాయసములో సగము కౌసల్యకిచ్చెను; మిగిలిన సగము రెండుభాగములు చేసి, వానిలోనొకభాగమును కైకకిచ్చెను; మిగిలిన భాగము రెండువంతులుచేసి, యొకవంతునుకౌసల్యకును, మఱి యొకవంతు కైకకునిచ్చెను; వారాభాగములను సుమిత్ర కిచ్చిరి; ఆము వ్వురును పాయసముఁ బుచ్చుకొని గర్భముధరించిరి; అందఱు స్వస్థ చిత్తులయిరి; ఏరోజున కౌసల్య పాయసముఁ బుచ్చుకొనెనో, భగవం తుఁడాసమున నామెగర్భములోఁ బ్రవేశించెను; ఆదినము మొదలు లోకములన్నియు తెలివిగాంచెను; వానియాజడులు తగ్గెను; వాని సంపద లధికమయ్యెను; రాక్షసుల పొగరుఁబోతుతనము మట్టుపడెను;

ఆనాఁటి కానాఁడు, రాణులగర్భములుపెఱిగెను; వారు సీరుపట్టి యం తఃపురములలోఁ దిరుగుచుండిరి; ఆముప్పురును సకలగుణసంపన్నులు; సుశీలులు; తేజోవంతులు; ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండిరి; ఇట్లు సుఖ ముగ వారు పదిమాసములు గడపిరి; అంతటఁ బ్రసవదినములు సమీపిం చెను; భగవంతుఁడు పుట్టుటకు సమయమువచ్చెను; లోకమంతయు కలకలమనుచుండెను.

దోహా 223

యోగము, లగ్నము, వారము, నక్షత్రము, నవగ్రహములు-వీనిసంపుటి శుభముగనుండెను; చరాచరజంతుజాల మంతయు సంతో షించుచుండెను;

చౌపాయ్ 207

చైత్రశుద్ధనవమి, పునర్వసునక్షత్రము, సింహలగ్నము, అభిజి న్ముహూర్తములు; లోకమంతయు విశ్రమించువేళ; ఆసమయము సమశీతోష్ణ ముగనుండును; మందసుగంధశీతలవాయువులు వీచెను; దేవదేవుఁడు తల్లిగర్భములోనుండి బయటకువచ్చెను; దేవతలు హర్షించిరి; మును లును మహాత్ములును సంతసించిరి; వనములు పుష్పించెను; పర్వతములపై నవరత్నఖనులు ప్రకటమయ్యెను; అమృతోపమానమగు నిర్మలజలము లతో నిండి నదులుప్రవహించెను; భగవంతునిజన్మసమయముఁ దెలిసి కొని, బ్రహ్మేశానాది దేవతలందఱు విమానములనెక్కి, యంతరిక్ష మున నిలిచియుండిరి; అంతరిక్షమంతయు దేవతలతో నిండియుండెను; దేవదేవుఁడు పుట్టినపుడు, గంధర్వులు గానముఁజేసిరి; అప్సరసలు నృత్య ముఁజేసిరి; నారదతుంబురులు కీర్తనలఁ బాడిరి; దేవతలు పుష్పవర్ష ముఁ గురిపించిరి. దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; దేవ, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర యక్ష, ముని, నాగులు-వీరందఱు వేర్వేఱ దేవదేవుని నుతించి, వారి వారినివాసములకుఁ బోయిరి.

దోహా 224

ఆలోకాధ్యక్షుఁడు, ఆజగన్నాథుఁడు, ఆసచ్చిదానందమూర్తి, తల్లికిఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను.

ఆధికపాఠము:—

శ్రీరామచంద్రుని జాతకచక్రము.

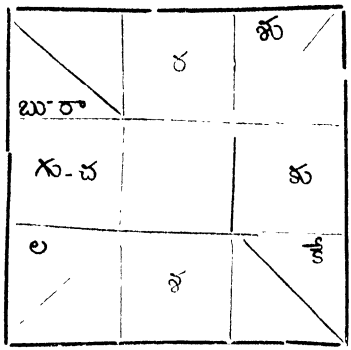

స్వస్తి - శ్రీమహాగణాధిపతయే నమః - శుభమస్తు.

అస్మిన్వర్తమాన వ్యావహారిక బార్హస్పత్యమానేన సంవత్సరే ఉత్తరాయణే వసంతఋతౌ చైత్రమాసే శుక్లపక్షే నవమ్యాం ఇందువాసరే పునర్వసునక్షత్రే శూలనామయోగే కౌలవాకరణే, మేషసంక్రమణే సింహలగ్నే శ్రీదేవదేవః.

శ్రీలక్ష్మణమూర్తి జాతకచక్రము.

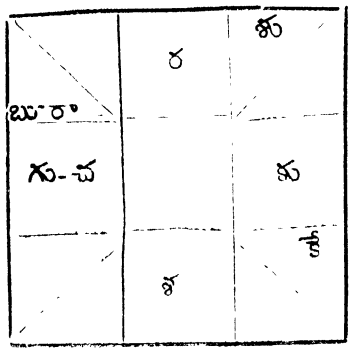

శ్రీశత్రుఘ్నుని జాతకచక్రము.

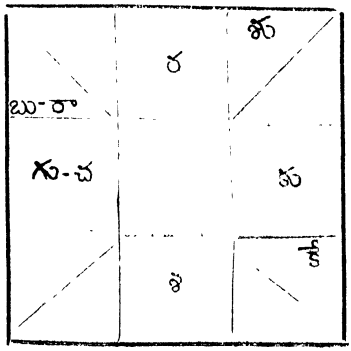

వీరిరువ్రగును చైత్రశుద్ధనవమీ బుధవారము ఆశ్లేషానక్షత్రము, వృద్ధియోగము, గరకరణమున, పుట్టిరి:—

శ్రీభరతుని జాతకచక్రము.

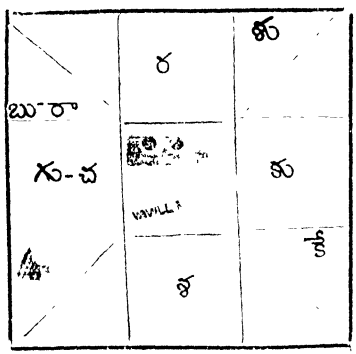

చైత్రశుద్ధదశమి మంగళవారము పుష్యమినక్షత్రము, గండ యోగము, తైతులాకరణము.

ఛాంద్ 24, 25, 26, 27

"భయే ప్రకట కృపాలా దీనదయాలా కౌసల్యా హితకారీ
హర్షిత మహతారీ ముని మనహారీ అద్భుతరూప నిహారీ
లోచన అభిరామా తను ఘనశ్యామానిజ ఆయుధ భుజచారీ
భూషణ వనమాలా నయన విశాలా శోభాసింధు ఖరారీ. 24

కహ దుహు కరజోరీ స్తుతితోరీ కేహివిధి కరో అనంతా
మాయా గుణ జ్ఞానాతీత అమానా వేదపురాణ భనంతా
కరుణా గుణసాగర సబ గుణఆగర జేహిగావహి శ్రుతి సంతా
సో మమ హిత లాగీ జన అనురాగీ ప్రకటభయే శ్రీకాంతా. 25

బ్రహ్మాండ నికాయా నిర్మితమాయా రోమరోమ ప్రతి వేద కహై
మమ ఉర సో వాసీ యహ ఉపహాసీ సునతధీర మతి థిర న రహై
ఉపజా జబ జ్ఞానా ప్రభు ముసకానా చరిత బహుత విధికీన్హా చహై
కహికథాసునాఈ మాతబుఝాఈ జేహిప్రకార సుత ప్రేమలహై

మాతా పుని బోలీ సో మతిడోలీ తజహు తాత యహ రూపా
కీజై శిశులీలా అతిప్రియశీలా యహ సుఖ పరమ అనూపా

సుని వచన సుజానా రోదన కానా హెూయ బాలక సురభూపా
యహ చరిత జో గావహి హరిపదపావహి తే నపరహి భవకూపా.

ఛాంద్ 24, 25, 26, 27

ఆదీనదయాపరమూర్తి, ఆకృపాలుఁడు, ఆభక్తవత్సలుఁడు కౌసల్యకు హితముఁజేయఁదలచి, యామెకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను; భూభారమును హరించుట కతఁడుపుట్టెను; అతనిదివ్యసుందరవిగ్రహముఁజూచి, మునులు సయితము భ్రమజెందిరి; అతనిశరీరము శ్యామలవర్ణము; కమలములవంటిలోచనములు; నాల్గుభుజములు; వానిలోశంఖచక్రగదాపద్మములు; ధనుర్బాణములు; మూపురమున నంబులపొది; విశాలనేత్రములు; పాదములవఱకుఁ గంఠమునుండి వ్రేలుచుండినవనమాల; అనేక భూషణములు; ఇట్టిపరమేశ్వరుఁడు, రాక్షసాంతకుఁడు, సకలశుభరాశి, యామెకుఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను; ఆమహాపురుషునిఁగౌసల్య చూచి, తిలకించి, పులకించి, చోద్యమంది, ఆనందబాష్పములఁ జాఱవిడిచెను.

ఆమె రెండుచేతులను జోడించి నమస్కరించి, భగవంతు నిట్లు స్తుతించెను:—

"ఓఅనంతా! ఓఆద్యంతములులేనివాఁడా! ఓఅనంతరూపా! నేను ని న్నెట్టుల స్తుతింపఁగలను? హేయగుణ జ్ఞానాతీతుఁడవు; నీకు మానములేదు; అని వేదపురాణములు ఘోషించుచున్నవి; ఓసకలగుణసంపన్నుఁడా! ఓకరుణానిధీ! వేదములు నీగుణములను వర్ణించును; ఓలక్ష్మీపతీ! భక్తుల నుద్ధరించుటకును నన్నుఁ బరింపఁజేయుటకును నీవు నాగర్భమునఁ బుట్టితివి.

"ఓజగన్నాథా! మాయచే సృజింపఁబడిన బ్రహ్మాండభాండములన్నియు నీప్రతిరోమకూపమునందుఁ దగిలియుండును; అని వేదములు చాఁటుచున్నవి; బ్రహ్మాండనాయకుఁడైన నీవు నాగర్భమునఁబుట్టుట లోకవిడంబనార్థముకాని మఱియొకటికాదు; సామాన్యమనుజునివలె నీవు నాగర్భమునఁ బుట్టుట విని, జ్ఞానులుసయితము మాయకులోఁబడి, నిన్ను విశ్వసింపరు; వారిబుద్ధిచలించిపోవును" అని యనేకప్రకారముల నామె జ్ఞానయుక్తమగువచనములతో నుతించెను. ఆమెజ్ఞానమును మందము, యఁదలఁచి, భగవంతుఁడు ముసిముసినవ్వునవ్వెను; అంతలో నతఁడు

మాయఁగప్పి, జననీజనకుల పూర్వవృత్తాంతమును, తనపూర్వచరిత్రము నామెకుఁదెలిపెను; ఆమాటలమూలమున నతనియం దామెకు ప్రేమ విశేషమయ్యెను. ''ఓస్వామీ! నీజ్ఞానోపదేశములవలన, నామతి తల్లడిల్లుచున్నది; ఓతండ్రీ! ఈనీరూపమును విడిచిపెట్టుము; ఇది అలౌకికము; నీవు బాలభావముఁ బొందుము; ఆరూపము నాకిష్టము; దాని సుఖము గొప్పది; అమ్మాయని నన్ను నీవు పిలుచుటవలన, నాకానందము కల్గును'' అని యామె ప్రార్థించెను. ఆమెవచనములను పరమేశ్వరుఁడు విని, వెంటనే బాలుఁడై రోదనముఁజేయ నారంభించెను.

ఈరామజననకథను గానముఁజేయువారు వైకుంఠమునకుఁబోఁగలరు; వారికిఁ బునర్జన్మనుకలుగదు; సత్యము, సత్యము, సత్యము.

దోహా 225

అవాఙ్మానసగోచరుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు, స్వేచ్ఛానుసారము మాయామానుషశరీరమునుధరించి, గోబ్రాహ్మణ, దేవసాధుజనహితవు నిమిత్త మవతరించెను.

చౌపాయ్ 208

ఆబాలుని రోదనమును విని, రాణులందఱు సంతసించి, పుటిటి గృహమునకుఁ బఱుఁగెత్తివచ్చిరి; సంతోషముచే దాసీజనంబులు నలువైపులఁ బఱుఁగిడిరి; పురజను లానందమగ్నులయిరి. దశరథుఁడు కుమారుఁడు పుట్టెనని విని, బ్రహ్మానందముఁబొందెను; సంతోషముచే నతని మనస్సు నిండెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; లేచుట కతఁడు ప్రయత్నించినను లేవలేకపోయెను; కొన్నిగడియలకతఁడు బుద్ధిని స్థిరముఁజేసికొని, ''ఏప్రభువునామముచ్చరించుటవలన శుభములుకల్గునో, అట్టి ప్రభువు నాగృహములోఁ బుట్టెను'' అని పలికెను. ఈప్రకార మతఁడు బ్రహ్మానందమగ్నుఁడై, వసిష్ఠునకువర్తమానముఁబంపి, నేవకులను బిలిచి మంగళధ్వనులఁ జేయుమని యాజ్ఞాపించెను. వసిష్ఠుఁడు రాజవర్తమానము నందుకొని, బ్రాహ్మణులతోఁగూడి రాజమందిరమునకు వచ్చెను. ఆబాలుని నిరుపమానమగు దివ్యసుందరవిగ్రహముఁ జూచి, వసిష్ఠుడు సంతసించెను; ఆబాలుని రూపరేఖావిలాసముల వర్ణింపఁజాలను; విద్యుద్దీపమువలె, నాబాలుఁడు పుటిటిగృహములో దేదీప్యమానముగ నుండెను.

దోహా 226

పుత్రోత్పత్తిసమయమునఁ జేయవలసిన నాందీముఖము, పితృదేవతారాధనయుఁ జేయఁబడెను; జాతకర్మములు జరిగెను; రాజు బ్రాహ్మణులకు షోడశోపహారదానముల నిచ్చెను.

చౌపాయ్ 209

పతాకములతోను, తోరణములతోను, పట్టణమంతయు నలంకరింపఁబడెను; ఆపట్టణమంతయు కలకలమునుండెను; దానిశోభను వర్ణింపఁజాలను; అంతరిక్షమునుండి పుష్పవర్షముగురిసెను; పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతముగల జీవరాసులన్నియు బ్రహ్మానందముఁబొందిరి. సహజసుందరులగు స్త్రీలు బాగుగా శృంగారించుకొని, గుంపులుగుంపులుకూడి పురుటిగృహమునకు పసుపు, కుంకుమ, పాలు, పెఱుగు-ఈమొదలగు మంగళద్రవ్యములఁ బట్టుకొని, వచ్చి అనేకపాటలను పాడిరి; వారు బాలునకు మంగళహారతులనిచ్చి, పాటలనుబాడిరి; మఱలమఱల వారతనిపాపమునకు మ్రొక్కిరి; వందిమాగధపౌరాణికజనంబు లతనికీర్తిని గానముఁజేసిరి; ఒకరుగ్రహించినదానములను మఱియొకరుగ్రహించి, వారు వానిని తదితరుల కిచ్చివేయుచుండిరి; కాని, వారు వానిని దాఁచిపెట్టుకొనలేదు; కస్తూరి, కుంకుమ, పన్నీరు, పసుపు-వీనితో రాజవీథులన్నియు బురదయయియుండెను.

దోహా 227

ప్రతిగృహములో సంతోషముచే మంగళధ్వనులుచేయఁబడెను; ఎందుచేత? "సచ్చిదానందబ్రహ్మము భూలోకములో నవతరించెను; నగరమంతటను స్త్రీపురుషులాబాలవృద్ధులు పరమానందభరితులయిరి; సంతోషముచే వారు నలువైపులఁ దిరుగుచుండిరి.

చౌపాయ్ 210

కైకకును సుమిత్రకును చక్కనికుమారులు కలిగిరి; ఆపుత్రుల జననమువలనఁ గలిగిన సుఖసంపదలను శారదయు శేషుఁడును వర్ణింపఁజాలరు; స్త్రీపురుషులసమాజము నయినను వారు చెప్పఁజాలరు. ప్రభువును సందర్శించుటకు రాత్రిపూట వచ్చినదేవతలు యనునట్లు, అగరుధూపము మొదలగువాని ధూమముతో నగరమంతయు వ్యాపించి, శోభించెను; 'బుక్క——భర్గుండ' మొగలగువాని యెట్టనిరేణువు లంత

రిక్షమున వ్యాపించి, సంధ్యారాగమునలెఁ గనఁబడెను. మందిరముల లోని మణులసమూహములే, తారాగణములు; రాజమందిరములపై నుండిన సువర్ణకలశములు, చంద్రునివలెఁ బ్రకాశించెను; రాజనగరులో వినఁబడుచుండిన వేదధ్వనులు, సంధ్యాసమయమున వినఁబడుపక్షులధ్వనులవలె నుండెను. "నా మొదట రాత్రి యెటుల నిలువఁబడియుండఁ గలదు?" అని సూర్యుఁడు చింతించి, యాశ్చర్యపడి, మైమఱచి, యా కౌతుకముఁజూచుచు, నొకమాసమువఱ కంతరిక్షమున నిలిచియుండినట్లు కనఁబడెను. (శ్రీరామజనన మహోత్సవములో వారు సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయముల నెఱుంగక, యొకమాసమును గడిపిరి.)

దోహా 228

శ్రీరామచంద్రుఁడు పుట్టినదిన మొకమాసముపొడవయ్యెను; కాని, ఆసంగతి యెవరికిఁ దెలియదు; సూర్యునిరథము నిలిచిపోయెను; ఎట్లుచీకటిపడును? (శంక:—ఎవరికిఁ దెలియనిసంగతి, తులసీదాసున కెట్లు విదితమయ్యెను? ప్రత్యుత్తరము:—గురువుకృపవలన రహస్యము గుసంగతులుసయితము విదితమయ్యెను.)

చౌపాయ్ 211

ఈరహస్య మెవరికిఁ దెలియదు; తనవంశములో శ్రీపతి జన్మించి నందులకు సూర్యుఁడు సంతసించి, వారిగుణములను గానముఁజేయుచుఁ బ్రయాణమును సాఁగించెను. తమపూర్వపుణ్యములవలన శ్రీవారి జనన మహోత్సవముఁ జూడఁగలిగినందులకు దేవ, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, యక్ష నాగ, ముని, సిద్ధులు పరమానందభరితులై, స్వస్థానములకు వెడలిరి; ఓపార్వతీ! నేనొకరహస్యముఁ జెప్పుదున్నాను; వినుము; అది యెవరికిఁ దెలియదు; నీభక్తి దృఢమయినది; కనుక నీకు వినిపించెదను; నీవు పర్వతరాజుకూఁతురివి. కనుక, నీమనస్సు పర్వతమువలె నిశ్చలమయినది; నేనారహస్యము నింతవఱకు నెవరికిఁ జెప్పియుండలేదు; రెండనకంటివానికిఁ దెలియకుండ, నేనును కాకభుశుండియు, మనుజరూపమునుధరించి, అమానుషపుత్రోత్సవముఁ జూడఁబోయియుంటిమి. ఆనందమును, ప్రేమయు, భక్తియు మేము పట్టలేక, పిచ్చివారివలె, బ్రహ్మానందభరితులమై, నగరమంతయుఁ దిరిగితిరిగి వచ్చితిమి; నగరములో

నెచ్చటఁజూచినను మంగళధ్వనులు వినఁబడెను; ఎవరియందు రాము నకుఁ బరిపూర్ణకటాక్షము కలదో, వారే మాచర్యలను గ్రహింపఁగ లరు; ఆసమయమున నెవరువచ్చి, యేమేమియడిగినను వారివారికోరికల ప్రకార మాపదార్థములను దశరథమహారాజు వారి కిచ్చెను; ఏనుఁగు లను, గుఱ్ఱములను, రథములను, బంగారు వెండినాణెములను, గోవు లను, రత్నహారములను, చీనిచీనాంబరములను, రాజు దోసిలికొలఁది పంచిపెట్టెను.

దోహా 229

సర్వజనులమనస్సులు పరమానందభరితము లయ్యెను; ఈనల్వు రుబాలురు తులసీదాసుప్రభువులు; "శతమానంభవతి, శతమనంతం భవతి, శతమైశ్వర్యంభవతి, శతమితి శతం దీర్ఘమాయుః" అని మహా రాజునకును అందఱుబాలురకును మహదాశీర్వచనముఁ జేసిరి.

చాపాయ్ 212

ఈప్రకారము కొన్నిదినములుగడచెను; రాత్రి, పగలు, తెలియ కుండ, వారు దినములను గడపిరి; అంతట నామకరణములఁ జేయవలసి యుండునని రాజు గ్రహించి, వసిష్ఠునకు వర్తమానముఁ బంపెను. వారు వెంటనే రాజమందిరమునకువచ్చిరి; అర్ఘ్యపాద్యములనిచ్చి, గురువును పూజించి, "ఓమునిరాజా ! మీరు లెస్సగవిచారించి, ఈనల్వురుబా లురకుఁ దగిన నామకరణముఁ జేయుఁడు" అని చెప్పి నమస్కరించెను. "ఓరాజా! నీబాలురు నిరుపమానులు; పెక్కునామములు వారికిఁ గలవు. నాబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున వారికి నామములఁ బెట్టుదున్నాను. ఆనందసముద్రుఁడు; సకలసుఖములకురాశి; ఏయానందసముద్రము లోని నీటితుంపరలు మీఁదకునెగిజినందున, మూఁడులోకములు సంత సించునో, అట్టియానందమూర్తి; ఏఁడేఁడు పదునాలుగులోకములకును విశ్రాంతినిచ్చువాఁడును, సుఖధామఁడును కనుక, నీపెద్దకుమారుఁడు శ్రీరాముమూర్తి; సంసారులను పాలించి, పోషించువాఁడు కనుక, కైక కుమారుఁడు భరతుఁడు; ఎవనినామమును స్మరించినంతమాత్రమున, శత్రువులు నశించెదరో, వాఁడు శత్రుఘ్నుఁడు.

దోహా 230

సర్వలక్షణసంపన్నుఁడును, సకలజగదాధారుఁడును, ఉదారుఁడును, రామునకుఁ బ్రియుఁడును, కనుక, సుమిత్రకొమారునకు లక్ష్మణుఁడని, గురువులు వసిష్ఠులవారు పేరుఁబెట్టిరి. (శ్రీరాముఁడు విశ్వమునకు విశ్రామమునిచ్చును; దానిని భరతుఁడు పోషించును; దానిని శత్రుఘ్నుఁడురక్షించును; ఈమూఁడుగుణములను కలిగియుండుటయే గాక, జగత్తుల కాధారభూతుఁడు కనుక, నతనియందు నాల్గులలక్షణములు పుట్టెను; అందుచేత నతఁడు లక్ష్మణుఁడు).

చౌపాయి 213

ఈప్రకార మాబాలురు నల్వురకు వసిష్ఠుఁడు నామకరణముఁ జేసి, కొంతవిచారించి, "ఓ రాజా! నీనల్వురుపుత్రులు నాల్గువేదములవంటివారు; వారు నాల్గువేదములకుఁ బ్రాణములు; వారు మునీశ్వరుల ధనము; వారే శివునకు సర్వస్వము; వారిబాలక్రీడలఁ జూచి, యెల్లప్పుడు శివుఁడు పరమానందభరితుఁడగుచుండును; కాకభుశుండియొక్కప్రాణములు వారే" అని తెలియఁబఱచెను; వారిమాటలను రాజు విని సంతుష్టాంతరంగుఁడయ్యెను; చిన్నతనమునుండి లక్ష్మణుఁడు, రాముఁడు తనప్రభువని, తెలిసికొని, యతనిచరణములను సేవించెను; భరతశత్రుఘ్నులు పరస్పరానురాగముకలవారై, ప్రభుసేవకులవలె, సంచరించిరి; వారివారియంశలఁ బురస్కరించుకొని, వారొకరినొకరు సరించియుండిరి; ఈకథలలో నొకరిశరీరము శ్యామలము, మఱియొకరి దేహము గౌరవర్ణము; మువ్వురుతల్లులు వారిచక్కదనముఁజూచి, సృష్టిదోషము తగులకుండ, నొకగడ్డివూచఁద్రించి, పారవేయుచుండిరి; నల్వురుసోదరులును రూపశీలలావణ్యములలో నొకరినొకరు పోలియుండిరి; కాని, వారిలో రాముఁడు మణివూస; జనులకుముద్దువచ్చువాఁడు; చంద్రుఁడుదయించినపుడు కిరణములువలె, నతనిమనస్సులో ననుగ్రహముపుట్టినపు డతనిముఖమున మందహాస మంకురించును. ఒకసమయమున నుయ్యెలలో నతనినిఁ బరుండఁబెట్టి, తల్లి లాలిపాటలఁ బాడును; మఱియొకప్పుడు, బాలుని తల్లి చంకనిడుకొని ముద్దులాడును; మఱియొకసమయమున, నతని "నాకన్నతండ్రీ! నాచిట్టిబాబూ! నాకులదీపమా" అనిపిలిచి, తల్లి సంతోషించును.

దోహా 231

ఆపరబ్రహ్మము, ఆనిరంజనుఁడు, ఆనిర్వికారుఁడు, ఆద్యంతములు లేనివాఁడు, సకలగుణమాయాతీతుఁడు, ఆనందస్వరూపుఁడు, అఖలాండకోటిబ్రహ్మాండనాయకుఁడు, భక్తికివశుఁడై, భక్తులయందు గలదయచేత నతఁడు కౌసల్యచేతిలో నొక చిన్నిపాపఁడై, యాటలులేనివాఁడైనను, నాడుచుండెను. భగవంతునివాత్సల్యమున కంతేముకలదా!

చౌపాయ్ 214

కోటిమన్మథులవంటి శరీరసౌష్ఠవము; కాలమేఘమునుగాని నల్లకలువలనుగాని పోలినశరీరము; కమలపత్రములమీఁద నుండిన ముత్యములువలె, నతనిచరణకమలములమీఁద బ్రకాశించుగోళ్లును; వజ్రకులిశాంకుశధ్వజరేఖలతో నొప్పుచుండిన పాదములును; మునిమనస్సుల నపహరించు నూపురధ్వనులును; ఒడ్డాణముతోఁగూడిన కటిప్రదేశమును; మూఁడుమడతలు పడుచుండిన బొజ్జయు; గంభీరమగునాభియు; (దానిలోతు నెవరు కను గొనలేదు, నాభికమలమందుఁ బుట్టిన బ్రహ్మసయితము దానిపారముఁ జూడలేదు; అనేకవేల దివ్యసంవత్సరములతఁడు దానిలోతుఁ జూచుటకుఁ బ్రయత్నించెను గాని, యతనిప్రయాసయు వ్యర్థమయ్యెను.) అనేకభూషణములతో నలంకరింపఁబడిన భుజదండములును; (విశ్వవిజయముఁ దెలియఁజేయు భుజదండములును); హృదయమునంటి వ్రేలుచుండిన సింహనఖపతకమును; కంఠమునుండి వ్రేలాడుచుండిన ముత్యాలహారమును, రత్నహారములును; ఉపాసకుల మనస్సుల నపహరించు దివ్యమంగళవిగ్రహమును; శంఖమువంటి త్రిరేఖాయుతకంఠమును; చక్కనిగడ్డము; కోటిమన్మథులఁ బోలినముఖారవిందమును; రెండురెండుపండ్లును; ఎఱ్ఱనిపెదవులును; తీఱుగుముక్కును; వర్ణింపశక్యముగాని నుదుటనుండిన చేలుచుక్కయు; శ్రీకారములవంటి చెవులును; నీలమాణిక్యములవంటి కపోలయుగమును; మధురముగు బాలసంజల్పములును; నీలకమలములఁబోలి, కాటుకతోఁగూడిన నేత్రములును; వంచినధనస్సువంటి కనుబొమలును; నుదుటిపైఁ బడుచుండిన ముంగురులును; ఉదరమువఱకుఁ బడుచుండిన నుంగరములవంటి చిక్కనిజుట్టును; జక్కఁగఁ దల్లి సవరించినకొప్పును; 'లుంగీ'తోఁ

గప్పఁబడినదేహమును; ముడుకులతోను చేతులతోను భూమిపైఁదఁ
బ్రాకుచుండినబాలుని రూపలేఖావిలాసములను శేషుఁడును సరస్వ
తియు వర్ణింపఁజాలరు; అట్టివానిని నేనెటులవర్ణింపగలను? ఎవ రతనిని
స్వప్నములోఁజూచియుందురో, వారే యతనిని దెలిసికొనఁగలరు.

దోహా 232

ఆసకలసుఖధాముఁడు, ఆమాయాతీతుఁడు, ఆమనోవాచామగో
చరుఁడు, జనసీజనకులభక్తికి వశుఁడై, వారికిఁ గుమారుఁడైపుట్టి, బాల
క్రీడలను వారివినోదార్థము చేయుచుండెను.

చౌపాయ్ 215

ఈప్రకారము, జగత్తులకుఁ దండ్రియగువాఁడు బాలుఁడైపుట్టి,
కోసలపురజనులకానందమునిచ్చెను;ఓపార్వతీ!ఎవరు రామచంద్రునిచర
ణములయందు భక్తిఁగలిగియుందురో, వారియానందము లభించును.
రామునియందు విముఖతగలవారు కోటిప్రయత్నములఁ జేయుచుండి
నను, సంసారబంధనములను విడఁగొట్టుకొనఁజాలరు; ఏమాయకుఁ జరా
చరములు లోఁబడి తిరుగుచుండునో, అట్టిమాయ పరమేశ్వరునియె
దుట భయముచే గడగడవడఁకుచు నిలిచి, మాటలాడును; భగవం
తుని భ్రూవిలాసముచే, నది నాట్యముఁజేయును; అట్టిప్రభువును విడిచి
పెట్టి, ఓభవానీ! మఱియెవరిని మనము సేవింపగలము? త్రికరణశుద్ధిగ
నెవరు నిష్కలుషముగ భగవంతుని భజించెదరో, వారిని భగవంతుఁడు
తప్పక రక్షించును. ఈప్రకారము రాముఁడు బాలక్రీడలఁ జేయుచు,
పురజనులను సంతోషపెట్టెను. అట్టిపరమేశ్వరుఁడు తల్లిచంకలోనుండి
యామెచేఁ బోషింపబడుచుండెను.

దోహా 233

కౌసల్యకుఁ గుమారునియం దధికమగుప్రేమయుండుటచేత,
నామెకు దివారాత్రముల గమనము తెలియలేదు; బాలునియందుఁగల
దయచేత,నామెవాసి నెత్తుకొని,యొకసమయమున ముద్దుపెట్టుకొనును.
మఱియొకసమయమున పాటలఁబాడును.

చౌపాయ్ 216

ఒకదినము నామె బాలునకు నీళ్లుబోసి, వానిని శృంగారించి,
నొకయుయ్యెలలోఁ బరుండపెట్టి, నిద్రపుచ్చెను; అనంతర మామె

లోనికిఁబోయి, పాయసమును వండి కులదేవత నారాధించెను; పరమాన్నము నామె దేవతకు నివేదించి, వంటశాలకుఁబోయెను; ఆవంటశాలలో నామె పరమాన్నమునుభుజించుచుండిన బాలరామునిఁ జూచెను; ఆమె యాశ్చర్యపడి, ఉయ్యెలలో బాలునిఁ జూచుటకుఁ బరుగెత్తి వెళ్లెను. ఉయ్యెలలోరాముఁడుయ్యెలలో నిదురించుచుండెను; అచ్చటనుండి యామె వంటశాలకుఁ దిరిగివచ్చెను; ఆశాలలో నామె యథాప్రకారముభుజించుచుండినబాలునిఁ జూచెను; ఆమె ధైర్యమునువిడనాడి కంపమునొందెను; "ఈశాలలోబాలరాముఁడు పరమాన్నము దినుచుండెను; ఉయ్యెలలో నొకరాముఁడు నిద్రించుచుండెను; ఏమియాశ్చర్యము. నామతిస్థిమితముఁదప్పెనా? లేక, ఇది యంతయు మాయయొక్క-ప్రభావమా? ఏదినిశ్చయమో, నాకుఁ దెలియదుకదా!" అని కౌసల్య తనలోఁ దాను జింతించెను. అంతట, రాముఁడు తల్లియొక్క-వ్యాకులముఁ జూచి, చక్క-నినవ్వు నవ్వెను;

దోహా 234

శ్రీరాముఁడు తల్లికివిశ్వరూపముఁ జూపించెను. అతనిప్రతిరోమమునకుఁ గోటానఁగోట్లు బ్రహ్మాండములుకలవు.

చౌపాయ్ 217

అనేకకోట్లసూర్యులును, చంద్రులును శివులును, బ్రహ్మలును, పర్వతములును, సముద్రములును, నదులును, వనములును, భూములును, కాలమును, గర్మమును, గుణదోషములును, ప్రకృతిభావములును, ఇదివఱకు వినియుండనివియుఁ, జూచియుండనివియు, నామెకు విశదమయ్యెను; ఈప్రబలమగు మాయాప్రభావము నామె చూచి, చేతులజోడించి భయపడి కదలమెదలలేక నిలువఁబడియుండెను; జీవులను వశముఁజేసికొనుచుండినమాయను, ఆమాయయొక్క-పాశములను విడగొట్టుచుండినభక్తియు—ఈరెండుమూర్తులుకూడ నామెకు విశ్వరూపములోఁ గనఁబడెను; 1 నిద్రించుచుండిన రాముఁడు శాంతరూపుఁడు, మాయారహితుఁడు, త్రిగుణాతీతుఁడు, జ్ఞానాతీతుఁడు; 2 పరమాన్నముఁదినుచుండినరాముఁడు కరుణాసముద్రుఁడు, సర్వసుఖరాశి, సకలగుణసంపన్నుఁడు; 3 జన్మకాలమున సతఁడు విరాట్స్వరూప

మును తల్లికిఁ జూపించెను; ఈప్రకార మతఁడు తన మూఁడురూపముల నామెకుఁ గనపఱ్చెను, ఆమెశరీరము పులకరించెను; ఆమె ముఖమునుండి మాటరాలేదు; ఆమె నేత్రములను మూసికొని, మనస్సులో భగవంతుని చరణకమలములకు నమస్కరించెను; ఆమెమనస్సు చంచలమగుచుండుట భగవంతుఁడు చూచి, యథాప్రకారము బాలునివలె నామెకుఁ గన్పడెను-ఆమెకు భయముమాత్రము పోలేదు; అందుచేత నామె స్తోత్రముఁజేయలేకపోయెను; "జగత్తులకుఁ దండ్రియగువాఁడా నాకు మారుఁడు" అని యామె తెలిసికొని భయపడెను. "ఓఅమ్మా! ఈవిషయము నెవరితోఁజెప్పకుము" అని యతఁడు తల్లికి బోధించెను.

దోహా 235

అనేకపర్యాయములు కౌసల్య చేతుల బోడించి నమస్కరించి, "ఓస్వామీ! కటాక్షించి, నీమాయను మాత్రమునామీఁదకుఁ బంపకుము', అనిప్రార్థించెను.

చౌపాయ్ 218

అనేకబాలచర్యల నతఁడు చూపించెను; ఆచర్యలఁజూచి, హరిదాసులు పరమానందభరితులగుచుండిరి; అంతకంతకు వారికి బాల్యదశ మించ్చెను; వారికుటుంబమువారు వారిఁజూచి సంతసించిరి; బాలురకు చూడాకరణముఁ జేయుటకు, రాజు గురువునకు వర్తమానముఁ బంపెను; (సామాన్య చక్రవర్తికుమారులకుఁ బోలి. వారికి చూడాకరణముఁ జేయలేదు; వారు పాయసాంశసంభూతులు); గురువువచ్చిన తరువాత, వారికి చూడాకరణమహోత్సవముజరిగెను; బ్రాహ్మణులధికముగ దానములఁ బుచ్చుకొనిరి; అనంతర మానల్వురుసోదరులు నలువైపులఁ బఱుఁగిడుచు, నానేకబాలచర్యలఁ జేయుచుండిరి; ఆహా! ఏమిచిత్రము! మనోవాచామగోచరుఁడగు పరమేశ్వరుఁడు దశరథుని యంగణములో బాలుఁడై విహరించెను; అతనిని భోజనమునకుఁ దండ్రి పిలిచినను, క్రీడాసక్తిచే నతఁడు జతగాండ్రనువిడిచి భోజనమునకు వెళ్లకుండును; కౌసల్యవచ్చి పిలిచినపు డతఁడు గంతులువైచుచుఁ బాతిపోవును; ఏమహాత్మునిగుట్టును వేదములు తెలిసికొనలేకపోయెనో, ఎవ్వనిసత్తున జగదుత్పత్తి శివుఁడునయితము కనుఁగొనలేకపోయెనో, అట్టి

లోకారాధ్యుఁడు తల్లిచేతికి దొరకెను. అతని ధూళిధూసరశరీరమును రాజు చూచి నవ్వి, యతని నెత్తుకొని తనమెడకుఁ దగిలించుకొనెను.

దోహా 236

చలచిత్తముతో నతఁడు కూర్చుండి యొకముద్దను, వంగియుండి యొకముద్దను, నిలువఁబడియుండి యొకముద్దను, పరుగిడుచు నొక ముద్దను, దిక్కులఁ జూచుచు నొకముద్దను, సగముసగముతిని, పాఱి పోయెను; అతనిపెదవులనిండ దధ్యోదనమంటుకొనియుండెను.

చౌపాయీ 219

బాలరామునిచరిత్రము సరళముగను శోభస్కరముగ నుండును; దానిని వేదములును, సరస్వతియు, శేషుఁడును గానముఁ జేయును. (అధికపాఠము.)—ఒకరోజున నొకఁ డొకకోతిం దీసికొనివచ్చి; దానిని రాజద్వారమువద్ద నాడించెను. రాముఁడు దానిఁజూచి, పట్టుపట్టి దాని వంటికోతిఁ గావలయుననికోరెను; ఆకోతిఁ దీసికొనివచ్చి తండ్రి యతని కిచ్చినను, రాముఁడు దానినిఁగైకొనక, వెక్కి-వెక్కి-యేడ్వసాగెను; అప్పుడు వసిష్ఠుఁ డారాజుం జూచి "ఓరాజా! నామాట సావధానముతో వినుము; కిష్కింధలో సుగ్రీవునివద్ద నొకకోతికలదు; అతనివద్దకు నీవు దూతనుబంపి, నీవాకోతినిమార్యదగ రప్పించుము" అని బోధించెను; అప్పుడు రాజు సంభ్రమముతో దూతలఁబిలిచి, సుగ్రీవునివద్దకు వారిని బంపెను; వారు కిష్కింధకువచ్చి, సుగ్రీవునిసమీపించి, దశరథునివృత్తమానము నతనితోఁ జెప్పిరి; అతఁడు సంతోషించి, వారివెంటను మహావీరునిఁ బంపెను; ఆమహావీరుఁడు సంతోషించుచు రాజమందిరములోఁ బ్రవేశించెను; ఆకోతిని రాముఁడు తనకుండెలమీఁద బెట్టుకొని ముద్దులాడి, దానినిఁ గౌగిలించుకొనెను. హనుమంతుఁడు చిన్న పిల్లకోతి రూపముఁదాల్చి రాముని వెంటనంటియుండెను; రాముఁ డాడుకొనుచుండిన స్థలములలోఁగూడ నతఁడు రామునివద్దనుండెను; ఒకరోజున రాముఁడు గాలిపడగ నెగిఱించెను; అది యెగిరి యెగిరి మీదికిఁబోయి, తుదకు స్వర్గలోకమునంటెను. ఇంద్రునికోడలు, జయంతునిభార్య, దానిం జూచి యాశ్చర్యపడెను.

దోహా 237

"ఇంతచక్కనిపడగ నెవరెగిరించిరోకదా?" అని యామె విచారించి, యాగాలిపడగను బట్టుకొని దాచియుంచెను

చౌపాయ్ 220

"ఓహనుమంతుఁడా! చూచితివా! మనగాలిపడగ నెవరో దాచియుంచిరి?" అని రాముఁడు పలికెను. అప్పుడు వేగముగా హనుమంతుఁడు పరుగెత్తివెళ్లి, జయంతునిభార్యంజూచి, "ఓతల్లీ! ఈగాలిపడగను విడిచిపెట్టుము" అని యడిగెను. "ఓయీ! ఈగాలిపడగ నెగురవేసినవారిం జూడవలెననియున్నది; కనుక, దానిం గట్టిపెట్టియుంచితిని" అని యామె చెప్పెను. అతఁడు రామునితో నామెకోరినకోరికఁ జెప్పెను. "ఆమెవచ్చి, నన్ను చిత్రకూటపర్వతముమీఁదఁ జూడవచ్చును" అని రాముఁడు పలికెను. హనుమంతుఁడామాటను జయంతునిభార్యతోఁ జెప్పెను; ఆమె రాముని సందర్శించుభాగ్యము కలుగునని సంతసించి, గాలిపడగను విడిచిపెట్టెను. అనంతరము రాముఁడును సోదరులును హనుమంతునితోఁగూడి సాయంసమయమున గృహమునకు వచ్చి, నాఁటిరాత్రికి విరమించిరి.

దోహా 238

రామచంద్రునిచరిత్ర మపారము; దానినిఁ దుదముట్ట నెవరు చూడఁగలరు? సిద్ధులును మునీశ్వరులును వారిబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున దానిని వర్ణించిరి.

చౌపాయ్ 221

ఒకరోజున నొకరత్నవర్తకుఁడు రాజువద్దకువచ్చి, రాజున కొకనగఁ జూపించెను; రాముఁడు దానిందీసికొనిపోయి నూతిలోఁ జూచి విడిచెను. రాజు రాముని జూచి, "ఓయీ బాబూ! నగఁదీసికొనిరమ్ము?" అని యడిగెను. ఆవెంటనే నూతిలోనుండి యొకకృత్తిముపుట్టెను; దానినుండి ముత్యములు జలజలమని కుప్పతిప్పలుగ రాలుచుండెను; వానిని స్త్రీపురుషులు తీసికొనిపోవుచుండిరి; ఏడుదినము లావృత్తిము నిల్చియుండి, తదుపరి యంతర్ధానమయ్యెను; ఒకరోజున నొకవేటకాఁడు రాజువద్దకువచ్చి, రాజున కొకచిత్రమగుపక్షినిఁ జూపించెను; రాముఁడు దానిం జూచుటకుఁ దీసికొని, దానిని విడిచిపెట్టెను; "నాపక్షిని నాకుఁ

దీసికొనిరమ్ము" అని వేటకాడు మూర్ఖముతో నడిగెను; అప్పుడు, రాముఁడు భూమిలో నొకపక్షి రెక్కను బాతిపెట్టెను; ఆవెంటనే నొక వృక్షముపుట్టెను.

దోహా

ఆవృక్షమునుండి ఫలములు నేలకుఁ బడుచుండెను; ఆఫలముల నుండి చిత్రవిచిత్రమగుపక్షులు వెడలి యెగురుచుండెను; వానిలోఁ గొన్ని రాజమందిరముపైఁ గూర్చుండెను; మఱికొన్నిపక్షులను బాలురు పట్టుకొని పరుగెత్తిపోయిరి; కొన్నిపక్షుల నయోధ్యాపురవాసులు పెంచిరి; ఈయద్భుతమును దేశదేశములరాజులువిని, వానింగొనిపోయి పెంచిరి.

చౌపాయ్ 222

ఒకదినమున నొకపంది ఘురఘురమనుచు రాముని వద్దకుఁ బరుగిడి వచ్చెను; రాముఁడు వెంటనే దానికాళ్లఁబట్టుకొని, గిరగిరఁద్రిప్పి, దానిని నేలఁగొట్టెను; అది వెంటనే దివ్యశరీరమును ధరించి, యనేకప్రకారముల రామునిస్తుతించి, "ఓస్వామీ! నేనొకరాజును; హరిదాసులకు నమస్కరింపకపోవుటవలన, నాకీపందిజన్మమువచ్చెను. ఓరఘుకా! నీదర్శనమువలన, నాశాపవిమోచనమయ్యెను" అని చెప్పి యాసూకర రాజు దివ్యలోకములకుఁ బోయెను. ఒకదినమున నొకసింహము బ్రాహ్మణునిగోవును బట్టుకొనెను; రాముఁడు పంచబాణములఁ బ్రయోగించి, దానిని సంహరించెను; దానిశరీరములోనుండి యొకగంధర్వుఁడు వెడలివచ్చి, రామునకు నమస్కరించి, యనేకవిధముల రాముని స్తుతించి, "ఓస్వామీ! నేనొకగంధర్వుఁడను; ఒకరోజున నేను నారదునిఁజూచి పరిహసించితిని; అతఁడు నన్నుశపించెను; మీదర్శనమువలన, నాశాప విమోచనమయ్యెను;" అనిచెప్పి, యతఁడు స్వర్లోకమునకు నిష్క్రమించెను. ఒకరోజున సోదరులతోను సఖులతోఁగూడి, రాముఁడు సరయూనదిలో స్నానముఁజేయుచుండెను; రావణునిప్రేరణవలన, నొకరాక్షసుఁడాసమయమున మొసలివలె నదిలోనికివచ్చి, రామునిఁబట్టుకొని మ్రింగెను. అప్పుడు పురజనులందఱు విచారించి, దుఃఖించుచుండిరి; ఆవెంటనే, రాముఁడు వానిని సంహరించి, బయటకువెడలివచ్చెను; స్వామిం

జూచి, పురజనులు సంతసించిరి. ఒకదినమున సఖులతోను సోదరుల తోఁగూడి, రాముఁడు సరయూనదీతీరమునఁ గ్రీడించుచుండెను; ఆసమయముఁజూచి, రావణుఁడు పక్షిరూపముతో రాముని వద్దకు వచ్చి, రాముని దీసికొనిపోవుటకుఁ దలఁచెను; ఆసంగతి రాముఁడు గ్రహించి, బాణమును వానిమీఁదఁ బ్రయోగించెను; ఆబాణముతగిలినందున, వాఁడు గిరగిరఁదిరిగి వచ్చి లంకలోఁబడెను; ఏడురోజులవఱకును, వాఁడు మూర్ఛిల్లిపడియుండెను; అనంతరము వాఁడు లేచి, రామునిప్రతాపమును దలఁచి, సిగ్గుపడెను. ఈబాల రామునిచరిత్రములను విని, వానిని మనస్సునకుఁ బట్టించుకొనవలయును; అటులఁ జేయనివారిని వంచించుటకు బ్రహ్మపుట్టించెనని తెలిసికొనుము. అంతటఁ గొన్నిదినములకు సోదరులునల్వురకు ద్వాదశవర్షములుపచ్చెను; ఉపనయనసంస్కారమును వారికి రాజు చేయించెను; గురువుగృహమునకుఁబోయి, రాముఁడు విద్య నభ్యసించెను; అతిశీఘ్రములో నతఁడన్నివిద్యలను నేర్చెను; నాలుగువేదములే నాల్లుశ్వాసలుగఁ గలమహాత్ముఁడు, లోకారాధ్యుఁడు, సకలవిద్యల నభ్యసించెనట! ఇదియంతయు లోకవిడంబనముగాని మతియొకటికాదు; సోదరులు నల్వురును చతురగుణశీలసంపన్నులును, సకలవిద్యావినయనిపుణులయిరి; రాజులకుఁ దగిన సామువిద్యలను నేర్చిరి; చేతులలో వారు ధనుర్బాణములను ధరించియుండిరి; వారిరూపరేఖావిలాసములఁ జూచి చరాచరలోకము లన్నియు మోహించెను; వారు రాజవీథులలోను సందులలోను సంచరించినపు డాయావీథులలోనివారు నిలువుగ్రుడ్లుఁ బెట్టుకొని, వారిం జూచి, తనివితీరక, భ్రమించుచుండిరి;

దోహా 239

అయోధ్యాపురవాసులు, స్త్రీపురుషు లాబాలవృద్ధులు, రామునిఁ దమప్రాణములకంటె నధికముగ భావించి ప్రేమించిరి.

చాపాయ్ 223

సఖులను సోదరులను రాముఁడు వెంటఁదీసికొని, యరణ్యమునకుఁ బోయి, వేఁటాడును; ఘనమగుజంతువుల నతఁడు వేఁటాడి, నిత్యము వానిని రాజపద్ధకుఁ దీసికొనిపచ్చి, రాజునకుఁ జూపించును; శ్రీరా

మునిబాణములచేఁ జచ్చినమృగములన్నియు స్వర్గమునకుఁబోయెను; అవియన్నియు పుణ్యజీవులు. అవియన్నియు శరీరములనువిడిచి వైకుంఠమునకేతెంచెను. అతఁడు తల్లిదండ్రులయాజ్ఞలను మన్నించుచుండెను; సోదరులతోను సఖులతోఁగూడి, యతఁడు భోజనముఁజేయుచుండును. ఏప్రకారముప్రవర్తించినయెడల నగరజనులు సంతసించెదరో, రాముఁడాప్రకారము సంచరించెను. దిక్కులఁజూడక తదేకధ్యానముతో నతఁడు వేదపురాణములను వినుచుండెను; తదుపరి, వానిసారాంశమును తమ్ములకు బోధించును; అరుణోదయమునకుఁ బూర్వమతఁడు నిదురలేచి, తల్లిదండ్రులకును గురుప్రనకును, శిరస్సువంచి నమస్కరించును. వారియాజ్ఞగైకొని, యతఁడు దినచర్యలఁ జేయుచుండును. దశరథుఁడు కుమారుని ప్రవర్తనఁజూచి, లోలోపల సంతసించెను.

దోహా 240

సర్వవ్యాపకుఁడు, కలారహితుఁడు, ఇచ్ఛారహితుఁడు, ఆద్యంతములులేనివాఁడు, నిర్గుణుఁడు, నామరూపభేదములులేనివాఁడు-అట్టి భగవంతుఁడు భక్తులకు హితవుఁజేయుటకు నరరూపమును ధరించి, యనేక చిత్రవిచిత్రచర్యలను నడిపించెను.

("బాలచరిత పుని కహహు ఉదారా" అనిపార్వతియడిగిన మూఁడవప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తర మింతటితో సమాప్తమయ్యెను.)

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
చతుర్థో విశ్రామః.

బాలకాండ పంచమవిశ్రామః

చాపాయ్ 224

ఓభరద్వాజా! ఇంక ముందుకథ జెప్పుచున్నాను; సావధాన ముగ వినుము; మహాజ్ఞానియగు విశ్వామిత్రుఁడు పనములో నొక సిద్ధాశ్రమములో నివసించియుండెను; అతఁడు జపమును, తపమును, యోగమును, యజ్ఞమును జేయునపుడు, మారీచసుబాహువు లనెడి రాక్షసులు వచ్చి, యతనిని భయపెట్టుచుండిరి; అతఁడు యజ్ఞముఁజేయుటఁ జూచి, వారు పరుగిడివచ్చి, యనేకవిఘ్నములఁ జేయుచుండిరి; అందువలన, విశ్వామిత్రునకు విచారముకలిగెను. శ్రీమన్నారాయణమూర్తివలనఁగాని, యీరాక్షసులకు మరణములేదని యతఁడు విచారించెను; ఈరాక్షసులను సంహరించి, భూభారమును హరించుటకు భగవంతుఁడు భూలోకములో నవతరించెనని యతఁడు తెలిసికొనెను; "ఈవిధమున భగవంతుని దర్శించి, యతనిచరణములకు నమస్కరించెదను; అనేకవిధముల నతనిని ప్రార్థించి, తమ్మునితోఁగూడ నతనిని నాయజ్ఞసంరక్షణార్థముఁ దీసికొనివచ్చెదను; ఆసకలగుణధాముని, ఆజ్ఞానమూర్తిని, ఆసచ్చిదానందస్వరూపుని, నేను నాయజ్ఞముమూలమునఁ గన్నులారఁ జూచునట్టిభాగ్యము కలుగును" అని యతఁడు చింతించి నిశ్చయించెను. (విశ్వామిత్రుఁడు తనతపోబలముచే నారాక్షసులను సంహరించుటకుసమర్థుఁడు; అయిన, నప్పు డతఁడు ద్వాదశవర్షయజ్ఞదీక్షలో నుండెను; కనుక నతఁడు దీక్షకు భంగముకలుగునని యెంచి, వారిని సంహరింపక, విడిచిపెట్టెను)

దోహా 241

అతఁడు విలంబముఁజేయక, శీఘ్రముగా బయలువెడలి, నగరమునకువచ్చి, సరయూనదిలో స్నానముఁజేసి, రాజసభామండపమునకు వచ్చెను.

చాపాయ్ 225

ఆసమయమున రాజు రాణివాసములో నుండెను; విశ్వామిత్రుని యాగమనము విని, రాజు బ్రాహ్మణులతో నెదురుగవచ్చి, మునీశ్వరునకు ప్రణామముఁజేసి నమస్కరించెను; అతనిని రాజు సత్కరించి, భక్తిశ్రద్ధలతో నర్ఘ్యపాద్యములనిచ్చి పూజించి, సుఖాసనముపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను. "ఓమునిరాజా! ఈదినమున మీదర్శనముఁవలన ధన్యుఁడనయితిని; నావంటియదృష్టవంతుఁడు లేఁడు." అని రాజు విన్నపముఁజేసికొని, యనేకపదార్థముల నతనియెదుట నుంచెను; అతఁడు వానిని భుజించి, ప్రసన్నుఁడయ్యెను అనంతరము, తండ్రిగారియాజ్ఞఁ బురస్కరించుకొని, నల్వురుసోదరులువచ్చి, మునిచరణములకు నమస్కరించిరి; రామునిఁ జూచినంతనే, విశ్వామిత్రునివై రాగ్యము వికలమయ్యెను; చకోరములు చంద్రునిఁజూచి భ్రమించువిధమున, విశ్వామిత్రుఁడు రాముని పూర్ణచంద్రముఖముఁ జూచి, పరవశుఁడయ్యెను; "ఓమునిరాజా! ఎన్నఁడును రానట్టితమరు నేఁడువచ్చితిరి; తమరాకకుఁ గారణముఁజెప్పుఁడు; విలంబముఁజేయక మీకోరిక నీడేర్చెదను." అని రాజు చేతులుజోడించి పలికెను. "ఓరాజా! నీవలన నొకసహాయముఁగావలెను; రామలక్ష్మణుల నిరువురను నావెంటఁబంపుము; వారు రాక్షసులను సంహరించెదరు; అందువలన నాకోరిక సిద్ధించును.

దోహా 242

"ఓరాజా! ఏమియు నీవు విచారింపకుము; సంతోషముతో నీకుమారులఁ బంపుము; మోహమును నజ్ఞానమును విడిచిపెట్టుము; నీకుమారులు తప్పక రాక్షసులను సంహరింపఁగలరు; అందువలన నీకుఁ గీర్తివచ్చును; నీధర్మము నిలువఁబడును; నీకుమారులకుఁ గల్యాణమగును." అని మునిపలికెను.

చాపాయ్ 226

మునిచెప్పినమాటలు రాజునకు హితవుగలేవు; ఆమాటలవలన నతనిగుండెలు విడిపోయెను; ఆరాజుముఖము వాడిపోయెను. "ఓమునిరాజా! నాకు వృద్ధాప్యములో నల్వురకుమారులుకలిగిరి; ఈసంగతి విచారింపక, మీరు నన్నడిగితిరి. భూములు, గోవులు, ధనము, కోశ

భాండాగారములు, చతురంగబలములను మీరు కోరినయెడల నిచ్చెదను; దేహమును ప్రాణములకంటె నధికము లేదు; వానినిసయితము ఋణములో నిచ్చెదను. ఓస్వామీ! నాకుమారులు నాప్రాణమువంటివారు; అందులో, రాముని లేశమైనను విడిచిపెట్టియుండలేను; గనుక యిచ్చుటకు వల్లకాదు. ఆఘోరరాక్షసులెక్కడ? ఈ నాగారాబుపసిబిడ్డ లెక్కడ! వారికిని నాబిడ్డలకు సెంతన్యాయసముకాలదు!" అని రాజు దీనుడై పలికెను. ఆమాటలధోరణిబట్టి, కుమారులయం దతని కంతదయకల దని విశ్వామిత్రుడు గ్రహించి, సంతోషించెను. ఆసేకప్రకారముల వసిష్ఠుడు రాజునకు బోధించెను. "ఓరాజా! నీకుమారుడు మనుజమాత్రుడని భ్రమపడకుము; భూభారమును హరించుటకు సాక్షాద్భగవంతుడు నీగర్భమునం బుట్టెను; విశ్వామిత్రుడు మహాతపస్సంపన్నుడు; కోరినవరము నిచ్చెదనని ప్రతిజ్ఞ జేసియుంటివి; నీవంశములో నీతాతముత్తాత లొకరయిన, నాడినమాటను తప్పలేదు; కనుక, నీకుమారుల నతనివెంటఁ బంపుము; ఏమియు భయములేదు" అని వసిష్ఠుడు రాజునకుయథార్థముఁ జెప్పెను; అన్నిసంగతులనురాజువిని, కులధర్మమును తెలిసికొని, స్వాస్థ్యముఁబొందెను. అప్పుడు రాజు రామలక్ష్మణులనుపంపించి, వారినిఁ దనహృదయమున కప్పగించుకొనెను. "ఓ మునిరాజా! ఈరామలక్ష్మణులు లిరువురు నాప్రాణములఁబోలినవారు; వారికి మీరే తల్లిదండ్రులు; మీరుతప్ప, వారికి మఱియొకరు దిక్కులేదు." అని రాజు పలికి,

దోహా 243

కుమారుల నిరువురను విశ్వామిత్రున కప్పగించెను; అంతట వారిని రాజు ఆశీర్వదించెను. అంతఃపురములోనికి వారు వెళ్లి, తల్లులకు నమస్కరించి వెడలిరి.

సోరఠా 28

ఆకృపాసాగరులు, ఆమతిధీరులు, ఆజగన్నాటకసూత్రధారులు, ఆపురుషసింహము లిరువురు, యజ్ఞసంరక్షణార్థము; మునివెంట నడచిరి.

చాపాయ్ 227

(అధికపాఠము:-అప్పుడు రాముఁడు హనుమంతునిఁజూచి "వనమునకుఁ బోము! నేనరణ్యమునకు వచ్చినపుడు, నిన్నుఁ గలియువాఁడను.)

రామునినేత్రములు జలజారుణములు; వక్షస్థలము విశాలము; బాహుదండము లు దీర్ఘములు; నీలకమలములును తమాలమును పోలిన శరీరము; ఇంతచక్కనివాడు పీతాంబరముఁగట్టుకొని, ధనుర్బాణము లనుధరించి, మునివెంట నడచెను; అంబులపొదిని వీపున కతఁడు కట్టు కొనెను. రామునిశరీరము శ్యామలము; లక్ష్మణునిశరీరము గౌరవర్ణము; ఈమహానిధులు విశ్వామిత్రునకు లభించెను. "ఇతఁడు సాక్షాత్పరమే శ్వరుఁడు; ఇదినిశ్చయము; నానిమిత్త మితఁడు తండ్రిని విడిచి నాతోడ వచ్చెను" అని ముని తనలోఁ జింతించెను. మార్గములో నతఁడు తా టక యనురాక్షసిని రామునకుఁ జూపించెను; మునిమాటలను వినినవెం టనే, తాటక పరుగిడివచ్చెను. ఒక్కబాణముతో రాముఁడు దానిని సంహరించెను; దానిదీనత్వమును రాముఁడు చూచి, దానిని కటాక్షించి, దానికి స్వర్గమునిచ్చెను. "రాముఁడు నిశ్చయముగ నానాథుఁడు; నా ప్రభువు" అని విశ్వామిత్రుఁడు నిశ్చయించుకొని, రామునకు విద్య నుపదేశించెను; 'బల,అతిబల'అను రెండువిద్యల నతఁడు రామునకిచ్చెను; ఆవిద్యలవలన క్షుత్పిపాసలుండవు; శరీరము బలముగనుండును; శరీర కాంతి యధికమగును.

దోహా 244

సాంగోపాంగముగ నస్త్రశస్త్రములను రామున కతఁడుపదేశిం చెను; ఆశ్రమమున కతఁడు వారినిదీసికొనిపోయి, కందమూలఫలము లను భుజించుటకు వారికిచ్చెను.

చౌపాయ్ 228

ప్రాతఃకాలమున రాముఁడు లేచి, మునీశ్వరునకు నమస్కరించి, "ఓమునిరాజా! నిర్భయముగ మీరు యజ్ఞముఁజేయ నారంభింపుఁడు" అనిచెప్పెను. మునులతోఁగూడి విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞదీక్షలోఁ బ్రవే శించెను; రాముఁడు ధనుర్బాణములను ధరించి, యజ్ఞవేదికను సంర క్షించుచుండెను. ఆసంగతి నతనిశత్రువులగు మారీచుఁడు మొదలగు రాక్షసులు విని, యజ్ఞముఁ బాడుచేయుటకుఁ బరుగిడివచ్చిరి; రాముఁ డొకబాణమును మారీచునిపైఁ గుతిజూడక బ్రయోగించెను; ఆబాణ ముతోఁగూడ వాఁడు (400)నాలుగువందలయోజనములదాటిసముద్ర

మవతలఁ బడెను; అగ్ని బాణముఁ బ్రయోగించి, సుబాహువుని సంహరించెను. లక్ష్మణుఁడు రాక్షససైన్యములను సంహరించెను. రాక్షససైన్యములు పికాపికలై నలువైపులఁ జెదరిపోయెను. ఆసోదరుల నిరువురను, దేవతలు, మునులు నుతించిరి. కొన్నిదినములు వారు ముషులతోఁ గూడియుండిరి; వారిమీఁద నతనికి దయవచ్చెను; అతనియందు వారికి భక్తి కలిగెను; అతఁడు సర్వజ్ఞుఁడైనను, వారు చదువుకుండిన పురాణములను సావధానముగ వినుచుండెను. రాముని విశ్వామిత్రుఁ డాదరించి, "ఓరామా! నీవు స్వయముగా చూడఁదగినచిత్ర మొకటికలదు; జనకచక్రవర్తిచేయుచుండిన ధనుర్యజ్ఞముఁ జూచుటకుఁబోయెదము" అని చెప్పెను. ఆప్రకారము రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునితోఁ గలసి, జనకునిపట్టణమునకు బయలువెడలిరి మార్గములో వారొక ఋష్యాశ్రమముఁ జూచిరి; జీవజంతువులెవ్వియు సచ్చటఁ గన బడవు; అచ్చటఁ బడియుండిన నొకశిలను రాముఁడుచూచి, దానిసంగతిఁ జెప్పుమని విశ్వామిత్రుని నడిగెను; ఆశిలయొక్కపూర్వవృత్తాంత మంతయు నతఁడు రామునకు విశదపఱచెను; (అహల్యయను నొకస్త్రీలోకసుందరిని బ్రహ్మ సృజించి, యామెను గౌతమమహర్షికిచ్చి వివాహముఁ జేసెను; ఆమె యం దనురాగముకలవాఁడై, గౌతముఁడు గృహములో లేనిసమయముఁజూచి, దేవేంద్రుఁ డామెతో రమించెను. గౌతముఁ డంతసంగతియు జ్ఞానదృష్టిచేఁ జూచి, వారిరువురను శపించెను; అందుచేత నామె శిలయై యాశ్రమములోఁ బడియుండెను.)

దోహా 245

"ఓరఘువీరుఁడా! అహల్య శాపవశముచే శిలయై పడియున్నది; ఆమె నీచరణకమలపరాగమునభిలషించుచున్నది; ఆమెను కటాక్షింపుము; ఆమెమీఁద నీపాదధూళిఁ బ్రసరింపఁజేయుము" అని విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పెను.

ఛాంద్ 28, 29, 30, 31

పరమపవిత్రములగు రాముని చరణారవిందములు సకలదుఃఖములఁ బోఁగొట్టును; ఆపాదము లాశిలను సోకినమాత్రమున నామె, నిదురలోనుండివలె, లేచి నిలువఁబడెను; భక్తసుఖదాయకుఁడగు రాము

చంద్రునిఁ జూచి, యామె చేతులనుజోడించికొని నిశ్చేష్టురాల యైనను; ఆమెశరీరము మైమఱచెను; ఆమెశరీరము పులకరించెను; ఆమె ముఖమునుండి మాటలు వెడలలేదు; అహల్య యదృష్టవంతురాలు; ఆమెనేత్రములవెంబడి యానందబాష్పములు వరదలై కారుచుండెను. ఆమె మఱులమఱుల రామునిపాదములపైఁబడిఁ నమస్కరించెను. కొన్ని గడియల కామె గుండెలను దిట్టముఁజేసికొని, రామునియెదుట నిలుచఁబడి, భక్తిశ్రద్ధ లుప్పతిల్ల, మృదుమధురవచనములతో నిట్లు స్తుతించెను:—

"ఓరామా! నిన్ను జ్ఞానముచే దెలిసికొనఁగలను; జయజయ! ఓరఘురామా! నేను స్త్రీని; పాపాత్మురాలను; నీవు జగత్పావనుఁడవు; నీవు రావణుని సంహరించుట కవతరించితివి; ఓభక్తసుఖదాతా! ఓకమలనేత్రుఁడా! ఓభవభయమోచనుఁడా! ఓస్వామీ! రక్షింపుము; రక్షింపుము; నేను నీశరణుఁజొచ్చెద. నేచేసినపాపమునకుఁ దగినట్లు గౌతముఁడు నన్నుశపించెను; ఆశాపము నామేలునకేవచ్చెను; నాభర్తకు నిండుగ నాయం దనుగ్రహముకలదు. భవసాగరమును దాటించుటకు సమర్థుఁడవగునిన్ను కన్నులారఁ జూచునట్టిభాగ్యము కలిగెను. నీసందర్శనమువలనఁ గలుగుభాగ్యము శివుఁడు పూర్ణముగఁబొందెను;ఓనాథా! నాది యొకవిన్నపముకలదు; నేను మూర్ఖురాలను; నేనేమివరములఁ గోరను; తుమ్మెదవలె, నామనస్సు సదా నీచరణకమలపరాగము నంటు కొనియుండునట్లు ప్రసాదింపుము; నీపాదారవిందములనుండి వెడలిన గంగను శివుఁడు శిరస్సుపై ధరించెను; ఆనీపాదములకు సదా బ్రహ్మ నమస్కరించును; ఓదయాసాగరుఁడా! నీపాదములను నాశిరముపై నుంచితివి." అని యీప్రకారము గౌతమభర్తపత్ని రామునిస్తుతించి, అనేకపర్యాయము లతనిచరణములమీఁదఁబడి నమస్కరించెను. ఆమె మనోభీష్టమును రాముఁడు నెఱవేర్చెను; ఆమె సంతసించి భర్తవద్దకుఁ బోయెను.

దోహా 246

హరి దీనబంధువు; అతని నిర్హేతుకదాయమానకటాక్షము భక్తుల యందుఁ బ్రసరించును; "ఓమనస్సా! కపటకుచోద్యములను విడిచి, భగ

వన్నామస్మరణఁజేయుము; పరమేశ్వరుని ధ్యానింపుము; పరంధామునిఁ భజింపుము" అని తులసిచెప్పును.

చౌపాయ్ 229

విశ్వామిత్రునితోఁగూడి, రామలక్ష్మణులు బయలువెడలిరి; త్రిలోకపావనియగుగంగను వారు మార్గములోఁ జూచిరి; ఇరువురు సోదరులు గంగకు నమస్కరించిరి; ఆ త్రిపథగామినిఁ జూచినందున, వారిమనస్సులు సంతోషముచేఁ నుప్పొంగెను; అధికపాఠము:—(విశ్వామిత్రునకు నమస్కరించి, రాముఁడు గంగోత్పత్తినిగుఱించి చెప్పుమని ప్రార్థించెను. ఏవిధమున భూలోకమునకు గంగ తీసికొనిరాఁబడెనో, విశ్వామిత్రుఁ డాకథనుఁ జెప్పనారంభించెను:—"ఓరామా! మీవంశములో సగరుఁడని యొకరాజుండెను; అతఁడు త్రిలోకప్రఖ్యాతిఁగాంచెను. చక్కనిభార్య లిరువు రతనికిఁ గలరు; కేశిని పెద్దభార్య; సుమతి రెండవభార్య; సంపదలు వారికి లోపములేదు; కాని, కుమారులులేని లోపమువలన, రాజు విచారించుచుండెను; ఓరామా! ఆవిచారముచేనతఁడు భార్యలతోఁ గూడి వనమునకుఁబోయెను; ఆవనములో ననేక ఫలపుష్పములుకలవు; అచ్చట భృగుమహర్షి నివసించియుండెను; అతని యాశ్రమము చక్కగనుండెను; అతఁడు తేజశ్శాలి; తపోధనుఁడు.

దోహా 247

"ఆవనములో సగరుఁడు నూఱుసంవత్సరములు ఘోరమగు తపము నాచరించెను; అతఁడు భృగుమహర్షి ననేకవిధముల నుతించెను; ఆముని సంతసించి, రాజుం జూచి "ఓరాజా! వరము నడుగుము" అని చెప్పెను.

చౌపాయ్ 230

"సగరుఁ డతనికి నమస్కరించి, తనకుఁ గుమారులు లేనిలోపము నతనితోఁ జెప్పెను; మునీశ్వరుఁడు రాజును దీవించి, యతనికి వరము నిచ్చెను; భృగుఋషి రాణులఁజూచి, "ఓతల్లులారా! మీమీకోరికలఁ జెప్పుఁడు" అనిపలికెను. అతనిపలుకులను వారు విని, "ఓమహారాజా! మీకేదిశ్రేష్ఠమనితోఁచునో, దానినేప్రసాదింపుము;" అని వారు పలికిరి; కేశిని యొక్కకుమారునేయడిగెను; సుమతి, 60,000 లమంది కుమారులఁగోరెను. "తథాస్తు" అని ముని ఆశీర్వదించెను.

ఈవరములఁబడసి, సగరుఁడు రాణులతోఁగూడి, భృగువునకు నమస్కారముఁజేసి, యనేకప్రకారముల నతనినిస్తుతించెను; తదనంతరము యతఁడు భార్యలతో అయోధ్యానగరమునకువచ్చెను; వారు సుఖముగ జీవించియుండిరి; ఇట్లు కొన్నిదినములుగడచెను; శుభలగ్నమున, శుభదినమున, కేశినికి యొకకుమారుఁడు కలిగెను; వాఁడే అసమంజసుఁడు; సుమతికి యొక తుంబి పుట్టెను; అందులో, 60,000 లమంది చిన్న బాలురు మిలమిలలాడుచుండిరి; పుత్రోత్పత్తికి రాజు సంతోషించి, పుణ్యాహవచనముఁ జేయించెను; రాజు ప్రసన్నుఁడై, బ్రాహ్మణులకు పోడశమహాదానములనిచ్చెను; గురువులను, గణపతిని, పార్వతీపరమేశ్వరుల నతఁడు పూజించెను; ఆయరువదివేలమందిపిల్లలను వేత్రాఘ్ర నేతికుండలలోఁ బెట్టించెను.

దోహా 248

"ఓభుసుశ్యామరామా! ఈప్రకార మతనికిఁ గుమారులుకలిగిరి; అతనిమనోరథము సిద్ధించెను; దివారాత్రము లానందములో నతఁడు మునిఁగియుండెను.

చౌపాయ్ 231

"పురజనులందఱును సుఖముగ నుండిరి; సగరునకు దుఃఖముపోయను; అంతకంతకు వారికి బాల్యదశవచ్చెను; వారు బాలక్రీడలలో విహరించుచుండిరి; ఈశుభకార్యములచే, వారిమనోభిలాషములు సిద్ధిఁబొందెను; ఆనందమున వా రనేకదినములు గడపిరి; అయోధ్యానగరమున కుత్తరమున సరయూనది నిర్మలజలములతోఁ బ్రవహించుచుండును; సగరునికుమారు లానదిలో నిత్యము స్నానముఁజేయుచుండిరి. పురజనులకుమారుల నసమంజసుఁడు నావలోఁ గూర్చుండ బెట్టుకొని, వారిని సరయూనదిలోఁ ద్రోసివేసెను; ఓరామచంద్రా! కుమారులమరణమునకు నగరజనులు దుఃఖించిరి; రాజు సింహాసనము నధిష్ఠించియుండ, నతనివద్దకుఁ బురజనులు వచ్చి, నమస్కరించి, "ఓరాజా! నీవు జనరంజకముగ రాజ్యముఁ బరిపాలించుచుంటివి; కాని, నీకుమారుఁడు, అసమంజసుఁడు, మాకందఱకును గాలునివలెఁ గన్పడును; ఓప్రభువా! మేము నీదేశమును విడిచిపెట్టినగాని, మాకీక్లేశము పోదు.

దోహా 249

"నీకుమారుడు ఘోరమగు పాపకార్యములఁ జేయుచుండును; మాకుమారుల నతఁడు సరయూనదిలోఁ ద్రోసి చంపెను; నీకు వాఁడు నిప్రాణములవంటివాఁడు; కాని, మాకుమాత్రము శత్రువు" అని మొఱఁ బెట్టుకొనిరి.

చౌపాయి 232

జనులదీనాలాపములను రాజు విని, ధైర్యమునవలంబించి, అసమంజసుని దేశోచ్చాటనముఁ జేయించెను; అసమంజసుఁడు గొప్పయోగి; అతఁడు నగరమునువిడిచి, దానిపొలిమేరలకు వచ్చి, యోగబలముచే నామూఁబాలకులను వారివారితండ్రులవద్దకుఁ బంపెను. అసమంజసుని కుమారుఁడు అంశుమంతుఁడు; అంశుమంతుఁడుకూడ సకలగుణశాలి; అతనికీర్తి మూఁడులోకములలో వ్యాపించెను; ఎటుల మత్స్యము జలములకొఱకు థ్యానించునో, సగరుఁ డటుల అసమంజసునికొఱ కఖిలషించెను; పురజనులు సంతోషించుచు వారివారిస్వగృహానులకు నిమ్మంచిరి; రాజు యొక్కయుదారగుణమును వారుప్రసంగించుచు, నడచి వెళ్లిరి; వారిమనస్సులు స్థిరపడెను. తదుపరి, "అయ్యో! నాకు వేగముగా వృద్ధాప్యమువచ్చెను," అని రాజు చింతించి, మంత్రులను గురువులను పుత్రులను రప్పించి, "అయ్యా! మీరందఱును హిమాచల వింధ్యాచలమధ్యస్థప్రదేశమునకు వచ్చి, నన్ను కలయుఁడు" అని వారికిఁ జెప్పి, యచ్చటికి రాజు వెళ్లెను. అచ్చట నొకచక్కనివేదిక నతఁడు కట్టించెను; దానిగొప్పదనమును వర్ణింప శక్యముకాదు. అతఁడు యజ్ఞముఁ జేయ నారంభించి, యొకగుఱ్ఱమును విడిచిపెట్టెను; అయశ్వము సర్వము వలె నతివేగమున నడచెను.

దోహా 250

"దేవేంద్రుఁ డాసంగతి విని, భయపడి, యాయశ్వమును దొంగిలించెను; అతఁడుచేసినతంత్ర మెవరికిఁ దెలియదు.

చౌపాయి 233

"ఇంద్రుఁ డాగుఱ్ఱము దీసికొనిపోయి, కపిలమహాముసిసమీపమున విడిచిపెట్టెను; ఆసంగతి యెవరికిఁ దెలియదు; అతఁడు దానిం దీసికొనిపోవుచుండ నెవరును చూడలేదు. ఆగుఱ్ఱము వెంబడి మహాయో

ధులు నడచుచుండినను, వారికిసయితము తెలియలేదు; వారికి గుఱ్ఱము కనఁబడలేదు. వారందఱు రాజువద్దకువచ్చి, 'ఓరాజా! మీతోఁజెప్పటకు మాకు భయముకలుగుచున్నది; గుఱ్ఱము నెవరుతీసికొనిపోయిరో, మాలో నొకరికయినఁ దెలియదు; మీయాజ్ఞప్రకారము నడచుకొనువారము' అనిచెప్పిరి. వారివచనములను విని, రాజు విస్మితుఁడయ్యెను; అతఁడు వెంటనే కుమారులకు వర్తమానముఁబంపెను; 'ఓయీ! మీరు నలువైపులకు బోయి, గుఱ్ఱమును వెదకి, శీఘ్రముగాతీసికొనిరండు' అని రాజు వారి కాజ్ఞాపించెను. వారు తండ్రికి నమస్కరించి, బయలు వెడలిరి. ఆయఱువదివేలమందికుమారులును దేవేంద్రునితోసమానమగు బలపరాక్రమములు; గొప్పధనుర్ధరులు; రణధీరులు; రణశూరులు; వారిదండయాత్రఁ జూచి, భూదేవి గడగడవడఁకెను; జీవజంతువులన్నియు జీవములపై నిరాశఁజేసికొనెను. వాపీకూపతటాకములను, పర్వతములను, వనములను, నదులను, నగరములను, గుహలను, మునిమాశ్రమములను సర్వమును వారు వెదకిరి.

దోహా 251

"ఈప్రకారము వారన్నిప్రదేశములలోను గుఱ్ఱమునువెదకి, దానిం గానక, విచారగ్రస్థులై, రాజువద్దకు వచ్చి, 'ఓమహారాజా! అన్నిప్రదేశములను మేము కలయఁజూచితిమి; కాని మాకు గుఱ్ఱము నొరకలేదు' అని విన్నవించిరి.

చౌపాయ్ 234

"అప్పుడు రాజు వారిమాటలను విని, 'ఓయీ! మీరు భూమిని త్రవ్విదూడుఁడు' అనిచెప్పెను; ఆమాటప్రకారము వారు తూర్పుదిక్కునకు వచ్చిరి; వారిచేతులు వజ్రముతోసమానములు; ఒకయోజనముపాడుగున వారు భూమినిఁద్రవ్వి పెకలించిరి, వారిబలపరాక్రమములఁ జూచి దేవతలు భయపడిరి; 'ఓయీ దేవతలారా! మీరు భయపడవలదు; ఈసగరునికుమారు లందఱు నశించిపోఁగలరు' అని బ్రహ్మ వారికి బోధించెను. సగరునిపుత్రులు భూమిని శోధించి, పాతాళమునకు వచ్చి, వారొకదిగ్గజముఁ జూచి, దానికి నమస్కరించి వృత్తాంతమంతయు విన్నవించిరి; అచ్చటనుండి, దక్షిణదిశకువచ్చిరి; అచ్చట నొకదిగ్గజమును చూచిరి; మొదటిదానికంటె నిది మిక్కిలి యుజ్జ్వల

ముగనుండెను; దానికినమస్కరించి, పశ్చిమదిశకువచ్చిరి; అచ్చట మూడవదిగ్గజమునకు ప్రదక్షిణముచేసి నమస్కరించి, ఉత్తరదిశకువచ్చిరి; అచ్చట నొకశ్వేతదిగ్గజముఁజూచి, సంతోషించిరి; తదుపరి, వారు కపిల మహాముని జూచిరి; గాని తుదముట్ట వారు భూమిం జూడలేదు; అంతలో నాల్గువైపులనుండి సముద్రపునీరు వచ్చి కమ్మివేసెను.

దోహా 252

"కపిల మహాముని సమీపమునఁ గట్టఁబడియుండిన గుఱ్ఱమును వారు చూచి, కోపించిరి; వారికి వినాశకాలము సంప్రాప్తమయ్యెను.

చౌపాయ్ 235

"'ఓరీ! దుష్టుఁడా! నీకొఱకుఁ బృథివియంతయు నాల్గుదిక్కులలోఁ జూచితిమి; ఇచ్చటకువచ్చి నీవు దాఁగియుంటివా' అని యొకఁడు పలికెను; 'మే మనేకదొంగలఁ జూచియుంటిమి; కాని, నీవంటిగడుసు దొంగ లేడు' అని యొకఁడు చెప్పెను. 'పగులధనము నపహరించి, పాతాళమునకువచ్చి వీఁడు మునివేషమునుధరించెను' అని మూఁడవ వాఁడు పరిహాసమునుజేయుచుండెను; 'ఓరీ! వీనిముఖలక్షణములఁ బట్టి చూచిన, వీఁడు మునివలెఁ గనఁబడఁడు; అదిమాత్రము తెలిసికొనుఁడు' 'ఓరీ! వీఁడు గుఱ్ఱము నపహరించి, బకధ్యానముఁ జేయుచుండెను'— అని మఱియొకఁడు పాటుకుమాట నాడెను; ఆమాటను కపిలుఁడు విని, నేత్రములవిప్పి, వారిం దేఱిచూచెను ఆక్షణము, (60,000) అఱువదివేలమందియు భస్మమయిరి. ఓపార్వతీ! ఆలోచింపక మాటఁజెప్పినవానికి, యమృతము విషమగును; చేదు కారమగును; తెలిసితెలిసి పొగరుఁబోతుతనముచే నిప్పును చేతిలోఁ బెట్టుకొనినవాఁడు తగులఁబడకయుండునా? ఓరామా! తెలిసితెలిసి విషముఁ ద్రాగినవాఁడు చనిపోవకయుండునా? ముందువెనుకల నాలోచింపక, మునిపైఁ గోపించిరి; అందుచేత, వారుకాలిపోయి భస్మమయిరి. అప్పుడుసగరుఁడు అంశుమంతునకు వర్తమానముఁబంపి, యతనినిరప్పించి, 'ఓకుమారా! నీతమ్ము లెవరును రాలేదు; నీవువారినివెనకకి, వారిం దీసికొనిరమ్ము" అని యతనితో జెప్పెను.

దోహా 253

"మాటిమాటికి రాజు అంశుమంతునిదీవించి, 'ఓనాయనా! నీవే

నాప్రాణముల కాధారము సుమా! వారిని వెదకి తీసికొనిరమ్ము. గుట్టి మునుకూడఁ దీసికొనిరమ్ము' అనిచెప్పి, రాజతనిం బంపెను.

చౌపాయ్ 236

''కుమారుఁడు తండ్రిచరణములకు నమస్కరించి బయలువెడలెను; అంశుమంతుఁడు విష్ణుభక్తుఁడు; కులదీపకుఁడు సుమా! ఓరామా! అచ్చోటచ్చట మునులయాశ్రమములఁ జూచి, అతఁడు వారికి నమస్కరించి, సోదరులసమాచారము నడుగుచుండెను. అతఁడు పన్నగనాథుని దీవనలఁ బొందెను; దిగ్గజముల కతఁడు నమస్కరించెను; ఈప్రకార మతఁడు వెదకుచు బయలువెడలెను; ఈసమయమున సుమతియొక్క సోదరుఁడు గరుడుఁడు, అంశుమంతునిఁ గలిసెను; అతనికి గరుడుఁడు మేనమామ. మేనమామచరణముల కతఁడు నమస్కరించెను; మేనల్లుని యతఁడు దీవించి, సోదరుల మరణవృత్తాంతమునంతయుఁ జెప్పెను; వారిమరణమున కంశుమంతుఁడు శోకించి, విచారించెను; ఒకజలాశయమును మేనమామ చూపించెను; అందులో నంశుమంతుఁడు స్నానముఁ జేసి, క్రమముగ సోదరులకు జలతర్పణములనిచ్చెను; అప్పుడతనిని మేనమామ చూచి, 'ఓనాయనా! నేనొకసంగతిఁ జెప్పెద; దానిప్రకారము చేయుము'అని పలికెను.

సోరఠా 29

''ఓతండ్రీ! ఏవిధమునైన గంగను భూలోకమునకుఁ దీసికొని వచ్చుటకుఁ బ్రయత్నముఁ జేయుము; దానిని దర్శించుటవలన, సకల పాపములు పోవును; దానిలో స్నానముఁజేయుటవలన సకలసుఖములఁ బొందవచ్చును.

చౌపాయ్ 237

'' 'ఆప్రకారము గంగను తీసికొనివచ్చినయెడల, నీసోదరు లఱువదివేలమందియుఁ దరించెదరు.' అని మేనమామ చెప్పెను. మేనమామమాటల నతఁడు విని సంతోషించెను; వారిరువురుకలసి, కపిలమహామునివద్దకు వచ్చిరి. అప్పుడు గరుడుఁడు మునిచరణములకు నమస్కరించెను; పూర్వవృత్తాంతమంతయు నతఁడు వారిరువురతోఁజెప్పెను; అతఁడు వారికి గుట్టము నప్పగించెను; అంశుమంతుఁడు దానిని గుఱ్ఱము పట్టి పోయెను. ఓరామా! అతనితోఁ గూడి మేనమామ పొంత

దూరమువచ్చి, స్వగృహామునకువెళ్లెను. గుఱ్ఱమును దీసికొని, అంశు మంతుఁడు రాజుపద్దకువచ్చి, తండ్రికి నమస్కరించి, సోదరుల మరణవృత్తాంత మంతయు వారికి విన్నవించెను; తదుపరి, కపిల మహాముని యేవిధమున గుఱ్ఱమునిచ్చెనో, నాసంగతికూడ చెప్పెను. అశ్వము దొరికినందుకు సగరుఁడు సంతోషించి, కుమారులమరణము నకు దుఃఖించెను; అతఁడు యాగమును సమాప్తముఁజేసి, బ్రాహ్మణుల కనేకదానముల నిచ్చెను. అతఁడు న్యాయముగ రాజ్యముఁబరిపాలించి నందున, నతనిప్రజలు సకలసుఖములఁ బొందిరి.

దోహా 254

"అనంతరము అంశుమంతునకుఁ బట్టముఁగట్టి, సగరుఁడు, భగ వంతుని చరణకమలములను సేవించుట కుద్దేశించి, తపముఁజేయుటకు వనమునకేఁగెను; అతనిమనస్సు ప్రేమపూరితమయ్యెను.

చౌపాయ్ 238

"కుమారుఁడగు దిలీపునకుఁ బట్టముఁగట్టి, అంశుమంతుఁడు, తపోవనములకేఁగెను; అంశుమంతుఁడు కొంతకాలము ఘోరమగు తపము నాచరించి, స్వర్గస్థుఁడయ్యెను. దిలీపునిప్రభావ మెటుల వర్ణింపఁగలను? దేశదేశములరాజులువచ్చి, యతనిని సేవించుచుండిరి; అతనిప్రభావ మును దేవేంద్రుఁడు చూచి యాశ్చర్యపడెను; అతనిమహిమ నేకవీశ్వ రుఁడు వర్ణింపఁగలఁడు? దిలీపునికుమారుఁడు భగీరథుఁడు; భగీరథుఁడు తండ్రికి ననుకూలముగఁ బ్రవర్తించెను; అతనికిఁ బట్టముఁగట్టి, దిలీపుఁడు తపోవనములకేఁగెను; 'అయ్యో! గంగను భూలోకమునకుఁ దీసికొని రాలేకపోతినికదా!' యని దిలీపుఁడు విచారించుచు, వనములకేగి, శరీర మును విడిచెను. 'అయ్యో! నాతండ్రి, అంశుమంతుఁడు, మనమును తనుపును గంగనిమిత్తము సవర్పించెను; అటుల నేనుకూడ, గంగఁ దీసి కొనివచ్చుటకుఁ దపముఁజేయువాఁడ; గంగఁ దీసికొనిరాలేకపోయిన యెడల, నేనీపట్టణమునకుఁ దిరిగివచ్చువాఁడనుగాను; అంతవఱకు నేనీ నగరమునే స్మరింపను' అని దిలీపుఁడు చింతించుచు వనమునకేఁగెను.

సోరఠా 30

"ఈప్రకారము దిలీపుఁడు చింతించి, వనములకేగి తపముఁ జేయుచుండెను; అతఁడు తపముఁజేయుచుండ, విశేషకాలము గతిం

చెను; అతఁడు దేహమునువిడిచి స్వర్గస్థుఁడయ్యెను; కాని, గంగమాత్ర ము భూలోకమునకు రాలేదు.

చాపాయ్ 239

"ఈప్రకారము గంగనిమిత్తము మూర్ధాభిషిక్తులుసయితము శరీ రములను విడిచిపెట్టిరికదా! అట్టిగంగను విడిచి, మూర్ఖులు కూపముల లోనిజలములను త్రాగుచుందురు. 'అయ్యో! అనేకదినములు గడ చెను; నాతండ్రి తపోవనమునుండి రాలేదు' అని భగీరథుఁడు పలువిధ ముల విలపించెను; అతనికుమారుఁడు కకుత్థ్సుఁడు; కుమారునకు రాజ నీతులనుబోధించి, గంగనిమిత్తము తాముపూర్వముపడినశ్రమవృత్తాం తమంతయు నతనికిఁజెప్పి, పట్టముఁగట్టి, దీవించి, భగీరథుఁడు వనములకు బయలువెడలెను; నగరమునకువెలుపల నతఁడు శుభశకునములఁ జూచె ను; అతఁడు మహావరణ్యమునకు వచ్చెను; అతఁడు వనముఁజూచి, సం తోషించి, గంగనిమిత్తము తపముఁజేయనారంభించెను; ఏకపాదము మీఁద నిలువఁబడి, ఊర్ధ్వబాహుఁడై, రాత్రింబవళ్లు తెలియకుండ, నతఁడు తదేకధ్యానముతో సూర్యునియందు దృష్టినిలిపి, జపముఁజేయు చుండ, నొకసహస్రవర్షములు గతించెను; అతని యుగ్రతపమునకు బ్రహ్మమెచ్చుకొని, యతని మనోభావమును గ్రహించి, యతనికిఁ బ్రత్య క్షమయ్యెను; 'ఓరాజా! నీమనోభీష్టముఁ దెలియఁజేయుము; ప్రసాదించె దను' అని బ్రహ్మ పలికెను; భగీరథుఁడు బ్రహ్మకు నమస్కరించి, 'ఓ స్వామీ! అనేకనమస్కారములు; నీవు సర్వజ్ఞుఁడవు; నామనోభీష్టము నీకుఁ దెలియునుకదా! నే నేలచెప్పవలయును?' అని భగీరథుఁడు పలికి,

దోహా 255

" 'ఓస్వామీ! మీరు ప్రభువులు; మీరు నన్ను వరముఁగోరు మని పెలవిచ్చితిరి; మీకృపవలన మావంశము వృద్ధియగుఁగాక;' యని చేతులజోడించి రెండవవరముఁ గోరెద; 'ఓదేవా! భూలోకమునకు గంగ దిగునట్లు ప్రసాదింపుము.' అని రాజు ప్రార్థించెను.

చాపాయ్ 240

" 'అట్లగుఁగాక; స్వర్గమునుండి గంగ భూలోకమునకు దిగు నపుడు, దానిని ధరించువా రెవరు? అది పడినంతలోనే, పాతాళమున్ను

ముట్టునుకదా! ఓరాజా! పాతాళమును ముట్టినతరువాత, నది తిరిగి భూలోకమునకు రాదు. ఇంతియకాదు; మఱియొకవిశేషముకలదు; దాని వేగమును భూమి భరింపలేదు; కనుక, నేనొకమాటఁ జెప్పుచున్నాను; వినుము; సాంబశివుఁడు పరమదయాళువు; అతఁడు గంగనుధరింపఁగలఁటకు సమర్థుఁడు; అతని నుద్దేశించి నీవు తపమునాచరించినయెడల, నీకోరిక సఫలమగును' అని బ్రహ్మ రాజునకుబోధించి, యంతర్ధానమయ్యెను; తదుపరి, భగీరథుఁడు. శివుని నుపాసించెను; అంగుష్ఠముమీఁద నతఁడు నిలువఁబడి, శివనామమును జపించుచు, దేవమానమునుచొప్పున నొకసంవత్సరము, తపము నాచరించెను; అంతట నతనికి శివుఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను; అనేకవిధముల నతఁడు సాష్టాంగదండప్రణామముఁజేసి, చేతులు జోడించి, శివునిస్తుతించెను 'ఓరాజా! నేను గంగను ధరించెదను' అని శివుఁడు చెప్పి, భగవంతుని ధ్యానించెను.

దోహా 256

''బ్రహ్మలోకములో నుండిన గంగ, తనను శివుఁడు ధరించునని విని, 'అయ్యో! శివునితోఁ గూడి నేను పాతాళమునకుఁ బోయెదను; అచ్చటనుండి తిరిగి నేనెటులరాఁగలను' అని తనలో విచారించెను.

చౌపాయ్ 241

''సర్వాంతర్యామి యగుశివుఁ డొకయుపాయముఁబన్నెను; అతఁడు శిరముపై ననేకజటలను పెంచెను. భగీరథునిప్రార్థనను విని, బ్రహ్మ గంగను విడిచిపెట్టెను; బ్రహ్మలోకమునుండి గంగ వెడలినపుడు, లోకమంతట హాహారుమనుశబ్దము పుట్టెను; దేవతలు, దిగ్గజములు, శేషుఁడు మొదలగువారందఱు సిశ్చేష్టులయిరి; ఇంతటిగంగను శివుఁడు తనజటలలో నొకసంవత్సరము దాచియుంచెను; అందుచేతనే, గంగకు భవాని యనిపేరు వచ్చెను; భవాని యనిన భవునిభార్య; ఈచిత్రముఁ జూచి దేవతలు పరమానందభరితులయిరి; అంతట జయజయశబ్దములు వినఁబడెను; అంతరిక్షమునుండి పుష్పవర్షము గురిసెను; మఱల భగీరథుఁడు శివునిఁ బ్రార్థింప, నతఁడు తనజటలలోనుండి యొకబిందువును విడిచిపెట్టెను. ఆబిందువే, మూఁడుప్రవాహములుగ బ్రవహించెను; అంతరిక్షమున నొకటియు, పాతాళమున నొకటియు, భూలోకమున నొకటియు - ఇట్లు మూఁడువిధములుగఁ బాఱుచుండును; సకలపాపనాశిని

యగు నొకప్రవాహము స్వర్గమునకుఁబోయెను; అదియే మందాకిని; అదియే దేవతలనది; మందాకినియని దేవతలు దానికిఁ బేరుపెట్టిరి.

దోహా 257, 258

"పాతాళమునఁ బ్రవహించునది ప్రభావతి; అది సకలదుఃఖములఁ బోఁగొట్టును; మూఁడవది, భూలోకములోఁ బ్రవహించును; అదియే యీగంగ; ఇది మహాత్ములకు సంతోషము నిచ్చును. ఆగంగా ప్రవాహముఁ జూచి, చంద్రునిఁజూచినచకోరములువలె, భగీరథుఁడు సంతోషముచే నుప్పొంగెను; పూర్ణచంద్రునిఁ జూచి, సముద్రుఁడుప్పొంగినవిధమున, నతనిమన స్సుప్పొంగెను

చౌపాయి 242

"భగీరథుఁడు గంగకు నమస్కరించెను; అప్పుడు గంగ రాజుం జూచి, 'ఓరాజా! సూర్యునిగుఱ్ఱములవలె నతిత్వరితముగఁ బోవునట్టిగుఱ్ఱములఁ గట్టినరథముం దీసికొనిరమ్ము; ఓరాజా! ఆరథమును నడపించుకొని, ముందు నీవు కదలుము; నీరథముం వెంబడి, వెనుకను నేను వచ్చెదను' అని గంగ పలికెను. ఆమెచెప్పినప్రకార మతఁడు మంచిరథముం నెక్కి, భగవంతునిధ్యానించి, ముందునడచెను. అతని ననుసరించి, గంగాదేవి వెనుకనుండి నడచెను; దేవతలు సంతోషించి, పుష్పవర్షమును గురిపించిరి; ఆప్రవాహముయొక్క తేజస్సును వర్ణించుటకు శక్యము కాదు; పర్వతములు, వృక్షములు, చిన్నచిన్నకొండ్లు-సర్వము ప్రవాహవేగమునకు ముక్కలయ్యెను; అనేకప్రకారముల కోలాహలముపుట్టెను; ఆప్రవాహములో మత్స్యములు, తాఁబేళ్లు, సర్పములు మొదలగునవి కలవు; దేవతలుసహితముదానిలోస్నానముఁ జేయుదురు; దానిమాహాత్మ్యమును గురించిఁగి, సత్పురుషులు దానితటములపై నాశ్రమములఁ గల్పించుకొని, వానిలో నివసించియుండెదరు.

సోరఠా 31, 32

" 'మనస్సును స్తిమితముఁజేసికొని, దానిజలములతోఁ దర్పణముఁ జేసినయడల, మనస్సుకు విశేషానందముకలుగును; దానిం జూచినమాత్రమున పాపములునశించును;' అని ముసీశ్వరులు చెప్పుచున్నారు. దేవతలును, సనకాదులును, బ్రహ్మయు మొదలగువారు పరమానంద

ముతో దానిలో స్నానముఁజేయుదురు; దానిజలములను త్రాగినయెడల, సకలపాపములు నశించును; ఇది సర్వజనమతము.

చాపాయ్ 243

"ఎవరు నిష్ఠతో దానిలో స్నానముఁజేసి, తపమునాచరించెదరో, వారిమహిమను వర్ణింప శక్యముకాదు; రథముపైఁ గూర్చుండి ముందు నడచుచుండినరాజు, పట్టపగలెంటి సూర్యునివలె, వెలుఁగుచుండెను. పర్వతములను, సుందరసీమలను దాఁటి గంగ గంతులిడుచు వచ్చుచుండెను; మందు రాజును, అతనివెనుక గంగయు- ఈప్రకారము వారు వచ్చిరి; హరిద్వారము గొప్పతీర్థము; అచ్చటకువచ్చినతోడనే, గంగ సంతోషముచే నుబ్బొంగెను; ఆపుణ్యక్షేత్రముఁ జూచి, గంగ ప్రసన్నురాలయ్యెను. అచ్చటనుండి గంగ ప్రయాగకువచ్చెను; ఆసకలపాపనాశిని యొక్కపేగ మెటులఁ జెప్పఁగలము? ఆప్రయాగపద్ద దానిలో స్నానముఁజేసినయెడల, సకలదుఃఖములు పోవును; తదనంతరము గంగ కాశి పద్దకు వచ్చెను.

ప్రమాణము:—శ్రుతిః—

"సితాసితేసరి తే యత్రసంగధే తత్రాప్లుతాసో దివ ముత్పతంతి,
యేవైతన్వాం ౨విసృజంతిధీరా స్తేజనాసో౨ అమృతత్వంభజంతే."

"ఆకాశీనగరము సర్వశోభస్కరములతో నిండియుండును; సుఖములకు ధామము; శివుని యనికిపట్టు; దానిచక్కదనము మనస్సును హరించును; దానిని వర్ణింపశక్యముకాదు. ఏయేతీర్థములు గలవో, వానివానినిండ గంగ ప్రవహించెను; వానిని వర్ణింప వశముకాదు. ఓరఘునాథా! ఓరామచంద్రా ! మార్గములో నుండిన మనుజులను పుణ్యాత్ములుగఁజేసి, గంగ ప్రవహించెను.

దోహా 259

"ఓరామా! ఈప్రకారము గంగవచ్చి సముద్రములోఁ గలిసెను; అందుకు సముద్రుడు పరమానందభరితుఁడయ్యెను. అనేకవిధముల నతఁడు రాజును నుతించెను. 'ఓరాజా! నీవంటివాఁ డెవఁడులేడు.

చాపాయ్ 244

" 'ఇంతవఱకు నెవరు చేయనట్టిపనిని నీవు సాధించితివి; తపోమహిమతో సమానమగు బలముకలది మఱియొకటి లేదు.' అని సము

త్రుడు పలికెను. ఆసమయమున సగరునికుమారు లఱువదివేలమందియు తరించిరి; భగీరథునిమనస్సు స్వాస్థ్యముఁబొందెను; రఘుకులమునందు శేషములేకుండ నందఱు తరించిరి; మూఁడులోకములవారును తరించిరి; 'ఓరాజా! నీవంటివారు భూలోకములో లేరు; శాశ్వతముగ నీకీర్తి భూలోకములోనుండును; ఆచంద్రార్కము నీపేరు నిలిచియుండును' అని జనులు పొగడిరి. అప్పుడు దేవతలతోఁగూడి బ్రహ్మ భగీరథునిఁ జూడవచ్చెను; 'ఓరాజా! ముమ్మాటికిని నీవు ధన్యుఁడవు; నీపేరు లోక విదితమయ్యెను; నీవంటిరాజు పుట్టనేలేదు; నీప్రతిజ్ఞను సాధించితివి; నీమూలమున వేదమును సన్తానించుసజ్జనులు సుఖముఁబొందిరి; గంగా సాగరసంగమమునుగుఱించి యేమనిచెప్పుదున్నారు? ఆసంగమ మను నట్టిసూర్యునిఁ జూచి, పాపము లనునట్టి గుడ్లగూబ కండ్లు మూసికొ నును; గంగకు నీమూలమున భాగీరథియని మఱియొకపేరు వచ్చెను; దానిపేరు వినినంతమాత్రమున, దేవతలకును సిద్ధులకును కీర్తివచ్చును.' అని బ్రహ్మ పలికి దేవతలతోఁగూడి స్వలోకమునకుఁ బోయెను. భగీర థుఁడు కృతకృత్యుఁడయ్యెను. గంగవచ్చినపుడు మార్గములో నుండిన జహ్నుమహర్షియొక్క యజ్ఞసామగ్రినిఁ బడఁద్రోసెను. అతఁడు కో పించి గంగను పానముఁజేసెను; అప్పుడు రాజు వచ్చి మహర్షిని స్తుతిం చెను; అంతట జహ్నువు తనతొడలోనుండి గంగను విడిచిపెట్టెను. అప్పటినుండి యీమెకు జాహ్నవి యని పేరువచ్చెను.

ఛాంద్ 32

"భగీరథుని మనోభీష్టము సిద్ధించెను; అతఁడు మనస్ఫూర్తిగా గంగను పూజించెను; గంగ ప్రసన్నురాలై, యతనిని దీవించెను; అంత ట రాజు సంతోషించుచు స్వగృహమునకువచ్చెను" అని విశ్వామి త్రుడు గంగావతరణమునుగుఱించి రామునితోఁ జెప్పెను. అంతట రాముఁడు మునీశ్వరునకు నమస్కరించెను; లక్ష్మణుఁడతనికి సాష్టాంగ దండప్రణామ మొనరించెను; సోదరుల నతఁడు దీవించెను.

దోహా 260, 261

అమృతోపమానమగు విశ్వామిత్రునియాశీర్వాదముఁ గైకొని, రాముఁడు కృతార్థుఁడయ్యెను; డేగఁజూచి చిన్నపిట్ట లెగిరిపోయిన విధమున, నతనిసంశయములన్నియు విడిపోయెను. అమృతోపమాన

మగు దీవనలఁబొంది రాముఁడు సంతసించి, "ఓమునినాథా ! శీఘ్రముగా జనకపట్టణమునకుఁబోవుదము" అని రాముఁడు పలికెను.

చౌపాయ్ 245

రామనామమునలన సకలసంశయములు విడిపోవును; ఇదియే దేహధారులకుఁ గలిగెడిఫలము.) ఈప్రకారము విశ్వామిత్రుఁడు గంగావతరణమునుగుఱించిన యావార్తను రామునకు వినిపించెను. ఆనదిలో రామలక్ష్మణులును విశ్వామిత్రుఁడును స్నానముఁజేసి, బ్రాహ్మణులకు దానములనిచ్చిరి; అందఱు సంతోషించి, యచ్చటనుండి వెడలి జనకచక్రవర్తిపట్టణమునకు వచ్చిరి; ఆపట్టణముయొక్కశోభను రామలక్ష్మణులు చూచి పరమానందభరితులయిరి; అనేక వాపీకూపతటాకములు నదులునుఁ గలవు; ఆనదులు అమృతోపమానమగు జలములతో నిండియుండెను; వానికి రత్నసోపానములతోఁ గట్టఁబడిన రేవులుకలవు; మకరందము నాస్వాదించి తుమ్మెదలు ఝంకారముఁజేయుచుండెను; అనేకవిధముల చక్కనినానారంగుల పక్షులు శ్రావ్యముగ ధ్వనులఁ జేయుచుండెను; వానిలో రంగురంగులకమలము లుండెను; మంద సుగంధ శీతలవాయువులు వీచెను.

దోహా 262

పురమునకు నలువైపుల నాల్గు పుష్పవాటికలుకలవు; అవి పుష్పములతో నిండియుండెను; వానివెనుకను ఫలవృక్షముల తోటలుకలవు; అవి ఫలములతోనిండి భారముచే, నేలకువ్రాలుచుండెను; వీనికి వెనుకను వనములుకలవు; అవి సుపల్లవములతో శోభించెను.

చౌపాయ్ 246

ఆపట్టణముయొక్కశోభను వర్ణింప శక్యముకాదు; చేనిసైనను వర్ణించుటకు మనస్సుప్రధానము; ఏస్థలముల నది చూచుటకువెళ్లినను, వానిచక్కదనముఁజూచి, లోభించి, మన స్సచ్చట నిలిచిపోవును కాని మరలివచ్చుటలేదు; ఆనగరములో సమస్తమును విశేషించి మంచివిగఁ గనఁబడును. సొగసైన బజారులును, రంగురంగులమేడలును, రత్నస్థగితమగు గృహములును, బ్రహ్మ స్వయముగా నిర్మించినట్లు కనఁబడును. ధనికులును వణిజులును కుబేరునితోసమానులు; ఎఱివస్తువులు వారి వద్దనే నిలిచియుండెను; ధనికులకు వస్తువులులేవు; వణిజులకు ధనము

లేదు; తమతమవస్తువులను ముంబటనిడుకొని, వారు కూర్చుండియుండిరి. వీథులును నలుచదరపు మట్టములును, సదా శోభాయమానముగనుండును; పరిమళద్రవ్యము లంతటఁ జల్లఁబడును; మణిమయమందిరము లన్నియు మూర్తీభవించిన మంగళములవలెఁ గనఁబడును; కామదేవుఁడు వానిని నిర్మించినట్లు కనఁబడును. ఆపురజనులు, స్త్రీపురుషులు, సర్వైశ్వర్యసంపన్నులు; పుణ్యాచారిత్రులు; సకలగుణసంపన్నులు; శాంతులు; దాంతులు; ధర్మాత్ములు; జ్ఞానులు; ఆనగరములో నన్ని గృహములకంటె, జనకచక్రవర్తినగరు మిక్కిలిచక్కఁగనుండును; దానితోసమానమగునది లేదు; జనకుని సంపదలఁ జూచి దేవతలుసయితము నిశ్చేష్టులయిరి. ఆనగరులోని కోటఁను బురుజులను చూచి, చిత్తము భ్రమించును; సకలగృహముల చక్కదనముఁ దీసికొనివచ్చి, దానితో వానిఁ గట్టినట్లు కనఁబడును.

దోహా 263

ఉజ్జ్వలమగు గృహములును, వానిచుట్టు రత్నస్థగితమగు సువర్ణప్రాకారము, మణిమయ సువర్ణకవాటములతోను సీతాదేవిమందిరము ప్రకాశించెను; ఆమందిరముయొక్కశోభను వర్ణించుట కెవరి వశము ?

చౌపాయ్ 247

వజ్రమయమయిన సింహద్వారములు మహావిశాలముగనుండెను; కవాటములు విపులములు; రాజమందిరద్వారమువద్దను నటులు, మాగధులు, బట్టులు మొదలగువారు గుంపులుగుంపులుగ నిలిచియుండిరి; గజాశ్వశాలలు కలవు; రథగజతురంగము లన్ని కాలములలోను సిద్ధముగనుండును; మంత్రులు, ప్రధానులు, యోధులు, సేనాపతులు మొదలగు రాజసన్మానులగృహములు రాజమందిరముతో సమానముగనుండెను పట్టణమునకు వెలుపల, 'శాల' నదీతీరమున, నచ్చటిచ్చట, విడుదులలో నసేకరాజులు దిగియుండిరి; విశ్రామదాయకమును శోభాయమానము నగు నొకసుందరమయినతోటను విశ్వామిత్రుఁడు చూచి, "ఓరామా ! ఈస్థలము నామనస్సున కింపుగనున్నది; కనుక, నిచ్చట మనము విడిదిఁజేసియుండెదము" అని పలికెను. రాముఁడును మును

లందఱును సమ్మతించిరి; వారందఱు నచ్చట స్థిరముగ నుండిరి; విశ్వా మిత్రుని యాగమనమును జనకచక్రవర్తి వినెను.

దోహా 264

ప్రధానమంత్రులను, మహామోఘులను, బ్రాహ్మణప్రముఖులను, జనకుఁడు వెంటఁదీసికొని, విశ్వామిత్రుని సందర్శించుటకు వెడలెను.

చౌపాయ్ 248

జనకుఁడు విశ్వామిత్రుని పాదములపైఁబడి, సాష్టాంగముగ నమస్కరించెను; విశ్వామిత్రుఁడు సంతోషించి, రాజును మనస్ఫూర్తిగ దీవించెను. తదితరమునులకును బ్రాహ్మణులకును రాజు నమస్కరించెను; రాజు తనభాగ్యమును గొనియాడుకొని, ధన్యుఁడనైతి నని సంతసించెను; విశ్వామిత్రుఁడు రాజుయొక్క క్షేమసమాచారముఁ దెలిసికొని, యత నిసఁ గూర్చుండనియోగించెను అంతకుఁబూర్వను రామలక్ష్మణులు పువ్వులతోటలఁ జూడఁబోయియుండిరి; ఇంతలో వారిరువురును వచ్చిరి; రాముఁడు ఘనశ్యాముఁడు; లక్ష్మణుఁడు గౌరవర్ణముకలవాఁడు; కేవలము వారికి పిన్నవయసు; మిక్కిలి గారాబుబిడ్డలు; వారిదేహములు కోమలములు; వారినేత్రములం జూచిన, సుఖముకలుగును; వారిరూపములు సంసారుల మనస్సులను భ్రమింపఁజేయును; రామలక్ష్మణులు వచ్చి నతోడనే, వారందఱు దిగ్గునలేచిరి; రాముని చేరఁదీసి, విశ్వామిత్రుఁడు తనప్రక్కన గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. ఆ అన్నదమ్ములను వారు చూచి పరమానందభరితులయిరి; వారినేత్రములనుండి ఆనందబాష్పములు ఉబుదలైకాఁదెను; వారిశరీరములు పులకరించెను; శ్రీరాముని దివ్యమంగళ విగ్రహముఁజూచి జనకుఁడు పరవశుఁడయ్యెను; అతనికి విదేహుఁడను పేరుకలఁదు; ఆతఁడు సార్థకనాముఁడయ్యెను; అతఁ డెంతవైరాగ్యముగ లవాఁడైనను, రామునిఁజూచి, ప్రేమలో మునిఁగిపోయెను.

దోహా 265

జనకునిమనస్సు ప్రేమలో మునిఁగిపోయెను; అంతట నతఁడు తెలివిఁదెచ్చుకొని స్థైర్యము నవలంబించి, మునీశ్వరునిపాదములకు మ్రొక్కి, మృదుమధురవచనములతో నిట్లు ప్రసంగించెను.

చౌపాయ్ 249

"ఓమునినాథా! ఈబాలకు లెవరు? మునికులతిలకములా? లేక, రాజసంశస్థులా వేషములో 'నా-ఇతి, నా-ఇతి' అని బ్రహ్మ చెప్పియుండెను; ఆ 'నా-ఇతి =నేతి' యనునట్టిపురుషుఁడే యీరెండురూపములను ధరించివచ్చెనా? స్వాభావికముగ నామనస్సు చలింపదు; అట్టినామనస్సు వీరింజూచి చలించెను! చంద్రునిఁజూచిన చకోరములువలె, నామనస్సు భ్రమించెను; ఓస్వామీ! నన్నుఁ గటాక్షించి, రహస్యముఁజెయక, వారిరువు లెవరో నాతోఁ జెప్పుఁడు- వారిం జూచినమాత్రమున, వారియందు నాకనురాగము పుట్టుచున్నది; బ్రహ్మధ్యానమునువిడిచి, నామనస్సు వారిపైఁ దిరుగుచున్నది" అని జనకుఁడు ప్రశంసించెను; జనకునివచనములను విశ్వామిత్రుఁడు విని మందహాసముఁజేసి, "ఓరాజా! నీవుచెప్పినమాట సత్యము; జనసమ్మతమగు పలుకులను పలికియుంటివి; నీమాటకు విరుద్ధములేదు; సమస్తప్రాణులకును రాముఁడు ప్రియుఁడు" అని పలికినపలుకులను రామమూర్తి విని, మందహాసముఁజేసెను; (ఎందుకు రాముఁడు నవ్వెను? జనకునిప్రశ్నకును, విశ్వామిత్రుని ప్రత్యుత్తరమునకు నతఁడు నవ్వెను). "ఓరాజా! వీరు రఘుకులమణులు; దశరథునికుమారులు; నానిమిత్తము వారిని నావెంటను రాజుపంపించెను.

దోహా 266

"వీరు రామలక్ష్మణులు; అన్నదమ్ములు. వారిరువురును రూపబలశీలలావణ్యములకుఁ బెన్నిధానములు; వారనేకరాక్షసులను సంహరించి, నాయజ్ఞమును సంరక్షించిరి; ఈవృత్తాంతమంతయు నందఱకుఁదెలియును;" అని ముని చెప్పెను.

చౌపాయ్ 250

"ఓమునిరాజా! నాపూర్వపుణ్యముఁ జెప్పలేను. దానిమూలమున మిమ్ములను దర్శించితిని; ఈరాజకుమారులు, ఈపీతకౌశేయవాసులు, ఈఘనశ్యాములు, ఈయన్నదమ్ములు, ఆనందమున కానందము నిచ్చుచుండిరి; వారి యన్యోన్యానురాగము నిర్మలము; దానిని మాటలతోఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు; వారు మనోరంజకులు ఓమునిరాజా; నా

మాటవినుఁడు;" అని జనకుఁడు పరమానందభరితుఁడై, "ఓస్వామీ! జీవాత్మ పరమాత్మలువలెఁ బ్రకాశించుచుండిరి" అని జనకుఁడు చెప్పెను; మాటికిమాటికి నతఁడు రామునిఁ జూచుచుండెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; అతని మనస్సు పరమోత్సాహముతో నిండెను; అనేకవిధముల నతఁడు మునీశ్వరుని సత్కరించి, యతనికి నమస్కరించెను; రామలక్ష్మణులను, మునీశ్వరులను, విశ్వామిత్రుని వెంటఁదీసికొని, రాజు నగరములోఁ బ్రవేశించెను అన్ని కాలములలోను,అన్ని సమయములలోను, చల్లగనుండునట్టి మందిరముల నతఁడు వారి కిచ్చి వారిని వానిలోఁ బ్రవేశపెట్టెను; రాజు వారిని సత్కరించి, కొంతపఱకు సేవించి, తదుపరి వారిసెలవుఁ గైకొని, రాజమందిరమునకు వచ్చెను.

దోహా 267

రాముఁడును మునులును భోజనముఁజేసి కొంత విశ్రమించిరి; తదుపరి, రాముఁడు లక్ష్మణునివద్దకు వచ్చి కూర్చుండెను; అప్పటికి సూర్యాస్తమానమున కొకయామము వ్యవధియుండెను.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
పంచమో విశ్రామః.

బాలకాండ షష్ఠమ విశ్రామః

చాపాయ్ 251

జనకపట్టణముఁ గలయఁజూచి వచ్చుటకు లక్ష్మణునకుఁ గోరిక పుట్టెను. (రఘునాథునకు సయితము కోరికపుట్టెను; కాని, లక్ష్మణునకు విశేషముగనుండెను. జనకపట్టణముఁ జూడవలెనని రామునకు సాధారణముగను, లక్ష్మణునకు విశేషముగను జూడవలెననియుండెను; లేదా, లక్ష్మణున కవశ్యము చూడవలెననియుండెను). కాని, రామునకు భయపడియు, మునీశ్వరునియందుఁ గల గౌరవముచేత, నతఁడు మాటలాడక, తనలోఁ దాను నవ్వుచుండెను. శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణుని మనోభీష్టమును తెలిసికొనెను; భక్తులఁ గటాక్షించి, వారికోరికలను సఫలముఁ జేయుటకు శ్రీరాముఁడు సిద్ధపడెను. భక్తులవెంబడించి, వెళ్లుట కతఁడు మనస్సులో నుబ్బుచుండెను—లేక, మిథిలాపురజను లనునట్టి లేఁగదూడలు త్రాళ్లఁచేఁ గట్టఁబడియుండిరి; రఘునాథుని దర్శనామృతమును వారు కోరుచుండిరి; కనుక, వారికిఁ దృప్తిఁ గలుగఁజేయుటకు రాముఁడు కోరుచుండెను). శ్రీరామమూర్తి చిఱునవ్వునవ్వి, వినయవిధేయతలతో నిట్లు గురువ్రతోఁ బలికెను. "ఓస్వామీ! జనకునిపట్టణమం జూడవలెనని లక్ష్మణున కభిలాషకలదు. మీరు పెద్దలుగనుక, నతఁడు శంకించి, మిమ్ములను ముఖస్థముగ నడుగుటకు భయపడుచుండెను. మీ రాజ్ఞ దయచేసినయెడల, నగరముఁజూచి, శీఘ్రముగామఱలివచ్చెదము" అని రాముఁడు ప్రార్థించెను. "ఓరామా! నీవు నీతిమార్గమునఁ దప్ప, మఱియొకమార్గమున నేల సంచరించెదవు? నీవు ధర్మమార్గములఁ బరిపాలించువాఁడవు; భక్తులప్రేమకు వశ్యుఁడవై, వారికి సుఖములనిచ్చెదవు; నీవు ధర్మమునకు సేతువునంటివాఁడవు.

దోహా 268

"ఓ సకలసుఖధాములారా! ఓసోదరులారా! నగరమంతయుఁ గలయఁజూచి రండు; మీ దివ్యమంగళవిగ్రహాముల నందఱకుఁజూపి, వారినేత్రములను సఫలముఁజేయుఁడు." అని యతఁడు చెప్పెను.

(జాయ-దేఖ-ఆవహు-నగర, సుఖనిధాన దోఉ-భాఇ,
కరహు-సఫల-సబకే-నయన, సుందర, వచన దిఖాఇ.

'జాయ' శబ్దమువలన వియోగము ప్రాప్తించును; 'నగర' శబ్దము వలన వియోగదుఃఖము పోవును; 'అవహు' శబ్దమువలన సంయోగము కలుగును; 'నగర' శబ్దమువలన సంతోషము కలుగును; 'సుఖనిధాన' అని చెప్పుటవలన నాశయమేమి?

"మీరు నన్ను విడిచి వెళ్లినయెడల నాకు దుఃఖము కలుగున కనుక శీఘ్రమునగరండు; రెండవయర్థ మేమనిన, మీసుఖములకు నిధానములగు జానికియు, ఊర్మిళయు నగరములోఁ గలరు; మూఁడవయర్థ మేమనిన, శివునివిల్లును ముందుకు విఱిచి, మీరుభయు లానగరమున కు సుఖనిధానములు కాగలరు; 'దోఉ' అని చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? 'నేను నగరముఁ జూచియుంటిని కనుక, మీ రుభయులే వెళ్లి, చూచి రండు. మీమీసుందరముఖములను నగరవాసులకుఁ జూపి, వారినేత్ర ములను సఫలముఁజేయుఁడు; అనేకరాజులముఖములను వారు చూచి రి; కాని, వారినేత్రములు సఫలము కాలేదు; కనుక, మీరు శివునివి ల్లును విఱిచి, మీముఖములను వారికిఁజూపి, వారినేత్రములను సఫ లముఁజేయుఁడు).

చౌపాయ్ 252

మునీశ్వరుని చరణకమలములకు నమస్కరించి, జనకపురజనుల నేత్రములకు సుఖము నిచ్చుటకు రామలక్ష్మణులు బయలువెడలిరి; కల కల లాడుచుండిన శ్రీరాముని ముఖారవిందమును జనకపురబాలకులు చూచి, గుంపులుగుంపులు కూడి, యతనిని వెంబడించిరి; ఆరాముని నేత్రముల చక్కదనముఁ జూచి, వారు లోభించిరి; అతని ముద్దు పలు కులను విని, వారిమనస్సు భ్రమించెను. పీతాంబరములను వారు ధరించిరి; వారి కటిప్రదేశము బిగుపుగఁ గట్టఁబడియుండెను; వారిచేతిలో ధను ర్బాణములు శోభించెను. (శృంగారరసమునువర్ణించినపుడు శిరస్సునుం డియు, శాంతకరుణారసములను పాదములనుండియు, యారంభించెదరు; ఇచ్చట, వీరరసము ప్రధానము; కనుక, నారెండు విడిచిపెట్టి, కటిప్ర దేశముమొదలుకొని శిరముపర్యంతమును వర్ణింపఁబడెను.) ఒకరికొకరు జో

డుగనుండిరి; రామునిశరీరము శ్యామలము; లక్ష్మణునిశరీరము గౌరవర్ణము; వారిలలాటమున చందనతిలకము శోభించెను; వారిశరీరములఁ జక్కదన మెంతయో చినను, తనివితీరదు; వారినడుములు, సింహము నడుమువలె, నతిసూక్ష్మములు; వారి బాహువులు దీర్ఘములు; నాగమణిమాలలు వారికంఠములనుండి వ్రేలుచుండెను; వారిచెవులు శ్రీకారములు; వారినేత్రములు వికసించినకమలములు! వారిముఖము రాకాచంద్రబింబము; వారిరూపములు తాపత్రయములఁ బోఁగొట్టును; వారిచెవులకు సువర్ణపుష్పకుండలములు కలవు; వారు చూపఱులచిత్తముల నపహరించిరి; వారిలలాటమునం దుండినతిలకరేఖ, శోభరాశికిఁ బుట్టినిల్లువలె నుండెను. వారిరూపములు మనోహరములు; వారికనుబొమలు పంపఁబడినవిల్లువలె నుండెను. వారిలలాటమున నుండినతిలకమే శృంగారముయొక్కముద్ర.

దోహా 269

వారు చక్కని 'టోపీ'ని శిరస్సున ధరించిరి. వారిచక్కని నల్లని శిరోజములు, యుంగరములవలె నుండెను నఖశిఖపర్యంతము వారు ముద్దులు మూటగట్టుచుండిరి! లోకములోని సౌందర్యమంతయు మూర్తీభవించినట్లు కనఁబడును; వారియంగముల సౌష్ఠవము దిద్దినట్లుండెను; సకలావయవసౌష్ఠవముండినపుడు, శోభ పూర్ణముగనుండునుకదా?

చాపాయ్ 253

రాజకుమారు లిరువురు నగరముఁజూచుటకు వచ్చుచుండిరని పురజనులు తెలిసికొని, గృహములను, చేతిలోనిపనులను విడిచిపెట్టి, బయటకునచ్చి నిలిచియుండిరి; నవనిధులఁ జూచి దరిద్రుడు పఱుగెత్తివచ్చినవిధమున, వారు రామలక్ష్మణులవెనుక పఱుగెత్తిరి; (జనకరాజు యోగి; అతనిజనులు దరిద్రులు; రఘువంశపురాజు భోగి; అతనిజనులు ధనికులు, ఒకఁడుయోగి; మఱియొకఁడు భక్తుఁడు; యోగివద్ద మాయకలదు;భక్తునివద్ద భగవంతుఁడు కలఁడు). స్వతస్సిద్ధముగ రామలక్ష్మణులు చక్కనివారు; వారిని నగరజనులు నేత్రోత్సవముగఁ జూచి పరమానందభరితులయిరి; రఘునాథునిచక్కదనమును యువతులు విని, యతనిఁ జూడఁగోరుచుండిరి; వారికి రామునియం దనురాగముపుట్టెను; అత

డు సమీపమునకు వచ్చెనని వినినందున, వారియనురాగ మధికమయ్యెను; వారు మేడలనెక్కి, గవాక్షములగుండ రామునిఁ జూచినను, వారికిఁ దనివితీరలేదు ఆయువతులు గుంపులుగుంపులుకూడి, నిలువుగ్రుడ్లు పెట్టుకొని రామునివీక్షించిరి. వారియనురాగ మధికమగుకొలఁది వారిలోవారు గుసగుసలాడుచుండిరి; ''ఓసఖీ; రాముఁ డెంత చక్కనివాఁడమ్మా! కోటిమన్మథులయిన నతనితో సమానముకారుఁ (వారిలోవారు అని చెప్పుటకుఁ గారణమేమనిన:—పలుకుచుండినవారును, వినుచుండినవారు నందఱు భ్రమించిరి; వారికి రామునియం దనురాగము సమానముగఁ గలిగెను; వారిలో నెవరికిని జ్ఞానములేదు; అతని రూపురేఖావిలాసములఁ జూచి, వారందఱు భ్రమించిరి; వారిలో నెవరికిని జ్ఞానములేదు. ... ...

ఓసఖీ! దేవతలుగాని, మనుజులుగాని, రాక్షసులుగాని, నాగులుగాని, మునులుగాని; అతనిచక్కదనమువంటి చక్కదనమును చూచియుండరు; వినియుండరు; ఓసఖీ! విష్ణువునకు నాలుగుభుజములు, బ్రహ్మకు నాలుగుముఖములు, జోగివేషముగల శివునకుఁ బంచముఖములు, ఇట్టిదోషములు వీరికిఁ గలవు; ఇఁకను దేవతలలోమాత్ర మెవరు చక్కదనములో నితనితో సమానులు?

దోహా 270

''పిన్నవయస్సు; సౌందర్యమునకు రాసులు: ఒకరు శ్యామలము; మఱియొకరు గౌరవర్ణము, వారింజూచిన, సుఖములకలుగును; వారి ప్రతియవయవమునందు నూరుకోట్ల మన్మథులను తిరస్కారముఁ జేయవలెను.

చౌపాయ్ 254

''ఓసఖీ! చెప్పుము; ఈదివ్యమంగళవిగ్రహముఁజూచి, రెండుకన్నులుగల శరీరధారి యెవఁడు మోహింపఁడు? (దీనిమూలమునఁ బలుకుచుండిన స్త్రీ మోహించెనని తెలియును)'' ''ఓసఖీ! నేను వినినమాటలను జెప్పుచున్నాను; వినుము; వారిరువురు దశరథమహారాజుని కుమారులు; వీరు జోడుకలహంసలు! వీరు విశ్వామిత్రునియజ్ఞమును సంరక్షించిరి; అజేయులగు రాక్షసులను సంహరించిరి. ఆశ్యామలశ

రమువాఁడు, ఆచక్కని కమలనేత్రుఁడే,మారీచ సుబాహువులను మర్దించెను? ఆసుఖధామముఁడే, కౌసల్యపుత్రుఁడు; అతనిపేరు శ్రీరాముఁడు; అతఁడే ధనుర్బాణములను ధరించియుండెను: ఇకను ఆగౌరవర్ణము వాఁడు, ఆపిన్నవయస్సువాఁడు, ఆచక్కనిరూపమువాఁడు, ధనుర్బాణములను ధరించి రాముని వెనుక నడచుచుండినవాఁడే, లక్ష్మణుఁడు; వాఁడు రాముని చిన్నతమ్ముఁడు; సుమిత్రకుమారుఁడు.

దోహా 271

"విశ్వామిత్రునియజ్ఞమును, రక్షించి, మార్గములో మునిపత్ని, అహల్య నుద్ధరించి, వారు ధనుర్యజ్ఞముఁజూచుట కిచ్చటకు వచ్చిరి." అని మతియొకయువతి పలికినపలుకులను తదితరయువతులు విని, పరమానందభరితులయిరి! (స్త్రీలు సంతోషించుటవలనఁ బ్రయోజనమేమి? స్త్రీలకు శ్రీరాముఁడుపకారముఁజేయును; విశ్వామిత్రుని బ్రహ్మేష్టియనుయజ్ఞమును రక్షించి, మునిపత్నిని రాముఁడుద్ధరించెను; ఇఁకను, ముందు ధనుర్యజ్ఞముయొక్క ప్రతిజ్ఞను పరిపాలించి, ఆప్రతిజ్ఞకు నిమిత్తముగు జానకిని సంగ్రహించుట కతఁడు వచ్చెను. జనకుని నగరములోఁ బుట్టి, అయోధ్యానగరములోఁ గాపురముఁజేయుచుండిన స్త్రీ, యీమాటలఁ జెప్పెను.)

చాపాయ్ 255

ఒకయువతి రామునిచక్కదనముఁ జూచి, "ఓసఖీ! ఇతఁడు మన జానకికిఁ దగినవరుఁడునుమీ! ఇతనిని మనరాజు చూచినయెడలఁ దన ప్రతిజ్ఞనైన విడిచి, జానకిని రామున కిచ్చి వివాహముఁజేయును" (ధర్మహానికి సమ్మతమొప్పుకొని, రాజు వివాహముఁజేయును.) అని చెప్పెను. అమాటలను మతియొకపడుచు విని, "ఓనేస్తమా! వారెవరో రాజుకుఁ దెలియును; మునీశ్వరునితోఁగూడ వారిని రాజు గారవించి యాదరించెను; కాని, రాజుమాత్రము తనప్రతిజ్ఞను విడిచిపెట్టలేదు; అతఁడు విధికి వశ్యుఁడై, యజ్ఞానములోఁ గొట్టుకొనుచుండెను." అని చెప్పి విచారించెను. మూఁడవయువతి, యామాటలను విని, "ఓసఖీ! విధాతయేమంచివాఁడై, యెవరికిఁ దగినఫలమును వారి కిచ్చినయెడల, నితఁడే మనజానకికిఁ దగినవరుఁడు; ఓనేస్తమా! ఇందుకు సందేహము

లేదు. విధివశమున జానకీరాములకే వివాహమయిన యెడల, మనమందఱము ధన్యులము; మనము కృతకృత్యులము; ఓనేస్తమా! జానకీరాములకు వివాహమయిన యెడల, మిథిలానగరమున కతఁడు వచ్చుచుఁ బోవుచుండును; అందుమూలమున నతనిని మనము చూడవచ్చును; ఈయాశ చేత, జానకీరాములకు వివాహము కావలెనని, యెక్కువ కోరిక యున్నది.

దోహా 272

"ఓసఖీ! అట్లు వారిరువురకు వివాహము కానియెడల, సత్యముఁ జెప్పుచున్నాను, నతనిదర్శనము నాకు లభింపదు; ఎంతో పూర్వపుణ్యముండినగాని, వా రిరుపురసంఘటనము సంభవింపదు; మనకు వారిదర్శనము కలుగదు." అని విచారించి పలికెను.

చౌపాయ్ 256

మఱి యొకయువతి లేచి నిలువఁబడి, "ఓనేస్తమా! ఈవివాహము సర్వజనసమ్మతము; అందఱు హర్షించెదరు; ఇది నిజము" అని చెప్పెను. "ఓసఖీ! శివునివిల్లుఁ జూచిన కఠినము? వీరించూచిన, గారాబు బిడ్డలు! ఇది కొంచెమయినను యుక్తముగ లేదు" ఇది యేలాగుజరుగును అని యొకయువతి సందేహించెను. "ఓసఖీ! ఇచ్చట దైవతము వచ్చెను; శ్రీరాముని మెడలో, జయమాలను వేయుటకు సీత కోరినను, జనకునిప్రతిజ్ఞవలన, నామె యట్లుచేయుటకు శంకించెను; రామునకు సీతనిచ్చి, వివాహముఁజేయుటకు జనకుఁడు కోరినను, యతనిప్రతిజ్ఞ కతఁడు లోఁబడుచుండెను. రాముఁడు కోమలుఁడు; కనుక, ధనుస్సును విఱువలేడని చెప్పట భావ్యముకాదు; అతఁడు దానిని విఱిచిననుసరే; లేకపోయిననుసరే గాని, యొకమాట సత్యము.

"ఓసఖీ! చూచుటకు వీరు బాలులయినను, వీరు మహాబల పరాక్రమసంపన్నులని, పరు లనేక పర్యాయములు చెప్పుకొనుచుండ, వినియుంటిని. ఈరాముని పాదధూళి సోకినమాత్రమున; నెంతోపాపాత్మురాలగు మునిపత్ని తరించెను; ఈరాముఁడు శివునివిల్లు విరిచినగాని విరమించఁడు; మీ రెన్ని సమాధానములఁ జెప్పినను, నాకుమాత్ర మీనమ్మకము పోదు. జానకిని బ్రహ్మ పుట్టించినపుడు, లెస్సగ విచారించి యీమెకుఁ దగినవరునిఁ బుట్టించెను; ఈశ్యామలవర్ణముగల

రాముఁడే మనజానకికిఁ దగినవరునిగ నియమించెను" అని యొకయువతి సమాధానముఁ జెప్పెను. ఆమెమాటలను వారందఱు విని సంతోషించి, మృదుమధురవాక్యములతో "నీమాటప్రకారమే జరుగును గాక" అని వారు పలికిరి.

దోహా 273

ఆయువతులు సంతోషముచే నుప్పొంగుచు, రామలక్ష్మణులపైఁ బుష్పములను వర్షించిరి; (కారణమేమి? కోమలమగు రాముని చరణకమలములు కటికనేలను సహింపవు; లేక పుష్పవర్షము శుభమునుకలిగించును; సఫలమగును; లేక, పుష్పములను వర్షించినయెడల, నతఁడు తలయెత్తి మీదికిఁజూచును; ఈమూలమున, నతఁడు వారిం గటాక్షించి చూచునని యువతులయభిప్రాయము; లేక, 'నామనస్సు రఘునాథునిమీదఁ బ్రసరించెను; కనుక, నేను పుష్పమునే వర్షించెదను; అతని కోమలముఖమునకు నాపుష్పములు కఠినముగనుండునేమో? పుష్పములను వర్షించుట నాయిష్టము; అతని కీపుష్పములు కఠినముగనుండిన, నుండనిమ్ము పుష్పములను వర్షించి, మార్గమును మెత్తగజేయుదానను; ఆమెత్తనిమార్గమున, నతఁడు సంచరింపవచ్చును' అని సుముఖయనునట్టియువిద తనలోఁ దాను చింతించెను. తదుపరి, సులోచనయనుపడుచుఁ దనలో నిట్లు విచారించెను! ఆస్త్రీలు శ్రీరాముసే నఖశిఖపర్యంతముఁ దేఱి చూరఁజూచిరి.) ఎచ్చటెచ్చటకు రామలక్ష్మణులు నడచివచ్చిరో, మనుజు లచ్చటచ్చటివారు పరమానందభరితులయిరి; (ఆరామలక్ష్మణులే పరమానందస్వరూపులని వారు తెలిసికొనిరి; జానకీదేవి ప్రభావమువలన, వా రిరుపురు సంచరించినమార్గములలోఁ నుండిన వారు పరమానందభరితులయిరి; లేక, పరమహంసయగు పరమానందయోగి యొకఁడు జనకుని పట్టణములోఁ గలఁడు; అతఁడు రామునిచే జయింపఁబడెను. జనులు రామలక్ష్మణులఁ జూచి, భ్రమించి, వా రిరువురవెనుకఁ బోవుచుండిరి; వేయేల; స్త్రీలయవస్థ యిట్లుండెను.

దోహా

అనవ్యాహీ సంశయ కరై వ్యాహీ లేత ఉసాంస,
గౌనేలే మౌనే రహీం దేఖరామ మృదుహాస.

చౌపాయ్ 257

నగరముయొక్క తూర్పుదిశకు రామలక్ష్మణులు వచ్చిరి; ధనుర్యజ్ఞరంగస్థల మచ్చటఁ గట్టఁబడియుండెను; అది విశాలముగ నిర్మింపఁబడెను; ఆస్థలము రత్నస్థగితమయి శోభించెను; రజతమయమగు వేదికామండపము విశాలముగనుండెను. ఆవేదికకు నలువైపుల నున్న తాసనములు నిర్మింపఁబడెను; వానిపై రాజులు కూర్చుండి వినోదములఁ జూచెదరు; వానికివెనుకను, సమీపమున మండలాకారమున, మఱికొన్ని యున్న తాసనములు నిర్మింపఁబడెను; వీనిని రంగురంగులుగఁ గట్టిరి; మొదటివానికంటె నివి కొంచె మున్నతముగనుండును; ఈయాసనములు పురజనులనిమిత్తము రచింపబడెను. ఈరెండవవాని వెనుక, రంగురంగులతోఁ గొన్నియాసనములు నిర్మింపఁబడెను; పురస్త్రీలు, వారివారి కులాచారముల ననుసరించి, వానిపైఁ గూర్చుండి, చిత్రములఁ జూచెదరు; నగరములోని బాలులు రామలక్ష్మణులతోఁ గూడి నడచి, వారికి రంగస్థలముయొక్క చిత్రములఁ జూపించుచుండిరి; అత్యాదరణతో వారు వారిరువురను వివిధప్రదేశములకుఁ దీసికొనివెళ్లిరి.

దోహా 274

రామలక్ష్మణులు శరీరములఁదట్టుచు, వారికి నగరములోని చోద్యములను వారు చూపించిరి; వారిశరీరములను దట్టినందున, బాలుర శరీరములు పులకరించెను. వా రిరువురంజూచి, వారు పరమానందభరితులయిరి.

చౌపాయ్ 258

బాలురయాచరణఁ జూచి, రాముఁడు సంతోషించి, వారి నసేకసంగతుల నడిగెను; ఆబాలురు వారివారిగృహములఁ జూపించి, వారి గృహములకు వారిరువురను తీసికొనివెళ్లిరి; ఆవిచిత్రమగు నిర్మాణమును శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునకుఁ జూపించి, మృదుమధురవచనములతో నసేక విధములఁ బ్రసంగించెను. ఓపార్వతీ! ఒకనిమిషములో నర్ధభాగము పూర్తికాకమునుపే, ఆపరమేశ్వరుని యజ్ఞాప్రకారము మాయ బ్రహ్మాండములను చిత్రవిచిత్రముగ సృజించుచుండెనుకదా! భక్తులయందుఁ గలదయచేత, సాపరమేశ్వరుఁడగు రాముఁడు, మనుజునివలె, రంగస్థలము

యొక్క చిత్రముల సబ్బరముతోఁ జూచెను. ఈచిత్రములఁ జూచుటలోఁ గాల మతిక్రమించెనని రాముఁడు తెలిసికొని, భయపడి, గురువు వద్దకు వెళ్లెను; ఎవనిభయమునకు భయముసయితము భయపడునో, అతఁడు భక్తులం జూచిభయపడును. (భక్తుల భక్తిప్రభావ మిట్టిదికదా!) తియ్యనిమాటలను మృదువుగ బాలురకుఁ జెప్పి, రామలక్ష్మణులు వారి సెలవుఁ గైకొనిరి; కాని, బాలురకుమాత్రము వారిని విడిచిపెట్టివెళ్లుట కిష్టములేదు: వారు మూల్గుచు వారివారిగృహములకు వెళ్లిరి.

దోహా 275

నగరములో విలంబముఁ జేసినందులకు భయము; బాలురుకనుక ప్రేమ; పిన్నవయస్సువారుగనుక, గురువుయెడల నమ్రత; గురువును విడిచి నగరముఁ జూచుటకు వెళ్లినందున, సంకోచము; ఇవియన్నియు ముప్పిఱిఁగొన, వారిరువురు వచ్చి, గురువుచరణములకు నమస్కరించి, యతనియాజ్ఞాప్రకార మతనివద్దఁ గూర్చుండిరి.

చౌపాయ్ 259

అంతట సాయంసమయ మయ్యెను; చీకటిపడుచుండెను; మునియాజ్ఞాప్రకారము వారు సాయంసంధ్యను వార్చిరి; పురాణశ్రవణములో రెండుయామములరాత్రి గడచెను. (మునీశ్వరుఁడు చెప్పిన పురాణకథలలో శాంతరసము ప్రధానము; జనకునిపట్టణము యొక్క శృంగారరసముతో రామునిమనస్సు నిండియుండెను; అందుచేత, మునీశ్వరుఁడు చెప్పినకథలు ప్రాచీనములని రామునకుఁ దోచెను శేషించిన రాత్రి నెట్లు రాముఁడుగడపెను? మిథిలాపురమును తలంచుచు, రాముఁడు శేషించినరాత్రి కాలమును గడపెను; ప్రాతఃకాలమున గౌరీపూజనమిత్తము రాజకుమారి, జానకి, వచ్చునని, బాలురవలన రాముఁడు నగరములో వినియుండెను; శేషించిన రెండుయామముల రాత్రి రామునకుఁ గష్టమనితోచెను; కనుకనే, మొదటి రెండుయామముల నతఁడు పురాణకథలను వినుచు, సుఖముగ గడపెను.) అంతట, విశ్వామిత్రుఁడు శయనించెను. రామలక్ష్మణు లతనిపాదములఁ బట్టుచుండిరి. (అతనిపాదములం బట్టుటకుఁ గారణమేమి? 1గురువుసన్నిధానమును విడిచి, నగరమ్ములో విలంబముఁ జేసినందుకు క్షమాపణ; (2) పురాణ

కథల నతఁడు చెప్పినపుడు, సావధానముగ వినియుండసందుకు తమూ పణ) ఏపరమేశ్వరుని చరణకమలములను సేవించుటకు యోగులును వైరాగులును జపములును తపముల నాచరించెదరో, అట్టిపరమేశ్వ రుఁడే, గురుచరణములఁ బట్టుచుండెను. భక్తిశ్రద్ధలతో వారు గురు వును సేవించుచుండిరి; మాటిమాటికిని ముసీశ్వరుఁడు సేవను జాలిం పుమని చెప్పెను. అప్పుడు శ్రీరామమూర్తి వెళ్లి శయనించెను. (మూఁ డువిషయములలో నొకపర్యాయము చెప్పినమాత్రమున, గురువా జ్ఞను మన్నింపరాదు (1) సేవ (2) దాన(3)భోజనము.) తదుపరి, లక్ష్మ ణస్వామి రామచంద్రునిపాదములఁ బట్టుచుండెను; లక్ష్మణస్వామి పాద ములఁ బట్టుచుండ, రామునకు భయమును భ్రమయుఁ గలిగెను; లక్ష్మ ణునిచేతులు కఠినములు; రామునిపాదములు కోమలములు; అకఠిన మగుచేతులతో నతఁడు కోమలమగుపాదముల బట్టుచుండ, నిదురకు భంగము కలుగునని రాముఁడు భయపడెను; పాదములఁ బట్టువాఁడు లక్ష్మణుఁడు కదా యని తెలిసికొని, రామునకు దయకలిగెను; "ఓతమ్ముఁ డా! ఓనాయనా! ఇఁక నీవు శయనింపుము" అని మఱలమఱల రాముఁ డు చెప్పెను. శ్రీరాముని చరణకమలములను హృదయములో నిడు కొని, లక్ష్మణుఁడు విశ్రమించెను.

దోహా 276

(ప్రభువును సేవకుఁడును శయనించువిధముఁ జెప్పఁబడెను) చిట్ట చివఱకు లక్ష్మణుఁడు శయ్యమీఁద విశ్రమించెను; కాని, నిద్రించలేదు; ఏ పాటిశబ్దమయినను, లక్ష్మణుఁడు తెలిసికొనుచుండెను; తొలికుక్కుట ధ్వని వినఁబడినమెటనే, లక్ష్మణుఁడు లేచెను; గురువునకుముందు, రా ముఁడు మేల్కాంచెను.

చౌపాయ్ 260

శ్రీరామలక్ష్మణులు స్నానసంధ్యాన్యనుష్ఠానముల నిర్వర్తించి, గురుచరణములకు నమస్కరించిరి; గురువాజ్ఞఁబొంది, వారిపూజనిమి త్తము పువ్వులఁ దీసికొనివచ్చుటకు, వారిరువురు బయలువెడలిరి.

భూప బాగ వర దేఖేఉ జాఈ జహఁ వసంత ఋతు రహీ లుభాఈ,
లాగే విటప మనోహర నానా వరణ వరణ వర వేలి వితానా.

జనకచక్రవర్తియొక్క శ్రేష్ఠమగుపుష్పవాటికకు వారిరువురు వెళ్లి, దానిం జూచిరి; (లేక, దేవతలపుష్పవాటికల కిది రాజువంటిది; లేక, భూపతులలో శ్రేష్ఠుఁడగు జనకుని పుష్పవాటిక; ఎందుచేతజనకుఁడు భూపతులలో శ్రేష్ఠుఁడు! నిజముగ నతఁడు భూదేవికిఁ బతికనుక, నామెగర్భమునఁ బుట్టిన జానకిని, యీమె జనకున కిచ్చెను) వసంతఋతువు మానముఁ గప్పికొనక, నావాటికలోఁ బడియుండెను. ఆవాటికలోని యొక్కొక్కవృక్షమే మనోహరముగ నుండెను; అందులో నానావిధవృక్షము లనేక రంగురంగులతోఁ బ్రకాశించుచుండెను; ఆయారంగులకుఁ దగినరంగులుగల తీఁగె లావృక్షముల కల్లుకొనియుండెను; అందుచేత, నెందులకు వసంతఋతువు మానమునువిడిచియుండెనని చెప్పఁగూడదు? ఒక్కొక్కరంగున కొక్కొక్కజోడు కలదు; అటులనే శృంగారాదిరసములకును—శ్వేతమునకు శ్యామము; పీతమునకు హరిద్రము జోడు. విడిజోడుసకు సరసము తక్కువ—లత లనే నాయికలకును వృక్షములను నాయకులకును లంపటము కలిగెను; శృంగారరసమునకు శాంతరసము జోడు.

నవ పల్లవ ఫల సుమన సుహాయే నిజ సంపతి సుర రూఖ లజాయే,
చాతక కోకిల కీర చకోరా కూజిత విహంగ నచత కల మోరా.

నూతనమగు పత్రములును, పుష్పములతోను, ఫలములతోను వృక్షములు శోభించుచున్నవి; నూతనపత్రములును, పుష్పఫలముల భారముచేత, వృక్షములు నేలకువంగి శోభించుచున్నవి; స్వకీయమగు పుష్పఫలములసంపదచేత, దేవతరువును (సురరూఖ) సిగ్గుపఱచుచుండెను; సకలజీవములకును ముఖ్యమగు సంపద నిచ్చునట్టి జానకీరాము లీచనములలో విహరించెదరు; కనుక, నది శోభాయమానముగనుండెను; అందుచేత, సురతరువులు సిగ్గుపడి, నేలఁబడెను. తదనంతర మావనములో ననేకవిధములగుపక్షులు కలవు; వానిలో నయిదువిధముల పక్షులే శృంగారమున కనుకూలముగనుండెను; చాతకములు, చకోరములు; చిలుకలు, కోకిలలు, మాయూరములు; ఈ యయిదువిధముల పక్షులు మూఁడుఋతువులలోఁ గొన్ని కొన్ని యాయాఋతువులలోఁ గనఁబడును; వసంత, వర్ష, శరదృతువు లీవనములోఁ బ్రకటమైయుం

డెను; ఆయాఋతువుల కనుకూలముగ నీపతు లావసములో నివసించి యుండెను; దీనికి ఆశయమేమి? ప్రథమమున, వనములో వసంతఋతువు మానమును విడిచియుండెను; అందుచేత, నాఋతువునకుఁ దగినట్లు, కోకిలలును, చిలుకలు నివసించియుండెను. తదుపరి, యావనములో వర్షఋతువు ప్రకటమయ్యెను, ఏప్రకారము? వృక్షములకుఁ దగిలియుండిన పురాతనపత్రములే కాలీఘటములతో సమానము; శ్వేతపుష్పములపంక్తియే బకములసమూహము; పీలపుష్పములపంక్తియే తరంగములు; శ్వేత, పుష్పముల సమ్మేళనమే ఇంద్రధనస్సు; లతాగృహములలోఁ బ్రవేశించునపుడు వాయువుచేయుచుండిన శబ్దమే, మేఘగర్జనము, చెట్లనుండి 'టుప్,టుప్' మని క్రిందఁబడుచుండిన పుష్పముల రసమే వానచినుకులు; అందుచేత, సదా వయూరము లావనములో నాట్యము జేయుచుండెను. తదుపరి శరదృతు వావనములో నీప్రకారము ప్రకటనమయ్యెను; చాతకములును, చకోరము లావసములో నివసించియుండెను; దట్టముగనుండిన శ్యామలదళములే, నిర్మలమగు ఆకాశము; అనేక రంగులపుష్పముల కాంతియే, సీతాదేవి ముఖమనునట్లు శరత్కాల రాకాబింబముయొక్క కాంతితో సమానముగ నుండెను.

ఆపుష్పవాటికకు శోభఁగలిగించునట్టి సరస్సాకటి దానిమధ్యను ప్రకాశించుచుండెను; అనేక రంగురంగులతోఁ జెక్కఁబడిన మణిసోపానము లాచెఱువునకుఁ గలవు; ఆసరస్సులో ననేకరంగురంగుల కమలములుండెను; అనేకజలపక్షులు ధ్వనులఁజేయుచుండెను; భృంగములు ఝంకారముఁ జేయుచుండెను; ఏరంగుగల కమలములమీఁద నాభృంగములు వ్రాలుచుండెనో, వానిరంగు వానికిఁ దగులుకొనినందున, నాభృంగములుకూడ ననేకరంగులుగఁ గనఁబడెను.

దోహా 277

ఆవనమును, ఆసరస్సును రామలక్ష్మణులు చూచినందున, వారికి సంతోషముకలిగెను; ఆ యారామము రామునకు సుఖమునిచ్చెను; లేదా? లోకములను రమింపఁజేయురాముఁడావనములో విహరించుట చేత, నది ఆరామమై పరమరమ్యముగనుండెను.

చౌపాయ్ 261

రాముఁడు పుష్పవాటికను నలువైపులఁ గలయఁజూచి, తోట మాలి నడిగి, పుష్పములఁ గోయుచుండెను; తోటమాలి వచనముల వలన, నతనిమనస్సు ముదమందెను; ఎందుచేత? వానిని యడుగుటకుఁ బూర్వము, రాముఁడు నలువైపులఁ జూచి, వనములో సీతం గానక పోవుటచేత, నతనిమనస్సు కొంచెము వ్యాకులముఁజెందెను; సీతాదేవి వనములోనికి వచ్చుటకు సమయ మయ్యెనని వాఁడు చెప్పినందున, నతనిమనస్సు ముదమందెను. అంతలో, సీతాదేవి మాతృవచనముల ప్రకారము గౌరీపూజనిమిత్తము సఖులతోఁ గూడి వనములోఁ బ్రవేశించెను.

ఆమెతోఁ గలసివచ్చిన సుందరయువతులు; చతురులునగు సఖులు అతిశ్రావ్యముగ కంఠములనెత్తి గీతములఁ బాడుచుండిరి; ఎందుచేత? వారు సుందరులు? రూపముచేతను, అలంకారములచేతను, మందగమనముచేతను, తదుపరి శ్రావ్యముగుకంఠములఁ గలిగియుండుటచేతను వారు మనోహరులు; సుందరులు—వారి మంజువాణి వాణియొక్కమనస్సును హరించుచున్నది; అథవా, సాక్షాత్ వాణివారి ముఖమునుండి వెడలినందున, మంజువాణి యయ్యెను:—ఆవనములో రెండవసరస్సు మఱియొకటి కలదు; ఈసరస్సు స్త్రీలనిమిత్తము; దీనిని రాముఁడు చూచియుండలేదు; ఈ రెండవసరోవరతీరమున, దుర్గాదేవి యాలయ మొకటి కలదు, ఈగౌరిదేవిమందిర మతిశోభస్కరముగ నుండెను; దాని శోభను వర్ణించుటకు శక్యముకాదు గౌరీదేవి మందిరమని చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? ప్రథమమున, గౌరీదేవి యెట్లు భర్తనిమిత్తము తపము నాచరించెనో, సీతాదేవి యటుల నిప్పుడు తపముఁ జేయును; ఇరువురు కన్యలుకనుక, గౌరీమందిరమని చెప్పఁబడెను. (వివాహములలో నధువు నేడుకూడ, గౌరీతపముఁ జేయును; 'గౌరీతపస్సు' అని ప్రఖ్యాతికలదు; కాని, 'పార్వతీతపస్సు' అని చెప్పుట లోకవిరుద్ధము).

సఖులతోఁగూడి, సీతాదేవి సరోవరములో స్నానముఁజేసి, దుర్గాదేవిమందిరములోనికి వెళ్లెను; ఆమె దేవినిఁ బూజించి, తన కనుకూలమగు వరమును దయచేయుమని దేవినిఁ బ్రార్థించెను. (భర్తను

దయచేయుమని వరము నడుగుట మర్యాదకు లోపము. గౌరిదేవినిఁ బూజించుటకుఁ గారణమేమి? ధనుర్యజ్ఞమున కొకసంవత్సరము దీక్షఁ జేయఁబడెను; ఒకరోజుతక్కువగ, సంవత్సర మంతయు గడచెను; కాని, సీతాదేవికిఁ దగినవరుఁడు సంఘటనముకాలేదు. కనుక, సీతాదేవిమనస్సు వ్యాకుల పడెను.)

సీతాదేవి యాజ్ఞాప్రకారము ప్రధానసఖు, పరపురుషులు వన ములోఁ గలరో లేరో చూచుటకు బయలువెడలెను. ఆచెలికత్తె రాజ కుమారు లిరువురఁ జూచి, ప్రేమనివశురాలై సీతవద్దకు వచ్చెను; ఆమె నోరు మూతఁబడెను; ఎందుచేత? వా రిరువురశృంగారము నామె చూ చినందున, నామెనోరు మూతఁబడెను.

దోహా 278

ఆమెశరీరము పులకరించెను; ఆమెనేత్రములు జలముతో నిండి యుండెను; తదితరసఖు లామెయవస్థఁ జూచి, "ఓసఖీ! నీయానందము నకుఁ గారణమేమి?" అని, మెల్లగ, నామె నడగిరి. మందిరములో సీతాదేవి, ధ్యానములో నుండినందున, వారు బిగ్గఱగ మాటలాడిన యెడల, నామె ధ్యానమునకు భంగముకలుగు నని యెంచి, వారు మె ల్లగఁ బ్రసంగించిరి.

చాపాయ్ 262

"ఓసఖులారా! ఆయిరుపురు రాజకుమారులు వనములోనికివచ్చి రిసుమీ! ఓఅక్కలారా! ఎంతచక్కనివారే? కేవలము నూతనవయస్సు సుమా! వారిం జూచుట, కన్నులకు విందు; వారు పుష్పాలఁ గోయు చుండిరి" అని చెప్పెను; (వారిమర్యాదకు లోపమువచ్చునని తలఁచి, వారు పుష్పాలఁ గోయుచుండినసంగతినిమాత్ర మామె సీతాదేవితోఁ జెప్పలేదు); తదుపరి, సాముద్రికశాస్త్రప్రకారము, వారికిఁగల మహా రాజలక్షణముల నామె వర్ణించి, వారికిఁ జెప్పెను; వారిలో నొకరు శ్యామలమనియు, రెండవవారు గౌరవర్ణమనియుఁ జెప్పెను. "ఓసఖు లారా! వారిం జూచిన నేత్రములకు వాక్కులులేవు; వారిని వర్ణింపఁ గలిగిన నోరునకు దృష్టిలేదు; చూచినవి చెప్పలేవు; చెప్పుటకు శక్తిఁ గలది చూడలేదు. వేయేల! ఓఅక్కలారా! వారిం జూచితీరవలెను"

అని వారిం జూచివచ్చిన చెలికత్తె పలికెను. ఆపలుకులను తదితరచెలి కత్తెలు విని, ఆశ్చర్యభరితులై, సంతోషించిరి; వారిం జూచుటకు సీతాదేవికి యభిలాషకలదని తెలిసికొని, వారిం జూచివచ్చినసఖి చెలి కత్తెలఁ జూచి, "ఓసఖులారా! వారు, బహుశః, మునీశ్వరునితోఁ గలసి, వచ్చియుండఁగలరు. వారిరూపములలో మోహినీయంత్రము కలదు; వారిమోహినీ- గారిడీవిద్యఁ జూచి, నగరములోని స్త్రీపురుష లాబాలవృద్ధులు, చతురులుసయితము భ్రమించిరి; వారిమనస్సులను వారిరువురు నపహరించిరికదా! ఎడముగనుండినపుడే వా రింతప్రభా వులుకదా! ఇఁకను వారియంగములను స్పర్శించినందున, నేమిసంభవిం చునో తెలియదు" అని ప్రశంసించెను. ఇది యుచితము, ఇది యను చితమని శంకింపక, స్త్రీలందఱు వారివారిమర్యాదలను విడిచి, వారిరు వురను వర్ణించి, చెప్పుకొనుచుండిరి. వేయేల? వారిం గన్నులారఁ జూ చుటయే, కన్నులపండుగ. ఈసఖి చెప్పినమాటలు సీతాదేవిమనస్సున కింపుగనుండెను; రాజమర్యాదప్రకారము ప్రథమసఖి, సీతాదేవికి మా ర్గముఁ జూపించెను; రామదర్శనకౌతూహలముచే, నామెనేత్రములు నలువైపులఁ బరుగెత్తెను; ఆచెలికత్తె ముందు నడచెను; (సీతాదేవి మన స్సులో నొకసంశోచము కలదు; ఆమెమనస్సులోని యనురాగము తది తరులకుఁ దెలియకూడ దనియు, అట్లు తెలిసినయెడల, నామెమర్యా దకు లోపము కలుగునని తలంచి, యామె ఆప్రథమసఖినే వెంటఁదీసి కొని వెళ్లెను; సఖులలో, నాప్రథమసఖినే, సీతాదేవి తన యంతరంగ స్నేహితురాలుగ భావించెను. వారిరువురిలో నజిమఱి లభ్యంతర ములు లేవు.)

దోహా 279

సీతాదేవి నారదునివచనములను స్మరించుకొనెను; పవిత్రమగు ననురాగమే, ఆమెమనస్సులో నంకురించెను; ("ఓజానకీ! ప్రథమమున, నొకపుష్పవాటికలో నీవు రామునిఁ జూడఁగలవు; తదుపరి, మీరిరు వురకు వివాహమగును" అని నారదుఁడు చెప్పినవచనములే, యామె యనురాగమునకు బీజము.) అందుచేత, రాముఁడు పతియగునని తలఁ చి, యామె సంతోషించెను. ఆసంతోషము చెలికత్తెకుఁ దెలియకుండు

టకు, నామె, భయపడిన లేడిపిల్లవలె, నలువైపులఁ జూచెను; లేక, రాజకుమారులు వనములోనికి వచ్చిరని చెలికత్తె చెప్పఁటచేత, నామె వారిం జూడవలెనని యాతురముతో, నలువైపులఁ జూచెను;

చౌపాయ్ 263

ఆమె శింజాన మంజుమంజీరనినదంబులు హృదయానందముగ రాముఁడు విని, లక్ష్మణునితో నిట్లు పలికెను. "ఓతమ్ముఁడా! వినుము; విశ్వవిజయముఁ దెలుపుచుండిన కామదేవుని జయభేరిశబ్దములను వినుము"; అనిచెప్పి, యేవైపుననుండి శబ్దమువచ్చెనో, ఆవైపు రాముఁడు దృష్టిని గుడించెను; చకోరములు చంద్రునిఁజూచి, యానందించువిధమున నతఁడు సీతాదేవి ముఖచంద్రబింబముఁ జూచి, యానందించెను సీతం జూచునంతవఱకు రామునినేత్రములు చంచలముగ నుండెను; తరువాత, నతనినేత్రములకు రెప్పపాటు లేకపోయెను; ఆరెప్పలమీఁద నివసించు, 'నిమి' మహారాజు, ఆందోళనచే, తనస్థానమును విడిచెను. సీతచక్కదనముఁ జూచి, రాముఁడు సంతుష్టాంతరంగుఁడై, యనేకవిధముల నామెను తనలోఁ దాను పొగడెను; అతనిముఖమునుండి మాటవెడల లేదు. రామునినేత్రములు సీతంజూచెను; అందువలనఁ గలిగినసుఖమును మన స్సనుభవించెను; చూచినవియును, అనుభవించినదియును, పలుకలేవు; వానికి నోరులేదుకదా! అందుచేత, నతనినోరు మూతఁబడెను. ఇంతవఱకు సీతవంటి చిన్నదానిని బ్రహ్మ సృష్టించియుండలేదు; ఆమె విశ్వమోహిని; బ్రహ్మ సృష్టిచమత్కారము నామె ప్రకటించుచున్నది; అథవా, ఆమె స్వయంవ్యక్తురాలు; ఆమెనిపుణతయే బ్రహ్మలను సృష్టించెను; ఆమెస్వయముగ విశ్వమునకుఁ బ్రకటనమయ్యెను; బ్రహ్మ సృజించిన శృంగారమున కామె సింగారము నిచ్చెను. ఇల్లుచక్కదనము దీపముమూలమున విశేషముగ రాణించును; బ్రహ్మసృజించిన సౌందర్యమునకుఁ జీకటిపట్టెను; సీతాదేవిచక్కదనము, దీపమువలె, నాచీకటిఁ బోఁగొట్టెను. కవీశ్వరులు చెప్పిన యుపమానములు 'దేహీ' యని యడుగుచుండును; ఆమె 'విదేహి' కనుక, నిరుపమానము; కవీశ్వరుల యుపమానము లామెపద్దకు వచ్చి, 'దేహీ' యని యాచించును.

దోహా 280

సీతాదేవిచక్కదనమును రాముఁడు లెస్సగ బరీక్షించి, తనయ దృష్టమునకు సంతసించి, నిర్మలమగు హృదయముతో సముచితముగ లక్ష్మణునితో నిట్లు ప్రసంగించెను. (నిర్మలహృదయ మని చెప్పుటకుఁ గారణమేమి? ఈవిషయమునుగుఱించి లక్ష్మణునితోఁ బ్రసంగించుట కూడదు; అయిన, నుచితముగ రాముఁడతనితోఁ బలికెను.)

చౌపాయ్ 264

"ఓతమ్ముఁడా! అదిగో చూడుము; ఆమెయే జానకి; జనకచక్రవర్తిప్రతిజ్ఞ కామెయే కారణము; ఆమెనిమిత్తమే, ధనుర్యజ్ఞము; గౌరీపూజనిమిత్త మామెను సఖులు తీసికొనివచ్చిరి; చూచితివా; ఆమెశరీరకాంతి, యీపుష్పవాటికకు శోభను కలిగించుచున్నది. ఆమె యలౌకికసౌందర్యముఁ జూచినందున, స్వాభావికముగ నిర్మలమగు నామనస్సు చలించుచున్నది. అందులకుఁ గారణము బ్రహ్మదేవునికేఁ దెలియును; నాదక్షిణాంగములు అదురుచుండుటవలన, నేదో శుభము కలుగునని తోఁచును; మనరఘువంశస్థులకిది సహజస్వభావము; వారిమనస్సు లేశమయినను దప్పుమార్గమునఁ బోదముఁబెట్టదు; స్వప్నమందయినను పరస్త్రీముఖముఁ జూచియుండలేదని నానమ్మకము. నామనోవ్యాకులము వలనను, నాయంగముల స్ఫురమువలనను, నామనోరథము సిద్ధించునని తోఁచును. రఘువంశస్థులు యుద్ధములో శత్రువులకు వీపుఁజూపరు; స్వప్నమందైనను పరస్త్రీలపై వారుదృష్టి నిగుడింపరు; 'దేహి' యని వారి వద్దకు వచ్చిన యాచకులకు లేదని వారు చెప్పరు. ఈమూఁడుగుణములు గల మనుజులు లోకములోఁ దగుమాత్రమే కలరు. (ఈమూఁడుగుణములును లక్ష్మణునియందుఁ గలవు; (1) జానకితోఁ గలసివచ్చిన చెలికత్తెల నతఁడు చూచియైన యుండలేదు. (2) విశ్వామిత్రుని యజ్ఞసంరక్షణార్థము వెళ్లినపుడు, శత్రువులఁ జూచి భయంపడలేదు. (3) విశ్వామిత్ర రామచంద్రుల సేవించినపుడు, తనవలనఁ గాదనక, వారికి సంతుష్టికలుగునట్లు మనఃస్ఫూర్తిగ వారిని సేవించెను.

దోహా 281

జానకిముఖపంకజమును శ్రీరాముఁడు చూచెను; అందుచేత నతని మనస్సు భ్రమించెను; ఒకపర్యాయము లక్ష్మణునితో నతఁడు ప్రసంగిం

చును; మఱియొకపర్యాయ మతఁడు సీతముఖముఁ జూచును. ఇందులకు దృష్టాంత మొకటి కలదు. సీతముఖమే యొక కమలము; ఆముఖకాంతియే ఆకమలములోని మకరందము; (1) తుమ్మెద కమలముపై వ్రాలి, నిశ్శబ్దముగ దానిమకరందముఁ బానముఁజేయును; అంతలో నది దానిపైనుండి దొగిరి, ఝంకారముఁజేయుచు దానిచుట్టు దిరుగును; (2) మఱులఁ దుమ్మెద దానిపై వ్రాలి కొంచెము మకరందముఁ బానముఁజేయును. మఱల నెగిరిపోవును; (3) స్థిరముగ నుండినయెడల, దానిభారమును పుష్పము సహింపలేదు; ఋణఋణము తుమ్మెద దానిపై వ్రాలి, కొంచెముకొంచెము మకరందముఁ బానముఁజేసి, యెగురుచుండును. (1) శ్రీరామునిమనస్సే యొకతుమ్మెద; తుమ్మెదవలె, నతఁడొకపర్యాయము సీతముఖముఁ జూచి, లక్ష్మణునితోఁ బ్రసంగించును; (2) పిదప నతఁడు సీతముఖారవిందమకరందముఁ బానముఁజేసి, తమ్మునితో మాటలాడును; (3) తదేకదృష్టితో నామెముఖము నతఁడు చూచినయెడల, నామెముఖ మతనిదృష్టిని సహింపలేదు.

చౌపాయ్ 265

చితవతి చకిత చహూదిశి సీతా,
కహ గయే నృప కిశోర మనచీతా॥
జహ విలోకి మృగ శాబక నయనీ,
తహ జను వరష కమల సితనైనీ॥

I. సీత చకితురాలై నలుదిశలఁ జూడ నారంభించెను; రాజపుత్రులెట్టువైపువెళ్లిరో యని ఆమెమనస్సు చింతించెను. 'నృపకిశోర' అని చెప్పుటచేత వారిరువురు నొకరిస్వాధీనములో నుండిరని తెలియుచున్నది. లేకున్న, వారిలో నొకరు స్వతంత్రనృపుఁడనియు, రెండవవాఁడు కిశోరావస్థలో నుండెననియుఁ జెప్పవచ్చును. 'చీతా' శబ్దము 'చింతా' శబ్దమున కనుప్రాసము. ఆమెచింత మూఁడువిధములు:— (1) వారు వెళ్లిపోయిరేమో? (2) తనమనోచింతను గ్రహించిరేమో? (3) తండ్రిగారిప్రతిజ్ఞ- II. ఆమె చకితురాలై నలువైపులఁ జూచెను; అందుచేత నామెకు లేఁడిపిల్ల యొక్క నేత్రములవంటి నేత్రములు కలవు. ఎందుచేత? దానినేత్రములు నూతనములును జలభరితములు; దాని

దృష్టి చంచలము; అటులనే, రామునిఁ జూడనలెనని సీత కాతురత విశేషముగ నుండెను; అందుచేత, నామెదృష్టి చంచలముగ, నలువైపులఁ బ్రసరించెను. ఆమె యెటువైపుఁ జూచిన నటువైపు నేత్రముల నుండి శ్వేతకమలములను వర్షించెను; శ్వేతకమలములని చెప్పుటవలన, మిత్రదృష్టియే ప్రసరించెనని భావము. శ్వేతలోచనములు మిత్రభావమును, శ్యామలోచనములు శత్రుభావమును, శోణలోచనములు మధ్యభావమును సూచించును.

లతాగృహమునకు బయటనుండిన రామలక్ష్మణులను చెలికత్తెలు సీతకుఁ జూపించిరి; వారిఁ జూచినతరువాత, నామెనేత్రములు శోణత్వముఁ బొందెను; వారిచక్కఁదనమెంతఁజూచిన, నామెనుఁ జూడవలెననియే యుండెను. కోలుపోయినపదార్థము లభించిన తరువాత నెంత సంతోషముకలుగునో? ఆమె కంతసంతోషము కలిగెను. శ్రీరాముని శరీరలావణ్యముఁ జూచిచూచి, ఆమె నేత్రములు బడలి, రెప్పపాట్లను వేయుట మఱచెను; శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ జూచినందున, నామెశరీరము సంతోషముచే సంపూర్ణముగ నిండెను. శరత్కాలపూర్ణచంద్రునిఁ జూచినతరువాత నెట్లు చకోరములతాపము శాంతించునో, సీతాదేవిశరీరతాప మట్లే రామునిఁ జూచినతరువాత శాంతించెను. నేత్రములద్వారమున శ్రీరాముని రూపమును సీతగ్రహించి, ఆరూపమును దన హృదయములో నిడుకొని, నేత్రము లనునట్టిద్వారములను బంధించెను. ఆమె ప్రేమాపరవశురా లయ్యెనని చెలికత్తెలు దెలిసికొని, పరమానందమునొంది, యొకమాటనయిన పలుకలేదు.

దోహా 282

మేఘమండలముఁ జీల్చుకొని, బయటకువచ్చు రెండు చంద్రబింబములువలె, నారామలక్ష్మణు లిరువురును లతాగృహముఁ జీల్చుకొని బయటకువచ్చిరి. లతాగృహములోనికి వెళ్లుటకును వచ్చుటకును మార్గముండినను, వారిరువు రామార్గమును విడిచిపెట్టి, సీతం జూచుటకు గల యాతురముచేత, నట్లు లతాగృహముఁ జీల్చుకొని ప్రత్యక్షమయిరి. (శ్యామశరీరమును చంద్రునితో నుపమానముఁ దెచ్చుట యుచితమా? లక్ష్మణుఁడు చంద్రుఁడు; శ్యామలశరీరము గల రాముఁడు మేఘము).

చౌపాయ్ 266

ఆవీరు లిరువురు చక్కదనాలకుప్పలు; రామునిశరీరము నీలకమలములవలె నుండెను; లక్ష్మణునిశరీరము ఎఱ్ఱనికమలములవలెఁ బ్రకాశించుచుండెను. వారు కాకపక్షములను ధరించి యుండిరి; శిరస్సులపై వారు పుష్పాల గుత్తులను ముడుచుకొనిరి. వారిముఖములు చెమట బిందువులతో నిండెను; వారిలలాటమునఁ దిలకము శోభించెను; వారి చెవులకు భూషణములుండెను; వంచినవిల్లువంటి కనుబొమలును, ఉంగరములవలెఁ దిరిగియుండిన శిరోజములును, నూతనముగ వికసించిన కమలములవంటి నేత్రములును, జక్కనిచుబుకమును, దీరుగనుండినముక్కును, ముద్దుఁగొల్పుకోఁదగిన బుగ్గలును, రూపఱుల చిత్తమును హరించుచుండిన మందహాసమును- ఈ ముద్దుల మూటఁగట్టుచుండిన బాలురముఖసౌందర్యమును నేను చెప్పఁజాలను; వారింజూచి, వేలకొలఁది మన్మథులు సిగ్గుపడవలెను; వారలకంఠములు శంఖములవలెనుండెను; నాభివఱకును వారిమెడనుండి ముత్యాలహారము ప్రేలుచుండెను. అవతరించిన కామదేవునివంటి కలభము యొక్క తొండమువలె, వారిబాహుదండములు సొగసుగనుండెను. పుష్పములను పత్రములను వామహస్తములోఁ బట్టుకొనియుండిన, శ్యామలశరీరముఁగలవాఁడే, ఓసఖీ! చక్కనివాఁడు.

దోహా 283

సింహమునడుమువలె, వారినడుములు సూక్ష్ములు; వారు పీతాంబరములను ధరించిరి; వారు సకలసుఖధాములు; సర్వగుణసంపన్నులు; వారు సూర్యకులమునకు భూషణములు; చెలికత్తెలు వారిం జూచి, పరవశులై, చేష్టలఁ దప్పిరి.

చౌపాయ్ 267

పరమచతురయగు చెలికత్తె యొకర్తు తెలివిఁదెచ్చుకొని, సీత హస్తముఁ బట్టుకొని, "ఓసీతా! నేత్రములను మూసికొని, గౌరీదేవిని ధ్యానించుచుంటివా? నేత్రములనువిప్పి, రాజపుత్రుల నేల జూడవు?" అని పలికెను. (రామలక్ష్మణులు సమీపమున నుండినందున, నామె సీతతో బిగ్గరగ మాటలాడుట యుక్తముకాదు; నేత్రములతో సంజ్ఞఁ జేయుదమనిన, సీత నేత్రములను మూసికొనియుండెను; అందుచేత,

నామెహస్తమును చెలికత్తె పట్టుకొనెను.) ప్రసంగించిన చెలికత్తె సహిత ము పరవశురాలయ్యెను; ఆమె ధైర్యము నవలంబించి, తెలివిదెచ్చు కొని సీతతోఁ బలికెను. రాజపుత్రులం జూచుటవలనఁ గలిగిన మనోవి కలత్వమును చెలికత్తెలకుం దెలియకుండునట్లు సీత నేత్రములను మూసి కొనెను; ఆమె గౌరీధ్యానముఁ జేయుచుండెనని వారు తలంచిరి. "ఓ సీతా! నీవు గౌరిని ధ్యానించుచుండిన యెడల గౌరీదేవిమందిరములోనికిఁ బొమ్ము; లేదా, నీవు గౌరిని ధ్యానించినందువలన, నీకు ఫలము కలి గెను; నీ నేత్రముల కాఫలము ప్రత్యక్షమయ్యెను; కనుక, నేత్రములనువిప్పి, ఆఫలముఁ జూడుము" అని సఖపలికెను.) సఖి పలికిన వ్యంగ్యవచనములను సీత విని, తన మనోవికారమును జెలిక త్తెలు గ్రహించిరని సంకోచించి, నేత్రములను సగముసగమువిప్పెను; ఆపురుషసింహములను, ఆరఘువంశతిలకముల నామె క్రీగంటితోఁ జూచెను. ప్రేమాతిశయముచే సీత పరవశురాలయ్యెనని చెలికత్తెలు తెలిసికొని, "ఓయమ్మా! కాలవిలంబమయ్యెను గనుక మనము శీఘ్ర ముగ గృహమునకు వెడలుటమంచిది" అని వారు భయపడి చెప్పిరి. అంతలో నామె తెలివిదెచ్చుకొని, తల్లిమాటఁదలఁచి భయపడి, "సత్యము; ఓచెలులారా!" అని మందముగఁ బలికెను. "ఓసఖులారా! ఈవేళకే రేపు మన మిచ్చటికి రావలసియుండును సుమీ!" అని యొక చెలికత్తె ముసిముసినవ్వు నవ్వుచుఁ బలికెను. సఖులుపలికిన వ్యంగ్య వచనములను సీత విని, కొంచెము సిగ్గుపడెను; ఆమె, తల్లిమాటను జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని, తల్లికి భయపడి, నిష్క్రమించుటకు సిద్ధమయ్యెను. ఆమె ధైర్యము నవలంబించి, శ్రీరాముని దివ్యరూపమును హృదయ ములో ధరించెను; మాటిమాటికి జనకునిప్రతిజ్ఞఁ దలంచి యామె విచా రించెను; ఆమెమనస్సు పలువిధములఁ బ్రసరించెను. "ఆహా! నాశరీరము నాజనకునియధీనముకదా! నన్ను వా రెవరికిచ్చి వివాహముఁ జేయఁద లఁచిరోకదా!" అని సీత విచారింపఁదొడఁగెను.

దోహా 284

మృగములను బక్షులను వృక్షములఁ జూచుమిషచే యామె మాటిమాటికి వెనుకకుఁదిరిగి, శ్రీరాముని రూపలావణ్యములఁ జూచి

చూచి, లోలోపల ముత్తేయుచుండెను; ఆమెకు రామునియం దనురాగము బలిసెను; విశ్వామిత్రుని యజ్ఞసంరక్షణమునకు, వీరరామునిప్రతాపము నామె వినియుండెను; నేడు సుకుమారుడగు శ్రీరామునిఁ గన్నులారఁ జూచెను. కొంగికొంగి, వీరరామునిశరీరమునే సీత చూచుచుండెను. ఈసమయమున వీరరామునిప్రయోజనము కలదు; కాని, శృంగారరామునివలన లాభములేదు; వీరరాముఁడయినయెడల, ధనస్సును విఱుచుటకు సమర్థుఁడని యామె యభిప్రాయము; అందుచేత, నామె వీరరామునిఁ జూచి చూచి ముత్తేయుచుండెను.

చౌపాయ్ 268

శివునివిల్లు కఠినమని తెలిసికొని, సీత వ్యాకులపడెను; ఆమెమనస్సునకు స్వాస్థ్యము లేకపోయెను; ఆమెమనసును, శ్రీరాముని శ్యామలరూపము నామె హృదయములో ధరించెను. (శ్లోకః—శివునివిల్లు కఠినమని తెలిసికొని, శ్రీరామునిరూపమును ధరించుట ధర్మమునకు విరుద్ధముకదా; అతనినిఁ బెండ్లి యాడుట నిశ్చయములేనిసమయమున, సతినిరూపమును హృదయములో ధరించుట యసంభవము కాదు:—ఉత్తరుఁడు:—శివునిధనస్సు కఠినము; బాణాసురుఁడు, రావణుఁడు మొదలగువారు దానిని విఱువలేక భంగపడిరి; వారు భంగపడినను, రాముఁడు వారికంటె వీరుఁడుకనుక, నాశివునిధనస్సును విఱువఁగలఁడని ఆమెకు నస్థిరము కలిగెను; అందు చేత, సతినిరూపమును సీత తనహృదయములో ధరించి, నిష్క్రమించెను.) పూర్వము సీతయుఁ బుట్టించి రాముఁడు వినియుండెను; ఇప్పు డామె నరుఁడు ప్రత్యక్షముగ జూచెను; వినిన దానికంటె నధికముగ సీత డామెం జూచి, కొన్ని విశేషగుణములఁ గని పట్టెను; ఆమె చక్కదనములకుప్ప యనియు, సకలగుణసంపన్నురాలనియు, తనయం దనురాగము గలదనియు సతఁడు తెలిసికొని, ప్రేమయనుమసితో నామెరూపమును లోక చిత్రపటమును రాముఁడు తన యంతఃకరణములో వ్రాసికొనెను. (రామునకు ధనుస్సును విఱువఁగలనని నిశ్చయము కలదు అందుచేత నామెరూపము సతఁడు హృదయములో ధరించెను) సీత భవానీస్థానమునకువెళ్లి, జేవినిరణములకు నమస్కరించి, యిట్లు దేవిని ప్రార్థించెను. "ఓతల్లీ! ఓజగజ్జననీ! జయ,జయ జయ; నీవు గిరిరాజకన్నవు; శివునిముఖచంద్రకిరణములఁ బానముఁజేయు

టలో నీవు చకోరమువంటిదానవు; నీవంటిపరోపకారులు లేరు; (సంత వీటపసరితాగిరిధరనీ! పరహిత హేతుసబనకీకగనీ!! కవాత్ములును, వీటప ములును, నదులును, పర్వతములును, భూదేవియు—నీరు పరోపకా రులు); నీలో నీతండ్రిగుణములు కనబడును; నీవు మహేశ్వరుని పత్ని వి; సర్వకార్యములను నిస్సందేహముగ నిర్వర్తింపగలవు; గణపతికిని, కుమారస్వామికిని నీవు తల్లివి; నీవలన సకలకార్యములు తప్పక సిద్ధిం చును; (తారకాసురుని సంహరించి, కుమారస్వామి దేవతల కెటుల స్వస్థానము నిచ్చెనో, అటులనే నీమూలమున ధనస్సు విఱిగినయెడల, నాకు స్వాస్థ్యముకలుగును) నీవు జగత్తులకు మాతవు; కోటి మేఘపు తీగలనలె నీశరీరము ప్రకాశించుచుండును; ఆదిమధ్యాంతములు నీకు లేవు; నీప్రభావ మనంతము; నీవు పాత్తును వేదములు సయితము గుర్తె ఱుగవు; నీవలననే సృష్టి స్థితి సంహారములు జరుగును; నీమట్టుకు నీవు స్వతంత్రురాలవు; లోకాలోకములను నీవే భ్రమింపఁ జేయుచుంటివి.

చోపాఁ 285

"ఓతల్లీ! నీవేపతివ్రతలలో నగ్రగణ్యురాలవు; నీయపారమహి మను సహస్రశేషుఁడులుగాని శారదలుగాని తుదముట్టఁ జెప్పలేరు ఏ మార్గమున నీవు సంచరించి సిద్ధురాలవైతివో, నే నామార్గమునఁ బోయి సిద్ధింబొందునట్లుఁ బ్రసాదింపుము.

చా పాయ్ 269

"ఓశ్రేష్ఠచరదాయినీ! నీవు త్రిపురాంతకుని ధర్మపత్నివి; నీదాసు లఁ గటాక్షించి, వారికోరికల నీడేర్చెదవు; చతుర్విధపురుషార్థములు నిన్ను సేవించువారికి సులభముగ లభించును; రాముని వివాహము, జనకుని ప్రతిజ్ఞ, ధనస్సు యొక్క కఠినత్వము. ఈమూఁడుదుఃఖములు నన్ను బాధించుచుండును; వానిం బోఁగొట్టఁ జేయ నీవే సమర్థురాలవు; ఓదేవీ! దేవతలును, నరులును, మునులును నీచరణకమలములను సేవించి, ము క్తిఁబొందుదురన్నారు. నామనోభీష్టము నీకు తెల్పఁగదెలియును; నీవు సర్వాంతర్యామినివి; నిన్నుఁ ద్రికరణశుద్ధిగ సేవించితిని; నామనోవాంఛిత మును నీవేఁగన్నము." అని పార్వతి ప్రార్థించెను. ఓభరద్వాజా! సీత యొక్కవిన్నపములను భవాని విని ప్రేమవశురాలై, చిఱునవ్వునవ్వి, చేతిలో నుండిన పుష్పమాలికను జాఱనిడిచెను. పరమానందముతో నాదేవీ

ప్రసాదమును సీత తీసికొని, హృదయమున ధరించెను; ఆమె మఱల భవాని చరణములకు నమస్కరించెను. అంతలో నిట్లు భవాని సీతతో బ్రసంగించెను. "ఓ సీతా! నాయాశీర్వాదము సత్యము; వినుము; నీమనోభీష్టము నెఱవేఱును; నారదుడు సీతోడ్జెప్పిన ధర్మవాక్యములు సత్యము; ఏమరుపాటుందు సీసుగసన్ను లీనుమెయి, వానిరూపమును నీవు ధరించితివో, వాడే నీవాడగును.

ఛాంద 33

"ఆచక్కని శ్యామలశరీరముగల పురుషునియందు నీమనస్సు లగ్నమయ్యెను; వాడే నిన్ను వివాహమాడును; ఆకరుణాసముద్రుడును, పరమచతురుడు నగు రామునందు నీరూప శీలావణ్యములను గ్రహించెను; నీవు విచారింపకుము" అని పార్వతి చెప్పిన వచనములను సీత విని, సఖులతోడగూడ నత్యానందముఁ బొందెను; అట్లు సీతను దీవించి, భవాని యూరకుండెను. మఱల సీత భవానిం బూజించెను; ఆమెమనస్సు ప్రసన్నమయ్యెను; అని తులసీదాసు చెప్పెను.

సోరఠా 33

అనుకూలముగ పార్వతి చెప్పినవచనములను సీత విని, పరమసంతోషముఁ బొందెను; ఆమెసంతోషముఁ జెప్పుటకు శక్యముగాదు; శుభముఁ దెలియఁ జేయుచు నామె వామాంగము లదరెను.

ఛాపాయ్ 270

సీతయొక్క చక్కనిరూపమును శ్రీరాముఁడు మనస్సులో స్మరించుచు, లక్ష్మణునితోడ గూడి, గురువున్నచోటికి వెళ్లెను. (సీతకును పార్వతికిని జరిగిన సంభాషణను విశ్వామిత్రుడు జ్ఞానదృష్టిచే గ్రహించెను.) స్వభావసిద్ధముగ శ్రీరామునిమనస్సు నిర్మలము; అతనికి గపటము లేదు; అతనిబుద్ధి సరళమయినది; అనుక, వనమునలో జరిగినవృత్తాంత మంతయు రాముఁడు పూసగ్రుచ్చినట్లు గురువునకు విన్నవించెను; ఆప్రకారము గురువుతోడ జెప్పుట యుచితమో అనుచితమో రామునకుఁ దెలియదు. విశ్వామిత్రుడు వారు తీసికొని వచ్చినపుష్పములఁ గైకొని వానితో భగవంతునిఁ బూజించెను; అనంతరము వారిని దీవించెను. "మీ మనోరథములు నెఱవేఱును" అని యతఁడు పలికెను. ఆమాటను రామలక్ష్మణులు విని ప్రసన్నులయిరి; వారిమనస్సు స్వాస్థ్యముఁ బొందెను.

భోజనానంతరమున నాత్రికాలజ్ఞానసంపన్నుడగువిశ్వామిత్రుడు పురాణకథలఁ జెప్ప నారంభించెను; ఈవిధమున నాదినమంతయుఁ గడచెను; అంత సాయంసమయమున, గురుని యాజ్ఞప్రకారము వారిరువురు సాయంసంధ్యా స్నానస్థానములను సఅవేర్చిరి. అప్పుడు పూర్వదిక్కునందు పూర్ణచంద్రుఁడుదయించెను; ఆచంద్రబింబముఁ జూచి, జానకీముఖము కళకళలాడుచుండునని రాముఁడు హృదయసంతోషించెను "ఈ చంద్రబింబము సీతముఖమంతో సమానముకాదు" అని రాముఁడు మఱల మనస్సులో విచారించెను. (చంద్రుఁడు లోకమునకుఁ బ్రకటమయ్యెను; సీత యంతఃపురములో నుండెను కాని లోకమునకుఁ బ్రకటముకాలేదు; (2) సీత సఖులతోఁ గూడియుండెను; చంద్రునకు సఖులులేరు; (3) సీత, నిరీక్షణమునకుఁ జల్లదనమునిచ్చును; చంద్రుఁడు తాపమునిచ్చును.)

దోహా 286

ఔన్నత్యము మూఁడువిధములఁ గలుగును:—(1)జన్మస్థానము, (2) సాంగత్యము, (3) అంగసౌష్ఠవము. "అహా! ఈచంద్రుఁడు నాసీతతో సమానుఁడుకాఁడు; చంద్రుఁడు సముద్రములోఁ బుట్టెను; చంద్రుఁడు విషముతోఁ గూడియుండును; అతనివెంట హాలాహలముపుట్టెను; పగలంతయు నతనికిఁ గాంతియుండదు; మఱియు లాంఛనుఁడుచుండును.

చౌపాయీ 271

"చంద్రునకు వృద్ధిక్షయములు కలవు; అతఁడు విరహులను బాధించును; పర్వసంధులలో నతనిని రాహువు కబళించును- సీతముఖచంద్రమునకు వృద్ధిక్షయములు లేవు; ఆముఖ మెల్లపుడును నొకరీతిగనుండును; ఆమెముఖము పరులను బాధింపదు; ఆమెకు శత్రువులు లేరు- స్త్రీపురుషచక్రవాకముల కతఁడు వియోగదుఃఖముఁ గలిగించును; పద్మములకు శత్రువు; ఆసగుణము లనేకము లతనియందుఁ గలవు. ఓ చంద్రమా! నీవంటివానిని సీతతో సరిపోల్చుట దోషము; అనుచితము. ఓచంద్రమా! ప్రతిదినము నిన్నుఁ జూచుచుంటిని; ఇంతవఱకు నీదోషములు నాకుఁ గానరాలేదు; ఇప్పుడు నిన్ను సీతతో సరిపోల్చుటచేత, నీయవగుణములు స్పష్టమయ్యెను" అని యీప్రకారము రాముఁడు చంద్రుని యుపాలంభించెను. చంద్రునిమిషమెట్టిదో ని, రాముఁడు

నాయికాముఖసౌష్ఠవమును వర్ణించుచుండెను; ఇంతలోఁ, గొంతరాత్రి గతించెను; అప్పు డతఁడు తెలివిఁదెచ్చుకొని, తమ్మునిఁజూఁడఁగూడి, గురు పువద్దకు వచ్చెను వారు మునీశ్వరుని చరణకమలములకు నమస్కరించి, వారిచేజ్ఞఁ గైకొని, శయనించిరి అంత నారాత్రి గడచెను; శ్రీరాముఁడు మేల్కాంచెను; అంతకుపూర్వమే లక్ష్మణుఁడు లేచియుండెను. అప్పుడు రాముఁడు తమ్మునిఁ జూచి, "ఓతమ్ముఁడా! చూచితివా, అరుణోదయమయ్యెను; ఆపద్మబాంధవుఁడు, ఆస్త్రీపురుషచక్రవాకములకు సంయోగము నిచ్చువాఁడు, ఆత్రిమూర్తిస్వరూపుఁడు, ఆలోకములకు సుఖమునిచ్చువాఁడు ప్రత్యక్షమయ్యెను." అని పలికెను. లక్ష్మణుఁడు చేతుల జోడించుకొని, శ్రీరాముని ప్రతాపమును వర్ణించుచు నిట్లు పలికెను.

దోహా 287

"ఓనాథా! అరుణోదయ మయ్యెను; కుముదములు ముకుళించుకొనిపోయెను; తారాగణములకాంతి వెలవెలఁబోయెను. మీయాగమనమును విని, రాజులు, తారాగణములవలె, వెలవెలఁ బోవుచుండిరి.

చౌపాయి 272

"ఓస్వామీ! కోట్లకొలఁది నక్షత్రములు ప్రకాశించుచుండినను, చీకటులఁ బోఁగొట్టఁజాలవు; అటులనే, రాజు లేఁదలుండినను, శత్రుసమూహములను విఱుచుటకు సమర్థులుకారు. కువలయములను, స్త్రీపురుషచక్రవాకములను, పద్మములను, తుమ్మెదలను, చీకట్లు విడినందుకు సంతోషించును. ఓనాథా! అటులనే, మీరు ధనస్సును విఱిచినతరువాత, మీభక్తులందఱు సంతసించెదరు వైరులేకయే, సూర్యుఁడుదయించిన ("ఆర్తో, జిజ్ఞాసు, రథార్థీ, జ్ఞానీ, చ భిగతర్షభ!" అని నాలుగువిధముల భక్తులు కలరు.) తరువాత, సంధ్యాసమయము నశించును. ఆసూర్యుని కాంతియెడుట, నక్షత్రములకాంతి మఱుగుపడును, అటులే, వైరులేకయే, మీరు ధనస్సును విఱువఁగలరు. ఓరామచంద్రా! ఉదయించిన సూర్యునిప్రకాశము, లోకములో నెట్లు విజృంభించునో, మీప్రతాపము రాజమండలిలో నట్లు, పరిణమించెను. ఉదయపర్వత సానువులపై సూర్యుఁడు ప్రకాశించినవెంటనే, చీకట్లు విడిపోవును; అటులనే, మీ

భుజబలపరాక్రమము విజృంభించినవెంటనే, శివునిధనస్సు అనునట్టిచీకట్లు విడిపోవును." అని లక్ష్మణుడు రాముని నుతించెను. తమ్మునిమాటలను రాముడు విని చిఱునవ్వునవ్వెను; పిమ్మట వారు స్నానముజేసి, శుచిరూపులై, ప్రాతస్సంధ్యాకర్మనుపూర్తిచేసి, గురువు వద్దకువచ్చి, వారిచరణములకు నమస్కరించిరి. అంతట, జనకుడు ప్రరోహితుడగు శతానందునిబిలిచి, విశ్వామిత్రునిదీసికొనిరమ్మని, యతనివద్దకుబంపెను. ఆదినిముతో ధనుర్యజ్ఞదీక్షావసాన మగును; కనుక, విశ్వామిత్రుని శీఘ్రముగదీసికొనిరండని శతానందునిబంపెను. జనకునినగ్రహానమును శతానందునివలన విశ్వామిత్రుడు విని, సంతోషించి, రామలక్ష్మణులబిలిచెను.

దోహా 288

ఆయన్నిదమ్ములిరువురు శతానందుని చరణములకు నమస్కరించి, విశ్వామిత్రునిప్రక్కను గూర్చుండిరి. "ఓకుమారులారా! జనకుడు వర్తమానముబంపెను; యజ్ఞవాటికకు బోయెదము; లేలెండు" అని విశ్వామిత్రుడు వారితోడ జెప్పెను.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమునసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనసే, బాలకాండాంతర్గత
పండితవిశ్వామిత్రప్రసాదకృత బ్రహ్మఖ్యానసారే
శ్రీశ్రీసీతారామకృత ఆంధ్రభాషాయాం
షష్ఠ విశ్రామః.

బాలకాండ సప్తమ విశ్రామము.

చౌపాయి 273

శ్రీరామలక్ష్మణులును విశ్వామిత్రుడును తదితరబుషులును సీతాస్వయంవరము జూచుటకు రంగస్థలమునకు వెళ్ళిరి; ఈశ్వరుడు కటాక్షించినవానికి గదా జయము కలుగును; "ఓమహారాజా! ఎవనియందు మీకటాక్షము ప్రసరించునో, వానికి జయములభించును." అని లక్ష్మణుడు విశ్వామిత్రునితోడ బలికెను. ఉచితముగ లక్ష్మణుడు పలికినపలుకులను మునులు విని, సంతోషించి, పునఃస్తుతిగ, రామలక్ష్మణులను దీవించిరి మునీశ్వరులతోడ నూచి, అన్నమ్ము లిరువురు ధనుర్యజ్ఞశాలకు వచ్చిరి; వారిరువురు రంగభూమికి వచ్చినందున, సంగరికులందఱు పరమానందభరితులయిరి; వారివారి గృహకృత్యములను విడిచి, స్త్రీపురుషు లాబాలయోద్ధులు, గుంపులుగుంపులుగ రంగభూమికి వచ్చిరి; ఇట్లు రంగభూమినిపచ్చిన వేలకొలఁది జనులను జనకచక్రవర్తి చూచి, తన యంగరక్షకులగికుండగను నొకపృద్ధసేవకునిఁ బిలిచి, "ఓయీ! ఆజనులవద్దకు వెళ్ళి, యథాయోగ్యముగ వారికి నాసనములు జూపుము" అని నియోగించెను.

తోఁట 289

"ఓతమ్ములారా! యథోచితముగ మీరీయాసనములపైఁ గూర్చుండుఁడు" అని సేవకుఁడు మృదుమధురవచనములతో వారికిఁ జెప్పెను ఉత్తములు, మధ్యములు, నీచులు, లఘువులు—ఈమొదలగు పురుషులు, యథాయోగ్యముగు నాసనములనధిష్ఠించిరి.

చౌపాయి 274

అంతలో రామలక్ష్మణులు రంగస్థలమునకు వచ్చిరి; వారి రూపరేఖావిలాసముల కాంతి దశదిశల వ్యాపించెను; ఆమేఘశ్యాములు, ఆపీతకౌశేయవాసులు, ఆసనమన్మథాకారులు, ఆసకలగుణధాములు, ఆత్రిలోకవీరులు, ఆచతురులు, ఆరామలక్ష్మణులు రాజసభలోనికివచ్చిరి; నక్షత్రములమధ్యను చంద్రబింబములు రెండు ప్రకాశించునట్లు, వారి నువ్వరు దేదీప్యమానముగ వెలుంగుచుండిరి. ఏభావముతో నెవరు రా

మునిఁ జూచినమొడల, నాభావముతో నతఁడు వారికిఁ గనంబడుచుండెను. మహాగణాధీశులును, అతిరథశ్రేష్ఠులు నగు రాజవీరు లతనిఁజూచి, వీరరసము మూర్తిగనిం చిచ్చినట్లు రాముఁడు వలంచిరి; కుటిలస్వభావులగు రాజు లతనిఁ జూచి, భయపడిరి; వారినేత్రముల కతఁడు భయోత్పాతము గలిగించుచున్నట్లు గనంబడెను; (భయానకరసము.) రాజవేష మునుధరించి, సభలోనికి వచ్చిన రాక్షసుల కతఁడు రౌద్రాకారుఁడుగఁ జూపట్టెను; (రౌద్రరసము) ఆ సకలజనశిరోమణులును, ఆనే త్రోత్సవదాయకులు నగు రామలక్ష్మణులను పురజనులు చూచి, శృంగారరసము యొక్క మొగ్గలని తలంచిరి.

చోపాయ్ 290

నారీగన్నములు వారిఁ జూచి, పరమగోప్యాయమానముగ శృంగారరసము వారిరూపములను ధరించి, సభలోనికి వచ్చె ననితలంచిరి. (శృంగారరసము.)

చౌపాయ్ 257

"సహాప్రశ్నోపురుషః, ప్రహాస్యాత్ప్రహాప్రపాత్" అని విశ్వా మిత్రుఁడు పురుషుని వర్ణించెదరు; పండితులను లావిరాద్భుతరూపమును రాముని యందుఁ గనిపెట్టిరి; (భీభత్సరసము.) జనకుని బంధుమిత్రవర్గంబున కతఁడు మిత్రుఁడును బంధువునగలేఁ గనంబడెను. తల్లిదండ్రులు పుత్రుని యెత్తుకొని చూచుచుండిరి; అంతకంటె నధికముగ జనకచక్రవర్తియు అతని భార్యయు రాముని జూచి యానందించిరి; (కరుణారసము) పరమసచ్చిదానందస్వరూపుఁడనియు, శాంతమూర్తియనియు, తత్పదార్థమనియు, యోగీశ్వరులు రాముని జూచి, భావించిరి. సూరిభక్తులు శ్రీరాముని జూచి, యుపాసనకుఁ దగిన రూపముకలవాఁడని తలంచిరి; (అద్భుతరసము.) అతనినిఁజూచి, జానకి యిట్లుతలంచెను; ఆమెకుఁ గలిగినప్రేమయు నను రాగములను చెప్పుటకు శక్యముకాదు; (హాస్యరసము) ఆమెమనోభావమును నామెయే నిరూపింపలేకపోయెనుకదా! మనుజమాత్రుఁడగు కవీశ్వరుఁ డెట్లు వానిని వర్ణింపఁగలఁడు? ఈప్రకారము స్త్రీపురుషులు వారివారి భావనముల ననుసరించి, రామునిఁ జూచి సంతోషించిరి.

డోవా 291

అయోధ్యాధిపతికుమారులు రాజసభలో దేదీప్యమానముగ వెలుఁగుచుండిరి; వారు కేవలము బాలురు; వారిలో నొకరిశరీరము శ్యామలము; మఱియొకరిశరీరము పసుపుపచ్చ్నము; వారిపురుష సంసారుల నేత్రముల నపహరించుచుండిరి. వారులు సంసారులనేత్రములకు గాటుకఁ దగిలించి, వారికి మత్తుగలిగించి, వారివస్తువుల దొంగిలించె నరు; ఈ రామలక్ష్మణు లనునట్టిదొంగలు, సంసారులనేత్రములకు ప్రేమ యనునట్టికాటుకఁ దగిలించి వారిమనస్సుల నపహరించిరి; ఇంత చిన్న తనములో వీరింత దొంగతనములోఁ బ్రవీణులయి యుండినపుడు, వారు పెద్దవారయిన తరువాత నెంతఁబ్రవీణులుగ నుండెదరో కదా! సాధారణముగ దొంగలు రాత్రివేళ, రాజభటులకు భయపడుదు, మైమఱచి నిద్రించుచుండిన మూర్ఖులసొమ్ముల నపహరించెదరు; ఈయన్నగమ్ము లిరువురు దొంగతనములో నేర్పరులు; పట్టపగలు, రాజసభలో, సంసారు చూచుచుండఁ, వారిమనస్సులను నిర్భయముగ దొంగిలించిరి; కంప్లైంటోఁ వాచి దొంగలను బెదరింపవచ్చును; వారిని పట్టుకొనవచ్చును; ఈదొంగల నిరువురఁ జూచువారెవరు? పట్టుకొనఁగలవారెవరు? సరిగమానముగ సంసారులు వారివారిమనస్సులఁ గోల్పోయిరి.

చూపాయ్ 276

సహజసిద్ధముగ వారి రూపములు చక్కనివి; అందుచేత, నవి జనులమనస్సులను హరించెను; కోటిమన్మథులతో వారి శరీరములను సరిపోల్చినను, యుపమానము సరిపడదు. కలకలమనుచుండిన వారి చక్కనిముఖములు కార్తికమాసములోని చంద్రబింబమువలెఁ బ్రకాశించెను; వారినేత్రములు వికసించిన కమలములవలె నుండెను; వారిచక్కఁదనము నూహింపవలయును గాని వర్ణింప శక్యముగాదు. వారిసౌందర్యము మన్మథునిగర్వముఁ బోఁగొట్టెను; నోటికి నేత్రములు లేవు; నేత్రములకు నోరులేదు; వారిని మనస్సులో నూహించి సంతోషింపుము; నిగనిగలాడుచుండిన బుగ్గలు; చెవులకుఁ దగిలియుండిన కుండలములు; చక్కనిగడ్డము; దొండపండుపంటి పెదవులు; చంద్రునికిరణములవ నపహసించు మందహాసము; వంగియుండిన విల్లంబునంటి కనుబొమలు; సం

పెంగమొగ్గవంటి ముక్కు; విశాలనుగు లలాటముపైఁ దిలకము; వారి తియ్యనిపలుకులు; తుమ్మెదలుసంయుతము సిగ్గుపడుచుండినంత నల్లని తల పెంట్రుకలు; శిరముపైని, చతుష్కోణముగనుండిన పచ్చని'టోపీ'యును; దానిలో నచ్చటచ్చట దూర్చిఁగొనుండిన పువ్వులమొగ్గలును; మూఁడు రేఖలుగల కంఠమును; ఆకంఠము శంఖమువంటిది-ఇంతి చక్కని రామ లక్ష్మణులు మూఁడులోకములలోనిచక్కఁదనమునుమూట గట్టుచుండిరి

దోహా 292

వారికంఠమునుండి నాగమణిహారములు వ్రేలుగుండెను; తులసి కథమాలనుసంయుతము వారు ధరించియుండిరి; (మణిహారము బట్టి వారు బ్రహ్మపుత్రులనియు, తులసిమాలబట్టి వారు మునివెంట వచ్చినవి యు తెలియును) వృషభముతోఁ సమానమగు మహోన్నతమగు భుజ ములును, సింహమువంటి నడుమును, లెస్సగ బలిసియుండిన ఆజానుబాహుపులును వారికిఁ గలవు.

చౌపాయ్ 277

కటిప్రదేశమునకు వారంబులపాదిఁ గట్టుకొనిరి; వారు పీతాంబరములను ధరించిరి; ధనుర్బాణములను హస్తములతోఁ బట్టుకొనియుండిరి; పచ్చని యజ్ఞోపవీతములు వారి శరీరములపై, మెఱుపులవలె జిగజిగలాడుచుండెను; నేయోల, నఖశిఖపర్యంతము, శృంగారము మూర్తీభవించినట్లు వారు కనఁబడిరి. వారిం జూచినవారందఱు సంతుష్టాంతరంగులయిరి; ఒకనిమిష మయినను, వారు రెప్పపాట్లువేయక, తదేక దృష్టితోఁ వారిమువ్వురఁ జూచుచుండిరి. ఆయన్నదమ్ముల నిమువ్వురను జనక చక్రవర్తి చూచి, యాసంరంభముతోఁ బయ్యెను. జనకుఁడు విశ్వామిత్రుని పాదములఁ బట్టుకొని, యతనికి నమస్కరించెను; వినయవిధేయతలతో నతఁడు మునీశ్వరునకు యజ్ఞవాటికఁ జూపి, స్వగృహచరిత్రముఁ జెప్పెను; రంగస్థలములో నాయాస్థలములఁ జూచుటకు రామలక్ష్మణులు వెళ్లినపుడు, ఆయాస్థలములలో నుండినజనులు, స్త్రీపురుషులు వారిం జూచి, నిశ్చేష్టులయిరి ఎవరికివారు మతియాదరణతో రాముని:జూచిరి; కాని, యటుల నెందు కతనిని జూచిరో, వారు దానిమర్మముఁ గనుఁ గొనలేకపోయిరి విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞవాటికఁ జూచి, సంతోషించి,

దానిరచన మనోహరముగనుండెనని రాజుతోడ జెప్పెను; అందుకు రాజు సంతోషించెను.

(జనకుడు చెప్పిన స్వగృహచరిత్రము:— (1) ఒకసమయమున జనకచక్రవర్తి శివునివిల్లుడ బూజించుటకు సీతతోడగూడి, గృహములోనుండి బయటకు వచ్చెను. ఇందుమూలమున, సతినికి శ్రమకలుగుచుండెనని సీత తలచి, ఆధనస్సును చేతితోడ బట్టుకొని, తీసికొనివెళ్లి గృహములోడ బెట్టెను. (2) ఆధనస్సుడ బూజించుటకుముందు, జనకుని భార్య వచ్చి దానిచుట్టు నలుగురుచుండెను; ఆధనస్సు గృహములో నొక మూల నుండుట చేత, నామె మూడుప్రక్కలనుమాత్ర మలుకుచుండెను. ఒకరోజున నాపనే జేయుట కామె సీతను బంపెను; ఆధనస్సును సీత బయటకుడ దీసి, నలువైపుల నలికి, ముగ్గులడ బెట్టి, యథాప్రకారము దానిని నిలువడ బెట్టెను; ఆసంగతి జనకుడు భార్యవలన నిని, యాశ్చర్యపడెను. (3) మఱియొకసమయమున, సీత చెలికత్తెలతోడ 'చెమ్మచెక్క' ఆట నాడుచుండెను; అంతట, నాటలో నామె చెయ్యి ధనస్సునకుడ దగిలెను; అందుచేత నాధనస్సులో నొకముక్క యూడిపోయెను- ఈ కారణములచేత, నామె జనకుడు ప్రతిజ్ఞబూనెను.)

దోహా 293

అచ్చటనుండిన సింహాసనములలో నొక విశాలమగు చక్కని యున్నతాసనముపై విశ్వామిత్రుని, రాజకులగురుల సిరుపురను, జనకుడు స్వయముడ గూర్చుండడ బెట్టెను.

చౌపాయ్ 278

చంద్రునిజూచి, నక్షత్రములు వెలవెలబోవుచందమున, రాము లక్ష్మణులడ జూచి, పృథ్వీపతులందఱు తెల్లబోయిరి; రాముడు తప్పక ధనుస్సును విఱువగలడు; అందులకు సందేహములేదని రాజులు వారిలోవారు నిశ్చయించుకొనిరి; ఒకవేళ, రాముడు ధనుస్సును విఱువలేకపోయినను, నిశ్చయముగ జయమాలను రాముని మెడలో సీత వేయును. ఓసోదరులారా! ఈప్రకారము రాజులు చింతించి, జయముడ బోడగొట్టుకొని, శౌర్యమును విడనాడి, బలహీనులై స్వగృహానులకు నిష్క్రమించుడు. ఈమాటల నొకదురభిమానియగు రాజు విని,

"రాముఁడు ధనస్సును విఱిచినను, సీతను వివాహమాడుట కష్టముకదా! అట్టిస్థితిలో, నతఁడు శివుని విల్లును విఱువక, సీత నెట్లు వివాహమాడఁ గలఁడు? ఒకవేళ కాలుఁడు మనమీఁదికి యుద్ధమునకు వచ్చినను, సీత కొఱకు మన మతనితోఁ బోరాడఁగలము" అని యజ్ఞానముచే బలికి, నవ్వెను. ఈరాజు ప్రగల్భములను దదితరరాజులు విని, పక్కున నవ్విరి; వారు చతురులు; హరిదాసులు; ధర్మాత్ములు! అతనిపిచ్చిమాటలను వారు లక్ష్యముఁ జేయలేదు.

సోరఠా 34

"ఓక్షత్రియులారా! మీ రెంత నిర్ఘాతము పడినను, రాముఁడు తప్పక సీతను వివాహమాడును; ఈదశరథమహారాజు పుత్రులు రణధీరులు; మహాశూరులు; వీరితో నెవరు యుద్ధముఁజేసి నిలువఁగలరు?

చాపాయ్ 279

"విశేషము మాటలనుపయోగించుటకలనఁబ్రయోజనములేదు; లడ్డుపములను భుజించితిమని యూహించినయెడల, నాకలితీరునా? నాయుపదేశమును లెస్సగ గ్రహింపుఁడు; శ్రీసీతారాములు జగత్తులకు జనకజనకులని తెలిసికొనుఁడు. కన్నులార వారిచక్కదనముఁ జూచి సంతసింపుఁడు; ఈసకలగుణసంపన్నులు, ఈసకలసుఖధాములు, ఈదివ్యమంగళవిగ్రహులు, ఈరామలక్ష్మణులు సదా శ్రీసాంబశివుని హృదయములో నివసించియుందురు; చేతిలోనుండిన యమృతమును విడిచిపెట్టి, మృగతృష్ణలోని జలమున కాసపడి, యెవ్వరైనను జనిపోవ్రతకుఁ బ్రయత్నించెదరా? మీబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున సంచరింపుఁడు; ఈరోజున మనజన్మములు సఫలమయ్యెనని నాతాత్పర్యము" అని వారిలో నొక ధర్మాత్ముఁడగు రాజు పలికెను. తదుపరి, పుణ్యాత్ములగు రాజులు శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ జూచి యానందించిరి. దేవతలు విమానారూఢులై, యంతరిక్షమున నిలిచియుండిరి; పుష్పములను వర్షించిరి; పాటలఁ బాడిరి; నృత్యములఁ జేసిరి.

దోహా 294

ఆసవయముఁ జూచి జనకచక్రవర్తి జానకికి వర్తమానముఁ బంపెను; చక్కని సరసఁగు చెలికత్తె లామెను వెంటఁ దీసికొని వచ్చిరి.

చాపాయ్ 280

ఆశ్రీమాత, ఆపద్బంధైశ్వర్యసంపన్నురాలు, ఆజగజ్జనని, ఆజానకి యొక్కరూపురేఖావిలాసమును వర్ణించుట కెవరు సమర్థులు? ప్రాకృతస్త్రీలను వర్ణించునపుడు చెప్పుచుండిన యుపమానములను సీత విషయములోఁ జెప్పుట యుచితముకాదు; ఆయుపమానములు సరిపడవు; ఆయుపమానములఁ జెప్పి, యేకవీశ్వరుఁడు సీచకవియని పేరుఁబొందిన, ఆయపకీర్తిని భరించును! ఒకవేళ నామెను ప్రాకృతస్త్రీలతో సరిపోల్చినను, సీతవంటి చక్కనిస్త్రీలు లోకములోఁ గనఁబడరే? ఒకవేళ నామెను దేవతాస్త్రీలతో సరిపోల్చినను, వారిలోఁగూడ లోపములు కనఁబడును; సరస్వతి, మాటలమారి; భవానీ భర్తృశరీరములో సగము నాక్రమించెను; రతీదేవి, కాముపురాలు; భర్తృప్రయోగముచే మలినించును; ఆమెభర్త యనంగుఁడు; మదిరమును, విషమును- ఈరెండు లక్ష్మికిఁ దోఁబుట్టువులు; ఆట్టిలక్ష్మితో సీత సమానమగునని యెట్లుచెప్పఁగలను? లావణ్యమే, క్షీరసముద్రము; శృంగారమే, దానిలో నొకకచ్ఛపము (కూర్మము); శోభయే, క్రాడు; సింగారమనునట్టి మంథరపర్వతమును, కామఁడు తనత్రాళ్లితో, కవ్వమువలె, క్షీరసాగరమును మథించెను. కమలములవంటి హస్తములతో సలీఁ డాసముద్రమును మథించును.

దోహా 295

ఇట్లు లావణ్యమను క్షీరసముద్రమును మథించినందున, సకలసుఖములకు మూలమగు లక్ష్మి పుట్టును; ఈవిధమునఁ బుట్టిన లక్ష్మిని సీతతో సానకితో సరిబోల్చినను, కవీశ్వరుఁడు సిగ్గుపడును.

చాపాయ్ 281

సభలలో నెట్లు చమత్కారముగ సంచరింపవలయునో, ఆవిధానముఁ దెలిసినచెలికత్తెలు సీతను వెంటఁబెట్టుకొని సభలోనికి వచ్చిరి; వారు శ్రావ్యముగ గానముఁజేయుచుండిరి. సనకము లులుకుచుండిన శరీరముపై నామె సరిగంచుకోకను వల్లెవాటు వైచుకొనెను; ఆజగన్మాత, ఆజానుబాహువు, కోటిమేఘుపులవలె, సాసభలోనికి వచ్చెను; జనులమనస్సులు కదలుఁదప్పెను; వారిదృష్టులు మిఱుమిట్లుగ్రమ్మెను.

(ఇచ్చట శృంగారరసము వర్ణింపబడెను; శృంగారమునకును శాంత మునకును రసాభాసమగును—అయిన, నా రెండురసముల నొకవిధ మున సన్నిధింపఁచ్చును: శృంగారముచేఁ స్థానముఁ దప్పిన మనస్సులు శాంతరసమువలన స్థానముఁ బొందెను.) రంభాది దేవతాస్త్రీలశరీర ములు దుర్భిక్షమునఁ జే సిరసించు, కృశించెను; కాని జానకి శరీరసౌష్ఠ వము సుభిక్షమునఁ దేలియాడెయును. ఆమె యవయవముల కనుగుణ్య ముగ చోక్కైలామెను భూషణములతో నలంకరించిరి. సభామండప ములో నామె పాదముఁ బెట్టినంతలో, స్త్రీపురుషు లామెఁజూచి, నిశ్చేష్టులయిరి. దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; గంధర్వులు పాడిరి; అప్స రసలు నాట్యముఁజేసిరి; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి. హస్తకమల ములో నామె జయమాలికను పట్టుకొనియుండెను. క్రేగంటిచూపు లతో నామె పరిపంథిరాజచక్రంబును నీక్షించెను. ఆమెచిత్తము తత్త రపడి, రఘునాథునివైపు పరుగెత్తుచుండెను; ఆమెం జూచి, రాజులమ నస్సులు జాతెను. విశ్వామిత్రునిప్రక్కఁ గూర్చుండి యుండిన, రాజకు మారుల సరునుగ నామె చూచెను; వస్తువు దొరికినను, లేక నవనిధు లలో నొకటి యకస్మాత్తుగ లభించినను, సంతోషించుసదృశమున, నామె వారిం జూచి, పరమానందముఁ బొందెను. ఆమెయానంద మపరిమిత మయ్యెను.

దోహా 296

ఆమహాజనసభను సీతఁ జూచి, ముగ్ధరాలు కనుక భయపడి, సిగ్గుపడెను; శ్రీరాముని దివ్యరూపమును హృదయములో నామె గ్ర హించి, చెలికత్తెలవైపుఁ దిరిగిచూచెను.

చౌపాయ్ 282

శ్రీరాముని లావణ్యమును, సీత నవకమును, స్త్రీపురుషులు చూ చిచూచి నిశ్చేష్టులయిరి; వారు రెప్పపాటువేయక, వారిం జూచుచుఁ డిరి. "ఓభగవంతుఁడా! జనకునిమాంద్యముఁ బోఁగొట్టుము; మావంటి బుద్ధినే, రాజునకు దయచేయుము; ఈదినముతో యజ్ఞదీక్ష సమాప్త మగును. వ్యవధిలేదు; కనుక, శీఘ్రిముగ రాజునకు మంచిబుద్ధిఁ గలుగ జేయుము; ఏసంకోచములేక, ప్రతిజ్ఞనువిడిచి, జనకుఁడు రామునకు సీఁ

నిచ్చి, వివాహముఁజేయుఁగాక! అటులఁ జేయుట సర్వజనసమ్మతము; అందువలన మేము సంతోషించెదము; అతఁడు మూర్ఖముగొని యీరీతిగఁ జేయనియెడల, మాహృదయములు పరితపించును." అని సభికులు వారిలోవారు నిశ్చయించుకొని, భగవంతునిఁ బ్రార్థించుచుండిరి. ఈమనోహాంచితముగా వారు మునుఁగియుండిరి; అనేక శతాబ్దములే, జానకికిఁ దగిన వరుఁ డని వారు నిశ్చయించిరి.

(అధికిప్తాశ్వము. అంతలో నాసభకు బాణాసురుఁడును రావణాసురుఁడును వచ్చిరి; వారిగుఱ్ఱం జూచి, సభికులు భయపడిరి; భగవంతుఁడేమిఁజేయునో యని వారు విచారించుచుండిరి.

సభికులు వారిలోవా రిట్లు గుసగుసలాడిరి:—"ఆయిరువన్నరలో నొకనికిఁ బదిశిరస్సులును, ఇరువదిభుజములు కలవు; వానిశరీరము పర్వతమువలె, డోలాయమానమగుచున్నది. ఇంకను రెండవవానికి యొక శిరస్సును, సహస్ర బాహుదండములు కలవు; వారిలలాటమున నెఱ్ఱని చందన త్రిపుండ్రములు శోభిల్లుచున్నవి; వారికంఠమున రుద్రాక్షమాలలు ప్రకాశించుచున్నవి; వారు శరీరమునకు భస్మమును ధరించినవారు; వారు మహాబలవంతులు; జగత్త్రయంలను జయింపఁగల పరాక్రమవంతులు; భయమును కలిగించు భయంకరరూపము గల వారు ధరించియుండిరి. ఆహా! దైవమా! ఈయిరువురు ధనుస్సును విఱువఁగలరేమోకదా! వీనియుపాయముకలదు; ఓస్వామీ! ఈయుపద్రవమును నీవే తప్పింపవలయును." అని వారిలో వారు చింతించుచుండిరి. అంతలో రావణుఁడు వచ్చి, "జానకిం దీసికొనిపోవుదును- ఆమె యెచ్చటనుండును? ఈధనస్సును విఱిచి, నే నామెం దీసికొనిపోయెదను." అని పలికెను. వానిమాటలను బాణాసురుఁడు విని, "ఓరీ రావణా! ఇది మనగుగుఱ్ఱధనస్సు. ఆలోచించి, ప్రగల్భములు పలుకుము. ఓర! నీకిం దురభిమానము బలసెను" అని వానిని గర్హించెను. "ఓరీ బాణుఁడా! నాభుజదండములు జగత్తును ముక్కలుముక్కలుగ ఖండించెను; కాలుఁడు నన్నుఁజూచి, భయపడి, లోకమునుఁ బిచి పారిపోయెను నాప్రతాపము నవద్వీపములలో వ్యాపించెను; నాప్రతాపముఁ జూచి, సిగ్గుపడి, సూర్యుఁడు మౌనమునుధరించి, యంతరిక్షమున సంచరించును. కుబేరుఁడు నాకుఁ

బన్నఁజెల్లించి, వరమ్ము నడిగెను. నానస్తుకారణమున దేవేంద్రుడు విని, భయపడెను. భక్తుడనలె, మేరుపర్వతమును మీఁదికి యెత్తియుంటిని. ఈప్రాతఁగిల్లిన శివునిచిల్లును విడుచుటకు నాకు దురభిమానమేల?" "ఓరీరావణా! నీవు పాపాత్ముఁడవు; నీకు న్యాయములేదు. ఓరీ! వినుము; ఆగస్త్యవంశుఁడు, త్రిలోకాధిపతి, సకలవరములనిచ్చు పరమేశ్వరుఁడు, మూఁడుమగులభూమిని యాచించుటకు వామనరూపమును ధరించి, మాతండ్రినద్దరు వచ్చెను. అతనివేషమును బలిచక్రవర్తి గ్రహించి, ఆశాభంగముఁ జేయక, వరము నతని కిచ్చెను. 'ఓవామనుఁడా! నాతో హాస్యముఁజేయుచుంటివా?' అని నాతండ్రి రోషముతోఁ బలికెను; 'నాగౌరవము నాలోచించి, వరము నడుగుము' అని యతఁడు చెప్పెను. నాతండ్రి నిష్ఠురవాక్యములఁ బలుకుచుండినను, నేను జలమును ధారపోసియుంటిని. అతనికీర్తి మూఁడులోకములలో వ్యాపించెను. అందువలన నాకేమియు గర్వములేదు."—"ఓరీబాణుఁడా! ఒకశిరస్సుగలవానిమాట జెప్పనేల? వెయ్యిశిరస్సులపై శేషుఁడు భూమిని ధరించుచున్నాడు; ఆనగింజలనలె, ననేకకోట్ల బ్రహ్మాండములను శిరస్సులపై శివుఁడు ధరించును. ఆశివుఁడు శేషుని నొకకంఠమాలికగ ధరించెనుకదా! ఆశివుఁడు కైలాసపర్వతముపై నివసించియుండును; ఆపర్వతమునే నొకహస్తముతో మీఁదికి యెత్తియుంటిని. అందుచేత, నాకెందుకు గర్వముండదు? శ్రీసాంబశివుఁడు నన్నుగుఱించి, సదా ప్రశంసించుచుండును."—"ఓరీరావణా! ఇది శివుని పురాణధనస్సుకాదు; ఇది దృఢమగుధనస్సు; వజ్రములోని సారముఁదీసి, బ్రహ్మ దానిని రచించెను. ఓరీ! నీవు దానిగురుత్వమును గ్రహింపలేదు; నామంచిమాటను నున్నింపవు. దీనిమూలమున నీకు శృంగభంగమగును; అందుచేత, నీవు దానిని విఱుచుటకు సిద్ధపడుచుంటివి; నీబలముకంటె రెండింతలు ప్రగల్భములఁ బలుకుచుంటివి."—"ఓరీ బాణుఁడా! ఈధనస్సును విఱిచి, నీస్థుపము నణఁచెదను. నీపట్టణముఁ దీసికొనిపోయి, సముద్రములో ముంచెదను." ఈప్రకారము రావణుఁడు పలికి, శివునివిల్లువద్దకు వెళ్లి, దానిని యెత్తుట ప్రారంభించెను; కాని, వాఁడు దానిని లేశమైనఁ గదలింపలేకపోయెను. అప్పుడు బాణాసురుఁడు వానిని హాస్యముఁ

జేయ నారంభించెను. "ఓరీ దౌర్భాగ్యుఁడా! ఓసభికులారా! వానియ వస్థఁ జూడుఁడు. అలసిపోయి, మొట్లు వాఁడు నిట్టూర్పులను విడుచుచుండెనో, చూడుఁడు; తాళవృక్షమువంటి వానిభుజములు గడగడ వడఁకుచుండెను. క్రిందుమీఁదుబడి, వాఁడు దానిని గదలించుట కెట్లు ప్రయత్నించుచుండెనో, చూడుఁడు. వానిప్రయత్నము లన్నియు వ్యర్థమయ్యెను. ఆవగింజం తయినను ధనస్సు కదలలేదు భూమిమా త్రము కదలుచుండెను. ఓహెహా! కోపముచేత మెట్లు దంతములను వాఁడు పటపటనుని కొఱుకుచుండెనో చినుఁడు. శివునికృపవలన, వీనిగ ర్వమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తమయ్యెనని, తలంచెదను." ఈప్రకారము బాణాసురుఁడు పలికి, శివునిచిల్లునకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారములఁ జేసి, స్వగృహమునకు నిష్క్రమించెను. "ఈధనస్సునకుఁ జిల్లింగిపెట్టినట్లు కనఁబడును. నేను జానకినిమాత్రము తీసికొనిపోయెదను." అని రావణుఁడు పలికెను. అంతలో నాకాశవాణి, ఓరావణా! నీకన్య సంహారమును మధుదైత్యుఁడు దొంగిలించుకొనిపోయెను. మేఘనాదుఁడు యజ్ఞము జేయుచుండెను; విభీషణుఁడు తపములోనుండెను; కుంభకర్ణుఁడు గాఢనిద్రలోనుండెను" అని చెప్పెను. ఆమాటలను రావణుఁడు విని, చుఱుకుమని, "ఇప్పటికి నేను విరమించెదను; ఆదైత్యుని సంహరించెదను" అనిపలికి, శీఘ్రముగ మెడలిపోయెను. బిరుదు నామావళులను బఠించెడు భట్రాజులను జనకచక్రవర్తి పిలిపించెను; వారు శ్రీరామునిదివ్యమంగళవిగ్రహము జూచి, మైమఱచియుండిరి. "ఓయీ! మీరు నాప్రతిజ్ఞను వెల్లడిచేయుఁడు" అని చక్రవర్తి యాజ్ఞా పించెను. అతి యుత్సాహముతోనాఁగా రాజాజ్ఞను శిరసావహించిరి.

పద్యము 297

"ఓరాజులారా! భుజములను మీఁదికి మొత్తి చెప్పుచున్నాము. సావధానముగ వినుఁడు. విదేహరాజు ప్రతిజ్ఞను వినుఁడు. ('విదేహుఁడు' అనిచెప్పుటకుఁ గారణమేమి? రాజుప్రతిజ్ఞమాత్రము భట్రాజుల కిష్టములేదు. దేహధారు లిట్టిప్రతిజ్ఞఁ జేయరని వారి యభిప్రాయము.)

చౌపాయ్

"ఓపుష్పకా జులాచా! మీబాహుబలమును చంద్రబింబమును ధనస్సునేరాహువు మ్రింగును దానిభారమును కాఠిన్యమును మీకు విశదము. బాణాసురుడును, రావణాసురుడును మహాబలవంతులు; వారికినయిశము శృంగభంగమయ్యెను వారు సిగ్గుపడి, నిష్క్రమించిరి. ఈశివుని కోదండము కఠోరము. ఈరోజుతో నీజ్ఞదీక్ష సమాప్తమగును; వ్యవధిలేదు. కనుక, మీరు దానిని విఱిచినందున, మీకీర్తి మూడులోకములలో వ్యాపించును; విఱిచినవారు జానకిని వివాహమాడగలరు; లేనియెడల, వసుంధర దుచ్చును; జానకి లభింపదు. ఈసంగతిని విచారింపుడు." ఈమాటలను వినినందున, వారికి యభిలాషపుట్టెను. బలవంతులమని విఱ్ఱవీగుచుండిన రాజులకు గ్రోధమును పౌరుషము నధికమయ్యెను. ఇష్టదేవతలను బ్రార్థించి, వారు నడుములను బిగించుకొని, దిగ్గున లేచిరి. (ప్రశ్న:—ఇష్టదేవతలను వారు ప్రార్థించిరికదా! వారిమనోరథమేల సఫలముగాలేదు? 'శిరనాఈ'='శిర సనవాయా' హారు శిరస్సులను గంచి, నమస్కరింపలేదు;) ఆతి శ్రమకనుతో వారు ధనస్సును తాకి, దానిని మీఁదికెత్తుటకుఁ బ్రయత్నించిరి; కాని, పెరి ప్రయత్నము లన్నియు వ్యర్థము లయ్యెను; ఏపాటియో జ్ఞానముఁ గలరాజులు మాత్రము దానివద్దకు వెళ్లలేదు.

దోహా 298

అనేకవిధముల వారు ప్రయత్నించిరి; కాని, వారి ప్రయత్నములు నిష్ఫలమయ్యెను. వారు సిగ్గుపడి నిష్క్రమించిరి. ఒక్కొక్కరాజు దానిని స్పృశించిన మాత్రమున, నంతకంతకు దానిబల మధికమయ్యెను.

చౌపాయ్

ఒకముహూర్తమున పదివేలమంది రాజులు దానిని మీఁదికెత్తుటకుఁ బ్రయత్నించిరి; కాని, వారిసాంఘికబలము వ్యర్థమయ్యెను; కామార్తుని వచనములకు మహాపతివ్రత చలింపనివిధమున, నాధనస్సు కొంచెమయినను చలింపలేదు. వైరాగ్యములేని సన్యాసివలె, నారాజులందఱు హాస్యమునకుఁ బాత్రులయిరి. కీర్తిని, విజయమును, వీరత్వము మొనలగువానిని విడిచిపెట్టి రాజులు నిష్క్రమించిరి. ఆయారాజులు

కళాహీనులై, సభలోఁ గూర్చుండిరి. వారివచనములను జనకచక్రవర్తి విని, వ్యాకులపడి, రోషముతో నిట్లు పలికెను. "ఓరాజులారా! నా ప్రతిజ్ఞను విని, ఆయాద్వీపములనుండి రాజు లనేకులు వచ్చిరి. స్వర్గవాసులును, పాతాళవాసులును - మనుజరూపములను ధరించి, దేవాసురులును - పృథ్వీవాసులును, వీరులును, రణధీరులును, యజ్ఞమునకు వచ్చిరి.

దోహా 299

"నాకుమారి, జానకి చక్కఁదనముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. నాకన్యకు మూర్తీభవించిన శృంగారము. ఆహా! భగవంతుఁడా! ఈధనస్సును ఎత్తి, మూఁడులోకములలోఁ గీర్తి బొంది, నాకుమారితను వివాహమాడుటకుఁ దగిన వానిని బ్రహ్మదేవుఁడు పుట్టించలేదని తోఁచును.

చౌపాయ్

"ఓసోదరులారా! ఈధనస్సు మీకు స్వాధీనము కాలేదు; నాకన్యయు మీకు లభించదు. దానిని లేశమైనను గదలించలేదు; ఇఁక దానిని విఱుచుట యెట్లు? ఆపగింజం తయినను మీరు దానిని గదలింపలేదు. మీవీరాలాపములఁ గట్టిపెట్టుఁడు; లోకములో వీరుఁడను వాఁడు లేఁడు. మీయాశలను విడిచి, మీమీగృహములకుఁ బొండు. మాజానకికి వివాహకాలము సమీపింపలేదు; ఆమెకు బ్రహ్మ మూఁడు ముళ్లను వేయలేదు. నాప్రతిజ్ఞను విడిపెట్టిన, నాపుణ్యము నశించును. నేనేమిచేయఁగలను? అవివాహితయై జానకి యుండును. లోకములో వీరులులేరా? నాప్రతిజ్ఞ స్వర్థమగునా?" ఈప్రకారము జనకచక్రవర్తి పలికిన పలుకులను స్త్రీపురుషులు విని, జానకింజూచి, దుఃఖించిరి. ఆమాటలకు లక్ష్మణునకుఁ గోపమువచ్చెను; అతని నేత్రములవెంబడి నిప్పులురాలెను; అతని కనుబొమలు ముడివడెను.

దోహా 300

అతఁడు రామునకు భయపడి యూరకుండెను; కాని, జనకుని వచనము లతని హృదయమునకు బాణములవలెఁ దగిలెను. తుదకతఁడు శ్రీరామునకు నమస్కరించి, యిట్లు ప్రతిజ్ఞఁజేసెను.

చాపాయ్

"ఓసభికులాం! ఏసభలోనయిన రఘుపంశేశ్థు లుండినప్పు డా సభలో నిట్టి యసందర్భపుబలుకులం బలుకుట యనుచితము. మారఘు కులమణి యగు శ్రీరాముఁ డీసభలోఁ గూర్చుండియుండెను; అతనిని లక్ష్యముఁజేయక, జనకచక్రవర్తి యనుచితవాక్యములఁ బలికెను. ఓ సూర్యకుల కమలబాంధవుఁడా! శ్రీరామా! నామాటను మన్నింపుఁడు; నేను నాస్వభావముచేతఁ జెప్పఁదగుటినిని; కాని, దురభిమానముచేతఁ గాదు. మీరు సెలవు దయచేసినయడల, బంతివలె, నేనీభూమిని మీఁదికి యెత్తఁగలను; పచ్చికుండనువలె, దానిని రెండుప్రక్కలఁ జేయఁగలను. ముల్లంగి దుంపనువలె, మేరుపర్వతమును విఱిచెదను. ఓ స్వామీ! మీప్రతాపమహత్త్యముల యెదుట, నీపురాణధనస్సనిన నేపాటివస్తువు? ఓనాథా! మీరు నామాటలను గ్రహించి, సెలవు నిచ్చిన యెడల, నే చేయఁబోయెడి కార్యముం జూచి, సంతోషింపుఁడు. కమల నాళమునువలె, నే నాధనస్సును నెక్కుఁబెట్టి నూరుయోజనములవఱకుఁ దీసికొని వెళ్లగలను.

దోహా 301

"ఓనాథా! మీప్రతాపములఁగ, నేనీధనస్సును గొడుగుదండ మువలె, మీఁదికి యెత్తలేకపోయినయెడల, నేను, వఱల ధనస్సును ముట్టను. ఇది నాప్రతిజ్ఞ."

చాపాయ్

ఈప్రకారము క్రోధతామ్రుఁడై, లక్ష్మణుఁడు పలికినఁదున, భూమియంతయుఁ గంపించెను. దిగ్గజములు భయపడెను. రాజులు మొదలగువారు పడఁకీ; జానకీలోలోపుప సంతసించెన; జనకచక్రవర్తి యాశ్చర్యపడెను. విశ్వామిత్రాదిమునులను, రామచంద్రుఁడునుప్రసన్నులయిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను. శ్రీరాముఁడు సజ్ఞఁజేసి, లక్ష్మణుని నివారించెను; లక్ష్ముని నాఁడరించి, తనమీఁదమనసు గూర్చుండఁజెట్టుకొనెను. మంచిసమయమఁ జూచి, విశ్వామిత్రుఁడిట్లు మృదుమధురముగఁ బలికెను:—"ఓరామచంద్రా! లేవయ్య; శివునివిల్లును విఱిచి, జనకునిదుఃఖమును నివారింపుము." శ్రీరాముఁడు గురువుచరణములకు

నమస్కరించెను; హర్షవిషాదము లతనిమనస్సునకుఁ గలుగలేదు. మంచి కాలములో నుండిన మృగరాజువలె, నతఁడు దిగ్గునలేచి, నిశ్శంకగ నిలువఁబడెను.

దోహా 302

ధనుర్యజ్ఞమండప మొకి యుదయాచల పర్వతము; దానిపై, శ్రీరాముఁడు, ప్రాతఃకాల సూర్యునివలె నుదయించెను. కమలముల వలె, సత్పురుషుల హృదయకవాటములు వికసించెను; తుమ్మెదలకును వలె, సభికుల నేత్రముల కానందమయ్యెను.

చౌపాయ్

సూర్యోదయమువలన రాత్రినశించువిధమున, జానకినిఁబొందఁగల మనునట్టి రాజులయాశ భంగపడెను. ప్రాతఃకాలమున తుణతుణము నక్షత్రములు క్షీణించువిధమున, రాజుల ప్రలాపములు క్షీణించెను. నిర్మదములునువలె, దురభిమానము గల రాజులముఖములు ముకుళించుకొనెను. ఉలూకములవలెఁ, గపటము గల రాజులు నేత్రములను మూసికొనిరి. వియోగముచే దుఃఖించుచుండిన చక్రవాకవధూజనమునకు సంయోగముకలిగి సంతసించువిధమున, మనుజధర్మములకును, దేవతల సంపదలకును ప్రయోజనము లలిగెను; వారు పుష్పములను వర్షించి, వారివారి స్వకార్యములను నిర్వహించుచుండిరి. గురు చరణములకు నతఁడు నమస్కరించి, వారిసెలవు గైకొనెను. పద్మపుటనుఁగువలె, నాజగత్స్వామి యజ్ఞమండపమునకు నడచెను; జనకనగరములోని స్త్రీపురుషులు రామునిఁ జూచి, సంతసించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను. వారు వారివారి పితృదేవతలకు నమస్కరించి, పుణ్యాత్ములను స్మరించి, "ఓగణాధిపా! ఓగురుగ్రహారా! మాపూర్వపుణ్య మేపాటియుండినను, దానిమూలమున, సీశివునివిల్లును, కనులనాళమునువలె, మారాముఁడు విరుచునట్లు ప్రసాదింపుఁడు" అని ప్రార్థించిరి.

దోహా 303

జానకితల్లి శ్రీరామునిఁ జూచి, సంతసించి, చెలికత్తెలను పగ్గ ఱకుఁ బిలిచి, విశేషవ్యాకులముతో వారితో నిట్లు ప్రసంగించెను-

చౌపాయ్

"ఓసఖులారా! స్త్రీపురుషులిచోద్యముఁ జూడవచ్చిరి గాని, సత్యము రాజుతోఁ జెప్పఁగలవారు లేరు; మూఢితవుఁ గోరినవారు లేరు 'ఓరాజా! ఈపని యసంభావ్యము; ఇది నీకుఁ దగదు; వీరు కేవలము బాలురు. ఈధనస్సును రామణుఁడును బాణుఁగును మొగలగు మహావీరులు విఱుపలేకపోయిరి; రాజులసమూహము భంగపడిరి. అట్టికఠినధనస్సు నీరాజకుమారులచేతిలోఁ బెట్టుట న్యాయమా? మందరాచలము నెత్తుటకు బాలమరాళమునకు సామర్థ్యముండునా? ఓసఖులారా! రాజులబుద్ధి చెడెను; విధికృతములు గూఢములు. ఈప్రకారము చక్రవర్తితోఁ జెప్పిన బాగుగనుండును-" ఈప్రకారము జానకితల్లి పలికిన పలుకులను విని, యొకచెలికత్తె రాణితో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓతల్లీ! తేజోవంతులకు వయస్సుతోఁ బ్రసక్తిలేదు. అగస్త్యుఁడనిన నేపాటి వాఁడు? మహాసముద్రము నతఁడు పానముఁజేసెనుకదా! అతనికీర్తి మూఁడులోకములలో వ్యాపించెను; సూర్యమండల మెంతపెద్దది? ఆమండల ముదయించినవెంటనే, మూఁడులోకములలోఁ జీకటి నశించును.

దోహా 304

"ఓతల్లీ! మంత్ర మెంతచిన్నది; త్రిమూర్తులామంత్రమునకు స్వాధీనులుకదా! మదపుటేనుఁగు, అంకుశమునకు వశ్యముకదా!

చౌపాయ్

"ఓతల్లీ! మన్మథుఁడే పాటివాఁడు? పుష్పాలబాణములఁ బ్రయోగించకదా యతఁడు లోకులను వశ్యముఁ జేసికొనుచుండును. ఓదేవీ! ఈసంగతులను గ్రహించి, సందేహమును విడిచిపెట్టుము; రామచంద్రుఁడు తప్పక ధనస్సును విఱుచును." ఈప్రకారము సఖిచెప్పినమాటలను వినినందున, నామెకు విశ్వాసముపుట్టెను; ఆమెకు ధైర్యము కలిగెను; ఆమెవిషాదము పోయెను. జానకి శ్రీరామునిఁ జూచినందున, నామెమనస్సులో భయభీత్యాదులణఁగియుండెను. (విదేహరాజకూతురు వైదేహి; దేహములేనియాఁడది వైదేహి. ఆమెకు స్మారకముతప్పెను; కనుక, నామె పరవశురాలయ్యెను) ఆమె లోలోపల విచారించెను. "ఓపార్వతీ పరమేశ్వరులారా! నన్ను రక్షింపుఁడు; మీరు పురాణదం

పతులు; మిమ్ములనే నమ్మి, సేవించియుంటిని; నాయందు మీకుఁ బూర్ణమగుదయ యుండినయెడల, నీధనస్సు బరువును మీరు తగ్గింపుఁడు. ఓగణాధిపా! ఓవిఘ్నరాజా! ఈరోజు కార్యము నిర్విఘ్నముగ నెరవే ఱుటకు నిన్ను నే నారాధించియుంటిని. మాటిమాటికి మిమ్ములఁ బ్రార్థించెదను; ఆధనస్సుబరువును తగ్గింపుఁడు." ఈప్రకారము సీత చనస్సులోఁ బ్రార్థించెను.

దోహా 305

జానకీ శ్రీరాముని జూచి సంతసించి, దేవతలను బ్రార్థించి, ధైర్యము నవలంబించెను. ఆమెనేత్రములువెంబడి, ఆనందబాష్పనులు కాఁజెను; ఆమెశరీరము పులకరించెను.

చౌపాయ్

ఆమె కన్నులాఱ నతనిశోభఁ జూచి, లోలోపల సంతసించెను; జనకునిప్రతిజ్ఞను స్మరించి, క్షోభపడెను. "ఆహా! ఏమి మాతండ్రి యింతకఠినప్రతిజ్ఞఁ జేసెను! ఇది కేవలము మూర్ఖత్వము; దాని లాభాలాభములు నత్తఁడు గ్రహింపలేదు మంత్రులతనికి భయపడి, తగినవిధమున బుద్ధిఁజెప్పరు. ఆమంత్రులు మాత్రపండితులు; బుద్ధిమంతులు; ఇట్లు వారు యథేచ్ఛముగ నుండుట, వారికిఁ దగినపనికాదు. పిడుగువంటి ధనుస్సుయెక్కడ? అతిశోమలుఁడు, శ్యామలగాత్రుఁడు, కేవలము కిశోరావస్థలోనుండిన రాముఁ డెక్కడ? ఓవిధిమహంతుఁడా! నేనెట్లు ధైర్యముగ నుండఁగలను? శిరీషపుష్పములు వజ్రమును ఛేదింపఁగలుగునా? ఈసభికులమతి చెడిపోయెను. ఓశివునిధనుస్సా! నేను నీశరణుఁ జొచ్చెదను. నిజడత్వమును లోకులకిచ్చి, రామునకు నీవు లఘువగుము" ఈప్రకారము జానకి పలువిధముల చింతించెను; ఒకక్షణికాల మొకయుగమువలె నుండెను.

దోహా 306

ఒకసమయమున నామె రాముని జూచును; మఱియొకసమయమున భూమిం జూచును. ఆమెనేత్రము లతిచంచలముగనుండెను. ఆమె ముఖచంద్రలక్ష్మీపరివాహమునందు నామెలోచనములు రెండు మీనములునలె జలించుచుండెను.

చౌపాయ్

ఆమెముఖ మొక కమలము; ఆమెవాక్కులు తుమ్మెదలు; ఆమె సిగ్గు రాత్రి; రాత్రి కమలము ముకుళించుకొనియుండును; అందుచేత, దానిలోనుండిన తుమ్మెదలు బయటకు రాజాలవు; అటుల, నామె ముఖకమలమునుండి, తుమ్మెదలువలె, మాటలు వెడలలేదు. ఆమె మాటలు జెప్పుచలచినను, చెప్పలేకపోయెను. లోభివానివద్దగల ధనము వలె, నామె నేత్రాంతమునం గస్నీరుబిందువు నిలిచియుండెను. అతివ్యాకుల ముచే నామెమనస్సునకు స్థిమిత్తము లేకపోయెను. ఆమె తునకు ధైర్య ము నవలంబించెను; ఆమెకు నిశ్వాసము కలిగెను. "త్రికరణశుద్ధిగ నాలో నేపాటిసత్య ముంచినను, నాను శ్రీరాముని చరణకమలము లయం దనురాగ ముండినను, సర్వజగత్తుల్యాయములలో సాక్షీ భూతుడుగ నుండిసభగవంతుడు నన్ను శ్రీరాముని సేవకు గాలుగ జేయును ఎప్పుడు స్త్రీపురుషులు శుద్ధాంతఃకరణము లనోన్యానురాగ ముచే గలియునో, అప్పుడే వారికి సంభూతనము గును. అందులకు సందే హము లేదు." ఈప్రకార మామె మనమునం జూచి, ప్రతిజ్ఞ జేసెను. శ్రీరామునిపాత్ర సమకూర్చనిదొడల, దేహమును విడిచెదనని యామె చేసినప్రతిజ్ఞ నాకృపానిధానుడగు రాముడు గ్రహించెను. అతడు జానకిం జూచి, గరుత్మంతుడు సర్పమునుగలె, ధనస్సును వీక్షించెను.

బోహా 307

శ్రీరాముడు శిరస్సిధనస్సును స్పర్శించుటకు సిద్ధముగ నుండుట లక్ష్మణుడు చూచెను; అతనిశరీరము పులకరించెను; అతడు పాదము తో భూమిని ద్రొక్కిపెట్టియుంచెను.

చౌపాయ్

"ఓదిగ్గజములారా! శేష కచ్ఛప వరాహములారా! ధైర్యముగ భూమిని గదింపుడు; శ్రీరాముడు శివునివిల్లును విఱుచుటకు సిద్ధముగ నుండెను; కనుక, భూమి చలింపనుండ, నామెను మీరు కాపాడుడు. ఈనాయజ్ఞను మన్నింపుడు." ఈప్రకారము రామానుజుడు పలి కెను; అంతలో శ్రీరామమూర్తి ధనస్సువద్దకు వచ్చెను "ఓదేవతలా రా! మాపూర్వపుణ్యమువలన, మీరు రాముని గతించుడు" అని స్త్రీపు రుషులు ప్రార్థించిరి. సకలజనుల సంశయములును, మందమతులగు రా

రాజుల దురభిమానమును, పరశురాముని గర్వమును గురుత్వమును, దేవమునిబృందముల భయమును, జానకి శోకమును, జనకుని పశ్చాత్తాపమును, రాజ్ఞి దారుణదుఃఖమును—ఈ మొదలగు సామగ్రుల నొకతెప్పమీఁదఁ బెట్టి, అపారమగు శ్రీరాముని బాహుబల మనునట్టి మహాసముద్రముమీఁద, దానిని విడిచిపెట్టిరి; దానినిఁ గడుపుటకుఁ దగిన చుక్కానివాఁడు లేడు. ఆమహాసముద్రమును దాఁటుటయెట్లు?

దోహా 308

చిత్తరువు బొమ్మలవలె జూచుచుండిన సభికులను శ్రీరాముఁడు చూచెను; ఆకృపాసముద్రుఁడు, తదుపరి, జానకిని వీక్షించెను; ఆమె వ్యాకులముతోనుండిన ట్లతఁడు గ్రహించెను.

చౌపాయ్

ఒకనిమిష మొకకల్పమువలె, నామె గడపుచుండెను; ఆమె మనోవ్యాకులమున కంతములేదు. అత్యంతదాహముచేతఁ బ్రాణము లను విడిచినతరువాత, నమృతతటాకము నాదేహమునకుఁ జూపించుట వలన, నేమిప్రయోజనముకలదు? వరిపొలము లెండినతరువాత, వర్షించిన నేమిలాభము? హస్తము కాలినతరువాత, నాకులఁ బట్టుకొనిన నేమిలాభము? శ్రీరాముఁడు జానకిం జూచి, యీప్రకారము చింతించెను; ఆమెప్రేమాతిశయముల నతఁడు గ్రహించెను; అతనిశరీరము పులకరించెను. మనస్సులో నతఁడు గురుచరణములకు నమస్కరించి, సునాయాసముగ ధనస్సును మీఁదికెత్తి పట్టుకొనెను. అతఁడు దానిని ధరించినపుడు, మెఱుపువలె, నది ప్రకాశించెను; అతఁడు దానిని వంచినపుడు, ఆకాశమువలె నది కనఁబడెను. దాని నెత్తుటయు, ధరించుటయు, సంధించుటయు- మొదలగు కార్యములు క్షణములో జరగెను; సభికులు చూచుచుండిరి; కాని, యీపనులుమాత్రము వారికిఁ గనఁబడలేదు. ఒకతృటిమాత్రకాలములో నతఁడు ధనస్సును విఱిచెను; దానిశబ్దము భూనభోంతరాళములు నిండెను.

ఛాంద్ 34

దాని కర్ణకఠోరమగుశబ్దము దిగంతములు నిండెను. ఆశబ్దమును విని, సూర్యునిగుఱ్ఱములు మార్గమునువిడిచి, తప్పుమార్గమునఁ బడెను.

మునిఁ జూచి, పాట్లఁ బాడిరి; అతనికంఠమునకు జానకి జయమాలికను దగిలించెను.

సోరఠా 36

శ్రీరామునికంఠములో జయమాలికం జూచి, దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి. సూర్యోదయకాలమున, కుముదములు నిద్రించువిధమున, రాజులముఖములు ముకుళించుకొనిపోయెను. ("ప్రముదితవరపద్మేకతస్థౌ క్షితిపతిమండన మన్యతోవితానమ్, ఉషసిసరఘివప్రఫుల్లపద్మం కుముదవనప్రతిపన్న నిద్రమాసీత్" అని రఘువంశము-కాళిదాసు.)

చౌపాయ్

అంతరిక్షమున దేవదుందుభులును, నగరములో జయభేరులును మ్రోఁగెను. బ్రహ్మాదిదేవతలును, గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, యక్ష, నాగులును, మనుజులును జయజయశబ్దములఁ బలికిరి; వారు శ్రీసీతారాములను దీవించిరి. దుష్టులచిత్తములు మలినమయ్యెను; శిష్టులహృదయములు వికసించెను. గంధర్వస్త్రీలు పంచమస్వరముమీఁదఁ బాటలఁ బాడి, నాట్యమాడిరి; అంతరిక్షమునుండి, సంతతధారావృష్టిగ పుష్పములు గురిసెను. నలువైపుల వేదాధ్యయనసంపన్నులు సామవేదపన్నములను గానముఁజేసిరి; వందిమాగధులు బిరుదావళుల నుచ్చరించిరి. శ్రీరాముఁడు శివునివిల్లును విఱిచెను; సీతను వివాహమాడునని, స్వర్గమర్త్య పాతాళములలో వ్యాపించెను. పురజనులు, స్త్రీపురుషులు రామునకు నివాళులసిచ్చిరి; ధనమును లక్ష్యముఁజేయక, వారతనికి దిగఁదుడిచిరి. మూర్తీభవించిన శృంగారమోహములువలె, శ్రీసీతారాములజోడు ప్రకాశించెను. "ఓజానకీ! సీనాథునిచరణకమలములకు నమస్కరింపుము" అని సఖులామెతో రహస్యముగఁ జెప్పిరి; కాని, యామె క్రొత్తపెండ్లికూఁతురు కనుక, సిగ్గుపడి, నమస్కారముఁ జేయలేదు.

దోహా 311

శ్రీరాముపాదములు సోకినంతమాత్రమున, గౌతమునిభార్యకు సంభవించినగతిని నామె స్మరించి, శ్రీరాముని చరణములను

స్పృశింపలేదు, ఆమె యలౌకికయనురాగమును రాముఁడు గ్రహించి, మనస్సులో సంతోషించెను. (ఆమెహస్తమునకు రత్నభూషణములు కలవు; శ్రీవారిపాదముల నవి స్పృశించినయెడల, నవి స్త్రీలుకాగలవు; ఆస్త్రీలం జూచి, రాముఁడు మోహించి తనను విడిచిపెట్టునని యామె కు భయముకలిగెను; అందుచేత, నతనిచరణములకు నమస్కారముఁ జేయలేదు.)

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
సప్తమవిశ్రామః.

బాలకాండ అష్టమవిశ్రామః.

ఛాపాయ్

ఆదుర్మార్గులు, ఆపాపాత్ములు, ఆసభికులలోని కొందఱురాజులు రోషాయత్తచిత్తులయిరి; వారు కామాతురులై, సీతం జూడ నారంభించిరి. ఆదౌర్భాగ్యులు, కవచములఁ దొడిగి, ధనుర్బాణములను ధరించి, భీమని దిగ్గునలేచిరి. ''అయ్యా! లేలెండు; మన మిజానకిని బలవంతముగఁ దీసికొనిపోయెదము. ఆరామలక్ష్మణుల నిరువురను బంధించెదము శివునిధనస్సు వితీచిసంతమాత్రమున లాభములేదు. మేము జీవించియుండ, నెవరు తెగువఁజేసి, జానకిని వివాహమాడఁగలరు? ఒకప్పుడు జనకుఁడు వారికి సహాయముఁ జేసినయెడల, నామువ్వురను యుద్ధములో నోడించెదము.'' ఈప్రకార మొకరాజు పలికిన ప్రగల్భములను మహాత్ములు విని, రాజమండలికి సిగ్గువచ్చునట్లు, ప్రత్యుత్తరము నిచ్చిరి.

''ఓరాజా! నీప్రతాపమును, నీవీరత్వమును, నీమర్యాదయును, ప్రస్తుతము ధనస్సును విఱుచుటకు నీవు ప్రయత్నించినపుడు, ప్రకటమయ్యెను. ఆప్రతాపమును గుఱించియేనా, నీవు ప్రగల్భములఁ బలుకుచుంటివి? లేక, ఇప్పటి కిప్పుడు క్రొత్తశూరత్వము నీలోఁ బుట్టెనా? ఈబుద్ధి కలదుకనుకనే, దేవునికృపవలన, నీకు శృంగభంగమయ్యెను.

దోహా 312

''శ్రీరామచంద్రునిఁ గన్నులారఁ జూడుము; ఈర్ష్యయు మద మోహాములను విడిచిపెట్టుము. లక్ష్మణునిక్రోధము రగులుచున్నది; చూడుము. అతనిక్రోధాగ్ని నిన్ను దహించును. నీవు దానిలోఁ బడుమిడుతవు గాకుము.

ఛాపాయ్

''గరుడునిభోగమును కాకి కోరినయెడల, లభించునా? సింహము భుజించుపదార్థము చెవులపిల్లికిఁ బ్రాప్తించునా? కారణములేక కోపముఁ దెచ్చుకొనినవానికి మనశ్శాంతి యెట్లుండును? శివద్రోహికి, శిరిసంపద

లును సౌఖ్యము కలుగునా? పరశురాముఁడగు లోలునకుఁ గీర్తి యెట్లునచ్చును? కామార్తులకుఁ గళంకము రాకయుండునా? భగవంతుని ధ్యానముఁజేయనివానికి ముక్తి లభించునా? అటులనే, జానకి మీపదార్థముకాదు. ఓరాజులారా! మీరు జానకి నభిలషించుట వ్యర్థము.'' ఈప్రకార మొకమహాత్ముఁడు రాజులకు బుద్ధిఁజెప్పెను. ఈకోలాహలమును జానకి విని, భయపడెను. ఆమెచెలికత్తె లామెను తల్లివద్దకుఁ దీసికొనివెళ్లిరి. జానకి సుగుణములను ప్రేమాతిశయములను రాముఁడు తనలోఁదాను జింతించుచు, విశ్వామిత్రునివద్దకు వచ్చెను. జానకియు, ఆమెతల్లియు, విలపించుచుండిరి. ''ఆహా! భగవంతుఁ డేమిచేయదలఁచెనో కదా!'' అని వారుభయులు చింతించిరి. ఆరాజుల కోలాహలముచేత, వారిరువురిదృష్టి నలువైపులఁ జెదరుచుండెను. రామునకు భయపడి, లక్ష్మణుఁడు మౌనముధరించెను.

దోహా 313

లక్ష్మణునినేత్రములు క్రోధముచే నెఱ్ఱబారెను; కనుబొమలను ముడుచుకొని, యతఁడు రౌద్రాకారుఁడై, రాజమండలిఁ జూచెను. మదపుటేనుఁగుల బృందమునుఁద సింహపుపిల్ల దాఁటుటకుఁ గోరిన విధమున, నతఁడు వారిమీఁదికి దుముకుట కభిలషించెను.

చౌపాయ్

ఈరాజులకోలాహలముఁ జూచి, స్త్రీపురుషులు వ్యాకులమొందిరి; వారు రాజులను పలువిధముల శపించిరి. శివునివిల్లు భంగపడెనని విని, భృగుకులసూర్యుండుడగు పరశురాముఁడాసమయమున రాజసభకు వచ్చెను. ఆపరశురాముని జూచి, సకలదేశాధిపతులు వెలవెలఁబోయిరి. డేగఁజూచి, పిట్టలు భయపడినట్లు, రాజు లతనిఁజూచి, దిగులుపడిరి. అతనిశరీరము గౌరవర్ణము; అతఁడు నఖశిఖపర్యంతము విభూతిఁ బూసికొనెను. అతనివిశాలలలాటముపై, నూర్ధ్వపుండ్రములు ప్రకాశించెను. అతఁడు జటలను ముకుటముగ బంధించెను. చంద్రబింబమువంటి యతనిముఖము కోపాగ్నిచే మండుచుండెను. కోపముచే నతఁడు కనుబొమలను ముడిచి, నేత్రములనుండి నిప్పుఁగురియుచుండెను. అతఁడు రౌద్రాకారుఁడై, రాజమండలిని వీక్షించెను. వృషభము

వంటి బాహుస్కంధములు; విశాలమగు వక్షస్థలము; దీర్ఘములగు బాహువులు; దివ్యమగు యజ్ఞోపవీతము; చక్కని రుద్రాక్షమాల; వీపు నకుఁ గట్టఁబడియుండిన కృష్ణాజినము; నడుమునకుఁ గాపాయవస్త్రము; రెండఱ్ఱియత్తూణీరములు; భుజమునకుఁ బరశువును; హస్తమున ధనుర్బాణములు-ఈప్రకారము పరశురాముఁడు యజ్ఞవాటికలోఁ బ్రవేశించెను.

దోహా 314

అతఁడు మునివేషమును ధరించినను, రూపమాత్రము భయంకరముగనుండెను. మూర్తీభవించిన వీరరసము, మునివేషమును ధరించి, రాజులమధ్యకు వచ్చినట్లు తోఁచెను.

చౌపాయ్

ఆపరశురాముని తీక్ష్ణరూపముఁ జూచి, రాజులు వ్యాకులపడి, దిగ్గునలేచి నిలువఁబడిరి. వారివారి తాతతండ్రులపేర్లు జెప్పుకొని, వారొక్కొక్కరు పరశురామునకు సాష్టాంగనమస్కారములఁజేసిరి.అతఁడు కటాక్షదృష్టితోఁ జూచినను, రాజులు వారివారిపుట్టిమునిఁగొనని భయపడిరి. పరశురామునకు జనకచక్రవర్తి నమస్కరించెను; తండ్రియాజ్ఞప్రకారము జానకి వచ్చి, యతనికి నమస్కరించెను. ''సౌభాగ్యవతీ భవ'' అని యామె సతఁడు దీవించెను. ఆమె సంతోషించి, చెలికత్తెలతోఁ గూడి, నిష్క్రమించెను. అంతలో, సతనిసద్దకు విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చి, కుశలప్రశ్నఁ జేసెను; అతని యాజ్ఞప్రకారము, శ్రీరామలక్ష్మణులు పరశురామునకు నమస్కరించిరి. ''ఓభృగువంశోత్తమ రామా! వీరు రామలక్ష్మణులు; దశరథుని కుమారులు'' అని విశ్వామిత్రుఁడుచెప్పెను. అన్నదమ్ములఁజూచి, పరశురాముఁడు సంతసించి, వారిని దీవించెను. కోటిమన్మథుల లావణ్యమును మించియుండిన శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహము సతఁడు చూచి, చూచి, నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను.

దోహా 315

పరశురామునకు సర్వముఁ దెలిసినను, తెలియనివానివలె సతఁడు జనకచక్రవర్తిఁ జూచి, ''ఓరాజా! ఈకౌతుకమునకుఁ గారణమేమి?'' అని యడిగెను. నఖశిఖపర్యంత మతఁడు కోపముచేత నుబుకుచుండెను,

చౌపాయ్

రాజమండలీ సమావేశ మగుటకుఁ గారణమును, ధనుర్భృత్తాం తమును జనకుఁడు చెప్పెను. అనేనిమాటలను భృగునందనుఁడు విని, నలువైపులఁ బరికించి, విఱిగిపడియుండిన ధనస్సుఁ జూచెను. అతఁడు రౌద్రాకారుఁడై జనకునిజూచి, "ఓయీ మూర్ఖుఁడా! ఎవరీధనస్సు విఱిచిరి? శీఘ్రముగ వారిం జూపింపుము; లేనియెడల, నిన్నును నీరాజ్య ముఁ నేలఁగలుపుదును. నీరాజ్యములోఁగల భూమిని దలక్రిందుఁ జేయుదును" అని గర్జించెను. ఆరాజు భయపడి, మాటఁ జెప్పలేకపోయెను. ఆరాజున కరిష్టము సంభవించునని తలఁచి, దుర్మార్గులగు రాజులందఱు లోలోపల సంతసించిరి. దేవతలు, ముసులు, నాగులు, నగరములోని స్త్రీపురుషులు మొదలగువారు భయపడి, చింతాక్రాంతులై, దుఃఖించు చుండిరి. "ఆహా! ఇంతవఱకు నుత్సవము చక్కఁగ జరిగెను; ఇప్పటి కిప్పు డింతయనర్థము పుట్టెకదా!" అని జానకితల్లి విచారించుచుండెను. పరశురాముని స్వభావమును జానకి విని, యొకనిమిష మొకకల్పమువలెఁ గడపెను.

దోహా 316

లోకులు భయభీతాహములఁ బొందిరి; జానకి హృదయములో సందేహములుపుట్టెను. శ్రీరామునకు మాత్రము హర్షవిషాదములు లేవు; వారిదురవస్థఁ జూచి, యతఁడు భృగురామునితో నిట్లు పలికెను.

చౌపాయ్

"ఓనాథా! ఈశివునివిల్లును విఱిచినవాఁడు మీసేవకులలో నొకఁడు. మీయాజ్ఞను శిరసావహించును." ప్రథమమునసే పరశురాముఁడు రౌద్రాకారుఁడై యుండెను; తర్వాత, శ్రీరాముని మాటలవలన నతనికోప ముద్రేకించెను. "ఓయీ! సేవించువాఁడు సేవకుఁడు; శత్రువువలె సంచరించుహానిని దండింపవలయును. ఓరామా! నామాటను వినుము. ఈశివునివిల్లును విఱిచినవాఁడు నాకు సహస్రబాహువువంటి శత్రువని తెలిసికొనుము. ఈరాజమండలినుండి వాఁడు వేఱుపడిన శ్లేష్మము. లేనియెడల, నీరాజులనందఱను సంహరించెదను." అతని మాటలను విని, లక్ష్మణుఁడు నవ్వి, పరశురాముని చేతిలోని గొడ్డలిని

వంటి బాహుస్కంధములు; విశాలమగు వక్షస్థలము; దీర్ఘములగు బాహువులు; దివ్యమగు యజ్ఞోపవీతము; చక్కని రుద్రాక్షమాల; వీపు నకుఁ గట్టఁబడియుండిన కృష్ణాజినము; నడుమునకుఁ గాపాయవస్త్రము; రెండక్షయతూణీరములు; భుజమునకుఁ బరశువును; హస్తమున ధనుర్బాణములు-ఈ ప్రకారము పరశురాముఁడు యజ్ఞవాటికలోఁ బ్రవేశించెను.

దోహా 314

అతఁడు మునివేషమును ధరించినను, రూపముమాత్రము భయంకరముగనుండెను. మూర్తీభవించిన వీరరసము, మునివేషమును ధరించి, రాజులమధ్యకు వచ్చినట్లు తోఁచెను.

చౌపాయ్

ఆపరశురాముని తీక్ష్ణరూపముఁ జూచి, రాజులు వ్యాకులపడి, దిగ్గునలేచి నిలువఁబడిరి. వారివారి తాతతండ్రులపేర్లు జెప్పుకొని, వారొక్కొక్కరు పరశురామునకు సాష్టాంగనమస్కారములఁజేసిరి.అతఁడు కటాక్షదృష్టితోఁ జూచినను, రాజులు వారివారిపుట్టిమునిఁగెనని భయపడిరి. పరశురామునకు జనకచక్రవర్తి నమస్కరించెను; తండ్రియాజ్ఞాప్రకారము జానకి వచ్చి, యతనికి నమస్కరించెను. "సౌభాగ్యవతీ భవ" అని యామె నతఁడు దీవించెను. ఆమె సంతోషించి, చెలికత్తెలతోఁ గూడి, నిష్క్రమించెను. అంతలో, నతనిసద్దకు విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చి, కుశలప్రశ్నఁ జేసెను; అతని యాజ్ఞాప్రకారము, శ్రీరామలక్ష్మణులు పరశురామునకు నమస్కరించిరి. "ఓభృగువంశోత్తమ రామా! వీరు రామలక్ష్మణులు; దశరథుని కుమారులు" అని విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పెను. అన్నదమ్ములఁజూచి, పరశురాముఁడు సంతసించి, వారిని దీవించెను. కోటిమన్మథుల లావణ్యమును మించియుండిన శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహము నతఁడు చూచి, చూచి, నిశ్చేష్టుఁడయ్యెను.

దోహా 315

పరశురామునకు సర్వముఁ దెలిసినను, తెలియనివానివలె నతఁడు జనకచక్రవర్తిఁ జూచి, "ఓరాజా! ఈకొతుకమునకుఁ గారణమేమి?" అని యడిగెను, నఖశిఖపర్యంత మతఁడు కోపముచేత నుబుకుచుండెను,

చాపాయ్

రాజమండలి సమావేశ మగుటకుఁ గారణమును, ధనుర్భృత్సాంతమును జనకుఁడు చెప్పెను. అగ్నినిరూటలను భృగునందనుఁడు విని, నలువైపులఁ బరికించి, విఱిగిపడియుండిన ధనస్సుఁ జూచెను. అతఁడు రౌద్రాకారుఁడై జనకునిజూచి, "ఓయీ మూర్ఖుఁడా! ఎవరిధనస్సు విఱిచిరి? శీఘ్రముగ వారిం జూపింపుము; లేనియెడల, నిన్నును నీరాజ్యము నేలఁగలుపుదును. నీరాజ్యములోఁగల భూమిని దలక్రిందుఁ జేయుదును" అని గర్జించెను. ఆరాజు భయపడి, మాటఁ జెప్పలేకపోయెను. ఆరాజున కరిష్టము సంభవించునని తలఁచి, దుర్వార్తలను రాజులందఱు లోలోపల సంతసించిరి. దేవతలు, మునులు, నాగులు, నగరములోని స్త్రీపురుషులు మొదలగువారు భయపడి, చింతాక్రాంతులై, దుఃఖించుచుండిరి. "ఆహా! ఇంతవఱకును నుత్సవము చక్కఁగ జరిగెను; ఇప్పటికిప్పు డింతయనర్థము పుట్టెకదా!" అని జానకీదేవ్లి విచారింపుచుండెను. పరశురాముని స్వభావమును జానకి విని, యొకనిమిష మొకకల్పమువలెఁ గడపెను.

దోహా 316

లోకులు భయభీతాహములఁ బొందిరి; జానకి హృదయములో సందేహములుపుట్టెను. శ్రీరామునకు మాత్రము హర్షవిషాదములు లేవు; వారిదువస్థఁ జూచి, యతఁడు భృగురామునితో నిట్లు పలికెను.

చాపాయ్

"ఓనాథా! ఈశివునివిల్లును విఱిచినవాఁడు మీసేవకులలో నొకఁడు. మీయాజ్ఞను శిరసావహింతును." ప్రథమమునసే పరశురాముఁడు రౌద్రాకారుఁడై యుండెను; తర్వాత, శ్రీరాముని మాటలవలన నతనికోప ముద్రేకించెను. "ఓయీ! సేవించువాఁడు సేవకుఁడు; శత్రువువలె సంచరించుమానిని దండింపవలయును. ఓరామా! నామాటను వినుము. ఈశివునివిల్లును విఱిచినవాఁడు నాకు సహస్రబాహువువంటి శత్రువని తెలిసికొనుము. ఈరాజమండలినుండి వాఁడు వేఱుపడిన శ్రేష్ఠము. లేనియెడల, నీరాజులనందఱను సంహరించెదను." అతని మాటలను విని, లక్ష్మణుఁడు నవ్వి, పరశురాముని చేతిలోని గొడ్డలిని

లక్ష్యముజేయనట్లు ప్రసంగించెను. "ఓమునిరాజా! చిన్నతనములో ననేకధనస్సులను నేను విఱచియుంటిని; అప్పుడయినను మీరు నామీఁద నాగ్రహముఁ జాలదు. ఈధనస్సుపై మీకింతయభిమానమేల?" (పూర్వము పరశురాముఁడు రాజులను సంహరించి, ఆమోసమయములలో నుపయోగించినధనుస్సుల నొకస్థలములోఁ బాగుచేసిపెట్టెను. ఆధనస్సులు దేవనిర్మితములు; ఒకస్థలమున నవి పోగుపడియుండినందున, భూమికి భార మధికమయ్యెను; వానినుండి, శేషుఁడు సయితము వ్యాకులమొందెను. ఈధనస్సులను రాక్షసులు సంగ్రహించియెడల, ననర్థముపుట్టును. ఆదిశేషువు నొకబాలునిగఁజేసికొని, వెంటఁదీసికొని, భూదేవి యొక్కస్త్రీరూపమునుధరించి, పరశురాముని నివద్దకు వచ్చెను. "ఓనాథా! ఈబాలుఁడు నాకుమారుఁడు-అనేకదినములనుండి నాకు భోజనములేదు; నాదుఃఖముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. మీపరిచర్యజేసి, మీయాశ్రమములో నివసించెదను నాకుమారుఁడు కొంటెవాఁడు; చంచలుఁడు; ఇతరమునీశ్వరులు వానిచేష్టలఁ జూచి, నాపరిచర్యను వారంగీకరింపలేదు. మీరు వానిని సహించినయెడల, నేను మిమ్ములను గని వెట్టుకొనియుండెదను." అని భూదేవి విన్నవించెను. "ఓతల్లీ! ఇచ్చట నీవు నిలిచియుండుము; నీబాలకుని శిక్షించెదను" అని పరశురాముఁడు పలికెను. అట్లు వారు నివసించియుండిరి. ఒకరోజున పరశురాముఁడు సంచారమునకుఁ బోయెను. బాలకునివేషమును ధరించిన శేషుఁడు ధనస్సులను విఱచెను. ఆధనస్సుల శబ్దమును పరశురాముఁడు విని, యాశ్చర్యపడి, యాశ్రమునకు వచ్చెను; కాని, ధనుస్సులభంగముఁ జూచి, యతఁడు కోపింపలేదు. అతఁడు వారిని దీవించి, పొమ్మనెను. అప్పుడు శేషుఁడు తననిజరూపము నాతనికిఁ జూపించెను. "ఓమునిరాజా! ఒక్కశివునివిల్లుమాత్రము మిగిలిపోయెను; దానిని శ్రీరామచంద్రుఁడు విఱుచును." అని చెప్పి యతఁడు భూదేవితోఁగూడి యంతర్ధానమయ్యెను)

దోహా 317

"ఓరాజకుమారా! ముందువెనుకల నాలోచింపక, పలుకుచుంటివి. ఈశివునివిల్లు, లోకమునంతలి విల్లులవంటిదని తలంచితివా?"

చౌపాయ్

"ఓమునిరాజా! నాబుద్ధికి ధనుస్సులన్నియు సమానములే. ఈవు రాతనధనస్సును విఱిచినందున, లాభనష్టములు లేవు కదా! శ్రీరాముడు దానిని క్రొత్తధనస్సని తలఁచి, దానిని నుట్టుకోనెను; అంతమాత్రమున, నది విఱిగిపడెను. అందుచేత, శ్రీరామునియం దేమిదోషముకలదు? ఓనాథా! వ్యర్థముగ మీరేల కోపగించెదరు?" ఈప్రకారము లక్ష్మణుఁడు పలికినపలుకులను విని, పరశురాముఁడు పరశువువైపుఁ జూచి, క్రోధతామ్రాక్షుఁడై, "ఓరీ మూర్ఖుఁడా! నాస్వభావము నీకుఁ దెలియదు. నీవు బాలుఁడవని కనికరించి, నిన్ను జంపలేదు. నేను కేవలము ముసీశ్వరుఁడనని తలంపకుము. నే నాబాలబ్రహ్మచారిని; కోపస్వభావుఁడను; క్షత్రియకులాంతకుఁడ నని లోకులకుఁ దెలియును ఇరువదియొకపర్యాయము భూమండలములోని రాజులను సంహరించి, భూమిని బ్రాహ్మణులకు దానముఁజేసియుంటిని. ఈనాపరశువు జూడుము; కార్తవీర్యసహస్రబాహువుల నిది ఛేదించెను.

దోహా 318

"ఓరాజకుమారా! నీతల్లిదండ్రులకు దుఃఖము గలుగఁజేయకుము. ఈనాపరశువు గర్భములోని పిండములనుసయితము ఛేదించును; దానిశబ్దమును విని, గర్భములోనిపిల్లలు చనిపోవుదురు" అని హెచ్చరించెను.

చౌపాయ్

"ఓమునిరాజా! మీరు ముసీశ్వరులు కదా! మీకింత శూరత్వమేల? వీరుఁడనైన యభిమాన మేల? మాటిమాటికి మీపరశువును నాకేల చూపించెదరు? 'పూపూ' త్కారమువలన, బర్వతము లెగిరిపోవునా? 'తర్జనీ' ప్రేలుచూపించినమాత్రమున, వాడిపోవుటకు నేను కుమ్మడబత్తిని కాను. మీకుశౌర్యమును ధనుర్బాణములను చూచినతరువాత, నాకుఁ గొంతదురభిమానము పుట్టెను. మీరు భృగువంశస్థులనియు, బ్రాహ్మణులనియు తెలియుచున్నది. అందుచేత, మీమాటల వలనఁ గోపము వచ్చుచుండినను, నేను దానిని సహించి, యూరకుంటిని. మీయజ్ఞోపవీతమును, మీబ్రహ్మముడిపలన, మీరు గౌరవనీ

యులు; గో, దేవ, బ్రాహ్మణ, హరిభక్తుల నెదిరించి మానూర్యవంశ పురాజులు పోరాడరు. ఎందుచేత? వారిం జంపిన, పాపమువచ్చును; వారివలన జయింపఁబడినయెడల, నపకీర్తివచ్చును. మీవాక్కులు కోటి పిడుగులకంటె నధికము; మీధనుర్బాణములును మీపరశువును వ్యర్థములు; మీశాపము వజ్రముకంటిది; అది యమోఘము.

దోహా 319

"ఓమునిరాజా! మీశస్త్రాస్త్రములఁ జూచి, నేను కొంచె మనుచితవాక్కులఁ బోకియుంటిని; కాని, మీరు క్షమింపుఁడు." ఈమాట లవలన నధికముగ బరశురాముఁడు మండిపడెను.

చౌపాయీ

"ఓవిశ్వామిత్రుఁడా! ఈబాలుఁడు పరమమూర్ఖుఁడు; మందబుద్ధి బలుఁడు; విధికృతమునవలన, నతఁడు స్వకులమును నశింపఁజేయుటకుఁ బూనుకొనెను. మీది సూర్యవంశము; అయినను, చంద్రునివలె మీ వంశమునకు మచ్చవచ్చెను ఇతనిని శిక్షించువారు లేరా? ఇతనిచర్యలు నిరంకుశమని తోఁచును. ఇతఁడు మూర్ఖుఁడు; పెద్దవారని భయము లేదు. ఇంతలో నితఁడు కాలునకు గ్రాసముకాఁగలఁడు. ఎలుఁగెత్తి చెప్పుచున్నాను; నావలనఁ దప్పులేదు. ఇతనిక్షేమముఁ గోరినయెడల, బోధింపుము; నాప్రతాపము నితనికిఁ దెలియఁజేయుము." "ఓమునిరాజా! మీప్రతాపమును మీరుతప్ప మఱియెవరు చెప్పఁగలరు? అనేకవిధముల నిదివఱకు మీరు స్వయముగా మీప్రతాపముఁ జెప్పుకొనియుంటిరి. అంతటితో మీకు సంతుష్టిలేనియెడల, మీరు మఱల చెప్పవచ్చును. మీకోపమును శాంతిచేసికొని, దుఃఖమును విడిచిపెట్టుఁడు. మీరు వీరులు; శూరులు; తేజశ్శాలులు; ధీరులు. ఇతరులను నిందించుటవలన, మీకుఁ బ్రయోజనము లేదు.

దోహా 320

"యుద్ధములో శత్రుపు నెదుటనిలిచి పోరాడుట, వీరునిలక్షణము; కాని, యుద్ధముజేయక, ప్రగల్భములఁ బలుకుట, పిఱికివంద లక్షణము.

చా పాయ్

"ఓమునిరాజా ! మఱులమఱుల కాలుఁడు కాలుఁడని మీరు నన్ను భయపెట్టినను, నాకు భయములేదు." ఇంతకర్ణకఠోరముగ లక్ష్మణమూర్తి పలికినపలుకులను పరశురాముఁడు విని, మండిపడి, పరశువును ధరించి, రుళిపించెను. "ఓరాజులారా! నాకు లని దోషములేదు. ఈబాలుఁడు పరాక్రమశాలుఁడు; వీఁడు కఠోరుఁడు. బాలుఁడుకదా యని, వాని మాటలను సహించితిని; ఇని, ఇప్పుడు సత్వరముగ వానిని సంహరించెదను. నా చేతిలో గొడ్డలికలదు; కారణములేకయే, నేను కోపిని; తదుపరి, వీఁడు గురుద్రోహి; నాయెదుట నిలిచి, ప్రతిభాషలాడుచుండుచున్నను; వీనిని వధింపక, విడిచిపెట్టను; ఇంతవఱకు, విశ్వామిత్రునిముఖముఁ జూచి, వీనిని విడిచిపెట్టినాను. లేనియెడల, నింతకుముంచే వీని కంఠముఁ ద్రెంచి, నాగురుఋణముఁ దీర్చియుందును."

దోహ 321

ఆమాటలకు గాధితనయుఁడు (విశ్వామిత్రుఁడు) లోలోపల నవ్వి, "ఆహా! ఈపరశురాముఁడు (హరి) నిష్ణుమూర్తిని (అఁట) శత్రువని తలంచెను; ఈవజ్రసారమగు ధనస్సును చెఱుకుముక్కవలె విఱిచెను; ఆసంగతి నితఁడు తెలిసికొనలేదు" అని తలంచెను.

చా పాయ్

"ఓమునిరాజా ! మీకీర్తిప్రతిష్ఠలు లోకములో నెవరికి దెలియవు? మీతల్లిదండ్రుల నుద్ధరించితిరి. మీగురుఋణముమాత్రము మిగిలెను. ఆఋణము నేడు నామీఁదఁ బడెను; కాలాతీతమగుటవలన, దానికి వృద్ధివచ్చెను. మీవ్యవహారజ్ఞునిఁ బిలిపించినయెడల, వృద్ధులతో ఋణముఁ దీర్చుచున్నాను." ఈమాటలను పరశురాముఁడు విని, క్రోధతామ్రాక్షుఁడై, పరశును జికిలిఁజేసెను; సభకు లందఱును హాహాకారముఁజేసిరి. "ఓస్వామీ! మాటిమాటికి మీపరశును నాకేల జూపించెదరు? ఓక్షత్రియాంతకరామా! మీరు బ్రాహ్మణులని తెలిసికొని, మీమాటలను సహించితిని. ఇంతవఱకు మీరు వీరులతోఁ బోరాడియుండలేదు. బ్రాహ్మణులు దేవతలు; మీగృహములో మీరు వీరులు కదా!" లక్ష్మణునిమాట లనుచిఱుముఁదని జనులందఱు తలఁచిరి; శ్రీరాముఁడు సంజ్ఞజేసి, యతనిని నివారించెను.

దోహా 322

లక్ష్మణుని ప్రత్యుత్తరము లాహుతితో సమానమై, పరశురాముని కోపము అగ్నివలె పగులుచుండెను. ఆహుతివలన, సతినికోపాగ్ని మండుటఁ జూచి, శ్రీరాముఁడు చల్లనిమాటలతో నాకోపాగ్నిని శాంతింపఁజేసెను.

చౌపాయ్

"ఓనాథా! లక్ష్మణుఁడు బాలుఁడు; వానిమాటలను క్షమింపుఁడు; వాఁడు పసిబిడ్డఁడు; ఒకచెంపఁగొట్టిన పాలును, రెండవచెంపఁ గొట్టిన నీరును కారును వానిమాటలను లక్ష్యముఁ జేయకుఁడు. మీప్రభావమునే వాఁడు సిజముగఁ దెలిసికొనినచెఱడల, నిట్లు మీతో సరిసమానముగ వాఁడేల ప్రసంగించును? అనుచితవాక్కులను బాలకులు పలికినను, తల్లిదండ్రులు వానిని సహించెదరుకదా! వీఁడు మీసేవకుఁడని తెలిసికొని, నీనిమాటలను క్షమింపుఁడు. మీరు మునీశ్వరులు; జ్ఞానులు; శాంతస్వభావులు. వానిని క్షమించుట మీకు యుక్తము." శ్రీరాముని మాటలువిని నతఁడు కొంచెము శాంతించెను. లక్ష్మణుఁడు నవ్వుచు నొకమాటఁ బలికెను; ఆమాటను విని, పరశురాముఁడు నఖశిఖపర్యంతము మండిపడెను. "ఓరవఁజీ! నీతమ్ముఁడు మహాపాపాత్ముఁడు. చూపునకు మాత్రము పచ్చనివాఁడు; కాని, మనస్సు కాలకూటవిషము; తల్లివద్ద నితఁడు పాలుద్రాగియుండలేదు; ఇతఁడు విషముఁ ద్రాగెను. ఇతనిస్వభావము కృత్రిమముకాని, సరళముకాదు; నీకుఁ దగినవాఁడు కాఁడు. నీదుఁడు. మృత్యువువంటి నన్నే లక్ష్యముఁ జేయఁడుకదా!"

దోహా 323

"ఓమునిరాజా! కోపము పాపములకు మూలము; దానికి వశులై, మనుజు లనుచితకార్యములఁ జేయుచుందురు; విశ్వమునకుఁ బ్రతికూలముగ సంచరించెదరు.

చౌపాయ్

"ఓమునిరాజా! నేను మీదాసుఁడను; కోపమునువిడచి, నన్ను క్షమించి, దయతోఁ జూడుఁడు. కోపముఁ జెందినమాత్రమున, విఱిగిపడినధనస్సు లేచిరాఁజాలదు. ఇంతవఱకు మీరు నిలిచియుండినందున,

మీపాదములకు శ్రమకలిగెను; కనుక, మీరు కటాక్షించి కూర్చుండిన మేలు. ఒకవేళ మీకాధనుస్సునందుఁ బట్టుదలయుండినయెడల, నందుకుఁ దగినప్రయత్నముఁ జేయుట మేలు. తెలివిగల విశ్వకర్మవచ్చి, దానిని సంధానముఁజేయును." ఇట్లు లక్ష్మణుఁడు పలికినపలుకులను జనకచక్రవర్తి విని, భయపడి, "ఈయధిక్షేపసంగమునుండి లక్ష్మణుఁడు విరమించిన మేలు" అని తలంచెను నగరములోని స్త్రీపురుషులు 'థర, థర' మని భయపడిరి. పిట్ట కొంచెము, కూత ఘనము పరశురాముని శరీరము నఖశిఖపర్యంతము కోపముచే వణఁకుచుండెను. అతని బలమంతయు నీగయ్యెను. "ఓ రామా! నీతమ్ముఁడు కనుక, దానిని క్షమించితిని. అతని శరీరము చక్కనిది; కాని, యతనిమనస్సు నలుపు. బంగారుకుండ, నిండుగ విషము. ఏమిచేయవలయును?"

దోహా 324

ఆమాటలకు లక్ష్మణుఁడు పక్కున నవ్వెను; శ్రీరాముఁడు కను సంజ్ఞజేసి, యతనిని నివారించెను. అతఁడు గొణఁగుచు, నిశ్శ్వసిత్రుని ప్రక్కను గూర్చుండెను.

చౌపాయ్

మృదుమధురముగ శ్రీరాముఁడు చేతులుజోడించుకొని న్యాయముగ నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓనాథా! స్వాభావికముగ మీరు సరసులు; చతురులు; బాలకునిమాటలను మీరు చెవుల నుంచరాదు. బాలురకును వృద్ధులకు నొకటియేస్వభావము. వారిమాటలను సత్పురుషులు లక్ష్యముచేయరు. వానివలన దోషములేదు; చేసినపని దోషమయినయెడల, నేనపరాధిని; కాని, వాఁడు కాఁడు. ఓస్వామీ! మీరు గురువులు; జితేంద్రియులు. కరుణించినను, గోపించినను, వధించినను, బంధించినను, నేను మీదాసుఁడను; మీచిత్తానుసారము, నాకుఁ దగినకార్యమ్ముజేయుఁడు. ఓస్వామీ! మీరు సర్వజ్ఞులు; మనుజులమనోభావములఁ దెలిసికొనఁగలరు. ఏవిధమున మీకోపము శాంతించునో మీరు చెప్పినయెడల, మీయాజ్ఞను శిరసావహింఁచి, సంచరించెదను." "ఓ రామా! నాకోప మెట్లు శాంతించును? నీతమ్ముఁడు క్రూరదృష్టితో

నెట్లు నన్నుఁ జూచుచున్నాఁడో, చూడుము; చూడుము. నేను కోపిం చిన ఫలమేమి? నేను సీతమ్ముని గర్భింతినా?

దోహా 325

"ఓ రామా! ఈ నాభీకోరకుఠారశబ్దమును వినినమాత్రమున, స్త్రీలగర్భములు జాతిపడును. నాకుఠారము నావద్దనుండినను, నే నీ రాజకుమారుని సజీవునిగఁ జూడవలసివచ్చెను.

చాపాయ్

"ఓ రామా! నేనేమిచేయఁగలను? నాచేతులు స్వాధీనముతప్పెను; నాగుండెలు కోపముచే మండుచుండును. రాజులఁ జంపిచంపి నాకుఠా గము వాడితప్పెను. విధాత నాకు వ్యతిరేకముగనుండెను. నాస్వభావ ముకూడ మాతిపోయెను. ఈనాటికి నాకు దయదాక్షిణ్యము లెచ్చట నుండివచ్చెనో తెలియదు అందుచేత, భగవంతునికృపవలన, నేనీదుఃఖ మును మ్రింగవలెను." ఈమాటలను లక్ష్మణుఁడు విని, నవ్వి, శిరము నుంకించెను. "ఓనాథా! మీదయారసమే వాయువు; మీరూపమునకు శాంతరస మనుకూలము; మీరుపలికిన శాంతవచనములవలన, వృక్షముల పుష్పములు నేలఁబడును. ఓనాథా! దయచేతనే, మీశరీర మింత మండుచుండినపుడు, కోపముచే నట్లు మండునోకదా? అప్పుడు భగ వంతుఁడు మిమ్ములను గర్భించుఁగాక!" "ఓజనకరాజా! ఈబాలుని మూర్ఖత్వమునుఁ జూడుము. ఈబాలుఁడు యమపురములో నిల్లుగట్టు కొనుటకుఁ గోరుచుండినట్లు కనఁబడును. నాకండ్లయెదుటనుండి వీనిని దీసికొనిపొమ్ము. ఈరాజకుమారుఁడు రూపమునకుఁ జిన్నవాఁడు; కాని, వానితలకుఁ దగనిమాటలను బ్రయోగించును." లక్ష్మణుఁడు పక్కున నవ్వి, "ఓనాథా! మీరు నేత్రములను మూసికొనినయెడల, మీ కన్నుల కెవరును గనఁబడరు" అని పలికెను.

దోహా 326

తదనంతరము పరశురాముఁడు శ్రీరామునిఁజూచి కోపించి, యిట్లు ధిక్కరించెను:—"ఓయీ! శివునివిల్లును విఱచి, నాకు సమా ధానము జెప్పుచుంటివా?

చాపాయ్

"ఓ పెద్దా! నీసమ్మతిప్రకారమే, సీతమ్ముఁడు కటువులగు వచన

ముల నాడెను. తెలిసియుఁ దెలియనట్లు నీవు విన్నపములఁ జెప్పుదుంటివి. ఆహా! ఏమి నీచమత్కారము! నీమాటలు, నీయెత్తులు నాకు సరిపడవు. రారమ్ము; నాతో యుద్ధముఁ జేయుము; లేక, 'రామ' అనువేరు విడిచి పెట్టుము. ఓయీ! నీవు శివద్రోహివి; నీచమత్కారమును వినయ ములఁ గట్టిపెట్టి, నాతో యుద్ధముఁ జేయుము. లేనియెడల, మీయిరు వురను సంహరించెదను.'' ఈప్రకారము పరశురాముఁడు రాముని ధిక్కరించి, కుఠారమునెత్తి రుళిపించెను; శ్రీరాముఁడుమాత్రము శిరస్సు వంచుకొని, లోలోపల నవ్వుకొనెను. ''ఓస్వామీ! కఠోరవచ నములఁ బలికినందుకు, లక్ష్మణుఁడు తప్పుఁజేసెను. మీకోపమును నా మీఁదఁ బ్రసరింపఁజేసిరి. వక్రిమముఁజూచి, జనులు శంకించెదరు. వక్రి మచంద్రుని మ్రింగుటకు రాహువుసయితము భయపడును. ఓమునిరాజా! మీరు కొంచెము శాంతింపుడు; మీకుఠారము మీచేతిలోఁ గలదు; నాశిరస్సు మీయెదుటనుండును. నేను మీసేవకుఁడను కనుక, నేవిధ మున మీకోపము శాంతించుకో, మీరావిధమున నాకుఁ దగినశాస్తిఁ జేయుఁడు. ఓనాథా! జోహార్.

దోహా 327

''ఓనాథా! సేవకుఁడు యజమానునితో నెట్లు యుద్ధముఁ జేయఁ గలఁడు? మీరు శాంతింపుఁడు; మీవేషముఁజూచి, వాఁడుబాలుఁడు కనుక, తెలివితక్కువమాటల నాడెను; ఆమాటలను మీరు లక్ష్యముఁ జేయకుఁడు.

చాపాయ్

''ఓమునిరాజా! మీరు బ్రాహ్మణులు; కుఠారమును, ధనుర్బాణ ములను మీవద్దగలవు; వీనిఁజూచి, మీరు వీరులని వాఁడు తెలిసి కొని భ్రమపడి, మీకుఁ గోపముఁబుట్టించెను. ప్రథమమున మీనామ మును వాఁడు వినియుండెను; కాని, మీదర్శనమును వాఁడు చేసి యుండలేదు; అందుచేత, వానివంశాచారమువ్రకారము, వాఁడు మీ తోఁబ్రతిభాషలాడెను. ఓమునీశ్వరా! మీరు శుద్ధమునీశ్వరులవలెవచ్చి యుండినయెడల, వాఁడు మీచరణకమలములకు నమస్కరించియుం డును. మిమ్ములను వాఁడు తెలిసికొనక జేసినయపరాధమును క్షమిం పుఁడు. మీరు బ్రాహ్మణులు కనుక, వానిని మీరు కరుణించుటమీకు

యోగ్యము. మీతో నెట్లు నేను పోరాడగలను? మీకును నాకు నెంతయంతరువు? శిరస్సునకును పాదమునకు నెంతయంతరువుకలదో, మనయుభయులకు నంతవ్యత్యాసము కలదు. మీపాదములను నేను నాశిరస్సున ధరింపవలెను; నాశిరస్సు మీపాదములమీఁదఁ బడియుండును. నాకు రెండుశిరములపేరు కలదు; కాని, మీ కయిదుశిరముల పేరుకలదు; నేను శుద్ధబుద్ధరాముఁడను; కాని, మీరు పరశురాములు; నాకు విశేషణములులేవు. ఓదేవా! నాశిరోధనస్సుకలదు; అది అపవిత్రము; దానిమూలమున జీవహింసకలుగును; ఈయొక్కగుణమే నాధనస్సునకుఁ గలదు. మీధనస్సు పరమపవిత్రము; తొమ్మిదిగుణములు దానికిఁ గలవు; కోమలత్వము, సంతోషము, తపస్సు, క్షమ, అతృష్ణ, జితేంద్రియత్వము, దానము, సర్వదాతృత్వము, దయ—ఈతొమ్మిది గుణములు (గుణము=(1) గుణము; (2) వింటినారి) మీ యజ్ఞోపవీతమునకు (బ్రాహ్మణునిధనస్సు) గలవు. అన్నివిధముల నేను మీకు జోహారు. మీరు బ్రాహ్మణులు కనుక, నన్ను క్షమింపుఁడు.

దోహా 328

"ఓమునీశ్వరా! ఓవిప్రవరా! క్షమాకరో, క్షమాకరో!" అని పలువిధములశ్రీరాముఁడు ప్రార్థించెను. అంతకంతకు పరశురామునకుఁ గోప మధికమయ్యెను. "ఓయీ! నీతమ్మునివలె నీవును గుటిలుఁడవు.

చాపాయ్

"ఓయీ! నేనేమో వెట్టిబ్రాహ్మణుఁడనని నీయభిప్రాయము; నేనెట్టిబ్రాహ్మణుఁడనో చెప్పదున్నాను వినుము. నాధనస్సు స్రువము; నాకోపము అగ్ని; నాబాణములు ఆహుతి; చతురంగబలములు యజ్ఞసమిధలు; గొప్పగొప్పరాజులు యజ్ఞపశువులు; ఈపరశుతోనేను వారిని ఖండించి, ఆహుతిజేసియుంటిని. అనేకపర్యాయములు నేనీసమరయజ్ఞము నొనరించితిని. నాప్రతాపము నీకుఁ దెలియదు. నేనేమో పిచ్చిబ్రాహ్మణుఁడనని తలంచి, నీవు నన్ను తృణీకరించి, నిరాదరించితివి. ఈధనస్సును విఱిచినందులకు, నీకు గర్వము బలిసెను; లోకములను జయించితినని, నీకు దురభిమానముపుట్టెను." "ఓమునిరాజా! మీకోపమునకు హద్దులేదు; కొంచెము ముందువెనుకల నాలోచించి, మీరు సంభాషించినయెడల మేలు; నేచేసినతప్పు స్వల్పము. ఈపురాతనధన

స్సును నేను ముట్టినంతమాత్రమున, నది విఱిగిపడెను. అందులకు నాకు దురభిమానమేల?

దోహా 329

"ఓభృగునాథా! మీరు బ్రాహ్మణులని తెలిసికొని, మిమ్ములను గౌరవించుచున్నాను కాని, మిమ్ములను నేను నిరాదరించితినని మీరు చెప్పుచుంటిరి. ప్రపంచములో నేనీరునకు భయపడి, వానికి నేనుజోహారు వసుచున్నానో, చెప్పుఁడీ?

చౌపాయ్

"దేవతలును, దానవులును, మనుజులు - నునాతోసమానులు, నాకంటె బలవంతులు ఎవరైనను, కాలుఁడైనను, నాయెదుట నిలువఁబడినపుడు, నేను వానితో యుద్ధముఁజేయగలను. నాకు భయములేదు క్షత్రియుఁడు యుద్ధమునుండి వెనుకఁదీసినయెడల, వాఁడు వానివంశమున కపకీర్తిఁ దీసికొనివచ్చును; వానికంటె నీచుఁడు లేఁడు. మారషు వంశములో నొకఁడైనను వెనుకదీయక, కాలుఁడు వచ్చి యెదుట నిలిచినను, వానితోఁ బోరాడఁగలరు. ఇతరస్థలములలో నిశ్చయముగ సంచరించు నేను, మీయెదుట నిలుచుటకు వెఱచుచున్నాను; అది మీ బ్రహ్మవంశము యొక్క ప్రభావము." ఈప్రకారము మృదుమధురముగ శ్రీరాముఁడు పలికిన గూఢవచనములను పరశురాముఁడు వినినందున, నతని హృదయకవాటములు విడిపోయెను. "ఓరామా! నీవచనములవలన, నీవు అవతారపురుషుఁడవని తెలిసికొంటిని; కాని, ప్రస్తుతము నీచర్యలవలన, నాయభిప్రాయము నిశ్చయముకావలెను. ఈనావైష్ణవధనస్సును నీవు విఱిచినయెడల, నాసందేహము నివృత్తియగును" ఇట్లు పరశురాముఁడు పలికి, తనదగు వైష్ణవధనస్సును రామున కందిచ్చెను. రామునిచేతిలోనికి వచ్చినమాత్రమున, దానియంతట నది యెక్కుపెట్టఁబడెను; ఆచిత్రముఁ జూచి, పరశురాముఁడాశ్చర్యపడెను.

దోహా 330

అతఁడు కన్నులార రాముని ప్రతాపముఁ జూచెను; అతనిశరీరము పులకరించెను. అతఁడు పరమానందముచే నుప్పొంగెను; చేతులను జోడించుకొని, యిట్లు ప్రార్థించెను:—

చాపాయ్

"ఓరామా! జయ, జయ! రఘువంశకమలములను వికసింపఁజేయుటకు నీవు సూర్యుఁడవు; వనమును దవానలమువలె, రాక్షసవంశమును నీవు దహింపఁగలవు; గో, దేవ, బ్రాహ్మణులకు నీవు హితుఁడవు. జయ, జయ! కామక్రోధాదులను నశింపఁజేయఁగలవు. వినయము, సుశీలము, కరుణ—ఈసకలగుణములకు సాగరుఁడవు; జయజయ! నీవచనరచన శ్లాఘనీయము; నీశరీర మతి కోమలము; నీశరీరలావణ్యము కోటిమన్మథులను మించియుండును. ఒక ముఖముతో నెట్లు వర్ణింపఁగలను? శ్రీశంకరుని మానససరోవరమునందు నివసించు రాజహంసవు. జయజయ! అజ్ఞానముచే, ననుచితవాక్యములఁ బలికియుంటిని. మీ రుభయులు తల్లిదండ్రులు; నన్ను క్షమింపుఁడు. హేరఘుకులశిరోమణీ! జయజయ! జయజయ!" ఈప్రకారము పరశురాముఁడు స్తుతించి, తపోవనములకు నిష్క్రమించెను. పిఱికిపందలు భయపడి, పాఱిపోయిరి.

దోహా 331

దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; నగరములోని స్త్రీపురుషులు సంతోషించిరి ఇంతవఱకు వారు భయముచే బాధపడుచుండిరి; వారి బాధలన్నియు నివారణమయ్యెను.

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
అష్టమవిశ్రామః.

బాలకాండ నవమ విశ్రామః.

చౌపాయ్

''శ్లో. లజ్జాకీర్తి ర్జనకతనయా శ్రైవకోదండభంగే
తిస్రక్కన్యా నిరుపమతయా భేజిరే రామచంద్రమ్,
అంత్యాపాణిగ్రహణసమయే జ్యాయసీజాతరోషా
భూపై స్సార్ధం ఖలుగతవతీ మధ్యమాగాద్దిగంతాన్.''

మంగళధ్వనులు మ్రోగెను సువాసినులు గుంపులుగుంపులుగాఁ గూడి శ్రావ్యముగ గానముఁజేసిరి. అష్టైశ్వర్యములఁ బొంది పుట్టుదరిద్రుఁడు సంతసించువిధమున, జనకచక్రవర్తి పరమానందభరితుఁడయ్యెను. చంద్రోదయముఁ జూచి, పిల్లచకోర మానందించునట్లు, జానకి సంతోషించెను. జనకుఁడు విశ్వామిత్రునిచరణములకు నమస్కరించి, ''ఓమునిరాజా! ఇదియంతయు మీకృపాఫలము; మీకటాక్షమువలన, శ్రీరాముఁడు ధనస్సును విఱిచెను. శ్రీరావలక్ష్మణులమూలమున, నేను కృతార్థుఁడనై, గట్టునకు వచ్చితిని. యథోచితముగ, శుభకార్యమును నిర్వహింపుఁడు'' అని విన్నవించెను. ''ఓరాజా! నీకుఁ దెలియనిసంగతి లేదు; నీప్రతిజ్ఞాప్రకారము, ధనస్సును విఱిచినవాఁడు జానకిని వివాహమాడుట కర్హుఁడు. ధనస్సు విఱిగిపడెను; అప్పుడే వివాహమయ్యెను; ఆసంగతి, దేవతలు, నాగులు, నరులు, మునులు మొదలగువారికిఁ దెలియును.

దోహా 332

''ఓరాజా! నీకులాచారము ననుసరించి, వివాహమంగళోత్సవములఁ జేయుటకుఁ బ్రయత్నింపుము. బ్రాహ్మణులను, గురువులను, కులవృద్ధులను రప్పించి, వేదోక్తప్రకారము వివాహముఁ జేయుము.

చౌపాయ్

''ఓరాజా! అయోధ్యాసగరమున కొకదూతను బంపి, దశరథమహారాజును రప్పింపుము.'' ఈప్రకారము విశ్వామిత్రుఁడు చెప్పిన

యాజ్ఞను జనకుఁడు విని, సంతోషించి, యాతఱిణ మొకదూత నయో
ధ్యానగరమునకు శుభలేఖతోఁ బంపెను. తదుపరి చక్రవర్తి యాజ్ఞాప్ర
కారము, నగరములోని మహాజనులు వచ్చి, చక్రవర్తికి నమస్కరించి,
జోహారువనుచు నిలిచిరి. "ఓమహాజనులారా! రాజమార్గములను,
శృంగాటకములను, సందులను గొందులను, విపణిమార్గములను, దేవ
స్థానములను, మందిరములను, గృహములను— మొదలగువానిని
శీఘ్రి మలంకరింపుఁడు." చక్రవర్తియాజ్ఞను వారు శిరసావహించి,
స్వగృహములకు వచ్చి, చిత్రకారులను బిలిపించిరి. "ఓయీ! వివాహ
మండపమును రచింపుఁడు-" "చిత్తము" అని పలికి వారు నిష్క్రిమిం
చిరి. చిత్రక్రియ, లోహక్రియ, మృత్క్రియ, ఆసవకర్మము— ఈమొ
దలగు కలాప్రవీణులు వచ్చి, దేవునకు నమస్కరించి, పనుల నారంభిం
చిరి. సువర్ణకదళీస్తంభములను వారు నిర్మించిరి.

దోహా 333

ఆబంగారుపుఱ్ఱెములకు హరితమణుల పత్రములును ఫలము
లును కలవు; వానిపువ్వులు పద్మరాగమణులు; వానిరచనఁ జూచి,
బ్రహ్మాసయితము సిగ్గుపడెను.

చౌపాయ్

వేణులు హరితమణులతోఁ జెక్కఁబడెను; వానిసరళమును పత్ర
ములఁ జూచిన, నవి నిజముగ వేణువులని భ్రమపుట్టును. లేత బం
గారు తమలపాకుతీగెలును పత్రములును ప్రకృతి వానికంటె నధికముగ
శోభించెను. వానియాకులను ముత్యాలహారమునకుఁ గుర్చిరి. బంగా
రము, మాణిక్యములు, మరకతములు, శ్యామమణులు, హరితమణులు.
ఈమొదలగువానితోఁ గమలములను నిర్మించిరి. వానితో నసేకరంగు
రంగుపక్షులను, తుమ్మెదలను సిద్ధముఁజేసిరి. వాయువువచ్చినపుడు,
తుమ్మెదలు రోదనముఁజేయుచుండెను; పక్షులు ధ్వనులఁజేయునట్లు,
వాయువు వీచినపుడు వానిశబ్దములు వినఁబడెను. మంగళద్రవ్యములఁ
దీసికొని వచ్చుచుండినట్లు, దేవతల ప్రతిమలు స్తంభములపైఁ జెక్కఁ
బడెను. సింధూరమణులతో నలువైపుల మ్రుగ్గులఁ బెట్టిరి.

దోహా 334

నీలమాణిక్యములతోఁ జెక్కఁబడిన మామిడికొమ్మలును; బంగా

రము, ముత్యములు, శ్యామమణులును. వీనిని మూటకట్టి యెలుగ జెక్కి, వానిని పట్టుదారమునకుఁ గ్రుచ్చి వ్రేలఁగట్టిరి.

చౌపాయ్

కామదేవుని సంకెలలవలె, నసేకబంగారు గొలుసులను, నసేక విధములుగ రచించిరి. అసేకప్రకారముల గృహాములు శోభస్కరముగ నుండుటకు, మంగళకలశములను, ధ్వజములను పతాకములను నిలువఁ బెట్టిరి. విచిత్రవితానములను మణిదీపములను వర్ణించి చెప్పుటకు శక్యము కాదు. జానకి కూర్చుండుటకు నిర్మింపఁబడిన మండపమును వర్ణించుటకుఁ, నేకవీశ్వరునకు గుండెలుకలఫ్రు? సకలగుణధాముఁడగు శ్రీరాముని నిమిత్తము నిర్మింపఁబడిన మండపము ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండెను; దానినిఁబోలిన దిమూఁడులోకములలో లేదు. జనకచక్రవర్తి భవనమువలె, నగరములోని ప్రతిగృహమును శోభస్కరముగ నుండెను. ఆ సమయమున మిథిలానగరము యొక్క శోభం జూచినయెడలఁ బదునాల్లుభువనములు తలలను వంచుకొనును. ఆనగరములోని నీచుని సంపదంజూచి, దేవేంద్రుఁడుసయితము భ్రమించెను.

దోహా 335

ఆనగరములో మహాలక్ష్మి కపటనారీవేషమునుధరించి నివసించియుండెను కదా! ఇఁక నాపురము యొక్క కాంతులకు లోపముండునా? వానిని సాంతముగ వర్ణించుటకు శేషశారదలు సంకోచించిరి.

చౌపాయ్

ఇఁక నిచ్చటికథను వినుము; జనకునిదూత అయోధ్యానగరమునకు వచ్చి, దాని కాంతులఁ జూచి, యబ్బురముపడెను. వాఁడు రాజభవనమునకు వచ్చి, వర్తమానముఁ బంపెను. దశరథుఁడు వర్తమానమును విని, శీఘ్రముగా దూతను రప్పించెను. వాఁడు రాజునకు నమస్కరించి, శుభలేఖను రాజుచేతిలోఁ బెట్టెను. రాజు ప్రసన్నుఁడై లేచి, లేఖ నందుకొనెను. ఆలేఖ నతఁడు చదివి, యానందబాష్పములఁ గార్చెను; అతనిశరీరము పులకరించెను. ఆనందముతో నతనిహృదయము నిండెను. అతనిమనస్సులో రామలక్ష్మణులును, నతనిహస్తములో శుభలేఖయు నుండుటచేత, నతనిముఖమునుండి మాట వెలువడలేదు. ఏమాటయు నతఁడు చెప్పలేకపోయెను. ఆనందములో నతఁడు

మునిఁగెను. అంత నతఁడు ధైర్యముఁదెచ్చుకొని, సావధానముగ శుభ లేఖఁ జదివి, సభికులకు వినిపించెను. వారు శుభవర్తమానమును విని సంతోషించిరి. శ్రీరామలక్ష్మణులు మిథిలానగరములో నుండినట్లు, శుభ లేఖవలన వారికి విశదమయ్యెను. ఎచ్చటనో బహిఃప్రదేశములో నాడు కొనుచుండిన భరతశత్రుఘ్నులు శుభలేఖసంగతి విని, సభలోనికిఁ బరు గెత్తుకొనివచ్చి, తండ్రియెదుట నిలువఁబడి, "నాన్నగారూ! ఎచ్చట నుండి శుభలేఖవచ్చెను!" అని యడిగిరి.

దోహా 336

"మాప్రాణమువంటివారు, మాయన్న లేదేశములోఁ గలరు? వారు క్షేమమా? కటాక్షించి చెప్పుఁడు." ఇట్లు భరతశత్రుఘ్నులు పలికినపలుకులను రాజు విని సంతోషించి, మఱల శుభలేఖఁ జదివి, వారికి వినిపించెను.

శుభమస్తు:—అవిఘ్నమస్తు:—స్వస్తి. శ్రీగురుచరణారవిందా భ్యానమః. శ్రీశ్రీశ్రీశ్రీశ్రీ:—

అనంత। శ్రీమహారాజ।అపరాజితాధిరాజ। సకలమహారాజాని। శిర తాజ।జగ। లాజకో। జహాజ। గరీబనేవాజ। మహీమండల। మహేంద్ర। సురేంద్రకే। ఉపేంద్ర। సమ। కరన। కాజ,। యశ। జాగత। జహాన,। కేతే। భాన। సమాన। ప్రతాపవాన। దాన। మాన। సన్మాన। సుజాన। జ్ఞాన। ప్రేమనిధాన। దశరథ। భూప। భూపేతే। శీలకేతు। భూపకీ। జోహార్- ఆప। అనూప। కుశల। స్వరూపహైా ॥ యహా। ఆపకీ। కృ పాహీం। కుశలహైా ॥ భువనహితకారీ। ముని। సంగ। అంగ। అంగ। ఆభా।ఉమంగ।అనంగ।ఆభా।భంగ। కరనహార। ఆపకే। యుగల। కుమార। ఆయే ॥ హమనే। లోచన। లాహు। పాయే। రామచంద్రనే। మహీ పన। మదమోరి। మహేశధను। తోరి। మహీ। కీర్తి। ఛాఈ ॥ మహీ జా। పాఈ ॥ సజి। బరాత। ఆఇయె। వ్యాహి। లై। జాఇయే ॥—ఆపకా—జనకరాజ—

చాపాయ్

ఆశుభలేఖ నన్నదమ్ములు విని, పరమానందభరితులై, గడగడ వడఁకిరి. భరతుని భ్రాతృవాత్సల్యమునకు సభికులు మెచ్చుకొనిరి. ఆ దూతల నిరువురను రాజు దగ్గిరకుఁబిలిచి, వారిని గూర్చుండమని చెప్పి,

వారితో నిట్లు మృదుమధురముగఁ బ్రసంగించెను. "ఓయీ! నాకుమారులు తేమమా ? మీరు వారిని కన్నులారఁ జూచియుంటిరా ? వారిలో నొకఁడు నల్లనివాఁడు; మఱియొకఁడు పచ్చనివాఁడు. వారిరువురు ధనుర్బాణములను ధరించియుందురు; వారు కేవలము బాలురు; మునీశ్వరునివెంట నుందురు. వారిని మీరు పోల్చియుండినయెడల, వారితేమమునుఁ జెప్పుఁడు." ఇట్లు పితృవాత్సల్యముచే రాజు వారిని తర్కించి తర్కించి, యడిగెను. "ఆహా ! నాఁడు మావారిని మునీశ్వరుఁడు తీసికొనివెళ్లినదిమొదలు, నేటివఱకు మావారి శుభవర్తమానము నాకుఁ దెలియదు. ఎట్లు వారిని జనకచక్రవర్తి గురుతుపట్టెను? చెప్పుఁడు." అని మహారాజు సంతోషముచే నడిగినమాటలను దూతలు విని, మందహాసముఁజేసిరి.

దోహా 337

"హేభూపాలమౌళీ! మహారాజ్! జోహార్. మిమ్ములఁ బోలిన ధన్యులు లేరు. ఆరామలక్ష్మణులు విశ్వభూషణులు; వారు మీకుమారులు; ఏమి మీభాగ్యము ?

చౌపాయ్

"మీకుమారులసంగతి యడుగనేల? వారివిషయమై చెప్పుటకు మేమర్హులముకాము. వారు పురుషసింహములు; వారికీర్తి మూఁడు లోకములలో వ్యాపించెను. వారికీర్తియెదుట, సూర్యుఁడు చల్లఁబడెను; చంద్రునకు మచ్చవచ్చెను. వారిని మేమెట్లు గురుతుపట్టితిమని మీరు శంకించితిరి? సూర్యునకు దీపముఁ జూపించెదరా? వారు స్వయంప్రకాశకులు. అనేకరాజులు సీతాస్వయంవరమునకు వచ్చి, వారు వారి నిజాచి, నిశ్చేష్టులయిరి ఆరాజు లతిరథ మహారథశ్రేష్ఠులు; వారిలో నొకఁడైనను శివునివిల్లును విఱువలేక పోయెను. త్రిలోకములను జయింపఁగలిగిన రాజులబలము కుంఠితమయ్యెను. సుమేరుపర్వతమును మీఁదికియెత్తుటకు బలముగల బాణాసురుఁడు సయితము శివునివిల్లును విఱువలేక, భంగపడి వెళ్లిపోయెను; వినోదార్థము కైలాసపర్వతమును మీఁదికి యెత్తిన రావణాసురుఁడు సయితము భంగపడెను.

దోహా 338

"ఓనాథా! ఆరాజమండలిలో రఘువంశమణి, శ్రీరామచంద్రులొకరు మాత్ర మాహనస్సును సునాయాసముగ విఱిచిరి. కమలనాళమును గజము త్రుంచునట్లు, దానిని వారు త్రుంచిరి.

చౌపాయ్

"అప్పుడు పరశురాములు వచ్చిరి; వారు రౌద్రాకారులై శ్రీరామచంద్రులపైకివచ్చిరి. శ్రీవారిబలమును శోధించుటకు,వారుస్వైష్ణవధనస్సు నిచ్చిరి. పరశురాములకు శృంగభంగమయ్యెను; వారు తపోవనములకు నిష్క్రమించిరి. ఓనాథా! శ్రీవారిబలమపారము. వారివలె లక్ష్మణస్వామి, బలవంతులు; తేజశ్శాలులు. సింహపుపిల్లను జూచి మదగజములు పణఁకువిధమున, రాజు లందఱును శ్రీరామలక్ష్మణులం జూచి, భయపడిరి. ఓదేవా! మీకుమారులఁ జూచినతరువాత, లోకములో నితరపదార్థములఁ జూచుటకు నేత్రము లిష్టపడవు." ఆరాజదూతల వచనరచనను మహారాజును సభికులును సంతోషించిరి; వారివచనములు ప్రేమపూరితములు; నరసభూయిష్ఠములు; వీరరసయుక్తములు. రాజును సభికులును దూతలపైఁ గట్నములఁ గురిపించిరి. వారాకట్నములఁ జూచి, చెవ్రులను మూసికొని, "మాయపరాధమును క్షమింపుఁడు" అనిచెప్పి, కట్నములఁ బుచ్చుకొనలేదు. వారిధర్మమును సభికులు కొనియాడిరి.

దోహా 339

అనంతరము దశరథుఁడు శుభలేఖను వసిష్ఠున కిచ్చెను; దూతలను రప్పించి, వారియెదుట, యాపదవృత్తాంతమును గురువునకు విన్నవించెను.

చౌపాయ్

ఆశుభవర్తమానమును వసిష్ఠుఁడువిని, సంతోషించెను. "ఓరాజా! పుణ్యాత్ములగు పురుషులకు లోకము సుఖములతో నిండియుండును. సముద్రున కిచ్చలేకపోయినను, నదులు వానియంతట నవి సముద్రములోఁ గలియునుకదా! అటులనే, పిలువకపోయినను, సంపదలు వానియంతట నవి వచ్చి, ధర్మాత్మునిఁ జేరును. నీవు గో, గురు, దేవ, బ్రాహ్మణుల నారాధించెదవు. పరమపవిత్రురాలగు కౌసల్య నీధ

ర్మపత్ని. నీవంటిపుణ్యాత్ముఁడు త్రిలోకములలోఁ ద్రికాలములలోఁ బుట్టలేదు. ఓరాజా! నీకంటె నసృష్టవంతుఁ డెవఁడు కలఁడు? నీకుమారుఁడు రాముఁడు; నీవు ధన్యుఁడవు. ఓరాజా! నీనల్వురకుమారులు మహావీరులు; ధర్మాత్ములు; సకలగుణసంపన్నులు. సన్మంగళానిభవంతు-ఇక బిరుదునిశానీలతోఁ బెండ్లికి నీవు వెడలుము."

దోహా 340

ఇట్లు వసిష్ఠునియాజ్ఞఁ గైకొని, దూతలను గూర్చుండమని నియోగించి, రాజు శీఘ్రముగా రాణివాసములోనికి వెళ్లెను.

చౌపాయ్

రాణివాసపుస్త్రీలను రాజు రప్పించి, జనకునిశుభలేఖను వారికిఁ జదివి వినిపించెను; తదుపరి, మిథిలానగరములో జరగినవృత్తాంతము నంతయు వారికిఁ జెప్పెను. వారు విని సంతోషించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; వారినేత్రములవెంబడి యానందబాష్పములు ప్రవహించెను. మేఘధ్వనిని వినిన నెమలివలె, వారు ముదమందిరి. వృద్ధము త్తైదువలు రామలక్ష్మణులను దీవించిరి; కౌసల్య పరమానందవగ్నురాలయ్యెను. వారాశుభలేఖను గైకొని, దానిని హృదయమున కప్పళించుకొనిరి; అందుచేత, వారిహృదయములు చల్లబడెను. రామలక్ష్మణులు చేసినపనులను వారికీర్తిని, దశరథుఁడు మాటిమాటికిఁ బ్రశంసించెను. ఈశుభమంతయు విశ్వామిత్రునికృపవలనఁ గలిగెనని రాజు పలికి, ద్వారముపద్దకు వచ్చెను. ఆమువ్వురు మహారాణులు బ్రాహ్మణులఁ బిలిపించి, వారికి షోడశమహాదానముల నిచ్చిరి; వారు వారిని దీవించి, నిష్క్రమించిరి.

సోరఠా 37

తదుపరి, వారు యాచకులను రప్పించి, వారికిఁ గట్నముల నిచ్చిరి. "మాతండ్రి, మానల్వురుబాబులు చిరకాలము జీవింతురుగాక."

చౌపాయ్

ఈప్రకారము వారు దీవించి, వెళ్లిరి. అనేకవస్త్రములను వారు పుచ్చుకొనిరి. బజంత్రీవాండ్రు మంగళవాద్యములను మ్రోగించిరి. ఈశుభపర్వమానము క్రమముగ నగరమంతయు వ్యాపించెను. ప్రతిగృహ

మందును మంగళధ్వనులు వినఁబడెను; నగరములోని స్త్రీపురుష లా బాలవృద్ధులు సంతోషించిరి. శ్రీజానకీరాముల వివాహమహోత్సవ ముసంగతి పదునాలుగులోకములలో వ్యాపించెను. జనులందఱు వారివారిగృహములను, రాజమార్గములను, విపణీప్రదేశములను, సందులగొందులను, శృంగాటకముల నలంకరించిరి. పరమపవిత్రుఁడును, మంగళాకరుఁడు నగు శ్రీరామునినగరము సదా శోభాయమానముగ నుండెను; తదుపరి, దానిని సింగారించినపుడు, నగరము ముద్దుల మూటఁగట్టుచుండెను. ధ్వజములు, పతాకములు, చామరములు, తోరణములు, వితానములు—వీనితో రాజమార్గములు నిండెను. పంచామృతములను బంగారుకలశములలోఁ బెట్టి, గృహములయెదుట నిలువఁబెట్టిరి; ముత్యాలతోరణములఁ గట్టిరి. ఆణిముత్యముల జాలరులు వ్రేలుచుండెను.

దోహా 341

ప్రతిగృహము సింగారింపఁబడెను; మంగళద్రవ్యములను సమకూర్చిరి; రాజమార్గములన్నియు సుగంధద్రవ్యములతోఁ బరిమళించెను; వీథులలో ముత్యాలముగ్గులఁ బెట్టిరి.

చౌపాయ్

"శ్లో. గేహే గేహే జంగమగేహేమవల్లీ
వల్యాంవల్యాం పార్వణ శ్చంద్రబింబఃి,
బింబేబింబే కోకిలానాం విరావో
రావేరావే మన్మథః పంచబాణఃి."

షోడశశృంగారములను సింగారించుకొనిన సువాసినులు, మేలుపుతీగెలవలె, తళుకుతళుకుమనుచుండిరి. ఆ చంద్రముఖులు ఆమృగనేత్రలఁ జూచి, రతీదేవి సిగ్గుపడి గర్వమును విడిచెను. వారు పంచమస్వరముమీఁద మంగళాష్టకములఁ బాడుచుండిరి; వారిస్వరములను కోకిలలువిని, సిగ్గుపడెను. రాజనగరు శోభను వర్ణించుట కెవరిశక్యము? రాజాజ్ఞాప్రకార మత్యంతశోభస్కరముగ వివాహమండపము నిర్మింపఁబడెను; దానిసింగారము లోకులను భ్రమింపఁజేయుచుండెను. అనేక మంగళద్రవ్యములను సమకూర్చిరి, పంచవాద్యములు మ్రోఁగెను. బట్రా

జులు వంశావళిని వర్ణించుచుండిరి. బ్రాహ్మణులు వేదపన్నములఁ బఠించిరి. శ్రీసీతారాములమీఁదఁ బాటలఁగూర్చి, ఆపాటలను స్త్రీలు గానముఁజేసిరి. వారియుత్సాహము గృహములు నిండి, పొర్లి పాఱెను. ఆయుత్సాహము నలువైపులఁ బ్రవహించెను

దోహా 342

ఆరాజనగరువైభవమును వర్ణించుట కేకవికి శక్తికలదు? ఆనగరులో దేవతాశిరోమణియగు శ్రీరాముఁడు జన్మించెను కదా!

చౌపాయ్

రాజు భరతునిబిలిచి, "ఓబాబూ! చతురంగబలములను సన్నాహముఁ జేయుము; శ్రీరాముని వివాహమునకు మనము వెళ్లవలెను." అని యాజ్ఞాపించెను. భరతశత్రుఘ్ను లతియుత్సాహముతో వివాహప్రయత్నములఁ జేయ నారంభించిరి వారియాజ్ఞను శిరసావహించి, సేవకులు పనులఁ జేసిరి. రంగురంగుల గుఱ్ఱములకుఁదగిన రంగురంగుల జీనులఁ దొడిగిరి. మండుచుండినలోహముపైఁ బాదములను మోపకుండ నడచునట్లు, గుఱ్ఱములపాదములు భూమిమీఁద నిలుచుటలేదు; అంత చంచలముగ నవి కదముద్రొక్కుచుండెను. అయిదుధారలప్రకార మా గుఱ్ఱములు నడచుచుండెను; వానినడక వాయువేగమును మించియుండెను. భరతునిసవయస్కులగు రాజకుమారులు వానిపై స్వారిచేయుచుండిరి. వారు సర్వాలంకారములను సింగారించుకొని, నడుమునకు తరకసమును, హస్తమున ధనుర్బాణములను ధరించిరి.

దోహా 343

బంగారుసలాకవంటి బాలకుల శరీరలావణ్యమును, సౌష్ఠవమును, పటుత్వమును, బిగియు, చూచితీరవలెను; ఆరాజకుమారస్వారు లొక్కొక్కరి కిరుప్రక్కల నిరుపురుపదాతులు విచ్చుకత్తులఁ బట్టుకొనియుండిరి; అశ్వకౌశలములోను, కత్తిసాములోను వీరు ప్రవీణులు.

చౌపాయ్

అతిరథ, మహారథ, అర్ధరథశ్రేష్ఠులు ముస్తీబులై, వారివారి వాహనములపై వెడలి, నగరబహిఃప్రదేశమున నిలువఁబడిరి. అశ్వకౌశలులు గుఱ్ఱముల నయిదువిధముల నడిపించుచుండిరి. భేరీభాంకృతు

లును, దుందుభిస్వనములవలన, వీరులమనస్సు లుత్సాహముతో నుప్పొం గెను. ధ్వజములును, పతాకములును, ముత్యాలతోరణములును, ఘం టలును—వీనితో రథములను సారథులు సింగారించి, సిద్ధముఁ జేసిరి. ఈరథములు సూర్యునిరథమును దిరస్కరించుచుండెను. శ్యామ కర్ణములుగల గుఱ్ఱముల నానేకములను రథములకుఁ గట్టిరి. వీరివైభవ ముఁ జూచి, మునులుసయితము భ్రమించిరి. భూమిమీఁదనువలె, నా గుఱ్ఱములు నీటిపై నడచును; రథశిఖరములు కదలకుండ, నాగుఱ్ఱి ములు వాయువేగమున నడచెను.

దోహా 344

అందఱును వాహనారూఢులై, నగరబహిరంగమున నిలిచిరి. వారిశుభకార్యమునకుఁ దగినవిధమున, శుభశకునములు కనఁబడెను.

చాపాయ్

ఏనుఁగులపై బంగారు హౌదాలను నిలువఁజెట్టి కట్టిరి; వాని సొగసుఁ జెప్పుటకు వీలుకాదు. ఆమదగజములు నడచినపుడు, వాని ఘంటారవములు, శ్రావణమాసములో మేఘధ్వనులవలె, వినఁబడెను. ఇతరవాహనము లనేకములు నడచెను; 'పల్లకీలును', 'టాన్‌జస్లును'- వెడలెను. మూర్తిభవించిన వేదములో యనునట్లు, శుద్ధశ్రోత్రియులు వాహనములపై వెడలిరి. సూత, మాగధ, వందిజనంబులును, వైతాళి కులును, వారివారివాహనములపై నడచిరి. ఖరములు, లొట్టియలు, వృషభములు-మొదలగునవి పదార్థములను వహించి, వెడలెను అనేక వస్తువులఁ బట్టుకొని, కావళ్లవాండ్రు బయలుదేరిరి. రాజసేవకులు యథావిధిగ సింగారించుకొని ప్రయాణముసాగించిరి.

దోహా 345

అతియుత్సాహముతో వారు వెడలిరి; సంతోషముచే వారి శరీరములు పులకరించెను. "ఎప్పుడు రామలక్ష్మణులను మనము కన్ను లారఁ జూడఁగలము?" అని వారిలో వారు గుసగుసలాడుచుండిరి.

చాపాయ్

గజబృంహితములు, అశ్వఘీంకారములు, ఘంటారవములు, రథ ఘర్ఘరారావములు - వీనితో నలుదిక్కులు నిండెను. నగారాశబ్దములు

మేఘధ్వనులను మించియుండెను. ఒకరిమాట యొకరికి వినఁబడుట లేదు. రాజసింహద్వారముయొద్ద నుండిన జనసమ్మర్దముచేత, నచ్చటి రాతియంగణమంతయు ధూళిఅయ్యెను. సువాసినులు మేడలపై నెక్కి, మంగళహారతుల నిచ్చి, సేసలఁ జల్లిరి. అతిశ్రావ్యముగ వారు పాటలఁ బాడిరి. వారియానందము నెవరు చెప్పలేరు. సూర్యుని గుఱ్ఱములను దిరస్కరించుగుఱ్ఱములఁ గట్టి, రెండురథములను సుమంత్రుఁడు తీసికొని వచ్చి, రాజులయెదుట నిలువఁబెట్టెను దానివైభవమును వర్ణించుటకు శేషశారదలు శంకించెదరు. వానిలో నొకటి రాజునకుఁ దగినట్లును, రెండవది గురువసిష్ఠునకుఁ దగినట్లు, సిద్ధముఁ జేయఁబడెను.

దోహా 346

ఒకరథముపై గురువు కూర్చుండి వెడలెను; రెండవరథముపై రాజు కూర్చుండి, గురువునకును, పార్వతీపరమేశ్వరులకును, గణపతికిని నమస్కరించి, ప్రయాణ మయ్యెను.

చౌపాయ్

బృహస్పతితోఁ గూడిన దేవేంద్రునివలె, గురుపువెంటనుండిన రాజు శోభించెను. కులాచారము ననుసరించి, వేదోక్తప్రకారము, చేయఁదగిన శుభకర్మలను రాజు చేసెను. పంచవాద్యములు మ్రోగెను; గురువుసెలవుఁగైకొని, రాజు రామునిస్మరించి, వెడలెను. భూనభోంతరాళమును మంగళధ్వనులతోను, చతురంగబలముల కోలాహలముతోనిండెను. దేవతాస్త్రీలు మంగళాష్టకములఁ బాడుచుండిరి. "రసీలీ రాగముమీఁద సహనాయిని" పాడుచుండిరి. ఘంటారవములవలనఁ జెవులు దిమ్ముపట్టెను. పోరాటమునకువలెఁ బదాతులు గమనించె. విదూషకులకౌతుకము నవ్వుఁబుట్టించెను.

దోహా 347

మృదంగములు,నిశానములు, నగారాలు-వీనిశబ్దములకు సమతాళముగ, రౌతులు నడిపించినప్రకారము గుఱ్ఱములు పదములువేయుచుండుటఁ జూచి, నటులు ఆశ్చర్యపడిరి.

చౌపాయ్

ఆపెండ్లిసంబరమును వర్ణించుట వ్యర్థము. శుభశకునము లగుపడెను. మంగళమును సూచించునట్లు, పిచ్చుకలు ధాన్యపుగింజల నేరు

కొనుచుండెను; ఇవి యెడమప్రక్క-నుండెను. కుడిప్రక్క-ను మంచిపరి పాలములో, ముంగిసలును కాకులును నిలిచెను; వానిని పెండ్లివారు చూచిరి; మంద,సుగంధ,శీతలవాయువు ప్రసరించెను. ఒకబాలుని నెత్తు కొని, యొకసువాసిని పూర్ణఘటమును నెత్తిమీఁదఁ బెట్టుకొని యెదు రుగ వచ్చెను. మాటిమాటికిని నక్క లు ప్రదక్షిణముఁ జేసెను. పాల ను లేదూడలకుఁగుడుపుచు, గోవు లెదురువచ్చెను. సకలశుభములను సూచించునట్లు, లేఁడిబృందము లెదురుగవచ్చెను. గరుడపక్షి సవ్య ముగఁ బ్రదక్షిణముఁజేసెను. ఎడమప్రక్క-న నొకచెట్టుపై శ్యామపక్షి కూర్చుండెను. మీనములను పెఱుగును పట్టుకొని యొకమనుజుఁడు వచ్చెను. ఇరువురు బ్రాహ్మణులు పుస్తకములఁ బట్టుకొనివచ్చిరి.

దోహా 348

సన్మంగళములును, సకలకల్యాణములును, సర్వశుభశకునములు ను,అభిమతార్థముల నిచ్చుదాతలును-ఏకముహూర్తమున శుభమును సూచించుటకుఁ బ్రత్యక్షమయిరి.

చౌపాయ్

సగుణబ్రహ్మమును కుమారుఁడుగఁ గలవానికి సన్మంగళములును, శుభశకునములును వానియంతట నవి వచ్చెను. శ్రీరామునివంటి వరుఁడును, జానకివంటి వధువును, జనకదశరథులవంటి వియ్యంకులునుకదా ! వారికి శుభశకునముల లోప మేమియుండును. "ఈనాఁటికి మమ్ములను బ్రహ్మ సృజించినందులకు, మాజన్మము కృతార్థమయ్యెను" అని శకున ములు తలంచెను. ఈప్రకారము పెండ్లివారు తరలి వెడలిరి; పంచ వాద్యములు మ్రోఁగెను; చతురంగబలముల శబ్దములు భూనభోంత రాళములు నిండెను. దశరథమహారాజు వెడలెనని తెలిసికొని, జన కుఁడు మార్గములోనుండిన నదులపై వంతెనలఁ గట్టించెను; మార్గ ములో మధ్యమధ్యను, దేవేంద్రవైభవముతోఁ గూడిన శిబిరములను నిర్మించెను; ఆయాజనుల మనోభీష్టముప్రకారము షడ్రసోపేతమగు పదార్థములతోను, వస్త్రాద్యలంకారములతోను బిశిరములు నిండియుం డెను. జనకుఁడు చేయించిన ప్రయత్నములవలనఁ బెండ్లివారిలో నొకఁ డైనను కటికనేలపైఁ బవ్వళింపలేదు; వేళతప్పి భోజనముఁజేయలేదు.

ప్రతినిత్యము పెండ్లి వారికి మూర్ధములో నూతనోత్సాహము కలిగెను; ఈసుఖముచే వారు స్వప్నమును మఱచిరి.

దోహా 349

పెండ్లి వారి పంచవాద్యములు వినబడెను; అంతలో మిథిలాపుర జనులు చతురంగబలములతో గూడి, యెదురుకోలుసన్మాహమునకు వెడలిరి.

చౌపాయ్

అమృతోపమానమగు పక్వాన్నముతో గూడిన సువర్ణపాత్రలను, మధుపదార్థములును పిండివంటలును సుపక్వఫలములతో నిండిన పళ్ళెరములను వారికి రాజు కట్నముగ బంపెను. ఈపదార్థములు బట్టుకొని, సేవకు లనేకులు నడచిరి. చతురంగబలములు వారికి నెదురుగ వెళ్లిను. సువర్ణాలంకారములను, నవరత్నములను, చీనిచీనాంబరములను రాజు పంపించెను; శరసుని మూజ్ఞప్రకారము నవధాన్యములను, బంచామృతములను, బుష్పములను, గూరగాయలను దీసికొని, కావళ్లవాండ్రు వెళ్ళిరి. సుతికొందలు సుగంధద్రవ్యములు బట్టుకొని, నడచిరి. ఎదురుకోలుసన్మాహమునకు వెళ్ళినవారు పెండ్లివారిం జూచి, సంతోషించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను. ఇట్లుభయపక్షములవారును కలసికొని, పరమానందముఁ బొందిరి. ఉభయపక్షములవారి పంచవాద్యములు మ్రోగెను.

దోహా 350

రెండు ఆనందసముద్రములు కలసి యుప్పొంగినవిధమున, సుభయపక్షములవారును కలిసి, యుప్పొంగి, వారివారి చతురంగబలములతోను, వాహనములతో నడచిరి.

చౌపాయ్

అంతరిక్షమున దేవదుందుభులు మ్రోగెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; దేవకన్యకలు గానముఁజేసిరి. జనకుఁడు తీసికొనివచ్చిన కట్నములను దశరథుని యెదుట వినయపూర్వకముగ సేవకులు నిలువఁ బెట్టిరి. ప్రీతితో దశరథుఁడు వానిని గైకొని, సంతోషించి, వానిని యాచకుల కిచ్చెను. యథావిధిగ దశరథుఁడు మొదలగుపెండ్లివారిని జనకుఁడు సత్కరించి, యాదరించి, విడిదిగృహములో వారిని దింపెను,

రాజమార్గములోఁ జీనీచీనాంబరములఁ బఱచి, వానిపై నడుగులకు మడుగులనొత్తింపించి, దశరథమహారాజును జనకుఁడు తీసికొనివెళ్లెను. ఆజనకచక్రవర్తి సంపదలఁ జూచి, కుబేరుఁడు గర్వమునువిడిచి, సిగ్గు పడెను. వీభోగమునకు లోపములేకుండ, విడిగృహములను నిర్మించి, పెండ్లివారిని వానిలో నతఁడు దింపెను. ఆగృహములలో వారు సకల సుఖములఁ బొందిరి. పెండ్లివారు నగరములోఁ బ్రవేశించినసంగతిని జానకినిని, తనమాహాత్మ్యము శ్రీరామునకు విశదమగుటకు, అష్టసిద్ధులను స్మరించి, వానిని బిలిచి, "ఓయీ! మీరు రాజునకుఁ దగినయుపచారములఁ జేయుఁడు" అని యాజ్ఞాపించెను.

దోహా 351

శ్రీజానకియాజ్ఞాప్రకారము, బుద్ధి, సిద్ధులు విడిదిగృహములోఁ బ్రవేశించి, మాయను విస్తరించి, ఇంద్రలోకభోగములను సుఖముల నచ్చటఁ బ్రచురించెను.

చాపాయ్

పెండ్లివారు యథోచితమగు విడిదిగృహములలోఁ బ్రవేశించి, యథానుకూలముగ సుఖముగ నుండిరి; దేవలోకభోగముల ననుభవించిరి. ఈబుద్ధిసిద్ధులు ప్రభావమును వారు గ్రహింపక, సర్వము జనకుని ప్రయత్నములని తలంచిరి. జానకి మాహాత్మ్యమును శ్రీరాముఁడు గ్రహించి, సంతోషించెను. తండ్రిగారిరాకను రామలక్ష్మణులు విని, సంతోషించిరి; తండ్రినిఁ జూడవలెనని వారికి హృదయములో నభిలాష కలిగెను; కాని, వారు బాహాటముగ గురువు నడుగుటకు శంకించిరి. వారి వినయవిధేయతలకు విశ్వామిత్రుఁడు సంతసించి, వారిని గౌఁగిలించుకొనెను. సంతోషముచే నతనిశరీరము పులకరించెను; అతని నేత్రములవెంబడి నానందబాష్పములు కాఁజెను. దాహముతో డస్సిన వారి వద్దకు సరోవరము వెల్లినట్లు, రామలక్ష్మణులఁ దీసికొని విశ్వామిత్రుఁడు దశరథుని విడిదిగృహమునకు వెళ్లెను.

దోహా 352

ఋషివెంట వచ్చినకుమారులను రాజు చూచి, దిగ్గున లేచి, సంతోషించి, వారికి నెదురుగవెళ్లెను. పరమానందసముద్రములో నతఁడు మునిఁగి తేలుచుండెను; అతఁడు సంతోషముచేఁ బరవశుఁడయ్యెను.

చాపాయ్

విశ్వామిత్రుని చరణములకు రాజు సాష్టాంగనమస్కారముఁ జేసి, వారిపాదధూళిని శిరస్సున ధరించెను. రాజు నతఁడు కౌఁగిలించుకొని, కుశలప్రశ్నఁ జేసెను. తదుపరి, కుమారులు తండ్రిపాదములకు నమస్కరించిరి. వారిం జూచినయానందము నతఁడు భరింపలేక, వారిని గౌఁగిలించుకొనెను; మృతకళేబరములోనికిఁ బ్రాణములు చేరినట్లయ్యెను. అనంతర మామునీశ్వరులు వశిష్ఠుచరణములకు నమస్కరించిరి; అతఁడు సంతోషించి, శ్రీరాముని యాలింగనముఁ జేసికొనెను. తర్వాత, వారు బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించిరి; వారు యథావిధిగ వారిని దీవించిరి. భరతశత్రుఘ్నులు శ్రీరామునకు నమస్కరించిరి; అతఁడు వారిని లేవఁదీసి, యాలింగనముఁ జేసికొనెను. అత్యుత్సాహముతో లక్ష్మణుఁడు వారితోఁ గలసి తిరిగెను.

దోహా 353

అంతరిపుగజనులతోను, రాజకుటుంబీకులతోను, జాతిజనులతోను, యాచకులతోను, మంత్రులతోను, మిత్రులతోను యథాయోగ్యముగ శ్రీరాముఁడు కలసి, సంభాషించెను. శ్రీరామునిచిత్తము అతిసోమలము; అతఁడు కృపాసముద్రుఁడు; సినయపిధేయతలకు నిధి.

చాపాయ్

శ్రీరామునిఁ జూచినందునఁ బెండ్లివారికిఁ గలిగినసంతోషముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. ధర్మార్థకామమోక్షములు మూర్తీభవించినట్లు నల్వురుకుమారులు రాజునెదుట నిలుపఁబడిరి. అతండ్రి కుమారులఁ జూచి, స్త్రీపురుషులందఱు పరమానందభరితులయిరి. అంతరిక్షమున దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; గంధర్వులు గానముఁజేసిరి; అప్సరసలు నాట్యమాడిరి. శతానందుఁడును, మంత్రులును, బ్రాహ్మణులును, సందిమాగధసూతజనంబులును, యాచకులును దశరథుని సెలవుఁగైకొని, తిరిగివచ్చిరి. పెండ్లివారు శుభలగ్నమునకుఁ బూర్వము నగరములోఁ బ్రవేశించినందున, నగరజనులు బ్రహ్మానందభరితులయిరి; శుభలగ్నదినమును బొడుగింపుమని వారు భగవంతునిఁ బ్రార్థించిరి.

దోహా 354

"ఓస్వామీ! శ్రీసీతారాములు శోభాసముద్రులు; ఇరువురు వియ్యంకులు పుణ్యస్వరూపులు." ఈప్రకారము స్త్రీపురుషులు కలిసి పలుకుచుండిరి.

చౌపాయ్

"జనకుని పుణ్యవంతయు జానకిరూపమై పుట్టెను; దశరథుని పుణ్యమంతయు శ్రీరాముడై యవతరించెను. వీరివలె శివుని నారాధించినవారు లేరు; వీరివలె, ఫలమును బొందినవారు లేరు. వేయేల? వారివంటివారు త్రికాలములలో లేరు. మన మెంతో పుణ్యముజేయబట్టి, జనకపట్టణములో జన్మించితిమి. శ్రీసీతారాముల దివ్యమంగళ విగ్రహములఁ జూచుటకు మన మెంతటిపుణ్యముఁ జేసియుంటిమో కదా? మనవంటిధన్యులు లేరు. మఱియు వారి వివాహముఁగన్నులారఁ జూచుభాగ్యము మనకు గలిగెను" ఈప్రకారము జనులు సంతోషించిరి. తదుపరి, కోకిలకంటి స్వరముగల స్త్రీలు వారిలోవారిట్లు సంభాషించిరి. "ఓసఖీ! ఈవివాహము మనలాభమునకు వచ్చెను. ఎంతో పూర్వపుణ్యమువలన, నీవివాహమును భగవంతుఁడు నమకూర్చెను. మనయదృష్టమువలన, రామలక్ష్మణులఁ జూచినందున, మనకు నేత్రోత్సవము కలిగెను.

దోహా 355

"ఓసఖీ! మాటిమాటికి జానకిని జనకుఁడు స్వగృహమునకు రప్పించును; మఱల నామెను దీసికొనివెళ్లుటకుఁ గోటినవమన్మథాకారులగు రామలక్ష్మణులు మనపురమునకు వచ్చిరి; అప్పుడు వారిని మనము చూడవచ్చును.

చౌపాయ్

"ఓసఖీ! అనేకవిందులు జరుగును. ఇట్టి మామగారిని యెవరు ప్రేమింపరు? నగరములో నివసించు స్త్రీపురుషులాబాలవృద్ధులు రామలక్ష్మణులఁ జూచి సంతసించెదరు; ఓసఖీ! రామలక్ష్మణులవంటి జోడు బాలకులు మఱియిరువురు దశరథునిపద్ద గలరు వారిలో నొకఁడు శ్యామలవర్ణము; రెండవవాఁడు గౌరవర్ణము; ఈబాలకులుకూడ చక్కనివారని, చూచివచ్చినవారు చెప్పుచున్నారు." ఆస్త్రీలలో నొక రిట్లు

ప్రత్యుత్తరము నిచ్చిరి. "ఓసఖీ! ఇప్పుడే నేను వారినిఁ జూచివచ్చితిని. భగవంతుఁడు స్వహస్తములతో వారిని సృజించెనని నాకుఁ దోఁచెను. రామభరతులు రూపురేఖలలో నొకరీతిగ నుందురు; స్త్రీపురుషులు వారిని నిదానించి చూచినగాని, వారిని బోల్చుట కష్టము. అటులనే, లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు నఖశిఖపర్యంతము ముద్దులు మూటఁగట్టుదు, సరి సమానముగ నుందురు. వారింజూచినతరువాత, నాకుఁ గలిగినసంతోషముఁ జెప్పుటకు నాకు శక్యముకాదు చెప్పుటకుఁ దగినమాటలు లేవు. వారితో సరిపోల్చుటకుఁ దగినయుపమానము మూఁడులోకములలో లేదు.

ఛాంద్ 35

తులసీదాసుగా రిట్లు చెప్పుదున్నారు:—వారికిఁ దగినయుపమానము లేదుసుమీ! వారివంటివారు వారేకాని మఱియొకరు లేరు. ఏకవీశ్వరుఁడు, విద్వాంసుఁడు, పండితుఁడు, వారిని వర్ణింపఁగలఁడు? విద్యకును, బలమునకును, సుశీలమునకును, సౌందర్యమునకును, వినయమునకును వారు నిధులు. ఏయుపమానము వారికిఁ దగియుండును? అందుచేత, వారితోసమానులు లేరు. "ఓజగన్మాతా! ఈసల్వ్రన్నతోమ్మలకు మానగరములో వివాహావకాశమట్లు ప్రసాదింపుము! ఇప్పుడు మేము వివాహమంగళాష్టకములఁ బాడఁగలము" అని స్త్రీపురుషులు చేలాంచలములఁ బట్టుకొని, ప్రార్థించిరి.

సోరఠా 37

ఆనందబాష్పములఁగార్చి, "ఓసఖీ! జనకదశరథులు పుణ్యాత్ములు; శివునికటాక్షమువలన, మనయభిమతము లీడేరును." అని మఱియొకనువాసిని పలికెను.

ఇతి శ్రీగోపాలస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
నవమోవిశ్రామః.

బాలకాండ దశమవిశ్రామము.

చాపాయ్

ఈప్రకారమే ప్రజలందఱు గోరుచుండిరి; పరమానందసముద్రములో హరు మునిగియుండిరి; జానకిస్వయంవరమునకు వచ్చిన రాజు లాయన్న దమ్ములఁజూచి, సంతోషించిరి. వారు శ్రీరాముని నిర్మల మగు సత్కీర్తినిఁ గొనియాడుచు స్వగృహములకు నిష్క్రమించిరి. ఇట్లు కొన్నిదినములు గడచెను; అతిథులును పుత్రజనులును ముదమందిరి. వివాహోత్సవ శుభలగ్నదినము వచ్చెను; హేమంతఋతువు, మార్గశీర్ష మాసము, శుభలగ్నము, శుభదినము, శుభనక్షత్రము, తారాబలచంద్రబలము-ఈమొగలగువానిని బ్రహ్మ స్వయముగఁజూచి, వివాహశుభముహూర్తముఁగట్టి, లగ్నచక్రమునువ్రాసి, నారదునిచేతి కిచ్చి, జనకచక్రవర్తివద్దకుఁ బంపెను జనకుని యాస్థానములో నుండిన జ్యోతిశ్శాస్త్రపండితులు పరీక్షించిరి, బ్రహ్మనిర్ణయించిన ముహూర్తమునే, స్వతంత్రముగ నిర్ణయించిరి. ఆసంగతి జనులు విని, తమపండితులు బ్రహ్మదేవునివంటివారని స్తోత్రముఁజేసిరి.

దోహా 356

నిర్విఘ్నముగ గోధూళిసమయము (వేళ) సుమంగళములకు మూలము; ఆవేళఁ జూచి, బ్రాహ్మణులందఱు జనకునివద్దకు వచ్చి, "ఓ మహారాజా! ఈవేళ వివాహమునకు మంచిది" అని చెప్పిరి.

చాపాయ్

అపుడు జనకుఁడు పురోహితునిఁ బిలిచి, "ఓస్వామీ! వేల విలంబము?" అని యడిగెను. ఆవెంటనే శతానందుఁడు మంత్రులకు వర్తమానముఁ బంపెను; వారు మంగళకలశములను బట్టుకొని వచ్చిరి; శంఖములు, భేరీమృదంగములు, 'ధంకానౌపత్'— ఈమొదలగునవి ధ్వనులఁజేయ నారంభించెను; శుభశకునమును సూచించెడు మంగళకలశముల నలంకరించి, తీరుగనుంచిరి; చక్కని సువా

సినులు సీతారాములమీఁదఁ బాటలఁ గూర్చి, గానముఁజేయుచుండిరి; వేదాధ్యయనసంపన్నులు నేగపాఁగాయణము జేయుచుండిరి; ఈప్రకార మూడవపెండ్లివారు సర్వసన్నాహములతో మగపెండ్లివారివిడిదిఁ బయలువెడలిరి. శ్రీదశరథమహారాజుల పరిజనమును నారివైభవమును విలాసమును జనకునిపరివారముఁ జూచి, దేవేంద్రునివైభవమును మించియుండెనని తలంచెను. పరిజనముతోఁ గూడి జనకుఁడు పెండ్లివారివిడిదికి వచ్చి, దశరథునిఁ జూచి, నమస్కరించి, "ఓమహారాజా! సమయమువచ్చెను; కనుక, శీఘ్రిముగ వెడలుఁడు" అని చెప్పెను. అంతలో, దశరథుని బిరుదునిశానీలను బయటనుంచిరి; భేరీమృదంగములను మ్రోఁగించిరి; కుంగళధ్వనులు మిన్నుముట్టెను; దశరథుఁడు వసిష్ఠుతోఁ బ్రసంగించి, కులాచారప్రకారము చేయవలసిన శుభక్రియలను నిర్వర్తించి, పరివారముతోఁగూడి, బయలువెడలెను. ఇట్లుభయపక్షముల వారు కలసి వెడలిరి.

దోహా 357

దశరథమహారాజు సంపదలను వైభవమును బ్రహ్మాదిదేవతలు చూచి, సిగ్గుపడి, వారివారిజనములు న్యూనమ్మెనని తలంచిరి; "దశరథునివైభవమును సుపదలను నీవు వర్ణింపఁగలవా?" అని వారు శేషునడిగిరి.

చాపాయ్

శుభముహూర్తము సమీపించెనని దేవతలు తెలిసికొని, పుష్పములను వర్షించిరి; దుందుభులను మ్రోఁగించిరి. బ్రహ్మాదిదేవతలు విమానారూఢులై, యంతరిక్షమున నిలిచియుండిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; శ్రీసీతారాముల వివాహోత్సవముఁ జూడవలెనని వా రుత్సుకులైయుండిరి. జనకపట్టణము యొక్క శోభను వారు చూచినందున, వారిలోకములు వారికంటికిఁ గనీసముగఁ గనఁబడెను. ఆ వివాహమండపమును, దానిరచనాచిత్రమును వారు తనివిదీరఁ జూచిచూచి, యాశ్చర్యమగ్నులయిరి. ఆమండపము యొక్కరచన కేవల మలౌకికముగనుండెను. ఇఁక, మిథిలానగరములోనిజనులు, స్త్రీపురుషులసంగతి వినుము. వారు రూపురేఖావిలాసములలో దిద్దినట్లుండిరి.

వారిచక్రనమేమి? వారి యొయ్యారమేమి? వారిసౌగసులేమి? వారి శీలమేమి? వారు ధర్మాత్ములు; చతురులు; సగుణులు; చంద్రునియెదుట నక్షత్రములవలె, వారియెదుట దేవతాస్త్రీలు వెలవెలబోవుచుండిరి. బ్రహ్మకుసయిత మాశ్చర్యముకలిగెను; ఆపట్టణమును సీతాదేవి స్వయముగ రచించెను; దానిగొదుట బ్రహ్మసృష్టివైభవము 'దేహి' యనినట్లుండెను.

దోహా 358

ఈవిధమున నాశ్చర్యమగ్నులయిన బ్రహ్మాదిదేవతలను పరమేశ్వరుడు చూచి, వారితో నిట్లుప్రసంగించెను:— "ఓ దేవతలారా! మీ యాశ్చర్యమును విడిచిపెట్టుడు; స్థైర్యము నవలంబించి, లెస్సగవిచారింపుడు. ప్రస్తుతము, శ్రీసీతారాముల వివాహోత్సవము; దానియెదుట, మిగిలినవి నీరసములే.

చౌపాయ్

"వారి నామోచ్చారణబలన, సమంగళములు నిర్మూలమగును; చతుర్విధపురుషార్థములు వారిచేతిలో నుండును; అట్టివారు శ్రీసీతారాములు" అని పరమేశ్వరుడు వారికి బోధించెను. ఈప్రకారము సాంబశివుడు వారికి బోధించి, నందికేశ్వరు నహ్వానమనెను. దశరథుడు పరివారముతో వెడలుట దేవతలు చూచి యానందభరితులయిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను. ఆపరివారములో నుండిన సాధువులును బ్రాహ్మణులును, శరీరములను విడిచినదేవతలువలె నుండిరి. ఆపరివారము మధ్యను, నల్వురుసోదరులు, మూర్తీభవించిన అపవర్గచతుష్టయమువలె ప్రకాశించుచుండిరి; రామభరతులశరీరముల కాంతి, మరకత మాణిక్యముల కాంతివలె ప్రకాశించుచుండెను; లక్ష్మణశత్రుఘ్నుల శరీరములు సువర్ణచ్ఛాయవలె నుండెను. ఈజతలను దేవతలు చూచి ప్రసన్నులయిరి; మఱివారు శ్రీరామచంద్రునిఁ జూచి, ఆనందభరితులయిరి; వారు దశరథుని స్తోత్రముఁజేసిరి; అంతలో, విద్యాధరులు వచ్చి, పెండ్లివారిపైఁ బుష్పములను వర్షించిరి.

దోహా 359

శ్రీరామచంద్రుల దివ్యమంగళవిగ్రహమును నఖశిఖపర్యంతముఁ

జూచిచూచి, పార్వతీపరమేశ్వరులు పరమానందభరితులయిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; వారినేత్రములు కడవలకొలఁది, యానందబాష్పములఁ బ్రవహించెను.

చౌపాయ్

నెమలికంఠముతోసమానమగు కాంతిగల నతని శ్యామలశరీరముపై నుండిన యుత్తరీయము మెఱుఁగును ధిక్కరించుచుండెను; వివాహసమయమున కుచితమగుభూషణాలంకారము లతనిశరీరచక్కదనము నతనిసన్నిధ నెరుఁగఁదీసికొని వచ్చెను అతనిముఖము శరత్కాలకాచంద్రబింబమువలె వెలుఁగుచుండెను; అతనినేత్రములు నూతనముగ వికసించిన కమలములనుసయితము హేళనముఁజేయుచుండెను. అతనిసౌందర్య మలౌకికము; అతనిం జూచినతరువాత నెట్లు మనస్సు భ్రమించునో, యెవరుచెప్పలేరు. అతనిలమ్మ లతనిపార్శ్వము నలంకరించియుండిరి; గుట్టములు చంచలించి, 'కదమ్ఁ' ద్రొక్కుచుండెను; ఇతరరాజకుమారుల గుట్టములుసయితము కదమ్ఁద్రొక్కుచుండెను. భట్రాజులు రఘువంశపురాజులకీర్తిని బ్రశంసించిరి. రాముఁడు స్వారీ చేయుచుండిన గుట్టము యొక్క పదగతులఁజూచి, గరుత్మంతుఁడు సిగ్గుపడెను; ఆగుట్టము యొక్కసొగసును వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; మన్మథుఁడాగుట్టమురూపమును ధరించి వచ్చినట్లు తెలిసికొనుము

ఛాంద్ 36

మన్మథుఁడు రాముని యందు గలప్రేమచేత, నాయశ్వరూపమును ధరించివచ్చినట్లుఁ దోఁచును. దానిచక్కదన మంతచోద్యముగనుండెను; వయస్సు, రూపము, బలము, గుణము, పదగతులు - ఈమొదలగువానిచే నది లోకులను భ్రమింపఁజేసెను. దానివీఁపుమీఁదనుండిన వృదువగు జీనికి ముత్యములను మాణిక్యములను గుచ్చిరి; దానిపగ్గములను గొలుసులను చూచి దేవతలును మునులు నాశ్చర్యపడిరి.

దోహా 360

ఆగుట్టము ప్రభుచిత్తముఁ గనిపెట్టి, తదనుగుణ్యముగ కదమ్ఁద్రొక్కుచుండెను; నక్షత్రముల కాంతిచేతను మెఱుఁగుల కాంతిచేతను

తళుకుమనుచుండిన నీలమేఘముఁజూచి, నెమలి నృత్యముఁజేయువిధ
మున, నాగుట్టము పాదములను సమగతిగ వేయుచుండెను.

చాపాయ్

అంత చక్క నిగుట్టముపై శ్రీరామమూర్తి స్వారీచేయుచుం
డెను; దాని యొయ్యారమును వర్ణించుటకు శారదకయినను సామర్థ్య
ము లేదు; శ్రీశంకరులు పదిసౌమ్యనేత్రములతో మొదట రామునిఁ
జూచి, తనవిఁదీరక, మిగిలిన అయిదువిషమలోచనములను సౌమ్యముఁ
జేసికొని, మొత్తము పదియయిదునేత్రములతోఁ జూచుచుండెను.
లక్ష్మీనారాయణు లిరువురును శ్రీరామునిఁ జూచి, పరవళులయిరి; రఘు
రాముని బ్రహ్మదేవుఁడు యెనిమిదినేత్రములతోఁ జూచి, తనవిఁదీరనం
దున, నింతకొంచెమునేత్రము లుండెనని విచారించెను. బ్రహ్మదేవుని
కంటె నధికముగ మఱినాలుగునేత్రము లుండుటచేత నుప్పొంగి,
కుమారస్వామి సంతసించెను; ఇంద్రుఁడు శ్రీరామునిఁ జూచి, గౌత
ముని శాపము తనకు మేలయ్యెనని తలఁచెను. ఇంద్రునకు సహస్రనేత్ర
ములు కలవు; అదియే, ముని శాపము. "ఈరోజున నింద్రునితో సమా
నుఁడులేఁడు" అని దేవత లతనిని స్తుతించిరి. బ్రహ్మాదిదేవతలు రాము
నిఁజూచి, పరమానందముఁబొందిరి; ఆరాజులసమావేశముఁ జూచియు
వారు ప్రసన్నులయిరి; ఉభయదేశాధిపతుల పరిజనములును, వారి
యెదురుకోలుసన్నాహమువలన, నానందించుచుండిరి.

ఛాంద్ 37

పెండ్లివారు ఉభయపక్షములవా రానందభరితులయిరి; ఉభయుల
మంగళవాద్యములు మ్రోఁగుచుండెను; దేవతలు పుష్పవర్షమును
వర్షించి, జయజయశబ్దములఁ జేసిరి; ఈప్రకారము పెండ్లివారు వెడ
లిరి; మంగళధ్వనులను విని, పెండ్లివారు వచ్చుచుండిరని తెలిసికొని,
రాణులు సువాసినులఁ బిలిచి, మంగళహారతులను సిద్ధముఁజేయుమని
చెప్పిరి.

దోహా 361

అనేకప్రకారముల మంగళహారతులను, సువర్ణకుంభములను
సిద్ధపరచి, వారు ప్రసన్నులై నిలిచియుండిరి; మత్తగజగామినులు హార
తులఁ బట్టుకొని, పాటలఁ బాడుచుఁ, బెండ్లివారికి నెదురుగ వచ్చిరి.

చౌపాయ్

ఆచంద్రముఖుల, ఆమృగనేత్రల చక్కదనముఁజూచి, కంద
ర్పుఁడు దర్పమునువిడిచెను; వారు రంగురంగులవస్త్రములను ధరించిరి;
వారు చిత్రవిచిత్రభూషణములను సింగారించుకొనిరి. వారు సువాసి
నులని తెలిసికొనుటకుఁ బగినసులక్షణములన్నియు వారియందుఁ గనఁ
బడును. మధురముగ వారు పాడుచుండినపాటలను విని, కోకిల సిగ్గు
పడెను; వారి శింజాన మణిమంజీరనినదంబులును, కంకణకేయూర నూపుర
ధ్వనులను విని, మన్మథునివాహనము తలను వంచుకొనెను. చిత్రవిచిత్ర
మంగళవాద్యములు మ్రోఁగుచుండెను; భూమ్యాకాశము లంతయు
మంగళాచరణములతో నిండెను. శచీదేవియు, శారదయు, లక్ష్మియు,
భవానియు—ఈమొదలగు చతురులగు దేవతాస్త్రీలు, మానవస్త్రీరూ
పములను ధరించి, తదితర రాణివాసపుస్త్రీలతోఁ గూడి, జనకునియంతఃపు
రములో మెలఁగుచుండిరి; వారును చక్కనిపెండ్లిపాటలఁ బాడుచుం
డిరి; పెండ్లివారందఱు పెండ్లిసంబరములో నుండుటచేత, వారు దేవ
తాస్త్రీలఁ గనుఁగొనలేకపోయిరి.

ఛాంద్ 38

ఆమహాసంబరములో నొకరినొకరు పోల్చుకొనుట యెట్లు? పర
మానందభరితులై, పెండ్లివారు, పాటలఁబాడుచు, నృత్యములఁజే
యుచు, శ్రీరామునకు మంగళహారతుల నిచ్చుటకు వెడలివచ్చిరి; మం
గళవాద్యములు మ్రోఁగుచుండెను. దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి;
పెండ్లిసంబరము శోభస్కరముగనుండెను; సచ్చిదానందస్వరూపుఁడగు
శ్రీరాముని సువాసినులు చూచి ప్రసన్నులయిరి; వారిశరీరములు పుల
కరించెను; కమలములవంటి వారినేత్రములవెంబడి, కడవలకొలఁదిగ
నానందబాష్పములు జారెను.

దోహా 362

శ్రీరామచంద్రుని దివ్యమంగళవిగ్రహమును జానకితల్లి చూచి
సంతోషించెను; ఆసంతోషమును నూరుకల్పములవఱకు సహస్రశేషు
లుగాని శారదలుగాని తుదముట్టఁ జెప్పలేరు.

చౌపాయ్

అప్పుడు శుభసమయమని మహారాణి తెలిసికొని, నేత్రముల

వెంబడి స్రవించుచుండిన నీరుఁ దుడుచుకొని, సంతోషముతో వారికి యెదురుగ నడచెను. వేదోక్తప్రకారమును కులాచారప్రకారము వివాహశుభకర్మలను వారు పూర్తిగఁజేసిరి; పంచవాద్యములు మ్రోఁగుచుండెను. [(1) శంఖము, ఘంటము, నగారా, దుందుభి, పిల్లనఁగ్రోవి; (2) అధవా, వేదధ్వని, వందీధ్వని, జయధ్వని, శంఖధ్వని, వాద్యములధ్వని] పెండ్లికుమారుఁడు నడచుమూర్గమున వస్త్రమును బఱచిరి; పెండ్లికుమారునకు మంగళహారతినిచ్చి, మహారాణి యతని పాదములను వసంతముతోఁ గడిగెను; తదుపరి, పెండ్లికొడుకు వివాహమండపమునైఁ గూర్చుండెను. దశరథమహారాజును నతనిపరివారము దేదీప్యమానముగ వెలుఁగుచుండిరి; అతనివైభవముఁ జూచి, లోకపతులు సిగ్గుపడిరి; సముచితముగ దేవతలు పుష్పములను వర్షించుచుండిరి; బ్రాహ్మణులు దశశాంతులఁ జెప్పుచుండిరి; అంతరిక్షమునను, నగరమంతటను కోలాహలముపుట్టెను; ఎవనిమాటలు వానికే వినఁబడలేదుకదా! ఒకరిమాట లొకరికి వినఁబడుట యెట్లు? ఈప్రకారము శ్రీరామమూర్తి వివాహమండపమునకు వచ్చెను; వసంతముతో నతని పాదములఁ గడిగిరి; తదుపరి, యతఁడాసనమునైఁ గూర్చుండెను.

ఛందస్సు 39

పెండ్లిపీఁటనైఁ గూర్చుండిన రాముని జూచి వారు సంతోషించిరి; సువాసినులు వచ్చి మంగళహారతుల నిచ్చిరి; మణులను, వస్త్రములను, నాణెములను వరునకు దిగఁదుడిచి పారవేసిరి; సుభగులు మనోహరముగఁ బెండ్లిపాటలఁ బాడుచుండిరి; బ్రహ్మాదిదేవతలు బ్రాహ్మణులవేషమును ధరించి, వివాహమహోత్సవముఁ జూడవచ్చిరి; రఘుకులకమలములను వికసింపఁజేయుటకు సూర్యునివంటివాఁడగు శ్రీరాముని రూపరేఖావిలాసములను వారు చూచి, వారివారిజన్మములు సఫలమయ్యెనని తలంచిరి.

దోహా 363

గాయకులును, నాటకులును, మంగళులును, దివటీవాండ్రును-రామునకు దిగఁదుడిచి విసర్జించినపదార్థములను సంగ్రహించి, రామునకు నమస్కరించి, యతనిని దీవించిరి; పట్టలేనిసంతోషమును వారు పొందిరి.

చాపాయ్

జనకచక్రవర్తియు దశరథమహారాజును పరమానందముతో గూడి, లౌకిక వైదిక శుభకర్మలు గలసి యొనరించిరి; ఆరాజుల కలుపుగోలుతనము జూచిన, సంతోషముకలుగును; దానికి దగినయుపమానము లేనందున గవీశ్వరుడు సిగ్గుపడుచుండెను; తుద కాకవీశ్వరుడు చింతించి, వారికివారే సమానులని చెప్పి యూరకుండెను. ఆవియ్యంకుల యన్యోన్యానురాగమును దేవతలు చూచి సంతోషించి, పుష్పములను వారిపై వర్షించి, వారిరువుగను స్తోత్రముజేసిరి. "బ్రహ్మసృష్టి మొదలు నేటివఱకు లోకములో ననేకవివాహములను గుఱించి వినియుంటిమి; అనేకములు జూచియుంటిమి; కాని, దీనితోసమానమగు వివాహమును, వీరితోసమానులగు వియ్యంకులను, మేము చూచియుండలేదు" అని దేవత లంతరిక్షమునుండి పలికిరి. వియ్యంకులిరువురు వారిమాటలను విని ప్రసన్నులయిరి; జనకుడు దశరథున కర్ఘ్యమునిచ్చి, యొకరత్నకంబళమును బఱచి, దానిపై వియ్యంకునిం గూర్చుండఁబెట్టెను.

ఛాంద్ 40

వివాహమండప విచిత్రరచనయును దానిశోభఁ జూచి, మునీశ్వరులుసుముతము భ్రమించిరి; జనకచక్రవర్తి స్వయముగా సింహాసనముల నమర్చి, వానిపై మహాత్ములఁ గూర్చుండఁబెట్టెను; ఇష్టవేల్పునకు వలె, జనకుడు వినయవిధేయతలతో వసిష్ఠునిం బూజించి గారవించెను; అతఁడు రాజును దీవించెను; అతిభక్తిశ్రద్ధలతో నధికముగ నతఁడు విశ్వామిత్రునిం బూజించి, మన్నించెను; ఆవిధానముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు.

దోహా 364

రామదేవుఁడు, జాబాలి మొదలగుమహర్షుల నతఁడు యథావిధిగ బూజించి, వారికిం దగినయాసనముల నిచ్చెను. వారందఱు మహదాశీర్వచనముఁ జేసిరి.

చాపాయ్

తదుపరి, జనకుడు దశరథుని సాక్షాదీశ్వరుడనిభావించి, పూజించెను; అనేకవిధముల నతఁడు చేతుల జోడించుకొని, దశరథునిఁ

గొనియాడి, అట్టిమహానుభావునితో వియ్యమందుభాగ్యము లభించెనని సంతోషించెను. పెండ్లివారితోఁ గలసివచ్చిన రాజబంధువులను, తదితరులను దశరథునితో సమానముగ నాదరించి, వారి నతఁడు సత్కరించెను; వారివారికిఁ దగినయాసనములను సమర్పించెను; ఓభరద్వాజా! ఆపెండ్లివైభవము నొకముఖముతో నేనెట్లు వర్ణించిచెప్పఁగలను? పెండ్లివారికి జనకుఁడు కానుకలను కట్నముల నిచ్చి, వారిని యథాన్యాయముగ సన్మానించెను బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులును, అష్టదిక్పతులును, సూర్యుఁడును, శ్రీరాముని ప్రభావముఁ దెలిసికొని, వారివారి నిజరూపములను మఱుఁగుపఱచి, బ్రాహ్మణవేషములను ధరించి, సభలోఁ గూర్చుండి, పెండ్లిసంబరముఁ జూచుచుండిరి. వారు నిజముగ దేవతలని తెలియకపోయినను, బ్రాహ్మణులు భూదేవతలని జనకుఁడు గ్రహించి, వారిని యథావిధిగ సత్కరించి, సన్మానించెను.

ఛాంద్ 41

ఎవరిసంగతివారికేఁ దెలియనిసమయమున నొకరిసంగతిఁ జెప్పువా రెవరు? దానిని గ్రహించువా రెవరు? ఆచిదానందస్వరూపుఁడగు శ్రీరామునిఁ జూచి, రెండుపక్షములవారును బ్రహ్మానందభరితులయిరి; శ్రీరాముఁడు దేవతలఁ జూచి, వారివారికిఁ దగినయాసనములను మానసికముగ సమర్పించెను; శ్రీరాముని సరళచిత్తమును దేవతలు గ్రహించి, ప్రసన్నులయిరి.

దోహా 365

చకోరములు చంద్రకిరణములఁ బానముఁజేయువిధమున, వారు శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ గన్నులారఁ జూచి, ఆనందపరవశులయిరి.

చౌపాయ్

శుభముహూర్తముఁ గనిపెట్టి, వసిష్ఠుఁడు శతానందునిఁ బిలిచెను; ఆవెంటనే, శతానందుఁడు వచ్చెను. "శీఘ్రము సీతఁ దీసికొని రండు అని వసిష్ఠునియాజ్ఞ నతఁడు శిరసావహించి,నిష్క్రమించెను.శతానందునివచనములను రాణియు చెలికత్తెలును విని సంతోషించిరి. అప్పుడు బ్రాహ్మణులను గులవృద్ధులఁ బిలిచి, వారు కులాచారప్రకారము చేయవలసిన శుభకర్మల నాచరించిరి; సువాసినులు మధురముగ గానముఁ

జేసిరి. దేవతాస్త్రీలు, మానవస్త్రీవేషములను ధరించి, పెండ్లికి వచ్చి యుండిరి; వారిశరీరముల నవకముఁ జూచి, తదితరస్త్రీలు సంతోషముచేఁ నుప్పొంగిరి. వారిపూర్వోత్తరములు తెలియకపోయినను, మానవస్త్రీలు తమప్రాణములకంటె నధికముగ వారినిఁ బ్రేమించిరి మహాదేవి, మహాలక్ష్మి, మహాసరస్వతులతో సమానులని రాణి తలంచి, వారిని నాదరించి, సత్కరించెను. సీతను సర్వాలంకారములతో సింగారించి, చెలిక త్తెలామెను వెంటఁదీసికొని, పాటలఁ బాడుచు, వివాహమండపమునకుఁ దీసికొనివచ్చిరి.

ఛాంద్ 42

ఆసువాసినులు, ఆపోడశకళాశృంగారవతులు, ఆసుభగులు, ఆ సఖులు, ఆనుత్తగజగామినులు, పాదసంచారులై, పంచమస్వరములోఁ బాటలఁ బాడుచు, సీతను వెంటఁదీసికొని, వివాహమండపమునకు వచ్చిరి; ముసీశ్వరులు ధ్యానమునువిడిచి, గానరసమునకు లోఁబడిరి; వారిసింగారముఁ జూచి మన్మథుఁడును, శ్రావ్యముగ నుండినవారికంఠ మును విని కోకిలయును సిగ్గుపడెను. శింజాన మణిమంజీరనినదంబులు చెవులకుఁ బండువు సేయుచుండెను.

దోహా 366

పరమరమణీయులగు వనదేవతలమధ్య నత్యంతకమనీయమగు శోభాదేవి ప్రకాశించువిధమున, నాచక్కని చెలిక త్తెలమధ్యను సహజ సౌందర్యయగు సీత దేదీప్యమానముగ నుండెను.

చౌపాయ్

జానకిసౌందర్యమును వర్ణించుటకు శక్యముకాదు; నాబుద్ధి స్వల్పము; ఆమెచక్కదన మధికము; ఆరూపరాశిని, ఆపరమపవిత్ర రాలిని, ఆసీతమ్మను, పెండ్లివారు చూచి, మానసికముగ నామెకు నమ స్కరించిరి; ఆమెం జూచినందున, శ్రీరామునిమనస్సున కాప్యాయము కలిగెను. దశరథుఁడును, అతనికుమారులును, చెప్పుటకు శక్యముకాని సంతోషముఁ బొందిరి. ఆమెకు దేవతలు నమస్కరించి, పుష్పములను వర్షించిరి; పరమానందమగ్నులై, ముసీశ్వరులు, శాంతిపాఠములను వర్ణించిరి; సకలశుభములను సూచించు మహదాశీర్వచనములఁ జెప్ప

చుండిరి. మంగళధ్వనులు మ్రోగెను; నృత్యగీతవాద్యములు మిన్ను ముట్టెను; ఎటువైపుజూచినను కోలాహలమే! నగరములోని స్త్రీపురుషు లత్యంతప్రేమానందభరితు లయిరి జానకీ వివాహమండపమునకు వచ్చెను. ఆసమయమున, నుభయుల కులగురువులును శిష్టాచారము ననుసరించి, విధ్యుక్తప్రకారము, శుభకర్మలను నడిపించిరి.

ఛాంద్ 43, 44

తదుపరి, గురుపుగారి యాజ్ఞప్రకారము, బ్రాహ్మణులు వచ్చి, గౌరీదేవిని, గణపతినిఁ బూజించిరి. ఆయాదేవతలు ప్రత్యక్షమై వారి పూజలఁ గైకొని, సంతోషించి, వధూవరులను దీవించిరి; వారందఱు ప్రసన్నులయిరి; వివాహసమయమునకుఁ గావలసిన మధుపర్కములను, పంచామృతములను, తదితర మంగళద్రవ్యములను, మునులుకోరిన ప్రకారము, సువర్ణపాత్రలలో నుంచి, సేవకులు వానిం దీసికొనివచ్చి యిచ్చిరి. సూర్యునిసిద్ధాంతము ననుసరించి, కులాచారప్రకారము చేయవలసిన శుభకర్మలను వారు మనస్ఫూర్తిగ నిర్వర్తించిరి; ఇష్టదేవతల నారాధించిరి; జానకిని సింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టిరి; శ్రీసీతారాము లొకరినొకరు క్రేగంటిచూపులతోఁ జూచుకొనిరి; వారియన్యోన్యానురాగము పరులకు స్పష్టముకాదు; వారియనురాగమును బుద్ధిచే నాలోచించుటకుఁగాని, మనస్సుచే నూహించుటకుఁగాని, వాక్కులచే వర్ణించుటకుఁగాని, శక్యముకాదు. ఏకవీశ్వరుఁడు దానినిఁ బ్రకటింప సమర్థుఁడు?

దోహా 367

హోమసమయమున,నగ్ని హోతృడు శరీరమునుధరించివచ్చి, ఆహుతులను స్వయముగ గ్రహించెను. బ్రాహ్మణరూపములను ధరించి చతుర్వేదములును వివాహమంత్రములఁ జెప్పెను.

చాపాయ్

ఆరాణి, సునయన, ఆజనకునిపట్టపురాణి, ఆతనిధర్మపత్ని, ఆజగజ్జనునికి మాత; ఆమె మూఁడులోకములలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కెను; ఆమెను వర్ణించిచెప్పుటకు సామర్థ్యములేదు; సతీక్షి, పుణ్యము, సుఖము, సౌందర్యము - వీనిని బ్రహ్మదేవుఁడు సమ్మేళనము జేసి, సునయనరూపమున బుట్టించెను. శుభముహూర్తముఁ జూచి, మును లామెను బిలి

చిరి; ఆమె సువాసినులతోఁ గూడి వచ్చెను. పార్శ్వతివివాహసమయమున హిమవంతునివామపార్శ్వమును మేనక శోభింపచేసినవిధమున, నేడు సీతావివాహసమయమున జనకుని వామపార్శ్వమును సునయన, ప్రకాశించెను. రత్నస్థగితములగు సువర్ణపాత్రలలో సుగంధద్రవ్యములతోఁ గూడిన పుణ్యజలము లుండెను; ఆపాత్రలను భార్యాభర్తలిరువురు స్వయముగఁ దీసికొనివచ్చి, రాముని యెదుట నుంచిరి. మునీశ్వరులు స్వస్తిపుణ్యాహవచనములఁ బఠించుచుండిరి; అంతరిక్షమునుండి దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; ఆభార్యాభర్తలిరువురు వరునిఁ జూచి ప్రసన్నులై, యతని చరణకమలములను జలములతోఁ గడిగిరి.

ఛాంద్ 45, 46, 47, 48.

వారిసుందరిశరీరములు పులకరించెను; వారు వరునిపాదములఁ గడిగిరి; ఆసమయమున, భూలోకములోను స్వర్గలోకములోను, మంగళధ్వనులను నృత్యగీతవాద్యములను చెలరేఁగి. దిగంతములకు వ్యాపించెను. ఆచరణకమలములు సదాశివుని మానససరోవరములోఁ బ్రకాశించుచున్నవి; ఆపరమపవిత్రములగు చరణములను ధ్యానించుటవలన, సకలపాపములు నశించును; మనస్సు నిర్మలమగును. ఆచరణకమలములపరాగము పోకిసమాత్రమున, మహాపాతకులు, మునిపత్ని పవిత్రురాలయ్యెను; ఆచరణారవిందములమకరందమును పరమపవిత్రమునితలఁచి, శివుఁడు శిరస్సుపై ధరించుచున్నాడు; ఆచరణములయందే గంగాదేవి పుట్టెను; మునీశ్వరులును, యోగీశ్వరులును, వారివారిమనస్సులనునట్టి తుమ్మెదలు శ్రీవారిపాదకమలముల నాశ్రయించి, సేవించి, నద్దతిఁ బొందుచుండిరి. ఆచరణకమలములను జనకచక్రవర్తి జలములతోఁ గడిగెను. ఏమి జనకునిభాగ్యము? జనులందఱు జయజయశబ్దములఁ జేసిరి. వధూవరుల చేతులను జోడించి, వసిష్ఠుఁడును శతానందుఁడును వారివారి రాజులవంశానుక్రమణికఁ జెప్పనారంభించిరి. ఈప్రకారము వారిపాణిగ్రహణ మయ్యెను; దేవతలును మునులును పరమానందభరితులయిరి; ఆసకలగుణధాముఁడగు జామాతం జూచినందున, దంపతుల కత్యంతాప్యాయనము కలిగెను. ఇట్లు లోకాచారము ననుసరించి, వేదోక్తప్రకారము, దంపతులు సాలంకృతకన్యాదానముఁ జేసిరి. పార్శ్వ

తిని హిమవంతుఁడు శివుని కిచ్చినవిధమునను, మహాలక్ష్మిని క్షీరసము ద్రుఁడు భగవంతున కిచ్చినట్లును, జానకిని జనకచక్రవర్తి శ్రీరామ చంద్రునకు సమర్పించెను. ఆచక్రవర్తికీర్తి దిగంతములకు వ్యాపించెను.

సూర్యవంశానుక్రమణిక.

పరమేశ్వరునకు బ్రహ్మ; బ్రహ్మకు మరీచుఁడు; మరీచునకు కశ్యపుఁడు; అతనికి సూర్యుఁడు; అతనికి వైవస్వతమనువు; ఆమనువునకు ఇక్ష్వాకు; ఇక్ష్వాకుమహారాజు అయోధ్యానగరముఁ గట్టెను. ఇక్ష్వాకునకు కుక్షి; అతనికి వికుక్షి; అతనికి బాణుఁడు; అతనికి అనరణ్యుఁడు; అతనికి పృథుచక్రవర్తి; అతనికి త్రిశంకు; అతనికి ధుంధుమారుఁడు; అతనికి యువనాశ్వుఁడు; అతనికి మాంధాతచక్రవర్తి; అతనికి సుసంధి; అతనికి ధ్రువసంధియు, ప్రసేనజిత్తు అని యిరువురు కుమారులు; ధ్రువసంధికి భరతుఁడు; అతనికి అసితుఁడు; అసితుఁడు రాణితోఁగూడి తపోవనమునకుఁ బోయెను. అసితుని రెండవరాణి కాళింది యను నామె గర్భము ధరించియుండెను; ఆమెగర్భముఁ జెడఁగొట్టుట కామెకు మూఁడవరాణి విషముఁ బెట్టించెను. అప్పుడు కాళింది చ్యవనుని శరణుఁజొచ్చెను; అంతట నాకాళిందికి గరళముతోఁగూడిన పుత్రుఁడు పుట్టెను; అతఁడే సగరుఁడు; అతఁడు రాజ్యముఁ బరిపాలించెను; అతనికి అసమంజసుఁడు; అతనికి అంశుమంతుఁడు; అతనికి దిలీపుఁడు; అతనికి భగీరథుఁడు; అతనికి ककुత्स्थుఁడు; అతనికి రఘువు; అతనికి ప్రవృద్ధుఁడు; ఇతనినే గురువు శపించెను; శాపానంతరమున నతనికి కల్మాషపాదుఁడని పేరు వచ్చెను; ఆకల్మాషపాదునకు శంఖణుఁడు; అతనికి సుదర్శనుఁడు; అతనికి అగ్నివర్ణుఁడు; అతనికి శీఘ్రుఁడు; అతనికి మరుఁడు; అతనికి ప్రశుశ్రుకుఁడు; అతనికి అంబరీషుఁడు; అతనికి నహుషుఁడు; అతనికి యయాతి; అతనికి నాభాగుఁడు; అతనికి అజుఁడు; అజునకు మహారాజాధిరాజ దశరథమహారాజు; వారిగర్భమున శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు జన్మించిరి.

జనకచక్రవర్తి వంశానుక్రమణిక.

త్రిలోకప్రసిద్ధుఁడగు నిమిచక్రవర్తికి తిథియనుకుమారుఁడు; అతనికి జనకుఁడు; (ఈరాజుపేరు నతనివంశస్థులు ధరించిరి;) అతనికి ఉదావశు; అతనికి నందివర్ధనుఁడు; అతనికి సుకేతు; అతనికి దేవరా

తుఁడు; అతనికి బృహద్రథుఁడు; అతనికి మహావీరుఁడు; అతనికి సుధృతి మంతుఁడు; అతనికి ధృష్టికేతు; అతనికి హర్యశ్వుఁడు; అతనికి మరుఁడు; అతనికి ప్రతీంధకుఁడు; అతనికి కీర్తిరథుఁడు; అతనికి దేవమీఢుఁడు; అతనికి విబుధుఁడు; అతనికి మహీధ్రకుఁడు; అతనికి కీర్తిరాతుఁడు; అతనికి మహారోముఁడు; అతనికి స్వర్ణరోముఁడు; అతనికి హ్రస్వరోముఁడు; అతని కిరువురు కుమారులు, సీరధ్వజుఁడు, కుశధ్వజుఁడు; సీరధ్వజుని కూఁతురు జానకి; కుశధ్వజుఁడు సాంకాశ్యనగరమునకు రాజు.

మహాసంకల్పము.

ఓంవిష్ణుః ఓంవిష్ణుః ఓంవిష్ణుః ఓంనమః పరమాత్మనే । శ్రీపురాణపురుషోత్తమాయ । ఓంతత్సత్ । శ్రీమాంసస్య । సచ్చిదానందరూపిణో । బ్రహ్మణోనిర్వాచ్యమాయాశక్తిజృంభితా విధ్యాయోగాత్ । కాలకర్మస్వభావివ్యూహత మహత్తత్త్వాహంకారతృతీయోద్భూత వియదాదిపంచకేంద్రియ దేవనిర్మితాండకటాహే । చతుర్దశలోకాత్మకే। లోకే । లీలయా । తన్మధ్యవర్తిభగణతః । శ్రీనారాయణ స్యాంగనాభికమలోద్భూతేన । సకలలోకపితామహేన । బ్రహ్మణా । సృష్టిం । కుర్వతా । తదుద్ధరణాయ । ప్రజాపతిప్రార్థితేన । వరాహపురుషరూపిణా । సీతవారాహమితారేణ । ధ్రియమాణాయామస్యాం । భూర్లోకసంజ్ఞితాయాం । ధరిత్ర్యాం । సప్తద్వీపమండితాయాం । క్షీరదధ్యబ్ధిద్విగుణద్వీపవలయాకృతిక్షుయోదనవిస్తీర్ణే । జంబూద్వీపే । భరతఖండే । స్వర్గస్థితాదార్యాసితావతారే । గంగాదిసరిద్భిః । పావితే । నిఖిలజనపావనే । శోనకాది మునికృతనివసతి నైమిశారణ్యే । ఆర్యావర్తే । పుణ్యక్షేత్రే । అయోధ్యాయ్యాం । మధ్యదేశే । శ్రీభగవన్నార్తాండకృపాపాత్ర కాలత్రితయజ్ఞగర్వపరహరాచార్యాది గణితాయాం । పరార్ధాదిసంఖ్యాయాం । శ్రీబ్రహ్మణో । ద్వితీయపరార్ధస్య । ద్వితీయయామే । తృతీయమువ్వూర్తే। శ్రీశ్వేతవారాహనామ్ని । ప్రథమకల్పే । స్వాయంభువ స్వారోచిషోత్తమతామస రైవత చాక్షుషేతి షణ్ణామనామతిక్రమ్యమాణే । సంప్రతి। సప్తమే । మన్వంతరే । చతుర్ణాం । యుగానాం । మధ్యే । త్రేతాయుగే। పష్ట్యబ్దానాం । మధ్యే । అముకసంవత్సరే । మార్గశీర్ష మాసే । శుక్ల పక్షే । పంచమ్యాం తిథా । అముకనక్షత్రే । అత్రిగోత్రోత్పన్నః । వృ

శ్చికరాశిః । జనకవర్మా । సమధిమిరోఽహం । కాశ్యపగోత్రస్య । కాశ్య పావత్సారనైధ్రువేతి । త్రిప్రవరస్య । మాధ్యందినీశాఖినో । యజుర్వే దాధ్యాయినః । శ్రీమద్రాజరాజేశ్వరస్య । నాభాగవర్మణః । ప్రపౌత్రా య । రాజ్ఞోఽజవర్మణః । పౌత్రాయ । రాజ్ఞో । దశరథవర్మణః । పుత్రాయ । ఆయుష్మ తే । విష్ణుస్వరూపిణే । కన్యార్థినే । శ్రీరామచంద్రనామ్నే । వరా య । ఆత్రేయగోత్రస్య । ఆత్రేయసాంకృతిప్రవరాభ్యేతి త్రిప్రవరస్య మాధ్యందినీశాఖినో । యజుర్వేదాధ్యాయినః । శ్రీమద్రాజానిమివర్మ ణః । ప్రపౌత్రీం । మిథివర్మణః । పౌత్రీం । జనకవర్మణః । పుత్రీం । ఆయు ష్మతీం । శ్రీరూపిణీం । వరార్థినీం । సీతానామ్నీం । కన్యాం । శక్త్యలం కృతాం । బహుశోభాకాన్వితాం । సమస్తఫలప్రాప్తికామః । పిత్ర్యాన్ । పవిత్రీ । కర్తుమ్ । ఆత్మనశ్చ । శ్రీలక్ష్మీనారాయణప్రీతయే । వేదాగ్ని గురు బ్రాహ్మణసన్నిధౌ । అగ్నిసాక్షీకృతయా । సహధర్మాచరణాయ । తుభ్య మహం । సంప్రదదే । ప్రతిగృహ్ణాతు । భవాన్ ॥

సీతాకన్యామిమాం రాజన్ యథాశక్త్యలంకృతామ్ । తుభ్యం కాశ్యపగోత్రాయ దత్తాం రామ సమాశ్రయ ॥

దోహా 368

వందిమాగధజనంబులు జయజయశబ్దములఁ జేయుచుండిరి; బ్రాహ్మ ణులు వేదమంత్రములఁ జదువుచుండిరి; నారీజనంబులు పాటలఁ బాడిరి; మంగళధ్వనులు మ్రోఁగెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; జనులంద ఱాముదించిరి.

చాపాయ్

శ్రీసీతారాములు ప్రదక్షిణముఁ జేసి, సప్తపదములఁ ద్రొ క్కిరి; ఆవధూవరులఁ జూచి, సభికులు సంతసించిరి. ఆవధూవరులతో సమానమగు యుగ్మము మఱియొకటి లేదు; ఆయిరువురయనురాగము వర్ణింప శక్యముకాదు; వారికి వారే సమానులు. శ్రీసీతారాముల రూపములు మణిస్తంభములలోఁ బ్రతిఫలించెను. రతీమన్మథు లనేక రూపములనుధరించి, వివాహముఁ జూడవచ్చినట్లు కనఁబడెను. ఆవధూ వరుల ప్రతిబింబములు మణిస్తంభములలో నొకమారు కనఁబడును; మఱియొకమారు తిరోధానము గాను; రతీమారులు దాఁగిలిమూఁత లాడి

నట్లు తోఁచెను. జనకునివలె, వారందఱు మైమఱచిరి. మునీశ్వరులు ప్రసన్నులై, వారిచేత సప్తపాదములఁ ద్రొక్కించిరి. శ్రీజానకిరమ్ము మీఁద శ్రీరాముఁడు దీలకట్టి జెల్లముఁ బెట్టెను. ఆశోభను వర్ణింప శక్యముకాదు. అమృతముఁ బానముఁజేయఁగోరిన సర్పమువలె, నతని కనులహాస్యము నిగిడి, సింధూరముతో నామె ముఖచంద్రము నలంకరించెను. వసిష్ఠుని యాజ్ఞాప్రకారము సధూవరు లాసనపీఠముపైఁ గూర్చుండిరి.

ఛాంద్ 49, 50, 51, 52.

శ్రీజానకీరాము లేకాసనమ్మునఁ గూర్చుండియుండ, దశరథుఁడు చూచి, ప్రసన్నుఁడయ్యెను; అతనిశరీరము పులకరించెను. కల్పవృక్షమువలె, నతనితపస్సు ఫలించి, యతనికి సంతోషమునిచ్చెను. శ్రీసీతారాముల వివాహమయ్యెను; పదునాలుగులోకములవారును సంతసించిరి. ఆయానందమును నేనెట్లు చెప్పఁగలను? అది యపరిమితము; ఒకనాలుక నాకుఁ గలదు.

తదుపరి, వసిష్ఠుని యాజ్ఞాప్రకారము, జనకచక్రవర్తి వివాహప్రయత్నములఁ జేసి, మువ్వురకన్యలను—(మాండవి, శ్రుతకీర్తి, ఊర్మిళలను) రప్పించెను. మాండవి కుశకేతునికూఁతురు; (కుశకేతువు మఱియొకదేశమునకు రాజు-అతనిరాజధాని సాంకాశ్యనగరము.) ఆమె పయోరూపశీలలావణ్యములకు నిధి-ఆమెను యథావిధిగ భరతునకిచ్చి, వివాహముఁజేసెను.

సునయనగర్భమున ఊర్మిళాదేవి పుట్టెను; ఆమె జానకి చెల్లెలు; ఆమె చక్కఁదనాలకుప్ప; అపరంజిబొమ్మ; ఆమెను సకలలక్షణసంపన్నుఁడగు లక్ష్మణున కిచ్చి, వివాహముఁజేసెను. తదుపరి, శ్రుతకీర్తికిలదు; ఆమె ముద్దులను మూటఁగట్టుచుండును; ఆమెనేత్రములఁ జూచిన, కడుపునిండును; ఆమెను శత్రుఘ్నునకిచ్చి, వివాహముఁ జేసెను. ఆమె కుశకేతునికుమార్తె; ఆకుశకేతువు జనకునితమ్ముఁడు.

తమకుఁ గలిగినవరులు దొరికినందుకు వధువులు తమలోఁ దాము ముదమంది, తమభాగ్యముఁ గొనియాడిరి. దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి. ఈనాల్గుయుగళముల సధూవరులను నేకమండపముమీఁదఁ

గూర్చుండఁ బెట్టిరి. జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తి తురీయావస్థలు నాలుగును వానిఁ బోషించు తులతో (విశ్వ, తైజస, విరాగ, అంతర్యామి) మూర్తీభవించినట్లు, వారు నల్వురు సంపత్తులును గనఁబడిరి. [(1) లక్ష్మణుఁడు—ఊర్మిళ, లక్ష్మణుఁడు—విశ్వము; ఊర్మిళ—జాగ్రదవస్థ. (2) శత్రుఘ్నుఁడు—శ్రుతకీర్తి, శత్రుఘ్నుఁడు—తైజసము; శ్రుతకీర్తి—స్వప్నావస్థ. (3) భరతుఁడు—మాండవి, భరతుఁడు—విరాగము; మాండవి-సుషుప్తిఅవస్థ. (4) శ్రీరాముఁడు—జానకి, శ్రీరాముఁడు—అంతర్యామి; జానకి—తురీయఅవస్థ. (1) రజోగుణము=ఫలము కామము. (2) సత్త్వగుణము=ఫలము అర్థము. (3) తమోగుణము = ఫలము ధర్మము (4) త్రిగుణాతీతము=ఫలము మోక్షము.]

దోహా 369

ధర్మార్థకామమోక్షములను, సేవా శ్రద్ధా తపోభక్తులను పొందినవానివలె, రాజు నల్వురకొడుకులను గోడండ్రనుఁ జూచి, సంతసించెను.

చౌపాయ్

శ్రీసీతా రాముల వివాహముపలె, లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులవివాహము జరిగెను. వధూవరుల కిచ్చినకట్నముల జెప్పుటకు శక్యము కాదు; సువర్ణముతోను మణులతోను మండపము నిండెను. చీనిచీనాంబరములు, పట్టుపీతాంబరములు, కాశ్మీరశాలువలు, అమూల్యమగు వస్త్రాద్యలంకారములు, రథగజతురంగములు, దాసదాసీజనంబులు, సువర్ణశృంగములతోఁ గూడిన కామధేనువువంటి గోవులును— ఈ మొదలగుపదార్థము లనేకములను కట్నముక్రింద జబ్బించిరి; వానిం జూచినవారుతప్ప, తదితరులు వినిని నమ్మరు. వానింజూచి, దిక్పాలురు దశరథుని స్తోత్రముఁజేసిరి; అతఁడు వారిని సత్కరించి, పూజించెను. యాచకులు కోరినవస్తువుల నతఁడు వారి కిచ్చెను; వినియోగింపఁబడిన తరువాత మిగిలినపదార్థమునను వసిష్ఠగృహమునకు సేవకులు తీసికొనివెళ్లిరి. తదుపరి, జనకచక్రవర్తి చేతులను జోడించుకొని, పెండ్లివారికి నమస్కరించి, యిట్లు విన్నవించెను.

చాంద్ 53, 54, 55, 56.

జనకచక్రవర్తి పెండ్లివారిని యాదరించి, మన్నించి, సత్కరించి, పూజించి, వారికి విన్నపములఁ జెప్పుకొనెను. అనంతర మతఁడు మునీశ్వరులచరణములకు నమస్కరించి, వారినిఁ బూజించెను. తదుపరి, యతఁడు చేతులను జోడించుకొని, దేవతలకు నమస్కరించి, యిట్లు విన్నవించెను. "ఓ దేవతలారా! ఓఋషులారా! మనుజుల శుద్ధాంతఃకరణముఁ జూచియే, దేవతలును సాధువులును సంతసించెదరు. దోసెడునీరువలన సముద్రునకు సంతోషముకలుగునా? మీరు మహానుభావులు; ఎట్లు మిమ్ములను సంతోషపెట్టఁగలను? మీరు నన్ను దయతోఁ జూచి, రక్షింపుఁడు. నేను మీసేవకుఁ దగినవాఁడ నయినయెడల, నన్నుఁ గటాక్షింపుఁడు." తదుపరి జనకుఁడును గుశకేతువును జేతులను జోడించుకొని, వినయవిధేయతలతో దశరథునితో నిట్లు విన్నవించిరి: "ఓనాథా! మీతో సంబంధముఁ జేయుటవలన, మాకు గౌరవము వచ్చెను, మారాజ్యమును మాసమాజమును, మాసర్వమును, మీసేవకులమని భావింపుఁడు ఈమానల్వీరుకన్యలను మీపరిచారికలనిభావించి, వారిని రక్షించి, కాపాడుఁడు. ఓకృపామయుఁడా! వర్తమానముఁబంపి, మిమ్ముల నిచ్చటకు రప్పించుట, నాతలకుఁ దగనిపని; కనుక, నాయపరాధమును క్షమించి, కాపాడుఁడు." అనంతరము దశరథమహారాజు జనకచక్రవర్తిని పలువిధముల నాదరించి, సత్కరించి, కొనియాడెను. వారి యన్యోన్యానురాగమును, బహుస్వరవినయములను చెప్పుటకు శక్యముకాదు. వారి యన్యోన్యానుబంధములు బలసి, బిగిసెను. దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; దేవదుందుభులు మ్రోఁగెను; వేదధ్వనులు పిక్కటిల్లెను; జయజయశబ్దములతో భూనభోంతరాళములు నిండెను; పంచవాద్యములు మ్రోఁగెను. దశరథమహారాజు విడిదిగృహమునకు వెడలెను. సువాసినులు మంగళాష్టకములఁ బాడుచుండిరి; మంగళధ్వనులు చెలఁగెను. వసిష్ఠునియాజ్ఞాప్రకారము, వధూవరులఁ దీసికొని, యంతఃపురములోఁ బ్రవేశించిరి.

దోహా 370

మాటిమాటికి జానకి శ్రీరాముని జూచి, లోలోపున సంతసించెను; రాముని చేరిచూచుటకు సిగ్గును, చూడవలెనని యభిలాష

యు—ఈవిధముగ నామె యాందోళనమునొందెను. ఆమీనాక్షీ, ఆచకోరాక్షీ నేత్రములు ప్రేమపూరితములై, క్రేగంటిదృష్టులతో వరునిఁ జూచెను.

"శ్లో. ఉత్తుంగ స్తనమండలోపరిలసత్ప్రాలంబముక్తామణే
రంతర్బింబిత మింద్రనీలనికరచ్ఛాయానుకారిద్యుతిః,
లజ్జావ్యాజ ముపేత్య నమ్రవదనా స్పష్టం మురారే ర్వపుః
పశ్యంతీ ముదితానుదేస్తుదనా లక్ష్మీర్వివాహోత్సవే."

కర్ణామృతము.

చౌపాయ్

ఆశ్రీరాముని శ్యామశరీర లావణ్యము, కోటిమన్మథులను మించియుండెను. పాణిగ్రహణముతో గూడిన నతనిచరణారవిందములను, తుమ్మెదలువలె, మునీశ్వరు లాశ్రయించియుందురు. అతనిపీతాంబరము, మెఱుపుకంటెను, ప్రాతఃకాలసూర్యునికంటె, నధికదేదీప్యమానముగ నుండెను. అతని కటిసూత్రము ముప్పదికింకిణీరవములు శ్రావ్యముగనుండెను; అతని విశాలబాహువులకుఁ గల భుజబంధులును, పీతాంబరముఁ జూచి, సంతోషింపవలెను; అతనికరమున్ద్రిక (ముద్దుటుంగరము) మనస్సులను భ్రమింపఁజేయును. అతని వివాహాలంకారము లతిశోభస్కరముగ నుండెను; అతనిహృదయమున ప్రేమముండిన పతకములును హారములును ధగధగాయమానముగ వెలిఁగెను. అతని పట్టుయుత్తరీయమునకు మణులను ముత్యములు నద్దిరి. ఆకర్ణములలోచనములు, ఆకర్ణకుండలములు, ఆచక్కనిముఖము, కనుబొమలు, తీరుగలముక్కు, లలాటమునఁ దిలకము, నవరత్నస్థగితమగు కిరీటమును ధరించినశిరస్సు-ఇంత చక్కనినిగ్రహము కదా!

ఛాంద్ 58, 59, 60.

ఆముత్యాలహారములు,ఆరత్నకిరీటము,ఆదివ్యమంగళవిగ్రహము, మనుజులనిత్తముల నపహరించెను. నగరస్త్రీలత్యంతసుందరులు; వారు సముతము రామునిఁ జూచి, యాశ్చర్యపడి, దృష్టిపరిహారార్థము తృణముద్రుంచి, విసర్జించిరి పెండ్లికుమారునకు వస్త్రాభ్యలంకారములను దిగదుడిచి, స్త్రీలు మంగళహారతుల నిచ్చిరి; హారతులనిచ్చి, పెండ్లిపాటలఁ బాడిరి, దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; వందిమాగధసూతజనంబులు

బరాబరులఁ దీర్చి, పుత్రపాఠములఁ జదివిరి. శ్రీజానకీరాములు రాణి వాసములోఁ బ్రవేశించిరి. వారితోఁ గూడి సువాసినులు లోనికివెళ్లి, లోకాచారప్రకారము, వధూవరులచేతఁ బువ్వులబంతుల నాడించి, సరసముగ పాటలఁబాడిరి. "ఓరామా! ఈపరమాన్నమును నీవు జానకినోటిలోఁ బెట్టుము" అని పార్వతి రాముసకు బోధించెను. "ఓ జానకీ! ఈపరమాన్నమును నీవు రాముసినోటిలోఁ బెట్టుము" అని సరస్వతి జానకికి బోధించెను. ఈప్రకారము సరసవినోదములలో రాణి వాసపుస్త్రీలు కాలమును గడపిరి. స్వహస్తకంకణమణులలో శ్రీరాముని ప్రతిబింబమును జానకి చూచి, రామునిప్రతిబింబ మదృశ్యమయినయెడల విరహదుఃఖము ననుభవింపవలెగదా యని తలఁచి, హస్తమునామె కదల్చకయుంచి, యాప్రతిబింబముఁ జూచుచు బ్రహ్మానందముఁ బొందెను. ఆవధూవరుల చర్యలఁ జూచి, స్త్రీలు సంతోషించుచుండిరి; ఆవధూవరులఁ దీసికొని, వారు విడిదిగృహమునకు వచ్చిరి. వారిసంతోషముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు; ఆజానకీరాములవద్ద నుండినసువాసిను లాసంతోషము ననుభవించిరి; కాని, తదితరులకు దానిసంగతి తెలియదు. భూనభోంతరాళములు మంగళధ్వనులతో నిండెను; ఎటు వైపుజూచినను మంగళాశీర్వచనములు వినఁబడెను. "ఈవధూవరులాచంద్రార్కము జీవించెదరుగాక" అని జనులు దీవించిరి. యోగీశ్వరులు, దేవతలు, మునులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, శ్రీవారి వివాహమహోత్సవముఁ జూచి, పరమానందభరితులయి, భేరీమృదంగములను, దుందుభులను మ్రోగించిరి. బ్రహ్మాదిదేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి. 'జయజయ' అని పలికి వారు స్వలోకములను నిష్క్రమించిరి.

దోహా 371

ఆనల్వురకుమారులును తమతమభార్యలతోఁ గూడి, తండ్రివద్దను వచ్చిరి. ఆయుత్సవము, ఆసంతోషము, రాజసూజాగమునిండి, పొర్లిపాతెను.

చౌపాయ్

గొప్పనిందు సిద్ధముఁజేయించి, జనకుఁడు పెండ్లివారికి వర్తమానముఁ బంపెను. చీనిచీనాంబరములను మార్గములోఁ బఱచి, వానిపై నడిపించుకొని, దశరథమహారాజును నల్వురకుమారులను జనకుఁడు

విందునకుఁ దీసికొనివచ్చెను; అతఁడు వారిని నాదరించి, సత్కరించి, వారిపాదములఁ గడిగెను; తదుపరి, వారిని యుచితాసనములపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. జనకుఁడు దశరథుని చరణములను స్వయముగా జలములతోఁ గడిగెను. ఆజనకుని యాచరణమునుఁ జెప్పుటకు శక్యము కాదు. శ్రీసాంబశివుని హృదయారవిందమున నెల్లపుడు నిలిచియుండు శ్రీరాముని చరణకమలముల నతఁడు ప్రక్షాళనముఁ జేసెను; లక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు శ్రీరామునివంటివారని జనకుఁడు తలఁచి, స్వయముగా వారిపాదములఁ గడిగెను; యథాయోగ్యముగ నతఁడు వారిని యుచితాసనములపైఁ గూర్చుండఁబెట్టెను. జనకునియాజ్ఞాప్రకారము, బంగారుపుడకలతోఁ గ్రుచ్చఁబడిన మణిపళ్లెరములను వంటవాండ్రు తీసికొనివచ్చి, వారియెదుటఁ బెట్టిరి.

దోహా 372

ఆచతురులగు వంటవాండ్రు వినయపూర్వకముగఁ బళ్లెరములఁ బట్టుకొని వచ్చి, షడ్రసోపేతమగు పక్వాన్నమును, పిండివంటలను, కూరగాయలను, సూపమును, ఘృతమును, భక్ష్యములను నిమిషములో వడ్డించిరి.

చాపాయ్

పంచభూతములకు బలిహరణము నిచ్చి, వారు భోజనముఁజేయుట కారంభించిరి; ఆసమయమున, స్త్రీలు వచ్చి, విందుపాటలను, వియ్యాలవారిపాటలను, సరసముగఁ బాడిరి. ఆపప్పుకూరలును, పక్వాన్నము నమృతోపమానముగ నుండెను; వానిని భుజింపవలెను కాని, వర్ణించినందున లాభములేదు. షడ్రసోపేతముగ భక్ష్య, భోజ్య, లేహ్య, చోష్యములను వడ్డించిరి; అనేకవిధముల నొక్కొక్కటి చేయఁబడెను. మాధుర్యములో నొకదానికంటె నొకటి మించియుండెను. ఒకరసముకంటె నొకటి రుచ్యముగనుండెను. వావివరుసలఁ బెట్టి, స్త్రీపురుషులపేరున పాటలఁగూర్చి, సువాసినులు పాడిరి. సమయోచితముగ వారు హాస్యముఁజేయ నారంభించిరి; వారి సరసవచనములకు దశరథుఁడు మొదలగువారు సంతోషించి, నవ్వుచుండిరి. ఈప్రకారము వారు భోజనముఁజేసి, యుత్తరాపోశనముఁబట్టి, లేచిరి.

దోహా 393

పెండ్లివారికి జనకుఁడు తాంబూలాదుల నిచ్చి వారిని సన్మానించెను; అతని సెలవుఁగైకొని, దశరథుఁడు విడిదిగృహమునకు వచ్చెను.

(అధికపాఠము.)

శ్రీరాముని చల్దియాఁగింపులు.

దోహా 1-126

అంతఁ బ్రాతఃకాలమయ్యెను; జనకచక్రవర్తి తనకుమారునకు వర్తమానముఁ బంపెను; లక్ష్మీనిధి స్నేహితులతోఁగూడి తండ్రివద్దకు వచ్చి, తండ్రిచరణములకు నమస్కరించెను. అతఁడు కుమారుని నాదరించి, "ఓయీ! విడిదిగృహమునకుఁ బోయి, దశరథమహారాజును దర్శింపుము. నావిజ్ఞాపనమును వారికి విన్నవించి, వారిసెలవుప్రకారము, నీభావమఱఁదులను నల్వురను విందుభోజనమునకుఁ దీసికొనిరమ్ము" అని చెప్పెను. లక్ష్మీనిధి పరమానందభరితుఁడై, తండ్రికి నమస్కరించి, సఖులతోఁ గూడి, చంచలమగు గుఱ్ఱములపై నెక్కి వెడలెను. అనేకవిధముల వారు వానిని నడిపించి, వారిలోవారు గుఱ్ఱములనడకకు నవ్వుచు, వానిని వీఁపుమీఁదఁ దట్టుచు, విడిదిగృహమువద్దకు వచ్చిరి. ఆలక్ష్మీనిధి సఖులతో గుఱ్ఱములపైనుండి దిగి, లోనికివెళ్లి, దశరథునకును నల్వురుభావమఱఁదులకు నమస్కరించెను. ఆరఘుకులదీపకుఁడు దశరథుఁడు లక్ష్మీనిధిని నాదరించి, సత్కరించి, తనవద్దఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొనెను. ఆప్పుడు లక్ష్మీనిధియు, స్నేహితులును శ్రీరామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నుల దివ్యమంగళవిగ్రహములఁ జూచి, సంతోషించిరి; భావమఱఁదిని జూచినందున, శ్రీరామునినేత్రములు చల్లఁబడెను. అప్పుడు లక్ష్మీనిధి చేతులను జోడించుకొని, "ఓమహారాజా! మాతండ్రిగారి యాజ్ఞప్రకారము, నల్వురుభావమఱఁదులను విందుభోజనమునకుఁ బిలువఁబంపితిని" అని విన్నవించెను. వినయవిధేయతలతో నతఁడు చెప్పిన మాటలను దశరథుఁడు విని, మందహాసముఁజేసి, నల్వురుకుమారులఁ బిలిచి, వారిని విందుభోజనమునకుఁ బంపెను. ఆనల్వురుకుమారులు జనకుని నగరునకు వెళ్లుటకు సిద్ధముగనుండుటఁ జూచి, వారివారి స్వకీయసేవకులు వచ్చి వారిని సింగారించుట కారంభించిరి. మూఁడుపట్టీలుగ దిద్దబడిన జలతారుపాగాను శ్రీరాముఁడు ధరించెను; ఆపాగాకు ముం

దు ముత్యాలతురాయి గ్రుచ్చఁబడెను. ఇట్లు పెండ్లికుమారుఁడు సింగారించుకొని వెడలెను. ఆజగన్మోహనాకారుని, ఆశ్రీరాముని చక్కఁదనముఁ జూచి, బ్రహ్మ మహేశాదిదేవతలుసయితము భ్రమించిరి. ఈప్రకారము నల్వురు సింగారించుకొని, అత్యుత్సాహముతో నుప్పొంగుచు, గుఱ్ఱములపై నెక్కి, వారి యుత్తరీయములు వ్రేలుచుండ, వారు పెండ్లివారిగృహమునకు వెడలిరి. ఆరఘురామునితో సమానమగువారు, రామునకుఁ బ్రాణమువంటి స్నేహితులు భావమఱఁదియు, మంచిగుఱ్ఱములపై నెక్కి వెడలిరి. వారుకూడ మదించినగుఱ్ఱముల నెక్కి, రామునివెంట నడచిరి. లక్ష్మీనిధి సఖులతోఁ గూడి, నవ్వుచు, నవ్వుఁబుట్టించుచు, గుఱ్ఱమును కదముఁ ద్రొక్కించుచు, దానిపగ్గములఁ బట్టుకొని, హాస్యములాడుచుండెను. జగద్విఖ్యాతమగు 'జగవందన' మనుగుఱ్ఱముపై శ్రీరాముఁడు స్వారిచేయుచుండెను; ఆగుఱ్ఱము యొక్కసొగసు నెవరు చెప్పఁగలరు ? దానిజూచినందున, మనస్సు భ్రమించును. శ్రీరామునియిచ్ఛను గ్రహించి, యాగుఱ్ఱము నడచును. ఆతఁడు వెళ్లఁదలఁచినస్థలమునకు దానియంతట నది వెళ్లును. దానిరాకపోకలు క్షణములో జరుగును; అనేకవిధముల కదముఁద్రొక్కుచు, భూమిమీఁదఁ బాదములను మోపకయే, యాగుఱ్ఱమునడచును. సంతోషముచేఁ గుప్పించి యెగయుచు, చంచలముగ దుమికుచు, మార్గములో నుండిన చాపలఁజూచి, వానిమీఁదనుండి చతురముగ దాఁటుచు, భరతుని రంగురంగులగుఱ్ఱము, చిత్రవిచిత్రముగ నడచెను; దానిశోభను వర్ణించుటకు శక్యముకాదు. 'చంపా' యనుపేరుగల గుఱ్ఱముపై శత్రుఘ్నుఁడు స్వారిచేయుచు వెడలెను; ఆగుఱ్ఱము సమాజమువారిముందు నృత్యముఁజేయుచు, నడచెను; దానినడకలఁ జూచి, నెమళ్లును మృగములును సిగ్గుపడెను. ఏమాత్రము దానిని గొట్టుటకు హాస్యముఁ జూచినను దానినిఁ గొట్టకపూర్వమే, యాగుఱ్ఱము గ్రహించి, యెంతబుజ్జగించినను లక్ష్యముఁజేయక, పరుగెత్తును. లక్ష్మణుఁడు స్వారిచేయుచుండినగుఱ్ఱ మతిచురుకు; అమూల్యమగుజంతువు; ఆగుఱ్ఱ మతిసొగసుగ పంకరటింకరగనడచును; అది భూమిమీఁదఁ బాదమును మోపదు; ఎంత వఱకు నది వాయుమండలములో నడచును; ఒకప్పుడు ప్రక్కకుదిరిగి,

కుప్పించి, లక్ష్మీనిధి గుఱ్ఱముప్రక్కకు వచ్చి పడుచుండును. సమయోచిత ముగ, లక్ష్మణుఁడు నవ్వుచుండును; శ్రీరామమూర్తి మందహాసముఁ జేయును. ఆగుఱ్ఱము యొక్క చపలత్వమును లక్ష్మణుఁడు స్వారిచేయు టయు, ఉభయులు (నిమిపంశస్థులును, రఘువంశస్థులును) చూచి యాశ్చర్యముపడిరి. శ్రీరామమూర్తి మొదలగుబాలురు లక్ష్మణుని స్వారిఁ జూచి, సంతోషించి, యతనిని కొనియాడిరి. ఈప్రకారము వారు మార్గములో ననేకవినోదములఁ జూపుచు వెడలిరి. వారిముందు పంచ వాద్యములు మ్రోఁగుచు నడచెను. భట్రాజులు బిరుదావళీలను వర్ణించుచు ముందు నడచిరి. వారిసంబరముఁ జూచుటకు, నారీమణులు గృహాములలోపలనుండి వచ్చి, గుమ్మమువద్ద నిలువఁబడిరి. ఒకనారీమణి శ్రీరాముని ముఖారవిందముఁ జూచి, యానందభరితురాలయ్యెను; రామునిచక్కనిరూపముఁ జూచినందున, నామె యనురాగముచే పరవశురాలయ్యెను. మఱియొకకన్య పెండ్లికుమారుని రూపురేఖలఁజూచి, స్మారకముతప్పెను. ఆమె నేత్రములను మూసికొనెను; ఆమె హృదయములోఁ గామముపుట్టెను; ప్రేమ ముడిపడెను. మఱియొకచంద్రముఖి, ముసుఁగుదీసి, చేతిలోనుండిన దర్పణములో రాముని ప్రతిబింబముఁ జూచి, యానందసముద్రములో మునిఁగెను. ఆమె పతివ్రతకనుక, రామునిఁ బ్రకటముగఁ జూచుటకు వెఱచెను.

దోహా 30-50

మఱియొకపడుచు శ్రీరాముని శ్యామలశరీరముఁ జూచి, యతనికి దృష్టిదోషముతగులకుండ, గడ్డిపోచను ద్రుంచి, యతనిరూపములో లీనమై, మైమఱచెను. "ఓసఖీ! ఈపెండ్లికుమారులు విందుభోజనమునకు జనకునిగృహమునకు వెళ్లుచున్నారు. వారిని లక్ష్మీనిధి పిలుచుకొని, వెంటఁదీసికొని వెళ్లుచున్నాఁడు. వీరు రఘునంశబాలకులు. ఈసల్వురు దశరథమహారాజు కుమారులు. ఆహా! సఖీ! ఏమి నాభాగ్యము! నాజన్మము సఫలమయ్యెను; నేను ధన్యురాలను. ఈపెండ్లికుమారులను, ఈసూర్యకుల తిలకముల నీవిధమునఁ జూడని యెడల, వారిదర్శనము కలుగుట దుర్లభము. జనకుని ముద్దుకూఁతురు జానకి, యదృష్టవంతురాలు; ఆమెసౌభాగ్యము చల్లగనుండుఁగాక; ఇంత

చక్కనికుమారునిపొందు జానకికిఁ గలిగెను." అని యొకస్త్రీ ముచ్చటించెను. "ఓసఖీ! సమయమువచ్చెను; లేలెమ్ము; ముసుఁగువేసికొనుము; శీఘ్రము జనకునినగరునకువెళ్లి, చిత్రములఁ జూచెదము. మనము వినోదించి, వారికి వినోదముఁ గలిగించెదము." ఈప్రకారము స్త్రీలు పరస్పరము వారిలోవారు కూడఁబలుచుకొని, నగరునకు వెడలిరి. శ్రీరాముఁడు తమ్ములతోఁ గూడి, ప్రసంగించుచు, వారి సంభాషణను వినుచు, ముసిముసినవ్వులు నవ్వుచు, వెళ్ళుచుండెను. తుదకు వారు రాజసింహద్వారమువద్ద గుఱ్ఱములను నిలువఁబెట్టిరి; ముత్యాలమ్రుగ్గులు పెట్టఁబడియుండెను. రాణి 'సునయన,' యాజ్ఞప్రకారము సువాసినులు సువర్ణకలశములఁబట్టుకొని, ద్వారమువద్ద నిలువఁబడిరి; మఱికొందఱు కర్పూరహారతులఁ బట్టుకొనియుండిరి. బంగారుపళ్ళెరములలో హారతులఁ దీసికొనివచ్చి, వారు పాటలఁబాడిరి; వారు పెండ్లికుమారులకు హారతులనిచ్చిరి. వారు శ్రీరామునిదగ్గరకువచ్చి, యతని రూపురేఖలఁ జూచి, పరవశులయిరి; వారినేత్రము లానందబాష్పములతో నిండెను. వారు పరవశులై, యెచ్చటివా రచ్చట నిలిచి, నిశ్చేష్టులయిరి ఆజగన్మోహనుని దివ్యమంగళ విగ్రహముఁ జూచి, వారు భ్రమించిరి. వారిలో నొకరికయినను శరీరముపై స్మృతిలేదు. ఇఁక మంగళాచరణములఁ జేయువా రెవరు? ఈప్రకారము సువాసినులు పరమానందభరితులై, మఱల ధైర్యమునవలంబించి, కన్నీటిఁదుడుచుకొని, శ్రీరామునకు మంగళహారతి నిచ్చిరి. పిమ్మట లక్ష్మీనిధి ముందు గుఱ్ఱముమీఁదనుండిదిగి, నల్వురకుమారులను గుఱ్ఱములమీఁదనుండిదింపెను; అతఁడు శ్రీరాముని హస్తముఁబట్టుకొని, వారినల్వురను నగరులోనికిఁ దీసికొనివెళ్లెను. అంతఃపురములో రాణి సునయనయుండిన స్థలమునకు వారు వెళ్లిరి. ఆమె చక్కదనము జూచి, ఇంద్రాణియు రతీదేవిసయితము సిగ్గుపడుచుండిరి. ఆమెకు నలువైపుల నల్వురుచంద్రముఖులు నిలిచియుండి, చామరములను వీచుచుండిరి; ఒకస్త్రీ రామునకు మంగళహారతినిచ్చి, పాటఁబాడెను. మన్మథుని సయితము మోహింపఁజేయు చక్కనిరూపముతో శ్రీరాముఁడు వెళ్లెను; అతనిం జూచి, యంతఃపురస్త్రీలు దిగ్గునలేచి, నిలువఁబడి, నిశ్చేష్టు

ళయిరి; వారిలో నొకరికిని శరీరముపై స్మృతిలేదు. వారు రామునకు దివ్యాభరణములను దిగఁదుడిచి, హారతినిచ్చిరి తదుపరి, వారానల్వురు కుమారుల పాదములను జలముతోఁ గడిగి, వారిని నాలుగుసింహాసనములపైఁ గూర్చుండఁబెట్టిరి. రాణి సునయన, రెప్పపాటు వేయకుండ, నల్వురుకుమారులఁ జూచుచుండెను; ఆమెచైతన్యము తప్పెను; ఆమె ముఖమునుండి మాట వెలువడలేదు. ఏపనిజేయుట కామెకుఁ గరచరణములు కదలలేదు. పరమానందములో నామె మునిఁగియుండెను; శ్రీరాముని జగన్మోహనరూపముఁ జూచినందున, నామె నేత్రములవెంబడి ఆనందబాష్పములు వరదలై కారెను. ఆమెయవస్థను శ్రీరాముఁడుచూచి విచారించెను; ఆమెతోఁ బ్రసంగించుట కతఁడు సిగ్గుపడి, యూరకుండెను.

దోహా 51-80

శ్రీరాముని చిత్తవృత్తిని యొకస్త్రీ కనిపెట్టి, యతనితో నిట్లు పలికెను. "ఓరామా! ఇదియంతయు నీప్రభావమే కాని, మఱియొకటి కాదు." ఆమెమాటలను సునయన విని, తెలివిఁదెచ్చుకొని, ధైర్యము నవలంబించి, దూరముగనుండి రాముని ముఖమును ముద్దాడి, తనచేతులను ద్రిప్పి, తన శిరముపై వ్రేళ్లను విఱుచుకొనెను. వారికి దృష్టిదోషము తగులకుండ, సునయన తృణమును ద్రుంచి, పారవేసెను. అమూల్యమగు వారిరూపములను గ్రహించినందులకు రాణి సంతోషించి, చేతులను జోడించుకొని, వారితో నిట్లుపలికెను. "ఓబాలకులారా! లేలెండు; మీయిష్టప్రకారము పదార్థములను భుజింపుఁడు" అనెను. ఆమెమాటప్రకారము వారు సఖులతోఁగూడి, విందుభోజనమునకు లేచిరి. అప్పుడు సునయన స్వయముగ నల్వురుకుమారులచరణములను జలముతోఁ గడిగెను. రత్నస్థగితమగు నాలుగుసింహాసనములపై, నామె వారినిఁ గూర్చుండఁబెట్టెను; బంగారుపళ్లెరములలో మధురపదార్థములఁ దీసికొని, వారియెదుట బెట్టెను. వారివారిరుచుల కనుగుణ్యముగ, వారు వానిని భుజించిరి; ఆసమయమున, వారికి రాణి చామరమును వీచుచుండెను. సమయస్ఫూర్తిగ అత్తవారు హాస్యముఁ జేయుచుండిరి; వారిసంతోషముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. ఆమధుర పదార్థములపాకమును పెండ్లికుమారులు కొనియాడుచు, వానిని

భుజించిరి. వారు పానీయములఁ ద్రాగి, యుత్తరాపోశనముఁబట్టి, కరచరణములఁ బ్రక్షాళనముఁ జేసికొనిరి. తదుపరి, వారు దుస్తులను ధరించి, సఖులతోఁగూడి, కూర్చుండిరి. సుగంధద్రవ్యములను వారు శరీరముల కద్దుకొనిరి ఈప్రకారము నల్వురుకుమారులు జనకుని గృహములోఁ జేలీవినోదముల జరగించిరి; వారి రూపురేఖావిలాసములఁ జూచి, కోటిమన్మథులు సయితము సిగ్గుపడుచుండిరి. ఆసమయమున, లక్ష్మీనిధిభార్య, సకలసుగుణసంపన్నురాలు, అపరంజిబొమ్మ 'సిద్ధి' యనుపేరు గలస్త్రీ యొకచెలిక త్తెవలన రాముని వృత్తాంతమును విని, సంతోషించెను. ఆమె యదృష్టవంతురాలు; సౌభాగ్యవతి; నవయౌవనముచే మించిన రసికురాలు; శృంగారాదిభావములలో నామె నిపుణురాలు. ఆనిమిషశేఖరమహారాణి, ఆచతురజాణ, ఆయపరంజిబొమ్మ, ఆచక్కదనాలకుప్ప, రామునియందుఁ గలయనురాగముచే నుప్పొంగుచు, రామునిరూపమును ధ్యానించుచు, ఆచంచలాక్షి, చెలిక త్తెలతోఁ గూడి, సంభ్రమముతో రాముని౯జూచుటకు వచ్చెను. ఆచంద్రముఖి, కమలముఁబట్టుకొని, మందగమనంబున వచ్చి, శ్రీరాముని హస్తముఁ బట్టుకొని, మందహాసముఁ జేసెను; ఆమె చెలిక త్తెలఁ జూచి, కనుగీటి, రామునితో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓరాజకుమారా! ఓరామా! మనుజులచిత్తముల నపహరించుటలో నీవు మంచిచతురుఁడవు. నామీఁద నీకు దయలేదు; కనుక, నన్నుమఱచి, యత్తసద్ద నీవు కూర్చుంటివి." "ఓబాలా! నీమాట నీకేవర్తించును; నన్ను వ్యర్థముగ దూషింపకుము. నేనువచ్చినసంగతి నీకుఁ జెలియును; అయినను నీవు దాఁగియుంటివి ఇప్పుడు నేను నీయంతఃపురముప్రక్కనుండి వచ్చియుంటిని. అప్పుడు నీవు మైమఱచియుంటివి. ఓబాలా! మీగృహాచారములు శ్లాఘనీయములు. లోపాలోపములు మీగృహములో సరింపఁబడును." ఇట్లు రాముఁడు ప్రత్యుత్తరమునిచ్చెను. "ఓరామా! నీగృహమర్మాలు మాగృహములో వర్తింపవు." అని సిద్ధి పలికినపలుకులకు, సునయనయెదుట, ప్రత్యుత్తరముఁ జెప్పుటకు రాముఁడు సిగ్గుపడెను ఆసమయముఁ జూచి, సిద్ధి రామునిహస్తముఁ బట్టుకొని, తదితరరాజకుమారులఁ బిలుచుకొని, స్వాంతఃపురమునకు వెళ్లెను; ఆ

నల్వురురాజకుమారులనునాలుగుసింహాసనములపైఁగూర్చుండఁబెట్టెను. ఆమెమాటిమాటికి శ్రీరాముని దివ్యమంగళవిగ్రహముఁ జూచి, ఆనందించి, అతనికి మంగళహారతినిచ్చెను. మాలతీపుష్పములదండ నతనిమెడలో వేసి, ఆమె తనపయ్యెదకొంగుతో రామునిముఖముఁ దుడిచెను; పరిమళద్రవ్యముల నతనిగాత్రములకు రాచెను; చల్లనిపానీయముఁ దీసికొనివచ్చి, త్రాగుటకిచ్చెను. ఫలాగీఫలములును, గర్పూరమును, నాగవల్లీదళములును, ముత్యాలదూర్ణముతోఁ గూడిన తాంబూలము నొకచెలియ తీసికొనివచ్చి, రామున కందిచ్చెను. మఱియొకతె 'వీకిదాను'ను బట్టుకొని, నిలిచియుండెను; మఱియొకరిత చామరమును వీచుచుండెను. వివాహమున కాహ్వానము చేయఁబడిన నిమివంశపు రాజకుమారికలు రామునిఁ జూచుట కుత్సుక్యులూరుచుండిరి; కాని, వారు సిగ్గుపడి, యూరకుండిరి. ఆచిదానందపురుషులు, ఆనల్వురకుమారులు సిద్ధియంతఃపురములో నుండిరని వారికి విశదమయ్యెను. రామునిఁ జూడవలెనను కుతూహలముచే రాజకుమారికలు వచ్చిరని సిద్ధి గ్రహించి, తగినవిధమున వారిని నాదరించి, సత్కరించెను. ఆసమయమున నామె గృహము కేళీవినోదములతోఁ గూడియుండెను. ఆణిముత్యములతోఁ జెక్కఁబడిన నెమలిపించము, తురాయి రామునిలలాటమునకుఁ గట్టఁబడియుండెను; దానినొగసుఁ జూచి, మునులచిత్తములే భ్రమించినపుడు, రాజకుమారికలమనస్సులు చంచలమయ్యెనని చెప్పటయేల? ఆహా! శ్రీరామునిరూపము ముద్దులను మూటఁగట్టుచుండెను; అతనిఁ జూచి, స్త్రీలు మోహాముచేఁ బరవశులై, చేష్టలఁదప్పి, మాటలులేక, చెక్కినబొమ్మలువలె, నిలువఁబడి, రెప్పవేయక, చూచుచుండిరి. తమవంటి చక్కనివారు లేరని గర్వించిన స్త్రీలు సయితము గర్వమును విడిచిపెట్టిరి; రామునియెదుట, వారి చక్కదనము భిక్షమునకు వచ్చినట్లుండెను సిద్ధి మొదలగు రాజకుమారికలందఱు పరమానందభరితులయిరి. ఆసమయమున వా రనోన్యము హాస్యముఁజేసికొనుట కారంభించిరి.

దోహా 80-100

"ఓరామా! ఇంతచక్కనిరూపము నీకెట్లుగచ్చెను? మన్మథుఁడు చక్కనివాఁడని వినియుంటిని? ఒకవేళ, నీవతనికిఁగాని పుట్టియుంటి

వా?" అని యొకకుమారిక పలికెను. "ఓరామా! నాకన్నులయెదుట నిలిచియుంటివి కనుక, నాకవిషయము నడుగుచున్నాను; దాఁచక నిజముఁ జెప్పుము. మనయాచార ప్రకారము క్షత్త్రియులు క్షత్త్రియులనే వివాహమాడవలెనుకదా! నీచెల్లెలు, శాంత, ఋష్యశృంగుని యెట్లు వివాహమాడెను? ఆమె నతఁడువరించెనా? లేక, అతనిపాత్రు నామె కోరెనా! మీరఘువంశము నిష్కళంకము. ఈసంగతి యథార్థముఁ జెప్పుము." అని సిద్ధి యడిగెను. "ఓబాలా! నామాటను వినుము. ఎవ రెవరికి బ్రహ్మ వ్రాసియుండెనో, వారివారికి వివాహమగును. అప్పుడే, వారివారికి సంయోగమగును. వారివివాహము, కర్మానుసారము జరగును. ఈసంగతిఁ జూడుము; రఘువంశస్థులము మేమెచ్చట? విదేహులు, వైరాగులగు మీరెచ్చట? మనయుభయులకు సంబంధము కలిగెనుకదా! బ్రహ్మవ్రాసినవ్రాత నెవరు చెప్పఁగలరు? నామాట యొకటికాకలదు; ఆమాటను వినిన, మీకు నవ్వువచ్చును. దానిని వినిన నెంతో యాశ్చర్యముగ నుండును. ఓసిద్ధి! సీభర్త లక్ష్మీనిధి; మీయిరుపుర నామములు స్త్రీవాచకములుకదా? మీయిరుపుర కెట్లు వివాహమయ్యెను." అని లక్ష్మణుఁడు హాస్యముఁ జేసెను. "హానా! ఓబాలుఁడా! నీమాట కెదురు లేదని తలంచి, పొంగుచుంటివి! మీయింటిచిత్రములు, మీయింటినడకలు, లోకమునకుఁ దెలియును. మీఅయోధ్యాపురనారీమణులు ఉదారులు; చతురులు; వారు సాయసముఁదిని, పిల్లలను గనుచుందురు; పురుషులప్రసక్తి వారికి లేదుకదా!" అని యొకకుమారిక యెత్తిపొడిచెను. ఆమె మాటలను రాముఁడు విని, ముసిముసినవ్వునవ్వి, "ఓబాలామణీ! నీ గుట్టును నీవు దాచియుంచుకొని, నీవేలపరులను యెత్తిపొడుచుచుంటివి? తల్లిదండ్రులు లేకున్న సంతోషము కలుగదు. ఈసంగతి నిశ్చయము; దీనికి వేదమే ప్రమాణము మానారీమణులకుఁ దండ్రిప్రసక్తి లేదు; అయినను, మామాటకేమి! మీమాటఁ జెప్పుము; మీవారి మాటను దించిపెట్టి, యొకరి నెత్తిపొడుచుట యుచితమా? మీకు స్త్రీపురుషులప్రసక్తిలేదు; మీపిల్లలు భూమిలోనుండి పుట్టుచుందురు. ఈచమత్కారము మాస్త్రీలకుఁ దెలియదు." అని పలికెను. ఆసమయ

మున సిద్ధిచెల్లెలు, సుకుమారి, పరమజాణ, లక్ష్మీనిధిమరదలు, చంద్ర కళ యనుబాలిక, రాముని యెదుట నిలిచి, "ఓరామా! ఇంత చిన్న తనములో మీకు ముసీశ్వరునిసాంగత్య మెట్లులభించెనో, నిజముఁ జెప్పుము. ఈచమత్కారము నీకెట్లుపచ్చెను? మునిపత్నులవలన నేర్చుకొనియుంటివా? లేక, మునిపత్నియగు నీచెల్లెలువద్ద నేర్చుకొనియుంటివా? పదార్థములను దినినగాని, వానిరుచి తెలియదుకదా" అని చెప్పెను. "ఓబాలామణీ! నీవింతచిన్న దానవు. పురుషులసాంగత్యమును గుఱించి ప్రసంగించుచుంటివి కదా! ఈసంగతుల నీవెట్లు నేర్చుకొనియుంటివి; నిజముఁజెప్పుము. జ్ఞానాపేక్షులమై, మేము ముసీశ్వరుని నాశ్రయించితిమి. మాసంగతి లోకవిదితము. ఓచిన్నదానా! కళాశాస్త్రమును నేర్చుకొనుటకు మేము మిమ్ముల నాశ్రయింపవలసి వచ్చెను." అని భరతుఁడు పలికెను. "ఓభరతుఁడా! నీవిట్లుపలుకకుము. మిమ్ములను సాధువులపద్ధులో వేసియుంటిమి; సంసారులతీరు మీకేమి తెలియును?" అని సిద్ధి తర్కించెను. "ఓబాలామణీ! సత్యము; సత్యము. మేము సాధువులము; పరోపకారులము. మామనస్సులు కరఁగునట్లు మమ్ములను సేవింపుము. మీగృహమున కపూర్వముగు యోగీశ్వరులు వచ్చిరి; వారికి నీయధరామృతముఁబెట్టి, వారిని సత్కరింపుము." అని భరతుఁడు చెప్పెను. "ఓబాలామణులారా! నామాటవినుఁడు. వీరి కొక గర్వము కలదు. వీరు ముసీశ్వరుని యజ్ఞసంరక్షణార్థము వెళ్లినపుడు, వీరుచేసినపనిని నేను వినియుంటిని. తాటక యను స్త్రీ వీరిరూపముఁ జూచి, మోహించి, వీరివద్దకు వచ్చెను. ఆమె వీరిని లాలించి, కొన్ని మోహంపుజేష్టలఁ జేసెను; వీరు వానిని సహింపక, కోపించి, దానిని వధించిరి." అని యొకకుమారిక పలికెను.

దోహా 101-126

"ఓభామామణీ! వ్యర్థముగ దూషింపకుము. దానిచమత్కారమును గ్రహింపనిలోపములను నేను పూర్తిచేయుచున్నాను. నీయింటివద్ద చమత్కారమును నేర్చుకొనకముందుఁ గొందఱు వివాహమాడిరి; అందులకు నీవు విచారించుచుంటివి. ఇఁక ముస్తుందు నీవు మనుజులకుఁ జమత్కారమును నేర్పి, వారికి వివాహముఁ జేయుము. ఇప్పుడు మాచమత్కారముఁ జూడుము. ప్రస్తుతము

నీమనోద్రేకము శాంతించునట్లు ప్రయత్నింపుము. నిన్ను సేవించుటకు మేము నల్వురన్నదమ్ములము వచ్చియుంటిమి." ఈప్రకారము శత్రుఘ్నుఁడు పలికినపలుకులను విని, మఱియొకరాజకుమారిక యిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "ఓరాజకుమారా! ఈచమత్కారమును నీవెచ్చట నేర్చుకొనియుంటివో చెప్పుము. గుణవంతులగు చతురభాషిణులవద్దనా, లేక వేశ్యాంగనలవద్దనా, నీవీచమత్కారమును నేర్చుకొనియుంటివి? మీనల్వురలో, నీవద్ద కొత్తకొత్తచాతుర్యము కనఁబడుచున్నది." "ఓచతురభాషిణీ! నీమాట సత్యము. ఈభేదాభేదములు నీకు బాగుగ తెలియును. చతురులలో కెల్ల నీవు నూఱేంతలు చతురజ్ఞానవలెఁ గనఁబడుచుంటివి! ఓప్రియరత్నమా! మనయుభయుల చాతుర్య మొకరీతిగ నుండును. నేను నీవానినిగఁ దెలిసికొనుము." "ఓరసికశిఖామణీ! ఓఆనందకందరఘునందనా! నామాటవినుము. నీదివ్యసుందరశరీరవిగ్రహము కామునిసయితము మోహింపఁజేయును. నీరూపముఁ జూచినతరువాత నీనగరపుస్త్రీలకు నీయం దనురాగమెందులకుఁ బుట్టదు?" అని సిద్ధిపలికి యూరకుండెను ఆచిదానందమూర్తి సిద్ధిహాస్యముఁ బట్టుకొని, యామెతో నిట్లు మృదువుగ సంభాషించెను. "ఓబాలా! భగవంతుఁడు లోకములోఁ గొన్నిమర్యాదల నేర్పఱచెను. రాజులును, బీదవాండ్రును, సతీమణులును, వానికి ననుగుణ్యముగ వ్యవహరించెదరు. ఉచితానుచితములనువిచారించి, లోకులు వారివారిభావములప్రకారము వానిని తెలిసికొనుచుందురు నీవంటిభావము పరులకుఁ గలదని నీవు తలంచెదవు. మనభావమున కనుగుణ్యముగ నేతదితరులు సంచరించెదరు." శ్రీరాముని మాటలను విని, మువ్వురన్నదమ్ములు పకపకనవ్వి, చప్పట్లుఁ గొట్టిరి సిద్ధిమొదలగు రాజకుమారికలు పరమానందభరితులయిరి. "ఓభామినీ! సీతోడుసుమా! అనురాగము మూర్తీభవించినట్లు నీరూపము కనఁబడును. నీవును, నీరాజకుమారికలును, నాప్రాణములకంటెఁ బ్రియులు. ఓసఖీ! అన్నివిధముల నీమనోభిలాష పూర్తియగును. లోకమునకు వెఱచుచున్నాను; కాని, నేను నీవాఁడను; నీవు నాదానవు. నామాట సత్యముసుమా!" శ్రీరాముని వాక్కులవలన రాజకుమారికల హృదయకవాటములు వీడ్వడెను వారిహృదయములలోఁ బుట్టినయనురా

గమును వారు పట్టఁజాలకపోయిరి. వారందఱు ధైర్యము నవలంబించి, రాముని హస్తముఁ బట్టుకొని, యేకగ్రీవమున నిట్లు పలికిరి. "ఓరామా! మాభాగ్యమే భాగ్యము; మావంటిధన్యులు లోకములో లేరు. మేము సంసారసాగరములో మునుఁగుచుంటిమి. నీహస్తములు మమ్ములను రక్షించెను. మాప్రాణములు నిలువఁబడినవి. ఓరామా! నీవుచేసినమేలు నకు, మేమేమి ప్రత్యుపకారముఁ జేయఁగలము. కోట్లకొలఁది నక్షత్రము లుదయించినను, చంద్రునితో సమానమగునా? మామాకర్మానుసారము బ్రహ్మ మమ్ముల నాయాయోనులయందుఁ బుట్టించినను, నీయందు మా కసురాగ ముండునట్లు ప్రసాదింపుము. విధికృతములవలన మాకు నూఱుదుఃఖములు- కష్టములు- వచ్చుఁగాక! క్షణక్షణము మాకు జన్మము వచ్చుఁగాక! ఏజన్మమైనను, నీమీఁద భక్తియుండునట్లు ప్రసాదింపుము. అనన్యభక్తి మాకుఁ గలుగుఁగాక." ఈప్రకారము వారు కరుణారసముతోఁ బలికిన వాక్యముల నాసరాన్వితార్యమి, శ్రీరామమూర్తి విని, 'తథాస్తు' అని చెప్పి, వారిని సన్మానించెను; వారివద్ద నెలవుఁబుచ్చుకొని, నల్వురన్నదమ్ములు దిగ్గునలేచిరి. సంపూర్ణకళాప్రభావుం డగుశ్రీరాముఁడు, తమ్ములతోఁగూడి, చంద్రునివలె, నామెగృహమునుండి వెడలి, సునయనవద్దకు వచ్చి, ఆమెయనుజ్ఞఁ గైకొని, విడిదిగృహమునకు వచ్చెను. ఈప్రకారము జనకునినగరములో నిత్యోత్సవములు క్రొత్తక్రొత్తవి జరుగుచుండెను.

(అధికపాఠము సమాప్తము.)

ఇతి శ్రీగోస్వామితులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండాంతర్గత
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
దశమోవిశ్రామః.

బాలకాండ ఏకాదశ విశ్రామః.

చాపాయ్

ప్రతిదినము జనకునిపట్టణములోఁ గ్రొత్తకొత్తవినోదములు జరగుచుండెను; దివారాత్రములు నిమిషమువలెఁ గడచెను. వేకువ జామున నాభూపతితిలకము (దశరథమహారాజు) మేల్కాంచెను; వంది మాగధులు వచ్చి భూపాళరాగముమీఁదమేలుకొలుపులఁ బాడి, యనేకవిధముల నతనిని స్తుతించిరి. దేశదేశములనుండి వచ్చినరాజకుమారులను, వననల్వురుకుమారుల నతఁడు చూచి, పగమానందభరితుఁడై, మాటలాడలేకపోయెను. స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానాది ప్రాతఃకాలక్రియల నతఁడు నిశ్చింతగ నొనరించి, సంతోషముచే నుప్పొంగుచు, గురువువద్దకువచ్చి, వారికి దండప్రణామము లొనరించి, చేతులను జోడించుకొని నిలువఁబడి, అమృతోపమాన మగువ్యాకులముతో నిట్లు మందముగఁ బ్రసంగించెను. "ఓమునిరాజా! మీకృపవలన నేడుకదా నాకోరిక సిద్ధించెను; ఓస్వామీ! బ్రాహ్మణులకు వర్తమానముఁబంపి, భూషణాలంకారములతోఁగూడిన గోవులను వారికిదానముఁజేయుఁడు" అని దశరథుఁడు ప్రార్థించెను. అనేకవిధముల రాజుం గొనియాడి, యతఁడు కోరినప్రకారము, బ్రాహ్మణులకు గురువు వర్తమానముఁ బంపెను.

దోహా 376

అప్పుడు వామదేవుఁడు, నారదుఁడు, వాల్మీకి, జాబాలి, విశ్వామిత్రుఁడు మొదలగుమహామునులును, ఋషులును, తపశ్శాలులును, మహాత్ములును వచ్చిరి.

చాపాయ్

దశరథమహారాజు వారికి దండప్రణామంబు లొనరించి, వారినిఁ బ్రేమపూర్వకముగ నాదరించి, వారికి సుఖాసనముల నిచ్చెను; సర్వాలంకారములతోఁ గూడియుండిన నాలుగులక్షల కామధేనువువంటిగోవులను రప్పించి, దశరథుఁడు వారికి సమర్పించెను. "ఓమునులారా!

నేఁడు నాజన్మము సఫలమయ్యెను; మిమ్ములను దర్శించుటవలన, నాకోరికలు సిద్ధించెను" అని యనేకప్రకారముల వినయవిధేయత లొలుకుచుండఁ బలికి, రాజు వారిని నుతించెను. ఆమును లతనిని దీవించిరి; రాజు ప్రసన్నుఁడయ్యెను; తదనంతరము, యాచకులకు వర్తమానముఁ బంపెను. సువర్ణమును, మణులను, వస్త్రములను, ఏనుఁగులను, గుఱ్ఱములను, రథములను- నూర్యకులాచారప్రకారము భూపతి, యెవరు కోరినప్రకారము వారికి వాని నిచ్చెను; ఆయాచకులందఱు రాజుం గొనియాడుచు, "హేసూర్యకులనాథా! హేదశరథా! జయ, జయ, జయ! హేరాజన్! జయ, జయ, జయ!" అని వేనోళ్లఁ బ్రస్తుతించి, నిష్క్రమించిరి. ఈప్రకారము శ్రీరాముల వివాహమహోత్సవములు జరిగెను; 'శ్రీశివజీమహాప్రభువు' సంయుతము వానిని వర్ణింపలేఁడు; వెయ్యిముఖములుండినను, శేషుఁడే సమర్థుఁడు కాఁడుకదా! నేనుమాత్రము చెప్పఁగలనా?

దోహా 377

మాటిమాటికి విశ్వామిత్రునిచరణములకు దశరథుఁడు నమస్కరించి, "ఓమునిరాజా! మీకృపాప్రభావమువలన, నిట్టి సుఖములు సంప్రాప్తమయ్యెను" అని పలికెను.

చాపాయ్

జనకచక్రవర్తియొక్కసుశీలమును, ప్రేమయుఁ, గర్తవ్యములను దశరథమహారాజు నాటిరాత్రి వేనోళ్లఁ గొనియాడి, యతనిసంపదలఁ బ్రస్తుతించెను; ప్రతిదిన ముదయమున, దశరథుఁడు లేచి, స్వరాజధానికిఁ బోవుట కుద్యుక్తుఁడై, జనకచక్రవర్తిని వేడుకొనుచుండెను; కాని, జనకుఁ డతని నిరోధించి, యుంచివేయుచుండెను. జనకుఁడు చేసిన యాదరణమువలన నతఁ డతనిమాట కెదురునడచుటకు సమర్థుఁడు కాకపోయెను. రోజు కొకచిత్రముగ జనకమహారాజు వియ్యంకుని నాదరించెను; ఏదినమున కాదినమునసే, క్రొత్తక్రొత్తవిందులఁ జేయుచుండెను; ప్రతిదిన మేదేనొక క్రొత్తవినోదము నగరములో జరగుచుండెను; దశరథమహారాజు స్వరాజధానికివెళ్లుటకు, జను లెవరును సమాధానపడలేదు. ఈప్రకార మనేకదినములు గతించెను; పెండ్లివారు, మోహపాశములచే నొకరితోనొకరు కట్టుబడిరి; విశ్వామిత్రుఁ

డును శతానందుఁడును గలసి, జనకునితో నిట్లుచెప్పిరి:—"ఓరాజా! దశరథమహారాజు స్వగృహమునకువెళ్లుటకు సెలవుఁ బ్రసాదింపుము; నీకు వారియం దనురాగముకలదు; వారిని విడిచిపెట్టుటకు నీకిష్టము లేదు; అయినను, వారిని విడిచిపెట్టుము." "వారిచిత్తము" అని జనక చక్రవర్తిచెప్పి, మంత్రులకు వర్తమానముఁబంపెను. వారు వచ్చి "హే రాజన్! జయ, జయ, జయ!" అని చెప్పి, రాజునకు నమస్కరించిరి.

దోహా 378

"అయోధ్యాపురినాథులు స్వగృహమునకు గమనించెదరు; అంతఃపురములో నీసంగతిఁ దెలుపుడు" అని రాజు మంత్రుల కాజ్ఞాపించెను. ఈసంగతిని వా రంతఃపురవాసినులకుఁ దెలిపిరి; సచివులును, మంత్రులును, బ్రాహ్మణులును మొదలగువా రాసంగతిని విని, జాలిఁబడిరి.

చౌపాయ్

పురజను లాసమాచారమును విని, యిరుదెసల గృహములుగల వారితోఁగూడి, యాసమాచారము యథార్థమగునో, కాదో యని, ఆందోళనముతో, నొకరితోనొకరు గుసగుసలాడిరి; ఆవర్తమానము సత్యమని తెలిసికొని, వారు దీనులయిరి; సాయంసమయమున కమలములు ముకుళించుకొనిపోవువిధమున, వారిముఖములు వాడిపోయెను. పెండ్లి వారి విడిదిగృహములలో నెచ్చటఁజూచినను కట్నములు కనఁబడెను; ఎచ్చటఁజూచినను, ఫలములను, పిండివంటలును లడ్డుకములును, ఫేడాలును మొదలగునవి తిప్పలుతిప్పలుగఁ బడియుండెను; ఏవిడిదిలోఁ జూచినను, విందులే జరగుచుండెను; వానిం జెప్పుటకు శక్యముకాదు; ఇఁకను జనకచక్రవర్తి కూఁతురునకిచ్చిన సారెను వినవలెను; చీని చీనాంబరములును, పీతాంబరములును, శాలువలును, దోవతులును, రంగురంగుల జల్తారుబుటాచీరలును, అనేకములనిచ్చెను; వానిని శుభ్రముగఁ గాపాడుటకు సేవకులును; వేలకొలఁది పంటలవారును; వేలకొలఁది దాసదాసీజనంబులును; ఒకలక్షగుఱ్ఱములును; నిరువదియైదు వేలరథములును; రథములు నఖశిఖపర్యంతము చక్కఁగ గట్టఁబడియుండెను; పదివేలుమదించిన యేనుఁగులును, నాగజములఁజూచి, దిగ్గజములుసయితము లజ్జపడుచుండెను; బండ్లకొలఁది వెండిబంగారము

లును, నానరత్నములును, వస్త్రములును, మహిషములును, ధేనువు లును, నితరవివిధపదార్థములును-జనకమహారాజు సారెఁ బెట్టెను.

దోహా 379

జనకమహారాజు కూఁతురికిఁ బెట్టినసారెచీరలఁ జెప్పుటకును లెక్కింపుటకును శక్యముకాదు; ఈసంపదను దేవేంద్రుఁడు చూచిన యెడల, ధనదునిసంపదయు దానితో సమానముకాదని తలఁచును.

చౌపాయ్

ఈప్రకారము జనకచక్రవర్తి సారెసామగ్రులను బండ్లపై నెక్కించి, అయోధ్యాపట్టణమునకుఁ బంపెను. నీరు తగ్గుచుండుటఁజూచి, మత్స్యములు విచారించువిధమున, నావర్తమానమును రాణులు విని, విచారించిరి. సీతను వారు తోడమీఁదఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, ముద్దు లాడి, దీవించి, యీవిధమున నామెకు బుద్ధులఁ జెప్పిరి; "ఓఅమ్మా! ఓతల్లీ! నీయమ్మకడుపు చల్లఁగను, నీయత్తకడుపు చల్లఁగను, శతవత్స రము లయిదువతనముఁ జేయుము. ఓచిట్టితల్లీ! ఇదియే మాదీవన. లక్ష్మీ నారాయణులవలె, మీదాంపత్య మనుకూలముగ నుండుగాక! ఓకన్న తల్లీ! మీమామగారును, అత్తగారును, మీకులాచార్యులును జెప్పిన ప్రకారము సంచరింపుము; నీభర్తకుఁ గోపము రాకుండ, నతనియాజ్ఞ లను మన్నింపుము" అని తల్లులు బోధించిరి. ఆమెచెలికత్తెలు స్నేహ ముప్పొంగ, నామెతో ననేకవిధములఁ బ్రసంగించి, స్త్రీధర్మములఁ జెప్పిరి. నల్వురకుమారికల ననేకవిధముల బోధించి, రాణులు వారిం గౌగిలించుకొనిరి; మాటిమాటికి వారిని గాఢాలింగనముఁజేసికొని, "ఆహా! ఆడపిల్లలను బ్రహ్మ యెందులకుఁ బుట్టించెనోకదా! ఏదేనొక దినమున వారు పరార్థమేగాని మతియొకటికాదు కదా!" అని పలికి, నొచ్చుకొనిరి.

దోహా 380

ఆసమయమున, రామచంద్రుఁడు సోదరులతోఁగూడి, సెలవుఁ బుచ్చుకొనుటకు, జనకునినగరులోనికి వచ్చెను.

చౌపాయ్

ముద్దులు మూటఁగట్టుచుండిన యానల్వురరాజకుమారుల జూచుటకు, నగరములోని స్త్రీపురుషు లాబాలవృద్ధులు పరుగెత్తి

వారివెంట వెళ్లిరి. వారిలో నొకఁడు తదితరులతో నిట్లు ప్రసంగించెను. "ఓజనులారా! ఈరోజున దశరథమహారాజు కుమారులతోను గోడండ్రతోఁ గలసి, స్వరాజధానికి నిష్క్రమింతురు; అందులకు జనకుఁడు తగినసన్నాహముఁ జేసెను; ఆనల్వురురాజపుత్రులను మీరు కన్నులాఱఁ జూడుఁడు; వారు మనచే నాదరింపఁదగినవారు; ఓస్నేహితుఁడా! ఎవరుచెప్పఁగలరు? మనపురాకృతభాగ్య మెట్టిదోకాని, బ్రహ్మ మనము కన్నులాఱఁజూచుట కిట్టియతిథులఁ బంపెను. మరణము సమీపించినవానికి నమృతము నిచ్చినట్లును, నాజన్మాంతము తుద్బాధచేఁ బీడింపఁబడినవానికిఁ గల్పవృక్షము లభించినట్లును, నరకములోఁ బడుచుండినవానికి వైకుంఠము ప్రాప్తించినట్లును, వారిదర్శనము మనకయ్యెను. రామునిదివ్యమంగళవిగ్రహముఁ గన్నులాఱఁ జూచి, దానిని హృదయములో ధరింపుము; సర్వము మఱినిధరించినవిధమున, నతనిరూపమును మనమనస్సులు ధరింపఁగలెను." అని యీప్రకార మొకపురజనుఁడు పలికెను. ఈప్రకారము నగరజనులకు నేత్రోత్సవముఁ గలుగఁ జేయుచు, వారు నల్వురును జనకచక్రవర్తినగరునకు విజయముఁజేసిరి.

దోహా 381

ఆలోకమోహనాకారులగు నల్వురన్నదమ్ములఁ జూచి, రాణివాసపుస్త్రీలు దిగ్గునలేచిరి; అంతట నత్తలు వచ్చి, వారినల్వురకును హారతులనిచ్చి, వారిమీఁద నేసలంజల్లిరి.

చౌపాయీ

ఆనల్వురన్నదమ్ములలోను శ్రీరాముని మోహనాకారముఁ జూచి, వారు సంతసించి, మాటిమాటికి యతనిపాదములమీఁదఁ బడుచుండిరి; వారు సిగ్గునువిడిచి, తమస్వాభావికానురాగమును స్నేహమును రాముని యెడలఁ జూపించిరి; దానిని వర్ణింప శక్యముకాదు. వా రానల్వురకును కుంకుమాదులతో నలుఁగులఁ బెట్టి, స్నానముఁజేయించిరి; షడ్రసోపేతముగఁ బక్వాన్నమును బెట్టిరి; శ్రీరాముఁడు మంచిసమయముఁ జూచి, మృదుమధురవచనములతో నిట్లు మందముగ వారితోఁ బ్రసంగించెను; "శ్రీమాజనకులు, దశరథమహారాజుగా రయోధ్యానగరమునకు గమనించుట కుద్యుక్తులగుచుండిరి; మీ రెలవుఁబుచ్చుకొనుటకు మముఁబంపిరి; ఓతల్లులారా! నన్నుఁ గటాక్షించి, ఎల్లపుడు నన్ను

మీబాలుఁడనని భావింపుఁడు; అనవరతము నన్ను మీరు దయతో స్మరింపుఁడు" అని రాముఁడు పలికెను. శ్రీరామునివచనములను రాణివాసపుస్త్రీలందఱు విని, అత్తలు మొదలగువారుసయితము వ్యాకులపడిరి; అతిప్రేమావశులైనందున, రాణులకు నోటివెంబడి మాట వెడలలేదు; తదనంతరము రాణులు తమకుమారికలఁ గౌఁగిలించుకొని, వారివారి భర్తలకు నప్పగించిరి.

ఛాంద్ 31

అత్తగారు సీతం దీసికొనివచ్చి, రాముని చేతిలోఁ బెట్టి, "ఓరామా! నానాయనా! నాబాబూ! నామీఁదనొట్టుసుమీ! ఇవి నాయప్పగింతలుసుమీ! నీకుఁ దెలియనిసంగతిలేదు;నీవు చతురుఁడవు;నాకుటుంబములోనివారేమి, నానగరములోని జనులేమి, మేమందఱము మాసీతను మాప్రాణములవలెఁ గాపాడి, చూచుచుంటిమి. ఆమె యోగ్యతను, బుద్ధిని, ప్రవర్తనను విచారించి, యామెను నీదాసిగ భావింపుము.

సోరఠా 40

"ఓరామా! నీవు పరిపూర్ణకాముఁడవు; బుద్ధిమంతులకు శిరోమణివి; ఓనాథా! ఓకరుణాసముద్రుఁడా! నీభక్తులగుణముల నవలీలలో గ్రహించెదవు; ఓసంకటహారణా! రక్షింపుము" అని చేతుల జోడించి, ప్రార్థించి, యప్పగించెను.

చౌపాయ్

ఈప్రకారము రాణులందఱుఁ బలికి, రామునిపాదములను గట్టిగఁ బట్టుకొనిరి; సైకతరేణువులలో నీరు మాయమగువిధమున, వారిప్రేమలో వారిమాటలు మాయమయ్యెను. ప్రేమపూరితమగు వారివచనములను రాముఁడు విని, చేతులను జోడించి, నమస్కరించి, వారి ననేకవిధముల సత్కరించి, సన్మానించెను; మాటిమాటికి వారికిఁ బ్రణమిల్లి, నిష్క్రమించుటకు రాముఁడు సెలవుఁగోరెను. వారియాశీర్వాదములఁ బొంది, మఱల రాముఁడు వారిపాదములకు నమస్కరించి, సోదరులతోఁగూడి, నిష్క్రమించెను. రాముని దివ్యమంగళవిగ్రహమును వారు హృదయములో నిడుకొని, ప్రేమపూరితులై, చనికిలఁబడిరి. అనంతరము, వారు ధైర్యము నవలంబించి, కుమారికలఁ

బిలిచి, స్నేహముప్పొంగ, వారినిఁ దమగుండెల కద్దుకొనుచుండిరి; వారు కుమారికలతోఁ గొంతదూరము నడచివచ్చి, యాతలో మాతృ వాత్సల్యముప్పొంగ, మఱి యొకపర్యాయము వారినిఁ దమగుండెల కద్దుకొనుచు, మఱి యొకపర్యాయము కుమారికలే తల్లులకంఠములఁ బట్టుకొని, వెక్కి-వెక్కి-యేడ్చుచు, నొకరినొకరు విడిచిపెట్టలేక, కలిసిపచ్చిరి. ఈప్రకారము వారిపరస్పరానురాగము వెల్లివిరిసెను. ఉన్నటులుండి చెలికత్తె లామెవద్దకు వచ్చి, యొకపర్యాయము మాటలాడి, వెడలుచుండిరి; లేదూడ తల్లి (గోవు)వద్దకుఁ బరుగెత్తుకొని వచ్చువిధమున, నామెవద్దకు చారు వచ్చుచుండిరి.

దోహ 383

జనకునినగరులోని దాసదాసీజనంబులును, జెలికత్తెలును, రాణులును, బంధుప్రులును, ప్రేమకు వశ్యులయిరి; వారిం జూచినయెడల, జనకపట్టణమంతయుఁ గరుణకును విరహమునకును నివాసమయినట్లు కనఁబడెను

చౌపాయ్

శుకశారికములను బంగారుపంజరములోఁ బెట్టి, సీత పెంచెను; అవి నేడు సీతం గానక "ఓసీతా! ఓసీతా! మాసీతమ్మయేదీ!" అని పలుకుచుండెను. ఆమాటలను వినినతర్వాత, నెవనికి గుండెలు దిట్టముగనుండును? వానిపలుకులను వినినందున, సకలజనులగుండెలు జాఱిపోయెను ఈప్రకారము పక్షులును, మృగములే సీతావియోగమునలన, వ్యాకులపడినపుడు, మనుజులదళఁ జెప్పనేల? పిమ్మట జనకుఁడు, తమ్ముఁడు కుశకేతునితోఁ గూడి, నచ్చెను. కూఁతురియందుఁ గలయనురాగముచే నతనిమనస్సు పూరించియుండెను; అతనినేత్రములు నీటితో నిండెను. అతఁడు పరమవైరాగియని సుప్రసిద్ధముకదా! అట్టివాఁడుసయితము జానకిం జూచి, ధైర్యమును దిగవిడిచెను. అతఁడు సీతను తనగుండెల కద్దుకొనినందున, నతని జ్ఞానవైరాగ్యములు దిక్కులఁబట్టెను; ఆసమయమున, నెవరికి ధైర్యము నిలువఁబడియుండును? కూఁతురి నత్తవారింటికిఁ బంపునపుడు, జనకునివంటివాఁడే వియోగదుఃఖమును భరింపలేకపోయినపుడు, సాధారణగృహస్థుల దుఃఖ మెంతయుండవచ్చునోకదా? (జ్ఞానవైరాగ్యములు భక్తికి సాధనములు; రామ

భక్తిస్వరూపమే సీత; సిద్ధిబొందినతరువాత, సాధనములు జాతిపోవును; రామభక్తిస్వరూపమగు సీతను జనకుడు పొందినందున, నతని జ్ఞానవైరాగ్యములు వీడిపోయెను.) అంతట మంత్రులు రాజువద్దకు వచ్చి, యతని నోదార్చిరి; ఆసమయము విచారించుట కనుకూలము కాదని జనకుడు గ్రహించి, ధైర్యము నవలంబించెను. మఱలమఱల జనకుడు సీతను హృదయమున కప్పళించుకొని, ఆమెచుబుకమును దువ్వి, శిరము నాఘ్రాణించెను. అతనియాజ్ఞప్రకారము, బంగారు పల్లకి సిద్ధముగనుండెను.

దోహా 384

అంతటఁ బ్రేమచే స్త్రీపురుషులగుండెలు ఝల్లుమనెను; రాజబంధువులు పల్లకిఁ జుట్టియుండిరి; జనకచక్రవర్తి; ప్రయాణమునకు సుముహూర్తమువచ్చె నని తెలిసికొని, సీతను బంగారుపల్లకిలోఁ గూర్చుండఁ బెట్టెను. అతఁడు సిద్ధగణేశునిఁ బ్రార్థించెను.

చాపాయ్

అనేకప్రకారముల స్త్రీధర్మములను, కులాచారములను, నల్వురుమారికలకు జనకుడు బోధించెను; ఆమె తనదాసదాసీజనంబుల నామెవెంట నతఁడు పంపెను. జానకి ప్రయాణసమయమున, నగరములోని స్త్రీపురుషులందఱు వ్యాకులమొందిరి; శుభశకునములు కనఁబడెను; మంత్రులును, బ్రధానులును, బ్రాహ్మణులును, తదితరజనులును, పెండ్లివారిని సాగనంపుటకు రాజుతోఁ గలసి నడిచిరి. పెండ్లివారి చతురంగబలములు నడచుటకు సిద్ధముగనుండెను; భేరీభాంకారములు, "బాజాబజంత్రీలు" మొదలగు మంగళధ్వనులు వినఁబడఁజొచ్చెను; దశరథుఁడు బ్రాహ్మణులఁ బిలిచి, వారువారు కోరినప్రకారము వారివారికి దానములు నిచ్చెను; వారిచరణకమలముల కతఁడు నమస్కరించెను; మనస్కార్తిగ మారతనిని దీవించిరి; దశరథునిమనస్సు సంతోషముచే నుప్పొంగెను. అతఁడు గణేశునిఁ బ్రార్థించి, ప్రయాణమునకు సిద్ధపడెను. అంతట, మంగళధ్వనులు వినఁబడెను; నల్దెసల శుభశకునములు కనఁబడెను.

దోహా 385

దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; అప్సరసలు సంతోషముతోఁ

బాటలఁ బాడిరి; ప్రయాణభేరి మ్రోఁగుచుండెను; అయోధ్యానగరమునకు దశరథుఁడు అభిముఖుఁడై, ప్రయాణమును సాగించెను.

చాపాయ్

వినయవిధేయతలతో దశరథుఁడు బ్రాహ్మణులకు నమస్కరించి, వారిని విరమింపుఁడని ప్రార్థించెను. అతఁడు యాచకులఁ బిలిచి, వారికి ధనమును, వెండి బంగారములను, రథగజతురంగములను, సమృద్ధిగనిచ్చి, వారిని సంతోషపెట్టెను. వారు దశరథునియెదుట నొకవరుసగా నిలువఁబడియుండిరి. వా రతనిని బిరుదనామావళీలతో ననేకవిధములఁ గొనియాడి, రాముని రూపమును హృదయములలో నిడుకొని, స్వగృహములకు వెడలిరి; మాటిమాటికి దశరథుఁ డెంతచెప్పినను వినక, జనకుఁడు ప్రేమానుబంధములచేఁ గట్టువడి, వెనుకకుఁ దిరుగక, పెండ్లివారితోఁ గలసి వెళ్లుచుండెను. "ఓరాజా! మీరు విశేషదూరము వచ్చితిరి; ఇంతటితో మీరు విరమించుట యుక్తము." అని పలువిధములఁ గోసలాధిపతి మాటిమాటికి జనకునితో నొక్కిచెప్పెను. అంతట జనకచక్రవర్తి వాహనమునుండి దిగి, చేతుల జోడించుకొని, నిలువఁబడియుండెను; అతనినేత్రములనుండి ప్రేమానందబాష్పములు కడవలకొలఁది జాఱుచుండెను. "ఓమహారాజాధిరాజా! నావంటి యధమాధముని మీరు స్వయముగ నాదరించి గారవించినందులకు, నేను గృతజ్ఞుఁడనై యుండెద; ఏమాటఁజెప్పుటకు నాకు శక్తిలేదు" అని జనకచక్రవర్తి వినయముతోఁ బలికెను.

దోహా 386

దశరథమహారాజు జనకచక్రవర్తి ననేకవిధముల సన్మానించి, బహూకరించెను; వారు పరస్పరానురాగముఁ గలవారై, రాజమర్యాదల కనుగుణ్యముగ, నొకరితోనొకరు కలిసి, కొంతవఱకు ముచ్చటించిరి. వారిసమాగమమును, వారిమర్యాదలను, వర్ణించిచెప్పుటకు సామర్థ్యములేదు.

చాపాయ్

జనకచక్రవర్తి బ్రాహ్మణులకును మునీశ్వరులకును శిరస్సువంచుకొని నమస్కరించెను; వా రతనిని దీవించిరి. పిమ్మట నతఁడు నల్వురు జామాతలవద్దకు వెళ్లెను; వీరనల్వురును సకలగుణధాములు; రూపశీల

లావణ్యములకు నిధులు; కమలములవంటి రాముని హస్తములను జనకుఁడు పట్టుకొని, మనస్సులోనుండి ప్రేమ యుబుకుచుండ, "ఓ రామా! ఎట్లు నేను సీతోఁ బ్రశంసింపఁగలను? మునుల యొక్కయు శివుని యొక్కయు మానససరోవరములోపలను విహరించుహంసవు; యోగులు సదా నిన్నే ధ్యానించెదరు; కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యములు నీకు లేవు; సర్వవ్యాపకుఁడవు; ఈశ్వరుఁడవు; నిరాకారుఁడవు; నాశరహితుఁడవు; ఆనందస్వరూపుఁడవు; నిర్గుణుఁడవు; సకలగుణధామముఁడవు; మనోవాచామగోచరుఁడవు; అనుమానముచే నూహింపఁదగినవాఁడవు కాని, తర్కముచే నీ విట్టవాఁడవని చెప్పుటకు వీలుపడదు. ఏన్యాయముచేఁ జూచినను, నీవు అనుమానాస్పదుఁడవు; నీమహిమను వేదములు 'న-ఇతి, న-ఇతి' అని ఘోషించుచున్నవి; నీవు త్రికాలాతీతుఁడవు; నీకుఁ గాలవికల్పములు లేవు.

దోహా 387

"సమస్తసుఖములకును మూలకందము నీవే; నీవు నాదృక్కులకు గోచరుఁడవగుటవలన, నాపూర్వపుణ్యము ఫలించెను; ఓ ఈశ్వరా! ఏ సుఖము లోకములోనిజీవుల కనుకూలముగనుండునో, నా కట్టిసుఖమును దయచేయుము. (లేకున్న జీవులు నీసాయుజ్యసుఖముఁ బొందుటకు, శివుఁ డనాతరము వారికి ననుకూలుఁడుగనుండును.)

చౌపాయ్

"అన్నివిధముల, ఓస్వామీ! నీవు నన్నాదరించి, గారవించితివి; నీభక్తుఁడనని తెలిసికొని, నన్ను నీవానిం జేసికొంటివి; పదివేలశేషులును సరస్వతులును గూర్చుండి, కోట్లకోలఁది కల్పాంతములవఱకు లెక్కించినను, నీమహిమను గాని నాభాగ్యమునుగాని లెక్కించి చెప్పుటకు సమర్థులు కారు. నేనొకటిమాత్రము చెప్పఁగలను; అది నానమ్మకము; అదియే నాబలము; ఏపాటినిర్మలభక్తిం జూపినను, నీవు ప్రసన్నుఁడవు కాఁగలవు; మాటిమాటికిని చేతుల జోడించుకొని ప్రార్థించెద. ఓనాథా! ఎన్నటికిని, నీచరణారవిందములను విడువకుండునట్లు ప్రసాదింపుము" అని జనకచక్రవర్తి ప్రార్థించి, విన్నవించుకొనెను. ప్రేమచేఁ బుష్టిఁగలిగియుండిన జనకునివచనములను, సంపూర్ణకాముఁ

డగు రాముఁడు విని సంతోషించి, వినయముతో మామగారిని సన్మానించి, తండ్రితోను, విశ్వామిత్రునితోను, వసిష్ఠునితో జనకచక్రవర్తిసమానుఁడని భావించెను. (1. జానకీరాముల కొకటియేశరీరము కనుక, జనకచక్రవర్తి దశరథునితో సమానుఁడు; 2. విశ్వామిత్రుని మూలమున రామునకు విజయముకలిగెను; పిమ్మట నతనిమూలమున, విజయరూపియగు జానకి లభించెను; కనుక, జనకుఁడు విశ్వామిత్రునితో సమానుఁడు, 3. ప్రథమమున వసిష్ఠుఁడు రామునకు విద్యాభ్యాసముఁజేసెను; పిమ్మట బ్రహ్మ విద్యాస్వరూపిణియగు జానకిని జనకుఁడిచ్చెను; కనుక, నతఁడు వసిష్ఠునితోసమానుఁడు) అనంతరము, జనకుఁడు భరతునకు విన్నపములఁజెప్పి, యతనిని గాఢాలింగనముఁజేసికొని, దీవించెను.

దోహా 388

అనంతరము, రాజు లక్ష్మణునితోను శత్రుఘ్నునితోఁ గలిసి, వారికి విన్నపములఁజెప్పి, వారిని దీవించెను. ఒకరియం దొకరికిఁ గల ప్రేమానుబంధముచే, నొకరొకరు నమస్కారములఁ జేసికొనిరి.

చౌపాయ్

తుద కొకరితోనొకరు విన్నపములఁ జెప్పుకొనిరి; ఒకరినొకరు స్తోత్రముఁజేసికొనిరి; అన్నదమ్ములతోఁ గూడి రాముఁడు ప్రయాణమును సాగించెను; జనకుఁడు విశ్వామిత్రునివద్దకు వచ్చి, యతనిచరణములకు నమస్కరించి, యతనిపాదధూళిని తనశిరమువైని, నేత్రములవైని ధరించెను. "మునిరాజా! మీయనుగ్రహమునఁగల, సమస్తము నాకు సుగమమని నావిశ్వాసము; ఓస్వామీ! ఇంద్రాది లోకపతులుసయితము కోరఁదగినసుఖములును మనోరథములును, మీదర్శనమునఁగల, నా కనాయాసముగ సంప్రాప్తమయ్యెను." అని యీప్రకార మనేకవిధముల విశ్వామిత్రుని స్తుతించి, జనకుఁడు మునీశ్వరుని చరణములకు వినయముతో నమస్కరించెను; ఆమునిని మునీశ్వరుఁడు దీవించెను; అనంతరము, రాజు వెనుకకుమరలెను. నుంగళ్ళవులు మ్రోఁగుదుండెను; పెండ్లివారిసంబరము ప్రయాణమై నడచెను; ఆబాలవృద్ధులందఱు బహుసన్నులయిరి. పురజనులు, స్త్రీపురుషులు రెప్పపాట్లువేయక, రామునిఁ గన్నులారాఁ జూచిచూచి, పరమానందభరితులయిరి.

దోహా 389

మార్గములో నచ్చటచ్చట పెండ్లివారు విడిదిఁజేయుచు, నచ్చటి జనులకు సంతోషమునిచ్చిరి; తుదకు, వారు శుభదినమున, నయోధ్యా నగరసమీపమునకు వచ్చిరి.

చౌపాయ్

"డంకా, నౌపత్తు, సహనాయి, నగారా," డమడమలు, బాజాలు, దుందుభులు, శంఖములు, మృదంగములు, తాళములు-ఈ మొదలగు వాని వివిధధ్వనులంతరిక్షము ముట్టెను. చతురంగబలముల కోలాహలముఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు; అవధ (అయోధ్యా) పురవాసులు పెండ్లివారు గృహప్రవేశమునకు వచ్చుచుండిరని విని, సంతోషించిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; వారు స్వగృహముల నలంకరించి, సింగారించిరి; అంగడివీథులును, గల్లీలును, చతుష్పథప్రదేశములును, నగర బహిర్ద్వారములును, సింహద్వారములును - సర్వము నలంకరించిరి. రాజమార్గములను పన్నీరుతోఁ దడిపిరి; పరిమళద్రవ్యములంతటఁ జల్లిరి; రాజమార్గములలో నానావికారములుగఁ బెండ్లిమ్రుగ్గులఁ బెట్టిరి; అంగడివీథులసొగసుఁ జెప్పుటకు శక్యముకాదు. ఎచ్చటఁజూచినను, ధ్వజములు, పతాకములు, మంగళతోరణములు, పండిళ్లు-ఈ మొదలగునవి కట్టఁబడెను. పోకచెట్లు, తియ్యమామిడిచెట్లు, అరటిచెట్లు, వకుళ, కదంబ, తమాలవృక్షములు-ఈ మొదలగువానిం దీసికొనివచ్చి, మార్గములలోఁ బాతిరి; ఈచెట్లన్నియు ఫలములతోఁ గూడి నేలకు వంగియుండెను; వానికి ముత్యాలపాదులఁ గట్టిరి; ఆవృక్షములను భూమిలోఁ బాతినంతలో, నవి వేఱుఁదన్ని పెరిఁగెను.

దోహా 390

శుభసూచకముగ, పూర్ణకుంభములను గృహములయెదుట నుంచిరి; బ్రహ్మాదిదేవతలు రామునినగరముఁ జూచి, దానినిఁ గొనియాడిరి.

చౌపాయ్

రాజమందిరము దేదీప్యమానముగఁ బ్రకాశించుచుండెను; దానిరచనఁ జూచి, కామదేవుఁడుసయితము మోహించెను; సుల్ల

శుభశకునములను, సంపదలును, సర్వసుఖములును, వృద్ధిసిద్ధులును, మూర్తీభవించి, దశరథుని నాహూయముఁ జేయుటకు వచ్చినట్లు, రాజనగరు కనుపించెను. శ్రీసీతారాములఁ జూడవలయునని యెవరు కోరరు? స్త్రీలు గుంపులుగుంపులుగఁ గూడి, బయలువెడలిరి; వారి శరీరకాంతులఁ జూచి, రతీదేవి సైతము లజ్జించెను; సుందరమగు కలశములను మంగళహారతులఁ బట్టుకొని, వారు వెడలిరి; సరస్వతియే వారిరూపములను ధరించి వచ్చి, పాడుచుండినట్లు కనఁబడెను. రాజమందిరములోఁ గోలాహలము పుట్టెను; గృహప్రవేశమువలనఁ గలిగిన సుఖమును పర్ణింపఁజాలను; కౌసల్యాది రాణివాసతల్లులు పరమానందముచేఁ బరవశులయిరి.

దోహా 391

రాజు బ్రాహ్మణుల కనేకదానముల నిచ్చెను; గణపతిని, పార్వతిని రాజు పూజించెను. చతుర్విధపురుషార్థములు లభించినతరువాత దరిద్రుఁడు సంతసించువిధమున, రాజును రాణులును నల్వురకుమారులఁ జూచి పరమానందభరితులయిరి.

చౌపాయ్

మువ్వురుతల్లు లధికప్రేమచే విహ్వలమానసులై, పాదములఁ గదల్పలేకపోయిరి; వారిశరీరములు పరవశములయ్యెను. రామునిఁ జూచుట కువ్విళ్లూరుచు, వారు మంగళహారతులను సిద్ధపఱచిరి. అనేక మంగళధ్వనులు మ్రోఁగెను; పసుపు, కుంకుమము, పంచామృతములు, దూర్వావళములు, పత్రములు, పుష్పములు, ఫలములు, నవధాన్యములు, తమలపాకులు, చెక్కలు, చందనము, కర్పూరము, అక్షతలు, కస్తూరి, అగరు, అగరువత్తులు, తులసీదళములు, బంగారుకలశములు-ఈమొదలగు శుభప్రదమగువస్తువులను సుమిత్ర సిద్ధపఱచెను. మన్మథుఁడు బంగారుకలశములలోనుండి తొంగితొంగి చూచుచుండెను. మంగళద్రవ్యములును సుగంధద్రవ్యములును, మువ్వురుతల్లులును సిద్ధపఱచిరి; వారాసమయమునకు సంగ్రహింపనివస్తువులులేవు; అనేకవిధముల మంగళహారతుల నిచ్చి, నువాసినులు పాటలఁబాడిరి. మంగళమును సూచించెడి పదార్థము లన్నియు నచ్చట నిలిచియుండెను.

దోహా 392

బంగారుపళ్లెములలో సుమంగళద్రవ్యముల నుంచుకొని, మువ్వురుతల్లులు వానినిఁ దమకమలములవంటి హస్తములతోఁ బట్టుకొని, పెండ్లికొడుకులకు హారతుల నిచ్చుటకు వెడలిరి; ఆతల్లులశరీరములు పులకరించెను; వారానందసముద్రములో నోలలాడుచుండిరి వారు పరవశులైయుండిరి.

చౌపాయ్

ధూపములధూమముతో నంతరిక్షము నల్లఁబడెను; శ్రావణమాసములో నంతరిక్షమున మేఘములు నిలిచియుండినట్లుతోఁచెను. దేవతలు కల్పవృక్షములపుష్పములను వర్షించిరి; అంతరిక్షమున నెగురుచుండిన కొంగలబారువలె నాపుష్పవర్షము పరులకుఁ గనఁబడెను. నవరత్నతోరణములే, దేవేంద్రునిధనస్సువలెఁ దోఁచెను; మేడలమీఁదనుండి తొంగితొంగిచూచుచుండిన స్త్రీలు మెఱుపుతీఁగెలవలె నుండిరి; 'నగారా, ఢంకా, నౌపత్తు'-ఈమొదలగువానిశబ్దములే మేఘగర్జనములు; కప్పలును నెమిళ్లునువలె, యాచకులు బొబ్బలిడుచుండిరి; చాతకములు సదాజలధారకొఱకు మేఘములను యాచించువిధమున, యాచకులు సదా మేఘశ్యామని యాచించెదరు; కప్పలు వర్షముకురియునంతవఱకు బెకబెకలాడి, వర్షించినతరువాత, నిశ్శబ్దముగనుండును; అటులనే, యాచకులు ధనము దొరకనంతవఱకు గుజగుజలాడి, ధనము దొరికినతరువాత, వారినోరు మూతఁబడును; మేఘములఁజూచి; నెమిళ్లు నృత్యముఁ జేయును; అటులనే, యాచకులు దాతం జూచి గంతులువేయుచుండెదరు. అంతలో శుభముహూర్తమువచ్చెను; గురునాజ్ఞ ననుసరించి శ్రీరాముడు నగరులోఁ బ్రవేశించెను. గణపతిని, పార్వతీపరమేశ్వరులను ధ్యానించి, పూజించి, రాజు, పరివారముతోఁగూడి, నగరులోఁ బ్రవేశించెను.

దోహా 393

శుభశకునము లగపడెను; దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; వారు దుందుభులను మ్రోఁగించిరి; అప్సరసలు నాట్యముఁజేసి, పాటలఁ బాడిరి.

చాపాయ్

సూత, మాగధ, వందిజనంబులును, నాటకులును వచ్చి,త్రిలోక ప్రసిద్ధమగు శ్రీరామునికీర్తిని గానముఁజేసిరి; జయజయధ్వనులును, వేదపారాయణములును దశదిశల నిండెను; ఎచ్చటఁజూచినను మంగళధ్వనులు వినఁబడెను; అంతరిక్షమున దేవదుందుభులు మ్రోఁగుచుండెను. భూలోకములోని జనులును, దేవలోకములోని దేవతలును పరమానంద భరితులయిరి; పెండ్లివారి గృహప్రవేశమహోత్సవమును వర్ణించిచెప్పుటకు శక్యముకాదు; ఆసంతోషమును మనస్సు పట్టలేకయుండెను. పురజనులు "జోహారు"వనుచు వచ్చి, మహారాజు యెదుట నిలిచిరి; వారు శ్రీరాముని దర్శించి, ప్రసన్నులయిరి; వస్త్రములును, రత్నములును మొసలగు కట్నములం దీసికొని వచ్చి, వానిని రాజునెదుట నుంచిరి; వారిశరీరములు పులకరించెను; వారినేత్రములవెంబడి నానందబాష్పములు కడవలకొలఁది జారుచుండెను. నగరములోని సువాసినులు నల్వురు పెండ్లికుమారులకు మంగళహారతుల నిచ్చిరి; వారు వారినల్వురఁ జూచి, పరమానందభరితులయిరి; అంతలో బంగారుపల్లకీలు వచ్చెను; వానిపైఁ గప్పఁబడియుండిన 'పరదాల'ను మీఁదికియెత్తి, వానితలుపుల నెడముఁజేసిరి; ఆస్త్రీలు ముద్దులుమూటఁగట్టుచుండిన నల్వురుకోడండ్రఁ జూచి, నిశ్చేష్టలయిరి.

దోహా 394

ఈప్రకారము నల్వురువధూవరులు రాజద్వారమువద్దకు వచ్చిరి; జనులకు సంతోషముకలిగెను; రాణులును దల్లులును బ్రసన్నులైరి, వధూవరులకు మంగళహారతుల నిచ్చిరి; వా రానందపరవశులయిరి.

చాపాయ్

మాటిమాటికి వధూవరులకు వారు మంగళహారతుల నిచ్చిరి; వారియానందమున కంతము నెవరుచూడఁగలరు? అనేకవస్త్రములను, రత్నములను, మణులను దృష్టిదోషముపోవుటకు వధూవరులకు వారు దిగఁదుడిచి, వానిని విసర్జించిరి. ఆకుమారులనల్వురను దల్లులు కన్నులార్ఁ జూచి చూచి, బ్రహ్మానందముఁ బొందిరి; దేదీప్యమానముగ వెలుంగుచుండిన శ్రీసీతారాములఁ జూచి, వారు వారిజన్మము సఫల

మయ్యెనని తలంచిరి; చెలికత్తెలు సీతంజూచి, యానందభరితులై, వారి వారిభాగ్యమును గొనియాడుకొనుచుండిరి. ఉండియుండి, దేవతలు పుష్పములను వర్షించిరి; గంధర్వులు పాటలఁబాడిరి; అప్సరసలు నృత్యముఁజేసిరి; ముప్పదికోట్లదేవతలు శ్రీసీతారాములకు జోహారువనుచు నమస్కరించిరి. ఆనల్వురువధూవరులఁ జూచి, సరస్వతి వారికిఁ దగిన యుపమానముఁ జెప్పలేకపోయను; ఏయుపమానమును 'దేహి' యనునట్లు కనఁబడెను; నిరుపమానమగు వారియూపరేఖావిలాసములయందనురాగముచే, నామె వారిఁ గన్నులారఁ జూచిచూచి, నిశ్చేష్టురాలయ్యెను.

దోహా 395

కులాచారము ననుసరించి, వేదోక్తప్రకారము వధూవరుల పాదములఁ గడిగి, తల్లులు వారిని నగరులోఁ బ్రవేశపెట్టిరి; వారికి హారతుల నిచ్చిరి.

చాపాయ్

కామదేవుఁడు స్వయముగా రచించినట్లు కనఁబడుచుండిన, దేదీప్యమానమగు నాలుగురత్నస్థగితమగు సువర్ణసింహాసనములను తీసికొని వచ్చిరి. ఆనల్వురు వధూవరులు వానిపైఁ గూర్చుండిరి; సువర్ణకలశములలోని జలముతో వారిపాదములను గడిగిరి; ఆవధూవరులను షోడశోపచారములతోఁ బూజించిరి; మాటిమాటికి వారికి మంగళహారతుల నిచ్చిరి; చామరములతో వీచిరి; దృష్టిదోషముపోవుట కనేకపర్యయములు వస్తువులను వారికి దిగఁదుడిచి వారు పాఱవైచిరి; ఆతల్లులుమువ్వురును పరమానందభరితులయిరి. పరవశత్వముఁ బొంది యానందించు యోగీశ్వరునివలెను; ఆజన్మాంతము సంకటములతోఁ బీడింపఁబడినవానికి నమృతము లభించినప్పటివలెను; చింతామణిని సంగ్రహించిన జన్మదరిద్రునివలెను; నేత్రములు వచ్చినపుట్టిందుమునివలెను; మాటలువచ్చిన మూగవానివలెను; యుద్ధములో జయముఁబొందినచ్చిన శూరునివలె, నాతల్లులు సంతోషించిరి.

దోహా 396, 397

వీరికంటఁ గోటిమడుంగుల సుఖము నాసమయమునఁ దల్లులు పొందిరి; రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు వివాహమాడి, మాఘు

బహుళవిధియనాఁడు స్వగృహములోఁ బ్రవేశించిరి. లోకాచారప్రకారము ముప్పురుతల్లులును వధూవరులఁ జూచి ప్రవర్తించిరి; వారియుపచారములఁ జూచి, వధూవరులు కొంచెము శంకించిరి; వారియానందమును రాముఁడు కనిపెట్టి, చిఱునవ్వులు నవ్వుచుండెను.

చౌపాయ్

కులాచారప్రకారము వారు కులదేవతలఁ బూజించి, పితృదేవతల నారాధించిరి; వారిమనోరథములు సిద్ధించెను. "ఓదేవతలారా! మానల్వురువధూవరులకు సదా మంగళములఁ గలుగఁజేయుఁడు" అని వారు ప్రార్థించిరి; అంతర్ధానులై, దేవతలు తల్లులప్రార్థనలను విని "తథాస్తు" అని దీవించిరి. ముప్పురుతల్లులును సుఖముగనుండిరి; వారు కుమారులను గుండెలకద్దుకొనిరి. పెండ్లికివచ్చినవారికి రాజు వర్తమాన మంపెను; వారు వచ్చినతరువాత, వారికి యథాన్యాయముగ, వస్త్రములను, భూషణములను, వాహనములను, యానములను- ఈమొదలగు కట్నముల నిచ్చెను. వారు మహారాజువద్ద సెలవుఁగైకొని, రాముని ధ్యానించుచు, వారివారిగృహములకు సంతోషించుచు వెళ్లిరి. తదనంతరము, పట్టణములోనిజనులు, స్త్రీపురుషులు, పెండ్లిశృంగారములను సింగారించుకొని, వారివారిగృహములలో నుత్సవములఁ జేసికొనిరి. యాచకులకుఁ దృప్తిగ రాజు సంతోషముతో ధనధాన్యముల నిచ్చెను. యథాన్యాయముగ సేవకులకును, 'బాజాభజంత్రీమేళముల' వారికినిఁ దృప్తిగ రాజు కట్నముల నిచ్చెను; వారీప్రకారము రాజసన్మానములఁ బొంది, సంతసించిరి.

దోహా 398

అనేకప్రకారముల వారు రాజుం గొనియాడి, యతనిగుణములను బ్రసంగించిరి; వా రతనిని దీవించి, స్వగృహములకు వెళ్లిరి. గురువును బ్రాహ్మణులును వెంబడించియుండ, నంతఃపురములోనికి రాజు వెళ్లెను.

చౌపాయ్

వసిష్ఠునియాజ్ఞాప్రకారము, లోకాచారప్రకారమును వేదోక్తప్రకారమును జేయవలసిన శుభకర్మలను రాజు సంతోషముతో నాచ

ఎంతతక్కువయోగ్యతఁ గలవారైనను రాజువలన సన్మానింపఁబడిరి. అనంతరము, రాజసన్మానులును, రాజసమ్ముఖస్థులును, రాజువలన విశేషముగఁ గట్నముల నందుకొనిరి. శ్రీరాముని వివాహమంగళోత్సవమును దేవతలు చూచి, ముదమునొంది, పుష్పములను వర్షించిరి; ఆయుత్సవమును వా రనేకవిధములఁ గొనియాడిరి.

దోహా 400

వారు దేవదుందుభులను మ్రోగించిరి; శ్రీరామచంద్రునిప్రభావమును ముచ్చటించుచు, వారు వారివారిలోకములకు నిష్క్రమించిరి; వారియానందము పొంగిపడుచుండెను.

చౌపాయ్

అన్నివిధముల రాజు జనులను సన్మానించెను; రాజుమొదలు రెడ్డినఱుఁగలవారందఱు లోపములేకుండ సత్కరింపఁబడిరి; రాజుమనస్సునకు సంతోషముకలిగెను రాజు రాణివాసములోనికి వెళ్లి, నల్వురుకొడుకులను కోడండ్రఁ జూచి, వారినిఁ బసకోడమీఁదఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని, వారిని గుండెలకప్పళించుకొనెను. ఆసమయమున నతఁడు పొందినయానందముఁ జెప్పఁట కెవరుసమర్థులు ? అతఁడు కోడండ్రను తోడమీఁదఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని, ముద్దులాడెను. ఈవిధమున నానాలుగుజతలను రాజు ముద్దులాడుటఁ జూచి, రాణివాసపుస్త్రీలు గుంపులుగుంపులుగ వచ్చి సంతోషింపిరి; వారందఱుఁ బ్రసన్నులయిరి; పూర్వఁగ్రుచ్చినట్లు వివాహకథనంతయు రాజు చెప్పుచుండెను; ఆకథను వారు వినివిని, ప్రసన్నులయిరి. జనకచక్రవర్తియొక్కగుణములను, యోగ్యతను, విధేయతను, నాదరణమును, సంపదలను, మర్యాదలను - ఈమొగలగువానిని రాజు స్మరించి, జనకుని స్తుతించెను; ఈవృత్తాంతమంతయు రాణులు విని సంతోషించిరి.

దోహా 401

అంతట, రాజు కుమారులతోఁగూడి మజ్జనమాడెను; రాజబంధువులఁ బిలిచి, షడ్రసోపేతముగ, రాజు వారికి విందుభోజనముఁ బెట్టెను. అంతలో నయిదుఘడియలరాత్రి గతించెను,

టద్దములు; కుంకుమాగరు కస్తూరి ధూపములు; రత్న దీపములు; బం గారుజల్తారుబుటాలతో నల్లికచేయఁబడిన 'ఛాందిని'యు; దానినుండి వ్రేలుచుండిన నాగమణులును, మణిదీపములును;—ఇంతచక్కని శయ నగృహమును వర్ణించుట కష్టము; దానిం జూచియుండనివారు, దానిచ క్కఁదనము నూహింపలేరు; ఈశయనగృహములో హంసతూలికాతల్ప ముపై, రాముని వారు పరుండఁబెట్టిరి; "ఓయీతమ్ములారా! మీరు మీమీశయనగృహములకుఁ బోయి శయనింపుఁడు" అని రాముఁడు తమ్ముల కాజ్ఞాపించెను. కోమలమగు మేఘశ్యాముని శరీరమును తల్లులు చూచి, యతనిని ముద్దులాడి, సంతోషముతో నిట్లు ప్రసంగించిరి. "ఓనాయనా! కన్నతండ్రీ! ఇంతగారాబుబిడ్డఁడవుకదా వార్గములో నెట్లు తాటకను వధించితివి?

దోహా 402

"ఓచిట్టితండ్రీ! ఆరాక్షసులు కఠినులుకదా! మనుజులనిన, వారికి లక్ష్యములేదే? ఆదుర్దార్లు, మారీచసుబాహువులను, వారిసైన్యము లతో, నెట్లు సంహరించితివి?

చాపాయ్

"ఓతండ్రీ! ఆవిశ్వామిత్రుని కటాక్షమువలన మిమ్ములను భగవం తుఁడు కష్టములనుండి తప్పించెనని నానమ్మకము; అందుచేతనే, మీరి రువురు యజ్ఞమును సంరక్షింపఁగలిగిరి; మిమ్ముల నతఁడు కటాక్షించి, మీకు విద్యల నుపదేశించెను. నీపాదరజము సోకినమాత్రమున, ముని పత్ని తరించెను. లోకమంతయు నీప్రభావముతో నిండెను; ఓనా యనా! కమఠపీఠమువలెను, వజ్రమువలెను, కఠోరముగనుండిన శివుని విల్లును, రాచమండలిలో నీవు విఱిచితివికదా! నీకీర్తి మూఁడులోక ములకు వ్యాపించెను; నీవిజయము దిక్కులనిండెను; నీవు సీతను వివా హమాడి, తమ్ములతోవచ్చి, స్వగృహములోఁ బ్రవేశించితివి. అమా నుషచర్యలను నీవు చేసియుంటివి; నీవు బాగుపడుటకు విశ్వామిత్రుని కృపయే కారణము; ఓనాయనా! ఓతండ్రీ! చంద్రబింబమువంటి నీము ఖముఁ జూచినందున, నాజన్మము నేఁడు సఫలమయ్యెను; ఓనారాజా! ఇదివరలో నెన్నిదినములో, నీముఖముఁ జూడకయే, మేము గడపి యుంటిమి; ఆదినములను మాఆయుస్సులో భగవంతుఁడు చేర్పనియె

డల, మఱికొన్నిదినములు నిన్నుఁ జూచుదు, మేము జీవించియుండఁగలముకదా!" అని తల్లులు పలికి, తమవాత్సల్యముఁ జూపించిరి.

దోహా 403

వినయవిధేయతలతో నతఁడు ముప్పుగుతల్లులతోఁ బ్రసంగించి, వారిని సంతోషపెట్టెను. అనంతరము వారు శయనగృహములలోఁ బ్రవేశించిరి; రాముఁడు, సాంబశివుని, గురువును, బ్రాహ్మణులను స్మరించి, మానసికముగ వారిచరణములకు నమస్కరించి, శయనించెను.

చౌపాయ్

సాయంసమయమున ముకుళించుకొనుచుండిన యెఱ్ఱతామరపువ్వనలె, నిద్రలోనుండిన రాముని ముఖము శోభించెను. ఆరాత్రి, వివాహమహోత్సవము వేరుచెట్టి నగరములోని స్త్రీపురుషులు జాగరముఁజేసిరి; ఒకరితోనొకరు సరససల్లాపముల నాడుచుండిరి. ఆసమయమున నానగరము యొక్కశోభ; లేక, ఆనగరములో నాటిరాత్రిశోభ ధగద్ధగాయమానముగ నుండెను. "ఓసఖులారా! నగరము యొక్కశోభఁ జూడుఁడు!" అని రాణులు సఖులతోఁ బలికిరి. సర్పము తన శిరోభూషణమును గుండెలకద్దుకొని నిద్రించువిధమున, నాముప్పురత్తలుఁ దమకోడండ్రను హృదయముల కప్పళించుకొని, శయనించిరి. తామ్రచూడుఁడు తారస్వనముతో నరుణోదయకాలమును సూచించెను; ఆవెంటనే, శ్రీరాముఁడు మేల్కాంచెను. వందిమాగధులు వచ్చి రాముని గుణములను గానముఁజేసిరి; అతనిదర్శనార్థము పురజనులు వచ్చి, సింహద్వారముప్రద్దఁ గాచుకొనియుండిరి. బ్రాహ్మణులకును, దేవతలకును, గురువునకును, జననీజనకులకును, నల్వురన్నదమ్ములు నమస్కరించిరి; వారిని వారు దీవించిరి. ఆముప్పురుతల్లులు కుమారులముఖములఁ జూచి సంతసించిరి; తర్వాత, వారు తండ్రితోఁగూడి ద్వారముప్రద్దకు వచ్చి, తండ్రివెనుక నిలుచుండిరి.

దోహా 404

ఆనల్వురన్నదమ్ములు సరయూనదిలోఁ గ్రుంకులిడి, ప్రాతఃకాల సంధ్యావందనాదికర్మల ననుష్ఠించి, శుచిర్భూతులై, నిర్మలహృదయములతో, జనకునిప్రద్దకు వచ్చిరి.

చాపాయ్

రాజు వారిం జూచి, సంతోషించి, వారిని గుండెల కప్పళించు కొనెను. రాజుగారి యాజ్ఞప్రకారము, వారు యథోచితాసనముల నధిష్ఠించిరి; శ్రీరామచంద్రుని సభికులు చూచి సంతోషించిరి; శ్రీరాముని సందర్శించుటవలనఁ గలిగిన నేత్రోత్సవమున కంతముకలుగునేమో యని యనుమానించిరి. పిమ్మట, విశ్వామిత్రుఁడును వసిష్ఠుఁడును సభలోనికి వచ్చిరి. రాజు వారిని సుఖాసీనులఁజేసెను. నల్వురకుమారులతోఁ గలసి రాజు వారిని బూజించి, వారిచరణములకు నమస్కరించెను. ఆమునీశ్వరు లిరువురు రాముని జూచి ప్రసన్నులయిరి. వసిష్ఠుఁడు ధర్మశాస్త్రకథలను జెప్పనారంభించెను; ఆకథలను రాజును రాణులును సావధానముగ నాలకించిరి. మునీశ్వరులకుసయిత మగమ్యమగు విశ్వామిత్రునిచరిత్రమును, అతఁడు బ్రహ్మత్వముఁ బొందినవిధమును, సాంతముగ వసిష్ఠుఁడు వారికిఁ జెప్పెను. "ఓరాజా! ఇదియంతయు సత్యము; విశ్వామిత్రునికీర్తి త్రిలోకిప్రసిద్ధము" అని వామదేవుఁడనుబుధి పలికెను. విశ్వామిత్రుచరిత్రమును సభికులు విని సంతోషించిరి; రామలక్ష్మణులు మాత్రము గురుప్రభావమును విని, పరమానందభరితులయిరి.

దోహా 405

ఈప్రకారము, నిత్యకల్యాణము, పచ్చతోరణములతో దినములు గతించెను. అయోధ్యాపట్టణము ప్రతిదినము నూతనోత్సవములచే నుక్కిరిబిక్కిరియగుచుండెను.

చాపాయ్

అంతట నొకశుభదినమున శుభముహూర్తమున వారు పెండ్లికంకణములను విప్పిరి; ఆదినమున గొప్పయుత్సవము జరిగెను. అయోధ్యానగరములో నిత్యము నూతనోత్సవములు జరుగుచుండుట దేవతలు చూచి పరమానందభరితులయిరి; అవధపురిలో జననముకలుగునట్లు ప్రసాదింపుమని వారు బ్రహ్మదేవునిఁ బ్రార్థించిరి. విశ్వామిత్రుఁడు ప్రతిదినము ప్రయాణమగుచుండెను; కాని, శ్రీరాము లతనిని విధేయతతోఁ బ్రార్థించినందున నతఁడు శిష్యునిమాటను ద్రోసివేయలేక, నిలిచియుండెను; అనేకవిధముల నతనిని రాజు నిత్యము సన్మానించుచుం

డెను; రాజసన్మానముల నంగీకరించి, రాజు నతఁడు స్తుతించెను. ప్రయా ణమున కతఁడు సిద్ధమగుట రాజు చూచి, కుమారులతో నతనియెదుట నిలువఁబడి, చేతుల జోడించుకొని, " ఓమునిరాజా! ఈసంపదయం తయు మీయధీనము; నేను, నాకుమారులు, నాభార్యలు, నాతోడండ్రు- మేమందఱము నీసేవకులము; ఈబాలునను మీరెల్లపుడు జ్ఞాపకముం చుకొనుఁడు; మీదర్శనము లభించునట్లు ప్రసాదింపుఁడు," అని ప్రార్థిం చెను. రాజును, రాజకుమారులును, రాజుభార్యలును, విశ్వామిత్రుని పాదములపైఁబడి నమస్కరించిరి; వారిముఖమునుండి, యొకమాట వెడలలేదు. విశ్వామిత్రుఁడు వారి విసయమునకు సంతసించి, వారిని దీవించెను. అతఁడు ప్రయాణమును సాగించెను; ఆసమయమున, వారి యన్యోన్యానురాగముఁ జూచి తీరవలెనుగాని, దానిఁజెప్పుటకు శక్య ముకాదు. తమ్ములతోఁ గూడి శ్రీరాముఁడు విశ్వామిత్రుని సాగనంపు టకు వెళ్లెను; అతనియాజ్ఞఁబొంది, వారు స్వగృహమునకు మరలి వచ్చిరి.

దోహా 406

శ్రీరాముని రూపమును, దశరథుని భక్తియు, వివాహోత్సవ సంబరమును, మునీశ్వరుఁడు తనలోఁదాను స్మరించి, స్తోత్రముఁజేయు చు, మార్గమున నడచివెళ్లెను.

చౌపాయ్

వామదేవుఁడును వసిష్ఠుఁడును మఱల గాధేయుని చరిత్రమును వర్ణించి చెప్పిరి; విశ్వామిత్రుని తపఃప్రభావమును రాజు విని, "ఆహా! నే నెంతపుణ్యాత్ముఁడను! ఏమినాభాగ్యము! ఆమహాత్ముఁడు నాగృహము నకు వచ్చి, దానిని పవిత్రముఁజేసెను; నేను ధన్యుఁడను; నాజన్మము సఫలమయ్యెను" అని తనలోఁ దాను చింతించెను. ఎవరిగృహములకు వారు వెళ్లుటకు, రాజు వారికి సెలవునిచ్చెను; వారు నిష్క్రమించిన తరువాత, నతఁడు కుమారులతోఁగూడి, యంతఃపురములోనికి వెళ్లెను; అంతటను శ్రీరాముని వివాహోత్సవమును గుఱించియే జనులు ముచ్చటించుచుండిరి; శ్రీరాముని నిర్మలప్రభావము మూఁడులోకము లలో వ్యాపించెను. ఇంతకుముందు మిథిలానగరములలో నివసించుచుం డినయానందమంతయు, నేఁడు శ్రీసీతారాముల వివాహానంతరమున,

నవధ(అయోధ్యా)పురములో నివసింపఁజొచ్చెను. శ్రీసీతారాముల వివాహమహోత్సవసంబరమును పూర్తిగ వర్ణించిచెప్పుటకు శేషునకు గాని సరస్వతికిగాని సామర్థ్యము లేదు. శ్రీసీతారాముల పవిత్రచరిత్రము కవికులమున కాధారమనియు, వారిసత్కీర్తనములు మంగళములకు ఖనియనియు, కవీశ్వరులకు జీవనాధారమనియు, నేను తెలిసికొని, నావాక్కులను పవిత్రముఁ జేయఁగోరి, నాబుద్ధికిఁ దోఁచినవిధమున గొంచెముగొంచెము, వారిచరిత్రమును వర్ణించితిని. (పార్వతి నాల్గవప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తరము.)

ఛాంద్ 62

తులసీదాసు, తనవాక్కులను పవిత్రముఁ జేసికొనుటకు శ్రీసీతారాములచరిత్రమును వర్ణించెను; శ్రీరామునిచరిత్ర మపారము; ఏ కవీశ్వరుఁడు దానినిఁ దుదముట్టఁ జెప్పఁగలఁడు? శ్రీసీతారాముల వివాహోత్సవఘట్టము నేపురుషుఁ డెల్లపుడు పఠించునో, గానముఁజేయునో, ఆలకించునో, వాఁడు శ్రీసీతారాముల కటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడై శాశ్వతసుఖముల ననుభవింపఁగలరు.

సోరఠా 39

శ్రీసీతారాముల వివాహఘట్టము నేపురుషుఁడు సదా పఠించునో, గానముఁజేయునో, ఆలకించునో, చెప్పునో, వాఁడు నిత్యోత్సవముల ననుభవించును; శ్రీరామునిచరిత్రము సకలమంగళములకు స్థానముకదా!

ఇతి శ్రీగోస్వామి తులసీకృత శ్రీరామచరిత్రమానసే,
సకలకలికలుషవిధ్వంసనే, బాలకాండే
పండితజ్వాలాప్రసాదకృత వ్యాఖ్యానుసారే
శ్రీశ్రీనివాసశర్మకృత ఆంధ్రభాషాయాం
ఏకాదశోవిశ్రామః.

బాలకాండము సమాప్తము.

చెన్నపురి: 'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1926.

వచన గ్రంథములు.

	ప్రతి 1-కి రూ.	ఆ.
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రికృతము ...	6	8
డిటో 3 వాల్యములు ...	7	0
గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి ఆంధ్రకవిజీవితములు ...	3	8
ద్వాదశోపనిషత్తులు, సంస్కృతమునకు సరియైన తెలుఁగువచనము ...	3	0
యజుర్వేదకథాసంగ్రహము ...	0	8
కామధేనువుకథ ...	0	2
శ్రీవివేకానందవిజయము ...	1	12
ప్రాచీనదేశచరిత్రలు ...	1	12
పతివ్రతలచరిత్ర ...	1	8
వీరాంగనలు ...	0	8
నవనాథభక్తులచరిత్ర, శ్రీబచ్చురామన్నగారు ...	2	0
భారతరమణీమణులు, ప్రథమభాగము ...	0	12
భారతరమణీమణులు, రెండవభాగము ...	0	8
శ్రీమహాభక్తవిజయము, చిత్రసటముతో ...	4	0
నీతిచంద్రిక, శ్రీ చిన్నయసూరిగారిది ...	0	8
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి ...	0	8
హితోపదేశము, సులభశైలి ...	0	12
సంగ్రహరామాయణము, శ్రీశేషాద్రిశర్మగారిది ...	0	10
సంగ్రహభారతము ,, ...	1	0
తెనాలిరామలింగనికథలు, జీవితము ...	0	4
సంస్కృతనాటకకథలు, శ్రీసీతారామశాస్త్రికృతము ...	1	4
దశకుమారచరిత్రము, ఎనమచింతల సంజీవరాయశాస్త్రిగారిది ...	1	8
మదనకామరాజుకథలు, చక్కనికూర్పు ...	0	14
భోజకాళిదాసకథలు, 1-వ భాగము ...	0	12
దక్కనుపూర్వకథలు, శ్రీసీతారామశాస్త్రికృతము ...	1	8
దేశింగురాజుకథ, జంగంకథ, శుద్ధప్రతి ...	0	6
భోజునికథలు ...	0	8
విక్రమార్కునికథలు ...	0	8
బేతాళునికథలు ...	0	8
పరమానందశిష్యులకథలు ...	0	3
వైద్యులకథలు ...	0	4
తాతాచార్యులకథలు ...	0	6

		ప్రతి	రూ.	ఆ.
నలుగురు మంత్రులకథలు		...	0	4
అయిదుగురుదొంగలకథలు		...	0	6
రామదాసుచరిత్ర, చక్కనికూర్పు, మంచికాగితములు				
ఇందు శ్రీరామదాసుగారి ప్రతిమకూడకలదు		...	0	12
శాలివాహనచరిత్ర		...	0	3
శ్రీలాలాలాజపతిరాయిజీవితము		...	0	2
శ్రీరామకృష్ణపరమహంసచరిత్రము,	ప్రతిమతో	...	0	3
బాలగంగాధరతిలకుమహారాజుగారిచరిత్రము,	ప్రతిమతో	...	0	4
శ్రీగోపాలకృష్ణగోఖ్లేజీవితము,	ప్రతిమతో	...	0	2
శ్రీమహాదేవగోవిందరానడే జీవితము	,,	...	0	2
శివాజీచరిత్ర	ప్రతిమతో	...	0	8
శంకరాచార్యచరిత్ర	,,	...	0	3
శ్రీవేమనయోగిజీవితము	,,	...	0	2
దాదాభాయినౌరోజీచరిత్ర	,,	...	0	2
శ్రీకరంచంద్‌గాంధిజీవితము	,,	...	0	4
శ్రీబుద్ధచరిత్రము	,,	...	0	4
నెపోలియన్‌చరిత్రము	,,	...	0	4
సోదరినివేదితజీవితము	,,	...	0	2
శ్రీగైక్వారుగారిజీవితము	,,	...	0	2
వివేకానందస్వామిజీవితము	,,	...	0	2
శ్రీకృష్ణదేవరాయచరిత్ర	,,	...	0	3
లార్డ్‌క్లైవుజీవితము	,,	...	0	8
ఆసిబీసెంటుచరిత్ర	,,	...	0	4
మైరావణచరిత్ర, చక్కనికూర్పు		...	0	1
ఈసబుసీతికథలు, క్రొత్తకూర్పు	1-వ భాగము	...	0	6
డిటో	2-వ భాగము	...	0	8
అరేబియన్‌నైట్సుకథలు		...	1	4
రేచుక్కపగటిచుక్కకథలు		...	0	3
మర్యాదరామన్నకథలు		...	0	2
షేక్‌స్పియర్‌నాటకకథలు		...	1	8
బరిష్యావినోదకథలు		...	0	12
చార్‌దర్వీషుకథలు		...	0	8
శుకసప్తతికథలు		...	0	6

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్‌సన్స్,
292, ఎస్‌ప్లనేడ్, చెన్నపురి. ఈ.